VENANTII HONORII CLEMENTIANI FORTUNATI

PRESBYTERI ITALICI DEINDE EPISCOPI PICTAVIENSIS

OPERA OMNIA

QUAE EXTANT VEL QUAE EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR POST BROWERIANAM EDITIONEM

Nunc recens ad mss. Codices Vaticanos , nec non ad veteres Editiones collata , & novis additamentis , variisque lectionibus aucta , notis , & scholiis illustrata

NOVA EJUSDEM FORTUNATI VITA

ET COPIOSO INDICE RERUM AC NOMINUM LOCUPLETATA

OPERA ET STUDIO

D. MICHAELIS ANGELI LUCHI

MONACHI BENEDICTINI E CONGREGATIONE CASINENSI

PARS I.

COMPLECTENS BROWERIANAM EDITIONEM

CUM ADDITAMENTIS.

ROMAE MDCCLXXXVI.

EXCUDEBAT ANTONIUS FULGONIUS

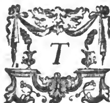
PRAESIDIBUS ADPROBANTIBUS.

ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO DOMINO

D. NICOLAO ANTONIO
JUSTINIANI
EX BENEDICTINO CASINENSI MONACHO
EPISCOPO PATAVINO

MICHAEL ANGELUS LUCHI
EJUSDEM SODALITII MONACHUS
S. P. D.

IBI omnino, Tuoque Nomini, Praesul Illme, ac Revme, hoc Operis debebatur: quod si nunc publicam in lucem prodit, Tibi prorsus acceptum est referendum. Tu enim illius cum aggrediendi, & inchoandi mihi Auctor, tum in absolvendo, perficiendoque adjutor, & auspex omni tempore extitisti: non solum curam, & sollici-

tudinem inpendens , sed etiam suppeditans sumptus necessarios . Quamobrem etsi nulla alia forte esset caussa , ob quam Tuo Nomini hic meus labor nuncuparetur , satis illa una omnibus , saltem aequis rerum aestimatoribus , justa , & consentanea videretur . Cum autem eodem accedat , ut tam insignia , tamque illustria ornamenta sive familiae , & generis , sive gradus , & dignitatis , sive animi , & ingenii ad Te cohonestandum , extollendumque mira consensione conspiraverint , quanta difficile in ullo alio homine reperire quis possit , vel optandum mihi fuit summopere , ut auspiciis Tuis , & Patrocinio hoc qualecumque Opus meum , & labor decoraretur . Ac sane si genus , & familiam , a qua ortus es , spectare velim , haec inter Venetas Patritias domos vetustissima , & nobilissima numeratur : a qua & Reipublicae gerendae gravissimi , sapientissimique moderatores omni tempore dati sunt ; & Ecclesiis administrandis navi & industrii Praesules ; & Coelo plures Heroes nati , egregia pietate , & religione conspicui . Si vero dignitatem tuam , & locum considerem , illi praees Ecclesiae , quae merito tot aliis splendore , vetustate , Pastorum serie , virtute , numero , praerogativisque caeteris praelucet , & antecellit ; ut proinde eam dignitatem , quae vel aliis Ecclesiae principibus , sive Pastoribus communis tecum est, illius , quam tenes , Sedis amplitudo splendidiorem in Te faciat quodammodo , atque augustiorem . Postremo animi Tui , & ingenii ornamenta cum editi a Te libri , omni liberaliore

liore disciplina referti, & industria perpoliti, tum imprimis in Ecclesia Tua regenda, pascendoque grege sollicitudo, diligentia, in pauperes liberalitas, & in amplissimo Xenodochio Patavii extruendo studium, & munificentia satis probant, & ostendunt. Quae profecto singula ejusmodi sunt, ut per se sola cum veram solidamque laudem Tibi pariant, tum vel alteri, qui Tuo fruatur Patrocinio, plurimum lucis, & fructus ad commendationem laboris, & ingenii afferre possint. Hisce illud etiam adjungitur, quod Venantius Fortunatus, cujus Poemata, scriptaque alia, hisce duobus voluminibus comprehensa edimus, Duplavili ortus [qui locus ad Tuam Dioecesim pertinet] Te Patronum, & Auspicem quodammodo desiderare videatur: ut qui olim vivens in Galliis Gregorio Turonensi, doctissimo viro, & amicissimo suo, tunc temporis primariae Sedis Antistiti, Poëmata sua dicarat, & inscripserat, idem post fata tamquam reviviscens nova Operum suorum editione, Te Patronum merito efflagitet, & exposcat; cujus Ditioni, & auctoritati, ob Sedis, quam tenes, amplitudinem, natale ejusdem solum subjicitur. Quae cum ita sint hoc Opus, quod Tuo nomine insignitum publicam in lucem prodit, sic excipias velim, ut & tamquam debitum Tibi munus respectes, & una offerentis animum amplectaris: qui cum multis nominibus observantiae, obsequii, devotique animi obstrictus Tibi sim, tum vel illa majoris officii caussa accedit: quod idem Casinense Sodalitium me educarit,

PRAEFATIO

Um novam hanc Venantii Fortunati Operum Editionem aggressi fuerimus Illmi, ac Rmi Domini Nicolai Antonii Justiniani, ex Monacho Benedictino Casinensi, Episcopi Patavini, jussu, ac consilio; quaenam causa clariss., ac doctissimum Virum impulerit ad novam procurandam Fortunati Operum Editionem, haud erit alienum paucis hic referre. Ac primo neminem latet, qui vel paululum in studiis antiquitatis versatus sit, quantum subsidii, ac luminis e scriptis Fortunati ad Historiam VI. saeculi, ac praecipue Ecclesiae, Regnique Galliae illustrandam petere omnes consueverint. Vir enim ille, & doctrina, & pietate suae aetatis clarissimus; cum praecipuis Galliae Praesulibus, qui aut sanctitate, aut eruditione praestiterunt, praeterea cum pluribus aliis Regni illius proceribus, ac principibus viris conjunctus amicissima gratia: quin etiam ipsis Regibus, qui tunc temporis in Gallia rerum potiebantur, ac regiis eorum familiis gratus, acceptusque, multa de his, atque ad hosce scripsit sive soluta, sive metrica oratione, quae & ad privatas illorum res, ac fortunas, & ad publica negotia, ac totius Regni statum illustrandum pertinerent. Quocirca tuto illud affirmare possim: plurium jam sive Episcoporum illius temporis, sive Procerum Regni Galliae nomina, ac res gestae perpetua in oblivione jacuissent, nisi eadem suis litteris Fortunatus serae posteritati prodidisset. Hujusce carmina cum eorum nomina, ac sedes ab oblivione vindicarunt, tum ad notandas, signandasque temporum rationes, quibus aut ipsi vixerunt, aut aliquid, memoria dignum, in eorum urbibus, ac provinciis accidit, plurimum luminis, adjumentique afferunt. Hinc mirum esse non debet, ex hoc fonte omnes fere hausisse, qui de Galliae rebus deinceps ulla aetate scripserunt. Jam vero nec pauca, nec parva, aut obscura ea sunt, quae ad Religionis ipsius dogmata confirmanda, & vindicanda ab Heterodoxorum ingeniis, ac novis commentis e Fortunati Operibus sumi possunt: quae, haud sane contemnendae antiquitatis testimonio, & auctoritate comprobata, ad refellendas eorumdem calumnias valere plurimum debent. Adde his cultioris elegantiae venustatem, quae passim in ejusdem Fortunati scriptis expressa deprehenditur: ut non una, sed pluribus de causis non mini-

minimum intersit, si cujuspiam alterius, certe vel Fortunati ipsius Opera, quam fieri potest maxime, illustrata, emendata, & aucta publicam in lucem proferri.

Cum autem plures ea in re elaboraverint, ac saepe saepius eadem edita, ac novis accessionibus aucta fuerint, nescio tamen quomodo majus illa lumen, omnium pene votis, ac judicio, desiderare videbantur. Ac profecto quae primum Editio Operum Fortunati Calari in Sardinia anno 1573 perfecta est, nihil continet aliud, quam ejusdem hymnos, Cassandri opera emendatos, ac pristinae, ut is profitetur, redditos integritati. Exemplar vero Operum ejusdem item Calari, consequente anno, opera ac studio Jacobi Salvatoris Solani, typis Nicolai Canyelles editum est, octo in libros distributum: verum, doctissimorum hominum judicio, mancum illud ac mutilum: tum innumeris prope mendis depravatum, & corruptum. Quod in Venetam quoque Editionem, apud Haeredes Jacobi Simbenii, an.1578. translatum, iisdem, atque etiam pluribus mendis infectum, ac deforme prodiit. Idem rursus Calari an.1584., & Coloniae an.1600. recusum, additis etiam Expositionibus in Symbolum, & Orationem Dominicam, nihilo defaecatius, ac purius extitit. Haec inter Parisiense exemplar, quod in Tomum VIII. Bibliothecae veterum Ecclesiae Patrum insertum est, & editum Parisiis, caeteris omnibus librorum numero, anteibat: id ipsum tamen multorum Poematum jactura lacerum, ac mutilum, & perversa vitiosaque lectione, pluribus in locis, depravatum, diligentiorem, auctioremque Editionem poscere videbatur. Hanc aggressus cl. vir P. Christophorus Brovverus, e Societate Jesu, perfecit, atque edidit Moguntiae anno 1603., Typis Balthasari Lippii: & eandem renovavit, emendavitque an. 1617., item Moguntiae editam sumptibus Bernardi Gualtheri, Bibliopolae Coloniensis, excudente Joanne Volmario. Haec certe Editio Operum Fortunati, caeteris omnibus, quae antehac elaboratae fuerant, auctior, diligentior, & ornatior apparuit. Is enim, ope MSS. Codicum, & plura, quae antea edita non fuerant, Exemplari suo addidit, & quae innumeris pene scatebant erroribus, diligenter emendavit. Quam ad rem tribus praecipue MSS. se usum testatur, fide dignissimis: Trevirensi uno, altero (cui is plus, quam caeteris, pretii tribuit) ex Abbatia San-Gallensi, ac tertio ex Abbatia Sigebergensi: quin & fragmentum MS. Codicis item Trevirensis Ecclesiae, & aliud MS. fragmentum Cusanum refert in manibus se habuisse. Praeterea Exem-

Auteurs de la Hist. Lett. de la France to. 3.
Brovv. in vita Fort. c 5.
Item Joseph Maria Liruti in vita Fort.

Exemplar ſuum contulit cum Editis Calaritano, Veneto, Pariſienſi in Bibliotheca Patrum, Georgii Fabricii in Poetis Sacris, addiditque vetus MS., & rarae notae Friderici Tiliobrogae, & librum MS. Theodori Pulmanni Craneburgii, ab ipſo Theodoro cum antiquis libris diligenter collatum, ac deſcriptum an. 1570., & varias lectiones ad marginem expreſſit. Hanc autem Editionem ſuam Brovverus cum elucubrata a ſeſe Vita Fortunati, tum prolixis notis exornavit, atque auxit: ut vere is de Fortunato noſtro praeclare meritus dici, & haberi poſſit. Brovveri exemplar, cum Vita Fortunati, recuſum fuit deinde Lugduni an. 1677. in Bibliotheca veterum Patrum, nonnullis tamen mendis (ut ipſe ex collatione cum exemplari Brovveriano, edito Moguntiae anno 1617. cognoſcere potui), typographorum incuria, paſſim reſperſum.

Porro etſi Brovveriana Editio caeteris omnibus, quae ad illud uſque tempus prodierant, felicior, & abſolutior fuerit, erant tamen adhuc nonnulla, quae eidem addenda, aut emendanda, aut accuratius notanda videbantur. Nam & carmina quaedam, quae Brovveri aetate erant ignota, aut certe in ejus manus minime pervenerant, poſtea in lucem prodiere: quae hac illac alienis in operibus diſperſa, colligenda fuerant, ac Brovverianae Editioni attexenda: tum pleraque, ſolutâ ſcripta oratione, quae Brovverus Editioni ſuae adjungenda non cenſuit, caeteris Fortunati Operibus merito addenda videbantur: ut quotquot ſive carmine, ſive proſa ab eodem elucubrata accepimus, uno Opere univerſa comprehenderentur. Jam vero Notae illae, quibus idem Brovverus Venantii Fortunati ſcripta ornanda, & illuſtranda exiſtimavit, quamvis doctae plerumque, & eruditae, eaedem tamen qua nimium prolixae, qua vero mancae, & jejunae, aut, temporum notandorum errore, ac perturbatione rerum, falſae interdum, ac mendoſae, alterius manum, & diligentiam efflagitabant.

Hiſce itaque de cauſis Illmus, & Rmus (quem ſuperius commemoravi) Nicolaus Antonius Juſtinianus novam Operum Fortunati Editionem procurandam cenſuit: atque id muneris mihi demandavit; qualeſcunque demum ad illud perficiendum vires afferre potuerim. Hinc enim cum utilitatis plurimum, ac fructus, ut ſupra innui, ad Religionem confirmandam, & illius temporis memoriam illuſtrandam, ad litteras denique ipſas ornandas proventurum exiſtimavit, tum Patavinae Eccleſiae, (quam egregia ſollicitudine, ac diligentia paſcit, & regit) non minimum decoris, & luminis acceſſurum eſt arbitratus: cujus ad Dioeceſim

b per-

pertinet *Duplavilis*, quam nativum esse Fortunati solum certissima, & gravissima monumenta (ut ejusdem in Vita ostendemus) confirmant.

Nunc, ut laboris mei, & operis, quod in conferendis, illustrandis, augendis Venantii scriptis posui, reddam rationem aliquam, ac quandam totius Editionis, quam sum aggressus, faciem seu formam ob oculos ponam, Brovveriani quidem exemplaris, ac laboris quidquid erat retinendum, ac servandum, retinui. Hoc sane per me cl. viro sit, ut erit semper, non vulgari laudi, quod tot Fortunati Poemata, quae antea omnium in ignoratione versabantur, in veterum Bibliothecarum latebris, & occultis recessibus investigarit, emendaverit, protulerit: quaeque jam fuerant edita, ad MSS. Codicum auctoritatem, & fidem probarit, castigaverit, correxerit. Quamobrem Brovverianum exemplar, quod is, ut superius dixi, ad optimae notae Codices MSS. exegerat, in nostram hanc Editionem integrum transtulimus, rati eorum Codicum lectiones, quas ipsi in manibus habere non potuimus, satis in illo indicari, & exprimi: si quid vero fuit, quod minus placeret, & aliunde melius suppleretur, maluimus adnotare, quam Brovveriano in Textu, secus atque editum fuerat, aliquid immutare. Quocirca Editio haec nostra duplex veluti exemplar continet, & quod primum Brovverus edidit, & quod nos ipsi, meliores lectiones indicando, adjunximus.

Omnia si quidem Fortunati Opera, quae primo volumine continentur, cum tribus MSS. Codd. Vaticanis, olim Bibliothecae Palatinae, & iis integris, quam potuimus, diligenter contulimus: quos circa nonum fere saeculum, aut decimum exaratos fuisse conjecimus. Quin & ex laceris derosisque membranis, si quod Fortunati poema, aut foetum alium praeseferre visae sunt, quidquid varium in lectione fuit, excerpsimus, ac suis locis sedulo subscripsimus. Cum autem in tribus iis, quos commemoravi, MSS.Codd. omnibus desiderarentur carmen VI l.VIII., & quatuor libri de Vita S. Martini, haec nobis suppeditavit alius non inferioris antiquitatis Codex item Bibliothecae Vaticanae: ad quem ipsa conferre potuimus.

Quin etiam Calaritanae Editionis exemplar, quod Venetiis editum est, ut superius diximus, anno 1578. per Haeredes Jacobi Simbenii, ad Brovveri exemplar iterum contulimus, quaeque ab eo minus animadversa, ac notata fuerant, cum caeteroquin digna animadversione nobis visa sint, adnotavimus; cum ab innume-

numeris prope mendis, quibus illa ſcatet Editio, diligenter eadem ſecrevissemus. Neque vero, ſi in ulla Editione alia varium aliquid invenimus, negligendum exiſtimavimus.

Jam vero quae ad notitiam noſtram pervenire potuerunt, poemata Fortunati, quaeque deerant in Brovveriana Editione, huic noſtrae adjunximus. Ita l.2.c.10. attexuimus Hymnum a Fortunato noſtro ſcriptum in S Dionyſium Martyrem, primum Pariſienſem Pontificem: quem edidit cl.Dubletius in Antiquitatibus San-Dionyſianis: Eidem l 2. adjunctum eſt carmen VIII. in Sacrum Baptiſmum, & IX. in laudem Chriſmatis, item ſcripta a Fortunato, uti ſuis locis adnotavimus: tum carmen XXI., ſcriptum in laudem S. Martialis, primi Lemovicini Epiſcopi: quod ad hoc uſque tempus Florentiae in Laurentiana Bibliotheca, exaratum in Codice ſaeculi XII. ineuntis, delituit, ac primum Romae editum eſt an. 1783. in Anecdotis litt. vol.4., excudente Antonio Fulgonio. Praeterea duos Hymnos, quibus Eccleſia utitur in Feſtis B. M. V, quorum unus incipit: *Quem terra, Pontus, aethera*, alter vero: *Ave Maris Stella*, ex Hymnario Cl. Card. Tomaſi exſcripſimus: in quo ſub nomine Venantii Fortunati leguntur; & lib 8. ſub capp.4.& 5. inſeruimus. Eidem libro addidimus carmen VIII., quod in uno Cod. Vat. extabat ad calcem Operum Fortunati: quod quia ſtylum, & indolem Fortunati ipſius in ſcribendo ſapere viſum eſt, in noſtram hanc Editionem duximus transferendum. Quanquam illud pluribus mendis ex imperitia amanuenſium adſperſum, vix emendari poſſe videbatur; ac revera, quamvis pleraque integritati ſuae reſtituta a me ſint, adhuc ſunt aliqua, quibus corrigendis nulla conjectura probabilis afferri potuit. Item c.9. l.10.addidimus carmen ſcriptum in laudem Childeberti Regis: quod cl. Mabillonius ediderat veterum Analect. To.1. pag.366., & in fine lib.11. adtexuimus poema recitatum, uti videtur, a Fortunato, in Conventu Monialium Mon. Pictav., forte eo die, quo Epiſcopus inauguratus eſt: quod nobis ſuppeditavit deroſa ſcheda, adjecta uni e Codd.Vat., uti ſuo loco indicavimus.

Altera vero Editionis noſtrae pars complectitur Vitas Sanctorum, quas a Fortunato elucubratas veterum teſtimonia, ac ſtyli affinitas prodiderunt: quaeque hactenus varios apud Tractatores diſperſae, nunc primum (quod quidem ego ſciam) cum caeteris Fortunati Operibus collectae in lucem prodeunt. Harum alias ex Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti ſumpſimus, alias Bolandiſtae, ſive Auctores alii nobis ſuppeditarunt, uti ſuis

 locis

locis diligenter indicavimus. Quin & doctissimas notas, quibus easdem auctas, & ornatas a clariss. Editoribus invenimus, subscribere visum est: aliquas etiam de nostro, ubi opportunum videbatur, adjecimus. Addidimus & acta Passionis S. Dionysii Episcopi Parisiensis, quae edidit cl. Bosquetus in Histor.Eccl. Galliae p.2., & una protulimus rationes, quibus Adrianus Valesius adversus Launojum ostendere conatur, fuisse illa a Fortunato elucubrata.

Postremo loco posuimus symbolum, vulgo Athanasianum, ac scriptam in illud expositionem, quam cl. Muratorius Anecd. To.2. pag.212 protulit, ex membranaceo Codice Bibliothecae Ambrosianae erutam: e quibus alterutrum ipse Fortunato nostro attribuendum forte, censet: ac momenta, quibus idem opinionem suam tuetur, attulimus, & quid sentiremus ipsi, ostendimus.

Quod vero attinet ad notas Brovveri in poemata Fortunati, erat quidem in animo integras easdem addere huic nostrae Editioni: sed cum nimia earum, & saepe inutilis prolixitas absterruit, tum errores, in quos interdum lapsus deprehenditur, ab illo consilio nos plane avocarunt. Satius itaque duximus, e Brovvero ea seligere, quae ab errore erant remota, & quae ad lucem aliquam rebus afferendam opportuna visa sunt, a viri cl. eruditione profecta, quam promiscue omnia subjicere. Quibus autem in locis sive Brovverus ipse, aut quispiam alius falli visus est, judicium nostrum, ut potuimus, declaravimus: eandem operam, si quid vel ipsi, ut homines, hallucinati fuerimus, bono animo ab aliis expectantes.

Ac quidquid ad Fortunati ipsius Opera illustranda pertinere poterat, & ad scientiam nostram pervenit, undique hausimus, & excerpsimus: singulorum nomina, a quibus mutuati sumus aliquid, fideliter, ac sine invidia adscribentes. Quam ad rem Greg. Tur. in primis, nostro Fortunato coaevus, tum alii rerum Gallicarum Scriptores magnam opem nobis attulerunt. Brovverus etiam ad Germaniae loca, quorum meminit Fortunatus, notanda, & designanda plurimum adjumenti contulit; cujus auctoritati, quod ille iis ipsis in locis, cum illa scribebat, versaretur, plurimum tribuimus; atque ideo non dubitavimus integra ejusdem testimonia aliquando exscribere.

Hic autem erat locus fortasse, ut ea expenderemus, quae in Operibus Fortunati dubia interdum, & obscura occurrunt: sed maluimus singula suis in locis revocare ad examen, ac, quid de ipsis

ipsis sentiremus, proferre, quam inde legentes abstrahere, & ad loca alia amandare.

Illud potius indagandum modo videtur, quaenam ex his, quae a Fortunato elucubrata accepimus, Operibus, temporis injuria, deperdita sint, aut quaenam diversis titulis ornata a veteribus, alia cuiquam videri possunt, quam quae in manibus jam habemus, licet non iisdem ἐπιγραφαῖς inscripta. Paulus Diaconus Hist. Long. lib.2. num.13. narrat: Hymnos singularum Festivitatum a Fortunato fuisse concinnatos: ac Trithemius in lib. de Scriptor. Ecclesiasticis texens elenchum Operum Fortunati, Hymnos LXXVII. enumerat, colligatos unum in volumen; quos ab ipso Fort. scriptos fuisse commemorat: quorum primum ponit illum, qui in nostra Editione extat cap 16. lib.1., quique incipit: *agnoscat omne saeculum* ec.. At nos perpaucos admodum Hymnos, quos quidem a Venantio conscriptos noverimus, habemus; atque illos passim dispersos inter caetera Fortun. Opera, ut eosdem minime esse judicandum sit, de quibus Paulus Diac., & Trithemius loquuntur. Quo circa vetustate illos deletos fuisse judicandum est, aut incognitos adhuc uspiam jacere, aut vero illos alienis sub nominibus venditari. Brovverus tamen nullo modo assentitur, tot a Venantio conscriptos Hymnos fuisse, quot recenset Trithemius; cum universi, ait, quos Ecclesia per annum recitat, 92, aut non multo plures sint: quorum plerosque ad suos Auctores tuto referre licet, perpaucos ad Fortunatum. Perinde atque non tempore Pauli Diaconi passim in Gallia, Hymni plures, a Venantio nostro elucubrati, ad Sanctorum festa celebranda, & deinceps adhiberi potuerint: quorum in locum, ut saepe fit, alii suffecti sint, aut, ab aliis castigati, & restaurati, dici Fortunati apud plerosque desierint: qui collecti a quopiam unum in volumen, ad Trithemii usque aetatem permanserint. Certe Hymnus, scriptus a Fortunato in S. Dionysium Martyrem (de quo supra locuti sumus), conscriptus, ut videtur, ad usum Ecclesiae Parisiensis, is deinceps obsoletus, & expunctus ex Hymnorum catalogo, omnibus ignotus, tamdiu jacuit in pulvere, ac tenebris, quoad clar Dubletius eum erueret, atque ederet in Antiq Sandionysianis. Item vetustus Codex cl. Card. Tomasi duos Hymnos, scriptos in laudem B. M. V., ac perpetuo usu ab Ecclesia usurpatos, & retentos, Fortunati esse ostendit, ut supra diximus.

Sigibertus etiam in lib. de Script. Eccles. cap.45. mentionem facit Hodoeperici Fortunati: quod opusculum incertum est, utrum ne

ne perierit, an unum sit ex iis aliquod, quae extant, & in quibus Fortunatus ipse iter ullum suum, vel quod ex Italia in Galliam, vel per Galliam quopiam, aut Germaniam contenderat, describit. Illud ipsum Hodoeporicon indicare videtur Paulus Diaconus, cum affirmat saepius citato loco, Venantium suis in carminibus iter, quo in Galliam profectus est, narrare. Nisi is forte illam carminis partem voluit innuere, qua Fortunatus lib.IV. vitae S. Martini, libello suo, quem e Gallia mittens in Italiam, poetico more alloquitur, iter, quod tenere debet, ostendit: ea ipsa loca, per quae ipse ex Italia in Galliam pergens, transierat, conversa ratione commonstrans. Ac profecto nomina civitatum, ac regionum, quae illic commemorantur, his apte respondent, quae Paulus percenset. Vel Trithemius memorat Hodoeporicum Fortunati cum hoc titulo: *Hodoeporicum viae suae liber* I., atque illud a lib.IV. vitae S Martini videtur sejungere. Potest aliquis suspicari, Hodoeporicon illud, de quo Trithemius, & Sigibertus, esse carmen X. lib.X., in quo is prolixe iter, quo Mettas pervenerat ad Childebertum Regem, & inde digressus una cum regia familia, & comitatu, Mosellamque, & alios fluvios ingressus, circumpositas urbes, & oppida lustraverat, enarrat: quae suspicio, haud videtur esse improbanda. Brovv. putat indicari a Trithemio carmen XXVII. l.XI., quod est scriptum ad Agnetem, & Radeg., quodque inscribitur *de itinere suo*. Quamquam mirum cuiquam videri potest, tam breve carmen libri nomine censeri. At Giraldus in Hist. de Poetis Dial.5., Hodoepor.Fort. videtur confundere cum poemate, quod ipse scripsit ad Justinum Imp. & Soph Aug., nomine Radegundis. Nam cum is inter Op. Fortun. recensuisset carmen de Excid.Thuring. subdit, eum scripsisse *Hodoeporicum viae suae ad Justinum juniorem Imp & ad Sophiam Augustam*. Quin & Vossius de Hist. Lat.lib.2., & Jo. Alber. Fabric. in Bibl. Lat. mediae, & infimae aetatis idem carmen citant sub eodem titulo: ut suspicari liceat in quibusdam MSS. illud inventum fuisse, *Hodoeporicon* inscriptum. An forte, quod illud tanquam viae comes datum iis esset, quos Radegundis misit Constantinopolim, gratias Justino & Soph Augg. acturos pro ligno S Crucis, eidem Radegundi dono misso, & deferentes munuscula, uti refert Baudonivia in Vita S Rad num 20.?

Idem Giraldus in Histor. de Poetis Dial.5., itemque Platina in lib. de Vitis Pontificum, in Vita Joan. III., mentionem faciunt Libri *de Regno gubernando*, quem ajunt Venantium scripsisse ad Sigibertum Regem. En Platinae verba: *Fortunatus vir singularis litte-*

ra-

raturae, & eloquentiae Gallos ad mitiorem cultum redegit scriptis, & exemplo. Ad Sigibertum enim, eorum Regem, libellum de gubernando regno perscripsit. An forte hic liber est carmen 2. lib.6., in quo Fort. Sigiberti virtutes laudans, ostendit, qualis is esse debeat, qui cum Imperio caeteris praesidet? Quod si alius ille libellus est, ut verisimilius videtur, aut latere adhuc dicendus est, aut periisse vetustate.

Jam vero S Severini vitam, Episcopi Burdegalensis, (de quo Gregor. Turon. lib de gloria Confess cap.45.) a Fortunato scriptam fuisse, testis est idem Gregorius his verbis: *vitam hujus* (S Severini), *postea quam haec scripsimus, a Fortunato Presbytero scriptam cognovimus*. Hanc autem vitam deperditam esse, Brovv. cap.5. Vitae Fortunati, & alii affirmant, nec ego repertam a quopiam, aut editam invenire potui.

Neque vero dubitem, Fortunatum plura scripsisse alia sive metrica, sive soluta oratione, quae aut plane interierint vetustate, aut fortasse uspiam delitescentia, ac tenebris, situque obsita, alterius diligentia, & cura, in lucem aliquando proferentur: idque ex hominis ingenio, & facundia conjicio. Atque utinam clarissimus, & eruditissimus vir Philippus Labbaeus, e Societate Jesu, Editionem illam suam Operum Fortunati, quam pollicitus fuerat, confecisset, aut prodidisset; minime dubium est, quin caeteris omnibus auctior, & ornatior fuisset. Ut enim is testatur in disser. de Script. Eccles. To.2., postea quam Christophori Brovv. Editionem commemorasset: *nos eadem omnia Opuscula Fortunati, infinitis locis, partim ex optimae notae Codicibus, partim ex certis conjecturis emendata, atque editis auctiora, praelo jamdudum, cum se dederit occasio, parata habemus*. Cujus incoepto quid obstiterit, haud facile est divinare: nec vero cujus in manus, eodem vita functo, pervenerint ea, quae ipse praelo se parata jam habuisse profitetur, quamvis omnem adhibuerimus diligentiam, assequi potuimus. In eam spem veneramus, quo ille in loco decesserat. eadem fortasse reperiri posse. Is vero Parisiis obiit an.1667. Sed, cum litteris datis inquisivissemus, & ad eam rem opera fuissemus usi admodum R.P D. Patertii, Monasterii S.Germani a Pratis Bibliothecarii, is respondit hisce verbis: *quant' a la promesse, que fit il y' a' plus d'un siecle le P. Labbe de donner un Edition de Fortunat, je ne connois aucun vestige de son travail. J'ay' etè pendant deux ans le Depositaire des Manuscrits des 3. Maisons des Jesuites de Paris lors de leur destruction, & de la vente de leurs biens, & effets mobiliers en 1762. Et je n' y' ay rien trou-*

trouvè d'aucun des travaux Litteraires du P. Labbe. Je ne sçais, où tous les papiers auron passes apres la sa mort en 1067.

Atque haec de ſcriptis Fortunati, quae amiſſa jure, meritoque conquerendum eſt. Quod vero ad ejuſdem doctrinam, & ingenium, & in ſcribendo facultatem attinet, non omnino videtur hoc loco praetereundum; licet alias occurret mentio. Cum itaque Theologicis in rebus apte eruditus, & doctus videtur, (quod inprimis Expoſitio ejuſdem in Orationem Dominicam declarat), tum Graecorum, & Latinorum Poetarum, ſive aliorum Scriptorum in lectione apprime verſatus fuiſſe oſtenditur: qui Homerum, Menandrum, Aratum, Sappho, Pyndarum, itemque Catonem, Pythagoram, Chryſippum, Platonem, Cleanthem; ex Latinis vero Virgilium, Horatium, Ovidium, Tullium citet nominatim; & celebriores inter Latinos, Graecoſque Patres commemoret: quorum omnium identidem leporem, ac doctrinam in ſcribendo ſecutus eſſe, & expreſſiſſe aliquid deprehenditur. Illud autem offendit nonnullos, quod falſorum Numinum, quae caeca quondam Antiquitas venerabatur, nomina non dubitarit aliquando uſurpare. Ac jam inter caetera ejuſdem carmina inſigne eſt id generis illud, quod extat lib.6. cap.2., in quo idem, canens Epithalamium Sigiberti, Auſtraſiae Regis, & Brunichildis nuptiis, Cupidinem, ac Venerem, poetico more, inducit; proprias utriuſque laudes celebrantes. Verum & eo tempore ſcribebat Fortunatus, quo minus erat periculi, ne homines Deorum ejuſmodi errore deciperentur: ubique Galliarum Chriſtiana Religione, piiſſimis Principum curis, ac diligentia, clarorumque Pontificum doctrina, & virtutibus florente: & minime mirum eſſe debet, Fort. eundem, adhuc juvenem, ea praeſertim in re, quae feſtivius Orationis genus poſtulare videbatur, paulo liberius genio indulſiſſe, & ornamenti, ac leporis cauſa induxiſſe, olim Ethnicis Poetis familiaria, Deorum colloquia: qui maturior aetate, & conſilio factus, non modo a nugis illis abſtinuerit, ſed etiam gravioribus ſtudiis dediderit ſeſe penitus, ac verſus nonniſi raro, & ab amicis laceſſitus (ut ipſe de ſe profitetur lib.2. cap.13.) conſcripſerit.

Idem non vulgarem Hiſtoriae, & Geographiae ſcientiam praeſefert, non ſolum quod ſpectat ad eas regiones, quas ipſe peragravit, quaſque praeſens cognoſcere potuit, ſed etiam quoad illas, quas ipſe adierat nunquam, ut Hiſpaniae, totiuſque Orientis. Hinc tot fluminum deſcriptiones, ac Civitatum nomina, & gentium barbararum ſedes, reſque geſtae; & id genus alia; quae eun-

eundem ut in Hiſtoria, ita & in Geographia non modo non rudem, ſed etiam doctum fuiſſe, & eruditum oſtendunt.

Quid vero de Phyſices ſtudiis dicam? in quibus ipſum non mediocriter exercitatum fuiſſe & tam variae herbarum, arborum, lapidum, gemmarum, aromatum produnt ſpecies, ac nomina, quibus crebro utitur; & ab ipſo inveſtigatae quaeſitaeque identidem rerum naturalium cauſae: quemadmodum (ut alia taceam loca) lib.4. vitae S. Martini, cauſam inquirens, Poetarum more, qua ratione Martinus, cella incluſus, Monachum ad focum, nudato inguine, ſedentem conſpicere, & objurgare potuerit, haec profert:

Quid fuit hoc? Docti vos dicite, quaeſo, Sophiſtae.
Martini ante oculos paries, quaſi lintea luci,
Aut quaſi filo agiles contexit aranea telas,
Retia vel nexis per rara foramina filis?
Unde hic tam tenuis ſtructura pateſcit biulca?
An ſe ſaxa levant, ac reddunt ſciſſa feneſtram?
Seu duri lapides lento ſe glutine ſolvunt?
An caſa materiae vitreo ſe margine pandit?
An ſpeculare dedit, quo Sanctus lumine tranſit?
An levior paries revoluto ceſſit in arcu,
Et ſtetit incolumis, rapido ſuſpenſus in ictu?
Nobilis aut acies oculorum & marmora tranſit,
Clarior ac viſus per cuncta obſtacula pergit?
Penniger an clauſi volitavit ad ora miniſter?
Ac per opertum aperit, & in invia nuntius intrat?
An quia lumen erat, totum foris intus habebat?
Carne ſedente loco, velox an ſpiritus ibat?
Pandite doctiloqui, comprehendite clauſa diſerti,
Qui numeris, atomis, ratione poteſtis, & ore.

Quamvis autem eo, quo dixi, ingenio, ac doctrina eſſet Fortunatus, minime tamen illud inficiandum eſt, eundem vitiis interdum nonnullis in ſcribendo laboraſſe. Nam, ut barbaras omittam, & vix latinas voces, quibus utitur aliquando, (quarum elenchum Brovverus texuit, ad extremum a nobis huic Editioni noſtrae adjiciendum) idem obſcurus perſaepe, & implexus eſt; ac maxime, cum ſoluta ſcribit oratione, ſaeculi ſui vitia refert, longas ducens periodos, minime naturali, ſed nimis artificioſo ambitu & ornatu: qui totus in luxurioſa, ac redundante verborum copia, ad grandiloquae eloquentiae ſpeciem connexorum, ac in-

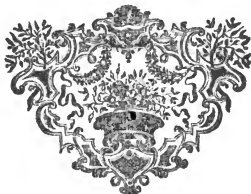
 terdum

terdum syllabarum parilitate sibi respondentium, consistit: unde & obscuritas gignitur orationi, & in eadem ornanda, delicatioribus auribus minime ferenda, curiositas, ac sedulitas. Sed jam hoc, ut dixi, commune fere vitium est temporum illorum, ut ex aliorum scriptis, qui eadem, qua Fortunatus, aetate floruerunt, perspici potest. Idem tamen in expositionibus, quas scripsit in symbolum, & Orationem Dominicam (quas is, jam creatus Episcopus, recitasse ad populum videtur) planior, ac facilior est: itemque in Vitis Sanctorum non idem artificium, & curiositatem in texenda oratione affectare consuevit, quam in Epistolis, forte eorum gustui indulgens, ad quos scribebat, studiose adhibere deprehenditur.

Suis vero in carminibus idem modo cultior & elegantior, quam, ut aetas, in quam inciderat, ferre videatur, modo agrestior, & incomptior est; quod maxime in iis accidisse carminibus dicendum est, quae aut aliis distentus negotiis (ut in ejusdem Vita dicetur) prope fudit ex tempore: aut quae oscitanter scribens ad familiarissimos, uti Gregorium Turonensem, perpolire neglexit. Caeterum in singulis mira ejusdem in Poesi facultas, atque facilitas ostenditur: ac tunc maxime, cum regionis alicujus, aut agri, aut fluminis situm, ac naturam describit, quam ingeniosus ipse, & elegans, festivusque est! ut saepe in ejusdem carminibus & *descriptos vinearum ordines*, & *vernantes floribus campos*, & *flavescentes aristis segetes*, & *fluctuantes herbas comis*, & *perennis aquae fontes* non solum legere, sed etiam oculis cernere videaris. Quod si is, aestu ingenii, seu potius rerum, quas carmine complectitur, majestate abreptus, numeri aliquando, & communium Poeseos legum obliviscitur, hoc illi vel cum caeteris fere Christianis Poetis commune est, ut Aratori, ut Sedulio: qui rebus magis, & eorum dignitati, de quibus agebant, quam numeris, more Poetarum Ethnicorum, sibi inserviendum arbitrabantur. Atque haec de Operis nostri proposito, deque scriptis, & ingenio, ac doctrina Fortunati satis dicta existimo.

Ut autem vel eorum mentionem aliquam faciam, qui de hac Editione praeclare meriti sunt, & ad ipsam inchoandam, aut perficiendam opis, & adjumenti aliquid contulere: primas certe is sibi vindicat, quem superius commemoravi, Illustrissimus, ac Reverendissimus Nicolaus Antonius Justiniani, Patavinus Episcopus, hujusce, uti diximus, Editionis procurandae Author, & Adjutor. Item Illustrissimus, ac Reverendissimus Stephanus Borgia, Sacrae Congregationis de Propaganda Fide a Secretis, Vir clarissi-

rissimus, & eruditissimus, cum me saepe juvit consilio, tum duo carmina indicavit, quae Brovv. Editioni addidi lib.2. capp.8., & 9. Postremo clarissimus & doctissimus Vir, Rambaldus de Azzoniis Advocatus, Tarvisinae Ecclesiae Canonicus, quaedam monumenta mihi benignissime communicavit, uti suo loco indicabimus. Jam vero Sodalitii nostri Monachi suam mihi sedulitatem, operam, diligentiam, hanc Editionem adornanti, saepe amantissime praestiterunt.

NOS D. FRIDERICUS STECCHINI A VENETIIS
Abbas & Praeses Congregationis Casinensis,
alias S. Justinae de Padua.

CUM Librum, cui titulus *Venantii Fortunati opera omnia, quae extant, collata cum Codicibus Vaticanis, aucta notis, additamentis &c. &c. cura & studio Adm. R P.D. Michaelis Luchi Congregationis Nostrae Comprocuratoris, & in Collegio Nostro S. Anselmi in Urbe Sacrae Theologiae Lectoris*, duo ex Theologis ejusdem Congregationis Nostrae de speciali Nostra delegatione perlegerint, & praelo dignum judicaverint, ut Typis mandetur, quantum nostra interest, libenter concedimus.
Datum Vicentiae in Monasterio SS. Felicis, & Fortunati die 20. Maii 1786.

D. Fridericus Stecchini a Venetiis Abbas, & Praeses.

D. Maurus Grazjani a Verona Prior, & Pro-Cancellarius.

IMRIMATUR,

Si videbitur Revmo Patri Magistro Sacri Palatii Apostolici.
Franciscus Xaverius Passeri Pro-Vicesg.

ADPROBATIONES

Diligentiae, laboribus, & eruditioni clariss. D. Michaelis Angeli Luchi Monachi e Congregatione Casinensi gratiae agendae a Litteratis Viris ob collectionem Operum *Venantii Honorii Clementiani Fortunati*: quam quum ex mandato Rmi P.M. S P. diligenter expenderim, nihil in ea nisi orthodoxum inveni. Nullus itaque dubito, quin magnae eruditionis opinioni, qua praestantissimus aeque, ac modestissimus Auctor gaudet apud Viros doctos, non parvam accessionem praesens opus sit allaturum. Quare optandum esse censeo, ut tam egregia collectio quamprimum typis mandetur.
Datum Romae ex aedibus Sac. Congreg. de Propag. Fide die 1. Julii 1786.
Stephanus Borgia Sac. Congr. de Propag. Fide a Secretis.

Jussu Reverendissimi Patris S. P. A. M. legi librum inscriptum: *Venantii Honorii Clementiani Fortunati &c.*, nihil in eo vidi, quod Catholico-Romanae Ecclesiae dogmatibus, aut sanctissimis morum legibus repugnare possit; quinimo illustratum agnovi egregium opus eruditis, opportunisque adnotationibus; ac propterea illud ad communem Ecclesiae, doctorumque hominum utilitatem typis evulgari posse existimo.
Romae ex Hospitio S. Romualdi an. 1786. Nonis Quintilibus.
D. Clemens Biagi Monachus Benedictinus Camaldulensis, in Ven. Collegio Urbano Propagandae Fidei Sac. Theologiae Professor.

IMPRIMATUR,

Fr. Thomas Maria Mamachi Ordinis Praedicatorum, Sacri Palatii Apostolici Magister.

VE-

VENANTII HONORII CLEMENTIANI FORTUNATI

EPISCOPI PICTAVIENSIS

VITA

1
ENANTIUS Honorius Clementianus Fortunatus, Episcopus Pictavienfis, origine, ac natione Italus fuit. Praeter haec quatuor nomina, quibus fere notior effe folet, quintum fibimet aliud attribuere videtur, ut animadvertit vir eruditiffimus Jo: Jofephus Liruti in Opere, quod infcripfit: *notizie delle Vite, ed opere fcritte da' Letterati del Friuli* vol. 1. cap. 12. Is namque fcribens Epitaphium Leontii, anterioris Epifcopi Burdegalenfis, lib. 4. cap. 9., fic illum alloquitur ad extremum:

Haec tibi parva nimis, cum tu merearis opima,
Carmina Theodofius praebet, amore tuus.

Nifi dicendum fortaffe, Fortunatum fcripfiffe carmen illud alterius fub perfona, ac nomine: praefertim cum aliunde non conftet, eundem id nominis praeter ea, quibus notus eft, habuiffe. Sane hoc factitatum a Fortunato, ut poemata fua alterius perfonae interdum commodaret, ex pluribus ejufdem carminibus intelligere poffumus; ac ne abeamus longius, quod fequitur mox citatum carmen lib.4. cap.9., fcriptum in funus Leontii junioris, Epifcopi item Burdegalenfis, haud multo fecus concluditur, Placidinae, Leontii quondam uxoris, inducta perfona, ac nomine, hoc modo:

Funeris officium, magni folamen amoris,
Dulcis adhuc cineri, dat Placidina tibi. Vide quae diximus in notis ad car. 9. l. 4.

2. P. Chriftophorus Brovverus in Vita Fortun. cap. 1. cenfet, eundem nomen Venantii a S. Venantio Bituricenfi, qui magna quondam in Galliis Sanctitatis laude floruit, mutuatum fuiffe, itemque nomen Fortunati a S. Fortunato, Aquilejenfis Ecclefiae Martyre, quem ille praecipua femper pietate, ac religione fuerit profequutus. Sed haec, & id genus alia, quae curiofius Brovverus inveftigat, haud vacat pluribus exquirere.

3. Porro ex hoc nominum, quibus Fortunatus praeditus fuit, Lirut. loco cit.
nume-

numero, sunt, qui conjiciant, eundem ex prisca Romanorum gente, ac stirpe ortum fuisse; cum id veteribus Romanis solemne fuerit, plura sibi nomina cum ad familiae insigne, tum ad virtutis alicujus, & habitus significationem usurpare: de quibus Appianus Alex. in Praef. ad bella Rom., haec scribit: *nomen olim cuique Romano unum erat, ut caeteris hominibus: post accessit alterum: nec ita dudum etiam tertium coeptum est addi quibusdam; quo magis agnoscerentur ex aliqua nota corporis, aut virtute animi: quemadmodum & Graeci aliquot nominibus adjuncta habebant cognomina.*

4. Etsi autem, adhuc stante Rom. Rep., cum plura assumebant singuli nomina, hoc quod primo ponebatur loco, (ut animadvertit vel Brovv.) vocaretur praenomen: quod inde, proprium esset gentis, aut familiae: tertium, cognomen; & huic interdum quarto loco agnomen adderetur, citeriore tamen aevo haec promiscue adhiberi coeperunt, ac plerumque, quod ultimo ponebatur loco, praenominis vim habebat, sive quo a caeteris ejusdem domus, ac gentis hominibus singuli secernebantur. Qua de re legere praestat cl. Sirmondum in diss. praefixa Op. Sidonii Apollinaris, in qua de more inferioris aetatis hominum in assumendis pluribus nominibus, disserit fusius. Ex hac ipsa consuetudine factum est, ut hic noster, quamvis multis nominibus sit insignis, Fortunati vocabulo & sua, & consequente aetate fuerit fere notior.

5. Erat autem eidem soror, Titiana nomine: de qua is mentionem facit lib. 11. cap. 6. scribens ad Agnetem Abbatissam his verbis:

Te mihi non aliis oculis, animoque fuisse,
Quam soror ex utero tu Titiana fores.

Hinc porro conjicit cl. Liruti, Fortunatum habuisse Patrem Titium, seu Titianum, ex vetere scilicet Rom. more, quo solemne erat eisdem, filias paterno ex nomine appellare; atque addit, illud proprium generis, seu familiae, ex qua is ortus fuerat, nomen extitisse. Sed miror, si illud erat proprium familiae cognomen, ex illo sororem potius, quam Fortunatum vocatum fuisse, nec saltem utrique fuisse commune, Quamobrem Sirmondo assentior, qui citato supra loco ex testimoniis veterum monumentorum ostendit, posterioribus saeculis hanc imponendorum nominum consuetudinem viguisse: *ut tum propria cujusque, tum adjuncta seu cognomina, seu pronomina (quae omnia in singulis prope capitibus variabant) a parentibus ut plurimum, cognatisque, Patribus, Pa-*

Patruis, avis, proavis, reliquisque affectibus nutuarentur... Neque enim certa, & stata, ut olim, generis, & familiae vocabula in usu tunc fuerunt, quae & Matribus communia essent, & ad posteros transirent: ut cum Cornelii, aut Julii omnes dicebantur, qui a gente Cornelia, aut Julia nati essent: & Scipiones item, aut Cicerones, qui in domo, & familia Scipionum, aut Ciceronum: sed omnia mox cum occasu Reip. mutari sensim, ac labi coeperunt: ut quanquam initio antiqui moris aliqua haeserint vestigia in gentilitiis nominibus, quae a nonnullis familiis retinebantur... postmodum tamen hoc ipsum quoque neglectum fuit; adeo ut nullum tandem familiae, nullum generis certum nomen fuerit. Filii etiam a Patribus, & Fratribus inter se, omnibus saepe nominibus, aut fere omnibus, discreparint.

6. Quod vero attinet ad patriam Fortunati, is Tarvisino in agro natus est eo in loco, qui *Duplavilis*, sive *Duplabilis*, aut *Duplavenis* nominabatur, idque constat ex apertis cum Fortunati ipsius, tum aliorum testimoniis. Is certe lib. 4. Vitae S. Martini librum suum, quem ex Gallia in Italiam mittebat, alloquens poetico more, se Duplavili natum esse testatur, his verbis:

Qua mea Tarvisus residet, si molliter intras,
Illustrem socium Felicem, quaeso, require.
Per Cenetam gradiens, & amicos Duplavilenses,
Qua natale solum est mihi sanguine, sede Parentum,
Prolis origo Patrum, Mater, Soror, ordo Nepotum:
Quos colo corde, fide, breviter, peto, redde salutem.

Paulus quoque Diaconus lib. 2. Hist. Longob. cap. 13 eundem natum Duplavili diserte profitetur, inquiens: *Fortunatus, natus quidem in loco, qui* Duplavilis *dicitur, fuit: qui locus haud longe a Cenitensi castro, vel Tarvisiana distat Civitate.*

7. Itaque Fortunatus Tarvisino in agro natus est, Duplavili, sive ille pagus, aut oppidum fuerit, sive regionis tractus aliquis, ad Plavim fluvium exporrectus; à quo etiam nomen videtur accepisse. Hodieque iis in locis pagus, sive oppidum jacet, quod vulgari sermone *Valdebiadena* nominatur. Hoc sibi Fortunatum nostrum ut civem suum, & indigenam vindicat, honestissimorum virorum domicilium.

8. Cluverius to. 1. Ital. antiq. cap. 18. censet, Duplavilem eo in loco fuisse, *ubi nunc*, inquit, *oppidum in edito loco conspicitur ad laevam amnis ripam, vulgari adpellatione, S. Salvadore*. Sed Vir eruditissimus, ornatissimusque, Comes Rambalbus de Azzoniis, Tarvisinae Ecclesiae Canonicus, (quem alias laudavi) in dissert., in qua

qua Ven. Fortunatum Patria Tarvisinum esse ostendit (quamque mihi benignissime, ut etiam alia, commodavit) gravissimis momentis evincit, Duplavilem haud potuisse eandem esse, ac oppidum illud, de quo Cluverius: cum Fortunatus, ubi libro suo iter ex Gallia in Italiam commonstrat, ex Aquileja Concordiam, atque inde Tarvisium, tum Cenetam, & Duplavilem veniendum ostendat, Patavium versus proficiscenti: ut proinde Duplavilis, Patria Fortunati, non esset media Tarvisium inter, ac Cenetam, sed ultra Cenetam, Patavium versus iter agenti: cujusmodi non est oppidum illud *S. Salvadore*: quod utrumque, Travisium scilicet, ac Cenetam intermedium jacet. Deinde istud oppidum nullum erat saeculo VI., & ad annum usque 1245. solus, ac desertus montis clivus permansit. Quocirca minime is dubitat, quin Duplavilis, in qua natale Fortunati solum, eadem sit, ac quae *Valdebiadena* vulgo appellatur, posita in Tarvisino agro: cum & similitudo nominis (ut ex antiquis monumentis, quae ab ipso proferuntur, magis constat) huic sententiae admodum favere deprehendatur.

9. At Jo. Josephus Liruti cum assentitur Cluverio hac in re, tum illud de suo addit, Duplavilem nonnisi avitum, aut paternum Fortunati praedium fuisse, in quod ejus Parentes, aut avi, Cives (ut ipse opinatur) Aquilejenses, secesserant: quo Attilae, ac caeterorum Barbarorum, qui suis saepe exercitibus Aquilejam infestarunt, immanitatem, & armorum furorem declinarent.

10. Sed haud scio, quantum huic singulari viri caeteroquin doctissimi opinioni tribuendum sit, cum tam perspicue in allato superius carmine Fortunatus, non solum Tarvisum *suam* esse dicat, & *amicos* inter *Duplavilenses natale solum* esse sibi *sanguine, sede Parentum*, sed etiam *prolis originem Patrum*: quo haud scio an evidentius aliquid ad patriam cujusque regionem indicandam possit proferri.

11. Illud tamen haud invitus dem, eundem haud diu paterna in domo, ac regione subsedisse, qui primaevis ab annis spatium temporis aliquod, vel Aquilejae, potentissimae quondam Civitatis, vixisse deprehendatur, ut ipse de se affirmat lib.4. Vitae S. Martini, hisce verbis, quibus item librum suum alloquens, inquit:

Aut Aquilejensem si forte accesseris urbem,
Cassianos Domini nimium venereris amicos:
Ac Fortunati benedictam Martyris urnam,
Pontificemque pium Paulum cupienter adora,
Qui me primaevis converti optabat ab annis.

12. Hisce

12. Hisce postremis e verbis infert Jo. Joseph. Liruti, Fortunatum, Aquilejae, a Paulo, ejus urbis Pontifice, baptismum accepisse: quod sententiae suae, qua illum Civem Aquilejensem opinatur fuisse, in primis suffragari arbitratur.

13. Verum, ut illud omittam, ex eo quod Paulus optaret, Fortunatum a primaevis annis converti, haud posse concludi, vel fuisse conversum, illud mihi multo verisimilius videtur, Paulum, Aquilejensem Antistitem, id optasse potius, ut idem, puer adhuc, vel adolescens, abjectis caeterarum rerum curis, Monasticam vitam Aquilejae amplecteretur; cum tamen is, ob illam forte causam, quod Ravennam proficisci cogitaret, ut ea in urbe, tanquam scientiarum omnium Lycaeo, studiis litterarum daret operam, votis Pontificis minime obsequendum censuerit. Certe id erat usitatum iis temporibus, ut qui Monasticen amplecteretur, is diceretur converti. Ac, ut omittam S. Bened. c.58. Reg., & S. Gregor. Magni testimonia lib.2. epist.4. & 66. Edit. Parif., Baudonivia, coaeva Fortunato, ac Sanctimonialis Monasterii Pictaviensis, in Vita B. Radegundis num.3, sic de ipsa loquitur: *postquam*, inquit, *operante divina potentia, a Rege terreno discessit, quod sua vota poscebant, dum Suaedas in Villa, quam ei Rex dederat, resideret, in primo anno conversionis suae* &c. Jam vero certum est, Radegundem Christiana in pietate, ab extrema pueritia, educatam, cum a Chlotario Rege, conjuge suo, discessisset (ut infra dicetur), confestim Noviomagi a B. Medardo Episcopo Monasticum velum accepisse: atque hic proinde annus *ejus conversionis* primus a Baudonivia appellatur. Haud secus Fortunatus lib.4. cap.23 loquens de quodam Juliano, qui antea mercaturam exercuerat, tum hac relicta, se totum Deo consecraverat, parta tribuens egenis, inquit: Fortun. in vita S. Rad. n.12.

Mercator quondam, conversus fine beato,
Raptus ab hoc Mundo crimine liber homo.
Collegit nimium, sed sparsit egentibus aurum,
Praemittit cunctas, quas sequeretur, opes.

14. Erat autem percelebre Aquilejae Monasterium, vel ipsa Rufini aetate: qui Monachus in eo vixerat; cum interea, si unum Vercellense excipias, aliud fere in Italia esset nullum. Credibile itaque est ad hoc Aquilejense Monasterium Fortunatum tunc a Paulo invitatum fuisse; quo forte & Clero (qui fere semper adjunctam tunc temporis Monasticae Vitae professionem habebat) adscitus, majora deinceps Aquilejensi Ecclesiae officia, pro illa, qua erat, vitae innocentia, & ingenii acie, praestaret. Vide vitam Rufini praefixam ejusdem Op. Edit. Veron. 1745. Lt. n.5. Vide Ruin. in praef. Op. S. Greg. Tur. n.35.

d 15. Quan-

15. Quanquam, cum illud animadverto, Paulum, sive Paulinum (de quo plura Ughellus in Italia Sacra) Aquilejensis Ecclesiae sedem non ante tenere coepisse, quam anno 558., vel 559., facile adducor, ut credam, Fortunatum non tam immatura aetate Aquilejae commoratum fuisse. Nam si ipse natus creditur circa annum 530., jamque senex Pictavis obiit, saeculo septimo ferme ineunte, is vigesimum octavum, aut undetrigesimum annum agebat, cum sub Paulino Pontifice, Aquilejae, habitabat. Quod si idem narrat, quod *primaevis ab annis* se invitarit Paulus, ut converteretur, aut id Poeta scripsisse dicendus est eo spectato tempore, quo illos de S. Martini vita libros conscribebat; ante annum videlicet 576., aut vero Paulus, antequam Aquilejensis Pontifex esset creatus, cum idem tamen forte Ecclesiae illius Clericus, aut Monachus esset, ad parem vitae rationem amplectendam Fortunatum, adhuc puerum, vel adolescentem, dicendus invitasse.

Lege Pagium ad an. 559. n. 9., & Murat. ad an. 550., & 570 Paulum Diac. l. 2. de Bell. Long. c. 25.

Auctor. Hist. Litter. Francor.

Lege quae adnotavimus ad l. iv. Vitae S. Martini pag. 470.

16. Neque tamen in eo repugnem, Aquilejae Fortunatum in pietate, & earum rerum scientia, quae ad colendam religionem pertinent, proficere potuisse: ac Paulini opera ad eam rem usum fortasse fuisse. Quod vero ejus rei indicium illud profert clariss Liruti, quod Expositio Symboli, quam edidit ipse Fortunatus, plane sententiis congruat cum illa, quam Rufinus, Aquilejensis Ecclesiae Presbyter, ac Monachus, ante ediderat, id mihi declarare videtur potius, (ut dicam suo loco) Fortunatum, cum ejus in manus illa Rufini Expositio Symboli venisset, eandem ad Ecclesiae Pictaviensis plebem erudiendam accommodasse, quam ut inde evinci possit, utrosque eadem in Ecclesia prima Christianae religionis rudimenta accepisse. Praesertim cum Symbolum Aquilejense (uti testis est Rufinus lib. 1. Invect. in S. Hieronymum) ex Ecclesiae illius traditione & consuetudine haberet, *& carnis* hujus *resurrectionem*: cujus verbi indicium nullum in Symbolo, quod exponit Fortunatus.

17. Is itaque (ut eo, unde defleximus, revertamur) Pauli voluntati, ac votis minime acquievit ob eam, ut dixi, causam verisimiliter, quod ipse aliud sibi domicilium, ac sedem, in qua litterarum studiis liberius, & opportunius vacare posset, cogitaret. Erat autem, ea aetate, aptissima inter caeteras illam ad rem Ravenna, celeberrima Civitas: in qua jampridem Honorius, Occidentis Imper., regiam sedem constituerat, tum Romanis victis, ac pulsis Imper., Odoacer Rex Gothorum, ac rursus, hoc pulso, Theodoricus, Gothorum una, & Roman. Rex, & alii deinceps sua domicilia habuerunt. Solent vero Regiae Civitates cum caeterarum

rerum

rerum opportunis copiis abundare, tum fere vel litteratorum hominum numero, ac ſcientiarum cultura caeteris antecellere: quos nimirum Regum liberalitas, & honorum ambitio, & commoda alia ex omnibus fere terris accerſere conſueverunt: praeſertim vero, ſi is, qui rerum ſummam tenet, non alienus a litteris videatur. At ſi quiſpiam alius, certe Theodoricus, quamvis interdum ſaevus, ac vehemens, cum doctis hominibus favit, tum ipſe litterarum ſtudioſiſſimus fuit. Ut enim is de ſe profitetur, ſcribens ad Caſſiodorum: *gratus eſt nobis eorum ſemper adſpectus, qui noſtris animis, glorioſis actionibus, inſederunt: quoniam perpetuum obſidem dederunt amoris ſui, qui apud nos probati ſunt ſtudere virtuti.* Ejuſdem vero in colendis litterarum ſtudiis diligentiam, & aſſiduitatem Athalaricus, qui illum in regno excepit, commendat, his verbis ſcribens ad eundem Caſſiodorum: *cum eſſet publica cura vacuatus, ſententias prudentum a tuis fabulis exigebat, ut factis propriis ſe aequaret antiquis. Stellarum curſus, maris ſinus, fontium miracula, rimator acutiſſimus, inquirebat, ut rerum naturis diligentius perſcrutatis, quidam purpuratus videretur eſſe Philoſophus.* Quocirca minime mirandum eſt, ſub talibus Regibus, ſcientiarum ſtudia Ravennae in primis floruiſſe, eaque, publicis in Gymnaſiis praeclare conſtituta, vel ad citeriora tempora pervenire potuiſſe: ad quae addiſcenda homines, litterarum cupidi, undique convenirent.

Epiſt. 28 l. 1.

18. Huc itaque ſe Fortunatus contulit: ibidemque tamdiu commoratus eſt, quoad uberem, pretioſamque liberalium artium ſupellectilem inde exportaret. Ut enim de ipſo ſcribit Paulus Diac: lib. 2. cap. 13. Hiſt. Long.: *Ravennae*, inquit, *nutritus & doctus in arte Grammatica, ſive Rhetorica, ſeu etiam Metrica clariſſimus extitit.* Ipſe etiam, modeſtiſſime de ſe loquens, quibus artibus in primis Ravennae ſtuduerit, narrat lib. 1. de Vita S. Martini his verbis:

Aſt ego ſenſus inops, Italae quota portio linguae?
Faece gravis, ſermone levis, ratione pigreſcens,
Mente hebes, arte carens, uſu rudis, ore nec expers,
Parva Grammaticae lambens refluamina guttae,
Rhetoricae exiguum praelibans gurgitis hauſtum,
Cote ex juridica, cui vix rubigo receſſit,
Quae prius addidici, dediſcens, & cui tantum
Artibus ex illis odor eſt in naribus iſtis:
Non praetexta mihi rutilat toga, pennula nulla:
Jam mea nuda famesupereſt de paupere lingua.

19. Hinc

19. Hinc opinatur Brovverus c.2. Vitae Fort. : *ita illum leviter litteris imbutum fuisse, ut neque togam praetextam, publice gesti muneris insigne, unquam adeptus sit, neque penulam docendi causa, sumpserit.* At multo verisimilius est, Fortunatum prae animi modestia, ac propositae vitae instituto, ultro ab illis, si qui erant, honoribus abstinuisse, quam hominem non vulgari ingenio, nec mediocri doctrina praestantem, illa honorum insignia, quae plerisque patebant, pro scientiae tenuitate, & litterarum inopia assequi non potuisse. Praesertim vero cum aliunde constet, eundem laudes suas extenuandi semper studiosissimum fuisse: ut propterea mirandum non sit id, quod, suo quodam instituto, & animi sententia, adipisci neglexisset, ad illam, quae de ipso erat, ingenii famam, & doctrinae imminuendam traduxisse.

20. Is igitur Ravennae cum *Grammaticae sive Rhetoricae, sive Metricae* sedulo operam navavit: cujus deinde artis ope plura scripsit praeclare sive soluta, sive ligata oratione, tum ne juris quidem scientiae expers fuit: quamvis, pro singulari modestiae studio, illa se attigisse leviter tantummodo, ac veluti delibasse fateatur.

21. In hisce vero studiis habuit Fortunatus (quod pene erat necesse in illo litterarum domicilio) alios, eosque scientia, & ingenio claros, socios: quos ipse universos invitans ad S. Martini, Turonensis Pontificis, laudes celebrandas, sic per libellum suum affatur:

Promptius affectu, precor, inde require sodales:
Si sociis loqueris, veniam pietate mereris.
Porrigo materiam quibus hanc ego, ut ore rotundo,
Martini gestis florentia carmina pangant;
Et claro ingenio texant spargenda per orbem.

22. Porro cum ipse adhuc esset Ravennae, graviter oculis laborare coepit, ut jam eorum lumen sensim prope amitteret. Erat ea in urbe Basilica Sanctorum Martyrum Joannis, & Pauli, in ipsaque altare, in quo memoria colebatur S. Martini, Episcopi Turonensis, toto jam orbe fama sanctitatis, & prodigiorum splendore percelebris: ac in pariete ejus imago erat depicta. Hanc in Basilicam cum is festinus, opem imploraturus, venisset, ac forte lychnus, ad altare positus sub quadam fenestra, arderet, litis ex oleo lychni oculis, illa aegritudine confestim est liberatus. Sed praestat Fortunatum ipsum audire, rem totam, ut gesta est, enarrantem, supra citato libro IV. Vitae S. Martini, hisce versibus:

Inde

Inde Ravennatem placitam pete dulcius urbem:
Et pete Martini loculum, quo jure sacelli,
Jam desperatum lumen mihi reddidit auctor,
Munera qui tribuit, saltem, rogo, verba repende;
Est ubi Basilicae culmen Pauli, atque Joannis,
Hic paries retinet Sancti sub imagine formam,
Amplectenda ipso dulci pictura colore.
Sub pedibus justi paries habet arte fenestram:
Lychnus adest, cujus vitrea natat ignis in urna.
Huc ego dum propero, valido torquente dolore,
Diffugiente, gemens, oculorum luce fenestris;
Quo procul ut tetigi benedicto lumen olivo,
Igneus ille vapor marcenti fronte recessit;
Et praesens medicos blando fugat unguine morbos.

23. Una cum Fortunato Felix, ejusdem familiaris, & in studiis litterarum socius, cum & ipse simili aegritudine oculorum laboraret, ex S. Martini patrocinio, & ejus olei virtute liberatus est. Ut enim narrat de utrisque Paulus Diac. lib. 2 cap. 13. Histor. Long. *Hic* (Fortunatus) *cum oculorum dolorem vehementissimum pateretur, & nihilominus Felix iste, ipsius socius, pari modo oculos doleret, uterque ad Basilicam Beatorum Pauli, atque Joannis, quae intra eandem urbem sita est, perrexerunt: in qua etiam altarium, in honorem Beati Martini Confessoris constructum, propinquam habet fenestram, in qua lucerna ad exhibendum lumen est constituta: de cujus oleo mox sibi isti Fortunatus scilicet, & Felix, dolentia lumina tetigerunt, illico dolore fugato, sanitatem, quam optabant, adepti sunt.* Idem narrat Greg. Turon. l. 1. de Mir. S. Martini c. 15.

24. Hic ille Felix fuit, qui non multo post creatus Tarvisinus Episcopus, Alboino, Langobardorum Regi, cum magnis copiis in Italiam irrumpenti, ad Plavim fluvium obviam processit: *eique Alboinus* (uti citato loco refert Paulus Diaconus), *ut erat largissimus, omnes Ecclesiae suae facultates postulanti concessit, & per suum Pragmaticum postulata firmavit.* Hujusce Felicis mentionem facit Fort. lib. 4. Vitae S. Martini his verbis:

Qua mea Tarvisus residet, si molliter intras,
Illustrem socium Felicem, quaeso, require,
Cui mecum lumen Martinus reddidit olim.

25. Ex hujusce autem, quod impetraverat, beneficii magnitudine, & gratia Fortunatus majore, quam ante, pietate, ac religione in B. Martinum coepit exardescere, ac suum in Galliam iter medi-

meditari: quo ipsius divi Martini sepulchrum adiret, ac praesens veneraretur, votaque exsolveret. Ut enim de ipso narrat Paulus loco saepius citato: *qua de causa Fortunatus in tantum B. Martinum veneratus est, ut, relicta patria, paulo ante quam Longobardi Italiam invaderent, Turonis ad ejusdem Beati viri sepulchrum properaret*. Eandem & ipse itineris sui causam fuisse refert lib. 1. de Vita S. Martini, paulo post initium. Interea vero & bellicos tumultus, qui undique jam miserae Italiae ex barbarorum armis impendebant, aut quibus dudum vexabatur, exitum aliquem habituros sperare potuit: ut, reddita deinde tranquillitate, & pacatis rebus, ad patriam regionem, atque ad suos remigraret.

26. Quem vero ad annum Fortunatus Italia digressus sit, & profectus in Galliam, non una est omnium sententia. Brovverus eundem anno 565. in Gallias pervenisse affirmat. Idem sentit Pagius in notis ad Baron. ad an. 564. Certe is non multo, antequam Langobardi Italiam invaderent, profectus est in Gallias, uti testis est Paulus Diac. loco saepius citato. At Langobardi in Italiam irrupere ad an. 568. eodem Paulo Diac. teste lib. 2. Hist. Long. cap 33.

27. Haec vero sunt, quae Brovveri & Pagii sententiam confirmare videntur. Fortunatus quippe erat in Gallia, cum Sigibertus, Rex Austrasiae, nupsit Brunichildi, Athanagildi, Regis Gothorum in Hispania, Filiae: quippe qui iisdem cecinit Epithalamium, quod legere est cap 2. lib. 6. At Sigibertus init has nuptias anno quinto Regni sui, cum an. 561. regnare coepisset, Chlotario Patre, eodem anno, vita functo, ut testis est Greg Turon. lib. 4. Hist. Franc c 21. Quocirca an. 566. erat jam in Gallia Fortunatus, ac fruebatur Regis Sigiberti patrocinio, & gratia.

Vide Pag. ad an. 564. & ad an. 567. n. 9. lege & Ann. Franc. praefixos Op. Gregor. Tur.

28. Praeterea idem Pictavis jam habitabat, cum Gelesuintha, Brunichildis soror, illàc pertransiit, Chilperico, fratri Sigiberti, nuptura: de qua idem haec scribit lib. 6. cap. 7.

Post aliquas urbes, Pictavas attigit arces,
Regali pompa, praetereunte viam.
Hanc ego nempe novus conspexi praetereuntem,
Molliter argenti turre rotante vehi.

At hae nuptiae ad annum alterum, postea quam Sigibertus duxerat Brunichildem, referuntur: cum quidem Fortunatus non ante Pictavum fuisset profectus, quam aliquod tempus apud Sigibertum vixisset, ac suum votum, Turonis, ad Sepulchrum S. Mart. exsolvisset.

Paulus loco saepius citato.

29. Addit Brovverus, laudari Sigibertum a Fortunato l. 2. c. 17. quod is Basilicam S. Medardi a Chlotario coeptam exaedificari, summo

mo studio compleret; atque eidem fastigium jam imposuisset. Ipsum enim S. Medardum alloquitur Poeta ad extremum carminis hoc modo:

En tua templa colit nimio Sigibertus amore.
Insistens operi promptus amore tui.
Culmina custodi, qui templa in culmine duxit,
Protege pro meritis, qui tibi templa dedit.

At credibile est, inquit, Sigibertum, non multo post Chlotarii obitum, in illud operis incubuisse; de quo Patrem tam sollicitum, & ejusdem perficiendi studiosum noverat: & quo in loco humari voluerat.

30. At cl. Vir Jo: Josephus Liruti a Brovvero aliquid, & Pagio dissentit, dum vult adventum Fortunati in Gallias ad an. 567., minimum vero ad 566. esse referendum. Neque alienum est, hujusce sententiam, quam vel aliis communem esse video, paucis expendere: quae ad eam rem, de qua agimus, illustrandam luminis aliquid afferre possunt. Ipse igitur dubitat primum, utrumne Fortunatus paulo antequam Langobardi Italiam invaderent, in Gallias proficisci potuerit. Nam, cum, eodem Paulo Diacono teste, Felix socius Fortunati, & quidem (ut ipse existimat) itineris socius, creatus jam Tarvisinus Episcopus, Alboino, Regi Langobardorum, ad Plavim, ut supra dicebamus, occurrerit, vix fieri potuit, ut, tam perbrevi spatio, Felix iret in Galliam, ac inde in Italiam reverteretur, tum creatus Tarvisinus Episcopus Alboino obviam procederet Quocirca opinatur Paulum in rebus, a sua praesertim aetate remotis, narrandis saepe minus diligentem, vel hac in re a temporum veritate aberrare potuisse.

31. Sed ut nihil hic Paulum Diac. purgem, & defendam, certe non erat, cur laudatus scriptor propter eam causam, quam affert, de ejusdem diligentia, aut fide dubitaret. Nullo quippe ex testimonio, aut litterarum monumento constat (quantum equidem assequi potui), Felicem una cum Fortunato in Gallias profectum fuisse: non Paulus Diaconus id affirmat, licet narret utrumque, Felicem, ac Fortunatum, eadem oculorum aegritudine afflictos fuisse, & simili modo ex patrocinio D. Martini liberatos: sed potius de Fortunato, & ejus voto in Galliam proficiscendi ita loquitur, ut Felicem plane sejungere videatur: non Greg. Turonensis, licet eandem rem narret, quam Paulus Diac., lib. 1. de Mirac. S. Mart. c. 15: postremo non Fortunatus ipse id uspiam indicat; licet saepius locus in ejusdem scriptis, ac tempus id significandi (si quidem actum con-

contigerat) incidisset. Quin imo in epistola ad Greg. Tur. lib. 1. c. 1. nullum se habuisse itineris sui, quod ex Italia in Galliam contenderat, socium, satis declarat iis verbis: *quid inter haec extensa viatica consulte dici potuerit, censor ipse mensura, ubi non urgebat vel metus ex judice ... nec invitabat favor ex comite &c.*

32. Quod vero idem addit, minime credendum esse Felicem, aequalem Fortunato, atque adeo juvenili aetate, iis temporibus creatum fuisse Tarvisinum Episcopum, quibus ad illum supremum honoris gradum, nonnisi matura jam aetate, adscensus pedetentim, per omnes honorum gradus, patebat; ut nihil dicam de illorum temporum disciplina, quibus saepe virtus magis, quam aetas spectabatur, ut pluribus exemplis possem ostendere: ut illud etiam concedam, Felicem plane aequalem Fortunati fuisse, hinc potius evincitur, hunc haud ita juvenem in Gallias migrasse; ut is si, ut creditur, anno circiter 530. natus est, annum ageret trigesimum quintum, aut trigesimum sextum, cum in Galliam est profectus.

33. Cur autem iter Fortunati in Galliam ad an. 567. referendum sit, hac ratione potissimum vir clar. ducitur: quod narret Fortunatus, se tunc *novum* Pictavis fuisse, cum illac pertransiit Gelesuintha, Chilperico nuptura. Id vero anno contigit 567., ut supra indicavimus. At statim atque Fortunatus pervenit in Galliam ad S. Martini sepulchrum perrexisse dicendus est: inde vero statim Pictavum venisse: qui (ut de ipso scribit Paulus Diac.) *postquam Turonis juxta votum proprium advenit, Pictavis pertransiens illic habitavit*. Quo circa Fortunatus nonnisi an. 567. aut minimum an. 566. in Gallias pervenit. Haec ille.

34. Verum non video, cur hac Pauli auctoritate moveri vir cl. debeat, qui, ipso teste, in rebus referendis ab aetate sua remotis nonnunquam errore labitur: ut si is in definiendo tempore, quo Fortunatus in Galliam profectus circiter est, errare potuerit, multo magis in statuendo, quandonam Pictavum, ut illic habitaret, concesserit. Sed ut hoc omittamus, cum illud credibile est, Fortunatum non continuo, post adventum suum in Galliam, Turonis perrexisse, sed temporis spatium aliquod apud Sigibertum Regem, Mettis, aut Remis (quibus in urbibus sedebant Reges Austrasiae) substitisse: quippe cui Epithalamium cecinit, & a quo itineris, quod per Galliam erat suscepturus, comitem (ut infra dicetur), & ducem accepit; tum ex illo Pauli testimonio non videtur saltem luculenter ostendi posse, Fortunatum, statim atque Turonis abscessit, Pictavum venisse: cum id solum Paulus asseveret, eundem,

po-

posteaquam Turonis votum suum jam absolverat, Pictavum, itineneris causa, accessisse, atque illic habitasse; quin certum statuat tempus, quod utrumque interfuerit. Jam vero & illud incertum est, quantum temporis Turonis permanserit, cum erga S. Martini cineres pietatis, ac religionis causa, tum vel Euphronii, Episcopi Turon. (cui ipse conjunctissimus fuit), officiis, & humanitate detentus. Quanquam quid vel illud prohibet, scripsisse Fortunatum, se tunc *novum* fuisse, cum illac Gelesuintha pertransiit, eo spectato tempore, quo funebre carmen scribebat in ejus mortem, quae sane aliquanto post accidit? Quod vero magnum his momentum addit, illud est, quod ante annum 567. necessario in Gallia Fortunatus fuit, qui & nuptias Sigiberti, cum Brunichilde an. 566., ut saepius diximus, initas carmine celebrarit, & cum Nicetio, Trevirensi Episcopo, conjunctus amicitia fuerit, ad quem adhuc superstitem scripsit carmen 11. lib. 3. Jam vero Nicetius an. circiter 566. labente obiit, ut conjicit Cointius ad hunc annum n. 60.

35. Ex his igitur omnibus statuendum videtur, iter Fortunati in Galliam in annum 565. conjiciendum esse; certe nec ante annum 564., nec post 566. esse ponendum. Quam autem ipse viam, in Gallias proficiscens, tenuerit, quae loca adierit, satis idem enarrat scribens ad Greg. Tur. lib. 1. cap. 1. his verbis: *praesertim quod ego imperitus de Ravenna progrediens, Padum, Athesim, Brintham, Plavem, Liquentiam, Tiliamentumque tranans, per Alpem Juliam pendulus montanis anfractibus, Dravum Norico, Oenum Breonis, Liccam Bojaria, Danubium Alemannia, Rhenum Germania transiens, ac post Musellam, Mosam, Axonam, & Sequanam, Ligerim, & Garomnam, Aquitaniae maxima fluenta, Pyrenaeis occurrens, Julio mense nivosis, pene aut equitando, aut dormitando conscripserim*. Brevius adhuc Paulus Diac. hoc iter Fortunati complectitur, inquiens: *qui sibi* (Fortunatus), *ut in suis ipse carminibus refert, illuc properanti per fluentilia menti (f. fluenta Tiliamenti) & Rounam, perque Osupum, & per Alpem Juliam, perque Aguntum Castrum, Dravumque, & Byrrum fluvios, & Briones, & Augustam Civitatem, quam Virdo & Lech* (idest *Vindo, & Lychus*) *fluentant, iter fuisse describit*.

36. Ex his igitur perspicuum est, eundem Ravenna digressum, Patavium, continuato itinere, atque inde Tarvisium, venisse, (cum, ut verisimile est, Duplavilim divertisset ad suos invisendos) tum per Alpes Noricas, Germaniam ingressum, hinc in Gallias (quod tunc erat tritum, & usitatum in Regnum illud iter) trajecisse. Quocirca idem lib. 4. Vitae S. Martini libello suo eandem viam, e Gallia in

 Ita-

Italiam proficiſcenti, commonſtrat his verſibus:

Si tibi barbaricos conceditur ire per amnes,
Ut placide Rhenum transmittere poſſis, & Hiſtrum,
Pergis ad Auguſtam, quam Vindo, Lycuſque fluentant.
Si vacat ire viam, neque te Bajoarius obſtat,
Qua vicina ſedent Breonum loca, perge per Alpem,
Ingrediens rapido qua gurgite volvitur Oenus.
Inde Valentini Benedicti templa require,
Norica rura petens, ubi Birrus vertitur undis.
Per Dravum itur iter, qua ſe caſtella ſupinant.
Hic montana ſedens in colle ſuperbit Aguntus.
Hinc pete rapte vias, ubi julia panditur Alpes,
Altius aſſurgens, & mons in nubila pergit.
Inde Foro Julii de nomine principis exi
Per rupes, Oſope, tuas, qua labitur undis,
Et ſuper inſtat aquis Reunia Tiliamenti.
Hinc Venetum ſaltus, campeſtria perge per arva &c.
Aut Aquilejenſem ſi forte acceſſeris urbem &c.
Qua mea Tarviſus reſidet, ſi molliter intras,
Per Cenetam gradiens, & amicos Duplavenenſes &c.
Si Patavina tibi pateat via pergis ad urbem &c.
Inde Ravennatum placitam pete dulcius urbem &c.

37. Hoc autem itineris, quod per ſola plerumque, ac deſerta loca faciebat Fortunatus, carminibus pangendis, quaſi quodam Muſarum condimento, ac temperatione, ſolabatur. Id de ſe profitetur, ſcribens ad Greg. Turon. lib. 1. cap. 1., inquiens: *inter barbaros, longo tractu, gradiens aut via feſſus, aut crapula, brumali ſub frigore, Muſa hortante, neſcio gelida magis, an ebria, novus Orpheus Lyricus ſylvae voces dabam, ſylva reddebat*. A Barbaris etiam, & agreſtibus hominibus, per quos iter faciebat, invitatus, & hoſpitio exceptus, eorum ſaepe in conviviis carmina fundebat, *ubi*, ait, *ſola ſaepe bombicans barbaros leudos harpa relidebat*. Atque is hanc in cauſam refert, cur quaedam ſua poemata minus eleganter ſcripta eſſent, ac minus limata, & perpolita. *Quid enim*, inquit, *tibi affabre dictum ſit, ubi quis ſanus non creditur, niſi ſecum pariter inſanitur? quo gratulari magis eſt, ſi vivere licet, poſt bibere*.

38. Atque in hoc ipſo per Germaniam, & Galliam itinere cum nobiliſſimis, ac virtute, & honore praeſtantibus viris amicitiam inire, ac eorum ſibi gratiam promereri facile potuit, cum ob vitae innocentiam, ac morum ſuavitatem, tum ob laudem litterarum, & ingenii:

genii: inprimis vero ex quadam Musarum commendatione, quae vel peregrinos, & ignotos homines exteris nationibus probare semper consuevit. Certe quamplurimi occurrunt, de quibus Fortunatus suis in carminibus mentionem facit, qui eundem per Germaniam hospitio excepisse, & sua amicitia dignum judicasse, & officiis aliis prosequuti esse videntur: quos inter eminent Lupus & Gogo, principes apud Regem Austrasiae dignitate viri, Magnulphus, Lupi frater, Jovinus Praefectus, Bodigisilus Dux, & alii: quos in Germania se vidisse, & apud eos fuisse diversatum nonnunquam testatur. Itaque ad Lupum scribens lib.7. cap.8.

Cum peregrina (ait) *meos tenuit Germania visus,*
Tu Pater, & patriae consulturus eras.
Conserui quoties vestro sermone loquelas,
Credidi in ambrosiis me recubare rosis.

Idem scribens ad Jovinum cap.12., inquit:

Non ita rebar ovans, postquam Germania nostros
Contulerat visus, ut resilires amor.

39. Sigismundum quoque, & Aregisilum fratres in se liberales, ac beneficos iis in locis fuisse testatur: quos propterea non dubitat parentibus suis, pro caritate, ac beneficentia, exaequare. Sic enim ad eosdem scribit lib.7. cap.21.

Nomina amicorum mihi dulcis epistola pandit,
Hinc, Sigimunde nitens, hinc Aregisle decens.
Post Italas terras mittis mihi, Rhene, parentes:
Adventu Fratrum, non peregrinus ero.

40. Ex his autem proclive est conjicere, eundem aliquod spatium temporis in Germania, & proximis regionibus commoratum fuisse: quoad scilicet clarissimos, quos saepe suis carminibus celebrat, viros invisere, & commode adire, & frequentibus officiis eorum in se amicitiam conciliare posset: tot praeterea urbes & regiones, quarum diligens, & accurata in ejusdem Poematibus descriptio occurrit, cognosceret, ac peragraret.

41. Porro Fortunatum, in Gallias venientem, excepit is, cujus saepe meminimus, Sigibertus, Austrasiae Rex, ac omni liberalitate, & officio est prosequutus, cum plurimorum, ut credibile est, praestantium dignitate virorum (quos sibi per Germaniam devinxerat) litteris, ac testimoniis commendatum, tum ex ingenii, doctrinaeque fama satis insignem, & cognitum.

42. Cl. Vir Jo.Josephus Liruti quaerens, ac secum admirans, qua fieri ratione potuerit, ut is tot Regum, ac principum virorum amicitiam

citiam inire, atque eorum animos sibi devincire potuerit, arbitratur, eam, qua erat praeditus, generis, ac stirpis nobilitatem in causa fuisse, cur ad principum, atque Regum amicitias facilis eidem aditus patere potuerit. Qua in re ut vel ipse aperiam, quod sentio, plane difficile mihi videtur, hominem, qui humili, nec satis celebri in loco (Duplavili dico) paternam sedem, ac domum, quin ut ipse de se profitetur, Majorum originem haberet; nullum publicum gessisset magistratum, nullum certum honoris, ac dignitatis insigne fuisset adeptus (ut superius declaravimus), tam claram, & gloriosam generis nobilitatem nancisci potuisse, qua non solum in Italia, sed etiam in Germania, extremaque Gallia inclaresceret: praesertim cum turbulentis adeo temporibus, quibus jam bellis, ac seditionibus omnia miscebantur, vel nobiliorum virorum generi, nisi quorum opera in bellis administrandis, aut gerenda domi Rep. praestitisset, tenebrae offundi facile potuissent. Malim itaque cum Hincmaro sentire, qui in Praef. ad vitam S. Remigii scribit de Fortunato, quod *a multis potentibus, & honorabilibus viris in his Gallicis, & Belgicis regionibus per diversa loca tunc, vitae, ac scientiae suae merito, invitabatur*.

43. Quoniam vero magna, & praecipua Sigiberti in eundem humanitatis, ac beneficentiae officia extitere, de ipsoque & fuit, & erit saepius sermo, haud alienum sit, de eodem, ejusque regno, necnon regia stirpe, ac cognatione aliquid hoc loco dicere. Is itaque filius fuit Chlotarii I., Francorum Regis, omnium sua aetate potentissimi: qui post Chlodovei Patris obitum regnare coeperat, paterno regno aequas in partes diviso cum tribus fratribus: quibus vita functis, universum sibi Francorum imperium, partim haereditate, partim armis, ac potentia, vindicaverat. Ipse vero Chlotarius moriens quatuor post se filios reliquit, Charibertum, Guntramnum, Chilpericum, Sigibertum, qui regnum inter se, jacta sorte, diviserunt, ac Sigiberto (ut verbis utar Gregorii l.4.Hist. Franc. c.22.) *regnum Theuderici* (Chlotarii fratris) *obtigit, sedemque habere Remensem*. Porro Regum Austrasiae, qui Remis sedebant, imperium vel in Germaniam longe procurrebat; de quo lege Fort. lib.6. c.2., & Ruin. in notis ad Greg. Tur. l.4. Hist. c.22.

Greg. Turon. l.3. Hist. Franc. c.1.

44. Interea Sigibertus, cum fratres suos Reges vidisset infima, & servili conditione mulieribus nupsisse, oblitos generis, ac dignitatis suae, regio ipse animo, & consilio uxorem regali e stirpe ducendam censuit. Quam ad rem legatos misit in Hispaniam, qui Brunichildem, Athanagildi Regis in Hispania filiam, sibi peterent ad

nu-

nuptias, puellam cum forma corporis, tum industria, & morum honestate, consilii prudentia, ac sermonis suavitate praestantem. Quam cum impetrasset, eidem nupsit regia pompa, & apparatu, Greg. Tur. l. 4. c. 27. totiusque Regni cum summa laetitia, ac gratulatione. Hisce nuptiis Epithalamium cecinit Fortunatus, de quo supra n. 34. locuti sumus: idemque scribens ad Gogonem, rem recens gestam declarat his verbis:

Nuper ab Hispanis per multa pericula terris,
Egregio regi gaudia summa vehis.

45. Chilpericus, Sigiberti frater, ejus nuptias aemulatus, misit & ipse in Hispaniam, qui Gelesuintham, Brunichildis sororem, sibi peterent, cui nuberet: quam anno fere post, quam Sigibertus Brunichildem sibi copulaverat, duxit uxorem; Fredegunde, cujus amoribus tenebatur, infimi generis, ac servili ex conditione muliere, rejecta. At non multo post, cum Gelesuintha, Chilperici perfidia offensa, reditum in Hispaniam pararet, ejus jussu, dum in lectulo cubaret, interfecta est; atque paucos post dies Chilpericus Fredegundem recepit: cujus deinde fraude, & insidiis cum Sigibertus, tum Chilpericus ipse occisi sunt. Gelesuintham, pertranseuntem Pictavis, vidit Fortunatus, cum adhuc ea in urbe novus esset; & ejus funus acerbissimum lugubri carmine expressit, quod legere est l. 6. c. 7.

46. Sigibertus itaque (ut ad id, unde defleximus, revertamur) nobilissimus iis temporibus, ac prudentissimus Rex, (cujus virtutes passim celebrant Fortunatus, & Greg. Tur., aliique plures) eundem Fortunatum, in Galliam venientem, perhonorifice excepit, atque illi Sigoaldum Comitem pro socio, ac duce itinerum, quae per Galliam agenda ipsi fuerant, dedit; quo scilicet operam suam, & assiduitatem, & tutelam eidem, sive Turonos adeunti, sive urbes alias; ac regiones Galliae peragranti, praestaret. Hoc ex ipso novimus Fortunato, qui l. 10. c. 20. ad Sigoaldum scribit his verbis:

Finibus Italiae cum primum ad regna venirem,
Te mihi constituit Rex Sigibertus opem.
Tutior ut graderer; tecum comitando, viator,
Atque pararetur hinc equus, inde cibus.
Implesti officium &c. . . . . .

47. Eundem vero Turonis confestim, cum per Regem Sigibertum licuit, ad S. Martini sepulchrum venerandum perrexisse, credendum est: ut, quem Ravennae tam praeclare de se meritum noverat, cujusque causa in Galliam advenerat, ejus cineres praesens coleret, ac votum suum exsolveret. Praeerat tunc temporis Ecclesiae

clesiae Turonensi (a) Euphronius, nepos S.Greg., Episcopi Lingonensis, vir cum genere nobilissimus, tum sanctitate clarissimus: quem deinceps Fortunato singulari benevolentia, & amicitiae necessitudine fuisse conjunctum, testantur hujusce ad illum scriptae Epistolae l.3. c.1., & 2. Eundem itaque tunc convenisse Fortunatus, & ejus amicitiae fundamenta quaedam jecisse, quae postea mutuis officiis culta, & aucta, eo pervenit, ut ipse illum Parentis in loco haberet, dicendus est.

48. Interea Turonis digressus, cum, itineris causa, Pictavum venisset, ea in urbe domicilium suum, ac sedem constituit. Id cum ex Pauli Diaconi testimonio discimus, tum ipse Fortunatus de se profitetur l.8. c.1. sic scribens:

Fortunatus ego hinc humili prece, voce saluto:
Italiae genitum Gallica rura tenent.
Pictavis residens, qua Sanctus Hilarius olim
Natus in urbe fuit, notus in orbe Pater.

Quin imo id deinceps promeruit, ut illius Urbis Clero, quamvis advena, adscriberetur, ac Sacerdotio initiaretur: quod sane magno est illius virtutis, ac vitae integritatis, & innocentiae argumento. Quo vero anno Pictaviensis Ecclesiae Presbyter factus sit, haud ita facile est statuere. Paulus Diaconus, dum narrat de eodem, quod *novissime in eadem civitate* (scilicet Pictavis) *primum Presbyter, deinde Episcopus ordinatus sit*, videtur ad extremum ejus aetatis tempus id factum referre. At cum Greg. Turon. Fortunatum suis in libris Presbyterum passim appellet, aliter videtur judicandum. Nam l.1. de Mirac. S.Martini c.13. eundem aperte *conservum suum, Fortunatum Presbyterum* vocat. At Gregor. Turon. libros de Mirac. S. Martini conscripserat, antequam Fortunatus suos illos IV. de Vita S. Martini versibus exararet; cum in epistola illis praefixa scribat Gregorio, ut, cum *jussisset opus illud, quod* ipse Gregorius *de virtutibus S.Martini explicuerat*, versibus exprimi, sibi illud transmitteret, quod carmine complecteretur. jam vero Fortunatus elucubravit libros IV. de Vita S. Martini, S. Germano, Parisiensi Antistite, adhuc superstite, qui an.576. supremum diem obiit, uti adnotavimus ad lib.IV. Vit. S.Martini pag.470. Ex quibus conficitur, jam ex illo tempore Fortunatum Presbyterum fuisse. Quin ut hac in re quod sentio, proferam, videtur mihi Fortunatus, Jam tunc Clericus fuisse, cum ab Italiâ est profectus: idque ex eo conjicio, quod ab ejus coaevo

(a) Male Brovv. in Vita Fort. ponit, tunc temporis Turonis sedisse Gregorium, qui nonnisi an.573. illam sedem est adeptus.

coaevo Greg.Tur. *Presbyter Italicus* passim nominetur: quem titulum vel ejus opera praeseferunt.

49. Multo vero difficilius est statuere, quonam tempore idem ipse hospitio usus fuerit Agricolae, seu Agroeculae Episcopi Cabillonensis, sive, ut verisimilius videtur, Nivernensis, sicut adnotavimus ad cap.24. lib.3. Op. Fort.. Is enim scribens ad eundem, non solum se cum illo vixisse praesefert, sed etiam ab optimo ejusdem Parente doctum, institutum, ac pastum fuisse testatur hisce versibus:

Cum mea terra manu meruit Genitoris arari.
Reddatur nati vomere culta sui.
Nam Pater, affectu dulci, memorabilis orbi,
Me vobiscum uno fovit amore duos.
Corde parens, pastu nutrix, bonus ore magister,
Dilexit, coluit, rexit, honesta dedit.
Ille pio studio sulcata novalia sevit:
Quod Pater effudit, hoc mihi semen ale.

Hoc itaque hospitio usum crediderim Fortunatum, antequam Radegundi (de qua mox erit sermo) & ejus negotiis conficiendis se penitus daret: a qua deinde haud diutius videtur abfuisse.

50. Illud vero hoc loci quaeri solet, quibusnam de causis Fortunatus, posteaquam votum suum Turonis exsolverat (quae praecipua fuerat causa ex Italia in Galliam veniendi), adhuc substiterit in Gallia, nec ad suos remearit. P. Brovverus cap.2. de vita Fortunati, ejus rei causam refert in bellicos tumultus, quibus Italia, Langobardorum armis tunc maxime afflicta est. Quo sane tempore Tarvisium, Fortunati Patria, & propinquae regiones, positae in ipsius Germaniae ore, ac faucibus, hostilibus excursionibus, & injuriis inprimis patuere. Is interea sibi in Gallia subsidendum duxit; donec pace, & tranquillitate Italiae reddita, tuto paternam ad regionem, atque domum remigrare posset. Sane haud ipse aequo animo in Gallia commorabatur, nec propterea videtur, ex animi proposito, alienam regionem patriae, ac suis antepofuisse: qui scribens ad Lupum lib.7. cap.9., haec de se loquitur:

Exul ab Italia nono, puto, volvor in anno,
Littoris Oceani contiguante salo.
Tempora tot fugiunt, & adhuc per scripta parentum
Nullus ab exclusis me recreavit apex.

Adhuc

Adhuc vero miserabilius suum ab Italia digressum lamentatur lib. 6. cap. 10. his verbis:

Tristius erro nimis, patriis vagus exul ab oris,
Quam sit Apolloniis naufragus hospes aquis.

51. Neque altera praetereunda causa est, ob quam is in Gallia permanserit, nec ad suos amplius reversus sit. Hanc autem ipse nobis declarat lib. 8. cap. 1., inquiens:

Martinum cupiens, voto Radegundis adhaesi,
Quam genuit coelo Terra Toringa sacro.

idest, cum eo consilio in Galliam venisset, quo S. Martini sepulchrum inviseret, ac suae erga illum pietati satisfaceret, Radegundis, piissimae foeminae, precibus, ac votis retentus est; quominus in Italiam reverteretur; ac inde factum, ut in Gallia reliquum vitae suae spatium traduceret.

52. Quoniam vero de Radegunde mentio est facta, cujus maxime opera id praestitum fuit, ut Fortunatus in Gallia remaneret; quemque illa coluit semper, atque omnibus liberalitatis, & benevolentiae officiis est prosequuta, haud erit alienum, de regio ejus genere, ac fortuna; nec non de egregia virtute, ac sanctimonia nonnulla dicere: e quibus ad Vitam Fortunati, & pleraque ejus poemata illustranda plurimum lucis addi possit. Fuit itaque Radegundis Bertharii, Regis Thoringorum, filia: quem cum Hermenefridus, germanus ejusdem frater, oppressisset, Radegundis, adhuc puella, Patre orba, patrui in tutela relicta est. Postea vero Hermenefrido ipso a Francorum Regibus Chlotario, & Theodorico superato, & devicto, eadem in Galliam abducta captiva est: de qua cum Theodoricum inter, ac Chlotarium contentio fuisset exorta, utri uxor obtingeret, vicit Chlotarius, ac eidem, statim atque per aetatem puellae licuit, nupsit: cum eam interea regia in villa educandam, ac nutriendam custodibus tradidisset. Verum regales nuptiae, deliciaeque aulae potentissimae illud pietatis, ac religionis studium, quod in puellula jam eluxerat, solita suis manibus imam altarium partem tergere, & puerorum choros, divinas laudes celebrantium, ducere, nhil imminuerunt, sed potius illustrarunt: ut jam diceretur Chlotario a suis aulicis: *habere eum potius jugalem Monacham, quam Reginam*: unde erat in illam nonnunquam asperior. Interea vero Radegundis frater, injuste a Chlotario occiditur, ex aulicorum fraude, ac perfidia. Hoc illa tempus & occasionem nacta, sibi a Chlotario recedendum censuit, ac Monasticam Vitam, cujus studio inprimis tenebatur,

Greg. Turon. l. 3. Hist. Franc. c. 4.

Fort. in. Vita Rad.

batur, cogitavit amplecti. Itaque ad B. Medardum, Noviomensem Antistitem, directa a Rege conjuge, cum venisset, ab eodem coepit contendere, ut sese, mutata veste, Domino consecraret. Quod ille primo recusans, veritus, ne Chlotarii indignationem in semet excitaret, postremo cessit precibus, ac velum ejus capiti imposuit, quo eam Sanctimonialem declararet. Illa autem inde digressa Turonis ad Basilicam S. Martini venit, tum Süedas accessit, villam agri Pictaviensis, atque illic Monasterio extructo, ad extremum usque vitae diem sanctissime vixit: de qua uti scribit Greg.Tur. lib.3. Hist. Franc. cap.7.: *mutata veste Monasterium sibi infra Pictaviensem urbem construxit: quae orationibus, jejuniis, vigiliis, atque eleemosynis praedita, intantum emicuit, ut magna in populis haberetur*. Fort. ib. c.12.

53. In hoc autem Pictaviensi Monasterio Agnetem, virginem singulari pietate, ac virtute praestantem, quam olim ancillam habuerat, & quam a prima aetate *loco filiae* (ut ipsius Radegundis verbis utar) *coluerat, & educaverat, Abbatissam constituit, ac se post Deum ejus ordinationi regulariter obedituram commisit*. Id enim de se ipsa fatetur apud Greg. Tur. l.9. cap.42. Quocirca canit de illa Fortunatus lib.8. c.1:

Regia lactineo commutans pallia cultu,
Vilior ancillae vestis amata tegit.
Splendida serraco quondam subvecta superbo,
Nunc terit obsequio planta modesta lutum.
Quae prius insertis onerata est dextra smaragdis,
Servit inops famulis, sedulitate, suis.
Aulae celsa regens quondam, modo jussa ministrat,
Quae dominando prius, nunc famulando placet.

Idem scribens ad Agnetem l.8. c.4., sic eam alloquitur:

Sed tibi prae reliquis Mater pia charior instat,
Eligit excelso consociare choro.
Res probat ipsa tamen, quoniam quae filia constas,
Te Matrem votis optat habere suam:
Quamque suis genibus charam nutrivit alumnam,
Praeficit ecce suo constituenda loco.
Et quae te semper baculi moderamine rexit,
Prompta sub imperio vult magis esse tuo.

54. Summa vero Radegundi facultas, & opportunitas fuit, pro regia ejusdem cognatione, ac genere, illud suum Pictaviense Monasterium pretiosis muneribus ditare: inter quae ea praecipue nume-

 ran-

rantur, quae ipsa a Justino Imper., anno circiter 569., missa ad eundem legatione, impetravit, plurimum conferente ad eam rem Sigiberti opera, & gratia. Scilicet, ut de ipsa scribit Baudonivia in ejus vita num.8.: *quod sua vota poscebant, obtinuit, ut beatum lignum crucis Domini, auro, & gemmis ornatum, & multas Sanctorum reliquias, quas Oriens retinebat, uno residens loco, se habere gloriata est. Ad petitionem Sanctae misit Imper. legatarios cum Evangeliis, auro, & gemmis ornatis.*

55. Haec autem occasio fuit Fortunato, ut hymnos nonnullos, & poemata alia elucubraret in honorem S. Crucis: quae inter celeberrimum illud est, quod incipit: *Vexilla Regis prodeunt*, Ecclesiae ipsius usu jampridem consecratum. Idem praeterea scripsit prolixum Poema, quo Radegundis nomine, gratias agit Justino, & Sophiae Augg. pro missis ad se pretiosissimis muneribus; quibus totum Occidentem illustratum, & ornatum fuisse affirmat.

56. Quae vero, & quanta Fortunatum inter, & Radegundem, Agnetemque interesset summae pietatis, benevolentiae, charitatis necessitudo, eaque ab omni aliena petulantiae suspicione, ac periculo, ipse nobis Fortunatus testis sit, l.11. c.6. scribens ad Agnetem hisce versibus:

Mater honore mihi, soror autem dulcis amore
Quam pietate, fide, pectore, corde colo.
Coelesti affectu, non crimine corporis ullo:
Non caro, sed hoc, quod Spiritus optat, amo.
Testis adest Christus, Petro, Pauloque ministris,
Cumque piis sociis Sancta Maria videt,
Te mihi non aliis oculis, animoque fuisse,
Quam soror ex utero tu Titiana fores:
Ac si uno partu Mater Radegundis utrosque
Visceribus castis progenuisset, eram.

57. Suam vero praecipuam charitatem in Radegundem declarat l.11. c.2. his versibus, quibus, cum illa se includeret (ut infra dicetur), suum in ipsam desiderium exprimit, inquiens:

Quo sine me mea lux oculis errantibus abdit,
Nec patitur visu se reserare meo?
Omnia conspicio simul aethera, flumina, terram:
Cum te non video, sunt mihi cuncta parum.
Quamvis sit coelum, nebula fugiente, serenum,
Te celante, mihi stat sine sole dies.

58. Ha-

58. Harum vero in se munificentiam, ac liberalitatem suis saepe carminibus celebrat, quibus, pro missis munusculis, iisdem gratias agit: quod quam crebro fieret, satis indicant haec ejus verba, quibus ad Agnetem scribit lib.11.cap.9:

Portitor ad tantos missus non sufficit unus:
Lassarunt totiens, qui rediere, pedes.
Singula nec refero, quia me tua munera vincunt &c.

Idem se pluries convivio ab eisdem exceptum, ac laute pastum fuisse significat: ac inter caetera lib.11. cap.11. prandium commemorat, ac describit, quod sibi ab Agnete instructum, ac variis floribus, & frondibus, ad speciem horti viridantis, pictum, & ornatum fuerat: ex quibus illarum erga Fortunatum diligentia, ac sedulitas perspici potest.

59. Haec vero inter illos mutua charitas, & necessitudo monet, ut quaeramus, quo officio maxime, seu munere apud religiosissimas foeminas Fortunatus fungeretur. Sed ante quaedam notanda sunt. Ac primum illud animadverto, singulare semper Radegundis studium in his colendis, & audiendis extitisse, a quibus ad pietatem, ac religionem institui poterat: quae, ut scribit Fortunatus in ejus Vita num.8.: *ad ejus opinionem si quis servorum Dei visus fuisset, vel per se, vel vocatus, occurrere, videres illam coelestem habere laetitiam . . . sequenti die curam domus committens creditariis, ipsa se totam occupabat juxta viri justi verba circa salutis instituta, & circa adipiscendae vitae coelestis commercia retentebatur per dies*. Atque haec de Radegunde, dum ea in regia aula adhuc viveret.

60. Deinde multa jam erant Pictaviensis Monasterii Sanctimonialibus negotia gerenda, sive quae ad privatas earum curas, & officia spectarent, sive quae ad totius Monasterii rem, ac statum pertinerent: quibus in procurandis alterius, qui extra Monasterii septa viveret, diligentia desiderabatur, ac fides. Ita, quo unum, aut alterum exemplum proferam, extat apud Gregor. Tur. lib.9. Histor. Franc. cap.42. Exemplar Epistolae, quam Radegundis mittit ad Episcopos Galliae, quo illorum patrocinium, & auctoritatem adversus eos, qui Monasterii Pictaviensis jura, vel bona laedere voluissent aliquid, impetraret. Item cap.39. legitur quoddam rescriptum Episcoporum ad Radegundem, in quo Moniales illae feriuntur anathemate, quae unquam e Monasterio egredi, aut nubere voluissent. Haec itaque, & id genus alia, saepe cum Episcopis, aut Regibus, & aliis principibus viris communicanda, & per ipsos interdum

f 2 tran-

transigenda, aliquem, praestantem consilio, solertiaque, virum requirebant, qui eadem gereret, ac procuraret.

61. Quae cum ita sint, illud mihi videor primo affirmare posse, Radegundem, & Agnetem totius vitae moderatorem, ac praeceptorem Fortunatum habuisse; cujus judicio, atque consilio cum in rebus suis privatis dirigendis, tum Monasterii totius disciplina temperanda uterentur. Quod sane & tantae necessitudini, quantam inter ipsum. & .illas intersuisse ostendimus, consentaneum videtur, & Fortunati religioni, doctrinae, prudentiae; idque Radegundis illa vota fuisse facile dixerim, quibus Venantius ipse se *adhaesisse* fatetur, quominus ad suos in Italiam regrederetur. Atque etiam adsunt indicia aliqua ex scriptis Fortunati, quae hoc ipsum confirment. Ita l.11. cap.4. auctor est Radegundi, ut ad stomachum corroborandum, ac recreandum vini aliquid sumeret, proferens Apostoli exemplum, & auctoritatem, Timotheo id ipsum suadentis. Item cap.7. ad Agnetem scribens, rogat ut quod ipse obsequium, seu *famulatum* absens Radegundi impendere non poterat, pro se ipsa praestaret. Idem cap.8. gratias agit Agneti, quod Monialibus epulum, rogatu suo, indulsisset, & optat ad extremum, quo Agnes, & Radegundis diu essent superstites, quo earum *fraeno*, seu auctoritate Pictaviensis Monasterii status, sive disciplina diu floreret, ac staret incolumis. Postremo lib 8. cap.17. scribens ad Gregor. Turon., cum grave scandalum, ac dissidium, post obitum S. Radegundis, in eodem Pictaviensi Monasterio excitatum fuisset, eidem causam Abbatissae commendat his verbis: *memor sis commendationis Beatae Domnae meae Filiae, vel jam Matris vestrae, Domnae Radegundae, pro loci sui, vel personae, totiusque Regulae stabilitate quod petiit, & verborum, vel viscerum supplicatione commisit, ita praecipiatis infatigabiliter laborare, qualiter ipse vobis in retributione sempiterna restituat, qui providet auxilium indigentibus*. Quibus ex verbis potest intelligi, quo in loco is esset apud Radegundem, & Agnetem, & quae iisdem officia praestaret.

62. Atque etiam ex itineribus tam frequentibus, quae Fortunatum per Galliam, Germaniamque habuisse comperimus, conjicere licet, plura ad Monasterium Pictaviense spectantia negotia per ipsum solita transigi. Ita lib.11. cap.27., & 28. scribens ad Agnetem, & Radegundem sua quaedam itinera enarrat, quorum in altero diu procella jactatus fuerat, unde in grave vitae amittendae discrimen venerat: in altero vero hyemale frigus, ac pruinas se perpessum fuisse describit, cum nive, & glacie late omnia tenerent-

nerentur. Atque ipse indicat, quaedam habuisse, quae praesens cum illis conferret, nec tum epistolae committeret, iis verbis:

Post referenda simul murmura corde tego.

Item lib.6. cap.10. cum Mettin accessisset, narrat lintrem, quo vehebatur, a regio coquo sibi fuisse abductum: cumque venisset Nauciacum, vel Nasium, a Sigiberto Rege perliberaliter exceptum, nec non ab ejus Ministris Papulo, & Gogone, cum lintrem, tum caeteras copias ad iter suum prosequendum necessarias refert se accepisse. Idem lib.10. cap.10. iter suum aliud, quod circa Rhenum, & Mosellam confecerat, describit: cum quidem regiae domui, idest Childeberto, & ejus Matri Brunichildi obvius factus, & ab ipsis retentus, & exceptus perhumaniter, eosdem deinde, regia pompa, & apparatu iter facientes, fuisset prosequutus. Haud inverisimile itaque est, Fortunatum isthaec loca, non tam solatii sui causa, aut privati negotii, adiisse, sed ut earum voluntati, ac sollicitudini, quibus se, & operam suam addixerat, satisfaceret.

63. Ex hisce autem itineribus (quaecumque tandem eorum suscipiendorum causa, & ratio fuerit) permagnam ipse nactus opportunitatem est percelebres Galliae, ac Germaniae Episcopos adeundi, & cognoscendi: quibuscum amicissima benevolentia conjunctus fuisse ex ejusdem carminibus passim deprehenditur. Atque ut ex iis nonnullos commemorem, quorum ex amicitia, & consuetudine non vulgaris commendatio innocentiae, ac virtutis Fortunati sumi potest, S. Germanus, Episcopus Parisiensis propensissima in eundem voluntate, ac benevolentia extitit: ut constat inter caetera ex lib.8. cap 2. Op. Fortunati: qui cum ad eundem proficisci vellet, & a Radegunde retineretur, haec inquit:

Me vocat inde Pater, radians Germanus in orbe,
Hinc retinet Mater, me vocat inde Pater.
Dulcis uterque mihi, voto amplectente cohaesit:
Plenus amore Dei, dulcis uterque mihi.

Hic ille fuit Germanus, a quo Agnes, Pictaviensis Monasterii Abbatissa consecrata est, ut constat ex testimonio Radegundis apud Gregor. Turon. lib 9. cap.42.: ex quo intelligi potest, magnam inde necessitudinis, ac benevolentiae causam vel cum Fortunato interfuisse.

64. Felici etiam, Episcopo Namnetensi, viro cum nobilitate generis, tum virtute animi conspicuo, acceptus inprimis, ac jucundus fuit: idque indicant scripta ad illum Fortunati carmina, & illius

& illius ad hunc litterae; quas legere est l.3. cap.4.5., & seq. Idem apud Leontium, Episcopum Burdigalensem, & Placidinam, ejus olim uxorem, mulierem ex Imperatoria Familia, inprimis vero singularis pietatis laude praestantem, non infimum locum tenuit benevolentiae, & gratiae: ut aperte testantur car.15.16, & 17. l.1. Libro vero 4. cap. 10. extat poema, quod ipse scripsit in funus ejusdem Leontii: in quo ipsius generis nobilitati, ac virtuti, & in gregem suum sedulitati, tum apud Reges auctoritati, & gratiae refert egregium testimonium.

65. Quid vero de Euphronio dicam, Antistite Turonensi? quid de Nicetio, Episcopo Trevirensi, aut, qui illum excepit, Magnerico? ad quos singulos extant scriptae Fortunati Epistolae, seu carmina l.3. capp.1.2.3.11.12.& 13. Nec vero praetereundus S. Martinus, Galliciae Episcopus, ille, qui Suevos, Galliciae incolas, a paterna superstitione ad Christianam religionem amplectendam convertit: ad quem item Fortunatus Epistolam scripsit, plenam amicissimi desiderii, & poema; in quo ejusdem virtutes, & erga gregem suum merita commendat. Habes illa l.5. c.1. & 2.

66. Addendus his Avitus, Episcopus Arvernensis, a quo Gregor. Turon. ad studium divinarum rerum se excitatum fuisse, ac provocatum commemorat in libro de Vitis Patrum cap.2 Is igitur inprimis dilexit Fortunatum, uti jam conjuncta utrique cum Gregorio necessitudo efflagitare videbatur. Porro cum Avitus, sacro Pentecostes die, plusquam quingentos Hebraeos ad Christum convertisset, hoc ejus factum, prolixo carmine, prosequutus est Fortunatus, Gregorii hortatu.

67. Sed ne singulos commemorem, qui Fortunatum benevolentia, & officiis humanitatis complexi fuisse deprehenduntur, sit unus pro omnibus is, de quo supra mentionem fecimus, Gregorius, Turonensis Antistes, vir cum sede, ac loco, tum pietate, ac doctrina clarissimus. Quam vero ipse diligeret Fortunatum, ac quanta inter utrosque amicitia, ac familiaritas intercederet, tam multae, & crebrae ad illum scriptae hujusce litterae, seu carmina declarant; in quibus is haud secus, quam in Parentem, se affectum esse ostendit: ac vicissim illius praecipuum erga se studium, & benevolentiam contestatur. Cum autem regionum intervallo sejunctus, minus, quam vellet, ipsi adesse, & ejus praesentia frui posset, desiderium suum litterarum frequentia compensabat. Ut enim ipse de se profitetur l.5. c.14., scribens ad eundem Gregorium:

Jugiter

Jugiter opto libens, sacer amplectende Gregori,
Cernere vos oculis, quaerere litterulis.
Dulce videre mihi, ac si desit copia cerni,
Spes erit oranti vel dare verba Patri.

68. Hujus suasu plura scripsit, aut edidit Fortunatus, quae nisi ejus hortatus, & impulsus accessisset, fortasse perpetuis in tenebris, ac oblivione posteritatis jacuissent. Quanti vero Gregorius faceret scripta Fortunati, ac quanti interesse arbitraretur, eadem publicam in lucem proferri, inde intelligi potest, quod non leviter cum ipso agendo, sed obtestando, & adjurando ab eo contenderit, quo carmina sua, & alia Opuscula in unum volumen colligata, evulgaret. Id ex ipsius Fortunati testimonio discimus, ita scribentis ad Greg. lib. 1 cap. 1.: *unde, Vir Apostolice, praedicande Papa Gregori, quia viriliter flagitas, ut quaedam ex opusculis imperitiae meae tibi transferenda proferrem, mearum nugarum admiror te amore seduci*: ac rursus: *sed quoniam humilem impulsum, alacriter acrius renitentem, sub testificatione divini mysterii, & splendore virtutum Beatissimi Martini conjurans hortaris sedulo, ut contra pudorem meum deducar in publicum &c.* Libro vero 5. cap. 5. se item ab eo ad scribendum incitatum scribit iis verbis: *instigas, pater optime, seria curiositate, sincera tamen dulcedine, carmine elinguem proloqui, & currere pinguem versu pedestri*. Eadem fere scribit l. 9. c. 6.

69. Atque haec inter carmina, quae tunc edidit Fortunatus, plura sunt, quae ad Gregorium ipsum scripta fuerunt, atque ejus virtutum laudem, & commendationem complectuntur. Ac inter caetera illud eminet inprimis, quod extat lib. 5. cap. 3., scriptum ad cives Turonenses: quo iisdem Venantius gratulatur, quod Gregorius Ecclesiae illius Episcopus creatus fuisset: ac bona iis omnia ex Pontificis sui adventu, ac praesentia ominatur.

70. Qua vero in se munificentia, ac liberalitate idem Gregorius esset, passim suis in carminibus declarat: atque ut de caeteris taceam, lib. 8. cap. 25. memorat, sibi ab illo agellum praestitum fuisse ad alimoniam, ac caeteros sumptus: in quo munificentiam ejusdem confert cum liberalitate S. Martini, cum hic de parte chlamydis suae nudum, & egentem contexit, his versibus:

Munifici reparans Martini gesta, Gregori,
Texit ut ille habitu, nos alis ipse cibo.
Ut Chlamydem ille prius, sic tu partiris agellum:
Ille tegendo potens, tuque fovendo decens.

Cujus quidem agelli situm, & amoenitatem describens c. 24. ejusdem libri, haec ait: *In*

In qua forte loci facta est conlatio doni,
Qua Vigenna procax littore frangit aquas.
Lapsibus & tumidis dum fertur nauta carinis,
Jugera culta videt, quando celeuma canit.

71. Ejusdem vero in se collata munera, ac beneficia summatim complectens l.8. c.23., eorum magnitudinem ac numerum exprimit, inquiens:

Gurgitis in morem si lingua fluenta rigaret,
Turbine torrentis vel raperetur aquis,
Ad tua praecipue praeconia summa, Gregori,
Dum non explerem flumine, gutta forem.
Munificumque Patrem aequaret nec Musa Maronis:
Fers bona quanta mihi, quis valet ore loqui!

72. Quid autem reliquos enumerem, quos sui amicos, ac patronos habuit in Gallis Fortunatus? Reges dico, ac principes viros: quibus tam acceptum, atque omni tempore jucundum, & charum eundem fuisse, permagnum, meo quidem judicio, cum ingenii ejus, & doctrinae, tum vitae integritatis, atque etiam cujusdam in familiari consuetudine urbanitatis, ac festivitatis est testimonium. Supra jam diximus, quam is Sigiberto, Regi Austrasiae, gratus esset, & jucundus: cui addendi ejusdem fratres, Charibertus, Guntramnus, Chilpericus; & Sigiberti filius (qui postea Austrasiae regnum tenuit), Childebertus, cum Reginis suis Brunichilde, Gelesuintha, Fredegunde, ac regiis familiis: apud quos Fortunatum in honore, ac pretio fuisse, tot de his, atque ad ipsos scripta poemata passim testantur.

73. Jam vero praeter Gogonem, Lupum, Magnulphum, Jovinum, & alios de quibus supra mentionem feci, Mummulenus etiam, vir illis temporibus, dignitate praestans, & inter suos nobilissimus, amicissimus Fortunati fuit. Hic illum egregie laudat l.7. c.14., ac l.9.c.2. scribit ad eundem consolatoriam epistolam pro morte puellae filiae. Item Papulus, vir apud Sigibertum potentissimus, Berulfus, Condo, Gundoarius, Boso, Galactorius, Chrodinus, Mummolus, & alii cum virtute, ac dignitate praecellentes viri, tum apud Reges suos honorati, & gratiosi, praecipua benevolentia eundem prosequuti deprehenduntur. Quod autem ad ejus commendationem, meo quidem judicio, valere plurimum debet, illud est, quod cum illorum, quos nominavi, plerique varia fortuna usi interdum sint: ac nonnulli vel in Reges ipsos conspiraverint, aut ab iisdem defecerint: alii gravibus de causis suspecti, & offensi locum suum,

suum, & gradum amiserint; & exilio, aut morte mulctati miserrime interierint, unus pene Fortunatus nulla unquam de causa accersitus, aut suspectus legitur fuisse: nec eorum, quos amicissimos, & conjunctissimos habebat, calamitas illi, qua apud Reges fruebatur, gratiae offecit aliquando: quod magno indicio est, ita eundem nobilissimorum virorum amicitias coluisse, ut idem alienis a persona sua, & gradu, negotiis sese non immisceret: atque, ab omni partium studio alienus, quod suum erat, opus persequeretur, pacis, atque otii amicus.

74. Spatium vero temporis aliquod habitavit Fortunatus in ea Britanniae minoris parte, quae ad Oceanum posita, ejus fluctibus alluitur, ac cingitur. Sic enim ipse scribit ad Felicem Namnetensem l.3. cap.4. *oscitante me prope finitima pelagi blandimento naturalis torporis in lecto, & littorali diutius in margine decubante, subito per undifragos vestri fluctus eloquii, quasi scopulis incurrentibus elisa, salis spargine me contigit irrorari*. Idem scribens ad Druconem Diac. lib.3. cap.33., haec ait:

Nos maris Oceani tumidum circumfluit aequor,
Te quoque Parisius, chare sodalis, habet.
Sequana te retinet, nos unda Britanica cingit.
Divisos terris, alligat unus amor.
Non furor hic Pelagi vultum mihi subtrahit illum
Nec Boreas aufert nomen, amice, tuum.

75. Quaerendum autem videtur, quanam maxime de causa idem in oras illas, ac littora secessisset? Qua in re si licet conjicere aliquid, illud primum animadverto, solemne tunc temporis plerisque viris religiosissimis fuisse, ut per annum, ac sacro maxime Quadragesimali tempore in locum quempiam, ab hominum frequentia remotum, secederent, in quo precibus soli, ac jejuniis vacarent. Ita de S.Senoch narrat Greg.Tur.lib.de Vitis Patrum cap.15., quod a die S.Martini, usque ad Natalem Christi diem, & rursus quadraginta ante Pascha diebus cellula vivebat inclusus: itemque de Berecundo. Pontifice Ambianensi narrat Auctor Gregorio coaevus, quod secretum in locum recedebat, ut sacro Quadragesimali tempore, divinarum rerum contemplationi vacaret impensius.

Lege Praef. ad saecul. n. III.

76. Porro eam ad rem aptissimae occurrebant insulae, quae mari undique circumfusae, frequentiores hominum arcebant accessus. Hinc de Palladio, Santonensi Episcopo, narrat Gregorius lib.8. Hist. Franc. cap.43., quod ipse *Quadragesimae tempore in insulam maris, orationis causa, secessisset*. S. Marculfus etiam, Abbas Nantensis

in quandam insulam quotannis confugiebat: *quatenus ibi super illud sacrum tempus Quadragenarium corpus rigidius solito maceraret, & quo ab hominum conspectu esset remotior, eo ad vigilias, orationem, jejuniaque exercenda aptior, atque expeditior esset*: ut legitur in ejusdem Vita n.12, quae relata est Saec.1. Bened. pag.128. Porro vel aetate D. Ambrosii quam frequentari insulae solerent ab his, qui pietatis causa, sola, ac secreta in loca cupiebant secedere, indicat ipse Ambrosius in Hexam.l.3.c.5. iis verbis: *quid enumerem insulas?.. in quibus ii, qui se abdicant intemperantiae saecularis illecebris, fide continentiae proposito eligunt mundo latere, & vitae hujus declinare dubios anfractus? Mare est ergo secretum temperantiae, exercitium continentiae, gravitatis secessus, portus securitatis, tranquillitas saeculi, mundi hujus sobrietas, tum fidelibus viris, atque devotis incentivum devotionis, ut cum undarum leniter alluentium sono certent cantus psallentium, plaudant insulae tranquillo fluctuum sanctorum choro: hymnis Sanctorum personent.*

77. Quae cum ita sint, adducor, ut credam, vel Fortunatum in quampiam insulam secedere aliquando consuevisse, idque forte sacro Quadragesimae tempore: in qua ab hominum turba remotus, atque omnibus vacuus negotiis, jejuniis, ac precibus studiosius instaret. Quod enim ipse in aliqua insula vixerit, ex ejusdem verbis intelligi potest, quibus ad Placidinam scribit lib.1. cap.17., hoc modo:

Munera parva nimis, pia, suscipe quaeso libenter,
Quae magis ipsa decens, munus in Orbe micas.
Fluctibus e mediis haec ut daret insula vobis,
Oceanus tumidis murmure praestat aquis.

78. Quanquam vel ea fortasse fuit causa, cur Fortunatus insulas, sive alia maritima loca peteret aliquando, quod is Sanctissimorum hominum, qui illis in regionibus habitaverant, ac rerum ab iisdem gestarum monumenta quaereret, quibus cum ad pietatem accenderetur, & acueretur ad imitationem similitudine exemplorum, tum actas ab iisdem vitas conscriberet. Quod inprimis solemne eidem fuisse, cum tot ab ipso elucubratae Vitae Sanctorum testantur, tum haec ejus verba confirmant, quibus ipse de se profitetur lib.2. cap.12.

Laudibus humanis reliquorum corda resultent,
At mihi de justis commemorare placet.
Nam pietatis opus, victores texere libris,
Admonet ingenium, res ratione duplex.

Una

Una quod est habilis, de magnis magna fateri:
Nam bona qui reticet, criminis auctor erit.
Altera causa monet, quoniam successus amatur,
Et meliora cupit, qui sua facta legit.

79. Ac sane non obscurum ejus rei indicium ipse nobis praestat Fortunatus l.1. c.17., ad Placidinam scribens hisce verbis:

Quae loca dum volui properans agnoscere Ponti,
A Borea veniens, reppulit unda furens.
Prosperitas ut vestra tamen se plena probaret,
Obtulit in terris, quod peteretur aquis.

Quibus postremis versibus id mihi maxime indicasse videtur, quod cum eo consilio navigaret, ut relicta quibusdam maritimis in locis a piissimis viris pietatis suae, ac sanctimoniae vestigia cognosceret, inde rejectus tempestate, & ad Placidinam delatus, in ejus persona, ac vitae ordine id expressum repererit, quod aliis in locis navigando quaerebat.

80. P. Brovverus (cui & cl. vir Joseph. Liruti assentitur) arbitratur, Radegundem sequutam Fortunatum fuisse, ac in eadem cum ipso, aut certe proxima Insula interea habitasse. Ea vero ratione ducitur, quod scribens Fortunatus ad Felicem, Episcopum Namnetensem, in eadem epistola, in qua dicit, se *oscitari prope finitima pelagi*, refert ipsius Felicis verba, quibus antea ad sese scripserat: *ipsum Radegundis muro charitatis inclusum vivere.*

81. Sed id mihi tanti esse non videtur, quamobrem credamus, Radegundem ejus Regulae, ad quam mores suos conformaverat, ac sui propositi oblitam, unquam e Monasterio egressam esse, ut alio concederet. Ipsa siquidem Regulam S. Caesarii Arelatensis Episcopi sequebatur: in qua art.5. recapit. diserte cautum fuerat: *ut nulla ex vobis* (Monialibus) *usque ad mortem suam de Monasterio egredi permittatur, aut per se ipsam praesumat exire.* Hinc de Radegunde scribit Baudonivia in ejus vita num.28., quod *instituerat, ut nulla vivens foras Monasterii januam egrederetur.* Quin ipsamet Radegundis in epistola ad Episcopos Galliae, (quam legere est apud Greg.Tur.l 9.Hist. Franc.c.42.) implorat eorum auctoritatem adversus Moniales illas, *quae extra Regulam exinde (e Monasterio) egredi tentavissent.* Postremo eadem in libro de Excidio Thoringiae sic a Fortunato loquens ad Hamalefredum, patruelem suum, inducitur:

Sacra Monasterii si me non claustra tenerent,
Improvisa aderam, qua regione sedes.

Nullo itaque modo credibile est Radegundem unquam a Monasterio

 reces-

recessisse, quo Fortunatum sequeretur, sive religionis, ac pietatis gratia, sive ulla alia de causa loca maritima petentem.

82. Porro ex illa, quae Radegundem inter, ac Fortunatum interfuit, necessitudine Brovverus conjicit, eundem Monasticen amplexum fuisse, ac fortasse Regulam S. Caesarii, Episcopi Arelatensis, sequtum esse: in quam pracipuum extitisse Radegundis studium testatur idem Fortunatus, de illa scribens lib.8. cap.6.

Concipiente fide Christi Radegundes amore,
Caesarii lambit regula quidquid habet.
Cujus Pontificis refluentia pectore mella,
Colligit, & rivos insatiata bibit.

83. Addit Brovverus, eundem, more veterum Anachoretarum, fixellas texere solitum, e quibus unam mittens ad Radegundem, & Agnetem l.11. c 13. sic eas aloquitur:

Ista meis manibus fiscella est vimine texta,
Credite mi charae, Mater, & alma Soror.

item eodem in libro c.17. aliud operis, suis manibus confectum, ad easdem mittit his verbis:

Composui manibus propriis hoc munus amoris,
Sed tibi, vel Dominae fit, rogo, dulce meae.

Quis autem ignorat, id maxime Monachorum proprium fuisse, ut manibus suis quotidiano operi instarent, ac fiscellas, vel id genus alia elaborarent, atque contexerent?

84. Atque his Brovveri conjecturis vel illud addere placet, quod a cl. Ruinart animadversum est in praef. ad Op. Greg. Tur. n.35., inquiente: *Monasticus Ordo, jam tempore Gregorii, ita erat Clericatui conjunctus, ut idem fuerit, Monachum esse, ac Clericum.* Aliquam etiam ex eo conjecturam facere possumus, quod, cum is lib.4. Vitae S. Martini de Paulo, Aquilejensi Episcopo scribat:

Qui me primaevis converti optabat ab annis,

innuere videtur, se etsi non primaevis ab annis, postea tamen conversum fuisse, idest Monasticen fuisse amplexum, ut ostendimus supra num.13.

85. Sane Radegundis praeter illud suum Monasterium mulierum, quod Agneti regendum tradiderat, & in quo ipsa vivebat, aliud virorum apud Turonos extruxerat. Quin & Pictavis Basilicae S. Radegundis aliud Monasterium virorum adjunctum fuisse constat ex Baudonivia lib. Vitae S. Radeg. num.31.: in quo credibile est, Fortunatum etiam, sive exemplo, ac imitatione, sive incitamento, & hortatu Radegundis, Monachum egisse: ut & illi praesto esset, si quid

Baud. in Vit. Rad. n. 29

ſi quid ejus conſilio, & opera indigeret, & vitae conſuetudine, ac inſtituto ad ejus vitae ſimilitudinem propius accederet.

86. Quamvis autem plurima extiterint Fortunati officia in Agnetem, ac Radegundem, quibus nunquam ejus diligentia, ac ſollicitudo videtur defuiſſe, non minora tamen pietatis, ac ſedulitatis officia Eccleſiae Pictavienſi, cujus Clero (ut ante diximus) adſcriptus fuerat, praeſtitiſſe dicendus eſt. Neque vero ſine praeclaris illam in Eccleſiam meritis, vir praeſertim advena, ſupremam ipſius Eccleſiae ſedem aliquando adipiſci potuiſſet.

87. Mirandum eſt autem, nonnullos extitiſſe, qui inficiati ſint Venantium Fortunatum Epiſcopum fuiſſe unquam, aut alium Fortunatum comminiſcantur, ad quem munus illud delatum fuiſſe aſſerant, a noſtro plane diverſum. Qui ea maxime ratione ducuntur, quod Gregorius Turonenſis, quoties ejus mentionem facit, nonniſi *Presbyterum* illum nominet. At duo graviſſima, ac certiſſima monumenta evincunt, Fortunatum noſtrum, Epiſcopum, & quidem Pictavienſem fuiſſe. Nam primo Baudonivia, Monialis Monaſterii Pictavienſis, coaeva Fortunato, ſic de ipſo ſcribit in Prolog. Vitae S. Radegundis: *non ea, quae vir Apoſtolicus, Fortunatus Epiſcopus, de Beatae Vita compoſuit, iteramus*. Quis autem aſſerat Vitam B. Radegundis, quae alteri, ſcriptae a Baudonivia, ſolet praefigi, a noſtro Venantio Fortunato non fuiſſe conſcriptam? Deinde Paulus Diac. lib.2. Hiſt. Long. cap.13. ſic de ipſo ſcribit: *noviſſimeque in eadem Civitate* (Pictavis) *primum Presbyter, deinde Epiſcopus ordinatus eſt*. Jam vero Paulus Diaconus a Carolo Magno, poſtquam hic Langobardorum Regnum in Italia extinxerat, abductus in Gallias, cum & Pictavum ad tumulum Fortunati veniſſet, ex certis monumentis rem omnem diſcere potuit.

88. Quod vero Greg. Turonenſis nonniſi *Presbyterum* eum appellet, nihil negotii ea res facit: cum Fortunatus nonniſi extremo vitae ſuae tempore, ut infra dicemus, Pictavienſis Epiſcopus creatus ſit: quo tempore Gregorius non ſolum ediderat libros ſuos, ſed etiam vita functus fuerat, ut ſuo loco oſtendemus. Atque iſthaec fuit cauſa cur ejus Opera Gregorio Turon. nuncupata, *Presbyteri Italici*, non *Epiſcopi Pictavienſis* nomen praeferant.

89. Quo vero anno Fortunatus ſedem Pictavienſem conſcenderit, difficile eſt definire. Quo ſcilcet tempore deceſſit Radegundis (quae obiit an.587., teſte Gregor. Turon. lib.9. Hiſt. Franc. cap.2) Pictavienſem Eccleſiam adhuc regebat Mauroveus, ex teſtimonio ipſius Gregorii, qui cap.106. lib. de Gloria Conf., teſtatur ſe, Mauroveo abſen-

Vide Pag. ad an.500. Lege Greg. Tur de Gl. Conf.c.96., & l.4. de Mir S Martini c 32. & Coint ad an.592. n 3 & Ruin in notis ad Greg.Tur.cit.loco.

absente, curasse funus, ac sepulturam B. Radegundis. Mauroveum excepit Plato an.592.: qui ad illam sedem evectus est, adhuc superstite Gregorio, cujus fuerat discipulus. Hinc quo die Plato Pictaviensis Episcopus constitutus est, sic de illo cecinit Fortunatus lib.10. cap.18.

Gaudia laeta paret praesentia Sancta Gregorj,
Et geminas urbes adjuvet una fides.
Qui modo discipulo Platone, antistite summo,
Solemnem Ecclesiae hic dedit esse diem.

Sunt, qui huic Platoni Placidum suffectum fuisse asserunt in sede Pictaviensi: sed hic non alius fuit a Platone ipso, ut adnotat cl.Ruin. ad Op. Greg. Turon. lib.4. de Mir. S. Martini cap.32. Platoni itaque, vita functo, non alius successit, quam Fortunatus; cumque obitus Platonis referatur ad annum circiter 599., eodem ferme tempore Fortunatus Episcopus Pictaviensis creatus fuisse dicendus est: cum Greg. Tur. ad an.595. diem suum jam obiisset.

90. Extat lib.4. Op. Fort. cap.25. poema scriptum ab eo in funus Theodechildis Reginae, quae ad an.598. fato extincta est, ut ostendit cl. Pagius ad illum annum num.4. Non multo itaque, postquam illud Epithaphium scripsit, renuntiatus est Episcopus Pictaviensis, jam inclinata ad senectutem aetate. Cum enim is annos circiter triginta sex natus venerit in Gallias, ac triginta quatuor alios exegerit in hoc regno, antequam Episcopus fieret, constat ad illum pervenisse dignitatis gradum, cum jam devexus esset ad senectutem.

91. Locum illum adeptus Fortunatus, cum vitae innocentia, & virtutum exemplo, tum doctrina plurimum gregi suo profuit. Extant jam ejusdem Expositiones in Symbolum, & Orationem Dominicam: quas ille ad eum finem elucubrasse videtur, ut eas plebi suae recitaret: quarum in altera haec ait inter caetera: *inde retinentes ejus* (orationis Dominicae) *mysteria, & quam multa sint in brevitate collata, propter aedificationem Ecclesiae, paucis docemur explicare: quia tunc nobis melius placebunt auditu, cum patuerint intellectu. Itaque ad ipsum veniamus sanctae Orationis sermonem &c.* Quibus in verbis Pastoris, gregem suum instituentis, persona satis ostenditur.

L.10.c.1.& 2.

92. Non multos vero annos Pictaviensi Ecclesiae praefuit Fortunatus: cum eidem jam demortuo successerit Caregisilus, & hunc Ennoaldus exceperit, qui ad an.615. Pictaviensem Ecclesiam regebat: de quo legendus Cointius ad hunc annum num.27. Fortunatus itaque, septimo ineunte saeculo, e vita excessisse dicendus est;

ac

ac Pictavis *in Basilica S. Hilarii* (ut narrat Paulus Diac. loco saepius citato) *digno tumulatus honore quiescit*. Cujus ad tumulum cum idem Paulus, venerationis, ac pietatis causa, accessisset, sequens Epithaphium, rogatu *Apri*, *ejus loci Abbatis*, (ut ipse refert de sese) *scribendum contexuit* :

Ingenio clarus, sensu celer, ore suavis,
Cujus dulce melos pagina multa canit.
Fortunatus apex vatum, venerabilis actu,
Ausonia genitus, hac tumulatur humo.
Hujus ab ore sacro Sanctorum gesta priorum
Discimus : haec monstrant carpere lucis iter :
Felix, quae tantis decoraris Gallia gemmis,
Lumine de quarum nox tibi tetra fugit.
Hos modicos prompsi plebejo carmine versus,
Ne tuus in populis, Sancte, *lateret honor.*
Redde vicem misero, ne judice spernar ab aequo,
Eximiis meritis posce, Beate, precor.

93. Porro Fortunatus cum ob pietatem, ac sanctimoniam, tum ob ornamenta ingenii, atque doctrinae commendari plurimum consuevit : ut tot pene habuerit virtutis suae praecones, ac testes, quot de illo scripsere. Certe tot in Gallia, Germaniaque clarissimi sanctitate viri, inter quos celeberrimi illius aetatis Episcopi, cum Fortunato intima amicitia, ac familiaritate conjuncti : inprimis vero Radegundis, & Agnetis, quae tam singularis pietatis laude, illis temporibus, floruerunt, tanta cum Fortunato necessitudo, & charitas, satis declarant, qua is existimatione esset in Galliis, quaeque de ejusdem virtute esset omnium opinio.

94. Itaque mirandum non sit, Baudoniviam *Apostolicum* illum virum appellasse ; Paulum Diaconum, cum venisset in Gallias, ejusdem tumulum, ut ipse de se profitetur, *orationis causa* invisisse, atque eundem *Sanctum*, & *Beatum* in illo carmine, quod ad ejus sepulchrum elucubravit, nominasse : ac implorasse, ut sibi *apud aequum judicem eximiis meritis* patrocinaretur. Ex quibus intelligi potest, eam, quae tunc de Fortunati sanctitate opinio in Galliis fuit, vel ad posteriores aetates, perpetua hominum consensione, pervenisse.

95. Ipsum deinde Fortunatum inter imagines Sanctorum Augustanorum relatum legimus iis verbis : *S. Fortunatus ex Presbytero Italico, Episcopus Pictaviensis* : quem honorem eidem tributum censent nonnulli, quod eam ad urbem, in suo illo per Germaniam itinere, accesse-

L.4. Vitae S. Mart. accesserit, ut cineres S. Afrae, ibi conditos, veneraretur; ac forte, spatium temporis aliquod, ea in civitate commoratus, egregiae virtutis specimen aliquod dederit. Idem invocatur in Litaniis S. Cypriani extra muros Pictavienses, ut ex illius Ecclesiae sacris monumentis ostendit Andreas Suassajus ad calcem Martyrologii Gallicani. Qua de re legendus Cointius ad an.599. num.28., & Pagius ad an.568. num.4. In vetustissimis etiam precibus, seu Litaniis, solitis a Carolo Calvo recitari, inter caeteros S. Episcopos vel Fortunati nomen expressum reperitur his verbis: *S. Fortunate ora pro nobis*: uti apparet ex antiquissimo MS., quod edidit Stephanus Balutius in App. ad Cap. Regum Franc. cap.94. Postremo ejusdem Festum in Ecclesia Pictaviensi sub ritu duplici celebratur ad diem XIV. Decembris, ut referunt Sammarthani in Gall. Christ. To.2. p.1151. Legendus & Suassajus in Mart. Gall.2. p.XIII. Kal. Jan.

96. Atque haec externa sunt de pietate, ac religione Fortunati testimonia. Si autem ejus scripta, sive prosa sive versu elucubrata, legantur, nihil fere aliud illa, quam egregiam in Deum, ac B. Mariam, Divosque omnes pietatem, & reverentiam praseferunt; tum in virtutibus hominum, ac praeclaris meritis celebrandis alienum ab omni invidentia, singulare studium, ac sedulitatem. In iisdem ubiqne, digna Christiano homine, ingenuitas, ac morum simplicitas apparet: in colendis amicitiis singularis innocentia, ac fides: tum praecipuus aequitatis, honestatisque amor ubique expressus perspicitur. De se quoties loquitur, non modo verbis non effert ea ornamenta, quae alii in ipso admirabantur, sed etiam totus est in eisdem occultandis, aut extenuandis: idem in caeteris ornandis, quos ulla virtutis laude praestare cognoverat, facilis, ac liberalis ostenditur.

97. Ejusdem vero in scribendo pietatem Ecclesia testimonio suo, ac facto comprobavit: cum plures hymnos, ab ipso concinnatos, ad divina officia, & Sanctorum Festa celebranda adhibuerit, & usu suo consecrarit: quos permultos fuisse (quamvis alii fortasse adhiberi desierint, alii authoris sui, ex incuria hominum, & oblivione, nomen amiserint) ex Paulo Diac., & Joanne Trithemio discere possumus: quorum alter *hymnos singularum Festivitatum compositos* a Fortunato fuisse refert: alter hymnos ab eodem elucubratos septuaginta septem enumerat: quorum primus ille statuitur, qui incipit: *Agnoscat omne saeculum &c.*, qui extat lib.8. cap.3. Op. Fort.

98. Quod

98. Quod vero attinet ad ingenium, & doctrinam Fortunati, etsi illud dem, ejusdem Poemata iis leporibus, ac venustatibus lita saepe non apparere, quas delicatuli nonnulli persequi, ac desiderare consueverunt, imo & quandam interdum barbariem, ex temporum indole, praeseferre concedam, idem tamen illud affirmo, cum aptis, concinnisque sententiis tota fere illa contexta esse (quod plurimi faciendum est, non solum in soluta oratione, sed etiam in Poesi) tum ne rude quidem, saltem in locis pluribus, aut impolitum dicendi genus ab eo adhiberi: quin imo tale, quod interdum vel delicatiores aures delectare possit. Idem in affectionibus animi, pro temporum, ac personarum natura, exprimendis (quod inprimis artis, & ingenii vim ostendit) maxime antecellit: nec salis quidem, & leporis expers, cum locus expostulat, deprehenditur.

99. Quod si quis forte id desiderat, ut elegantior interdum, ac diligentior esset, idem meminerit oportet, ea in tempora illum incidisse, quibus diutinis bellis, ac frequentibus barbarorum incursionibus non solum Italia, in qua doctus, & educatus fuerat, sed etiam in qua deinceps vixit, Gallia vexata, & afflicta saepius fuit: ut mirandum potius sit, si quid, ea aetate, cum caeteris in rebus, tum in Musis, ac litteris Barbariem, ac feritatem non redoleret. Si quid vero aliud, Musae certe quietem, & otium desiderant, ac quandam vacuitatem ab angoribus. Quocirca quid tandem festivum, ac laetum, & suis absolutum numeris canere is poterat, qui anxius, ac sollicitus illud saepe quaereret:

Si gravis arma tenens, Italas terit hospes arenas?

quique ab Italia diu exul, secum illud, & cum aliis conquerebatur:

Cur mihi tam validas innectis cura querelas?
Tristius erro nimis, patriis vagus exul ab oris,
Quam sit Apolloniis naufragus hospes aquis.

100. Hisce adde, quod is pleraque carminum non domi scripsit otiose, ut eadem seria cura, ac diligentia elucubrare, ac, si quid minus commode exciderat, refingere, ac limare subtilius posset, sed in itinere, aut navigans, aut equitans fere effudit, aut inter barbaros homines, invitatus ad convivia, ex tempore profudit. Ut enim ipse de sese scribit ad Gregor. Turon. lib. I. cap. I. *praesertim,* inquit, *cum ego imperitus de Ravenna progrediens Padum, Athesim &c. tranans, pendulus montanis anfractibus, Pirenaeis occurrens, Julio mense nivosis, pene aut equitando, aut dormitando conscripserim. Ubi in-*

ter barbaros longo tractu gradiens, aut via fessus, aut crapula brumali, aut frigore, Musa hortante, nescio gelida magis, an ebria novus Orpheus Lyricus, sylvae voces dabam, sylva reddebat. Quibus propterea se excusat ad Gregorium, quominus carmina sua ederet. Item in alia epistola ad eundem Gregor., quae praefixa est quatuor libris de Vita S. Martini, suum quoddam poema ad eundem dicit mittere: *quod in opere messium, idest in ipsa messe*, ait, *ut praesens explicare portitor poterit, nec expedire licuit, nec tentare singula*. & addit: *totum illud opus* (nempe quatuor libros de Vita S.Martini) *versu intra hoc bimestre spatium, audax magis, quam loquax, nec efficax, cursim, & impolite, inter frivolas occupationes, sulcavi*. Idem veniam rogat ad extremum, quod magnam lituram, in messe scribenti, pluvia superfudisset. Item prolixum poema, quod extat lib.5. cap.5., scriptum rogatu ejusdem Gregorii in laudem Aviti, Pontificis Arvernensis, intra duos, nec integros dies, se absolvisse scribit, cum *instans portitor* (ut ipse ait) *per verba, sigillatim hianti fauce cadentia, quasi gravis exactor non in me tam foenera solvere cogeret, quam pensare*.

101. Ex quibus facile perspici potest, Fortunatum, dum aliis fere negotiis distineretur, aut cum premeretur temporis angustia, poemata sua fudisse. Quocirca hinc quisque facile conjecturam facere debet, qualis, & quantus Poeta extitisset, si melioribus temporibus fuisset natus; ac vacuus negotiis Musas domi colere otiose potuisset, cum in tanta Barbarie, vitaque tam occupata non modo non vulgaris, aut mediocris; sed plane bonus poeta, ac sua aetate facile princeps evaserit.

102. Quid autem veteres senserint de ingenio, doctrinaque Fortunati, ex eorum testimoniis intelligi potest: quae suo loco a nobis ponenda sunt. Hic solum ejusdem amicissimi, & aequalis, Gregorii Turonensis testimonium liceat afferre, qui in epistola, quam praetexit quatuor libris de virtutibus S. Martini, cum tanto Operi, quod aggressus fuerat, perficiendo semet imparem dixisset: *utinam*, ait, *Severus, aut Paulinus viverent, aut certe Fortunatus adesset, qui ista describerent*. Idem Fortunatum adjuravit *sub testificatione divini Mysterii, & splendore virtutum Beatissimi Martini*, ut poemata sua, in unum collecta volumen, ederet: utique plurimi interesse existimans, ne diutius in silentio, ac tenebris laterent, sed in communem fructum proferrentur. Eidem addendus Felix Namnetensis Episcopus, qui scripserat ad Fortunatum: *ejus vocem nec acclamatione laudum superatam, in ultimo orbis angulo per-*

personasse . Quibus ex verbis intelligi potest, quaenam in tota Gallia esset de ingenio ejus, ac litteris communis fama, & existimatio.

103. Neque vero ejusdem opera in carminibus pangendis tantummodo, aut Sanctorum Vitis describendis praestitit: sed idem ne a Theologicis quidem studiis alienus fuit. Sane ejusdem in Orationem Dominicam explanatio prae caeteris declarat, quo is sensu, ac judicio esset Theologicis in rebus. Item carmen 7. lib.8., quod in *laudem Sanctae Mariae Virginis, & Matris Domini* scriptum est, satis ostendit, quam is versatus esset in Theologicis disciplinis. Is tamen videtur hujusce scientiae laudem a se removere, scribens ad Martinum Galliciae Episcopum lib.5. cap.1. his verbis: *Plato, Aristoteles, Chrysippus, vel Pittacus cum mihi vix opinione, noti sunt, nec legenti Hilarius, Gregorius, Ambrosius, Augustinus: quos, si vel in visione noti fierent dormitanti, nec ego vere cognoscerem.* Sed quid mirandum est, hominem, laudes suas occultandi sagacissimum, haec scripsisse ad Martinum, qui in sua quadam ad eundem epistola scripserat de Fortunato: *quod post Stoicam, Peripateticamque censuram, Theologiae, ac Theoriae studio mancipatus fuisset?* Certe is Presbyter primum, deinde vel Episcopus renuntiatus, diutius illa scientia carere non potuit: ad quam sibi comparandam vel exemplo Radegundis incendi poterat; de qua ut refert Baudonivia in ejus Vita num.9., assidua rerum divinarum in meditatione, assiduaque lectione diu, noctuque versabatur.

104. Idem etiam, (ut censet Jo. Joseph. Liruti) Graecarum litterarum expers non fuit: quas forte Ravennae, in illo scientiarum omnium Lycaeo, didicerat, ac in Galliam deportarat. Ejus vero rei argumentum ab ipso profertur, quod is scribens ad Felicem, Episcopum Namnetensem, cujus eloquentiae admiratione se perculsum fuisse narrat, haec dicat: *credebam quasi sono Pindarico compactos tetrastrophos pedestri glutine sugillatos.* Ac profecto is, qui scribens ad Gregor. Turon., sic exorditur epistolam: Epistola praefix. L.4. Vitae S.Mart.
apud pietatis animum, quod opere minus inscribitur, dilectionis intuitu dilatatur. Nam ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ ΛΕΞΙC ΔΙΑΕΡΕCΙC ΠΑΡΑΙΝΕCΙC *& reliqua Oratoribus, & Dialecticis permittantur &c.* haud videtur graecarum litterarum ignarus fuisse. Postremo, quod meo judicio maxime facit ad rem, plura sunt in ejus scriptis, quae Graecum dicendi leporem, ac modum passim referant. Merito itaque reprehendendus Hilduinus Abbas, qui in Epistola ad Ludovicum Pium, idcirco illum de natione Dionysii Areopagitae, de quo

hymnum pulcherrimum scripserat, & ordinatione Episcopatus mentionem non fecisse narrat, *quia Graecae linguae penitus expers fuit*. Atque haec de pietate, tum scientia Fortunati, & ingenio satis a me dicta existimo.

Ut autem illa, quae in ejus Vita retulimus, vel hominum doctissimorum, qui de Fortunato, omni fere aetate, aliquid scripserunt, auctoritate, ac testimoniis comprobentur, placet hic elenchum eorum subjicere.

TESTIMONIA VIRORVM ILLVSTRIVM

DE VENANTIO FORTUNATO

EPISCOPO PICTAVIENSI

Greg. Tur. lib. 5. Hist. Franc. cap. 8.

SI quis strenuus virtutes illius (*S. Germani Parisiensis*), quas in corpore fecit, sollicite vult inquirere, librum vitae illius, qui a Fortunato Presbytero compositus est, legens cuncta reperiet.

Idem lib. 1. de Glor. Martyr. cap. 42.

agens de Templo S. Laurentii apud Brionas, & de trabe, quae per miraculum creverat, & e qua frusta excidebantur ad morbos curandos: quod, *ait*, Fortunatus Presbyter his versibus prosecutus est: *Laurentii merito* &c. multo plures exinde scripsit versiculos, quos ego praetermisi, hos tantum pro testimonio veri scribens &c.

Idem in epistola praefixa lib. quatuor de virtutibus S. Martini.

Utinam, *inquit*, Severus, aut Paulinus viverent, aut certe Fortunatus adesset, qui ista describerent &c. *De eodem Fortunato vel aliis in locis mentionem facit.*

Baudonivia Sanctimonialis in prologo ad Vitam S. Radegundis.

Non ea, quae vir Apostolicus Fortunatus Episcopus, de Beatae vita composuit, iteramus ec.

Paulus Diaconus de Gestis Longobar. lib 2. cap. 13.

Sane quia hujus Felicis fecimus mentionem, libet quoque pauca nos de venerabili, & sapientissimo viro Fortunato retexere, qui hunc Felicem suum asseverat socium fuisse. Denique hic, de quo loquimur, Fortunatus, natus quidem in loco, qui Duplavilis dicitur, fuit: qui locus haud longe a Cenitensi castro, vel Tarvisiana distat Civitate; sed tamen Ravennae nutritus, & doctus, in arte Grammatica, sive Rhetorica, sive etiam metrica clarissimus extitit. Hic cum oculorum dolorem vehementissimum pateretur, & nihilominus Felix iste, ipsius socius, pari modo oculos doleret, uterque ad Basilicam Beatorum Pauli, atque Joannis, quae intra eandem urbem sita est, perrexerunt: In quo etiam altarium in honorem B. Martini Confessoris constructum propinquam habet fenestram, in qua lucerna ad exhibendum lumen est constituta, de cujus oleo mox sibi isti Fortunatus scilicet, & Felix dolentia lumina tetigerunt: illico dolore fugato, sanitatem, quam opta-

optabant, adepti sunt. Qua de causa Fortunatus intantum B. Martinum veneratus est, ut relicta Patria, paulo antequam Longobardi Italiam invaderent, Turonis ad ejusdem beati viri sepulcbrum properaret. Qui sibi, ut in suis ipse carminibus refert, illuc properanti per fluentilia meuti, & Rounam, perque Osopum, & Alpem Juliam, perque Aguntum castrum, Dravumque, & Byrrum fluvios, ac Briones, & Augustam civitatem, quam Virdo, & Lech fluentant, iter fuisse describit. Qui postquam Turonum juxta votum proprium advenit, Pictavis pertransiens; illic habitavit, & multorum ibidem Sanctorum gesta, partim prosa, partim metrali oratione conscripsit: novissimeque in eadem civitate primum Presbyter, deinde Episcopus ordinatus est, atque in eodem loco digno tumulatus honore quiescit. Hic B Martini vitam, quatuor in libris Heroico in versu contexuit, & multa alia, maximeque hymnos singularum Festivitatum, & praecipue ad singulos amicos versiculos, nulli Poetarum secundus, suavi, & diserto sermone composuit. Ad cujus ego tumulum, cum illuc, orationis gratia, adventassem, hoc Epitaphium rogatus ab Apro, ejusdem loci Abbate, scribendum contexui &c. *Vide hoc carmen in vita Fort. num.92.*

Hilduinus Abbas in epistola ad Ludovicum Pium apud Surium die 9. Octob.

Caeterum parcendum est simplicitati viri religiosi Gregorii Turonensis Episcopi, qui multa aliter, quam se veritas habeat, aestimans, non calliditatis astu, sed benignitatis, ac simplicitatis voto litteris commendavit. Patenter & quidem noscere possumus, non adeo quaedam solerter eum investigasse, cum ei contemporalis existens vir prudens, & scholasticissimus Fortunatus, qui plura, & frequenter ad eum scripserat, Hymnum rythmicae compositionis pulcherrimum de isto gloriosissimo Martyre composuerit. In quo commemorat eum a B. Clemente destinatum, sicut in Latinorum paginis didicit. De natione autem ejus, & ordinatione Episcopatus mentionem non facit, quia linguae Graecae penitus expers fuit.

Hincmarus in Vita S. Remigii Episcopi Remensis in Praef. num.2.

Egidius post B. Remigium quartus istius Civitatis Episcopus quendam virum religiosum, nomine Fortunatum, metricis versibus insignem, quia multis potentibus, & honorabilibus viris, in his Gallicis, & Belgicis regionibus per diversa loca tunc vitae ac scientiae suae merito invitabatur, petiit de eodem libro, cothurno Gallicano dictato, aperto sermone aliqua miracula, quae in populo recitarentur, excipere &c.

Inter inscriptiones B. Flacci Alcuini in quodam Monasterio (forte Nobiliacensi) sequens carmen habetur inscriptum:

Epitaphium Fortunati, Poetae Christiani.

Hac quoque praesenti Praesul requiescit in Aula,
Fortunatus enim vir, decus Ecclesiae:
Plurima qui fecit, Sanctorum carmina metro,
Concelebrans Sanctos laudibus hymnidicis;
Qui sermone fuit nitidus, sensuque fidelis
Ingenio calidus, promptus & ore suo.

Ita reperitur allatum Poema in Edit. Ratisb. an.1777., adornata per Illmum, & Rmum virum Frob nium S. R. I. Principem, & Ab. ad S.Emmeramum.

Flodoardus Hist. Rem. Eccl. l.2 c.2.

Fortunatus Italicus apud Gallias in Metrica insignis habebatur.

Aimoinus l. 3. Hist. Franc. c.13.

Fortunatus, qui in Rhetorica, metricaque arte famosus habebatur, ab Hesperia in Gallias transiens Pictavis Episcopus ordinatur. Hic multorum vitas passionesve Sanctorum, partim prosa, partim metro composuit, ad amicos quoque singula di-

disticha elegans orator conscripsit. Unde Sigiberto Regi Elegiacum misit carmen, congratulans ei in nuptiis Brunichildis. Quem cum fors librum, ad diversos ab eo sibi familiares conscriptum, manibus intulisset meis, in eo faecunditatem viri, dulcemque affabilitatem satis admiratus sum.

Regino in Chron. l. 1.

Fortunatus Poeta in Galliis insignis habetur.

Sigibertus in Chron. ad an. 575.

Fortunatus Poeta veniens ab Italia claret in Gallia.

Idem de Script. Eccl. c. 45.

Fortunatus, natione Italus, liberalibus artibus eruditus, a dolore oculorum virtute Martini Turonensis Episcopi sanatus, & pro hac causa ad Turones venit: & ad Pictavos progressus, primo ibi presbyter, deinde Episcopus consecratus est. Scripsit metrice Hodoepericum suum: scripsit metrice quatuor libros de Vita S. Martini & multa alia, & maxime hymnos singularum festivitatum. Ad singulos amicos composuit versus suavi & diserto sermone.

Vincent. Spec. lib. xxii. c. cxxvi. ex Hug. Floriac.

Fortunatus vir egregius,

Ingenio clarus, sensu celer, ore suavis.

Qui ab Italia Turonos adveniens, actus B. Martini IV. libris, heroico contexuit metro. Verum inde assumptus, Pictavorum ordinatus est Episcopus. Scripsit autem etiam vitam B. Hilarii Pictaviensis, & vitam B. Maurilii Andegavensis. Hujus est illa sententia brevis & utilis:

Pauper in angusto regnat habendo Deum,

legitur l. 8. c. 6. v. 396.

Petrus de Natalibus in Catalogo Sanctorum lib. 9. cap. 65.

Fortunatus Episcopus Pictaviensis claruit tempore Justini Imperatoris junioris. Qui natione Italus, primo Poeta, deinde in praefatae Urbis Episcopatum sublimatus, vir egregius, ingenio clarus, sensu celer, ore suavis.

Platina in Vita Joannis Tertii Papae.

Fortunatus vir singularis litteraturae & eloquentiae, Gallos ad mitiorem cultum redegit scriptis & exemplo. Ad Sigibertum enim eorum regem libellum de gubernando regno perscripsit, ac Beati Martini vitam eleganter composuit.

Joannes Trithemius libro de scriptoribus Ecclesiasticis.

Fortunatus Episcopus Pictaviensis, natione Italus, vir in divinis scripturis doctus, & in saecularibus litteris eruditissimus, ingenio subtilis, eloquio disertus, & nitidus, carmine & prosa excellens, inter cunctos suae aetatis doctores non minus sanctitate conversationis, quam scientia eruditionis clarus effulsit. Hic virtute S. Martini a dolore oculorum liberatus, pro agenda gratiarum actione, Turonem ad ejus sepulchrum venit, & Pictavos progressus, primo Presbyter deinde Episcopus ibidem ordinatus, magna doctrina, & religione claruit. Scripsit eleganti carmine multa utilia, & devota opuscula, de quibus ego tantum vidi subjecta.

Ad sanctam Radegundem, Regis Turingorum ultimi filiam, & Regis Francorum captivam, postea Pictaviensis Coenobii Abbatissam, versu hexametro:

Excidium Regni Turingorum l. 1. *Conditio belli tristis.*

Ad Jovinum de Radegunde l. 1. *Aonias avido, qui lamb.*

Ad Justinum juniorem l. 1. *Gloria summa patris, natique.*

Ad Sophiam Augustam, lib. 1. *Cui meritis compar.*

In persona Radegundis l. 1. *Post patriae cineres.*

In laudem Martini Episcopi l. 1. *Lumen Apostolicum.*

De Leontio venerabili Episcopo l. 1. *Inter quos genuit.*

De

De eodem laudis l.1. *agnoscat omne saeculum*.
Hymnorum septuaginta septem l.1. *Agnoscat omne saeculum*.
De Miraculis S. Martini l.4.
Vita S Hilarii Pictaviensis l.1. *Hodoeporicum viae suae* l.1.
Vita S.Maurilii Episcopi l.1. *Epist. ad diversos* l.1.

Carminum ad amicos l.1. *Rex regionis apex*, &c. Alia quoque multa composuit, quae cum brevia sint, sub librorum nomine nolui consignare. Plura enim Epitaphia, & versus breves scripsit, quos vidi. Claruit sub Justino juniore Aug. an. Domini DLXX.

Petrus Crinitus libro quinto de Poetis Latinis.

Venantius Honorius Fortunatus inter Christianos poetas relatus est: & cum ingenio, atque moribus longe praestaret, Ravennae eruditus traditur, magnaque diligentia in Latinis litteris institutus. De hoc Fortunato referuntur permulta apud eos auctores, qui de gestis Gallorum annales composuerunt. Neque desunt, qui scribant illum diu versatum in Gallia, & ob egregiam eruditionem, optimumque ingenium Pontificem Pictavorum factum. Plura, ac varia opera edidit, quibus ingenii facilitatem, minimeque imparem doctrinam demonstrat. Leguntur adhuc ejus poemata & hymni complures, qui magnopere commendati sunt a nostris Grammaticis. Sed & libros quatuor fecit de gestis divi Martini versibus hexametris: praefatus, tali opere se imitari Christianos poetas, ut Alchimum, Prudentium, Juvencum, Paulinum, & alios plures. Idem Fortunatus maximo affectu, singularique benevolentia prosequutus est Gregorium Pontificem, Euphronium, atque Felicem, ut alios omittamus. In pervetustis exemplaribus additum est nomen Clementiani, quod ab his probari poterit, qui paulo accuratius antiquitatem perscrutari voluerint.

Hieronymus Bologni in electis elegiacis ex libro XII. promiscuorum num.23.

Fortunate tibi vallis Duplabilis ortum
  In Tarvisana est quae Regione, dedit.
Nascenti Musae riserunt, risit Apollo;
  Ingenio addentes munera digna tuo.
Nec mora, Pindaricos Superis coelestibus hymnos
  Scripsisti, & variis mystica sacra modis.
Scripta quoque est versu Martini vita beati
  Cum tibi Turonos visere cura fuit
Pictavi didicere pios, te Praesule, mores,
  Qua tandem positus rite quiescis humo.
Sese Aponus Stella, aut Flacco ne jactet alumnis
  Urbs adeo fastu quo Patavina tumet.
Tu neque Praedones, audaci classe furentes,
  Nec Veneris foeda probra pudenda canis.
Per te, sed quanto praestant divina prophanis,
  Tarvisio major gloria parta tuo est.

Orlendius Orbis Sacri, & Prophani illustrati par.2. vol.1.

Viros praestantissimos (*Tarvisus*) genuit, atque in iis maxime excelluerunt..... Venantius Fortunatus, Episcopus Pictaviensis, Christianae poeseos nobile decus, qui se Tarvisio oriundum hisce carminibus indicat:

Qua mea Tarvisus resides, si molliter intras &c.

Joannes

Joannes Antonius Oliva Tarvisinus Bononiae Artistarum rector, in Oratione de laudibus Patriae recitata an.1537., ex MS., quo usus est doctissimus & eruditissimus vir Rambaldus de Azzonils Tarvisinae Ecclesiae Canonicus: a quo hoc testimonium accepimus.

Haud est silentio involvendus Fortunatus Tarvisinus, ipsius Felicis socius, quem merito Fortunatum censemus. Pythagoras enim, ille primus Philosophiae nuncupator, inter plurima, quae humano generi saluberrima documenta praecepit, praesertim monet, Deum Religione colendum esse, animum disciplinis excolendum, quae duo sociali nodo connexae, procul dubio fient Beatitudinis effectrices: quippe Religio, vitiorum expultrix, Deo nos conciliat, & vinculo pulcherrimo connectit. Doctina vero, virtutis indagatrix, imo ipsa virtus animos nostros exornat, & alit, venustat, fovet, ac moderatur. Hic utriusque admirabilis cultor ita Religioni deditus fuit, quod eo Episcopo Pictavotum gens in Gallia, jure optimo, gloriatur; ita etiam doctrina decoratur, quod inter eloquentissimos Oratores, suavissimosque Poetas non postremus habeatur.

Card. Baronius ad an.825.

Sed quam male gloriantur de majorum consuetudine (*qui Sacris Imaginibus adversantur*), sat erit si testificatione Ss. viri Martini, & assertione Venantii Fortunati, viri quidem Sancti, doctique Pictaviensis Episcopi, qui ambo Gallicanam Ecclesiam illustrarunt, perspicue demonstremus, receptum antiquitus, Deoque gratum esse cultum Sanctarum Imaginum &c.

Gaspar Barthius in adversariis Comment. l.v.c.xii.

Is Poeta, Venantium dico, mirifico & admirabili ingenio fuit, temporibus, & gentibus eloquentiae iniquissimis editus, ut fere fit, magnitudine ingenii sermonem etiam pejus corrupit, quam unus, & alter, non pari felicitate naturae editi. Multa tamen habet, variam lectionem arguentia, & non mediocrem eruditionem, quare non plane nobis insuper habendus videtur.............. De eruditione autem hujus Praesulis, quod dixi, facile auctores probant, quos nominatim citat: Homerus, Menander, Aratus, Cato, Pythagoras, Chrysippus, Plato, Cleantes, Ovidius, Virgilius, Horatius, Cicero, Pyndarus, Sappho: denique quicunque celebriores inter graecos, latinosque Patres: quorum tam gentilium, quam Christianorum non solum nomina ponit, sed phrasim saepius exprimit, doctrinamque numeris concludit. Adde non vulgarem Historiae, & Geographiae eo tempore notitiam: adde Physices non infelix studium, ut ex herbarum, gemmarum, arborum, aromatum speciebus constat, de quibus commode, & erudite loquitur &c.

Idem lib.XLVI.cap.III.

Qui Venantium Fortunatum ediderunt, multum gratiae promeruerunt ab omnibus aetatum Christianarum lectoribus. Infinita enim sunt ad clarorum virorum, Urbium, Populorum, morum, & Historiae illustrationem utilissima in illo maximi ingenii vate, nec infeliciter ab iisdem ex parte enarrata atque exposita. Tamen non sine nota properati nimis operis, quae ad intellectum ejus pertinent quoad genera dicendi, & stylum ipsum, etiam loca mendis inquinata parum eidem contulerunt. Atque talis, qui in hunc Poetam notas elaboraverit, non solum ipsum, sed omne ipsius saeculum, cum universis sequentibus adjuverit. Ad hunc enim Fortunatum, velut ad Calliopium quemdam magistrum, & coryphaeum Musicorum modulaminum respexit omnis sequentium Poetarum chorus.

Card. Bellarminus in lib. de Scrip. Eccl. ad an.570.

Venantius Fortunatus Episcopus Pictaviensis floruit doctrina, & sanctitate tempore Justini junioris &c.

Nons.

Antonius Godeau Hist. Eccl. To.4. lib.2., postquam Fortunati patriam retulit, & ejus iter in Gallias, haec subdit.

Sa principale profession dans les primieres années de sa vie fut la poesie latine, & si on considere la barbarie de son temps, il est digne de quelche loüange; il est vray, que l'on accuse d'avoir loüé Fredegonde, Brunehaud, e d'antres Princes, qui etoient plûtot dignes de censure, que d'eloge. Mais il faut l'excuser vivant alors dans leur Cour, ou il ne subsistoit, que par sa plúme.

Vossius de Hist. Lat. lib.11. cap.22.

Fortunatus Poeta, prout tempora illa erant, nobilis fuit.

Andreas de Saussay in Martyr. Gall. parte II. XIII. Kal. Januar.

Beatus Venantius Fortunatus Pictaviensis Episcopus, vir in quo ambigitur, magis ne doctrina, & pulchritudo ingenii, quam vitae sanctitas praecelluerit, ut qui encomiastes Sanctorum suo aevo praecipuus, eorumdemque studiosus imitator, ac omnipotentiae supernae majestatis praeco perelegans, operumque Dei in Sanctis mirabilium enarrator gravissimus: exacta in omni pietatis studio, & actu aetate, senio non tam, quam sanctis exercitationibus fractus, quam cum in assidua Sacri muneris executione, tum in Christianae sapientiae cultu, & egregiorum operum exaratione subiit, fine beato consummatur, atque ad lauream coelestem progreditur, ab amicis illis aeterna in tabernacula excipiendus, quos sibi non de iniquitstis mammona, sed ex doni scientiae penu, gratiaeque, ac pietatis foenore justissimo comparavit........... quo titulo *Sancti*, & si minime recensetur in Hagiologio Romanae Ecclesiae, merito tamen dudum inter Sanctos connumeratum, solertissimi Sanctorum indagatores, testantur. Et revera pridem in Aquitania honoribus sanctis, qui beatis deferuntur, celebratus est.

Cointius ad an. 599.

Fortunatus ut eruditione, ita pietate emicuit, invocaturque in Litaniis Monasterii S.Cypriani extra muros Pictavienses, ut ex Sacris Ecclesiae Pictaviensis Monimentis refert Andreas Suassajus ad calcem Martyr. Gall.

Dupinius in nova Bibliotheca Auctorum Eccl. To.5.

Fortunat a passè en son temps pour un excellent Orateur, & pour un bon Poete: & ce n'est pas sans raison: car non seulement il surpasse tous les autres Poetes de son siecle, mais il approche de ceux d'un meilleur non pas a la veritè par la pureté des expressions, ni par la beaute des vers, mais par le tour poetique, e la facilitè merveilleuse avec la quelle il escrit en vers.

Muratorius Anecdotorum Latinorum To.2.

Fortunatus hic memoratus alius a Fortunato non est, quem infulae Pictaviensis Ecclesiae, quem Christianae Poetices ornamenta, aeternitate donarunt: plura ab eo profecta ingenii, ac eruditionis monumenta ad nostram usque aetatem servata sunt non sine magna illius commendatione, quod barbaris omnino temporibus aequales alios Scriptores superaverit.

Gulielmus Cave in historia litteraria Scriptorum Ecclesiasticorum Coloniae Allobrog. in saec. Eutbychiano.

Multa conscripsit (Fortunatus) partim poetica, partim historica. Vim illius poeticam sic dilaudat Barthius adversf. l.4.c.3. *Maximi ingenii vates &c.*

VENANTII HONORII CLEMENTIANI FORTUNATI

OPERUM PARTIS PRIMAE

INDEX

CAPITULA LIBRI I.

CAPITULA LIBRI II.

CAPITULA LIBRI III.

CAPITULA LIBRI IV.

CAPITULA LIBRI V.

CAPITULA LIBRI VI.

CAPITULA LIBRI VII.

CAPITULA LIBRI VIII.

XIV. Ad

CAPITULA LIBRI IX.

CAPITULA LIBRI X.

CAPITULA LIBRI XI.

LIBELLI SINGULARES.

VENANTII HONORII CLEMENTIANI FORTUNATI PRESBYTERI ITALICI

LIBER PRIMUS.

*Domno (a) Sancto, & Dote Meritorum Sacris Altaribus adscito pariter, & * educto, Gregorio Papae (b) Fortunatus.*

a
Alii * edocto,
b

Fortunatus Gregorio, Turonensi Antistiti, qui magnopere a se contenderat; & adjuraverat, ut carmina sua, in unum collecta volumen, ederet, hac se Epistola excusat, & imperitiam suam, ac negotia praetendit, quibus distentus eadem minus perpolire potuerat. Ad extremum cedit poscenti, & ejus in se benevolentiam, ac voluntatem graviorum declarat fuisse, quam timorem suum, & verecundiam. Data occasione, iter, quod ex Italia in Galliam contenderat, describit.

CUMINUM suorum luculenta veteris aetatis ingenia,
eorum (c), qui natura fervidi, curatura fulgidi, c
usu (d) attriti, ausu securi, ore facundi, more fe- d
stivi, praeclaris (e) operibus celebratura, ac posteris e
stupore laudanda, reliquere vestigia: certe illi in-
ventione providi, partitione serii, distributione li-
brati, epilogorum calce jucundi, colae (f) fonte f
proflui, commate succiso venusti, tropis, paradigmis, (g) periodis, g
epicherematibus coronati pariter, & (h) cothurnati, tale sui ca- h
nentes dederunt specimen, ut adhuc nostro tempore quasi sibi post-
humi vivere credantur, & si non carne, vel carmine. Quibus (i) i
licet * sors finem tulerit, tamen cum dicta permanent, vivacis me- * Mors,
moriae de mortuis aliquid mors reliquit, nec totum usque quaque
sepelivit in tumulo, cui restat liberum, ut vel lingua vivat in mun-
do: hoc nesciens avara mors auferre cum funere, quod per ora vi-
ventium defunctum (k) videt currere si non pede, poemate. In hoc k
tamen melius superata mors invida, si sermone senserit, & mercede
se bis victam. Sed sicut hi, quos clara linguae jactitat lux illustres,
quorum dicta celari, fuerat aperte damnum (l) pati, & qui pom- l

 posae

posae facundiae florulenta germina nisi misissent in publicum, fecerant peculatum, merito famae radios per quaeque traxerunt, ut peragrantes omnia, quaecunque magis (m) carmine loca innotescerent, laus augeretur, ita fit eis consultius, si occulantur taciti, qui fastidiri poterunt (n) revelati. Nec *tantum exprobrabile est nesciri, quod horreat, quam *patere (o), quod urat; minorisque dispendii celata videatur inscitia, quam prolata, quia illic obstat pudor, ne prodatur notitia, hic audacia proditur, ut ingerat notam. Unde, vir Apostolice praedicande papa Gregori, quia (p) *viriliter flagitas, ut quaedam ex opusculis imperitiae meae tibi transferenda proferrem, nugarum mearum admiror te amore seduci. Quae cum prolatae fuerint, nec mirari poterunt, nec amari. Praesertim quod ego *imperitus (q) de Ravenna progrediens Padum, Athesim (r), Brintam, Plavem (s), Liquentiam (t), Tiliamentumque (u) tranans per Alpem (x) Juliam pendulus, montanis anfractibus, Drauum (y) Norico; Oenum (z) Breonis: Liccam (aa) Bojoaria: Danubium, Alemania: Rhenum, Germania transiens, ac post Musellam (bb), Mosam (cc), Axonam (dd), & Sequanam (ee), Ligerim, & Garomnam, Aquitaniae maxima fluenta, transmittens, Pyrenaeis occurrens, Julio mense nivosis, pene aut equitando, aut dormitando conscripserim. Ubi, inter barbaros longo tractu gradiens, aut via fessus, aut crapula brumali sub frigore, Musa hortante, nescio gelida magis, an ebria, novus Orpheus lyricus sylvae voces dabam, sylva reddebat. Quid inter haec extensa viatica consulte dici potuerit, censor ipse mensura, ubi non urgebat (ff) vel metus ex judice, vel probabat usus ex lege, nec invitabat favor ex comite, nec emendabat lector ex arte? ubi mihi tantundem valebat raucum gemere, quod cantare, apud quos nihil *dispar (gg) erat aut stridor anseris, aut canor oloris; sola saepe bombicans, barbaros leudos (hh) harpa *relidebat (ii): ut inter illos egomet non musicus poeta, sed muricus, deroso (kk) flore carminis, poema non canerem, sed garrirem, quo residentes auditores, inter acernea pocula salute bibenres insana, Baccho judice, debaccharent. Quid ibi *affabre (ll) dictum sit, ubi quis sanus vix creditur, nisi secum pariter (mm) insanitur? quo gratulari magis est, si vivere licet, post bibere: de quo convivam thyrsicum, non fatidicum licet exire, sed fatuum, cum quantum ad mei sensus intelligentiam pertinet, quia se pigram non explicat brutae animae, ipsa jejunia sunt ebria. Hinc est quod latens opusculum, & si minus videtur (nn) famosum, plus est liberum, quia de examinatione (oo) non habet, quod tam trepidet privatum, quam publicum: unde necessarie angusti sensus ingenium se

*Tam. *Patesci. *Viritim. *Impar.

Fortunati iter in Galliam.

*Disparat. *Relidens.

Barbarorum in bibendo immoderatio.

*Fabre.

se mensuret censore, quod est mittendum sub judice. Sed quoniam humilem impulsum alacriter acrius renitentem sub testificatione divini misterii, & splendore virtutum beatissimi Martini conjurans hortaris sedulo, ut contra pudorem meum deducar in publicum, me in meis frivolis arbitro (*pp*), scabrosi operis ignorantiam confitente, quod aliis poscentibus patefacere distuli, obediendo cedo virtuti, hanc saltem obtemperandi vicissitudinem (*qq*) repensurus, ut quia haec favore magis *delegantur (*rr*), quam judice, aut tibi tantum (*ss*) innotescentia relegas, aut intimorum auribus *amicaliter (*tt*), quaeso, *conlatura (*uu*) committas.

Gregorius adjurat Fortunatum, ut edat sua Carmina.
pp
qq
*Delectantur.
rr ss
*Amicabiliter.
tt
*Consolatura.
uu

(*a*) In exemplari Calaritano sic legitur hic titulus: *Viro Apostolico, & praedicando Papae*: ex Brovv.

(*b*) Haec Epistola, quae operibus Fortunati praefigitur, dedicatoriae locum habet. Scribitur eadem ad Gregorium, Pontificem Turonensem, amicissimum ipsius Fortunati, ut hujus in Vita diximus n.67. & seq. Nonnulli, titulo decepti, opinati sunt, hunc esse Magnum Gregorium, Rom. Pontificem, in primis a veritate aberrantes. Nam ut praeteream, aliunde non constare, ullam cum Fortunato, & Gregorio M. amicitiae necessitudinem, aut litterarum usum intercessisse; cum econtra tantam amicitiae conjunctionem, & vitae totius consuetudinem eidem cum Gregorio Turonensi interfuisse certum omnino sit: a quo ad scribendum saepius exstimulatum se fuisse profitetur, sive potius invitatum amicitiae ipsius jure, ac nomine: ut illud etiam praeteream, Gregorium M. pene extremo Vitae Fortunati tempore Romanam Sedem conscendisse, & tenuisse; certe obtestatio, qua Gregorius adjurat Fortunatum sub *testificatione divini Mysterii, & splendore virtutum Beatissimi Martini*, ut scripta a se poemata ederet, satis declarat, eum, qui sic adjurabat, non Rom. Pontificem, sed Turonensem fuisse.

Neque vero insolens erat iis temporibus, ut aliarum quoque Ecclesiarum Episcopi, praeter Sum. Pontificem, Papae nomine decorarentur, quin & *Apostolici* nominarentur, ut satis ostendit ipsius Fortunati Epistola, qua scribens ad Euphronium, Episcopum item Turonensem, sic incipit: *Domno Sancto, & meritis Apostolico Domno, & duplici Patri Euphronio Papae Fortunatus.*

Quamvis autem sedes omnes Episcopales *Apostolicae* nominarentur, cum id tamen simpliciter, & absolute enuntiabatur, quin privatae Ecclesiae, aut Sedis, vel Episcopi nomen adderetur, Rom. Pontifex solebat indicari. Ita Charibertus Rex, cum ad eum Nuncupatus Presbyter venisset, Leontii, Burdegalensis Episcopi, ejusque Comprovincialium nomine, atque ita eundem salutasset: *Sedes Apostolica Eminentiae tuae salutem mittit uberrimam*; respondit Rex: *nunquid Romanam adisti Urbem, ut Papae illius nobis salutem deferas?* ut refert Gregorius Turon. lib. 4. Hist. Franc. cap. 26. Atque ut Rom. Sedes per excellentiam Sedes Apostolica nominabatur, usu apud Francos recepto, ita *Papae* nomen per Antonomasiam Rom. Pontifici tribuebatur. Sed de his plura Cointius ad an. 562. n. 10. & 11. Haec autem Epistola ad Gregor. Turon. desideratur in Ven. Edit.

(*c*) Deest *eorum* in duob. Codd. Vat.

(*d*) In duob. Codd. Vat. *usu triti*, *auso securiore freti*: vel potius: *auso securi, ore freti*.

(*e*) In uno Cod. Vat. *operibus celebrata*.

(*f*) Calarit. *Scholae*, ut refert Brovverus. *Cola vero fit, cum sententia sensum praestat, sed adhuc aliquid de sententiae plenitudine superest, & mediam distinctionem vocamus, quod punctum ad me-*

mediam litteram ponimus. Papias M.S. Bitur. apud Dufresf.

(*g*) Haec vox *periodis* deest in uno Cod. Vat.

(*h*) Unus Cod. Vat. pariter & *Cothurni*.

(*i*) Unus Cod. Vat. *Quos licet fine tulerit*. Alius: *quos licet fors fine* tulerit.

(*k*) Unus Cod. Vat. *Defunctos* videt currere.

(*l*) Unus M.S.Cod.Vat.*Quo fuerat damnum pati*, *dicta celari*: alius: *quorum fuerat* aperte damnum ec. tertius: *facta* celari.

(*m*) Duo Codd. Vat. *quidquid magis carmina*. tertius: *quidquid magis carmine locis innotescerent*.

(*n*) Unus Cod. Vat. *potuerunt* revelati.

(*o*) Tres M. SS. Codd. Vat. *quam patesci*.

(*p*) Tres M. SS. Codd. Vat. *viritim*.

(*q*) Tres M. SS. Codd. Vat. *impos*.

(*r*) Athesis, & Brinta, quae & Medoacus minor appellatur, ab Alpibus Rheticis exorti fluvii, in sinum Adriaticum, per diversa ostia illabuntur.

(*s*) Plavis fluvius, ultra Altinum, & Tarvisium, e proximis Montibus praecipiti cursu delabitur, tum aequato flumine in sinum Venetum se evolvit.

(*t*) Liquentia flumen est ultra Opitergium, Tarvisinum agrum a Forojuliensi provincia dividens.

(*u*) Tiliamentum, amnis in Venetorum, Carnorumque finibus: de quo Cluver. in Ital. antiqua.

(*x*) Cluverius Ital. antiquae lib.1.c.20. animadvertit, Alpes Noricas non recte a Fortunato, & Paulo Diacono Alpes Julias nominari *cum hae*, inquit, *apud Fonteis Frigidi*, *Nauportique amnium fuerint inter Carnos*, *& Pannoniam*. Censet igitur hoc vocabulum inditum Alpibus Noricis ab hominibus aevi posterioris, ex propinqui oppidi nomine, quod *Julium Carnicum* appellabatur, vel ex antiqua inscriptione, quae extat in ipsis faucibus Alpium Noricarum, C. Caesaris nomine insigni.

(*y*) Drauus fluvius in Norico, seu Alpibus Noricis ortus, in Danubium se evolvit.

(*z*) Oeno, sive,ut Cluverius C.S. Vind., & Nor., putat esse legendum, Aeno, Vindelicos a Noricis ad Orientem disterminabat. Additur *Breonis*: propter Breunos Populos, qui illud flumen accolebant, de quibus Plinius lib.3. cap.20. Horum meminit & Tranquil. in Tib. c.9. & Horat. lib.4. Od.14. Hinc idem Fortunatus in Vita S.Martini lib.4.

Si vacat (inquit) *ire viam*; *neque te Bajoarius obstat*:
Qua vicina sedent Breonum loca, *perge per Alpes*,
Ingrediens, *rapido qua gurgite volvitur Oenus*.

(*aa*) *Licca Bojaria*, *seu Lecho*, flumen, de quo Eginardus in vita Caroli Magni: *Lechus*, ait, *fluvius Bajoarios ab Alemanis dividit*. In uno Cod. Vat. *Liccam Baivaria*.

(*bb*) Mosella *fluvius Galliae ex Monte Vosego ortus*, *haud procul ab Araris fontibus per Mediomatrices*, *Theodonis villam*, *Augustam Treverorum*, *& Confluentia*, *in Rhenum influit* ut legitur in notis ad Auson. Edyl. x, opera Juliani Floridi Can. Carnot. editum.

(*cc*) Mosa, Remorum inter, & Treverorum Urbes defluit, utramque Dioecesim disjungens. Eadem in Oceanum Germanicum se exonerat.

(*dd*) Axona Campaniae Catalaunensis fluvius est, qui Svessionibus irrigatis, Isarae admiscetur juxta oppidum Compendium.

(*ee*) Ligeris, vulgo *Loire*, notissimus Galliae fluvius; item Sequana, & Garomna, de quibus aliàs Fortun.

(*ff*) Unus Cod. Vat. ubi *me* non urgebat.

(*gg*) In uno Cod. Vat.*nihil dispar*,*aut*. in alio *disparat*.

(*hh*) Leudus Cantilena est ex Germanico *lied*. Fortunatus lib.7. cap. 8. eadem voce utitur inquiens:

Nos tibi Versiculos, *dent barbara carmina leudos*.

Vide & Tacitum lib. de Moribus Germaniae, & Paul. Diaconum Hist. Longob. lib.1. cap.27.

In

(*ii*) In tribus Codd. Vat. *barpa relidens*. Relidere est repercutere, repulsare. Utitur hac voce alias Fortunatus.

(*kk*) *Derofo flore* redditum est ex vetere M. S.S. Galli: *de roseo flore*, ut olim legebatur, expuncto à Brovv. favent huic lectioni & Codd. Vat.

(*ll*) Unus Cod. Vat. quid ibi *fabré*.

(*mm*) Un. Cod. Vat. nisi *secum insanitur*.

(*nn*) In duob. Codd. Vat. videtur *esse* famosum.

(*oo*) Unus Cod. Vat. *quia de examine alius non dabit*.

(*pp*) Unus Cod. Vat. *arbitrem idem confitentem*.

(*qq*) Duo Codd. Vat. vicissitudinem *repensus usi*. Mendose.

(*rr*) Duo Codd. Vat. *Delectantur*.

(*ss*) In uno Cod. Aut tibi *tantummodo*.

(*tt*) Ib. *tecum* amicaliter.

(*uu*) In uno Cod. *Quaeso consolatura*. *Conlatura* pro conferenda; ut supra, *curatura* pro curanda. Familiare hoc Fortunato, ut animadvertit P. Brovv.

LIBER PRIMUS

CAPUT I.

Ad Vitalem (a) Episcopum Ravennensem. a

Basilicam S. Andreae, a Vitali, Ravennensi Episcopo, aedificatam, ac dedicatam refert hoc carmine. Dedicationis ipsius celebritatem, ac singulare populi in Vitalem studium, & benevolentiam commemorat.

ANtistes domini, meritis in saecula vivens,
 Gaudia qui Christi de grege pastor habes:
Cum te Vitalem voluit vocitare vetustas,
 Noverat aeternum te meruisse diem. — Vitalis etymon.
Dignus Apostolica praefulgens mente sacerdos,
 Qui sacer Andreae tam pia templa locas.
Quam bene pro meritis domini (*b*) consedit in aula, b
 Per quem digna Deo est aedificata domus.
Sumpsisti a Domino culmen, cui culmina condis, — Andreae aedes a Vitali extructa.
 Qui tibi digna dedit, reddis honore vicem.
Emicat aula potens, solido perfecta metallo,
 Quo sine nocte manet continuata dies.
Invitat locus ipse Deum, sub luce perenni,
 Gressibus ut placidis intret amando lares.
Qui loca das populis, Dominum quo semper adorent, — Templi venustas & religio.
 Ut capiant veniam, tu facis (*c*) * esse viam. — * Ipse. c
Gratia, mens, animus, bonitas, dilectio plebis,
 Et gradus, & pietas te dedit esse patrem.

Prospe-

d Prosperitas (*d*) se vestra probat, quae gaudia supplens,
Intulit egregios ad tua vota viros.
e Dux (*e*) nitet hinc armis, praefectus legibus illinc;
Venerunt, per quos crescere festa solent.
Dedicationis celebritas. Ne tibi desit honor, populum Deus auxit opimum,
Qui vidit sensum hoc voluisse tuum.
Mysterium fidei complevit vota petendi,
Felix, cui dominus, quae cupis, ipsa vehit.
Plurima divino celebres solemnia dono,
Atque Dei florens templa locando colas.

(*a*) Hic Vitalis, etsi minime occurrat in Catalogis Episcoporum Ravennatum (ut jampridem animadvertit P. Brovverus), is certe Ecclesiae Ravennensi circa id tempus praefuisse dicendus est, quo Fortunatus Ravennae degebat: ubi illum aliquandiu vixisse, diximus in ejus vita num.17., & seq. cujus Vitalis suasu forte, & consilio, Basilicae ab eodem extructae dedicationem hoc poemate fuerit prosequutus. At Brovv. existimat Vitalem Petro seniori sufficiendum esse, qui non nisi anno 568. Ravennensis Episcopus creatus est; quo jam tempore, ipsius Brovveri testimonio, in Galliam pervenerat Fortunatus. De hoc Vitali quid ipse censeam, infra ostendam.

(*b*) Un.Cod.Vat.*cum Domini sedit*.corr.

(*c*) Alius Cod. Vat. tu facis *ipse* viam.

(*d*) Ib. prosperitas *secura* probat.

(*e*) P. Brovverus opinatur his verbis Exarchum indicari, qui cum Nomophylace dedicationi Basilicae interfuerit. At cum Exarchi nonnisi an. 568. Ravennae sedere coeperint, quorum primus fuit Longinus, certe Exarchus non potuit interesse Ecclesiae dedicationi, cum adhuc Ravennae esset Fortunatus; qui an. 565. aut ad summum 566. profectus fuerat in Galliam, ut ipse Brovv. fatetur.

CAPUT II.

a *De templo (a) Domni Andreae, quod aedificavit Vitalis Episcopus *Ravennas.*

**Ravennensis.*

Eandem S. Andreae Basilicam, aedificatam, & brevi tempore absolutam fuisse narrat summo Vitalis studio, ac liberalitate. Sacras Reliquias, quibus eadem insignis erat, recenset.

B. Andreae aedes quibusdam aliis reliquiis ditata, & commendata: nempe. B.Petri. B.Pauli. Quisquis ad haec sancti concurris limina templi,
Si venias supplex, hic prece sumis opem.
Quam sacer Antistes Vitalis condidit arcem,
Culmine quae Coelo (*b*) est tempore ducta brevi.
b Fundavit, struxit, dotavit; deinde dicavit,
Et meruit templi solvere vota sui.

Quo

Quo veneranda pii requiescunt viscera Petri,
Qui meruit solus clave ligare polos.
Paulus apostolica simul hac retinetur in aula,
Seductor quondam, qui modo doctor ovat.
Hanc sacer Andreas propriam sibi vindicat arcem,
Et cum fratre pio participata regit.
Haec sua tecta replet Laurentius igne sereno,
Cui pia flamma dedit luce perenne diem.
Vitali domus ista placet, qui vivus arenis
Defossus meruit perdere mortis iter.
Sunt loca Martini, qui texit veste tonantem, Beati Laurentii. B. Vitalis Martyris. B. Martini. B. Vigilii. B.B. Maturii, Sefennii.
Ne magis algeret, se spoliare dedit.
Ecce Vigilj arx est, quem rustica turba peremit:
Unde mori voluit, mors magis ipsa fugit.
Incolit haec pariter Maturius (c), atque Sisennus: c
Quos genus, atque fides, & tenet una salus.
Sanctus Alexander, felixque Cecilia pollent: B. Alexandri, Ceciliae.
Quos meritis omnes una corona manet.
Haec bonus antistes, Vitali urgente (d), Joannes, d
Condidit egregio viscera sancta loco.
O nimium felix, aeternum in lumen iture
Cujus vita suo proficit *ista Deo. *In studio.

(a) In uno Cod. Vat. legitur sic titulus iste: *Versus de Templo S. Andreae: aedificavit Vitalis Episcopus Ravenna*.

(b) Duo Codd. Vatic. culmine quae celso.

(c) Maturius, atque Sisennus Martyres fuere e legione *Felici*, dicti Martyres Agaunenses, de quibus plura infra lib. 2. c. 15.

(d) Cl. vir Bacchinius in Agnellum Raven., in observ. ad Vitam S. Maximiani, censet, Johannem, de quo hic Fortunatus, Ravennatem Episcopum fuisse, illum, qui proxime sedit post Petrum Seniorem. Ipse Bacchinius insuper opinatur, Vitalem, a quo Basilicam S. Andreae exaedificatam hic refert Fortunatus, non quidem Episcopum Ravennae fuisse, sed solum Ravennatem Patria, *& Episcopum cujuspiam ex Dioecesibus, Ravennati Metropolitae subjectis, qui & ipse D. Andreae aedem egregiam condiderit, dedicaritque, & a Metropolita obtinuerit Reliquias enarratas, earumque solemnem in suos loculos translationem, intervenientibus Ravennatis populi proceribus, magnaque finitimorum frequentia, celebrarit*. Eum vero Metropolitam, a quo Vitalis reliquias, in isto carmine relatas, obtinuit, fuisse ipsum Joannem, qui post Petrum seniorem tenuisse sedem Ravennensem legitur.

Verum & ego minime fortasse recusarem, in eruditissimi viri ire sententiam, si aut verisimile videretur, Fortunatum nominasse Vitalem potius ex Patriae quam ex sedis, quam tenebat, nomine Ravennatem Episcopum, reclamante totius vetustatis (quantum ego quidem assequi potui) consuetudine, aut ostendi posset, hoc poema scriptum fuisse a Fortunato, cum jam degeret in Gallia, quo pervenerat an. 565., vel ad summum an. 566. ut ostendi in ejusdem Vita num. 26., & seq. Joannes vero, qui sedit post Petrum seniorem, non rexit Ecclesiam Ravennensem ante an. 575, ipso

ipſo affirmante Bacchinio. At profecto credibile non eſt, praecipue tam procelloſis, ac turbidis temporibus, a quoquam amicorum, in Italia degentium, compellatum fuiſſe Fortunatum, ut carmen ſcriberet in dedicationem Baſilicae illius: praeſertim cum ipſe ab Italia diu exul illud ſecum conquereretur l.7. c.11.

Exul ab Italia nono puto volvor ab anno,
Littoris Oceani contiguante ſalo.
Tempora tot fugiunt, & adhuc per ſcripta parentum,
Nullus ab excluſis me recreavit apex.

At vero ſi quis litteris Fortunatum ſalutare abſentem debebat, is fuiſſet quiſpiam ex propinquis; praeſertim cum, ut alio loco narrat idem ipſe, *Mater ſibi & ſoror* viveret, & *longa nepotum ſeries*: cum tamen excluſi bellorum tumultibus, nihil ad ipſum litterarum, novem annorum ſpatio, miſiſſent. Deinde hoc in carmine Fortun. ſe non indicat abſentem eſſe, quod illi ſolemne aliàs fuit; nec abſentes compellat: & eos huic dedicationi interfuiſſe dicit, qui mirum! ſi abſens noſſe potuit, quod intereſſent. Poſtremo hoc Poema tanti non eſſe videtur, quamobrem ex Gallia in Italiam illud mitteret ſive de induſtria, ſive invitatus ab aliquo amicorum.

Quocirca eo ſententia propendeo, ut putem hunc Vitalem Ravennenſem Epiſcopum non alium fuiſſe a Maximiano, qui, an.546. creatus Epiſcopus Ravennenſis, ſedit uſque ad an. 553. quique Baſilicam S. Andreae reſtauraſſe ab Agnello Raven. narratur, ut infra dicetur. Ac cum is [ut refert idem Agnellus] veniſſet Conſtantinopolim, ut corpus S. Andreae auferret, ac Ravennam deveheret, nec potuiſſet ab Imperatore Conſtantinop. impetrare, barbam de corpore ejuſdem S. Andreae ſecuit, ac Ravennam detulit cum aliis pluribus Sanctorum reliquiis. Neque vero inſolens, ut unus idemque vir & Vitalis, & Maximianus appellaretur, praeſertim ea aetate, qua ſinguli plura ſibi nomina uſurpabant, ut animadvertimus in Vita Fort. num.3. & 4. Id autem ut ſentiam, movet in primis ipſius Agnelli teſtimonium, qui addit Maximianum, *Eccleſiam B. Andreae Apoſtoli cum omni diligentia columnis marmoreis ſuffulſiſſe, ablatiſque vetuſtis ligneis de nucibus proconiſis decoraſſe.* Ab eo itaque & dedicationem Baſilicae S. Andreae celebratam veriſimile eſt, de qua hic Fortunatus.

Quod vero attinet ad Johannem, de quo hoc loco ſermo eſt, non Ravennenſem Antiſtitem, ſed Romanum fuiſſe crediderim, fortaſſe hujuſce Nominis Tertium, a quo Vitalis, Epiſcopus jam Ravennenſis, ſacra illa Lipſana impetrarit, in Baſilica S. Andreae condenda. Porro id in more fuiſſe, ut a Rom. Pontificibus Reliquiae Sanctorum ad templa ditanda poſtularentur, ſatis declarat vetus carmen, ab Agnello relatum in Vita Johannis Epiſcopi Raven., qui Monaſterium SS. Marci, Marcelli, & Feliculae extruxerat: quod carmen, ſupra valvas dicti Monaſterii inſcriptum, haec habet inter caetera:

Inclita praefulgent Sanctorum limina Templi
Marci, Marcelli, Feliculaeque ſimul.
Pontifices hos Roma cepit, haec Martyr habetur:
Horum Gregorius dat Papa relliquias:
Quas petit Antiſtes meritis animoque Johannes:
Parvula pro ſummis reddere dona parat.

(*e*) In uno Cod. Vat. *Vitale urgente*, & ſuperſcriptum: *rogante*.

CA-

CAPUT III.

De Basilica Domni Stephani.

S. Stephani, Protomartyris, in morte subeunda pro Christo triumphum; & gloriam describit: cujus in memoriam Palladius Basilicam dedicaverat.

GLoria celsa pios Domini circundat amicos,
 Quorum diffusum vivit in orbe decus.
Pertulit hic martyr pro Christo orientis in axe,
 Ecce sub occasu templa beatus habet. — S. Stephanus, Martyr in Oriente: ejusdem in Occidente cultus.
Fundatus virtute Dei, de morte triumphans
 Excepit lapides, cui petra Christus erat.
Gens Judea ferox, Stephanum, quem perdere credis,
 Et si carne, tamen nescit honore mori.
Ille tenet palmam meritis, tu crimine poenam,
 Possidet ille polos, tu magis ima petis.
Haec sacra Palladius (*a*) Levitae templa locavit — Palladius Basilicam in ejus honorem extruit.
 Unde sibi sciat (*b*) non peritura domus.

a
b

(*a*) Palladius, Episcopus Santonensis, florebat aetate Fortunati, cujus saepe mentionem facit Greg. Tur. in Hist.Franc. Ipse in Basilicam S. Eutropii, vetustate collapsam, ac pristino decori restitutam, ejusdem S. Pontificis cineres intulerat, ac in loco, quem ad id paraverat, deposuerat, ut narrat Greg. Turon. lib. I. de gloria Martyrum cap. 56. An hic idem ipse fuit, a quo Fortunatus Basilicam S. Stephani extructam fuisse refert in hoc carmine?

At Browerus mavult hunc Palladium fuisse Episcopum Bituricensem, cum duo Palladii in Catalogo Episcop.Bituricensium recenseantur,quorum alter saeculo quarto, alter saeculo quinto floruisse dicitur a Dionys. Sammarth. in Gallia Christiana. Certe Biturigis Templum erat vel aetate Greg.Turon., S.Stephani memoria consecratum, illudque religione, ac magnificentia insigne, cujus initia describit idem Greg. lib. I. Hist. Franc. cap. 29.

(*b*) Aliena manu illatum fuerat, ut refert Brovv. „ *extet ut inde sibi* „. Ex probatis libris ab ipso repositum „ *unde sibi sciat*. In Venet. edit. *unde tibi servat*.

CAPUT IV.

De Basilica S. Martini.

Basilicam in honorem S. Martini a Fausto Episcopo erectam, & celebrem religione, hoc carmine illustrat.

Faustus Sacerdos.

EMicat aula decens, venerando in culmine ducta.
Nomine Martini sanctificata Deo.
Cui vitae merito fiducia tanta coruscat,
Ut populis tribuat, quod pia vota rogant.
Extulit hanc Faustus (*a*) devoto corde Sacerdos; (a)
Reddidit & Domino prospera dona suo (*b*). (b)

(*a*) Greg. Turon. lib. 8. Hist. Franc. c. 22. memorat Faustum Episcopum Auscensem, qui synodo Matisconensi II. interfuit an. 585. Hic idem esse videtur, de quo hoc in loco Fortunatus.

(*b*) Unus Cod. Vat. prospera dona *sua*.

CAPUT V.

In Cellulam S. Martini, ubi pauperem vestivit, rogante Gregorio Episcopo.

S. Martini Turonensis liberalitatem in detrahenda sibi tunica; atque inde vestiendo egeno, celebrat hoc carmine: unaque loci, in quo id actum fuerat, religionem commendat.

QUI celerare paras, iter huc deflecte viator,
Hic locus orantem cautius ire docet.
Exul enim terris, coeli incola saepe solebat
Clausus Martinus hinc aperire polos.
Aede sub hac habitans, eremi secreta tenebat,
Per medios populos anachoreta potens.
Hic (*a*), se nudato, tunica vestivit egenum,
Dum tegit algentem, plus calet ipse fide.
Tum vili tunica vestitur & ipse sacerdos;
Processitque inopi tegmine Summus honor.
Qui tamen altaris sacra dum mysteria tractat,
Signando calicem, signa beata dedit.
Namque viri sacro de vertice flamma refulsit;
Ignis & innocui surgit ad astra globus.

Vitae S. Martini L. III. eadem & Sulpit. dialog. 2. cap. 2.

S Martinus Tunica sibi detracta vestit Inopem.

a

Ipse vili indutus Tunica ad aram procedit.

Dum Calicem signat, Flamma de Capite ejus refulgere, & in sublime ferri cernitur.

Ac

Ac brevibus manicis, fieret ne injuria dextrae,
Texerunt gemmae, qua caro nuda fuit.
Brachia nobilium lapidum fulgore corufcant:
Inque loco tunicae pulchra fmaragdus erat.
Quam bene mercatur, qui dum veftivit egenum,
Tegmine pro tunicae brachia gemma tegit.
Tu quoque, qui coelis habitas, Martine precator,
Pro Fortunato fer pia verba Deo.
Imperiis parere (*b*) tuis, pie, chare facerdos, *b*
Quantum poffe valet, plus mihi velle placet.

Ejus quoque Dextera Gemmis Divinitus exornatur.

(*a*) Sulpitius. Dialog. lib.2. cap.1.narrat hoc factum contigiffe in Secretario Ecclefiae: quem in locum fe abdere Martinus confueverat, donec in populum prodeundum effet ad rem facram faciendam. Plura diximus in notis ad vitam S.Martini l.3.

(*b*) Diftichus poftremus a Superioribus fejungitur a quibufdam cum hoc titulo *item ad eundem*. Brovv. In uno Cod. Vat. legitur cum hoc titulo: *ifti duo verfus funt ad Gregorium*.

CAPUT VI.

De Bafilica S. Martini.

Leontii Burdegalenfis Epifcopi, in Bafilica S. Martini extruenda, & Placidinae, ejus olim uxoris, in eadem ornanda liberalitatem, ac Religionem commendat: tum loci, in quo fuerat illa inaedificata, amoenitatem defcribit.

QUI cupit aeterna fociari (*a*) in fede beatis, *a*
Hos fibi participes per pia vota facit.
Nec patitur differre diu, quod oportet, agendo,
Cum bona, quae dederit, haec fua lucra putet.
Condidit ergo arvis delubra Leontius (*b*) alma:
Talibus officiis, intret ut ipfe polos.
Martini meritis, & nomine fulta corufcant; *b*
Quem certum eft terris figna dediffe poli.
Qui leprae-maculas (*c*) medicata per ofcula purgans,
Pacis ab amplexu morbida bella tulit. *c*
Haec tamen ingenio funt aedificata perito,
Quo (*d*) nihil egregius gloria laudis eget. *d*
Additur ad fpecimen locus (*e*) ipfe, quod eminet arvis, *e*
Elatoque jugo, colle tumente, patet:
Altius educto fub fe tenet omnia dorfo,
Et quacunque petit, deliciofa videt:

Qui vult in R. vita socius effe Sanctorum, eorum patrocinia fibi debet promereri.
Leontius auctor hujus Bafilicae.

Structura; fitus, & elegantia.

f A longe veniens, (*f*) oculo vicinus habetur,
Jungitur aspectu, dissociante loco.
Quo fessus rapitur, visu invitante, viator,
Si pede defecerit, lumine tractus adit.
g Quae Placidina (*g*) sacris ornavit culmina velis,
* Atque (*h*) simul certant, hic facit, illa colit.

g Placidina, eandem Basilicam exornat.
* *Certantesque simul.*
h

(*a*) In uno Cod. Vat. *sociare se in* sede Beatis. corrupte.

(*b*) Leontius, de quo hic Fortunatus, erat Episcopus Burdegalensis, vir cum pietate, ac virtute animi, tum generis nobilitate clarissimus, satis notus ex carminibus Fortunati, & ex testimoniis Gregorii Turonensis, quae legere est passim in Hist. Franc. Obiit anno circiter 567., ac proinde non diu superstes fuit post adventum Fortunati in Galliam.

(*c*) Narrat Sulpitius lib. de Vita S. Martini cap. 19., quod Martinus apud Parisios, cum urbis illius portam ingrederetur, obvium habuit virum leprosum, horribiliter deformem, eumque osculo sanavit. Facile crediderim hoc Martini factum in Basilica Leontii pictura aliqua expressum extitisse. Certe id moris fuisse, ut Templa sacris picturis decorarentur, satis fidem nobis facit ipse Fortunatus, (ut alios plures omittam) cum aliàs, tum lib. IV. Vitae S. Martini, ubi narrat, oleo lychni, qui ante pictam imaginem S. Martini in Basilica SS. Joannis, & Pauli Ravennae lucebat, oculorum aegritudine se fuisse sanatum.

(*d*) In duob. Codd. Vat. *quo nil egregius*, gloria laudis *aget* quod placet.

(*e*) Idem Fortunatus cap. 19. & 20. libri hujusce primi describit Villam Vereginis, & Villam Proemiacum, sitas in agro Burdegalensi: quas Leontius aedificiis exornaverat magnificentissimis. Harum igitur in alterutra verisimile est, hanc sub Patrocinio, ac nomine S. Martini, Turonensis Antistitis, Aedem fuisse extructam; praesertim cum illarum Villarum situs, positarum in Colle leniter devexo, ac prospicientium amoenissimos agros, ei respondeat loco, in quo Basilicam S. Martini inaedificatam fuisse Idem Fortunatus hic describit. Quod autem moris fuerit piissimis illius aetatis Episcopis, villas suas delubris ornare, ac religione quodammodo communire, satis ostenditur exemplo Nicetii, Episcopi Trevirensis, cujus villam describens Fortunatus, sacellum ibi positum declarat aperte hisce versibus lib. 3. cap 12.

Turris ab adverso quae constitit obvia Clivo.
Sanctorum locus est, arma tenenda Viris.

(*f*) In Cod. Vat. *a longe adveniens*.

(*g*) Placidina Leontii uxor fuerat, religiosissima, ac piissima Mulier. Erat illa ex Imperatorio genere, ut dicetur infra cap. 15. hujusce libri.

(*h*) Tres Codd. Vat., & Ven. edit. *certantesque simul*.

CAPUT VII.

*In honorem Basilicae S. Martini, quam aedificaverunt Basilius, & * Baudegundes.*

* *Bau degundis.*

Templum in honorem S. Martini, a Basilio, & Baudegunde, ejus Conjuge, renovatum, & restauratum commemorat; aquis, quae aedificii locum obrutum tenebant, alio deductis.

a DIscite (*a*) mortales, terris nihil esse quod obstet
Cum sacra templa Dei, flumine fixa manent.

Pul-

Pulchra per angustos ut surgeret aula meatus,
Et si mons vetuit, praebuit unda locum.
Ut famularetur Domui vaga limpha supernae,
Cursibus antiquas ars nova subdit aquas; Basilica S. Martini supra fluvium extructa.
Cum Baudegunde quo mente Basilius (b) una b
Hoc renovans, priscum reddit, & auget opus. Basilii, & Baudegundis uxoris studium in ea Basilica restauranda.
Sic, Martine, tuus honor amplus ubique meretur:
Ut loca nulla negent, quo (c) tibi festa sonant. c
Talibus officiis pacatus, opime sacerdos,
Quorum (d) vota vides, redde benigne vicem. d

(a) In Ven. edit. *Discite mortales, nihil est, quod obstet amanti.*

(b) Fortunatus in funus hujusce Basilii scripsit Epitaphium, quod extatlib.4.c.18. Inter caeteras ejus virtutes, religionem quoque, ac liberalitatem ejusdem in sacris Aedibus ditandis commendat his versibus:

Ecclesias ditans, loca Sancta decenter bonorans;
Pauperibus tribuens, dives ad astra subit.

An vero hic fuerit Basilius ille, civis Pictaviensis, de quo Greg.Turon.Hist.Franc. lib.4. cap.46., qui cum staret a partibus Chilperici, & Mummulum pro Sigeberto advenientem cum exercitu, ab urbis ingressu vellet prohibere, victus ab eodem est, plane incertum. Eundem fuisse, forte conjecturam ex eo aliquam facere possumus, quod lib.4. c.18. a Fortunato dicatur in Hispaniam missus fuisse regio nomine, iis verbis:

Hunc consultantem legati sorte frequenter,
Misit ad Hispanos Gallica cura viros.

Ex quibus constat eum publicis negotiis fungi solitum, & apud suos illustri in loco fuisse. Jam vero si cujusquam erat legatos in Hispaniam mittere, certe id erat maxime Chilperici, qui & Athanagildi, Gothorum in Hispania Regis, filiam duxerat uxorem, quamvis infelici nuptiarum exitu, ut retulimus in vita Fortunati n.45., & filiam suam, Riguntham, Recchareda, Regi item Hispaniarum, Athanagildi filio, desponderat; quamvis jam iter in Hispaniam ingressa, ad illas nuptias pervenire haud potuerit. Haud inverisimile itaque Chilpericum usum Basilii opera, ac diligentia, qui legatione pro se apud Hispanos fungeretur: eundemque pro Chilperici partibus adversus Mummulum stetisse. Certe is Regis *amor* nominatur a Fortunato laud. carmine 18. lib.4.

(c) In uno Cod. Vat. *quod tibi festa sonant*.

(d) Ib. deest ultimus versus.

CAPUT VIII.

De Basilica S. Vincentii (a) * *apud Garumnam* (b). * Ultra. a b

S. Vincentii Martyris Aginnensis certamen, & gloriam describit. Leontii Episcopi Burdegalensis in ejus Basilica, sita prope Aginnum, ornanda, & munienda stanneo tecto, liberalitatem commendat.

Tempore vita brevis, meritis fit longior almis
Angustosque dies tendit honore fides.

Post

c Post finem sine fine manet mens dedita (*c*) Christo,
Linquens turbam hominum, stat sociata Deo.
B.Vincentius Martyr Aginnensis. Hac ope suffultus Vincentius extat in aevum,
Gloria martyrii cujus opima viret.
Vertice succiso, rapuit qui ex morte triumphum,
Et nova de Terris proles ad astra volat.
Credidit unde necem, sancto dedit hostis honorem,
d Percussorque magis morte perenne jacet.
Vicerat (*d*) ille miser, hunc si jugulare nequisset;
Capite plexus. Nam abstulit unde caput, contulit inde polum.
Hujus amore novo pia vota Leontius explens,
* Stagnea. Quo (*e*) sacra membra jacent, *stennea tecta dedit.
e Et licet eniteat meritis venerabile templum,
Leontius ejus Basilicam ornat. Attamen ornatum praebuit iste suum.
Praemia succedant operanti longa salutis,
Hujus ut obsequiis culmina sancta micent.

(*a*) S. Vincentius, Aginnensis civitatis Martyr fuerat, e Levitarum numero, ut refert Greg.Turon. lib.1. de Gloria Martyrum cap.105. Browv. in notis ad Fortunatum carpit Baronium quod is Vincentium Aginnensem cum Vincentio Caesaraugustano confuderit ad an.561., aperte reclamantibus tam apertis Greg.Turon.,& Fortunati ipsius testimoniis. Hic error Baronii vel aliis pluribus communis fuit, qui decepti nominis similitudine, Vincentium Caesaraugustanum pro Aginnensi coluere, ac errore latius manante, Basilicae sub titulo S.Vincentii Aginnensis olim dedicatae (ut consent viri eruditi), sensim Vincentium Caesaraugustanum Patronum adeptae sunt. Vide Cl. Ruin in notis ad Greg. Tur. l.1.de Gloria Martyrum cap.105. Lege & Scalig. lib.6. de emend. temporum.

(*b*) Tres Codd. Vat. *ultra Garonna*, vel *Garomnam*. In Ven. Edit. *De Basilica S.Vincentii tituli de Garonna*.

(*c*) In Ven. Ed.–*Mens reddita Christo*.

(*d*) In uno Cod. Vat. *vinceret* ille miser. In Cod. Vat. *Stagnea* tecta, item in Ven. Edit.

(*e*) Haec S.Vincentii Basilica prope Aginnum sita erat in loco *Pompejaco* dicto, in quo Vincentius, Christum confessus, capite plexus fuerat. Narrat Greg.Turon. lib.7. Hist.Franc.cap.35., & lib.1. de Gloria Martyrum cap.105., hanc Basilicam, a Guntramni militibus fuisse violatam: ut thesauros accolarum, illic depositos, raperent; hoc eorum facinus continuo ulciscente Numine. Scaliger lib.6. de emend. temp. opinatur Greg.Turon. ea in re hallucinatum fuisse, qui Basilicam illam prope Aginnum sitam existimaverit; cum eadem prope Lugdunum Convenarum posita fuerit, quatuor dierum iter ab Aginno distans. Sed Greg.Tur. egregie vindicatur a a Cl. Ruin. in notis ad caput 35. lib.7. Hist. Franc.

CA-

CAPUT IX.

*De Basilica S. Vincentii *Vernemetis* (*a*) .

* *Virnimetis* .

Basilicam , in memoriam S. Vincentii Aginnensis a Leontio positam in loco , *Vernemete* , vulgo appellato , celebrat , ac malum Spiritum ex energumeno pulsum ad ejusdem Basilicae dedicationem , refert .

Cultoris Domini toto sonus exiit orbe ,
    Nec locus est , ubi se gloria celsa neget . S. Vincentii fama & nomen , toto orbe percelebre.
Sed cujus meritum scimus percurrere Mundum ,
    Hujus ubique Viri surgere templa decet .
Ecce beata nitent Vincentj culmina summi , Basilicam sub ejus titulo Leontius Vernemetis curat extruendam .
    Munere martyrii qui colit astra poli .
Promptus amore pio , quae Papa Leontius olim
    Condidit , eximio consolidata loco .
Nomine Vernemetis voluit vocitare vetustas , Vernemetis etymon.
    Quod quasi fanum (*b*) ingens Gallica lingua refert .
Auspicii praemissa fides erat *ante (*c*) futura , * *Arce* .
    Ut modo celsa domus staret honore Dei .
Hic etiam Sanctus , Domini suffultus amore , Dedicatio Basilicae miraculo illustratur.
    Virtutis summae signa tremenda dedit .
Nam cum Templa Dei praesul de more dicavit ,
    Martyris adventu daemonis ira fugit .
Redditur incolumis quidam de *parte (*d*) maligna , * *Peste*.
    Cui vidisse pii templa , medella fuit .
Emicat aula potens , divino plena sereno ,
    Ut merito placeat hic habitare Deo .
Nunc specie suadente loci , ac virtutis honore ,
    Evocat (*e*) hic populos , hinc decus , inde salus .
Qui plebem accendit venerandae conditor arcis .
    Talibus officiis praemia justa *metit (*f*) . * *Metet* .

(*a*) Et si ignoremus , ubinam vere esset hic locus , *Vernemetis* vulgo nominatus , facile tamen credimus uspiam in agro Burdegalensi positum fuisse, cum situs amoenitate , tum religione conspicuum , ut ex hoc ipso carmine possumus conjicere . Ille quippe videtur spectasse ad Dioecesim Leontii , qui in Basilica S. Vincentii extruenda , & ornanda tam munificus extiterat .

(*b*) In vulgatis legebatur *favum ingens* quam lectionem emendavit Brovv.

(*c*) Tres Codd. Vat. *arce futura* . In Ven. Edit. sic legitur integer versus: *auspiciis praemissa fides erat arce futura* .

Duo

(*d*) Duo Codd. Vat. *de peste maligna*. (*f*) Unus Cod. Vat. *metet*.
(*e*) Edit. Ven. Evocat *hinc populus*.

CAPUT X.

a

De domno Nazario (a) martyre Christi.

Basilicam in memoriam S. Nazarii Martyris; item a Leontio, Burdegalensi Episcopo, e fundamentis excitatam, vetustiore, quae erat angustior, dejecta, commemorat. Martyris ipsius triumphum, & gloriam describit.

S. Nazarii Martyrium, & gloria.

CUlmina conspicui radiant veneranda Nazarj,
Cujus membra polum, spiritus astra tenet.
Semine terrigeno, terrenis usibus exsors,
Immortale bonum, pulvere natus homo:
Nil carnale volens, sed Christi praemia poscens,
Sanguine de proprio victima digna Deo.
Haec tibi templa sacer devota Leontius offert:
Majoremque suam hinc cupit esse domum.

Leontium Basilicam angustiorem, in ejus memoriam aedificatam, dejicit, & ampliorem aliam restituit.

Hic prius angusto fabricata est machina gyro,
Quo neque tunc poterat plebs veneranda capi.
Dejectamque solo rursus fundavit ab imo,
Et dedit haec, quae nunc amplificata placent.

(*a*) Incertum, quis fuerit hic Nazarius; cum tres sub hoc nomine celebrentur die 12. Junii. Primus passus est Mediolani cum Celso puero, quorum corpora a S. Ambrosio inventa sunt. Alter Ebroduni; tertius Romae; cujus corpus delatum in Galliam opera Chrodegandi, Episcopi Mettensis an. 765. Vide Ruin. in notis ad Greg. Tur. de gloria Martyrum l. 1. cap. 61. unde haec hausimus.

S. Nazarii reliquiae colebantur in agro Namnetico tempore Gregorii Turonensis, ut videre est loco superius citato.

CAPUT XI.

a

De Basilica Domni Dionysii (a).

Basilicam S. Dionysii, Episcopi Parisiensis, & Martyris, item a Leontio redditam ampliorem, commemorat, non ante vetere dejecta, quam nova constructa fuisset. Ipsius Martyris laudes celebrat.

QUI cupis egregii structorem noscere templi,
Tam pia non patiar vota latere tibi.

Lon-

Longius hinc olim ſacra cum delubra fuiſſent,
Et plebs ob ſpacium ſaepe timeret iter.
Exiguam dederat hic praeſul Amelius (*b*) arcem,
Chriſticolam populum nec capiente loco:

Amelius Baſilicam S. Dionyſii extruxerat. *b*

Quo vitae claudente diem, dehinc prole, graduque
Venit ad haeredem hoc opus, atque locus.
Fundavitque piam hanc Papa Leontius (*c*) aulam,
Obtulit & Domino ſplendida dona ſuo.
Quam venerandus habet propriam Dionyſius aedem,
Nomine ſub cujns ſanctificata nitet.

Leontius Amelii, ſucceſſor in Sede Burdigalenſi ampliorem eandem reddit, ad populi commodum. *c*

Qui fervente fide, Chriſti ſolidatus amore,
Vertice ſuppoſito colla ſecanda dedit.

Martyrium S Dionyſii.

Membrorum contemptor erat, cupiendo coronam,
Vile putans, quidquid ferret amore Dei.

Gloria.

Ut moritura caro donum immortale pararet,
Vulnera dilexit, ſed caritura nece.
Hoſtili occurrens gladio, ſe miſit Olympo;
Unde mori voluit, vota ſalutis habet.
Nec anguſta (*d*) prius ſubtraxit fana ſacerdos,
Haec niſi perficeret, quae modo *culta placent.
Aſſidue in priſco peragens cerimonia templo,
Donec rite ſequens conſolidaſſet opus.

Leontius non ante veterem Baſilicam diruit, quam novam compleſſet. *d*

* *Facta.*

(*a*) S. Dionyſius, Epiſcopus Pariſienſis, a Greg. Turon. lib. 1. cap. 30. Hiſt. Franc., paſſus refertur an. 250., ſed alia monumenta oſtendunt, eum a B. Clemente in Galliam miſſum fuiſſe; unde ejus martyrium ad ſaeculum ſecundum eſſet rejiciendum. Lege Ruin. in notis ad Greg. Turon. lib. 1. de Gloria Martyrum cap. 72. Lege & ea quae adnotavimus ad acta S Dion. part. 2. Op. Fort.

Percelebris erat S. Dionyſii Baſilica prope Pariſios, de qua ſaepe Gregor. Turon. & de qua fuſe Hadrianus Valeſius in par. 2. Deſen. ſuae contra Launojum: altera vero Ambaſciaci. At haec, de qua hoc loco Fortunatus, Burdegalae, aut in Burdegalenſi agro ſita fuiſſe videtur, ab Amelio, Leontii deceſſore, primitus extructa.

(*b*) Hic Amelius in Burdegalenſi ſede anteceſſit Leontium I; deceſſorem hujuſce noſtri Leontii.

(*c*) In Gallia Chriſtiana, a Sammarth. edita, hoc operis tribuitur non Leontio II., qui fuit, aetate Fortunati, in Gallia Burdegalenſis Epiſcopus, ſed ejus deceſſori Leontio I.: quod demiror.

(*d*) Edit. Ven. *Nec congeſta prius.* Item unus Cod. Vat.

CAPUT XII.

De Basilica (*a*) *S. Bibiani*.

a

Basilicam S. Bibiani, Santonensis Episcopi, ab Eusebio caeptam aedificari, sed minimé perfectam, Leontius, Episcopus Burdegalensis, precibus Emerii, Episcopi Santonensis, compleverat, non minimum adeam rem vel Placidina, Leontii olim uxore, conferente. Horum itaque pietatem, ac munificentiam Fortunatus commendat.

b — Eusebius Episcopus Santonensis inchoat Basilicam S. Bibiani.

DIgna Sacerdotis Bibiani (*b*) templa coruscant,
Quo si justa petis, dat pia vota (*c*) fides.
Quae praesul fundavit ovans Eusebius (*d*) olim;
Ne tamen expleret, raptus ab orbe fuit.
Cui mox Emerius (*e*) successit in arce sacerdos,
Sed coeptum ut strueret, ferre recusat onus.
Qui precibus commisit opus tibi, Papa Leonti,
Cujus ad hoc votum jugiter instat amor.
Ultro tale decus tibi se servavit agendum,
Nec nisi tu fueras, qui loca sacra dares.
O meritum justi, mansurum in luce perenni,
Per quem se cupiunt templa verenda coli.
Sacra sepulchra tegunt Bibiani argentea tecta,
Unanimis tecum quae Placidina dedit.
Quo super effusum rutilans intermicat aurum,
Et spargunt radios pura metalla suos.
Ingenio perfecta novo, tabulata coruscant,
Artificemque (*f*) putes (*g*) hic animasse feras.
Sed cui vos animo donaria tanta dedistis,
Hic agat, ut vobis stet diuturna salus.
Nec dubitent, qui digna ferunt, sibi magna rependi.
* Praemia dum propriis (*h*) reddat (*i*) opima Deus.

c d e — Leontius eandem perficit.

Leontii, & Placidinae liberalitas, ac studium in ornanda Basilica S. Bibiani.

f g

* *Dum quoque pro parvis reddit.*

h i

(*a*) Hanc S. Bibiani Basilicam in suburbio Santonum fuisse, apparet ex testimonio Greg. Turon. lib. de Gloria Confess. cap. 58.

(*b*) S. Bibianus, sive Vivianus, in vulgatis Catalogis, secundus urbis Santonensis Episcopus ponitur.

(*c*) Narrat Greg. Tur. supracitato loco, quod liber in vulgi manibus, & oculis versabatur suo tempore, *qui molem virtutum S. Bibiani continebat*.

(*d*) Hic Eusebius Emerii decessor fuit in sede Santonensi. Interfuit Concil. Aurelianensi II. an. 533., & V. an. 549.

(*e*) Hic Emerius, *Aemulus* appellatus ab infantia, is fuit, quem Leontius una cum Episcopis Comprovincialibus, in Synodo convocatis, depulerat de Episcopatu, quippe qui impetraverat a Clothario Rege, ut *absque Metropolitani consilio benedi-*

nediceretur : ut narrat Greg.Turon. lib.4. Hist. Franc. cap.26. Videtur itaque Leontius Basilicam S. Bibiani absolvendam suscepisse, antequam in Synodo eum deponeret, aut certe postquam redierat cum ipso in gratiam. Charibertus nimirum, Clotharii Filius, vehementer in Leontium, & ejus Comprovinciales exarserat, quod Patris ejus factum rescidissent, nihil se consulto: tum Clericum, judicii illius nuntium, plaustro, spinis strato, impositum, in exilium ejecerat: ac Leontius ipse, nonnisi persoluta certa auri summa, effugere potuit communem caeteris Episcopis, qui convenerant in illam Synodum, calamitatem.

(*f*) Id in more fuisse, ut fornices Templorum, ac parietes, a priscis illis temporibus, belluarum, aliorumque animantium figuris sive pictis, sive sculptis exornarentur, conjicere licet cum ex monumentis aliis, tum ex Orat. 19. S.Gregorii Nazianzeni, qui Patrem suum laudans mortuum, ac templum describens ab ipso exaedificatum, inter caetera refert: illud *κιόνων, καὶ ζώων κάλλεσι δι' ἐρέφων εἰς ὕψος αἰρέμενον, καὶ τοῖς ὑπὲρ αὐτῶν πλάσμασιν οὐ λειπομένοις τῆς φύσεως*, sive *columnis & animantium formis perpulchris, per cameras in sublime elatum, & picturis sive figmentis, naturae non cedentibus*, pulcherrimum, ac magnificentissimum fuisse. Fortunatus item in proximo Carmine idem narrat de Basilica S.Eutropii, hisce versibus:

Hic sculptae Camerae decus interrasile pendet:
Quos pictura solet, ligna dedere jocos.
Sumpsit imagineas paries simulando figuras:
Quae neque tecta prius, haec modo picta nitent.

Hunc autem morem ornandi parietes, & fornices templorum sive pictis, sive sculptis imaginibus, ortum arbitror ex ipso ornatu Salomonici Templi, quem expressum legimus lib:3.Regum cap.6.his verbis: *& omnes parietes templi per circuitum sculpsit variis caelaturis, & torno: & fecit in eis Cherubim, & palmas & picturas varias quasi prominentes de pariete, & egredientes.*

(*g*) In duob.Codd.Vat. *artificemque putas.*

(*h*) Ib. *dum quoque pro parvis reddit.*

(*i*) Edit. Venet. *Dumque simul proprius* (f. propriis) *reddit* opima Deus.

C A P U T XIII.

*De Basilica S.*Eutropii (a).*

* *Eutropii.* a

Basilicam item S. Eutropii, Episcopi Santonensis, jam collabentem, a Leontio instauratam fuisse, & exornatam refert, non sine divino admonitu, & consilio.

Leontii in templis restaurandi pietas.

Quantus amor Domini maneat tibi, Papa Leonti,
Quem sibi jam Sancti templa novare (*b*) movent (*c*). b c
*Eutropii (*d*) illa etenim venerandi antistitis aula, d
*Corruat (*e*) & senio dilacerata suo.
Nudatasque trabes paries vacuatus habebat,
Pondere non tecti, sed male pressus aquis.
Nocte sopore levi cuidam veniente Ministro (*f*), e f
Instauratorem te docet esse suum.
Pro mercede tui meruit magis ille moneri;
O Felix, de quo fit pia cura Deo.

* *Eutropis.*

* *Corruerat.* Basilicam S. Eutropii, vetustate collabentem restaurat, idque divino admonitu.

 Nunc

Novi aedificii forma, & operis elegantia.

Nunc meliore via viruit renovata vetustas,
Et lassae fabricae flos redivivus adit.
g Aetas accessit, tamen (g) haec juvenescit honore,
Unde senex fieret, junior inde redit.
* Sculptae. Hic * scalptae Camerae decus interrasile pendet,
Quos pictura solet, ligna dedere jocos.
Sumpsit imagineas paries simulando figuras,
Eutropius primus Sanctonum Episcopus. Quae neque tecta prius, haec modo picta nitent.
Urbis Sanctonicae primus fuit iste Sacerdos,
b Et tibi qui reparas, jure priora (b) dedit.
Cum sua templa tenet Sanctus, habitando quiete,
* Amore. i Instauratori reddit *honore (i) vicem.

(a) S. Eutropius, ut narrat Greg. Tur. lib. 1. de Gloria Martyr. cap. 56., in Galliam a D. Clemente directus, & ab eodem consecratus Episcopus, ibidem a Paganis oppressus est, illisoque capite interiit. Quanquam, quod Eutropium a D. Clemente missum in Galliam ait Greg. Turon., id magis ex vulgari opinione retulit, quam ex historiae veritate, ut animadvertit Cl. Ruin. in notis ad citatum Gregorii locum. Porro S. Eutropii memoriam ex parte intermortuam in Gallia, restituit Palladius, Episcopus Santonensis, cadavere illius, cujus in capite adhuc inusta cicatrix cernebatur, comperto, ac in novam Basilicam, sub ejus titulo dedicatam, illato. Vide Greg. loco supra citato.

(b) Hanc Basilicam, a Leontio Burdigalensi Episcopo, restauratam, & ornatam, esse eandem crediderim, in quam Palladius, Santonum Episcopus, postea ejusdem S. Eutropii cadaver a se inventum, ut dixi, intulit. Certe Greg. Turon. lib. 1. de Gloria Martur. cap. 56. Basilicae illius, in qua condita sunt Sacra Lipsana Eutropii, mentionem facit, ut ejus, quae jam perfecta, & absoluta fuerat, nec ullam in eo operam a Palladio impensam commemorat. Leontius vero Santonis (quae Civitas Burdigalensi Ecclesiae, ut Provincialis Metropolitanae subjiciebatur) plura ejusmodi reliquisse pietatis suae, & munificentiae monumenta satis testatur ipse Fortunatus cap. 15. hujusce libri, ubi de Leontio loquens, inquit:

Non solum hic (*Burdigalae*), *sed ubique micant tua templa, Sacerdos:*
Interque plaudens Sanctonus illa docet.

Non recte itaque Brovverus eam Basilicam a Palladio positam, a Leontio novis operibus refectam, & instauratam fuisse opinatur. Leontius quippe aetate Palladium antecessit, ut mirer, si vel Santonensem Episcopum illum unquam videre potuerit. Leontius quippe prima juventute (ut refert Fort. cap. 15. hujusce libri) sequutus est castra Childeberti Regis in Hispaniam. Ea vero expeditio facta est ad an. 531. Vixit autem annos circiter 54., ut idem Fortun. affirmat in carmine, quod scripsit in funus ipsius Leontii lib. 4. cap. 10: ut haud sciam, an pervenire potuerit ad an. 570. Palladius vero tertius fuit in Sede Santonensi Episcopus post Emerium, quem Leontius, ut supra diximus, in Synodo deposuerat ad an. 563., vel 564. Palladius ad an. 597. adhuc praeerat Ecclesiae Santonensi; quo tempore a Gregorio Magno, R.P., Sacras reliquias impetravit per Leuparicum, Presbyterum suum. Sed videsis Cointium ad an. 567. num. 26.

Quae cum ita sint, qui potuit Leontius Basilicam a Palladio aedificatam, vetustate collabentem, ac prope dirutam (ut hic refert Fortunatus) restaurare, ac restituere?

re? Ante Palladium itaque, & ipsum Leontium ſtabat vetus Templum in honorem S.Eutropii dedicatum; cujus proinde memoriam a Palladio ea ſolum ex parte renovatam cenſendum eſt ex Gregor.Tur., quod, antequam ejuſdem Cadaver inventum fuiſſet a Palladio, clara cicatrice inſigne, Martyr fuiſſe ignorabatur. Quam ad rem addit momentum aliquod vel ſilentium Fortunati, qui nuſquam hoc in carmine, Eutropium Martyrem fuiſſe commemorat: qui caeteroquin rem illam, praeſertim divinitus, ut narrat ibid. Gregor. Turon., confirmatam, nunquam tacitus praetermiſiſſet.

(*c*) Duo Codd. Vat. *templa novare monent* item Edit. Ven.

(*d*) Unus Cod. Vat. *Etropitis enim venerandi*.

(*e*) Duo Codd. Vat. *corruerat ſenio* quod tenen.

(*f*) Brovverus in notis ad hoc carmen, ait: *Leontium per quietem admonitum fuiſſe de S. Eutropii templo reſtaurando*; cum tam aperte Fortunatus, id cuidam ex Miniſtris ejus contigiſſe divinitus, affirmet: a quo poſtea Leontius admoneretur.

(*g*) Duo Codd. Vat. *acceſſit, ſed haec*. Edit. Ven. *acceſſit ſed & haec*.

(*h*) Hiſce verbis: *Jure priora dedit*. declaratur Leontium Metropolitam fuiſſe, cujus Dioeceſi erat Comprovincialis Santonenſis Eccleſia.

(*i*) Tres Codd. Vatic. reddit *amore* vicem.

C A P U T XIV.

De Calice (a) Leontii Epiſcopi. a

Calicem a Leontio, & Placidina, Aedi Sacrae oblatum, commemurat.

Summus in arce Dei pia dona Leontius offert,
Votis juncta ſacris, & Placidina ſimul.
Felices, quorum (*b*) labor eſt Altaribus aptus, b
Tempore qui parvo non peritura ferunt.

(*a*) Hujuſce Calicis mentionem iterum facere videtur Fortunatus ſeq. carmine, illis verſiculis:

Muneribuſque piis dotaſti Altaria Chriſti,
Cum tua vaſa ferunt viſcera ſancta Dei.

(*b*) In editis legebatur *quorum eſt Altaribus aptus uterque* reſtitutum a Brovv. ex vetere MS. *quorum labor eſt Altaribus aptus*.

C A P U T XV.

De Leontio (a) Epiſcopo. a

Leontii nobilitatem generis, Epiſcopalem gradom, munificentiam in templa celebrat hoc carmine, eidemque Placidinae, Leontii olim uxoris, laudes adjungit.

Inter quos genuit radians Aquitanicus (*b*) axis, — *Leontii in Gallia ſplendor, ac dignitas.*
Egregiis meritis culmina prima tenes,

Civi- b

En Civibus * ex Gallis supreminet alta potestas,
Tu potior reliquis, & tibi nemo prior.
Praecedis multos, nulli minor, atque secundus,
Nec superest aliquid, quod dare possit honor.
c Qui cum se primum (c) vestivit flore juventus,
Senis. Parvus eras annis, & gravitate *senex (d).
d Versus ad Hispanas acies cum rege sereno (e),
e Militiae crevit palma secunda tuae.
Ejus ab adolescentia gravitas. Cujus primitiae tanto placuere relatu,
Militat in Hispania. Ut meritis esset debitus iste gradus.
Nec poterant subito tibi culmina celsa parari,
Haec nisi digna tuum promeruisset opus.
Leontii genus & stirpis nobilitas. Nobilitate potens praecellis, Papa Leonti,
Clarus ab antiquis, si numerentur avi.
Nam genus, & proavi, vel quidquid in ordine dicam,
Per proceres celsos currit origo vetus.
Tempora diffugiunt, & stat tamen aula parentum;
Nec patitur lapsum, te reparante, domus.
Nobilitas longos non inclinavit in annos:
Cui magis ascensum proles opima dedit.
Inclita progenies ornavit luce priores,
Haeredis radio splendet origo patrum.
De radice sua vestita est flore vetustas;
Acceptam a majoribus dignitatem virtute sua & honore facit ampliorem. Quam merito vestrae laudis obumbrat honor.
Quamvis non aliquis potior modo possit haberi,
Tu tibi praecedis, amplificando Patres.
Emicat altus apex, generosa stemmata pandens,
Cujus apud reges unica palma patet.
Ecclesiae nunc jura regis, venerande Sacerdos,
Altera nobilitas additur inde tibi.
Orbe. Pontificalis apex quamvis sit celsus *in urbe,
Postquam te meruit, crevit adeptus honor.
Aula Dei, & pastor, vicibus sibi praemia reddunt,
Illi tu ornatum, spem dedit illa tibi.
Munere divino pariter floretis utrique,
Tu mercede places, illa decore nitet.
Tertius decimus Episcopus Burdigalensis. Tertius a decimo huic urbi antistes haberis,
Sed primus meritis enumerandus eris.
Ejus munificentia in templa. Templa vetusta Dei revocasti in culmine prisco,
Postque suum lapsum nunc meliora placent.

Flore

Flore juventutis, ſenio fugiente, coruſcant,
Et tibi laeta favent, quo renovante virent.
Ut tu plus ageres, incendia tecta cremarunt,
Et nunc laude tua pulchrius illa micant.
Nullaque flammicremae ſenſerunt damna ruinae,
Quae modo poſt ignes (*f*) lumine plena nitent. *f*
Credo quod ex ſe ſe voluiſſent ipſa cremari,
Ut labor ille tuus haec meliora daret.
Poſt cineres conſumpta ſuos, tenueſque favillas,
Sic ſolet & Phaenix (*g*) ſe renovare ſenex. *g*
Inſtaurata etiam ſacri eſt Baptiſmatis aula (*h*), *h*
Quo maculas veteres fons lavat unus aquis. *Inde aulam reſtaurat, in qua erat ſacri Baptiſmi fons.*
Ecce beata ſacrae fundaſti templa Mariae,
Nox ubi victa fugit, ſemper habendo diem.
Lumine plena micans, imitata eſt Aula Mariam, *B. Mariae aedes item ab eodem e fundamentis erecta.*
Illa utero lucem clauſit, & iſta diem (*i*).
Nec ſolum hic, ſed ubique (*k*) micant tua templa Sacerdos, *i*
Inter quae plaudens Sanctonus illa docet. *k*
Qui loca das populis, ubi Chriſtum jugiter orent,
Unde ſalus veniat, te facis eſſe viam.
Eccleſiaeque domus creſcente cacumine pollet,
Et probat eſſe tuum, quod modo culta placet.
Feciſti ut libeat cunctos huc currere cives,
Et domus una vocet, quidquid in urbe manet.
Ornaſti patriam, cui dona perennia praeſtas,
Tu quoque dicendus, Burdegalenſe decus.
Quantum inter reliquas caput haec (*l*) ſuper extulit urbes, *l*
Tantum Pontifices vincis honore gradus.
Inferiora velut ſunt flumina cuncta *Garumnae (*m*), **Garumnae.*
Non aliter vobis ſubjacet omnis apex. *m*
Rhenus ab Alpe means neque tantis ſpumat * habenis, ** Arenis.*
Fortior Adriacas nec Padus intrat aquas;
Danubius par eſt, qui longius egerat undas:
Haec ego tranſcendi; judico nota mihi, *Exaggerat Laudes Leontii.*
Muneribuſque piis dotaſti Altaria Chriſti,
Cum tua vaſa ferunt viſcera ſancta Dei.
Nam cruor, & corpus Domini libamina ſummi, *Corpus Chriſti in Euchariſtiae Sacramento.*
Rite *Miniſterio, te tribuente, venit. ** Miniſterium.*
O felix, cujus ditat pia templa facultas,
Cui res iſta magis non peritura manet.

Non

n Non aerugo teret (*n*) mordaci dente talentum,
Nec contra haec fures arma doloſa movent.
Et data res vivit, facit & bene vivere dantem,
Cum moritur terris, ducitur inde polis.
Haec poſſeſſor habet, quidquid tranſmiſerit ante,
o Sola tenet (*o*) ſecum, quae prius ire facit.
Haec tibi templa dabunt, & vaſa ſacrata, ſacerdos,
Et quidquid reliquum, nec numerare queo.
* *Culmen.* Eccleſiae * columen per tempora longa gubernes,
Et mercede pia fructus ubique mices.
Placidinae, Leontii Conjugis, laudes. Ejuſdem genus Caeſareum.
Cogor amore etiam Placidinae pauca referre,
Quae tibi tunc conjux, eſt modo chara ſoror (*p*).
p Lumen ab Arcadio veniens genitore reſulget,
Quo manet auguſtum germen, Avite, tuum:
* *Faſces.* Imperii (*q*) * faſtus toto qui rexit in orbe;
q Cujus adhuc pollens jura ſenatus habet.
Humani generis ſi culmina prima requiras,
r Semine Caeſareo (*r*) nil ſupereſſe poteſt.
Eadem generis nobilitatem virtute cumulat.
Sed genus ipſa ſuum ſenſus moderamine vicit;
Cujus ab eloquio dulcia mella fluunt.
Chara, ſerena, decens, ſolers, pia, mitis, opima,
Quae bona cuncta gerit, quidquid honore placet.
Moribus, ingenio, meritorum luce coruſcans,
Ornavit ſexum mens precioſa ſuum.
Plurima cur referam, quantis ſit praedita rebus,
Quae potuit votis nupta placere tuis.
Augeat haec vobis vitam, cui templa dediſtis,
Culminibuſque ſuis culmina veſtra tegat.

(*a*) Hic Leontius ſucceſſerat in ſede Burdegalenſi alteri Leontio, cum ipſo, ut videtur, generis neceſſitudine conjunctus. Horum ſtirpem, & originem refert Brovv. ad proſapiam Paulinorum, conjecturam faciens ex quodam Sidonii Apollinaris loco lib. 8. Epiſt. 12. Certe Leontius ille, de quo Sidonius *facile primus Aquitanorum* dicitur; atque huic Leontio, de quo hic Fortunatus, videtur origine, & familia fuiſſe finitimus: quemadmodum & villas, quae a Sidonio, & Fortunato commemorantur, domus illorum, ac familiae proprias fuiſſe, ſimilitudo earum evincit; ut ſuo loco indicabimus.

(*b*) Unus Cod. Vat. *Aquitanius axis*.

(*c*) Unus Cod. Vat. qui cum ſe *primo*.

(*d*) Unus Cod. Vat. & gravitate *ſenis*, ac perpetuum eſt fere in hoc codice *ſenis* pro *ſenex* ponere, quod ſemel notaſſe ſufficiat.

(*e*) Refert Gregorius Turonenſis Hiſtor. Franc. lib. 3. cap. 10. Childebertum Regem, Hiſpaniam ingreſſum cum exercitu, ejuſdem, occiſo Rege, potitum fuiſſe. Haec itaque caſtra ſequutus fuiſſe Leontius dicendus eſt, jam tunc aetate pubeſcens. Illa autem expeditio contigit
ad

ad an. 531. circiter, uti diximus supra in notis ad car. 13. hujusce libri. Childebertum itaque sub nomine *Regis sereni* minime dubito declarari; cujus religionem, ac pietatem saepe laudat Fortunatus, sed praecipue lib. 6. cap. 4.

(*f*) Unus Cod. Vat. *per ignes*.

(*g*) Unus Cod. Vat. *sic floret* & Phoenix. corrupte.

(*h*) Brovverus in notis ad hunc locum, ostendit Baptisteria, veteris Ecclesiae more, & usu, fere seorsim a Basilicis extrui solita fuisse, quod item ex hoc testimonio Fortunnati confirmatur. S.Greg. Tur. etiam lib. 10. Hist. Franc. cap. 31., inter caetera opera, quibus ipse Ecclesiam Turonensem ornaverat, Baptisterium recenset, quod prope Basilicam curaverat aedificandum, inquiens: „ Baptisterium ad „ ipsam Basilicam aedificari praecepi „. Item Baptisterium Moguntiae, quod a Sidonio, ejus urbis Episcopo, extructum fuerat, propriam aulam habuisse, a Basilicae aedificio sejunctam, conjici potest ex Fort. c. 12. l. 2. Denique, nostra hac aetate, veterum Basilicarum Baptisteria, fere ab ipsis Basilicis seorsim posita, veterem illam consuetudinem, ac morem satis declarant.

(*i*) Fortunatus hic indicare videtur, Basilicam S.Mariae, aedificatam a Leontio, vitreis fenestris oculatam fuisse: sicut idem de Parisiaca loquens Ecclesia lib. 2. cap. 11. pari modo dixit: „

Prima capit radios, vitreis oculata fenestris,
Artificisque manu, clausit in arce diem.

(*k*) Vide quae supra diximus ad c. 12. & 13. hujusce libri.

(*l*) Unus Cod. Vat. caput *exsuper* extulit.

(*m*) Cod. Vat. *Garonnae*: item Edit. Ven.

(*n*) Edit. Ven. non aerugo *tenet*.

(*o*) In Edit. Ven. desunt hi duo versus: *sola tenet secum*, & seq.

(*p*) Eae scilicet, quae uxorum in loco erant ante Episcopatum, hocce dignitatis gradu auctis habebantur pro sororibus. Neque enim secus cum illis, ac cum sororibus vivebant: thoro plane sejuncti, ex Canonum Decretis, & prisca Ecclesiae consuetudine. Hinc Constantius Presbyter in Vita Germani Antissiodorensis cap. 2. *uxor*, inquit, *in sororem ex conjuge mutatur*. Sed vide Sirmon. in notis ad Sidonium, epist. 16. lib. 5. ubi pluribus haec illustrat.

(*q*) Unus Cod. Vat. *Imperiis factus* corr.

(*r*) Avitus, Caesarea dignitate, genus suum, caeteroquin nobilissimum, multo augustius, atque clarius reddiderat. Is Arvernis ortus Aniciana ex gente, avos, & proavos longa serie illustres honoribus, ac patritio ordine insignes enumerabat. De quo ut canit Sidonius Appollinaris in Panegyrico, quem Romae recitavit eidem Avito (cujus filiam Sidonius ipse uxorem duxerat):

. . . . *rutila* (ait) *cui maxima dudum*
Stemmata complexum germen: palmata cucurrit
Per proavos, gentisque suae, te teste, Philagri,
Patritius resplendet apex.

quanquam ipse Avitus, jam adeptus Imperium, postea in eo regendo minus felix fuit. Nam, cum in odium Senatus incidisset, exulare cogitur; quo tempore idem creatur Placentiae Episcopus. Verum & inde profugiens, quod se undique conquiri sentiret ad necem, cum peteret Galliam, in itinere obiit de quo vide Greg. Turon. lib. 2. Hist. Franc. cap. 11.

CAPUT XVI.

Hymnus de Leontio Episcopo.

Cum quidam ambiens locum Leontii, Episcopi Burdegalensis, eundem à absentem jam, falso morte extinctum fuisse divulgasset, quo mortui in locum sufficeretur, ac Leontius ex insperato reversus ex itinere, se se incolumem gregi suo ostendisset, Fortunatus, sequenti carmine, reditum ipsius felicissimum gratulatur, quem tanto jucundiorem accidisse affirmat, quod in eum inciderat diem, quo is primo sedem Burdegalensem conscenderat. Data occasione, plura edisserit adversus eos, qui Episcopalem honorem, atque gradum ambiunt.

a AGnoscat (*a*) omne saeculum
Antistitem Leontium,
Burdegalense praemium,
Dono superno redditum.
Bilinguis ore callido
Falsus rumor de morte Leontii. Crimen fovebat invidum,
Ferens acerbum nuntium,
Hunc jam sepulchro conditum.
Celare se non pertulit,
Qui triste funus edidit.
Etsi nocere desiit,
Insana vota prodidit.
Deceptus arte noxia,
b Cassata (*b*) deflet crimina,
Dum quae putabat tristia,
Conversa sunt in gaudia.
Exempla saeva protulit,
Calcanda cuncto tempore,
Ut jam sibi conscriberet
Decreta, vivo antistite.
Ambitionis detestatio. Fucata res haec contigit,
Vitanda casto pectore,
Superstite ut praesumeret,
* *Desiit.* Post fata quod vix * debuit.
Gravat sacerdos ordinem,
Qui Episcopatum sic petit,
Praecepta qui complectitur,
Fugit honoris ambitum.

Hoc

Hoc ſi cui (*c*) ſit debitum,
Coactus aſcendat gradum,
Non ſe petente callide,
Sed dante Chriſti munere.

c Epiſcopale munus ambiendum non eſt, quin potius defugiendum.

Ineptus eſt quis (*d*) ipſe ſe
Praeferre vult Eccleſiae:
Nam rem ſacratum ſumere,
Electio divina ſit.

d

Katus (*e*) ſacerdos ordinem
Hilarius non ambiit,
Martinus illud effugit,
Gregorius vix ſuſtulit.

e Exemplo Hilarii, Martini, Gregorii.

Leges refutant ambitum,
Invaſor omnis pellitur:
Quod reſpuunt praetoria,
Vitet (*f*) nefas Eccleſia.

Nullius locus appetendus eſt.

f

Maligna erant (*g*) certamina
De ſede non tamen ſua:
Quae nec pati deſiderat,
Non infert mens improba.

g

Nec longiore tempore
Verſantur in hoc murmure;
Dum cogitant ſuccedere,
Redit Sacerdos qui fuit.

Reditus Leontii inſperatus.

Orante plebe, protinus
Dum nemo credit, redditur.
Quae confluunt per (*h*) triſtia,
Majora ſunt haec gaudia.

h Plebis in ejus reditu gratulatio.

Plauſu favebat civitas,
Cui redit felicitas,
Orbata, quem defleverat,
Patrem recepit anxia.
Quem vix putabat redditum,
Praeventa voto proſpero,
Res mira quando cernitur,
Solet ſtupere viſio.
Recolligit (*i*) rector gregem;
Errore captum ſuſcipit (*k*):
Paſtoris arce cognita,
Gaviſa ſunt ovilia.

i
k

Sumpsit gradum quo tempore,
Regressus est eo die.
Quis non superno munere
Hoc contigisse praedicet?
Tantum nec ante praemium
Plebi fuit, cum factus est;
Laetata quantum tunc fuit,
Quando recepit praesulem.

Vota pro Leontii salute.

Venite cives, plaudite,
Et vota votis addite,
Quo facta sunt miracula,
Servent eum Caelestia.
Xhristus sereno lumine
Circumvolet, quem reddidit,
Ut trina crescat gratia,
Mercede, vita, gloria.
Ymnum canendo concrepet,
Quisquis Deo non invidet,
Laus ejus est, qui praesulem
De mortis ore retrahit.
Zelante fido pectore,
Tam vera dici non pudet:
Haec parva nobilissimo
Papae damus Leontio.

(*a*) Primi versus in Colis sunt Acrostichides, per Alphabeti litteras ordine digesti, ut jampridem animadvertit Brovverus.
(*b*) Unus Cod. Vat. *Cassa deflet*.
(*c*) Ven. Edit. *hoc si qui jussit, debitum.*
(*d*) Unus Cod. Vat. *qui ipse se*.
(*e*) Ven. Edit. *Carus Sacerdos*
(*f*) Unus Cod. Vat. *vitat nefas*.
(*g*) Ibid. *maligna erunt*.
(*h*) Ibid. *post tristia*.
(*i*) In Edit. Ven. sic legitur sequens Colon:
Recolligit rector gregem,
Errore ductus semitae.
Pastoris voce cognita,
Gavisa sunt ovila.
(*k*) In uno Cod. Vat. secundus versus Coli sic legitur, *errore captum semitae*.

CA-

CAPUT XVII.

Ad Placidinam, Matrem (a) Leontii Episcopi.

Fortunatus ex Insula, quam incolebat, mittit quaedam ad Placidinam munuscula, ac narrat se, cum navigaret adverso Borea, ad terram rejectum, ad Placidinam ipsam appulisse.

a

MUnera parva nimis, pia, suscipe quaeso libenter,
Quae magis ipsa decens munus in orbe micas.
Fluctibus e mediis haec (b) ut daret insula vobis;
Oceanus (c) tumidis murmure praestat aquis.
Quae loca dum volui properans agnoscere Ponti,
A Boreaveniens, reppulit unda furens.
Prosperitas ut vestra (d) tamen se plena probaret,
Obtulit in terris, quod peteretur aquis.

b Fortunatus habitat in Insula posita in Oceano Mari.

c Idem navigans, tempestate ad terram rejicitur.

(a) An quae olim uxor Leontii fuerat, ejusdem Mater hoc loci appellatur, ob egregiam ejusdem in Leontium charitatem, ac praestantem virtutem? An quod verisimilius, pro sororis nomine, Matris nomen irrepsit! Certe Brovv. negat in M.S. S.Galli, *Matris* nomen reperiri. Item deest in Codd. Vat.

(b) Unus Cod. Vat. *Ut haec daret.*

(c) Ed. Ven. *Oceanus tumidas murmure praebet aquas*. Et duo Codd. Vat. *tumidas praestat aquas.*

(d) Vide, quae dixi in Vita Fortun. num. 79.

CAPUT XVIII.

*De * Bissono villa Burdigalensi.*

* *Bissonno.*

Bissoni, Villae in agro Burdigalensi sitae, amoenitatem describit: & una aedificia, quae vetustate collapsa, Leontius refecerat, & exornaverat, commemorat.

EST locus (a), aestifero quamvis sit tempore fervor,
Quo viret assidue flore refectus ager.
Respirant croceis depicta coloribus arva,
Flagrat odoriferis blandior herba comis.
Incola Bissonum vocat hunc de nomine prisco,
Millia septem urbs hinc Burdigalensis abest.
Quo possessor amans praetoria (b) grata locavit,
Partibus atque tribus porticus aequa subit.

a Loci amoenitas, atque situs.

Ejus nomen, & a Burdigalensi Urbe distantia.

b

Stra-

Vetera Aedificia.

Straverat ipsa solo, senio rapiente, vetustas,
Perdiderat vultum forma decora suum.

* Haec.

c

Eadem vetustate collapsa restaurat Leontius.

* Hunc (c), meliore via, revocat labor ille Leonti,
Quo praesente domus nulla ruina premit.
Nunc quoque prosperius velut aula sepulta resurgit,
Et favet autori vivificata suo.

Ornat balneis.

Reddidit interea prisco nova balnea cultu,
Quo recreant fessos blanda lavacra viros.

d

e

Hic referunt (d) nutrisse lupos, deserta tenentes,
Intulit huc (e) homines, expulit unde feras.

(a) Sidonius Apollinaris car.22. Villam describit Pontii Leontii, *Burgum* nomine, sitam ad Garumnam in ripa Duranii, seu Dorononiae: quae sane villa situ suo, ac descriptione, tum aedificiorum elegantia, ac balneorum opportunitate una ex his esse videtur, quas Fortunatus hoc carmine 18., & duobus sequentibus refert, quamvis sub diverso nomine. Lege integrum illud carmen.

(b) Praetoria appellabantur Aedes sumptuosae, ac magnificae in agris extructae: forte quod publica aedificia, seu palatia mole sua, & structura exaequare viderentur. Sveton. in Vita Caligulae cap.37. haec habet *in extructionibus Praetoriorum, atque villarum, omni postbabita ratione, nihil tam efficere concupiscebat, quam quod effici posse negaretur*.

(c) Duo Codd. Vat. & Edit. Ven. *haec* meliore.

(d) In uno Cod. Vat. mutilum reperitur hoc carmen, sicuti & 20., ac deest integrum sequens poema.

(e) Ed. Ven. intulit *huc*: *huc* deest in uno Cod. Vat.

CAPUT XIX.

De Vereginis, villa Burdegalensi.

Vereginis villae, item in agro Burdegalensi positae, situm, descriptionem, aedificia, a Leontio instaurata, celebrat.

Vereginis villae situs.

INter opima ferax qua volvitur unda Garomnae,
Vereginis ripis vernat amaenus ager.
Hic brevis ascensus leni subit aggere clivum,
Carpit & obliqua mole (a) viator iter.

a

Descriptio.

b

Altior a planis arvis minor eminet altis;
Necve (b) humilis nimium, necque superbit apex

Domus fabricha, & ornatus.

Colle sedet medio domus aedificata decenter,
Cujus utrunque latus hinc jacet, inde tumet.
Machina celsa casae triplici suspenditur arcu,
Quo pelagi pictas currere credis aquas.

Exilit

Exilit unda latens, vivo generata metallo, Latices aquarum.
Dulcis & irriguo fonte perennis aquae.
Quo super accumbens celebrat convivia pastor, Pisciclo coram conviviis facta.
Inclusoque lacu, pisce (c) natante, bibit. c
Nunc (d) renovanda venit Papae mercede Leonti, d
Quem Dominum longo tempore culta cupit.

(a) Ed. Ven. *molle viator*.
(b) Unus Cod. Vat. *Nec humilis*.
(c) Solemne fuisse veteribus, ut prope flumina domos in agris extruerent, unde & ruris amoenitate, agrorumque longo prospectu, & una piscatione fruerentur, ut alia omittam exempla, ex Sidonio, intelligi potest, qui car. 22. villam *Burgum* describens inter caetera haec habet:
Flecteris ad laevam? Te porticus accipit ampla,
Directis curvata viis: ubi margine summo
Pendet, & arctatis stat saxea sylva columnis.
Alta volubilibus patet hinc coenatio valvis,
Fusilis Euripus propter: cadit unda superne
Ante fores pendente lacu, venamque secuti
Undosa inveniunt nantes coenacula pisces.
Item Fortunatus cap. 9. lib. 10. villam describens Childeberti Regis, filii Sigiberti, haec refert inter caetera:
Denique dum praesunt Reges in sedibus Aulae,
Ac mensae officio prandia festa colunt.
Retibus inspicitur quo salmo fasce levatur.
Et numerat pisces, cum sit in arce sedens.
Rex favet, immensa resilit dum piscis ab unda,
Atque animos reficit; quod sua praeda venit.
(d) Ibid. *nunc removenda*.

CAPUT XX.

De Praemiaco, villa Burdegalensi.

Fortunatus in itinere Praemiacum, Leontii villam, pertransiens, ejusdem situm, & pulchritudinem celebrat carmine, eamque a Leontio Aedificiis auctam, & ornatam fuisse declarat.

Quamvis instet iter, retrahatque volumine curae,
Ad te pauca ferens carmina (a), flecto viam. a
Captus amore tui, nunquam memoranda tacebo,
Te neque praetereo, praetereundo locum.
Qui (b) cum digna loquar, si syllaba quarta recedat, Praemiaci villae etymon.
Praemiacum pollens, praemia nomen habes. b
Deliciis obsessus ager viridantibus arvis,
Et naturalis gratia ruris inest. Amoenitas.

Con-

Domus tumulo inaedificata.

Condita quo domus est, planus tumor exit in altum,
Nec satis elato vertice regnat apex.
Qua super incumbens locus est, devexus in amnem,
Florea gemmato gramine prata virent.
Leniter appulsus quoties insibilat Eurus,
Flexa supinatis fluctuat herba comis.
Hinc alia de parte seges flavescit aristis,
Pinguis & altricem palmes opacat humum.

c Piscosus fluvius Garomnae.

Piscibus innumeris non deficit unda Garomnae (c),
Etsi desit agris, fruges abundat aquis.
Sed te quaerebant haec munera tanta, Leonti,
Solus defueras, qui bona plena dares.

Leontius villam Proemiacum ornarat, & extruxerat.

Nam quod pulchra domus, quod grata lavacra nitescunt,
Consolidatorem te cecinere suum.

d

Ut tamen acquirant & (d) adhuc fabricanda decorem,
Temporibus longis haec tua dona regas.

(a) Unus Cod. Vat. & Ven. Edit. *Carmine* flecto viam.
(b) Unus Cod. Vat. & Ven. Edit. *cuique digna*.
(c) Unus Cod. Vat. *Garonnae*.
(d) Ante *adhuc* deest & in uno Cod. Vat.

CAPUT XXI.

a

De Egircio (a) *Flumine*.

Egircii, fluminis indolem, ac varietates describit.

Egircius fluvius aestate maxime tenuis, & carens aquis.

LAus tibi forte minor fuerat, generose Garomna,
Si non exiguas alter haberet aquas.

b

Lubricat hic quoniam tenuato Aegircius (b) haustu,
Praefert divitias paupere fonte tuas.
Denique dissimilem si comparet ullus utrumque,
Hic ubi fit rivus, tu puto, Nilus eris.

c

Te famulans intrat, sed hūc (c) tua regna refraenant,
Gallicus Euphrates tu fluis, iste latet.
Nam quantum Oceanum tumidus tu cursibus auges,
Iste tuas tantum crescere praestat aquas.
Torrida praesertim cum terris incubat aestas,
Ac, sitiente solo, tristis anhelat ager:
Cum Titan radiis ferventibus exarat arva,
Et calor ignifero vomere findit humum.

Lan-

Languidus arentes fugiens vix explicat undas,
Et cum pisce suo palpitat ipse simul.
Flumine subducto vacuatas lambit arenas,
Sedibus in propriis exul oberrat aquis.
In limo, migrante lacu, consumitur (*d*) amnis,
Terraque fit sterilis, quo fuit unda rapax.
Deficiunt usto solatia cuncta rigore,
Nomine cum proprio tristis, & aeger eget.
Forte viator, iter gradiens, non invenit haustus,
Unde alios recreet, qui sitit ipse sibi,
Se cupit infundi fluvius, si porrigis undas,
Si tamen est fluvius, quem madefactat (*e*) homo. *e*
Gurgitis impressas *labens rota signat arenas, ** Lambens.*
Atque resudantes orbita sistit aquas.
Si venias equitando viam sub tempore cancri,
Vix tamen * insidians (*f*) ungula mergit equi.
Vidimus exiguum de limo surgere piscem, ** Insidians, insedens* *f*
Qui retinente luto, naufragus errat humo.
Nec fluvius, nec campus adest, nec terra, nec unda,
Piscibus inhabilem nullus arare potest.
Sola palude natans querulos dat rana susurros,
Piscibus exclusis advena regnat aquis.
At si forte fluat tenuis de nubibus imber,
Vix pluit in terris, jam tumet iste minax. Idem imbribus fluentibus tumet, ac redundat.
Ingentes animos parva de nube resumit:
Fit subito pelagus, qui fuit ante lacus.
Turbidus incedens, undis eget ipse lavari,
Semper inaequalis, cui (*g*) nihil, aut satis est. *g*
Non ripis contentus, agit compendia cursus,
Quod de monte bibit, per sata plena vomit.
Vortice torrenti rapitur, quasi * morte tyranni, ** f. More.*
Indignatus iter, munera vastat agri:
Discurrit seges in fluvium (*h*), * stat piscis in agro (*i*), ** Sed:*
Ordine perverso, messe natante, jacet. *h i*
Quae fuerant ovibus, donantur pascua ranis (*k*), *k*
Prata tenent pisces, & trahit unda pecus.
Obtinet expulsus (*l*) stabulum campestre silurus,
Plus capitur terris, quam modo piscis aquis. *l*
Sarcula quos foderent agros, mala (*m*) retia miscent, *m*
Figitur hic ramus (*n*), quo stetit ante palus. *n*

 Sors

Sors una est piscis, siccent, aut flumina crescant,
Nunc residet limo, nunc jacet exul agro.
Sed cur triste diu loquimur de gurgite parvo?
Uritur & verbis, nec recreatur aquis.
Sufficiat flagrare sibi, cur addo vapores?
Atque bis aestivum crescere tempus ago?
Idem piscosus. Unica sed tandem damus haec solatia laudis,
Quod tribuit pisces evacuatus aquis.

(*a*) In Ven. Edit. perpetuo dicitur *Girtius fluvius*.

(*b*) Egircius, ait Brovverus, clarissimos Aquitanorum Auscos, Novempopulanae provinciae, nunc Vasconiae Metropolim, alluit.

(*c*) Monet ad hunc locum Brovv., perpetuum fere morem esse Fortunati, *ut litteram* H *habeat instar fortis consonantis, quae non evanescat, sed synaloepham quoque probibeat. Beda (ait idem) hoc animadvertit, (de arte metrica in Synaloephe), cum in Poetarum arbitrio esse scribit, utrum* H *consonantis, an aspirationis notam impleat: praesertim ubi hac littera sermo sequens incboaverit*. Hujusmodi exempla passim in poëtis aliis: quae hic apponere supervacaneum duco. Liceat solum adnotare in Disticho, qui inscriptus legitur Cruci Vaticanae, quam Justinus junior & Sophia Aug. Urbi Romae muneri miserunt; quamque illustravit Cl. & doctissimus vir Stephanus Borgia Sac. Congreg. de Propag. Fide *a Secretis*, item litteram H instar consonantis haberi:

Lignum quo Christus bumanum subdidit bostem ec.

(*d*) Edit. Ven. *subducitur amnis*.

(*e*) Ib. *madefactat bumus*.

(*f*) Edit. Ven. Vix tamen *insidiens*. Unus Cod. Vat. vix tamen *insedens*.

(*g*) In Edit. Ven. *qui nibil*.

(*h*) Ib. in *fluvio*.

(*i*) Ib. in *arvo*.

(*k*) Unus Cod. Vat. pascua *remis*.

(*l*) Edit. Ven. obtinet *expulsos* stabulum Campestre *siluros*.

(*m*) Unus Cod. Vat. *male retia*.

(*n*) Edit. Ven. figitur hic *bamus*. Unus Cod. Vat. habet *banus* corrupte: forte *bamus* legi debet.

VE-

VENANTII HONORII CLEMENTIANI FORTUNATI PRESBYTERI ITALICI

LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

De Cruce (a) Domini. a

Crucis Domini dignitatem, & virtutem laudibus profequitur.

Rux benedicta (*b*) nitet, Dominus qua carne pependit, Crucis pretium, & honos. b
Atque cruore fuo vulnera noftra lavat (*c*). c
Mitis amore pio, pro nobis victima factus, Chrifti pro nobis in Crucis ara facrificium.
Traxit ab ore lupi qua facer agnus oves.
Transfixis (*d*) palmis ubi Mundum a (*e*) clade redemit, d e
Atque fuo claufit funere mortis iter.
Hic manus illa fuit clavis confixa cruentis,
Quae eripuit Paulum crimine, morte Petrum.
Fertilitate potens, ò dulce, & nobile lignum;
Quando tuis ramis tam nova poma geris!
Cujus odore novo, defuncta cadavera furgunt; S. Crucis virtus.
Et redeunt vitae, qui caruere die.
Nullum uret aeftus fub frondibus arboris hujus:
Luna nec in noctem (*f*), fol neque meridie.
Tu plantata micas, fecus eft ubi curfus aquarum,
Spargis & ornatas, flore recente, comas.
Appenfa eft vitis inter tua brachia, de qua
Dulcia fanguineo vina rubore fluunt.

(*a*) Quae fuerit caufa, & occafio Fortunato, cur ipfe hofce Hymnos, & alia poemata in honorem S.Crucis elucubraret, jam fignificavimus in vita ejufdem n.55. juvat tamen & hic eandem rem breviter attingere. Radegundis fcilicet, Sanctimonialis foemina, quae e Regio Thoringiorum genere nata, Clotharii Francorum Regis uxor fuerat, (mulier de ipfo Fortunato noftro quam optime merita), obtinue-

nuerat a Justino Imper., & Sophia Augusta frustum ligni S. Crucis, quo suum Pictaviense Monasterium ditaret, miraculis postea celeberrimum. Id itaque in causa fuit, quamobrem Fortunatus, Radegundi ipsi, & Agneti Abbatissae addictissimus, saepe carmina ad celebrandam S. Crucis praestantiam, virtutemque pangeret.

(b) Legitur hic hymnus vel in Hymnario Cl. Card. Tommasi sub nomine Fortunati.

(c) Unus Cod. Vatic. & Edit. Ven. vulnera nostra *lavit*: Item in Hymn. cl. Tommasi.

(d) Edit. Ven. *Transfixus palmis*.

(e) In Hymn. cl. Tomm. deest *a*.

(f) Ibidem *Luna nec in nocte*.

CAPUT II.

In Honorem S. Crucis, Hymnus.

a Christi triumphus.

Pange (a) lingua gloriosi praelium certaminis,
Et super Crucis trophaeo dic triumphum nobilem;
Qualiter Redemptor orbis immolatus vicerit.

b * Morte. c d Dei sapientia in fallendo humani generis hoste.

De Parentis protoplasti fraude facta (b) condolens,
Quando pomi noxialis morsu in *mortem (c) corruit,
Ipse lignum tum (d) notavit, damna ligni ut solveret.
Hoc opus nostrae salutis ordo depoposcerat,
Multiformis proditoris (e) arte ut artem falleret,
Et medellam ferret inde, hostis unde laeserat.

e Christus natus ex Maria Virgine.

Quando venit ergo sacri plenitudo temporis,
Missus est ab arce patris natus orbis conditor,
Atque ventre virginali carne factus prodiit.

Ejus Infantia, & infantiae labores.

Vagit infans, inter arcta conditus praesepia,
Membra pannis involuta virgo mater alligat,
Et pedes, manusque (f), crura stricta cingit (g) fascia.

f g

Lustra sex qui jam peracta, tempus implens corporis,
Se volente, natus ad hoc, passioni deditus,
Agnus, in Crucis levatur immolandus stipite.

Passio, & dolorum instrumenta.

Hic acetum, fel, arundo, sputa, clavi, lancea,
Mite corpus perforatur, sanguis, unda, profluit:
Terra, pontus, astra, mundus quo lavantur flumine!

Crucis nobilitas. h i

Crux fidelis, inter omnes arbor una nobilis,
Nulla talem sylva profert, flore, fronde, germine (h).
Dulce lignum, dulces (i) clavos, dulce pondus sustinens.
Flecte ramos arbor alta, tensa laxa viscera,
Et rigor lentescat ille, quem dedit nativitas,
Ut superni membra regis miti tendas stipite.

Sola

Sola digna tu fuisti ferre * precium saeculi,
Atque portum praeparare nauta mundo naufrago,
Quem sacer cruor perunxit, fusus agni corpore. * *Secch pretium.*

(a) Libet hic subjicere Jacobi Sirmondi, viri eruditissimi, judicium de hoc hymno, quod profert in notis ad Epist. 3. lib. 4. Epist. Sidonii: *adnotarat* [en ejus verba] *hoc loco Scholiastes quidam hymnum* [de quo nimirum in Epistola sua ad Claudianum scripta, mentionem facit Sidonius] *significari illum, cujus initium est*: Pange lingua gloriosi praelium certaminis. *Et quidem stylum redolet cultiorem, quam Fortunati esse soleat: cui tamen illum tribuunt antiqui etiam Scriptores, & Codices. In eum praeterea scite cadunt omnia, quae laudantur a Sidonio. Scriptus est versibus trochaicis, quibus inserti aliquando pyrrhichii numeri: commaticus est; crebris aptisque commatiis incisus, sententiis non interruptis, sed molliter cum versu cadentibus. Denique Claudiano carmen hoc vindicat non solum vetus Scholiastes, quem dixi, verum etiam Gennadius, non quidem prout editus est, sed prout in Codice Coenobii S. Michaelis de Tumba, vulgatis auctior, in Claudiani mentione legitur his verbis: scripsit & alia nonnulla, inter quae & hymnum de passione Domini, cujus principium est*: Pange lingua gloriosi. *Fuit autem frater Mamerti, Viennensis Episcopi*.

Haec Cl. Sirmondus. Auctores item *dell' Histoire Literaire de la France*, hoc poema Fortunato eripiunt, & tribuunt eidem Claudiano. Favent tamen Fortunato fere omnis vetustior antiquitas, & Codicum fere omnium auctoritas, tum eruditi viri quamplurimi. In Hymn. Cl. Tommasi legitur cum hoc titulo *V. C. Fortunati Episcopi Pictaviensis*. Item in MSS. Codd. Vat. Venantio adscribitur.

(b) In Hymn. Cl. Tomm. fraude *factor* condolens. Item unus Cod. Vatic.

(c) Ib. Morsu *morte*. Item Edit. Ven.

(d) In hymn. Cl. Tomm. *tunc*.

(e) In uno Cod. Vat. multiformis *perditoris*.

(f) Ib. & *manus*, *pedesque*, crura.

(g) Duo Codd. Vat. *pingit* fascia.

(h) Unus Cod. Vat. *germinat*.

(i) Ib. *dulce clavum*. In alio Cod. Vat. *dulcem clavum*.

CAPUT III.

*In honorem (a) S. Crucis, * & oratorii (b) Domus Ecclesiae apud Turonos.* a b * *vel.*

Crucis Domini virtutem, ac pretium celebrat: & Gregorii Turonensis in eandem Crucem religionem, tum in ornando apud Turones Oratorio munificentiam, ac liberalitatem commendat.

Virtus celsa crucis totum recte occupat orbem, S. Crucis virtus.
Haec quoniam (c) Mundi perdita cuncta refert. c
Quoque ferus serpens infecit felle veneni,
Christi sanguis in hac dulce liquore lavat.
Quaeque lupi fuerant raptoris praeda ferocis, Humani generis Redemptio.
In cruce restituit Virginis agnus oves.

Ten-

* *Pandens.*

Tensus in his ramis, cum plantis brachia * pendens,
Ecclesiam stabilit, pendulus ipse cruce.
Hoc pius in ligno reparans deperdita pridem,
Quod vetiti ligni poma tulere boni.
Addita quin etiam virtutum flamma coruscat,
Dona quod obseqniis crux parat ipsa suis.

Gregorius Aedem S. Cruci dedicat, & ornat.

Denique sancta cruci haec templa Gregorius offert,
Dum pallas (*d*) coperit, signa (*e*) gerendo crucis.
Dona repente dedit divina potentia Christus,
Mox fuit & voti causa secuta pii.

Fidem Gregorio Pallium divinitus oblatum.

Pallia nam meruit, sunt quae cruce texile pulchra,
Obsequiisque suis crux habet alma cruces.

* *Agnina.*

Serica quae niveis sunt * agnava (*f*) blattea (*g*) telis,
Et textis crucibus magnificatur opus.
Sic cito Pontifici dedit haec devota voluntas,
Atque dicata cruci condita (*b*) vela placent.
Unde salutifero signo tibi clare sacerdos,
Hoc cui complacuit, reddere magna valet.

(*a*) Titulus hujus carminis in Ven. Edit. sic habet: *In honore S. Crucis, vel Oratorii* &c. Item in duob. Codd. Vatic.

(*b*) De hoc apud Turones Oratorio mentionem facit Greg. Turon. lib. 1. de Gloria Martyrum cap. 15. inquiens: *apud Turonicam vero urbem, dum in Oratorium Atrii B. Martini, ipsius Praecursoris reliquias collocaremus..... ferunt autem in hoc Oratorio a lychno oleum ebullire. Habentur enim & ibi reliquiae S. Crucis.*

(*c*) Edit. Ven. *Haecque modo* Mundi.

(*d*) Ibid. *Pallia dum coperit*. In uno Cod. Vat. dum *palla coperit*.

(*e*) Brovverus aestuat plurimum in hoc obscurissimo loco explicando. Eo tamen propendet, ut credat per hunc versiculum:

Dum Pallas coperit, signa gerendo crucis,

vel eas pallas indicari, quibus contecta fuerat palla ab Hierosolymis delata, miraculorum effectrix, aut templum ipsum, quod Gregorius in ejus pallae honorem, & memoriam erexerat: quo condita illa, ac veluti cooperta, tectaque fuerat. Hoc autem templum, vel Oratorium a Gregorio dedicatum fuisse opinatur, antequam Episcopus Turonensis crearetur. Deum itaque ejusdem pietatem, ac religionem in Cruce decoranda novi illius operis molitione, ornasse Episcopali Pallio, cui purpureae cruces erant intextae, idque declarare sequentes versus:

Dona repente dedit divina potentia, Christus,
Mox fuit & voti causa secuta pii.
Pallia nam meruit, sunt quae cruce texile pulchra,
Obsequiisque suis crux habet alma cruces,
Serica quae niveis sunt agnava blattea telis,
Et textis crucibus magnificatur opus.

At, si licet conjecturae aliquid vel a me in re obscurissima afferri [quod tamen totum eruditiorum judicio penitus submitto, atque decernendum relinquo] videtur dicendum, Greg. Tur. illud suum apud Turones Oratorium in honorem quidem S. Crucis obtulisse, ac dedicasse; aut dedicatum jam, novis muneribus auxisse, & exornasse: quocirca versiculum illum:

Dum

Dum pallas coperit, signa gerendo Crucis, ita crediderim esse intelligendum, ut pallarum nomine ea significentur palliola, quibus templorum parietes insigniri, ac velari solebant: quorum meminit Greg. Turon: lib. de mirac. S. Juliani cap. 20. ubi narrat, furem quemdam ingressum Basilicam S. Juliani, noctu eandem compilasse; *detractamque*, inquit, *a summo unam gemmis coruscantibus Crucem ad terram dejecit, collectisque velulis ac palliolis, de circuitu parietum pendentibus, unum volucrum facit*. Videtur itaque Greg. ejusmodi velulis, ac palliolis Oratorii illius Turon. parietes exornasse, quae Crucibus texilibus, aliisque ad speciem, & ornatum operibus picta essent, atque interstincta, idque eo versu, quem superius retuli, licet obscurius, indicari, ut dixi, crediderim.

Quae vero sequuntur:

Dona repente dedit divina potentia, Christus,

non ad pallium Archiepiscopale, ut putat Brovv. & cum eo alii, referri malo, quam ad pallam illam holosericam, quam miraculorum effectricem Greg. ab advena quodam se accepisse testatur lib. 1. de Gloria Martyrum cap. 6. qua palla Crucem Domini Hierosolymis involutam fuisse ille affirmabat. Haec profecto, quae tot claruerat prodigiis, digna erat, quae plis Gregorii votis in ornando Oratorio apud Turones in honorem S. Crucis, responderet & illa essent dona, quae *daret divina potentia, Christus*. Sane versus, qui consequuntur, eandem rem confirmare videntur, quibus ait Fortunatus:

Sic cito Pontifici dedit devota voluntas,
Atque dicata Cruci, condita vela placent.
Unde salutifero signo tibi, clare Sacerdos,
Hoc cui complacuit, reddere magna valet.

Quae sane quomodo apte ad pallium Archiepiscopale referri, & accommodari possint, non video. Nihil autem verisimilius, quam ut haec holoserica palla texilibus Crucibus pro eo, cui inservierat, usu esset picta, atque distincta, eaeque Cruces & purpureo, & candido colore essent permixtae: quod indicare videtur sequens versus:

Serica quae niveis sunt agnava blattea telis.

Etsi hic versus perobscurus evadat maxime ex ignoratione germani sensus, qui subest voci *agnava*. Nam quod Brovverus censet vocem *agnava* pro Graeca ἄγναφα usurpari, non probo. Cum & vox isthaec, palam Graeca, a Latinis [quod quidem ego sciam] usu trita non sit, & sensus, qui eidem subest, huic loco minime respondeat. Ἄγναφα enim idem sonat, ac *minime purgata a fullone*. Mallem itaque legere *addita*, nisi vererer voci nimiam vim inferre.

(*f*) In uno Cod. Vat. sic legitur versus: *serica quae niveis ornata blattea telis*.

(*g*) *Blattea* vox derivata ex *Blatta* verniculo, quo purpura tingebatur: postea vero is pro ipsa purpura, vel purpureo colore usurpari consuevit.

(*h*) Tres Codd. Vat. & Edit. Ven. *conscia* vela.

CA-

CAPUT IV.

Item de ſignaculo ſanctae Crucis.

DiuſapexCARNEEFFINGENSGENITalialimi
VitaliterRaecompingitſangVinegluten
LuciferaxaVrasanimantesaTfluitillic
ConditureniXanſadamfactOrisadinstar
ExiluitprotoPlasmasoloResnobilisuſu
DiuesinarbitrIoradianTiluminedehinc
ExmembriſadaeuAsfittVmuirginisheuae
CarnecreatauiriDehiNccopulatureidem
VtparadifsiacobEnelAetareturinhortO
SEddeſedepiapepVlitTemerabileguttVR
SeRpentisſuaſupOmisVcoatrapropinAnS
InsAciatricimorTifaMesaccidititilLinC
GaviSurusobhoccAeliFluiſarceloCatoR
NaſciPronobismiSeraRisetulcerEclavI
IncrucEconfigitAlimAlagmateiNunctiS
VnaſaluSNOBISLIGNOAGNISANGVIneueniT
IucundaſpeciesiNtepIabrachiachriſtI
AffixasteterantEtpaLmapiabilisinhaC
CaracaropoenasiNmitEsſuſtulithauſtV
ArborſuAVISAGRITECVMNOVAVITAparatuR
ElectaVtuiſusicEcruCisordinePulchrA
LumenSpesscutumGereRislivorisAbictV
ImmoRtaledecusnEceiVstilaetapaRastI
VnaOmnemvitamsiCcruXtuacauſarigAuiT
ImBrecruentapioVeliSdaſnauitaporTuM
TRistiaſummersoMundAstiuulneraclaVO
ArbordulcisagriRoraNsecorticenectaR
RamisdecuiusuitAliaChrismatafragrant
ExcellenscultuDivaorTufulgidafructu
DeliciosaciboEtperpomAsuauisinumbra
EnregismagniGemmanseTnobilesignum
MurusetarmaVirisuirtuslVxaraprecatu
PandebenigNeviamuiuaxetfErtilelumen
TummemoraDferopemnobisegeRminedavid
IncrucerEFIXVSIVDEXCVMPRAEeritorbi

VI.

Visum est Acrostichon istud resolutum hic subjicere, levandi laboris causa, si forte quispiam cursim illud legere velit, quin haereat singulis in litteris: cum idem ex superiore structura industriam solertiamque Poetae in hocce ordiendo carmine, ac tanquam licia telae inter se apte contexendo, ac veluti colorando, ad unius texturae compagem, & ordinem, admirari possit. Habe itaque illud:

Dius apex, carne effingens genitalia limi,
Vitali terrae compingit sanguine gluten,
Luciferax auras animantes affluit illic:
Conditur enixans Adam factoris ad instar:
Exiluit protoplasma, solo res nobilis usu,
Dives in arbitrio radianti lumine: dehinc
Ex membris Adae vas fit tum virginis Hevae:
Carne creata viri dehinc copulatur eidem,
Ut paradissiaco bene laetaretur in horto.
Sed de sede pia pepulit temerabile guttur,
Serpentis suasu; pomi suco atra propinans.
Insaciatrici morti fames accidit illinc.
Gavisurus ob hoc Coeli fluis arce locator.
Nasci pro nobis miseraris, & ulcere clavi
In cruce configi: tali malagmate inunctis
Una salus nobis ligno, agni sanguine venit.
Jucunda species: in Te pia brachia Christi
Affixa steterant, & palma piabilis in hac
Cara caro poenas inmites sustulit haustu.
Arbor suavis Agri, tecum nova vita paratur.
Electa ut visu, sic e Crucis ordine pulchra,
Lumen, spes, scutum gereris livoris ab ictu.
Immortale decus, nece justi, laeta parasti.
Una omnem vitam sic Crux tua causa rigavit,
Imbre cruenta pio: velis das navita portum;
Tristia summerso mundasti vulnera clavo:
Arbor dulcis agri, rorans e cortice nectar.
Ramis de cujus vitalia chrismata fragrant:
Excellens cultu, Diva ortu, fulgida fructu;
Deliciosa cibo, & per poma suavis in umbra.
En Regis magni gemmans, & nobile signum:
Murus, & arma viris, virtus, lux, ara precatu.
Pande, benigne, viam, vivax, & fertile lumen:
Tum memor adfer opem nobis, e germine David
In Cruce refixus judex cum praeerit orbi.

Versus, qui constat ex litteris primis singulorum versuum, hic est:

Dulce decus signi, via coeli, vita redempti.

Qui vero ex ultimis singulorum versuum litteris:

In Cruce mors Christi curavit mortua mundi.

Versus qui Crucem in medio describunt, hi sunt:

Crux pia, devotas Agnen tege cum Radegunde,
Tu Fortunatum fragilem, Crux Sancta, tuere:
Vera spes nobis ligno, agni sanguine, clavo:
Arbor suavis agri, tecum nova vita paratur.

Animadverte, quod singuli versus constant litteris triginta quinque, cujus numeri sunt versus, quibus totum poema contexitur. Hoc Acrostichon, sicuti & sequentia, deerant in vulg. editionibus, desunt & in Codd. Vatic. Exscripsit, ac primus protulit P. Brovverus ex Codd. MSS. S. Galli, & Treverico.

CA-

CAPUT V.

De Sancta Cruce.

Extorquethocforte Deiveniabile signu M
RusticolaslaudesVIVentireddereflat V
Inmequiregitire LuTuM plasmabilenume N
Portioviventum Cur Ati Ofaustamedella E
Excluforculpa EtriNitaS effufacreato R
Cuiushonorlu Meniu Sglor Iaregnacoaev E
R I T C C
E H E O R
D I M L I
E L P L S
N I L E T
T G A S E
E N D L T
S V E I V
F M I G O
I P C N R
D I R V E
EXFIDEIMERITOMAGNVMPIEREDDISABRAHAM
I M X G O
D A E E V
E I T N E
C V V E T
V S E R V
S O L A R
A D A S C
R O M T A
M R E I V
A E N S S
S R A H A
A O D O R
L S O N E
V E R O A
T T A R T
I I N I V
SICPATERETGENITUSSICSCSSPIRITVSVNVS

Hoc quoque Acroſtichon, ut ſuperius, primus edidit Brovverus, ex Codd. MSS. S. Galli, & Treverico. Habe & hoc reſolutum:

Extorquet hoc ſorte Dei veniabile ſignum,
Ruſticolas laudes viventi reddere flatu,
In me, qui regit ire lutum plaſmabile, Numen
Portio viventum, curatio fauſta medellae,
Excluſor culpae, Trinitas effuſa, creator:
Cujus honor, lumen, jus, gloria, regna coaeve.
Ex fidei merito magnum, Pie, reddis Abraham:
Sic Pater, & Genitus, ſic Scs Spiritus unus.

Verſus a lateribus poſiti:

Eripe credentes, fidei decus, arma ſalutis:
Munere, Criſte, tuo removetur cauſa reatus.

Verſus, qui Crucem deſcribunt in medio:

Dulce mihi lignum, pie, majus odore roſeti:
Dumoſi colles, lignum generaſtis honoris:
Ditans templa Dei Crux, & velamen adornans.

CA-

CAPUT VI.

De Sancta Cruce.

SVLASASALVS
LASATASAL
SATRTAS
TRERT
RECER
ECICE
CIHIC
M IHIHI M
VI HIMIH CV
IGV IMX MI MEC
GVFERIHIM XVX MDOMINIME
VFERIHIM XVRVX DOMINIM
FERIHIM XVRCRVX DOMINI
VFERIHIM XVRVX DOMINIM
GVFERIHIE XVX EDOMINIME
IGV SEX ES MEC
VI TSEST CV
M QTSTQ M
VQTQV
AVQVA
MAVAM
SMAMS
ESMSE
MESEM
PMEMP
EPMPE
AREPERA
ODARERADO
ORODARADORO

Ἀνάλυσις.

Crux mihi certa ſalus, Crux eſt, quam ſemper adoro:
Crux Domini mecum, crux mihi refugium.

CA-

CAPUT VII.

Hymnus in honorem Sanctae Crucis.

Signum S. Crucis.

Vexilla regis prodeunt,
Fulget crucis mysterium,
Quo carne carnis conditor
Suspensus est patibulo.

Ejus pretium, ac virtus.

a Confixa (*a*) clavis viscera,
Tendens manus vestigia,
Redemptionis gratia,
Hic immolata est hostia.

Redemptio Christi.

b Quo (*b*) vulneratus insuper,
c Mucrone diro (*c*) lanceae,
Ut nos lavaret crimine,
d Manavit unda * (*d*) sanguine.

* It.

Vaticinium David.

Impleta sunt quae concinit,
e David, fideli (*e*) carmine,
* Dicendo.
f * Dicens (*f*), in nationibus
g Regnavit (*g*) a ligno Deus.

Honos S. Crucis.

Arbor decora, & fulgida,
Ornata regis purpura,
Electa digno stipite
Tam sancta membra tangere.
Beata, cujus brachiis,
Precium pependit saeculi,
Statera facta est corporis
h Praedam (*h*) tulitque Tartari.
i Fundis aroma (*i*) cortice,
k Vincis sapore (*k*) nectare,
Jucunda fructu fertili,
l Plaudis triumpho (*l*) nobili.
Salve ara, salve victima;
m De passionis gloria (*m*),
n Qua (*n*) vita mortem pertulit,
Et morte vitam reddidit,

Cod.

(*a*) Unus Cod. Vat. *confixus clavis* .

(*b*) Ibid. *quod vulneratus* .

(*c*) Ibid. *dire lanceae* .

(*d*) In uno Cod. Vat. *&* sanguine .

(*e*) In Hymn. Cl. Tom. *David fidelis* , *carmine* .

(*f*) In duob. Codd. Vat. *dicendo nationibus* . Item in pervetusta scheda , ac pene derosa , adjecta uni ex Codd. MSS. Vat. in qua reperitur hoc poema .

(*g*) Haec verba *regnavit a ligno Deus* leguntur in Psal. 95. juxta versionem LXX. quam lectionem plerique latini Patres sequuti sunt . Quamquam in Codd. Vat. , & Alexandr. desunt illa , ac solum legitur ὅτι Κύριος ἐβασίλευσε .

(*h*) In uno Cod. *praedamque tulit* .

(*i*) Ibid. *aroma fundis cortice* .

(*k*) In uno Cod. Vat. *vincis saporem nectaris* . Item in Hymn. Cl. Tom. Brovverus tamen affirmat lectionem hanc a MSS. Codicibus rejici , eam vero probari , quam ipse sequitur . Nec dubium , ait , quin Fortunatus scripserit *vincis sapore nectare* ut membra in *cortice* , & *nectare* concinant . In uno MS. Cod. Vat. item legitur : *vincis sapore nectare* .

(*l*) Edit. Ven. *plaudis triumphum nobilem* . Unus Cod. Vatic. mendose : *plaudis triumphum nobili* .

(*m*) In Hymn. supra laud. *de passionis hostia* . Ad extremum additur *O crux ave spes unica* : ut habetur in vulgari Crucis hymno .

(*n*) In uno Cod. Vat. *quia vita* .

CAPUT VIII.

In Sacrum Baptismum .

Tibi (*a*) laus perennis, auctor
  Baptismatis sacrator,
  Qui sorte passionis
  Das praemium salutis
Nox clara plus, & alma,
  Quam luna, sol, & astra,
  Quae luminum corona
  Reddis diem per umbram.
    Tibi laus.
Dulcis, sacrata, blanda,
  Electa, pura, pulchra,
  Sudans honore mella,
  Rigans odore chrisma.
    Tibi laus.
Inqua Redemptor Orbis,
  De morte vivus exit:
  Et quos catena vinxit,
  Sepultus ille solvit.
    Tibi laus.

Quam Christus aperuit
  Ad Gentium salutem,
  Cujus salubri cura,
  Redit novata plasma.
    Tibi laus.
Accedite ergo digni
  Ad gratiam lavacri,
  Quo fonte recreati
  Refulgeatis agni.
    Tibi laus.
Hic gurges est fideles
  Purgans liquore mentes.
  Dum rore corpus sudat,
  Peccata tergit unda.
    Tibi laus.
Gaudete candidati,
  Electa vasa regni,
  In morte consepulti,
  Christi fide renati.
    Tibi laus.

a

Hunc

(a) Hunc hymnum, sive rithmum edidit Cl. Etmundus Martene de antiq. Eccl. ritibus lib. 1. c. 1. art. 18. ord. 9., deprompt um ex Pontificali Ecclesiae Pictaviensis an. 800. Ipse existimat esse Fortunati: cui facile assentiatur, qui affinitatem, ac similitudinem ejusdem cum stylo Fortun. attenderit. Nunc primum caeteris Fortunati Operibus adjunctus in lucem prodit.

CAPUT IX.

In laudem Chrismatis.

O Redemptor (a) sume carmen temet alta concinentium.
Audi judex mortuorum, una spes mortalium,
Audi voces proferentum
Donum pacis praevium.
O Redemptor.
Arbor foeta alma luce,
Hoc sacrandum protulit,
Fert haec prona praesens turba,
Salvator saeculi.
O Redemptor.
Stans ad aram immo supplex
Infulatus Pontifex,
Debitum persolvit omne
Consecrato Chrismate.
O Redemptor.
Consecrare tu dignare,
Rex perennis patriae,
Hoc olivum, signum vivum.
Jura contra Daemonum.
O Redemptor.
Ut novetur sexus omnis
Unctione Chrismatis,
Ut sanetur sauciata
Dignitatis gloria.
O Redemptor.
Lota mente sacro fonte,
Aufugantur crimina:
Uncta fronte, sacrosancta
Influunt chrismata.
O Redemptor.
Corde natus ex parentis
Alvum implens virginis,
Praesta lucem, claude mortem
Chrismatis consortibus.
O Redemptor.
Sit haec dies festa nobis
Saeculorum saeculis:
Sit sacrata digna laude,
Nec senescat tempore.
O Redemptor.

(a) Hymnum supra allatum, quo utitur Ecclesia in confectione sacri Chrismatis, esse Fortunati foetum, indicat Codex Ritualis Ecclesiae Bisuntinae, saeculo XI. conscriptus, & adservatus in Archivio Cathedralis Ecclesiae Veliternae, in quo legitur sub hoc titulo: *Versus Fortunati in laudem Chrismatis*: tum stylus affinis admodum stylo Fortunati. Eum edidit Cl. Joan. Chrysost. Trombellius in To. II. Tract. de Sacr. pag. 235. in App. cum sequentibus notis.

V. 1. In nonnullis Codicibus, & libris typis editis incipit hymnus, sive rhythmus iste a versic. *Audi judex mortuorum — Concinentium*. Rit. Bisunt. Codex Bon. Pontif. fr. Alberti Castellani &c.

V. 2. *Una* spes *credentium* Pontif. Innoc. VIII.

V. 3. *Pro-*

V. 3. *Proferentium Rit.Bisunt.Codex Bon. Pontif.* Castel. ed.an.1743.

V. 4. *Donum pacis praemium. Rituale Bisunt. Cod. Bon.* Pontif. Innoc. VIII. At *Domini pacis praemium*, habet Codex Bon. Respicit, ut puto, ad ramos Olivarum, quibus Christo Domino Jerosolymam, antequam pateretur, celebriter ingredienti, obvia turba facta est. Consule preces, quas Dominica in Palmis [in Palmarum ramorumque Olivae benedictione] Sacerdos canit: idest preces, quae exordium ab his vocibus sumunt: *Petimus Domine = Deus qui dispersa = Deus qui miro dispositionis ordine = Deus qui per olivarum ramum pacem terris columbam nunciantem &c.*

V. 11. *Stans ad aram humi supplex* Pontif. Innoc. VIII. At *humo supplex*, Codex Bononi. Hanc lectionem reliquis praefero, & ex ea derivatam suspicor vulgatam lectionem: *immo supplex*. *Stat ad aram* Rit. Bisunt. *Infulatus*: consule quae tradit ad voces *infula & infulatus* Gloss. med. & infim. Latinit. Ducan.

V. 13. *Persolvat*. Pontif. Brixiense [saeculi XIII., aut XIV.].

V. 15. *Conservare*. Pontif. 1572. *Hoc signum olivae vivum* Cod. Bon. & Pontif. Innoc. VIII. Vulgatam lectionem praefero. Pontif. Brix. *Hoc olivae signum vivum*.

V. 18. *Contra jura Daemonum*. Pontif. Innoc. VIII.

V. 20. *Et sanetur Sauciata*. Cod. Bon. *Medetur* Pontif. Brix.

V. 23. Desunt in Cod. Bononiensi hi versiculi: *Lota mente sacro fonte, aufugantur crimina. Uncta fronte sacrosancta influunt charismata*.

C A P U T X.

Hymnus (a) in S. Dionysium.

a

FOrtem fidelem militem,
Coeli secutum principem,
Dionysium Martyrem
Plebs corde, voce personet. S. Dionysius missus in Galliam a B. Clemente.
Clemente (b) Roma Praesule, b
Ab Urbe missus adfuit:
Verbi superni seminis
Ut fructus esset Galliae. In Gallia docet Evangelium.
Opus Sacratum construit
Fidem docet Baptismatis:
Sed audientium caecitas
Munus repellit seminis. Pro Christo mortem gloriose subit.
Instante Sacro Antistite,
Errore plebem solvere,
Dum spem salutis ingerit,
Tormenta mortis incidit,
Tenetur a Gentilibus
Christi placens altaribus:

G Amore

Amore tantae gloriae,
Poenas libenter excipit.
Unum quod illi defuit,
Pro Rege colla tradidit:
Dilectionem pectoris,
Cervice caesa, prodidit.
Magnus Sacerdos, qui dabat
Templi Sacrata Munera.
Fuso Beato Sanguine,
Est factus ipse Victima.
Felix pio de vulnere,
Quae poena palmam praebuit!
Qui morte, mortem conteris,
Nunc regna coeli possides.
Gloria sit Deo Patri,
Gloria Unigenito,
Una cum Sancto Spiritu,
In sempiterna saecula.

(a) Hujusce hymni mentionem fecerat Hilduinus Abbas in epistola ad Ludovicum Pium Augustum, quae extat apud Surium ad diem 9. Octobris hisce verbis: *Contemporalis* Greg. Turon., *& Scholasticissimus Fortunatus, qui plura & frequenter ad eum scripserat, hymnum Rythmicae compositionis pulcherrimum, de isto gloriosissimo Martyre composuit: in quo commemorat eum a S. Clemente destinatum, sicut in Latinorum paginis didicit ec.* Hunc deinde hymnum edidit primus Jacobus Dubletius lib. 1. Antiq. unde alii illum sumpsere; & inter hos editores Operum S. Dionysii Edit., Ven. an. 1756 Reperitur & in Vindiciis Areopagiticis P. Laurentii Cozzae, editis Romae an. 1702. At Joan: Launojus in dissert. de duobus Dion. cap. 18. negat hunc hymnum esse Fortun. sed rem non evincit, quocirca non dubitavi, illum edere sub Fortunati nomine: praesertim cum & stylus, optimus testis, id suadeat.

(b) Lege, quae adnotavimus ad Acta Passionis S. Dionysii, quae extant ad calcem Operum Fortun.

CAPUT XI.

De Domno Saturnino (a).

a

S. Saturnini, primi Tolosae Episcopi, Martyrium, ac virtutem sepulcri describit.

Coelum excipit S. Christi Martyres, sua morte salutem ementes. b

JAnua celsa poli, terra pulsante, patescit,
Et recipit natos, quos generavit humus.
Admiranda (b) haec est occasio facta salutis,
Ut de morte sua praemia lucis emant.

Satur-

Saturninus enim cupiens se nectere Christo, — S. Saturnini vota, ut esset cum Christo.
Carnali in habitu noluit esse diù.
Vincula corporei * dissolvere carceris optans, — * *Dissolvi*.
Plenius ut Domino se sociaret homo.
Tempore maturo cum jam spes esset adulta,
Sumpserunt precium vota beata suum.
Dumque sacerdotio frueretur in urbe Tolosa, — Idem Tolosas Episcopus.
Et populis Christum panderet esse Deum,
Ostendens verbis, addens miracula factis,
Ut quod sermo daret, consequeretur opus.
Gentiles animas rapiens de fauce tyranni,
Subdebat regi, qui dedit arma sibi.
Sed vitiata malis, & plebs infecta venenis,
Curari effugiens, aegra jacere volens.
Comprendit (*c*) male sana virum; ad capitolia duxit, — Ejus Martyrium.
Atque suo medico vulnera plura dedit. *c*
Pro pietate (*d*) dolum, pro melle venena rependens, *d*
Contra tutorem noxia bella movet.
Subligat (*e*) indomiti Sanctum & vestigia tauri, *e*
Et stimulat, fieret ne fuga tarda feri.
Pessima mens hominum, diri nova bestia monstri,
Nec tauri indomiti sufficit ira tibi.
Naturae rabidae feritatem adjungere nosti;
Quod per se nescit, te stimulante, furit (*f*). *f*
Turba cruenta, nocens, hujus te vulnere perdis,
Et si non illi, parcere disce tibi.
* Hic (*g*) ferus, impatiens, mox curva per avia raptus, — * *Hinc*.
Passim membra pii fundit in urbe viri. *g*
Tum mulier collegit ovans, & condidit artus,
* Sola (*h*) una famula participante sibi. *h*
Haec fuit insignis rapiendae causa coronae, — * *Una sed miracula*.
Gloria martyrii sic celebrata nitet. — Triumphus.
Ante sepulchra pii dantur modo dona salutis,
Et corpus lacerum corpora multa fovet.
Dic, ubi mors inimica jaces? ubi victa recumbis,
Quando vides sancti funere vota dari?
Quem male credebas obitu finire salutem,
Dat vitam multis, & tenet ipse suam.
Huc (*i*) captiva cubas, quae te regnare putabas,
Invadendo peris, teque furendo necas. *i*

 S. Satur-

Te tua poena premit, tua te fera vincula torquent,
Quos dare vis gemitus, ipſa ferendo gemis.
Martyr ovans coelos retinet, tu livida, triſtis,
Mors, inimica tibi Tartara nigra colis.

Gloria. * *Thura adoletque.*

Florigera nunc ſede manet ſine fine beatus,
Inter odoratos thure * calente choros.
Non aliquas metuit placato judice cauſas,
Praemia ſed miles victor habenda petit.
Digna triumphantem, quae reſtat palma, ſequetur,
Pro te Chriſte mori eſt gloria, vita, quies.

(*a*) S. Saturninus a Greg. Turonenſi l. 1. Hiſt. Franc. cap. 28. inſtitutus dicitur Toloſae Epiſcopus, Decio, & Grato Coſſ., ideſt anno CCLI. Quod idem & Cl. Ruinart ſuffragio ſuo confirmat, idque ex ipſiuſmet Saturnini Actis, quae ſincera exiſtimat. Idem Greg. Turon. lib. 1. de Gloria Marty. cap. 48. a ſe ipſo diſcordans, refert: *Saturninum Martyrem ab Apoſtolorum diſcipulis ordinatum in urbem Toloſatium fuiſſe directum*, in quo tamen vulgi opinionem ſe ſequi, ſatis produnt ea ipſius verba, quae interſerit: *ut fertur*.

(*b*) Unus Cod. Vat. *Admirandae*.

(*c*) In Ven. Edit. poſt hunc verſum *pro pietate* ec. deſiderantur quatuor verſus conſequentes.

(*d*) Unus Cod. Vat. *comprehendit*.

(*e*) S. Saturnini Martyrium ita deſcribit Greg. Turon. lib. 1. de Gloria Martyrum c. 48. *qui*, inquiens, *impulſu Paganorum, bovis petulci religatus veſtigiis per gradus Capitolii praecipitatus, praeſentem finivit vitam capitis compage diſperſa*. Hinc ſic de eodem canit Sidonius lib. 9. ep. 16.

E quibus primum mihi pſallat hymnus,
Qui Toloſatem tenuit cathedram,
De gradu ſummo Capitoliorum
Praecipitatum.
Quem negatorem Jovis, ac Minervae;
Et Crucis Chriſti bona confitentem
Vinxit ad tauri latus injugati
Plebs furibunda.
Ut per abruptum bove concitato
Spargeret curſus lacerum cadaver,
Cautibus tinctis calida ſoluti
Pulte cerebri.

(*f*) In uno Cod. Vat. te ſtimulante *facit*.

(*g*) In Codd. Vat. *hinc ferus*. Item Edit. Ven.

(*h*) Duo Cod. Vat. *una ſed famula*.

(*i*) In uno: *hic* captiva.

CAPUT XII.

De Launebode, qui aedificavit templum S. Saturnini.

Studium ſuum in ornandis, ac celebrandis geſtis SS. Martyrum declarat. S. Saturnini Martyrium deſcribit. Launebodem, Ducem, qui Baſilicam in ejuſdem memoriam, quo loco vinctus a Barbaris fuerat, extruxerat, nec non ejus uxorem Berethrudem commendat, quae in eandem Baſilicam liberalis extiterat. Caeteras quoque piiſſimae mulieris virtutes commemorat.

Studium Fortunati, in geſtis Martyrum illuſtrandis, & ejus ſtudii cauſae.

LAudibus humanis reliquorum corda reſultent,
At mihi de juſtis commemorare vacet.

Nam

Nam pietatis opus, victores texere libris,
Admonet ingenium, res ratione duplex.
Una quod est * habilis (a), de magnis magna fateri,
Nam bona qui reticet, criminis autor erit.
Altera causa monet, quoniam * successus (b) amatur,
Et meliora cupit, qui sua facta legit.
Saturninus enim martyr venerabilis orbi:
Nec latet egregii palma beata viri.
Qui cum Romana properasset ab urbe Tolosam,
Et pia Christicoli semina ferret agri.
Tunc vesana cohors, Domini comprehendit amicum,
Instituitque pii membra terenda trahi,
Implicitus tauri pede posteriore pependit,
Tractus in obliquum dilaceratus obit.
Hac ope de terris animam transmisit Olympo;
O felix, cujus funere mors moritur.
Sed locus ille quidem, quo sanctus vincula sumpsit,
Nullius templi fultus honore fuit.
Launebodes enim post saecula longa, ducatum
Dum gerit, instruxit culmina sancta loci.
Quod nullus veniens Romana gente fabrivit,
Hoc vir barbarica (c) prole peregit opus.
Conjuge cum * propria Berethrude (d), clara decore,
Pectore quae blando clarior ipsa nitet.
Cui genus egregium fulget de stirpe potentum,
Addidit ornatum vir, venerando Deum.
Quae manibus propriis alimonia digna ministrat,
Pauperibus tribuens, se satiare cupit.
Indefessa * spem Christi per templa requirit,
Jugiter excurrens ad pietatis opus.
Nudos veste tegit, sitienti pocula profert,
Se magis aeterno foemina fonte replet.
Proficit hoc etiam, quidquid gerit illa marito,
Anxia pro cujus vota salute facit.
Dux meritis in gente sua qui pollet opimis,
Celsus ubique, micans nobilitatis ope.
Sed quamvis altum teneat de stirpe cacumen,
Moribus ipse suos amplificavit avos.
Ergo pari voto maneant in saecula juncti,
Et micet ambobus consolidatus amor.

Margin:

* *Habilem.*
a
* *Successus Amore.*
b

S. Saturninus e Roma venit Tolosam.

Ejus Martyrium.

Launebodes locum ejus Martyrii Basilica exornat.

c
f. *Proprio Berethrudes.* Beretrudes uxor Launebodis.
d
Confert ad Basilicae extructionem.

Ejus in pauperes misericordia, & largitas.
* *Fidem.*

Launebodis nobilitas.

Duo

(a) Duo Codd. Vat. *babilem* item Edit. Ven.

(b) Duo Codd. Vatic. cum Ven. Edit. *quoniam ſuccenſus* amore. Unus Codex quoniam *ſucceſſus* amore.

(c) Hinc conjicit Brovverus, Launebodem origine Geticum fuiſſe, cum non fuerit in more Fortunato Gallos, tunc rerum dominos, barbaros appellare: quin potius eoſdem *Romanos* nominet.

(d) Hujuſce Berethrudis mentionem facit Greg. Turon. lib. 9. Hiſt. Franc. cap. 35. cujus mors videtur referenda ad annum 14. Regni Childeberti, ſive ad annum 589. Narrat ibidem Gregorius, quod eadem moriens: *Filiam ſuam haeredem inſtituit, relinquens quaepiam vel Monaſteriis puellarum, quae ipſa inſtituerat, vel Eccleſiis, ſive Baſilicis Confeſſorum Sanctorum*, quae optime cum his concordant, quae de illa praedicantur a Fortunato.

CAPUT XIII.

Ad Clerum Pariſiacum.

Se jampridem deſueſſe a ſcribendis carminibus declarat. Provocatus tamen hoc in laudem Cleri Pariſiaci carmen elucubrat, ejus ordinem in Pſalmodiae aſſiduitate & peritiam commendans. Laudat vero in primis Germani, Antiſtitis Pariſienſis, fidem, pietatem, & in Eccleſia regenda paſtoralem diligentiam, ac ſollicitudinem.

Fortunatus pangendis carminibus jam deſueverat.

C Oetus honorifici decus & gradus ordinis ampli,
  Quos colo corde, fide, religione patres:
Jam dudum obliti deſueto carmine plectri,
  Cogitis antiquam me renovare lyram.
En ſtupidis digitis * ſtimulatis tangere chordas, (* Simul. ſtis.)
  Cum mihi non ſolito currat in arte manus.
Scabrida nunc reſonat mea lingua rubigine verba.
  Exit & incompto raucus ab ore fragor.
Vix dabit in veteri ferrugine cotis acumen,
  Aut fumo infecto ſplendet in aere color.
Sed quia dulcedo pulſans quaſi malleus inſtat,
a Et velut incude (a) cura reliſa terit.
b Pectoris atque mei ſuccenditis igne caminum (b),
  Unde miniſtratur cordis in arce vapor;
Obſequor hinc, quia me veluti fornace recocto,
  Artis ad officium veſter adegit amor.
Celſa Pariſiaci * cleri (c) reverentia pollens, (* Clerus.)
c Eccleſiae genium (d) gloria, munus, honor.
d Carmine Davidico divina poemata pangens,
  Curſibus aſſiduis dulce revolvit opus.
Inde ſacerdotes, Leviticus hinc micat ordo,
  Illos canicies, hos Stola pulchra tegit.

Pſalmodia Cleri Pariſienſis. Ordo, & aetatis, dignitatiſque gradus in Clero.

Illis

Illis pallor ineſt, rubor his in vultibus errat.
Et candent rutilis lilia mixta roſis.
Illi jam ſenio, ſed & hi bene veſtibus albent,
Ut placeat ſummo picta corona Deo. *e*
In medio Germanus adeſt (*e*) antiſtes honore, S. Germanus Epiſcopus Pariſienſis.
Qui regit hinc juvenes, ſubrigit inde ſenes (*f*). *f*
Levitae preeunt; ſequitur gravis ordo * ducatum, * *Canentum*.
Hos gradiendo movet, hos moderando trahit.
Ipſe tamen ſenſim incedit, velut alter Aaron,
Non de veſte nitens, ſed pietate placens.
Non lapides (*g*), coccus cidarim, aurum, purpura, byſſus, Ejus laudes.
Exornant humeros, ſed micat alma fides. *g*
Iſte ſatis melior veteri quam lege ſacerdos,
Hic quia vera colit, quod prius umbra fuit.
Magna futura putans, praeſentia cuncta refellens,
Antea carne carens, quam caro fine ruens.
Sollicitus, quemquam ne devoret ira luporum,
Colligit ad caulas paſtor opimus oves.
Aſſiduis monitis ad paſcua ſalſa (*h*) vocatus, *h*
Grex vocem agnoſcens, currit amore ſequax,
Miles ad arma celer, ſignum mox tinnit in aures,
Erigit excuſſo membra (*i*) ſopore toro. *i*
Advolat ante alios, myſteria ſacra requirens,
Undique quiſque ſuo templa petenda loco.
Flagranti ſtudio populum domus irrigat omnem,
Certatimque monent, quis prior ire valet. Vigiliae.
Pervigiles noctes ad prima crepuſcula jungens,
Conſtruit angelicos turba verenda choros.
Greſſibus exertis in opus venerabile conſtans,
Vim factura polo, cantibus arma movet.
Stamina pſalterii lyrico modulamine texens,
Verſibus orditum carmen amore trahit.
Hinc puer exiguis (*k*) attemperat organa cannis, Populi hymnodia antelucana.
Inde * ſenex (*l*) largam ructat ab ore tubam. * *Senis*.
Cymbalicae voces calamis miſcentur acutis, *k*
Diſparibuſque tropis fiſtula dulce ſonat. *l*
Tympana rauca ſenum puerilis tibia mulcet,
Atque hominum reparant verba canora lyram.
Leniter iſte trahit modulus, rapit alacer ille,
Sexus & aetatis ſic variatur opus.

Triticeas

Triticeas fruges fervens terit area Christi,
    Horrea quando quidem construitura Dei.
Voce Creatoris reminiscens esse beatos,
    Quos dominus vigiles, dum redit ipse, videt.
In quorum meritis, animo, virtute, fideque,
    Tegmine corporeo lumina quanta latent!
Pontificis monitis clerus, plebs psallit, & infans,
    Unde labore brevi fruge replendus erit.
Sub Duce Germano foelix exercitus hic est,
m   Moses (*m*) tende manus, & tua castra juva.

(*a*) Unus Cod. Vat. & velut *incudo*.

(*b*) Edit. Ven. igne *cacumen*.

(*c*) Unus Cod. Vat. & Ven. Edit. *Clerus*.

(*d*) *Ecclesiae genium* prave: *Premium* in Vulgatis. Usurpatur *genium* pro *ingenio*, ut animadvertit Brovv. ad hunc locum.

(*e*) Obiit S. Germanus an. 576., ut constat ex Greg. Tur. l. 5. cap. 8. ante quem annum hoc proinde carmen conscriptum fuit.

(*f*) Unus Cod. Vatic. *subregit* inde senes.

(*g*) Hugo Menardus in notis ad l. Sacrament. S. Gregorii Papae ita emendat hunc versum,

Non lapides, crocus, clarum aurum, purpura, byssus,

ex antiquo M.S.S. Germani a pratis: in quo scriptum legitur *Cidar.*, sed ei voci eàdem scripturâ legitur superpositum *Clar*; linea vocabulo *Cidar* subducta ad erroris notam. Hinc ex *Clar* se fecisse refert *Clarum*.

(*h*) Vulgo *pascua salva*, sicut & in Ven. Edit. legitur, & in uno Cod. Vat. sed *genuinam lectionem*, inquit Brovv., *ostendebat M. S. Trev.*, *addito glossemate: vos estis sal terrae*.

(*i*) Narrat Fortunatus in Vita S. Germani cap. 12. quod ipse *se frequentibus exercebat vigiliis, inde continuatis macerabat inediis. Pernoctabat algida senectus, per hyemem sustinens dupliciter frigus aetatis, & temporis, quod nec tolerare possent potulenti juvenes*.

(*k*) Belle hic Fortunatus tenues puerorum voces cannis organorum exiguis comparat: senum vero graviores, tubis: quibus permixtis suavissimus ad aures concentus resonabat. Hunc eundem concentum, qui solebat in Psalmodia adhiberi, alibi exprimens Fortunatus lib. 3. cap. 6., inquit:

Clerus ecce choris resonat, plebs inde choraulis:
Quisque tuum votum, qua solet, arte canit.

Pueros ad hunc usum in canendo erudiri solitos ex vetere Ecclesiae consuetudine, animadvertit Brovverus in notis ad hunc locum; idque ex multis, nempe Concil. Toletano IV. Aquisgranensi sub Ludovico Pio, & ex Vita Greg. M. apud Joan. Diaconum lib. 2. cap. 6. colligi narrat. Addit quod hujusmodi pueros Victor. lib. 3. de Vandal. persec. *appellasse videtur* infantulos, *quos canendi peritos, una cum Lectoribus, inter eos Confessores celebrat, qui Carthagine relegati cum caetero Clero Martyrii palam deinde adepti sunt*.

(*l*) Uuus Cod. Vat. *Inde senis*.

(*m*) Unus Cod. Vati. *Moyses*. Narrat Fortunatus in Vita S. Germani cap. 7., quod cum is in domum Ebronis cujusdam venisset, Anna Matrona, ejusdem conjux exclamavit: rem se mirabilem videre; cumque fuisset interrogata a viro, quidnam cerneret? respondit: *ecce beatus Germanus cornuta facie mihi videtur incedere: quod pene vix valeo aut intueri lumine, aut sermone conferre sanctum virum, novo more cornibus radiantem. Consternataque* (subdit Fortun.) *mirabatur mulier hominem*

nem nostro tempore in figura Moysis potuisse conspicere. Ad hoc itaque factum spectare videtur idem Fortunatus (quod & Brovv. animadverterat), carmen ad extremum sic concludens:

Moses tende manus, & tua castra juva.

CAPUT XIV.

De Ecclesia Parisiaca.

Celebrat Basilicam Parisiensem, in honorem S. Crucis dedicatam, & ejus laudes supra Templum Salomonicum extollit. Childeberti Regis in eam Basilicam liberalitatem, ac studium commendat.

SI Salomoniaci memoretur machina templi,
Arte licet par sit, pulchrior ista fide.
Nam quaecunque illic veteris velamine legis,
Clausa fuere prius, hic reserata patent (*a*). — Basilica S. Crucis Parisiensis templo Salomoniaco comparatur, & antefertur. *a*
Floruit illa quidem vario intertexta metallo,
Clarius * hic (*b*) Christi sanguine tincta nitet, — * *Haec.* *b*
Illam aurum, lapides ornarunt, cedrina ligna,
Huic venerabilior de cruce fulget honor.
Constitit illa vetus, ruituro structa (*c*) talento, — *c*
Haec precio mundi stat solidata domus.
Splendida (*d*) marmoreis attollitur aula columnis, — *d*
Et quia pura manet, gratia major inest. — Basilicae Parisiensis structura & amplitudo.
Prima capit radios vitreis oculata fenestris,
Artificisque * manu clausit in arce diem. — * *Manus.*
Cursibus (*e*) aurorae vaga lux laquearia complet, — *e*
Atque suis radiis & sine sole micat. — Fenestrae vitreis specularis instructae.
Haec (*f*) prius egregio rex Childebertus (*g*) amore, — Childeberti. *f g*
Dona suo populo non moritura dedit. — Regis in Basilicam illam liberalitas.
Totus in affectu (*h*) divini cultus adhaerens, — *h*
Ecclesiae juges (*i*) amplificavit opes. — *i*
Melchisedech noster merito Rex, atque sacerdos,
Complevit laicus religionis opus.
Publica jura regens & celsa palatia servans.
Unica Pontificum gloria, norma fuit.
Hinc abiens, illic meritorum vivit honore,
Hic quoque gestorum laude perennis erit.

(*a*) Unus Cod. Vat. reserata *placent*.

(*b*) In vita S. Droctovei, ut extat. Saec. I. Bened. sic legitur hic versus:
Claruit haec Christi sanguine tincta, nitens. Item in uno Cod. Vat. clarius *haec* Christi.

(*c*) Ibid. *ruituro fulta metallo*.

(*d*) Anonymus Auctor vitae S. Droctovei Ab. (qui auctor floruisse videtur saec. 9.) ita nobis hujusce Basilicae initia, ac structuram describit num. 8. 9. & 10. Cum

Rex Childebertus una cum Clothario in Hispaniam exercitum duxisset, ac Caesaraugustam obsidione cinxisset, urbis illius Cives, ut calamitatem a se, suisque tectis religione propulsarent, qui humanis opibus diffidebant, Tunicam S. Vincentii, Martyris Caesaraugustani, per moenia circumferre coeperunt, ejus patrocinium adversus hostes, publica illa supplicatione, implorantes. Qua specie perculsi hostes, cum quid ageretur, rescissent, atque res ad Childebertum fuisset delata, ille continuo cum exercitu discedendum censuit, ne adversus superos decertare cogeretur. Discessit itaque, stola S. Vincentii a civibus accepta pro munere. Quam cum Parisios attulisset, Basilicam in ejus honorem quam celerrime aedificandam curavit. Idem postea, victo Amalerico, Gothorum Rege in Hispania, ex Toletana Urbe asportavit *Crucem auream pretiosis gemmis redimitam*, eamque in Basilicam S. Vincentii intulit; ex quo titulus *S. Crucis* Basilicae illi adhaesit; quae nunc S. Germani, in suburbio Parisiensi, ob conditos illic ejusdem cineres, appellatur.

Ejus vero Basilicae descriptionem ita nobis tradit praefatus Auctor num. 10., cujus verba, quod inde non minimum luminis ad hoc Fortunati carmen illustrandum possit accedere, visum est exscribere, atque hic referre: *Gratiâ igitur* [inquit] *vivificae Crucis Ecclesiam SSmi Martyris, ubi ipsam cum aliis pretiosissimis ornamentis delegavit Childebertus, in modum crucis aedificare disposuit. Cujus Basilicae opus mirificum describere nobis videtur superfluum, qualiter scilicet distincta fenestris, quibus pretiosissimis marmorum fulta columnis, quove modo crispante camera compta auratis laquearis, nec non parietes, ut Christi decebat aulam, quo decore nitebant picturâ aurei coloris, strato inferius pulchro emblemate pavimenti. Tectum vero ipsius Basilicae coopertum adprime de aurato cupro aere, repercussum solis jubare, sic flammigero rutilabat fulgore, quatenus intuentium aciem reverberaret nimia claritudine. Unde prae nimio decore, non immerito olim ipsa domus per metaphoram, inaurati Germani aula vocabatur vulgi ore.* Idem deinde ad majorem eorum, quae narravit, fidem profert carmen Fortunati, de quo hic agitur.

Sed Hadrianus Valesius in disp. adversus Launojum de Basilicis Galliae, contendit, Basilicam Parisiacam, de qua hic Fortunatus, non esse Basilicam S. Vincentii: cum isthaec Basilica semper indicetur sub nomine S. Vincentii, aut SS. Crucis, non simpliciter Ecclesiae Parisiacae nomine censeatur. Jam vero quae de S. Cruce hic narrantur, commode, ait, cuicunque alteri Basilicae convenire possunt: in qua honor Crucis, & religio viget, ac ex redemptionis pretio, *sanguine Christi nitere* vere dici potest; ut a Salamonico Templo secernatur. Deinde Fortunatus, inquit, loquitur de Ecclesia a Childeberto extructa, & data populo Parisiaco, cum illa S. Vincentii extra Parisios posita in suburbanis, non tam populo, quam Monachis data fuerit, a quibus divinum servitium perageretur. Jam vero Childebertus, etsi extruxerit Basilicam S. Vincentii & ditaverit, idem tamen an. 17 Regni sui, (*si Regio diplomati* ait *fides habetur*) *quaedam Ecclesiae Parisiacae pro mercedis suae augmento concessit*, itaut non falso dicatur a Fortun., Childebertum Basilicae illius opes amplificavisse. Postremo citat suae sententiae fautores, Jacobum Brolium, & Johannem Tilium, qui Ecclesiam Parisiacam a Childeberto extructam fuisse sentiunt.

Verum haud video, qui facile inficiari possimus, eam Basilicam praecipuo S. Crucis titulo, & cultu dedicatam fuisse, cujus honorem, ac pretium maxime ex cruce hic repetit Fortunatus: praesertim cum non ita certum sit, Parisiacam Majorem Ecclesiam a Childeberto extructam fuisse, ut illa fuit certo, quae postea S. Crucis appellata est: ut malim dicere, vel hanc S. Vincentii Basilicam, saltem a Fortun., nomine Ecclesiae Parisiacae significatam fuisse, propter ejus celebritatem, & amplitudinem, sive ut distingueretur a Basilica *S. Crucis* Pictaviensi, quam ex eo quod tali vocabulo indicetur, non eam esse S. Vincentii Basilicam. Nec refert, quod Childebertus eam

eam Monachis tradiderit, ut divinum servitium in ea peragerent, cum propterea populus ab ejus ingressu, & usu non fuerit exclusus.

(*e*) Unus Cod. Vat. *Curribus* Aurorae.

(*f*) Ibid. *Hic pius egregio Rex Childebertus bonore*. Unus Cod. Vat. *Haec pius*

(*g*) Hic Childebertus Clotharii frater fuit, Chlodovei filius. Childebertum egregie laudat Fortunatus in Vita S. Germani Parisiensis Episcopi cap. 13. ejusque pietatem, & in sublevanda pauperum inopia ardens studium commendat. Ejusdem praeterea in tuenda Ecclesiastica disciplina sollicitudinem, in templis sive extruendis, sive ornandis, ac ditandis religionem & liberalitatem, reverentiam in Sacerdotes tot monumenta testantur, ut *non facile reperias* (ait Valesius lib. 8. *rerum Francic.*) *cujus pietas & de summis Ecclesiae rebus sollicitudo multis, & magnis experimentis testatior fuerit, quam Childeberti*. Minime proinde mirum esse debet, eundem a Fortunato Melchisedechum appellari, sive & Regem, & Sacerdotem: quippe qui & regiam sub una persona dignitatem, & Sacerdotalem vigilantiam, ac studium erga res sacras complecteretur. Childebertus in eadem S. Vincentii Basilica inhumatus fuit, ut refert Greg. Turon. lib. 4. Hist. Franc. lib. 20. cujus de tumulo plura vide in Append. Operum Greg. Turon. ubi differitur de Reg. Abb. S. Germani a Pratis prope Parisios.

(*b*) In Vita S. Droct. cujus ad calcem legitur hoc carmen, iste versus sic effertur: *Totus in affectum divini cultus inhaerens*.

(*i*) Ibid. *Ecclesiae viles*.

CAPUT XV.

De Baptisterio Maguntiae.

Baptisterium a Sidonio, Episcopo Moguntiae, aedificatum, plurimum ad eam rem conferente Berthoara, Theodeberti Regis filia, celebrat. Hac occasione nonnulla de Adae peccato ac Baptismi virtute canit juxta Ecclesiae doctrinam. Postremo ipsius Berthoarae, & Theodeberti Patris laudes adjungit.

ARdua Sacrati baptismatis aula (*a*) coruscat,
Quo delicta Adae Christus in amne lavat. — *a* Sacri baptismati virtus.
Hic pastore Deo puris grex mergitur undis,
Ne maculata diu vellera gestet ovis.
Traxit origo necem de semine, sed pater orbis — Mors per Adae peccatum funditur in humanum genus.
Purgavit medicis crimina mortis aquis.
Hanc tamen antistes Sidonius (*b*) extulit arcem, — *b*
Qui Domini cultum templa novando fovet. — Sidonius locum sacri lavacri construit.
Struxit Berthoarae (*c*) voto complente Sacerdos,
Quae decus Ecclesiae, cordis amore placet. — *c*
Catholicae fidei splendor, pietate coruscans, — Berthoara Theodoberti filia, eam molitionem votis suis adjuvat.
Templorum cultrix, prodiga pauperibus. — Ejus laudes.
Seminat, unde metat fruges, spargendo recondens,
Terrenis opibus non moritura parat.

 Filia

d Laudes Theodeberti Regis.

Filia digna patri: te, Theodeberte (*d*), reformans,
Rexisti patriam qui pietate patris.

e

Et comitante fide revocasti ex hoste (*e*) triumphos,
Sed capti precio mox rediere tuo.

* Regum. f

Ecclesiae fultor, laus * regni (*f*), pastor egentum.
Cura Sacerdotum, promptus ad omne bonum.
Cujus dulce jugum nullus gemuisse fatetur,
Vivis adhuc meritis rex in amore tuis.

(*a*) Vide quae diximus in notis ad carmen. XV. lib. 1.

(*b*) Extat lib. 9. cap. 9. carmen Fortunati ad hunc Sidonium, Episcopum Moguntinum, in quo ejus religionem, ac largitatem in pauperes egregie laudat. Ejusdem vero studium in templis restaurandis, quae in ruinis Moguntiae diruta jacebant, ostendit his versibus:

Templa vetusta novans, specioso fulta decore.

(*c*) Theodebertus duas uxores habuit Deuteriam, & Vvisigardem. Deuteria filiam suam (quam eadem verisimiliter ex alio viro pepererat, antequam nuberet Theodeberto), plaustro impositam, e ponte in torrentem dejecit: ne Rex, ejus illectus pulchritudine, sibi eamdem aliquando ad nuptias appeteret. Porro Theodeber., repudiata Deuteria, Vvisigardem, quam antea jam sibi desponsam habuerat, duxit uxorem; e qua dicendum videtur Berthoaram, de qua hic sermo est, suscepisse.

(*d*) Theodebertum praeclare laudat Greg. Turon. lib. 3. Hist. Franc. cap. 25., his verbis: *erat regnum cum justitia regens, sacerdotes venerans, Ecclesias munerans, pauperes relevans & multa multis beneficia pia, ac dulcissima accomodans voluntate. Omne tributum, quod fisco suo ab Ecclesiis, in Arvernis sitis, reddebatur, clementer indulsit.* Idem tamen non reticet ipsius vitia in lib. de Vitis Patrum cap. 17.

(*e*) Idem Theodebertus pluribus victoriis nobilitatus est, vir in bellis gerendis felicissimus. Forte hoc loco Venantius eam expeditionem spectat, qua Theodebertus ipse a Patre suo Theoderico adversus Gothos missus est: qui, cum post Chlodovei obitum multa repetissent, quae eodem regnante amiserant, victi a Theodeberto, ac superati sunt; cumque majorem se iisdem cladem illaturum, nisi cessissent, fuisset minitatus, ultro ejusdem imperio se se subdidere, ut narrat Gregor. Turon. lib. 3. Hist. Franc. cap. 21.

(*f*) In Cod Vat. & Ven. Edit. laus *regum*. In uno Cod. Vat. laus *regnum* f. *regum*.

CAPUT XVI.

De Basilica S. Georgii.

S. Georgii Martyris Basilicam, a Sidonio item Episcopo aedificatam, commemorat: ejusque Martyris gloriam, & celebrem in Occidente memoriam commendat.

MArtyris egregii pollens micat aula Georgi (*a*),
Cujus in hunc mundum spargitur altus honor.

S. Georgii Martyrium & triumphus.

Carcere, caede, fame, vinclis, site, frigore, flammis,
Confessus Christum duxit ad astra caput. Qui

Qui virtute potens Orientis in axe sepultus.
    Ecce sub occiduo cardine praebet opem.
Ergo memento preces, & reddere * dona (b) viator,
    Obtinet hic meritis, quod petit alma fides.
Condidit antistes Sidonius ista decenter.
    Proficiant animae quae nova templa suae.

Ejus memoria celebris in Oriente.
* Vota.
b
Sidonius Basilicam sub ejusdem titulo extruit.

(a) S. Georgius passus refertur an. 284. quo anno in Chronico Alexandrino seu Paschali, passus dicitur sub Carino II, & Numeriano Coss. Alii malunt sub Decio. Vide Ruin in notis ad Greg. Turon. lib. 1. de gloria Martyr. cap. 101.

(b) Unus Cod. Vat. *Vota* viator.

CAPUT XVII.

*De Oratorio * Trasarici.*

* *Trisarici & Trasarici.*

Templum, sive Oratorium a Trasarico in honorem SS. Petri, & Pauli, S. Martini Turonensis, & S. Remedii locatum carmine prosequitur.

LUcida perspicui nituerunt limina templi,
    Quo (a) capit haud dubiam spem veneranda fides.
Haec est aula Petri, coelos qui clave catenat,
    Substitit & * pelagus (b) quo gradiente * lapis.
Sedibus his habitat Paulus, tuba gentibus una,
    Et qui praedo prius, hic modo praeco manet.
Martini domus est, Christum qui vestit egentem,
    Regem tyro tegens, & homo jure Deum.
Ecce Sacerdotis sacri micat aula Remedi (c),
    Qui tenebras mundi liquit, & astra tenet.
Cultor opime Dei, templum, Trasarice (d), locasti,
    Has cui persolvis, reddit (e) amator opes.

a
Templum in honorem SS. Petri, & Pauli
* *Pelagi.*
* *Lacus.*
b
S. Martini
S. Remedii
c
A Trasarico locatum.
d
e

(a) Unus Cod. Vat. *quod capit*.

(b) Edit. Ven. *Pelagi*. Unus Cod. Vat. *pelagis* quo gradiente *lacus*.

(c) S. Remedius idem est ac S. Remigius, Episcop. Remensis, cujus vitam scripsit inter coeteros Hincmarus, ejusdem successor in sede Remensi saeculo IX. Obiit S. Remigius an. 533. cum annos 70. circiter sedisset. Vide infra ejus vitam scriptam a Fortun.

(d) Ab Ennodio in Panegyr. Regis Theoderici mentio fit cujusdam Trasarici, qui Rex Gepidarum fuit, quique Sirmium, Pannoniae caput, tenebat, postea a Theoderico, Italiae Rege, devictus. Hinc conjici potest, qua ex gente esset Trasaricus, de quo hic Fortunatus.

(e) Unus Cod. Vat. *reddet*.

CA-

CAPUT XVIII.

De Sanctis Agaunensibus (a).

S. Mauritii, & sociorum ejus triumphum canit hoc carmine Fortunatus.

a

* *Persequebantur.* Fervor fidei, persecutionis tempore.

T Urbine sub mundi cum * persequerentur (b) iniqui,
Christicolasque daret saeva procella neci,
Frigore depulso, succendens corda, peregit,
Rupibus in gelidis fervida bella fides.
Quo, pie Mauriti, ductor (c) legionis opimae,
Traxisti fortes subdere colla viros.
Quos positis gladiis armarent (d) dogmata Pauli,
Nomine pro Christi dulcius esse mori.
Pectore belligero poterant qui vincere ferro.
Invitant jugulis vulnera chara suis.
Hortantes se clade sua sic ire sub astra,
Alter in alterius caede natavit heros;
Adjuvit (e) rapidas Rhodani fons sanguinis undas,
Tinxit (f) & Alpinas ira cruenta nives.
Tali fine polos foelix exercitus intrans,
Junctus Apostolicis plaudit honore choris.
Cingitur (g) angelico super astra beata senatu,
Mors fuit unde prius, lux fovet inde viros.
Ecce triumphantum ductor (h) fortissime tecum,
Quatuor (i) hic procerum pignora sancta jacent (k).
Sub luteo tumulo latitat coeleste talentum,
Divitiasque Dei vilis arena tegit.
Qui faciunt sacrum paradisi crescere censum,
·Haredes domini luce perenni dati.
Sidereo chorus iste throno cum carne locandus,
Cum veniet judex, arbiter orbis erit.
Sic pia turba simul, festinans cernere Christum,
Ut coelos peteret, de nece fecit iter.
Fortunatus enim per fulgida dona tonantis,
Ne tenebris crucier, quaeso, feratis opem.

Marginal notes: b — c: S. Mauritius dux legionis. — d — Ss. Martyrum in morte obeunda fortitudo. — e: Locus Martyrii. — f: Triumphus Martyrum. — g — h — i k — Fortunatus invocat eorum patrocinium.

(a) S. Mauritius, & socii, dicti legionis *Felicis*, seu *Thebaeae* milites, passi sunt anno 286. sub Maximiano. Eorum Martyrium a S. Eucherio, Episcopo Lugdunensi descriptum.

ptum, edidit Cl. Ruin. inter acta sincera Martyrum pag. 274. Edit. Amsteledami an. 1713. ex officina Vvetsteniana. Iidem Agaunenses appellati sunt ex loco, in quo sunt passi. Agauni quippe, quod oppidum in Alpibus est prope Rhodani fluenta, Christum confessi, Martyrio coronati sunt: cum quidem Maximianus, Bagaudarum motus, conatusque repressurus in Gallia, eam legionem illuc acceivisset. Sigismundus, Burgundiae Rex, Agauni Basilicam extruendam curavit in memoriam Martyrum, & Monasterium psallentium assidue Monachorum instituit anno 516. circiter: ut legere est apud Greg. Turon. lib. 3. Hist. Franc. c. 5. Idem confirmat lib. 1. de gloria Martyrum cap. 75.

S Eucherius situm Agauni ita describit: *Acaunus sexaginta ferme millibus a Genavensi urbe abest, quatuordecim vero millibus distat a capite Lemanni lacus, quem influit Rhodanus. Locus ipse jam inter Alpina juga in valle situs est; ad quem pergentibus difficili transitu asperum, atque artum iter panditur... evictis, transmissisque angustiarum faucibus, subito nec exiguus inter montium rupes campus aperitur in quo legio Sancta consederat.*

(*b*) Unus Cod. Vatic. *cum persequebantur.*

(*c*) Unus Cod. Vat. *cum doctor* legionis.

(*d*) Ib. *armassent.*

(*e*) Edit. Ven. *Audivit* corr.

(*f*) Ibid. *Traxit.*

(*g*) In Basilica etiam Turonica, quam a se renovatam narrat Greg. Turon. lib. 10. Hist. Franc. cap. 31., Sanctorum Agaunensium sacra Lipsana servabantur: quae forte dicendus hoc carmine celebrasse Fortunatus pro illa, quae ipsum, & Gregorium Turon. intererat, necessitudine.

(*h*) Unus Cod. Vat. *cingitur Angelico pius exercitus astra beata senatus*: mendosissime.

(*i*) Tres videlicet praecipui piissimae hujusce legionis duces, seu praefecti numerantur, Mauritius, Exuperius, & Candidus. Mauritius Primicerius erat ejusdem legionis, quae dignitas proxima erat loco Tribuni militum. Exuperius erat *Campiductor*; & Candidus, Senator militum, ut ibidem narrat Eucherius. Victor vero, qui quarto loco annumerari solet, nec praefectus, nec miles illius legionis erat, sed alterius legionis miles veteranus: qui cum casu illac transisset, ubi milites Maximiani epulabantur, laeti Martyrum spoliis, noluit invitatus convesci: unde agnitus Christianus, ibidem interfectus est.

(*k*) Ib. *Doctor fortissime.*

CAPUT XIX.

De S. Hilario.

S. Hilarii Pictaviensis Episcopi in defendenda adversus Arrianos Catholica de Filii divinitate doctrina & exilio pro ea tolerando constantiam laudat hoc carmine.

SI Hilarium quaeris quis sit (*a*), cognoscere, lector, — S. Hilarius Pictavis natus.
    Allobroges (*b*) referunt Pictaviis genitum (*c*). — a
Cum populum regeret divina mente sacerdos,
    Servabat legis foedera, sollicitus. — c b
Improbus ut vidit plebes quod scinderet error,
    Graecorum (*d*) virus protulit in medium. — Certat adversus Arrianos.
Vipereo promunt semper qui ex corde venena,
    Filius ut dicant quia est creatura (*e*) Dei. — Doctrina Arii. d

Queis — e

Queis magis auxilium praeſtat ſapientia mundi,
De ingenito genitum quae negat eſſe Deum.
Ejuſdem interitus. Quam male complexus, cupiens calcare Prophetas,
f Arrius infoelix, cum retinet, crepuit (*f*).
Egregius doctor, veterum monimenta ſecutus,
Quem Stephanus vidit, comprobat eſſe Deum.
* Pictus. * Vinctus (*g*) amore Dei, contempto principe (*h*) mundi,
g h Exilium S. Hilarii. Intemerata fides pertulit exilium.
Doctrina. In patre (*i*), qui omnipotens Deus eſt, cognoſcere natum,
i Divinis tantum vocibus inſinuat.
Perpetuum lumen Chriſtum, Dominumque Deumque,
k Biſſenis (*k*) populos edocet eſſe libris.

(*a*) Unus Cod. Vat. *qui ſit*.

(*b*) Allobroges erant populi, qui cis Rhodani ripam habitabant ad Luram montem, & Lemanum lacum, ut refert Brovv. Hi paſſim pro Gallis ſumuntur.

(*c*) S. Hilarium Pictavis natum tradit Fortunatus & alibi ſuis in carminibus. Ita l.8.c.1. de ſe ipſo loquens:

Pictavis (inquit) *reſidens, qua Sanctus Hilarius olim*
Natus in urbe fuit, notus in orbe Pater.

Item Hieron. in praefat. ad Paulam, & Euſtochium lib.2. Comment. in Epiſt. ad Gal.

(*d*) Duo Codd. Vat. *Graecorumque viros*.

(*e*) Unus Cod. Vat. *ut dicant, eſt creatura*. Fortunatus ut Arrianorum de Filio Dei perverſum dogma exprimat, metricarum legum obliviſcitur, corripiens primum *a* in voce *creatura*. Praeclare advertit Brovverus, male a Fabricio pro *creatura* poni *Genitura*, ut ſtet metri ratio: cum hoc vocabulum non magis Arrianorum ſententiam, quam Catholicorum referat. Ac profecto Fortunatus ipſe paulo poſt ait:

Queis (Arrianis) *magis auxilium praeſtat ſapientia Mundi,*
De ingenito genitum quae negat eſſe Deum.

Volebant ſcilicet Arriani, ut ait Severus Sulpitius lib.2. Hiſtor. *ex nihilo in ſubſtantiam novam, atque alteram factum Dominum novum alterumque: fuiſſe autem tempus, quo filius non fuiſſet*.

(*f*) Effuſis ſcilicet inter egerendum viſceribus, ut notiſſimum eſt.

(*g*) Duo Codd. Vat. *victus* amore.

(*h*) Hic fuit Conſtantius, Magni Conſtantini Filius, Arrianorum fautor, ſub quo in exilium actus S. Hilarius eſt, ac relegatus in Phrygiam, ut narrat Sulpitius lib. 2. Hiſt.

(*i*) Unus Cod. Vat. *in Patre quique potens*. In alio in *patre quiſque potentem Deus* corr.

(*k*) S. Hieronym. in Epiſtola 83. quae eſt ad Magnum, Oratorem Urbis Romae, ſcribit de Hilario: *Hilarius meorum Confeſſor temporum, & Epiſcopus, duodecim Quintiliani libros & ſtylo imitatus eſt, & numero*.

CA-

CAPUT XX.

De S. Medardo (a) Episcopo. a

S. Medardi, Episcopi Noviomensis, sanctitatem vitae, ac saeculi fugam hoc carmine celebrat: item miracula percenset, quibus ejusdem pietas inclaruerat: postremo commemorat Basilicam, quam in ejusdem memoriam a Clothario coeptam exaedificari, Sigibertus compleverat.

INter Christicolas, quos actio vexit in * astra (*b*), b * *Astris.*
    Pars tibi pro meritis magna, Medarde, patet.
Qui sic vixisti terrenis hospes in oris, S. Medardi religio, ac saeculi fuga.
    Ut * coelum patriam * crederis (*c*) esse tuam. * *Coelo.* * *Redderis.*
Exilium tibi mundus erat, coenosa caventi,
    Et modo, te gaudet cive manente polus. c
Exutus tenebris, vestitus tegmine lucis,
    Post obitum (*d*) frueris liberiore die. d
De tellure satus, factus possessor Olympi,
    Et matrem linquens (*e*) cum patre, laeta tenes. e
Humani victor vitii, super astra triumphas,
    Atque cremans carnem, das animae requiem.
Te inter mundanos vepres gradiente, fatemur,
    Calcatis spinis, promeruisse rosas.
Flore refectus (*f*) ager, suaves tibi fundit (*g*) odores, f g
    Balsama, thura replent, quae paradisus habet.
Cauta per angustum figens vestigia callem,
    Sic dedit arcta tibi semita lucis iter.
Lata voluptatum via, quae submergit Averno,
    Dulcia carnis alens, mortis amara parat.
Hoc nunquam sacros flexisti tramite gressus,
    Nec potuere tuos prava tenere pedes.
Durum iter ad laudes, gravior (*h*) via ducit in altum,
    Quo labor est potior, gloria major erit. h
Quae prius incipiam sacri miracula facti,
    Cum quidquid facias, omnia prima micent?
Dum * fuit ad superos humano in corpore vita, * *Fugit.*
    Ex oculis fugiens lux tibi cordis erat. Coecis visum reddit.
Si caecus venit, rapuit palpando salutem,
    In mediis tenebris fulsit aperta dies.
Qui voluit furti causas penetrare latentes (*i*),
    Te religante sedet, te referante, fugit. i

* *Perfecto.*

k Fur vincitur divinitus, nec remittitur, donec a S. Medardo deprehenditur.

* *Foris.*

Fur ſine * perfecto (*k*) voto deceptus inani,
    Omnia reſtituens crimina fraudis habet.
Nam ſemel ut molles carpſerunt (*l*) palmitis uvas,
    Non valuere gradus inde referre * foras.
Nec potuit raptor pedibus ſubducere praedam,
    Raptori abduxit ſed ſua praeda pedes.
Ergo ſuis laqueis coepit miſer eſſe ligatus,
    Venerat ut caperet, captus at (*m*) ipſe fuit.
Nec tetigit muſtum, ſed iniqua mente rotatur,
    Antea quam biberet, ebria turba jacet.
Incoepit ſervare magis, quam (*n*) ferre racemos,
    Et datus eſt cuſtos, qui cupit eſſe rapax.
Donec, ſancte, tuis verbis tu juſſiſſes abire,
    Ut furtum impleret, doctus ab hoſte redit.
Quae manet haec animi pietas, ſanctiſſime praeſul,
    Laedentem auxilio qui facis ire tuo?

o p Tintinnabulum, quamvis foeno ejus os occludatur, & conſtringatur manu, tinnitu ſuo furem prodit.

Tintinnum (*o*) rapit alter inops, magis improbus ille (*p*),
    Qui jumentorum colla tenere ſolet.
Abſconditque ſinu, foeno praecludit hiatum,
    Et tenet ipſe manu, ne manifeſtet opus.
Te veniente, ſacer, cauſas patefecit opertas,
    Tinnitu incipiens jam quaſi furta loqui.
Nil valet abſcondi, nil claudi, nilve teneri,
    Facundo ſtrepitu prodidit omne malum.
Pandebat propriam veluti ſub judice cauſam,
    Nil de fure timens liberiore ſono.
Indicat, accuſat, convincit, damnat, acerbat:
    Te praeſente tamen, non licet eſſe reum.
Abſolvis furem, ſolitae (*q*) pietatis amore,
    Addens & monitus, cautus ut intret iter.
Praecipiens querulam ſecum portare rapinam,
    Ne vacua triſtis ſpe remearet inops.
Hinc tamen, ut potero, cum raptus ab urbe (*r*) fuiſſes,
    Quae dederis populis ſigna verenda, loquar.

Coecus ad ejus feretrum ſanatur.

Cum pia compoſito veherentur membra feretro,
    Subtractum meruit caecus habere diem.
Anxius ille ſacra lumen ſuſcepit ab umbra,
    Et tua mors, illi lucis origo fuit.
Dumque ſepulchra darent, oculi rediere ſepulti,
    Et ſopor ille tuus, hunc vigilare facit.

Cum

Cum fugis a mundo, datur illi lumine mundus,
    Te linquente diem, hunc fugiunt tenebrae.
Antiqui vultus lucem ſtupuere modernam,
    Et veteri fabricae prima feneſtra venit. *s*
Compedibus (*s*) validis, alter, manicisque ligatus,
    Mox tetigit templum (*t*), ferrea vincla cadunt.
Tam grave fragmentum, dolor eſt vel cernere poenam,
    Pondera tot miſeros ſuſtinuiſſe pedes.

> Gravibus quidam vinctus catenis, mox ut attingit limen baſilicae S. Medardi, ſolutis vinculis liberatur.

Si connexa forent, elephantem (*u*) ſolvere poſſent,
    Nec poterat rigidos ipſe movere gradus. *t* *u*
Non minus eſt illi, quae ſubvertente procella,
    Littoribus Libycis anchora fracta jacet.
Poena quidem gravior cecidit creſcente triumpho;
    Vincere rem ſaevam gloria major erat.
Non habuit tot vincla pati miſer ille, ligatus,
    Sed tua quo virtus plus mereretur opus.
Cum ſolidarentur, non ſic ſtrepuere catenae,
    Ceu tinniverunt, cum crepuere ferae (*x*).
Quae fuit illa prius nimiis male vincta catenis, *x*
    Jam tibi qui ſolvis, libera dextra favet.
Lignea vincla gerens alter confugit ad aulam,
    Quae ſimili merito ſciſſa repente cadunt.

> Alter item vinculis ligneis conſtrictus ſolvitur.

Nec mora, vix tetigit ſacrati (*y*) limina templi, *y*
    Fit tonitrus (*z*) coelis, arma ferendo tibi. *z*
Grandia diviſi ceciderunt pondera ligni,
    Et qui geſſit onus, corruit ipſe ſimul.
Expavit ſubito de libertate recepta,
    Atque magis timuit, quando ſolutus erat.
Quae ratio fuerit, cecidit cur pronus in arvis,
    Gaudia magna quidem ſaepe timere ſolent.
Dum (*aa*) ſtupet, unde ſalus laceris eſt reddita plantis, *aa*
    Admirante animo, membra ſoluta fluunt.
Inde vetus mulier, pariter naſcente periclo,
    Vulnere naturae mortua membra tulit.

> Arida mulieris manus ſanatur.

Incluſos digitos (*bb*), morbo numerante, tenebat, *bb*
    Nec poterat ducto (*cc*) pollice, fila dare. *cc*
Secum nata quidem, ſed non ſua dextra pependit,
    Corpore juncta ſuo res aliena fuit.
Tempore ſed tardo eſt, cum jam ſpes fracta jaceret,
    Ante tuos tumulos, vivificata manus.

Sic inopinatum commendat gratia votum,
Desperata salus dulcior esse solet.
Mobilis ergo venit digitis torpentibus humor,
Et dispensatus fluxit in ungue vigor.
Arida nervorum sese junctura tetendit.
Agnovitque suum vena soluta locum.
Apta ministeriis incoepit palma moveri,
Servitium discens, libera dextra fuit.
Nec tantum profugos pietas tua reddidit artus,
Reddidit & victum, pensa trahente manu.

Puella altera simili aegritudine liberatur, eaque post Sanctimonialis fit.

Eripuisti aliam simili de peste puellam,
Membraque restituens plus animae tribuis.
Desponsata viro, mortali lege, jacebat,
dd Nunc thalamis (*dd*) Christo virgo dicata micat.
Sponsa quidem radiat cum virginitate modesta,
Spe meliore fruens, nupta tenenda polis.
ee Nec fructus uteri sterilis deperdit honesti (*ee*),
Flore pudicitiae mater habenda placet.
ff Acquirit cunctos, natum quoque (*ff*) non habet unum,
Progeniemque sibi gignit amore Dei.

Puer, manum mortuam ferens ab utero, sanatur.

Inde pari morbo deflenda infantia parva (*gg*),
gg In lucem veniens membra necata trahit,
hh Mors & origo simul misero (*hh*) processit ab alvo,
Extinctam generans mater anhela manum.
Commendata tuo rediit medicata sepulchro,
Quod de matre perit, de tumulo recipit.

Caecus oculorum lumen recipit. Idem Monachus, aut Clericus fit.

Dum jacet alter inops, visu caligine clauso,
Caecus, nec misero lumine lumen erat.
Longa nocte oculos, quarto jam mense, premebat,
ii In * luce (*ii*), obscurus; vivus, imago necis.
kk Vocibus hunc medicis (*kk*) monuisti tempore somni,
Tenderet ut velox ad tua templa gradum.
Mox veniente die, sed non sibi forfice pressa,
ll Enituit (*ll*) Christi vertice tonsus * oves.
mm Detrahit hic (*mm*) crines, nitidos ut haberet ocellos,
Et mercante coma, munera lucis emat.
Qui titubante gradu, tractus pervenit ad aulam,
Per biduum recubans ante sepulchra fuit,
Tertia lux rediens nocturnas solverat umbras,
Et caeco occurrit sic revocata dies.

* *Lucem.*

* *Oves.*

Undi-

Undique * linitae (*nn*) cecidere a fronte tenebrae, * *Limatae*. *nn*
Sanguinis unda rigat, luminis atra lavat.
Sicca lucerna novo flagrante refulsit olivo,
Obtinuitque suum lux peregrina locum.
Quid referam (*oo*), mutis qui verbo, verba dedisti? *oo*
Quod gravat, ejiciens, quod juvat, omne locans (*pp*). *pp*
Cuncta nec enumero, tua me praeconia vincunt,
Et si non potui, velle fuisse vide.
En tua templa (*qq*) colit nimio Sigebertus, amore (*rr*),
Insistens operi, promptus amore tui.
Culmina (*ss*) custodi, qui templum in culmine duxit,
Protege pro meritis, qui tibi tecta dedit,
Haec, pie (*tt*), pauca ferens ego Fortunatus amore,
Auxilium posco, da mihi vota, precor.

S. Medardi Basilica, Svessione coepta a Clothario aedificari, a Sigiberto perficitur. *qq rr* *ss* *tt*

(*a*) S. Medardus, Viromandensis Episcopus creatus fuit, ut diserte docet Fortunatus in ejus vita num. 9. sed is postea Episcopalem sedem transtulit Noviomum, ut narratur in vita ejusdem, a Radbodo Episcopo Noviomensi, & Tornacensi conscripta; quae extat tertio loco apud Bolland. ad diem VIII. junii, ubi & causa illius translationis fuse describitur.

(*b*) Tres Codd. Vat. & Ven. Edit. *in astris* apud Bolland. *in auras*.

(*c*) UnusCod. Vat. *ut coelos patriam redderes*. Edit. Ven. *ut coelum patria creditur esse tua*. Alius Cod. Vat. *redderis* esse.

(*d*) S. Medardi obitum Coiotius refert ad an. 545. Valesius ad an. 560. Lege Cointium ad an. 545. num. 9. ubi causam affert harum discriminis seoteotiarum, & suam confirmat.

(*e*) Non dubito quin interpungendum sit post *& matrem linquens*: ut seosus sit: Medardum terram, de qua satus fuerat, linquendo, cum Patre Deo *laeta tenere*. Loquitur enim Fortun. de ejus statu post obitum.

(*f*) Apud Boll. flore *refertus*.

(*g*) Unus Cod. *infundit* odores corr.

(*h*) Edit. Ven. *grave temet* ducit in altum.

(*i*) Apud Bolland. *furti causa penetrare latenter*. Quam lectionem probo.

(*k*) Ibid. fine *profectu*: item in uno Cod. Vatic.

(*l*) Fortunatus in Vita S. Medardi unum tantummodo furem ejusdem vineam ingressum fuisse narrat. Quod ergo postea refert: *ebria turba jacet*, poetico more loquutus fuisse censendus est.

(*m*) Edit. Veo. *captus ipse*.

(*n*) In uoo Cod. Vat. *quam auferre* racemos.

(*o*) Narrat Radbodus in Vita S. Medardi cap. 2. furem illum noo solum tintionabolum, sed etiam pecus, seu taurum abduxisse: & tinnitu divinitus fuisse proditum.

(*p*) Bolland. corrigunt: magis improbus, *illum*.

(*q*) In uno Codd. Vatic. *tantae* pietatis amore.

(*r*) Edit. Ven. *ab orbe*.

(*s*) S. Greg. Turon. lib. 4. Hist. Franc. cap. 19. refert, ad S. Medardi sepulchrum catenas, atque compedes disruptos jacuisse: *quae usque hodie*, ait, *in testimonium virtutis ejus*, *ad ipsum Beati sepulchrum reservantur*. Et lib. 5. cap. 5. narrat de quodam Modesto fabro, qui innocens tenebatur in carcere inter duos custodes, vinctus catenis, & compedibus: & is, implorato S. Medardi patrocinio, repente confractis vinculis, & ostio reserato, liber, solutusque evasit.

In

(*t*) In uno Cod. Vat. mox *ut tetigit peplum* corr.

(*u*) Bolland. corrigunt *elephas nec solvere posset*. In uno Cod. Vatic. *elephantem nec solvere possent f. elephas nec solvere posset*.

(*x*) Edit. Ven. *cum crepuere fores*. Boll. *ferae*.

(*y*) Auctor vitae S. Medardi, quae 2. loco ponitur a Bolland., Svessionensis, saeculi IX., ita refert hoc factum cap. 2. n. 17. *Ut ergo sacrae Aedis limina Fide afflatus attigit* (vinctus ligneis vinculis), *repentino fragore, uno eodemque momento & coelum intonuit, & vasta compedum vincula dirupta longe dissiliunt. Homo peroptatae redditus libertati, stupore attonitus solo prosternitur*.

(*z*) Bolland. fit *tonitru in coelis*.

(*aa*) In uno Cod. Vat. *cum* stupet.

(*bb*) Boll. restituit *inclusos digito morbos numerante tenebat*: scilicet digitus numerans idem est, atque index.

(*cc*) In uno Cod. Vat. *Docto* pollice.

(*dd*) Haec puella nimirum, quae nuptiis destinata fuerat, Sanctimonialis facta, ac postea Abbatissae, ut videtur, adepta gradum, uteri sterilitatem faecundiore, ac feliciori sobole, partis Christo Virginibus, compensavit. Boll. thalamis *Christi*.

(*ee*) Bolland. *deperdit onusti*.

(*ff*) In uno Cod. Vat. natum *quae* non *habuit*.

(*gg*) Duo Codd. Vat. & Boll. infantia *parvae*.

(*hh*) Ibid. *miserae*.

(*ii*) Edit. Ven. *in lucem*.

(*kk*) Hunc versum, qui sic antea legebatur:

Enituit Christi vertice tonsa comis.

restituit Brovv. vetustissimi Exempl. Antuerpiensis ope: in quo legebatur: *Enituit Christi vertice tonsus oves*: quam lectionem habent & Codd. Vat. *Oves* autem pro *ovis* ponitur, ut *Apes*, & *Apis* dicitur. Bollandistae legunt *tonsus homo*.

Porro hic Fortunatus indicare videtur caeco illi in somno, non hominis manu, sed opera divina, comam detonsam fuisse: quo facto Monachus aut Clericus divinitus designabatur: & illud tanquam pignus recipiendi postea visus accepit.

(*ll*) In uno Cod. Vat. vocibus hunc *medici*.

(*mm*) In uno Cod. Vat. detrahit *hinc*.

(*nn*) Edit. Ven. & unus Cod. Vat. *limatae* Boll. *limata*.

(*oo*) Unus Cod. Vatic. *quid multis referam*.

(*pp*) Ibid. omne *locas*.

(*qq*) Clotharius, cum S. Medardum Noviomi aegrum jacere audisset, illuc venit, ut eum inviseret; petiitque, ut corpus ejus post obitum Svessionas deportare, atque ea in urbe humare sibi liceret. Venia impetrata, Clotharius mortui corpus magna cum pompa, & apparatu Svessionas transtulit: atque interea tugurio vimineo supra ejusdem tumulum extructo, regia munificentia, ac liberalitate insignis Basilica inaedificari coepit: quam cum Clotharius morte occupatus absolvere non potuisset, Sigibertus pari studio, ac religione in culmen adduxit. Id porro non ante contigisse videtur, quam Sigibertus in Chilpericum fratrem arma movens, Svessionas, sedem Regni Chilperici, occupavit, ac in suam ditionem redegit: quod contigit ad an. 564. Lege vitas S. Medardi apud Bolland. in quibus S. Medardi translatio Svessionas fuse describitur.

Svessio porro urbs erat apud Axonam fluvium, in Belgica olim secunda. In ea & Clotharius, &, ipso vita functo, Chilpericus regiam sedem habuerunt.

(*rr*) Bolland. legendum putant *honore*: ne haec vox *amore* saepius repetatur: atque ut templi decor declaretur.

(*ss*) Edit. Ven. & Boll. *culmine custodi*. Iidem carpunt Velserum, qui legendum putat, *huic requiem praesta*: cum requies adhuc vivis non sit precanda.

(*tt*) Boll. Haec *perpauca*.

CA-

C A P U T XXI.

a

De S. Martiali (a) Episcopo Lemovicino.

S. Martialis, primi Lemovicini Episcopi, egregia merita canit: & iisdem celebrandis nullam parem linguam, aut calamum esse profitetur.

CHriste † principium, finis, lux est, via Christus, † f. Christus. S. Martialis egregia, ac praeclara merita.
Nomine cujus in almifico, semperque beato,
Martiali (b) resonant hic sanctissima gesta. b
Quis hominum digne valeat doctissimus umquam,
Quanti sit meriti praeclarus Apostolus iste,
Dicere vel prosa, vel pulchri carmine metri,
Quo saltem modicis decoretur pagina verbis?
Tullius, atque Maro veniant: sit lingua * facunda, * MS fa-
Versibus aut currens, aut prosae * vellera texens, * MS. nulla retexens.
Non tua, Sancte Pater, poterit depromere gesta.
Tellus Te Romana, quibus Te Gallica Tellus
Post Petrum recolunt juniorem (c) parte secunda, c
Cum Petro recolunt aequalem sorte priori.
Beniamita tribus te gessit sanguine claro. Is ortus e tribu Beniamin.
Urbs Te * sic retinet Lemovica corpore sancto. Sepultus Lemovici MS. vic.
Hinc tibi sit, Rex magne Deus, laus, gloria, Christe,
Christe caput, finisque cluens, pax, lux, via, Christe.

(a) Hoc poema Fortunati de Sancto Martiali proterimus ex Codice III. Plutei XX. Bibliothecae Laurentianae membranaceo saeculi XII. ineuntis, continente Passionale Sanctorum, exscriptum: in quo hunc titulum praefert: *Versus Fortunati in vita SS. Martialis, Apostoli Christi*. Hoc ipsum Poema ante nos ediderunt Romae Auct. Anecd. Edit. an. 1783. Vol. IV. pag. 433.

(b) S. Martialis in Gallias Missionem refert Greg. Turon. lib. 1. Hist. cap. 28. ad an. 250., sub Decio scilicet, & Grato Coss. Idem lib. de gloria Conf. c. 27. ait: *quod S. Martialis Episcopus, a Romanis missus Episcopus, in urbe Lemovicina praedicare exorsus est; eversisque simulacrorum ritibus, repleta jam credulitate Dei urbe, migravit a saeculo*. Ipsius acta, quae circumferuntur, & epistolae ab eo scriptae nullius auctoritatis a Cl. Ruinart habentur.

(c) Scilicet Petro juniorem aetate, & praerogativa Apostolatus: aequalem vero sorte priori, quod ejusdem cum ipso particeps gloriae.

VE-

VENANTII HONORII CLEMENTIANI FORTUNATI

PRESBYTERI ITALICI

LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

a

Ad Euphronium (a) Episcopum Turonensem Domno Sancto & Meritis

Apostolico Domno & duplici patri Euphronio Papae, Fortunatus.

Acceptis ab Euphronio litteris, qua inde laetitia affectus fuerit, ostendit: suam erga eundem observantiam, & grati animi sensum declarat: miram ejusdem in demisse sentiendo de se, ac suis, virtutem extollit: & ad extremum ejus se precibus commendat.

NTE paucorum dierum volubilitate (*b*) transcursa,* deferente praesentium * portitore (*c*) venerabilis oris vestri salutare colloquium, a me (*d*) coelesti pro munere significo fuisse praeceptum; quod ea aviditate, teste rerum creatore, complexus sum, qua & vestrum piissimum animum circa meam humilitatem jugiter approbavi profusum; & me supplicem multis * repletum (*e*) beneficiis (*f*) agnosco devotum. Qui, quamvis in altera commorer civitate, novit Deus, quia vobis absens sum tantummodo loco, non animo; & * quocumque fuero, intra me vos clausos habebo (*g*). Vere dico, non est illud cor carneum, ubi vestrae animae non recipitur miranda dulcedo, sed est marmore durior (*h*), si tantae charitatis non amplectitur blandimento (*i*). Nam quis de te tam congrua praedicet, quam mens vere sancta deposcit? Aut quis suo sic satisfacit animo, ut vestrum, sicut te condecet, digne prodat affectum, qui in terra sic humilis es, ut habites erectus in coelis: & inclinando ad infima (*k*), sublevari te facias ad excelsa, ut jam agnoscaris (*l*), qui Christi humili-

* *Deferentem.*
* *Portionem.*

b

c

Fortunati laetitia in accipiendis litteris Euphronii.

d

* *Copiosum.*

e f

* *Ubicunque.*

Ejusdem charitas in Euphronium.

g

h i

k

Laudes Eupronii.

l

militatem libenter (*m*) amplecteris, de ejus (*n*) regni (*o*) munere quid habebis? Quoniam, sicut ipsius mandata sunt, qui se parvulum inter homines vult videri, magnificum se elatus respiciat (*p*) in supernis unusquisque qualiter desiderat, & exponat (*q*). Ego vero gratulor, in corde Domni Euphronii dilectionem Domini mei * sedisse (*r*) Martini: quapropter multiplici me prece Apostolatui & sanctae charitati vestrae commendans, rogo per ipsum domnum Martinum, cujus frueris participato consortio, ut apud eum memorari praecipias me famulum & devotum, quatenus, quid apud eum meritis praevaletis in meae (*s*) humilitatis protectione jugiter ostendatis. Ora pro me, domne sancte, & Apostolice, peculiaris domne & pater.

m n o — *p* — *q*

* Sensisse. — *r*

Fortunatus ejus se precibus commendat. — *s*

(*a*) S. Euphronius, decessor Gregorii in sede Turonensi fuit, vir ex Senatorio genere, sed inprimis egregia pietate, ac religione clarissimus. Nepos fuerat S. Gregorii Episcopi Lingonensis, de quo Greg. Turon. lib. de Vitis Patrum cap. 7. Obiit S. Euphronius anno 12. Regis Sigiberti, sive anno 573. ut refert Gregorius lib. 2. de miraculis S. Martini cap. 1. Is decimus octavus Turonensis Ecclesiae Episcopus ponitur ab ipso Greg. l. 10. Historiae Franc. c. 31. decessit septuagenarius, cum annos 17. sedisset.

(*b*) Edit. Ven. *volubilitatem transcursam*.

(*c*) Unus Cod. Vat. & Ven Edit *portitorem*.

(*d*) In uno Cod. Vat. *humane* coelesti pro munere.

(*e*) Unus Cod. Vat. multis repletum *copiosum f. copiosè*.

(*f*) Cum primum Fortunatus Turones venit ad sepulchrum S. Martini, sedebat Euphronius, urbis illius Episcopus; a quo Fortunatum perhumaniter fuisse exceptum ex hisce ejusdem verbis conjicere possumus; quibus se ab Euphronio *multis repletum beneficiis* testatur: quod sane disertius sequens epistola ostendit. Is deinde Pictavos se contulit, & in ea civitate habitavit: quam hic indicari iis verbis: *qui quamvis in altera commorer civitate*, cum Brovvero crediderim. Vide quae diximus in Vita Fort. num. 47.

(*g*) Edit. Ven. *Clausos habeo*.

(*h*) Unus Cod. Vat. Marmore *durius*.

(*i*) Edit. Ven. *blandimentum*.

(*k*) Edit. Ven. inclinando *ad infirmitatem*.

(*l*) In uno Cod. Vat. *ut jam agnosceres*. Item Ven. Edit.

(*m*) In uno Cod. Vat. deest *libenter*.

(*n*) Ibid. *de cujus*.

(*o*) Ibidem deest *regni*. Item in alio Cod. Vat.

(*p*) Edit. Ven. *respiciet*.

(*q*) Unus Cod. Vat. *& exponatur*.

(*r*) In uno Cod. Vat. *sensisse*.

(*s*) Unus Cod. Vat. *praevaletis in me*.

CAPUT II.

Domno ſancto, mihique in Deo (a) peculiari patrono Euphronio Papae Fortunatus.

Euphronii ſingularia in ſe beneficia, ac merita praedicat, ac ſuam in illum memoriam, & charitatem declarat. Pluribus deinde virtutes Euphronii, quibus vel caeteris erat exemplo, proſequitur: ad extremum pro ſuis noxis ut ad Patrem ipſe deprecator exiſtat, ſumme exorat.

Euphronii in Fortunatum benevolentia. — COpioſam & ſuperabundantem pectoris veri dulcedinem, quam
circa devotionem perſonae meae, veſtram beatitudinem,
b — pater amantiſſime, fateor impendiſſe, quis illam, ut dignum (b) eſt,
vel corde poſſit concipere, vel ſermone valeat explicare? Quae
tanto me ſibi vinculo admirandae charitatis adſtrinxit, ut ne
unius horae ſpacio, ab illo mihi videar ſeparari conſpectu, quem
& ſi praeſentem non video, attamen intra pectoris habitaculum
* Reclauſum. * Carnati. — retineo conditum & * recluſum (c). Quis enim tuae * pietati (d)
* Quo. c d — peculiaris non redditur, in * qua tantae bonitatis beneficia con-
* Inducat. — tinentur? aut quem ad tuam dulcedinem non * ducas invitum,
* Perfuſum. — cujus probavimus animum ineffabili charitate * profuſum? Qua
autem illud admiratione complectar, cum te ſic video cunctos
Virtutes Euphronii. — diligere, ac ſi unumquemque de proprio viſus ſis latere gene-
e — raſſe? Quis vero filiorum ſuperbus deſideret, ubi te patrem
* Quamvis. — & doctorem tantae humilitatis agnoſcit? aut * quis (e) ſummo
f — nobilitatis (f) deſcendens de culmine, cum te ſic reſpicit ſupplicem,
* Oſtendet. — non ſe tuis veſtigiis in terra provolutus * extendet (g)? Vere dico.
g h — Si tumidum ſuperbia dejicit, multum eſt laudabilis humilitas,
quae vos erigit (h). Quis denique illic eſſe poſſit iracundus, aut
turbidus; ubi Sacerdos & Pontifex tam placidus eſt inventus?
Scit enim totus ſine rapacitate grex vivere, ubi vivendi tran-
quillitas diſcitur a paſtore. Quid de rebus reliquis referam; in
* In. — quibus te ſic impendis in ſingulis; ut lauderis * a cunctis (i)?
i — Quae tamen & ſi imitari non poſſumus, vel vidiſſe quod imi-
tari deceat, congaudemus. Quapropter dominationi & ſanctitati
veſtrae peculiariter me commendans, rogo & obteſtor, ſic ille
Fortunatus adhibet illum pro ſe patronum, ac deprecatorem. — domnus meus Martinus ſua interceſſione obtineat, ut cum ipſo,
juxta merita veſtra, in luce perpetua vos collocet divina miſe-
* Digneris. — ricordia, ut pro me humili filio & ſervo veſtro, ad ejus bea-
tum ſepulchrum orare * digneris, ut pro peccatorum meorum re-
miſſio-

missione pius intercessor * accedas (*k*). Eos vero, qui vestri sunt, omnes domnos & * dulces meos reverenter saluto: domnum meum per omnia, dulcissimum filium vestrum, * Eventium (*l*) pro me multipliciter supplico salutari. Domno meo Felici (*m*) Episcopo si per vos venit, me benigno animo commendari deposco. Ora pro me.

* *Is accedat*. * *Duces*. * *Evantium*. k l m

(*a*) Un. Cod. Vat. *in Domino*.
(*b*) In uno Cod. Vat. post *dignum* deest *est*.
(*c*) Edit. Ven. *reclausum*. Item duo Codd. Vat.
(*d*) Ibid. in Ven. Edit. *tua pietate in quo*.
(*e*) Edit. Ven. *aut quamvis*. Item duo Codd. Vat.
(*f*) Edit. Ven. *descendat*.
(*g*) Duo Codd. Vat. *extendit*. Item Edit. Ven.
(*h*) Duo Codd. Vat. *vos* multum est.... *quod erexit*.
(*i*) Edit. Ven. *in cunctis*. Item duo Codd. Vat.
(*k*) In uno Cod. Vat. *accedat*.
(*l*) Duo Codd. Vat. & Ven. Edit. *Aventium*. Putat Brovverus hunc Eventium, sive Evantium fuisse illum, de quo Greg. Turon. lib. 8. Histor. Franc. cap. 39.: qui creatus Episcopus Viennensis obiit anno undecimo Regni Childeberti, sive an. 586. Alter Eventius a Gregorio memoratur lib. 10. Histor. Franc. cap. 2., qui legatus a Chilperico missus Constantinopolim, ibi populari in seditione est interfectus: ut narrat Greg. citato in loco. Uter sit, an potius neuter, de quo hic Fortunatus, incertum.
(*m*) Hic Felix non esse videtur alius, quam Namnetensis Episcopus, de quo infra.

CAPUT III.

Ad eundem.

5. Euphronii virtutes celebrat; ac inprimis Pastoralem ejusdem sollicitudinem, & diligentiam commendat.

Quamvis pigra mihi jaceat sine fomite lingua:
    Nec valeam dignis reddere digna viris,
Attamen, alme pater, Christi venerande Sacerdos,
    Euphroni, cupio solvere parva tibi.
Debeo multa quidem, sed suscipe pauca libenter,
    Sit veniale precor, quod tuus edit amor.
Ecclesiae lampas sub te radiante coruscat,
    Lumine Pontificis fulget ubique fides.
Gratia praecellens syncero in pectore vernat,
    Quo nullus dolus est, Israelita * vir es.
Immaculata tibi foeliciter actio currit,
    Ut penetres coelos, haec via pandit iter:

Fortunatus multa debet Euphronio.

Euphronii fides. Sinceritas. * *Virens*. Vita ab omni macula aliena.

Suavis, ac minime fucatus sermo.

Dulcia colloquii sine fuco dicta refundis:
Non sic mella mihi, quam tua verba placent.

Simplicitas.

Quidquid habet sensus, hoc lingua serena relaxat,
Pectore sub vestro fraus loca nulla tenet.
Qui sine velle, manes in simplicitate columbae,
Nec serpens in te dira venena fovet.

Liberalitas in hospites.
* *Exul.*
a

Advena si veniat, patriam tu reddis amatam,
Et per te proprias hic habet * hospes (*a*) opes.
Si quis iniqua gemit, tristis hinc nemo recedit,
Sed lachrymas removens laetificare facis.
Martinus meritis hac vos in sede locavit;
Dignus eras haeres, qui sua jussa colis.
Ille tenet coelum, largo dans omnia voto;

* *Junctus eris Christo*
Pastoralis sollicitudo.
b

* Christo junctus (*b*) eris, hunc imitando virum.
Non perit hic vestrum qui grex ad ovile recurrit,
Candida nec spinis vellera perdit ovis.
Non lupus ore rapit praedam, pastore vigente,
Sed fugit exclusus non lacerando greges.
Haec tibi lux maneat longos, venerande, per annos,
Atque futura dies lucidiora ferat.

(*a*) Tres Codd. Vatic. & Venet. Edit. *exul.* (*b*) Tres Codd. Vat. *junctus eris Christo.*

CAPUT IV.

a

Ad Felicem (a) Episcopum Namneticum.

Domno Sancto, & Apostolica Sede Dignissimo domno & patri Felici Papae, Fortunatus.

Fortunatus, accepis a Felice litteris, earum facundia, & grandi eloquio narrat se fuisse perculsum. Multa scribit in laudem Felicis, ac quaedam ab hoc scripta de se peramanter, & honorifice, extenuare prae modestia conatur, ac postremo eadem refert in Felicem ipsum: Ad extremum ejusdem praesentiae, ac consuetudinis se quam studiosissimum ostendit.

Fortunatus in ora maritima degit.
b
c

OScitante (*b*) me prope finitima pelagi, blandimento naturalis torporis in lecto (*c*), & littorali diutius in margine decubante, subito per undifragos vestri fluctus eloquii, quasi scopulis incurrentibus, elisa salis spargine, me contigit irrorari, sed ad primos evigilandi stimulos, infundi poteram, non tamen excitari

tari, qui adhuc more ſolito graviter obdormitans, tandem aliquando inter crepitantia verborum veſtrorum (*d*) tonitrua vix ſurrexi. Igitur cum conſiderarem dicta ſingula, de more tubarum, clangente ſermone, prolata, & ſydereo quodammodo ſplendore perfuſa; velut coruſcantium radiorum perſpicabili lumine, meã viſi eſtis lumina perſtrinxiſſe: & ſoporantes oculos, quos mihi aperuiſtis tonitruo, clauſiſtis coruſco: tantus enim exercitati claritate colloquii veſtrae linguae jubare (*e*) effulſit, tanta ſe *renidentis eloquentiae lux vibravit, ut converſo ordine mihi videretur verbis radiantibus ab occidentali parte (*f*) ſol naſci, te loquente. Credebam enim quaſi ſono (*g*) Pindarico, compactos (*h*) tetraſtrophos, pedeſtri (*i*) glutine ſugillatos, & ac ſi enthymematum parturiens catenatum vinculum, foecunda fluxiſſet oratio, ſpiris intertexta, ſophiſmate peregrino. Denique quantum ad profunditatem veſtrae dictionis attinet, feceratis ignorantem per ſermonum *compita (*k*) velut inter cautes (*l*) *Echinadum oberrare, niſi a vobis ipſis lampas *viatrix (*m*) itineris occurriſſet. Quod vero veſtris inſeruiſtis Epiſtolis, vocem meam nec acclamatione laudum ſuperatam, in ultimo orbis angulo perſonaſſe; haec ipſã dum relego, coepi me mirari, veſtro ſubito creviſſe colloquio; qui favorem proprio non mererer ornatu, gaviſus uſque adeo affectu fautoris erigi, qui me recognoſcerem ingenii qualitatẽ ſubſterni. O quantum charitas praevalet, cum illud lingua laudantis adjicit, quod *laudanti (*n*) vena ſubducit. Optandum eſt ſiquidem, ut de me humillimo tali teſti potius credatur, quam auctori. Non enim Polydeucen (*o*) ſuae commendaſſet venae ſalientis ubertas, niſi Smyrnei fontis fatidico latice fuiſſet attactus (*p*). Illud itaque, quod dixiſtis, in ultimo orbis angulo, quaſi veſtram habitare praeſentiam, ſatis hoc fieri juſtum eſt, ut dẽ vobis mihi credatis, qui de me vobis credi, blandius ſuadetis. Quoniam loca, quamvis regione ultima, te cive, ſunt prima; nam ſi perſonae merito urbes ſibi vindicant principatum, nulli, per vos, eſt ille locus inferior (*q*) ubi quidquid de laude requiritur, Felix actibus Pontifex *eſt aſſertor (*r*). Denique non Caucaſi nive (*s*), rabidae nec urſae *ſitus frigoribus intertextus, reſpirat, ſed per vos, mutatis ſedibus, aſſiduo favonii ſibilo modulante, *vernat (*t*). Hoc etiam, quod ſanctitas veſtra conqueritur, me invento Turonis, parva prolixitate potitam ſe fuiſſe colloquiis, cum me è contra pudeat, in brevi ſpacio prodidiſſe inſcitiam & latere tanti gratiam Pontificis acquiſitam. Tamen,

d

Eloquentia Felicis, & facundia in ſcribendo.

* *Relidentis*.

e *f* *g* *h* *i*

* *Compitas*.
* *Echinadas*.
* *Praemetrix*.

Felix laudaverat Fortunatum.

k *l* *m*

* *Laudati*.

Fortunati modeſtia.

n *o* *p*

Felicis ſplendor, ac nobilitas.

q

* *Eſſe aſſeritur*.

r

* *Sidus*.
* *Vernatur*.

s *t*

Deſiderium Felicis, & amor in Fortunatum.

* *Nostri amici* men, si * nostrae amicitiae (*u*) partes considerare velitis, quam-
u vis protracto spacio aspectu vestro fruerer, incitari poteram, non
Fortunati in illum. expleri. Quis enim suavium (*x*) semel afflatus odore rosarum, vel
x satiatum quandoque se judicet, vel patiatur reddere fastidientem?
y z Cum, si diuturnius (*y*) fuissemus cominus (z), tanto magis dile-
ctione succenderer, quanto plus agnoscerem quem amarem. Quod
aa enim intulisti; „ si Ligerim (*aa*) vobiscum ascendissem secundis flucti-
bb „ bus, & Namnetis (*bb*) occurrissem „ novi quidem, te mihi Canobo,
Cheruscis accersentibus myoparonem praepetem, catus, & arte
armonica tutus inter symplegadas se mordentes exiissem; & si res
* *Ausu creperico, vel crepero.* exigeret * plausu creperegico (*cc*) Oetan Thyrinthiam, cum Pin-
cc daro spirante, pulsassem. Qua vero aviditate, illud me creditis
dd perlegisse, quod vos intertexere (*dd*), mera charitas imperavit:
quod dixistis: „ Nec si ulcisci venissent, in solatio me vobis
* *Abripere.* „ *arripere (*ee*) valuissent „? credite, quantum meus animus inspicit,
ee ipsa mihi vix Roma (*ff*) tantum dare ad auxilia poterat, quan-
ff tum praestitistis in * verbo: nec apud me plus aliquid est fa-
* *Verba.* ctis impendere, quam vota voluntatis offerre: nam alloquii re-
* *Agere.* fluente dulcedine, nihil opus est plus * egere (*gg*). Quod ve-
gg ro facetiis addidistis: „ nisi solicitatus laudibus, rusticus calamus
* *Tornasset.* „ non * tornasset „ licet talis cultor Christicola feracissima jugera
* *Vos.* saepius exaravit, attamen nuper illum, id est * tuos (*hh*) con-
hh fiteor ludos (*ii*) Ithyphallicos, Amphionio barbito reboasse. Hoc
Singularis Fortunatum inter & Rhedegundem charitas. quoque quod delectabiliter adjecistis „ me domnae meae Rhadigun-
dae muro charitatis inclusum „; scio quidem (*kk*), quia non ex meis
ii meritis, sed ex illius consuetudine, quam circa cunctos novit im-
kk pendere, colligatis. Et quantum in mea persona, panegyricum
poetice tangitis, tantum in ejus laudis historiam retulistis. Ta-
ll men in vestris (*ll*) verbis illud relegere merui, quod in ejus gratia
jam percepi, sed qui de me parvo magna depingitis, quaeso,
de magnis maxima praadicetis. Quapropter dominationi & san-
ctitati vestrae me humili supplicatione commendans, deprecor per
mm dominum redemptorem animarum nostrarum, qui vos (*mm*) prae-
destinatos, sua facturus est in luce consortes, ut me in sanctis
orationibus, pietatis intuitu, dignemini memorare. Magnum enim
enim erit spei meae auxilium, a vobis obtinere quod posco.

Si veniant linguae, pariter Graeca atque Latina,
Pro meritis nequeunt solvere cuncta tuis.
Laudibus obsessus, votis venerandus haberis,
nn Felix, qui sensus luce perennis eris (*nn*).

Hic

(*a*) Hic Felix Episcopus Namneticus fuit : obiit vero anno septimo Regis Childeberti ; ideft anno 582. cum sedisset annos 33. ex testimonio Gregor. Turon. lib.6. Histor. Franc. cap. 15. Gravia inter se , & ipsum dissidia intersuisse , narrat idem Greg: quin is pluribus in locis ejusdem nomen obscurat . Id tamen non impedivit , quominus Felix apud Namnetenses uti sanctus coleretur , ejusque memoria apud ipsos clara fuerit , & insignis .

(*b*) Vide quae diximus in Vita Fortun. num.74.

(*c*) Unus Cod. Vat. *in lecto provocato* .

(*d*) In uno Cod. Vat. deest *vestrorum* .

(*e*) Edit. Ven. *jubar* .

(*f*) Ibid. *ab Occidentali parte se loquente Sol nasci* . Item unus Cod. Vat.

(*g*) Ibid. *quasi sopho Pind.*

(*h*) In uno Cod. Vat. *compactus...fugillatus* .

(*i*) In Ven. Edit. *terrestri glutine fugillatus* .

(*k*) Ibid. per sermonum *compitos*. Item in uno Cod. Vat: In alio *completos*. corr.

(*l*) Vulgo : *inter caute se inclinantem* . Brovv. ex M. S. Trevir. restituit , ut modo legitur : cui lectioni favent vel Codd. Vatic. & Ven. Editio , nisi quod haec habet *Echinadas* pro *Echinadum* . Item duo Codd. Vat. *Echinades* (*addit Brovv.*) *dicuntur insulae in Epiro contra Ambratium sinum , natae Acheloi impetu , arena , limoque eum in iocum convectis*: de quibus Plinius l.2. Thucyd. l.2. Hist. ad finem. Ovid. Metamorph. 8. De his Dionysius in descriptione Orbis v.430. & seq.

Τῆς (Δωδώνης) δ' ὕπερ ἐς Νοτον εἰσιν ὑπὸ σκοπιὴν Ἀρακύνθου
Ἀνδρῶν Αἰτωλῶν πεδίον μέγα , τοῦ διὰ μέσου
Σύρεται ὁλκὸν ἄγων Ἀχελώϊος ἀργυροδίνης ,
Τρινακίης ἐπὶ πόντον ἑλισσόμενος , διὰ μέσσων
Νήσων , ἃς καλέουσιν Ἐχίνάδας , ἧσιν ὁμούρων
Ἕσπεται ἄλλυδις ἄλλα Κεφαλλήνων πτολίεθρα .

(*m*) Duo Codd. Vat. lampas *praeviatrix*. Item Edit. Ven.

(*n*) Unus Cod. Vat. *lauti* : forte *laudati* .

(*o*) Duo Codd. & Edit. Ven. *Polideechen*, & vulgo *Polydeachen*. Brovv. , qui addit , quod MS. Trevir. *Pollucem* referebat in margine . Videtur hoc in loco innuere Fortunatus , Polydeuchen , seu Pollucem non tam ex se clarum extitisse , quam ex testimonio, quod Homerus, a nonnullis Smyrnaeus Patriâ creditus , de ipso reddidit , sive aliàs , sive in hymno , qui εἰς Διοσκόρους inscribitur : qui sic incipit :

Ἀμφὶ Διοσκόρους Ἑλικώπεδες ἔσπετε Μοῦσαι
Τυνδαρίδας , Λήδης καλλισφύρου ἀγλαὰ τέκνα ,
Κάστορα θ' ἱππόδαμον, καὶ ἀμώμητον Πολυδεύκεα .

Unde Theocritus Idill. XXII. quod inscribitur Διόσκουροι , inquit :

Ὑμῖν κῦδος , ἄνακτες , ἐμήσατο χῖος ἀοιδὲς
Ὑμνήσας Πριάμοιο πόλιν, καὶ νῆας Ἀχαιῶν,
Ἰλιάδωντε μάχας , Ἀχιλῆα τε , πύργον ἀϋτῆς .

(*p*) Edit. Ven. fuisset *tactus* .

(*q*) Unus Cod. Vat. locus *interior* .

(*r*) Edit. Ven. *asserit* . In uno Cod. Vat. *requiritur Pontifex assertor* .

(*s*) Vulgo olim legebatur , teste Brovv. *denique non caeca hyeme , rabidave aura* . In Edit. Ven. *denique non secum rabidae ursae situs , frigoribus intertextus , respirat , sed per vos &c.* Brovv. restituit , ut hic legitur, ductus litterarum initiis , quae in MS. quodam se legisse affirmat .

(*t*) Ven. Edit. *vernatur* . Item in uno Cod. Vat.

(*u*) Duo Codd. Vat. *si nostri amici*. Item Ven. Edit.

(*x*) Edit. Ven. *Quis enim odore suavium rosarum afflatus , vel satiatus , quandoque se judicet* &c.

(*y*) Duo Codd. Vat. *diurnius* .

(*z*) Edit. Ven. habet : *post nihilominus* tanto magis &c.

(*aa*) Vulgo legebatur : *si degerem vobiscum* ut notat Brovv. corrupto notissimi fluminis nomine , cujus ab ostiis non abest procul

cul urbs Namnetum, clara olim sedes Ducum, ut ipse refert. Edit. Ven. item corr. *si legerem vobiscum*: ad nomen tamen Fluminis propius accedit.

(*bb*) Edit Ven. *Namnetas occurrissem*. Et unus Cod. Vat. *Namnetam*. Caetera in Ven. Edit. corruptissime: *novi quidem te mihi canobocherucis adcersientibus mioparonem praepetem, captus arte harmonica, tutus inter symphonias mordentes exisse & si res exigeret, clausus crepens ego Poetam Thirintiacum, Pindaro spirante, pulsassem*. Item in MSS. Vat. corruptissime hic locus legitur.

Brovverus cum integram lectionem restituit, tum vel germanum hujusce obscurissimi loci sensum conatus est proferre. Ait itaque, Cheruscos Germaniae populos fuisse, circa Albin fluvium habitantes in Saxonia, more piratarum ex praedis, ac latrociniis viventes: hinc promiscue accepti pro Saxonibus, qui saepe in Galliam irrumpentes, suis armis, ac latrociniis eandem infestarunt: de quibus Sidonius Appoll. scribens ad Nammatium lib. 8. ep. 6. loquitur, inquiens: *sed ecce dum jam epistolam, quae diù garrit, claudere optarem, subitus a Santonis nuntius... constanter asseveravit, nuper vos classicum in classe cecinisse, atque inter officia nunc nautae, modo militis, littoribus Oceani curvis inerrare contra Saxonum pandos Myoparones, quorum quot remiges videris, totidem te cernere putes archipiratas*. Hosce in primis Myoparonum celeritate, ac navigandi solertia praestitisse, pluribus ex monumentis ostendit Brovverus, quibus addere placet, quod de iisdem scribit Hegesippus lib. 5. de Saxon. *validum genus hominum, & praestans caeteris, piraticis tantum Myoparonibus, non viribus nititur*; uti legitur apud Sirmond. in notis ad Epistolam 6. Sidonii lib. 8.

Idem Brovv. advertit, *Canobum sive Canopum* Menelai Gubernatorem fuisse, a quo insula Maris Mediteranei, quae Nili ostio (quod Canopicum appellatur) obvia est, nomen suum acceperit. Jam vero Symplegadas (quas Brovv. ipse pro eo quod MSS. *Sympheras*, Calar. *Symphonias* referebant, ductus non inverisimili conjectura, testatur se posuisse) Insulas esse admonet eootra Bosphorum Thracium: de quibus Plinius lib. 6. cap. 13. & Pomp. Mela lib. 11. de quibusque passim apud scriptores alios occurrit mentio. Jam notum est, quid de illis Poetae finxerint: quod nimirum eaedem, Cyaneae, sive Cyanitae antea dictae a colore earum fusco, sive caeruleo, se mutuo complodentes, naves praetereuntes interciperent, atque collidèrent. Navis primum Argonautarum, ductu Minervae, vel Junonis, rupes illas sospes evasit, ac deinceps ab illo concursu, atque conflictu cessarunt. Sed lege Hom. Odys. lib. 12., ubi easdem describit. & Ovidium lib. 15. Met. c. 7.

Hic itaque est sensus verborum Fortunati: quod is sibi polliceatur, Felice, tamquam Canobo altero, duce, Saxonum, vel Cheruscorum uno aliquo Myoparone conscenso, vel ipsas Symplegadum angustias feliciter se enavigaturum: *ex quo navigandi casu denique sospes, cum plausu Pindaricon aliquod, tanquam Soterion, caneret, sicut ille princeps Lyricorum Oetam, montem Herculeum, sive Tyrinthium, inter Thessaliam, & Macedoniam, sepulchro Herculis cantatum, melicis suis etiam magis extulit*. Oeta scilicet, Tyrinthia appellatur ob Herculem, ibi sepulchro conditum, qui in urbe Tyrintha prope Argum fuerat educatus; de quo proinde canit Pylades Theog. lib. 5.

Dictus ab altrice est idem Tyrinthius urbe,
Qua Tyrius Argis proxima terra fuit.

Illud ad clariorem loci obscurissimi explanationem pro conjectura addere lubet, quod narrat Greg. Turon. lib. 2. c. 19. Saxonas nimirum quasdam insulas, quae deinde a Francis captae, ac subversae sunt, habitasse: quas Insulas ad Ligerim positas fuisse censet Cointius ad ann. 477. Hasce Saxones arcibus munierant, ut si minus prospere res cessissent, liberam in Oceanum enavigandi potestatem haberent. Itaque facile crediderim hosce Saxones hic a Fortunato indicari, ut qui ex illa internecione, & clade reliqui fuerant, aut latrociniis vive-

viverent, aut operam suam navigiis per Ligerim deducendis praestarent, quorum alterutrum indicant fortasse haec Fortunati verba: *Cheruscis accersentibus Myoparonem praepetem*.

(*cc*) In Codd. Vat. hic locus corruptissime legitur.

(*dd*) In duob. Codd. Vat. *intexere*.

(*ee*) Ven. Edit. *abripere*.

(*ff*) Edit. Ven. *Ipsa lex Romana tantum mibi* dare ad auxilia poterat &c.

(*gg*) Ibid. *agere*.

(*bb*) In uno Vat. idest, *vos* confiteor.

(*ii*) Ludos Ithyphallicos se reposuisse testatur Brovv. ex Tiliobrogae libro, sibi probatissimo. Editio Venet. quoque huic favet lectioni, referens: *attamen nuper illum, idest suos confiteor ludos Itypbalicos Amphyoneo barbylo* (f. *barbito*) *reboasse*. Idem Brovv. censet, Fortunatum hoc loco ludos Ithyphallicos, qui ex sua institutione, & origine ad omnem lasciviam, ac petulantiam erant remissi, *voce tenus*, non *notionis recessu*, intelligentiaque, usurpasse: seu potius voluisse metri genus exprimere, quod Ithyphallicum appellabatur. De quo Terentianus Maurus in lib. de Metris:

Ithyphallica porro dicarunt
Musici poetae,
Qui ludrica carmina Baccho
Versibus petulcis
Grajo cum cortice Phallo
Tres dabant Trochaeos,
Ut nomine fit sonus ipso,
Bacche, *Bacche*, *Bacche*.

(*kk*) Un. Cod. Vat. *scio quid est, quia &c.*

(*ll*) Ibid. in verbis *vestrum*.

(*mm*) Ed. Ven. *qui praedestinatos*.

(*nn*) In uno Cod. Vat. perennis *erit*.

CAPUT V.

Ad eundem ex nomine suo.

Felicem impense laudat; cujus opera, ac fide arma Britannica fugata, ac Regni jura defensa, & conservata narrat fuisse.

Fida salus patriae, Felix spe, nomine, corde, — Felicis laudes.
Ordo Sacerdotum quo radiante micat.
Restituis terris, quod publica jura petebant,
Temporibus nostris gaudia prisca ferens.
Vox procerum, lumen generis, defensio plebis,
Naufragium prohibes, hic ubi portus ades. — Vincit jura, & arma Britannica.
Auctor Apostolicus (*a*), qui jura Britannica vincens,
Tutus in adversis, spe crucis, arma fugas. — a
Vive decus patriae, fidei lux, autor honoris,
Splendor Pontificum, noster & orbis amor.

(*a*) Narrat Greg. Turon. lib. 5. Histor. Franc. cap. 32. Britannos an. 579. urbis Namneticae, & Rhedonicae agrum praecipuè infestasse: Felicem vero, Namnetensem Pontificem, misisse legationem ad ipsos; qua permoti, polliciti sunt sese emendaturos quidquid jacturae, & incommodi armis suis intulerant: nec tamen eos stetisse promissis. Videtur aperte Fortunatus hoc Felicis factum spectare, ac proinde hoc poema scriptum facile crediderim circa praefatum annum 579. Idem Fortunatus cap. 8. hujusce libri canit item de Felice:

Insidiatores removes, vigil arte, Britannos.
Nullius arma valent, quod tua lingua facit.

CAPUT VII.

a

Ad Felicem Episcopum, de dedicatione (a) Ecclesiae suae.

Felicis in extruenda, ac dedicanda Basilica in honorem SS. Petri, & Pauli studium, ac sollicitudinem: & ipsius dedicationis celebritatem, ac ritum canit hoc carmine.

CUm Salomon coleret generosi encaenia templi,
Israheliticos (b) fecit adesse viros.
Salomonici Templi dedicatio. b
Levitas, proceres, pueros, juvenesque, senesque,
Undique certatim regia pompa trahit.
Mactantur vituli, tauri jugulantur ad aras,
Et populi in votis gaudia caedis erant.
Nunc vero adsurgit, ritu placitura Beato,
Tempore decurso, justior ara Deo.
Dedicatio Basilicae Namnetensis.
Prospera quae populis Felix modo festa * ministrat (c),
* Ministrans.
* Exuperant (d) rebus gesta priora novis.
* Exuperat.
c d
Convocat egregios, sacra ad solemnia patres,
Quo stat vera salus, & fugit umbra vetus.
Episcoporum conventus.
Docti clave Petri, coelos aperire petenti,
Ac monitis Pauli noscere clausa poli.
Ne lupus intret oves, nec morbus * vulneret (e) agnos
* Indueret.
e
Hinc sunt custodes, inde medella gregis.
Quorum vox refluens, populo, de fonte salutis
Ut bibat aure fidem, porrigit ore salem.
Inter quos medios, Martini sede Sacerdos,
Euphronius (f) fulget Metropolita sacer.
S. Euphronius metropolita.
f
Plaudens in sancta fratrum coëunte corona,
Et sua membra videns, fortior extat apex.
Laetius inde caput, quia sunt sua viscera secum,
Ecclesiae juncto corpore crescit honor.
g h i
Domitianus (g), item Victorius (h), ambo (i) columnae,
Spes in utrisque manens pro regionis ope.
Domnulus (k) hic fulget meritis; Maracharius (l) inde,
Jure * sacerdotii cultor uterque Dei.
* Sacerdoti.
k l
m
En spectat (m), veniat quae nunc memoranda per aevum,
Votis plena piis fulget in orbe (n) dies.
n
In qua promeruit sua gaudia cernere pastor,
Officioque sacro reddere vota Deo.

Tem-

Tempore qui longo adventu pendebat in isto, *Studium Felicis, ac sollicitudo in complenda Basilica Namnetensi.*
Despiciens illud, hoc erat omnis amor;
Omnia tuta timens suspecto in tramite vitae,
Ne prius iret iter, quam daret ista Deo.
Saepius occultans, suspiria lassa trahebat,
Cederet ut Dominus hoc properare decus.
Anxius incerto curarum fasce laborans,
Dum votum spectat, pondera tempus erant.
Sed jam festus adest, solvatur sarcina curae,
Laetitiae cumulus triste repellat onus.
Prospera dans populis, & gaudia larga per urbem,
Felix felici cum grege pastor age.
Hinc te Pontifices circumdant, inde ministri, *Ritus dedicandi Templi.*
Cingit te totum, hinc honor, inde favor.
Clerus ecce choris resonat, plebs inde choraulis (*o*); *o*
Quisque tuum votum, qua valet arte, canit.
Tarda fuere, tibi quia fit mora semper amanti,
Res sublimis enim tarda, sed ampla venit.
Nunc domini laudes inter tua classica canta (*p*), *p*
Et Trinitatis opem machina trina (*q*) sonet. *q*
Adde medullata in templis holocausta sacerdos,
Quo diuturna mices, hostia pura Deo.

(*a*) Cointius Templi hujusce dedicationem refert ad annum 568., quam in Breviario Namnetensi ait factam referri pridie Kal. Octobris. Idem asserit, vix serius differri potuisse, cum Euphronius post quinquennium vitae suae cursum absolverit, quem certum est superstitem vixisse Domitiano, Episcopo Andegavensi: quem huic dedicationi interfuisse apparet ex hoc poemate Fortunati, imo & Baudigisio Domitiani successori.

(*b*) Edit. Ven. *Israel electos* fecit. Unus Cod. Vat. *Israelitas tibi eos* fecit. Mendose.

(*c*) Un. Cod. Vat. *ministrans*. Item Editio Ven.

(*d*) Ibid. *exuperat*. Idem Edit. Ven.

(*e*) Ibi *invulneret* f. *inulceret*.

(*f*) De Euphronio, Episcopo Turon., vide quae diximus supra cap. I. hujusce libri.

(*g*) Domitianus hic Episcopus Catalaunensis fuisse existimatur a Brovv.: & a Cointio, Episcopus Andegavensis, qui interfuit Concil. Tur. II. celebrato an. 566. vel 567., cui postremo subscribimus. Nam Domitianus nequidem occurrit in catalogo Episcoporum Catalunensium, ut in aetatem Fortunati incidere potuerit.

(*h*) Hic Victorius non alius fuisse videtur, quam Victorius, seu Victurius, Episcopus Redonensis, cujus meminit Greg Turon. lib. 8. cap. 32. Hist. Franc. quique eidem Concil. Turon. II. interfuit, ac subscripsit. Non video cur P. Brovv. velit, hunc esse Victorem Episcopum Tricassinum, vel ipsi nomini tam apertam vim inferendo. Praesertim cum & ipse Brovverus ex Baronio confiteatur, eos, qui hic a Fortunato numerantur, Episcopos ferè omnes interfuisse Concilio Tur. II. (quod idem falso refert celebratum circa annum 570.): nec inter eos, qui Concilio illi subscripsere, uspiam Victor Tricassinus appareat.

(*l*) Unus Cod. Vat. ambo *columbae*.

(*k*) Hic Domnulus fuit Episcopus Cenomanensis, cujus item nomen expressum reperitur inter Episcopos, qui praefato Concil. Turon. interfuere. De hoc Greg. Turon. lib 6. Hist. Franc. cap. 9.

(*l*) Maracharius Episcopus Ecolismensis fuit, de quo Gregor. lib. 5. Histor. Franc. cap. 37. A Cointio legitur Romacharius Episcopus Constantiensis; quem videsis. Item in Ven. Editio scribitur *Romacharius*, & in uno Cod. Vat. corrupte *Riomacharius*: in alio *Romacharius*.

(*m*) Edit. Ven. *En spectat adjuta novum memoranda per aevum*. Un. Cod. Vat. corr. *en spectata diu dicta nunc memoranda per aevum*. Idem alius: nisi quod habet: *data sunt* memoranda &c.

(*n*) In Ven. Edit. *in urbe*. Item in tribus Codd. Vat.

(*o*) *Choraules* sumptus est interdum pro capite Scholae, nonnunquam pro Symphoniaco. Vide Glossar. Cangii. Fortunatus in vita S. Radegundis n. 36. narrat de ipsa, quod cum noctu *inter Choraulas, & citharas circa Monasterium a saecularibus multo fremitu cantaretur*, intenta precibus nihil audierit. Vide, quae supra dixit Fortunatus lib. 2. cap. 11. describens Psalmodiam Ecclesiae Parisiensis.

(*p*) Cod. Vat. *cantat*.

(*q*) Autumat Brovv. triplicis Machinae nomine, Basilicae figuram, ac descriptionem, in Crucis formam structae, designari. Quod clarius in sequente poemate exprimitur.

C A P U T VII.

In honorem eorum, quorum ibi reliquiae continentur.

Eorum merita, ac nomina celebrat, quorum sacra lipsana in Namnetensi Basilica reposita fuerant. Mirabilem ejusdem Basilicae structuram, & ornatum describit.

Ss. App. Petri, & Pauli, encomium.

SIderei montes, speciosa cacumina Sion,
    A Libano gemini, flore comante cedri.
Coelorum portae, lati duo lumina mundi;
    Ore tonat Paulus; fulgurat arce Petrus.
Inter Apostolicas radianti luce coronas,
    Doctior hic monitu, celsior ille gradu.

Doctrina Pauli, & auctoritas Petri.
* *Ille*.

Per hunc corda hominum reserantur, & astra per illum;
    Quos docet iste stylo, suscipit ille polo.
Pandit iter coeli hic dogmate; clavibus * alter,
    Est via cui Paulus, janua fida Petrus.
Hic petra firma manens, ille architectus habetur,
    Surgit in his templum, quo (*a*) placet ara Deo.
Uno fonte pares, medicata fluenta rigantes,
    Restinguunt avidam, dulce liquore, sitim.
Fortia bella gerens (*b*), quisquis cupit astra tenere,
    Rex dedit hos proceres militis esse duces.

Horum reliquiae Roma deferuntur in Galliam.

Gallia plaude libens, mittit tibi Roma salutem;
    Fulgor Apostolicus visitat Allobrogas:

A facie

A facie hoſtili duo propugnacula praeſunt,
Quos fidei turres, urbs, caput orbis, habet.
Hi radiant oculi precioſo in corpore Chriſti,
Lumine qui proprio caetera membra regunt (*c*);
Munere (*d*) Felicis coeli cape Gallia fruges, *c*
Pontificiſque tui vota beata cole, *d*
Cujus caſtus amor dedit hanc in honore ſuperno (*e*), *e*
Eccleſiae nuptae, dote perenne, domum.
Vertice ſublimi patet aulae forma triformis (*f*), Namneticae Baſilicae ſtructura & ornatus.
Nomine Apoſtolico, ſanctificata Deo. *f*
Quantum inter ſanctos meritum ſupereminet illis,
Celſius haec tantum culmina culmen habent.
In medium turritus apex ſuper ardua tendit,
Quadratumque levans criſta rotundat opus.
Altius ut ſtupeas arce aſcendente per arcus,
Inſtar montis agens, aedis acumen habet.
Illic expoſitos (*g*) fucis animantibus artus,
Vivere picturas, arte (*h*) reflante, putes: Figuris animantum pingitur.
Sol vagus ut dederit per * ſtannea (*i*) tecta colorem, *g*
Lactea lux reſilit, cum rubor inde ferit. * *Stagnea*.
Ire, redire vides, radio criſpante, figuras (*k*), *h*
Atque lacunar agit, quod maris unda ſolet. *i*
Fulgorem aſtrorum meditantur tecta metallo; *k*
Et ſplendore ſuo culmina ſydus habent.
Luna coronato quoties radiaverit ortu,
Alter ab aede ſacra ſurgit ad aſtra jubar,
Si Nocte inſpiciat hanc praetereundo viator,
Et terram ſtellas credet (*l*) habere ſuas. *l*
Tota capit (*m*) radios, patulis oculata feneſtris, *m*
Et quod mireris hic foris, intus habes.
Tempore quo redeunt tenebrae, mihi dicere fas ſit,
Mundus habet noctem, detinet aula diem.
Dextera pars templi meritis (*n*) praefulget Hilarj,
Compare (*o*) Martino conſociante gradum. *n*
Gallia ſic proprios dum * fundit (*p*) ubique patronos, Sanctorum nomina, quibus ea Baſilica erat inſignis.
Quos hic terra tegit, lumina mundus habet. * *Fudit*.
Altera Ferreoli pars eſt, qui vulnere ferri.
Munere martyrii gemma ſuperba (*q*) nitet. *o*
Obtulit haec Faelix, ut ſit magis ipſe ſacerdos, *p*
Chriſte, tuum templum, qui tibi templa dedit. *q*

Unus

(a) Unus Cod. Vat. *quod* placet.
(b) Edit. Ven. bella *gerit*.
(c) Unus Cod. Vat. *membra tegunt*.
(d) Ibid. *munera* Felicis.
(e) Edit. Ven. in honore *supremo*:
(f) Clarius hic exprimit, quod superius dixerat Poeta:
Et Trinitatis opem machina trina sonet.
(g) In uno Cod. Vat. illic *expositis suos* animantibus.
(h) Ibid. *arce* restante.
(i) Un. Cod. Vat. *stagnea*. Item Ed. Ven.
(k) Eundem ornatum fuisse illius Basilicae, quam Leontius in honorem S. Bibiani Santonis extruxerat, vidimus cap. 12. lib. 1., ubi lege, quae ad illum locum adnotavimus. Sidonius, a Brovvero quoque laudatus, sic Basilicam Lugdunensem, a Patiente Episcopo exaedificatam, & ornatam, describit. lib. 2. epist. 10.
Aedes celsa nitet, nec in sinistrum,
Aut dextrum trahitur, sed arce frontis
Ortum prospicit Aequinoctialem.
Intus lux micat, atque bracteatum
Sol sic sollicitatur ad lacunar,
Fulvo ut concolor erret in metallo.
Distinctum vario nitore marmor,
Percurrit cameram, solum, fenestrae:
Ac sub versicoloribus figuris
Vernans herbida crusta Sapphiratos
Flectit per prasinum vitrum lapillos.
(l) Edit. Ven. *credit* habere.
(m) Unus Cod. Vat. Tota *rapit*.
(n) Edit. Ven. *monitis* praefulget.
(o) Ibid. *cum patre* Martino. Item in uno Cod. Vat.
(p) Ibid. *fudit*. Item in uno Cod. Vat.
(q) Edit. Ven. gemma *superna*.

CAPUT VIII.

a

Ad eundem, in laudem ejus, & regionis Armorici (a).

Laudat Felicem cum ob vetustatem, ac nobilitatem generis, tum ob virtutem, ac in tuendo grege curam, & sollicitudinem.

ILluxit festiva dies, me gaudia cogunt,
Ut quod plebs poterat, solus amore loquar.
Ultima quamvis sit regio Armoricus in orbe,
b c — Felicis (b) meritis (c) cernitur esse prior.
Miserunt similes Oriens, & Gallia sortes,
Illa micat radiis solis, & ista tuis.
Nam splendore novo sua munera quisque ministrat,
d — Tu fers Oceano lumen, & ille rubro (d).
Denique si sensus clara pro lampade fulget,
Ingenium vestrum luminis instar habet.
Maxima progenies, titulis ornata vetustis,
Cujus & a proavis gloria celsa tonat.
Nam quiqunque potens Aquitanica rura subegit,
Extitit ille tuo sanguine, luce, parens.
Germinis antiqui venerabile culmen in orbe,
Laudibus in cujus militat omne decus.

Ut Oriens Sole, ita Felice Gallia illustratur.

Genus Felicis nobilissimum.

Flos

Flos generis, tutor patriae, correctio plebis, Virtutes.
Eloquii flumen, fons salis, unda loquax.
Semita doctrinae, jus causae, terminus (e) irae, e
Cujus in (f) ingenium huc (g) nova Roma venit. f g
Illic quod poterat per plures illa docere,
Te contenta suo Gallia cive placet.
Ornamenta geris, gemino fulgentia dono,
Et te concelebrant hinc opus, inde genus.
Sed qui terrena de nobilitate nitebas, In Ecclesia sua regenda studium, & assiduitas.
Ecclesiam nunc spe nobiliore (h) regis.
Cujus * ad aratrum (i) bone cultor jugiter instas, * Odoratum. * Ornatum.
Ut jam multa Deo splendida dona dares. h
Nupsisti Ecclesiae, felicia vota jugasti, i
Hanc qui matronam dote potente reples. Castae ejusdem nuptiae cum Ecclesia.
Cujus in amplexu ducis sine crimine vitam,
Altera nec mulier corde recepta fuit.
Hanc oculis, animo retines, & corde pudico,
Unde tibi nupsit, castior inde manet.
Illa tibi prolem peperit, sed corpore virgo,
Et populum gremio * fudit amata tuo. * Fundit. Prolis foecunditas.
Ecce tuos natos, divina ex conjuge sumptos,
Et modo te gaudent, quos patris umbra tegit.
Proque salute gregis pastor per compita curris,
Exclusoque lupo, tota (k) tenetur ovis. k
Insidiatores removes, vigil arte Britannos (l); l
Nullius arma valent, quod tua lingua facit. Removet Britannos.
Tu quoque jejunis cibus es, tu panis egenti,
Quae (m) sibi quisque cupit, hic sua vota videt. Munificentia in pauperes.
Divitias proprias in pauperis ore recondis, m
Largas mendici ventre reponis opes.
Tempore quo veniet Christus, tunc omnia vobis
Judicis in facie sacculus iste refert,
Sit tibi fixa salus, numerosos ampla per annos,
Perpetuus felix nomine, mente, fide.

(a) Aremoricus, regionis tractus est in Gallia, ad Oceanum Occidentalem positae, quae etiam appellabatur Britannia minor: quod Britanni eam Galliae partem olim incoluerint, a quibus *Letavia*, sive littoralis nominata est, ut refert auctor vitae S. Gildae, Abbatis Ruyensis num. 16. Eadem dicta fuit *Aremorica* quasi ad mare sita: ducta voce nimirum ab *Ar*, quod sonat *super*, & *Mor* mare; ut habet Mabillonius in notis ad praefatam vitam S. Gildae saec. I. Bened. Tractus vero regionis

gionis ille a priscis extrema Orbis ora, atque Regio vocata est, quod eam Oceanus terminaret, qui Britanniam majorem, extra hunc nostrum Orbem jacentem, ut antiqui censebant, a Galliis dividit. De Aremorici Imperii incrementis, ac decrementis, variisque Gentis illius vicissitudinibus plura habet Brovverus, quae, quod ad propositum nostrum non faciant, praetermittenda duximus.

(*b*) Credibile est Felicem hunc, cujus genus clarissimum celebrat Fortunatus, fuisse è stirpe Felicium, quos in Aquitania nobilissimos quondam, ac potentissimos floruisse, memoriae proditum est. Extat Sidonii Apollinaris carmen ad Felicem Magnum, qui erat Praefectus Praetorii, & Patricius, Felicis Magni Consulis Filius: in quo, cum ille jam a se contendisset, ut poemata sua ederet, sic eum alloquitur:

Dic, dic, quod peto, Magne, dic amabo,
Felix nomine, mente, honore, fama,
Natis, conjuge, fratribus, parente,
Germanis genitoris, atque Matris,
Et summo Patruelium Camillo,
Quid nugas temerarias amici,
Quas sparsit tenerae jocus juventae,
In formam redigi jubes libelli?

Extat vel epistola Constantini Augusti ad Felicem, Praefectum Praetorii, quam refert Sirmondus in App. Codicis Theodosiani: quam vide. Theodericus vero, Italiae Rex, apud Cassiod. epistola 1. lib.2. scribens ad Anastasium Imperatorem, ac loquens de Felicis consulatu: *Felix*, inquit, *a Consule sumat annus auspicium, portamque dierum tali nomine dicatus annus, tempus introeat, faveatque reliquae parti fortuna principis. Quid enim nobis credi possit optatius, quam ut alumnos proprios ad ubera sua Roma recolligat, & in venerando nominis caetu Senatum annumeres Gallicanum? Agnoscat Curia Transalpini sanguinis decus, quae non semel coronam suae nobilitatis ejus flore vestivit. Novit inter reliquos fasces viros inde sumere consulares. qui longo stemmate ducto per trabeas, lege temporum, originarius est honore*: & epistola 2. ad ipsum Felicem scriptâ, qua eundem Consulem declarat: *non relinqui*, ait, *inglorios patimur, qui generis claritate praedicantur: currat quin immo bonorum gratia per parentes... redit per te Transalpinae familiae Consulatus, & arentes lauros viridi germine renovasti*.

(*c*) In uno Cod. Vat. Felicis *merito*.

(*d*) Ibid: & *iste rubro*.

(*e*) Narrat Greg. Turon. lib.4. Histor. Franc. cap.4. Chanaonem, Britannorum Comitem, cum fratres interfecisset, ac quartum, Macliavum nomine, vellet item de medio tollere, per Felicem Namnetensem ab illa caede cohibitum fuisse; quod ejus factum hic a Fortunato significari puto.

(*f*) Ingenium & eloquentiam Felicis vel supra commendavit Fortun. in epistola ad eundem scripta cap.4. hujusce libri.

(*g*) In uno Cod. Vat. *hic nova* Roma.

(*h*) Unus Cod. Vat. *nobilitate* regis.

(*i*) Ibid. cujus ad *ornatum bene* cultor. Item Edit. Ven. cujus *ad ornatum*, & duo alii Codd. Vat.

(*k*) Edit. Ven. *tuta* tenetur ovis.

(*l*) Vide quae diximus de Felice ad c.3. hujusce libri. Brovverus vult, egregiam Felicis operam in removendis a grege suo Pelagianis, quorum princeps Pelagius natione Britto fuit, extitisse, atque illius ea in re meritum hic indicari a Fortunato. Sed potius crediderim, Felicis in reprimendis armis, ac licentia Britannorum, quominus Namneticum agrum popularentur, ad virtutem, & sagacitatem hunc locum esse referendum: idque clarius, ex consequente versiculo significari:

Nullius arma valent, quod sua lingua facit.

(*m*) Unus Cod. Vat. quae *si* quisque.

CA-

CAPUT IX.

Ad Felicem Episcopum, de paschate resurrectionis Domini.

Paschalia Festa, & gaudia celebrat: atque ex veris amoenitate (quam, occasionem nactus, fusius describit) temporis illius felicitatem, ac divina, quae celebrantur, Mysteria commendat. Ad extremum Felicis Namnetensis in lucranda Gente Saxonem, & ad Christum convertenda diligentiam, & operam consecrat carmine.

TEmpora (*a*) florigero rutilant distincta sereno,
Et majore poli lumine porta patet.
Altius ignivomum solem coeli orbita ducit, *a* Veris descriptio.
* Qua (*b*) vagus * Oceanus exit, & intrat aquas. * Quis. * Oceanus.
Armatus radiis, elementa liquentia lustrans, *b*
Adhuc nocte brevi tendit in orbe diem.
Splendida syncerum producunt aethera vultum,
Laetitiamque suam sydera clara probant.
Terra favens, vario fundit munuscula foetu;
Cum bene vernales (*c*) reddidit annus opes. *c*
Mollia purpureum pingunt violaria campum,
Prata virent herbis, & micat herba comis.
Paulatim subeunt stillantia lumina (*d*) florum, *d*
Arridentque (*e*) oculis gramina tincta suis. *e*
Semine deposito, lactans (*f*) seges exilit arvis, *f*
Spondens agricolae vincere posse famem.
Caudice desecto (*g*) lachrymat sua gaudia palmes, *g*
Unde merum tribuat, dat modo vitis aquam.
Cortice de matris, tenera lanugine, surgens,
Praeparat ad partum turgida gemma sinum.
Tempore (*h*) sub hyemis foliorum crine revulso (*i*), *h i*
Jam reparat viridans frondea tecta nemus.
* Myrta (*k*), salix, abies, corylus, siler, ulmus, * acer (*l*), nux. * Myrrha. * Acervus.
Plaudit quaeque suis arbor amoena comis. *k l*
Constructura (*m*) favos, * apis (*n*) hinc alvearia linquens. * Apes.
Floribus instrepitans, poplite mella rapit. *m n*
Ad cantus revocatur * aves (*o*), quae carmine clauso, * Aves.
Pigrior hyberno frigore muta fuit. *o*
Hinc philomela suis attemperat organa cannis,
Fitque repercusso dulcior aura melo.

Natura revirescens Dominicae Resurrectionis Mysterio concinit.

Ecce renascentis testatur gratia mundi,
Omnia cum Domino dona redisse suo.
Namque triumphanti post tristia tartara Christo
Undique fronde nemus, gramina flore favent.
Legibus inferni oppressis, super astra meantem,
Laudant rite Deum lux, polus, arva, fretum.
Qui crucifixus erat Deus, ecce per omnia regnat,
Dantque creatori cuncta creata precem.
Salve festa dies, toto venerabilis aevo;
Qua Deus infernum vicit, & astra tenet.
p Nobilitas (*p*) anni, mensium decus, alma dierum,
Horarum splendor, * scrupula (*q*) * puncta fovens.

* Scrupula, scripula.
* Cuncta.

q r Hinc tibi sylva comis, hinc (*r*) plaudit campus aristis;
Hinc grates, tacito palmite, vitis agit.
s Si (*s*) tibi nunc avium resonant virgulta susurro,
Has inter minimus passer, amore cano.
Christe salus rerum, bone conditor, atque redemptor,
Unica progenies ex deitate patris.

Divina ex Patre Christi generatio.

Irrecitabiliter manans de corde parentis,
t Verbum subsistens, & penetrare (*t*) potens.
u Aeqnalis, concors (*u*), socius, cum patre coaevus:
Quo sumpsit mundus principe principium.
Aethera suspendis, sola congeris, aequora fundis,
x Quaeque locis habitant quo (*x*) moderante vigent.
Qui genus humanum cernens * mersum (*y*) esse profundo,

* Mersisse.

Incarnatio Dominica

y Ut hominem eriperes, es quoque factus homo.
z Nec voluisti (*z*) etenim tantum te corpore nasci,
Sed caro quae nasci pertulit, atque mori.

Mors.

Funeris exequias pateris vitae auctor, & orbis,
Intrans mortis iter, dando salutis opem.
au Tristia cesserunt (*au*) infernae vincula legis,
Expavitque chaos luminis ore premi.
Depereunt tenebrae Christi fulgore fugatae,
bb Et terrae (*bb*) noctis pallia crassa cadunt,
cc Pollicitam (*cc*) sed redde fidem, precor, alma potestas,
Tertia lux rediit, surge sepulte meus.
dd Non decet, ut humili (*dd*) tumulo tua membra tegantur,
ee Neu (*ee*) precium mundi vilia saxa premant.
Indignum est, cujus clauduntur cuncta pugillo,
Ut tegat inclusum, rupe vetante, lapis.

Lintea

Lintea tolle, precor, sudaria linque sepulchro,
Tu satis es nobis, & sine te nihil est.
Solve catenatas inferni carceris umbras, **Ad inferos descensus**
Et revoca sursum, quidquid ad ima ruit.
Redde tuam faciem, videant ut saecula lumen,
Redde diem, qui nos, te moriente, fugit.
Sed plane implesti remeans, pie victor, ad orbem (*ff*), *ff*
Tartara pressa jacent, nec sua jura tenent.
Inferus insaturabiliter cava guttura pandens, **Captivam plebem ab inferis reducit.**
Qui rapuit (*gg*) semper, fit tua praeda, Deus. *gg*
Eripis innumerum populum de carcere mortis,
Et sequitur liber, quo suus auctor adit (*hh*). *hh*
Evomit absorptam trepide fera bellua plebem,
Et de fauce lupi subtrahit agnus oves.
Hinc tumulum repetens, post tartara, carne resumpta,
Belliger ad coelos ampla trophaea refers.
Quos habuit poenale chaos, jam reddidit in te (*ii*), *ii*
Et quos mors peteret, hos nova vita tenet.
Rex sacer, ecce tui radiat pars magna triumphi (*kk*), *kk*
Cum puras animas sacra lavacra beant.
Candidus egreditur nitidis exercitus undis,
Atque vetus vitium purgat in amne novo. **Baptismo recens abluti albis vestibus induuntur.**
Fulgentes animas vestis quoque candida signat,
Et grege de niveo gaudia pastor habet.
Additur * ac Felix (*ll*) consors mercede sacerdos. * *Hac*.
Qui dare vult Domino dupla talenta suo. **Felicis in grege suo muniendo & amplificando felicitas.**
Ad meliora trahens gentili errore vagantes, *ll*
Bestia ne * rapiat, munit ovile Dei, * *Rapiet*.
Quos prius * Eva nocens infecerat, hos modo reddit. * *Heva*.
Ecclesiae pastos ubere, lacte, sinu.
Mitibus alloquiis agrestia corda colendo,
Munere Felicis, de vepre nata seges.
Aspera (*mm*) gens Saxo, vivens quasi more ferino, **Saxonas ad Christum convertit.**
Te medicante, sacer, bellua reddit ovem. *mm*
Centeno reditu tecum mansure per aevum,
Messis abundantis horrea fruge reples.
Immaculata tuis plebs haec vegetetur in ulnis,
Atque Deo purum dignus ad astra feras.
Una corona tibi de te tribuatur ab alto,
Altera de populo vernet adepta tuo.

 In

(*a*) In Edit. Parisiensi an. 1644., & Lugd. apud Joan.Tornaesium, & Gul.Gazejum an. 1561., in qua hoc Poema attexitur Op. Lactantii, initium carminis sumitur a duobus versibus, qui Brovv. Edit. sunt n.39., & 40.

Salva festa dies ec.

quibus in Edit. Paris. continuo subduntur alii duo positi num.31. & 32. *ecce renascentis testatur* ec. Item in Hymnario Cl. Tomm. Quamquam in illo mutilum reperitur hoc poema: cum post duos illos Distichos, carmen prosequatur *namque triumphanti post tristia* ec. superioribus praetermissis, & demptis duobus Distichis, qui post sequuntur: *Hinc sibi sylva comis* ec. *si tibi nunc avium* ec., tum carmen desinat ad versus illos *exclusive:additur ae Felix* ec. Augustus Buchnerus in notis ad hoc carmen censet Disthicum *Salve Festa dies* ec. esse legendum, eo loco,quo posuit Brovv. Id quod & rerum consequentia postulare videtur.

(*b*) Unus Cod. Vat. & Ven. Edit. *qui... o.eanas* in alio Cod. Vat. qua..... *oceanas* in tertio *qui*... oceanus.

(*c*) In Praef. Edit. Lugd. *cum bene vernarit, reddit & annus opes*.

(*d*) Ibid. *stellantia* lumina florum.

(*e*) Ib. *Floribus arrident gramina cuncti suis*.

(*f*) Edit. Ven. *late* seges. Item in Ed. Lugd.

(*g*) Ib. & in Ven Ed. caudice *deserto*.

(*h*) In uno Cod. Vat. *corpore* sub hyemis. corr.

(*i*) In Edit. Lugd. crine *refuso*.

(*k*) Ibid. *mista* salix. corr.

(*l*) In uno Cod. Vat. ulmus, *acernus*.

(*m*) In uno Cod.Vat.*construitur a* favos.

(*n*) In uno Cod. Vat. *apes*.

(*o*) Edit. Ven. *avis*.

(*p*) In Edit. Lugd. *Mobilitas* anni,*mensum decus*. Item Edit. Ven. *mensum*. In uno Codic. Vat. *mensum* decus, *arma* dierum. In alio *mensum* decus: *mensum* scilicet pro *mensium* per synaloephen.Ita Ovid. Fast. 5.v. 187.

Quum non sins, cedantque tibi confinia mensum.

(*q*) In Ed. Lugd., & Hymn.Cl.Tom.*stridula cuncta favens*. Ven. ed.*stridula* puncta fovens. In duob. Codd. Vat. *scripula*. Ut autem legitur in Edit. Brovv. scrupulum sive scirptulum vicesima unciae pars est: pro minutis autem quibusque rebus usurpari solet. Adnotat laudatus Buchnerus hic *scriptula puncta* dici a Fortunato,quomodo apud Virgilium *metra verba*, & apud Phaedrum *verba monita*.

Priscianus Fannius in lib. de nummis, & ponderibus, *obolus*, ait, *dicitur*, *ut Dardanus docet*, *scripulus esse*, *id est sex siliquae*. Plura ad hunc Fannii locum adnotat Elias Vinetus, qui ait scripulum a Graecis γράμμα nominatum fuisse juxta hunc distichum:

Semioboli duplum est obolus, quem pondere duplo,

Γράμμα *vocant*: scriplum *nostri dixere priores*.

(*r*) In Edit. Ludg. Hinc tibi sylva comis, *plaudit quoque campus* aristis. In duob. Codd. Vat. *plaudit bio*.

(*s*) Ibid. *Hinc* tibi nunc avium ..... *has inter nimio passer amore canit*.

(*t*) Ibid. *& Patris ore potens*.

(*u*) In uno Codic. Vatic. aequalis *consors*.

(*x*) Ibid. quae *moderata vigent*.

(*y*) Tres Codd. Vat. *mersisse*. idem Ven. Edit.

(*z*) Hymn. Cl.Tomm., & Edit. Lugd. *nec nostro tantum voluisti e corpore nasci*. In Ven. Ed. *nec voluisti etenim tantum de corpore nasci*.

(*aa*) Ibid. tristia *cessarunt*.

(*bb*) Ib. *Aeternae* noctis.

(*cc*) Ibid. *sollicitam*.

(*dd*) Edit. Lugd. non decet *ut vili*.

(*ee*) Ibid. *non* pretium.

(*ff*) Ibidem & in Ven. Edit. pie victor *Olympum*.

(*gg*) Edit. Lugd. *qui raperet* semper.

(*hh*) Ibid. quo suus auctor *abis*.

(*ii*) Ibid. reddidit *iste*.

(*kk*) Ibid. pars magna *trophaei*.

(*ll*) Hunc Felicem, de quo hic Fortunatus, alium esse,quam Namnetensem Ep. vix suspicari possumus: ex quo apparet, quam

quam hallucinati sint, qui hoc carmen Lactantio adscripsere.

(*mm*) Advertit Brovv. olim mendosissime scriptum fuisse *asper agens Saxo*. Quaerit idem Brovv. quomodo Felix Namnetensis in Saxonas, tot regionum intervallo a sua Dioecesi dissitos, pietatem suam exercere potuerit; ac censet, magnum eorum numerum, quod frequentibus cladibus a Francis attriti fuissent, captivos in Galliam deportatos; in quibus emendis, ut tunc moris erat religiosissimis viris, & Christo lucrandis operam suam, & liberalitatem Felix impenderit. Sed vide quae adnotavimus ad c. 4. hujusce libri.

C A P U T X.

De domno Felice Nannetico, cum fluvium (a) alibi detorqueret. a

Sumptuosissimum Felicis Namnetensis opus, in detorquendo fluminis cursu, qua novo aggere extructo, qua vetere depresso, & effosso, celebrat: ac quae inde copiae vicinis populis erant perventurae, non sine egregia Felicis laude, describit.

CEdant antiqui, quidquid meminere poetae,
 Vincuntur rebus facta vetusta novis.
Includi fluvios si tunc spectasset Homerus,
 Inde suum potius dulce replesset opus.
Cuncti Felicem legerent modo, nullus Achillem,
 Nomine sub cujus cresceret artis honor.
Qui probus ingenio, mutans meliore rotatu,
 Currere prisca facis flumina lege nova.
Aggere composito, removens in gurgite lapsum, Felix cursum Fluminis alio detorquet.
 Quo natura negat, cogis habere viam.
Erigis hic (*b*) vallem, subdens ad concava montem, b
 Et vice conversa, haec tumet, ille jacet.
Alter in alterius migravit imagine formam, Operis magnitudo.
 Mons in valle sedet, vallis ad alta subit.
Quo fuit unda fugax, crevit pigro obice terra,
 Et quo prora prius, huc (*c*) modo plaustra meant. c
Collibus adversis flexas super invehis undas,
 Et fluvium docilem, monte vetante, trahis.
Quo (*d*) † rapidus flueret, veniens celer amnis adhaesit (*e*). † Fluvius. d e
 Et subito, nato colle, retorsit iter.
Quae prius in praeceps, veluti sine fruge, rigabant (*f*), Utilitas inde quaesita.
 Ad victum plebis nunc famulantur aquae. f
Altera de fluvio metitur seges orta virorum,
 Cum per te populo parturit unda cibum.

Qua-

Qualiter incertos hominum scis flectere motus,
Qui rapidos fontes ad tua fraena regis?
Stet sine labe tibi, Felix, pia vita per aevum,
Cujus ad imperium transtulit unda locum.

(*a*) Censet Brovv. de Ligeris fluminis alveo, aliò deportato, haec a Fortunato dicta, esse accipienda: si minus, de amne Cariaco, minus nobili, & claro, qui parum abest ab urbe Namnetensi. De quo idem Fortun. lib.5. c.8., item scribens ad Felicem, canit:

Quà tua rura lavat vitrea Liger algidus unda.

Cariaci speciosus ager devexus in amnem.

(*b*) Edit. Ven. erigis *hinc*.
(*c*) Ibid. & unus Cod. Vat. *hic* modo plaustra. Hic versus olim mendose legebatur, teste Brovv. hoc modo: *pro rabidis undis* huc modo *plaustra meant*.
(*d*) Unus Cod. Vat. *qua* rapidus.
(*e*) In Edit. Ven. amnis *obbaesit*.
(*f*) Ibid. sine fruge *rigebant*.

C A P U T XI.

a

De Nicetio (a) Episcopo Treverensi.

Laudat Nicetium, Episcopum Trevirensem, ob ejus innocentiam, misericordiam, & liberalitatem in egenos, ac peregrinos: ob pastoralem sollicitudinem, ac studium in sacris Aedibus restaurandis.

Nicetii virtus, ac dignitas.

S Plendor, apex fidei, venerabile (*b*) mente Niceti,
b
Totius orbis amor, Pontificumque (*c*) caput.
c
Summus Apostolico praecellens pastor ovili,
Auxisti meritis, quidquid honoris habes.
Divino insistens operi, terrena relinquis,
Cui moritur mundus, non moriture manes.
Vita brevis cunctis, sed non brevis illa Beatis,
Cum bona non pereant, jure perennis eris (*d*).
d
In egenos & pauperes beneficentia.
Dum tibi restrictus maneas, & largus egenis,
Quod facis in minimis, te dare crede Deo.
Captivus quicunque redit, sua limina cernens,
Ille lares patrios, tu capis inde polos.
Hic habet exul opem, jejunans invenit escas,
Qui venit esuriens, hinc satiatus abit.
Solatur tristes.
Tristibus imponis curas purgando querelas,
Et sanat cunctos una medela viros.
Pauperis hinc lachrymas desiccas, gaudia praestans,
Qui prius ingemuit, vota salutis habet.

Te

Te pascente greges, nunquam lupus abripit agnos, — Ejusdem in grege tuendo sollicitudo.
Sunt bene securi, quos tua caula tegit.
Templa vetusta Dei revocasti in culmine (e) prisco*, — e Munificentia in sacras aedes.
Et floret senior, te reparante, domus.
Hinc * populis longos tribuas pia vota per annos, — * Hic.
Et maneas pastor, ne lacerentur oves.

(a) S. Nicetii sanctitatem, & miracula, & actae vitae ordinem describit Greg. Tur. lib. de Vitis PP. cap. 17. Item eundem laudat lib. 10. Histor. Franc. cap. 29., & de gloria Confes. c. 94. Is a Clothario, quod ejusdem vitia libere arguisset, pulsus in exilium, a Sigiberto, statim atque Regnum, Patre vita functo, adeptus est, revocatur, ac sedi suae restituitur. Obiit is circiter anno 566. nonis Decembris, ut proinde haec poemata, ad Nicetium scripta, non multo post adventum Fortunati in Galliam, ab eodem elucubrata dicenda sint.

At Brovv. Nicetii obitum refert ad an. 564., sed fallitur coeteroquin qua ratione eum nosse Fortunatus, ac loqui cum ipso potuisset? qui ad annum 565. tantum in Gallias venit, ipsius confessione Brovveri? Deinde Nicetius scripserat ad Just. Imperat. litteras, quibus eundem, in haeresim lapsum, revocare nitebatur, idque ad an. 566., ut refert Cointius ad hunc annum. Non is tamen diu post scriptas illas litteras superstes fuisse dicendus est.

(b) In saec. 1. Bened. ubi refertur hoc carmen sic legitur: *veneranda* mente.

(c) S. Nicetus *Pontificum caput* appellatur a Fortun., quod Episcopus Ecclesiae Trevirensis, Metropolita esset: cujus Ecclesiae splendorem, & praerogativas pluribus celebrat Brovv. in notis ad hunc locum.

(d) Saec. 1. Ben. perennis *erit*.

(e) Ibid. in *lumine* prisco.

C A P U T XII.

De Castello (a) ejusdem super Musellam. — a

Nicetii Castellum, supra Mosellam positum, & ejus amoenitatem, nec non Nicetii in eodem ornando, ac muniendo studium, elegantiamque celebrat.

Mons in praecipiti suspensa mole tumescit, — Castelli situs.
Et levat excelsum saxea ripa caput..
Rupibus expositis, intonsa cacumina tollit,
Tutus (b) & elato vertice regnat apex. — b
Proficiunt colli, quae vallibus arva recedunt,
Undique terra minor vergit, & iste subit.
Quem Musella tumens, Rhodanus (c) quoque parvulus ambit, — c
Certanturque (d) suo pascere pisce locum. — d
Diripiunt dulces alibi vaga flumina fruges,
Haec tibi parturiunt, Mediolane (e), dapes — Piscium copia.

Quan- — e

f Agri fertilitas.

Quantum crescit aquis (*f*), pisces vicinius offert,
Exhibet hinc epulas, unde rapina venit.
Cernit frugiferos congaudens incola sulcos,
Vota ferens segeti, fertilitate gravi.
Agricolae pascunt oculos de messe futura,
Ante metit visu, quam ferat annus opem.
Ridet amoenus ager, tectus viridantibus herbis,
Oblectant animos mollia prata vagos.

† *Hoc.* † *Ergo.* Nicetius Castellum colli inaedificat. *g h*

Haec (*g*) † vir Apostolicus Nicetius † arva (*h*) peragrans,
Condidit optatum pastor ovile gregi.
Turribus incinxit terdenis undique collem
Praebuit hic fabricam, quo nemus ante fuit.

Aedificii moles, & Descriptio. *i*

Vertice de summo demittunt brachia murum,
Dum Musella suis terminus extet aquis.
Aula (*i*) tamen nituit constructa cacumine rupis,
Et monti imposito mons erat ipsa domus.
Complacuit latum muro concludere campum,
Et prope Castellum haec casa sola facit.

k

Ardua (*k*) marmoreis suspenditur aula columnis,
Qua super aestivas cernit in amne rates.
Ordinibus ternis extensaque machina crevit,

l Sacellum ibi positum Ballista. *m n* *o*

Ut postquam ascendas, jugera (*l*) tecta putes,
Turris ab adverso quae constitit obvia clivo,
Sanctorum (*m*) locus est, arma tenenda (*n*) viris.
Illic est etiam gemino (*o*) ballista volatu,
Quae post se mortem linquit, & ipsa fugit.

Mola, seu pistrinum unda actum. Vinea, & pomaria ibi consita.

Ducitur in rigidis sinuosa canalibus unda,
Ex qua fert populo hic mola rapta cibum.
Blandifluas stupidis induxit collibus uvas,
Vinea culta viret, quo fuit ante frutex.
Insita pomorum passim plantaria surgunt,
Et pascunt vario floris odore locum.
Haec tibi proficiunt, quidquid laudamus in illis,

p

Qui bona tot tribuis, pastor opima, gregi (*p*).

(*a*) Brovv. hoc Nicetii Castellum, de quo hic Fortunatus loquitur, collocat infra Catadunum, haud longe a Confluentibus, in Trevericae Archidiaconiae titulo: quod hodieque proprio idiomate *Episcopi rupem*; *sive saxum* accolae nominant: idque non solum ex conjectura Brovverus authumat, sed etiam ex veteris schedae, ac semilacerae testimonio, quae istud Poema praeferebat insignitum tali nomine. Plurimum hac in re judicio Brovveri deferimus, quod is locis interfuerit.

(*b*) Unus Cod. Vat. *Totus elevato*.

Animad-

(*c*) Animadvertit Brovv. haud longe a praefato situ, in quo Nicetii Castellum locandum putat, rivum fluere, *Rhon* hodieque appellatum, truncato nomine. Istum putat eundem esse quem Fortun. *parvum Rhodanum* vocat.

(*d*) Unus Cod. Vat. *certaturque* suo.

(*e*) Mediolani vocabulum item studet accommodare Brovv. agro, qui hoc Nicetii Castellum, & Mosellam interjacet ex similitudine affinis nominis. Quanquam post tot temporum spatia, quibus vel clarioribus urbibus, & Imperiis tam insignes vicissitudines acciderunt, nil mirum, si unius aut alterius Castelli, vel agri nomina intercidere, & cum veteribus incolis, ac dominiis mutari potuerunt. Castri Mediolanensis mentionem facit Greg. Tur. lib.6. Hist. cap.31.: apud quod Bituricenses, contra Desiderium Ducem arma moventes, praelium commisere: quod ad Averam fluvium in finibus Biturigum ponitur a Cointio ad an 583.n.49., *Magdunum* hodie appellatum. Utrum vero fuerit idem, de quo hic Fortunatus, haud definire ausim.

(*f*) Unus Cod. Vat. crescit *aqua*.

(*g*) Duo Codd. Vat. *Hoc* vir.

(*h*) *Ergo* peragrans: tam in Codd. Vat. quam Edit. Ven.

(*i*) Unus Cod. Vat. *tuta* tamen nituit.

(*k*) Vide quae de simili fere descriptione Aedificii adnotavimus ad cap.19 lib.1.

(*l*) Hisce declarat Fortunatus aedificii amplitudinem; ut latos campos parietibus contineri, & tegi culmine crediderisses: Ideo expunximus comma post *jugera*, & ante posuimus. Superius hunc eundem sensum expressit illis versibus:

Complacuit latum muro concludere campum;
Et prope Castellum haec casa sola facit.

(*m*) Vide quae diximus in notis ad c.6. lib.1.

(*n*) In Edit. Ven *arma tuenda viris*.

(*o*) *Gemino volatu*: id est duplex ballista, ut interpretatur Brovv., alia ad hastilia, alia ad saxa ejaculanda. Addit idem, forte *gemino volatu* significari alas, quibus missile, sagittae instar, instrui solebat ad aerem facilius secandum.

(*p*) In uno Cod. Vatic. pastor opime *gregis*.

CAPUT XIII.

De Magnerico Treverensi Episcopo.

Magnericum, Treverensem Episcopum, laudat ob virtutem, ac diligentiam in Ecclesia sua regenda, ob comitatem in omnes, ob liberalitatem in egenos, & hospites.

CUlmen (*a*) honorificum, patrum pater, archisacerdos, *a*
Pontificale decus proficiente gradu.
Quem fidei titulus meritis erexit in altum, Magnericus fidei merito fit Episcopus.
Ecclesiaeque caput, distribuente Deo. Idem discipulus
Discipule egregii bone Magnerice (*b*) Niceti, S.Nicetii. *b*
Nominis auspicio Magne canende tui.
Clare sacro merito, tanto (*c*) informate magistro, *c*
Quem reparas operum fructificante loco. Imitator virtutis
Cujus, opime, sequax, sancta & vestigia servans, ejusdem in exercendo pastorali munere.
Rite minister agens, ecce magister ades.

N Auto-

Autorisque pii successor dignus haberis,
    Haeredisque sui frugiparensque manet.
Crevit post obitum pater, & te crescere fecit,
    Dum capit ille polum, tu capis arce locum.
Grex alitur pro te, vice praecessoris, alumne;
    Nec sua damna dolet, dum tua lucra tenet.
Idem carus omnibus. Fratribus optandus, jucundus honore ministris,
    Carius & populis pastor amore places.
Liberalis in egenos, & peregrinos. Te panem esuriens, tectum hospes, nudus amictum,
    Te fessus requiem, spem peregrinus habet.
Haec faciens intende magis, venerande sacerdos,
    Ut commissa tibi dupla talenta feras.
Pro Fortunato exorans quoque dulcis amator,
    Spem mihi dans veniae, sit tibi palma, pater.

(a) Deest hoc poema in tribus Codd. Vat. & Edit. Ven.

(b) Magnericus successit Nicetio in sede Treverensi anno circiter 566., & pervenit ad an. 597., cujus vitam conscripsit Eberwinus, Abbas Coenobii S. Martini Treveris saec. x: e qua hoc carmen depromptum, se primus edidisse testatur Brovv.

(c) Vide quae diximus ad cap. 11. hujusce libri.

C A P U T XIV.

Ad Villicum (a) Episcopum Metensem.

a

Metensis urbis situm, & ejus amoenitatem describit: tum Villici Episcopi in fundendis precibus ad Deum studium, & assiduitatem, pastoralem vigilantiam, comitatem, in peregrinos misericordiam, munificentiam in pauperes depraedicat.

Fluvii Musellae descriptio. GUrgite caeruleo pelagus Musella relaxat,
    Et movet ingentes molliter amnis aquas.
Lambit odoriferas vernanti gramine ripas,
    Et lavat herbarum leniter unda comas.
b Hinc dextra de parte fluit, qua salia (b) fertur,
c   Flumine sed fluctus pauperiore trahit (c).
Hic ubi perspicuis Musellam cursibus intrat,
    Alterius vires implet, & ipse perit.
Salia in Musellam influit. Hoc Mettis (d) fundata loco speciosa, coruscans,
d   Piscibus obsessum gaudet utrunque latus.
Piscium copia. Agri amoenitas. Delitiosus ager ridet vernantibus arvis,
    Hinc sata culta vides, cernis & inde rosas.

Pro-

Profpicis umbrofo veftitos palmite colles,
Certatur varia fertilitate locus.
Urbs munita nimis, quam cingit murus, & amnis,
Pontificis meritis (e) ftas valitura magis. Urbis munimenta.
Villicus aethereis qui fic bene militat armis, e
Stratus humi genibus, te levat ille fuis.
Unde humilis terris te projicis, alme facerdos,
Orando hinc patriae ducis ad aftra caput.
Fletibus affiduis acquiris gaudia plebi, Villici ftudium in precibus fundendis cum lacrymis.
Paftoris lachrymis laetificantur oves.
Ictibus invalidis quamvis minitetur iniquus,
Tu (f) quibus es murus, vulnera nulla timent. Sollicitudo in gregem.
Et licet inclufo lupus infidietur ovili,
Te cuftode gregis, nil tibi (g) praedo nocet. f
Oblectas populos vultu fine nube fereno, g Comitas.
Cunctorumque animos gratia blanda fovet.
Si pofcat novus hofpes opem, tu porrigis efcas, Hofpitalitas.
Invenit & proprios ad tua tecta lares.
Dum faties querulum, magis oblivifcitur illas,
Quas habet in patriis finibus exul opes.
Qui fua damna refert, gemitus fubducis (h) ab ore: h
Gaudia reftituens triftia cuncta fugas.
Protegis hinc nudos, illinc tu pafcis egentes, Beneficentia in pauperes.
Nil tibi reddit inops, reddit amore Deus.
Horrea praemittis, melius tua condita fervans,
Quas fic diffundis, dat paradifus opes.
Culmina templorum renovafti, Villice cultor, Munificentia in facras aedes.
Cum veniet Dominus, ftat labor ecce tuus.
Commiffum video non fuffodiffe talentum,
Sed magis optatum multiplicatur opus. i
Longius † extentos (i) peragas tam digna per annos, † Extenfos.
Et maneat femper nomen, opime, tuum.

(a) Villicus fucceffit Hefperio in fede Mettenfi: qui Conci. Arvernenfi I. interfuerat an. 535. Villicus tenuit fedem Mettenfem annos 25., & menfes duos; ut affirmat Cointius ad an. 566. ex Cod. S. Symphoriani Mettenfis.

At in M. S. exemplari, cujus meminit Brovv. in notis ad hunc locum, Villicus vixiffe legebatur fub *Apoftolicis Pelagio I. Joanne III., Benedicto I., Imper. Juftino, & Tiberio Conftantino*. Porro Bened. I., creatus fuit Pontifex an. 573., & Tiberius a Juftino declaratur Caefar an. 574., & Auguftus an. 578. Sed vide Cointium loco fupracitato, qui ex dicto *Codice* S. Symphoriani, Catalogum Mettenfium Pontificum, & annos quibus federunt, defcribit, ibique Villici, de

quo hic sermo est, mortem nec infra annum 562, quo circiter anno idem opinatur in Galliam venisse Fortunatum, nec ultra 566., ponendam existimat.

(*b*) Duo Codd. Vat., & Ven. *qui* Salia. Vulgo *Sallia* sicuti & in Ven. Edit. legitur.

(*c*) *Mire Mediomatricum urbem* (subdit Brovv. in notis ad hunc locum) *fluvius hic & munit, & ornat. Affluit ab occasu placidissimus, e summo labens, admirabilem praebens naturae lusum e longinquo, vel alto prospectantibus, priusquam intra urbis se moenia insinuat, parallelo ferme cum Mosella gradiens, cordis imaginem, acto gyro, sparsior efficit: inde rursum coalescens appetit arcem, & mox largior, in varia scissus, partim urbem interfusus obit, partim moenia foris alluit: donec ad extremum se condat in Mosellam*. De Salia fluvio loquitur Fort. lib. 7. c. 4. hoc versiculo:

Seu qui Mettin adit, de Sale nomen habens.

(*d*) Mettae, urbs in Gallia nobilissima, in qua Reges Austriae sedem habebant, cum tamen ipsi & Remis sederent, pro imperii (ut opinor) latitudine, & negotiorum diversitate: quippe qui Regnum vel in Germaniam porrigerent. De Mettica Regum Austrasiae sede, & urbis illius situ vide eundem Fortun. lib. 10 c. 9. Isthaec urbs ab Hunnis primum sub Attila incensa, postea a Vandalis capta, ac devastata est. Videsis Gregor. Tur. l. 2. c. 6., & Fregd. Schol. in Frag. n. 5.

(*e*) Duo Codd. Vat. & Ven. Ed. Pontificis *merito*.

(*f*) Edit. Ven. *in quibus es*.

(*g*) Ibid. nil *sibi*.

(*h*) Ibid. *subducit* ab ore.

(*i*) Ibid. longius *extensos*. In uno Cod. Vat. longius *extensus*.

CAPUT XV.

Ad eundem.

a b Villici in pascendis animis hominum, & artubus sedulitas.

PAstor (*a*) opime gregis, cunctis tua pabula prosunt (*b*),
Qui satias animas, quam bene membra foves?
Sic avidos reddis convivas nectare lactis,
Ut scutella levet, quod cocleare solet.

(*a*) Hoc Poema, sicut & seq., videtur recitatum a Fortun, cum is a Villico fuisset convivio exceptus. In illo suo per Germaniam in Gallias itinere, crediderim Fortunatum cum Villico amicitiam iniisse, & ab ipso affectum pluribus humanitatis, grataeque hospitalitatis officiis.

(*b*) In uno Cod. Vat. pabula *praesunt* corr.

CAPUT XVI.

Ad eundem.

Fortunatus poscit a Villico pasci.

CUrrit ovis, repetens a te sua pascua, pastor,
Qui cibus esse soles, da mihi panis opem.

CA-

CAPUT XVII.

De pictura vitis: in mensa ejus dictum.

Occasione cujusdam picturae, in qua ales rostro carpebat uvas, Villici liberalitatem in convivas extollit.

Vitibus intextis ales sub palmite vernat,
Et leviter pictas carpit ab ore dapes.
Multiplices epulas meruit conviva tenere,
Aspicit hinc uvas, inde falerna bibit.

CAPUT XVIII.

De piscibus in mensa ejus.

Occasione piscium, qui in mensa Villici copiose eppositi fuerant, supernam ejusdem vocationem ad gerendum pastorale munus commendat.

Retia vestra, pater (a), oneroso pisce redundant,
Apparet (b) Petri vos meruisse vices.

(a) Edit. Ven. Retia vestra *patent*. (b) Ibid. Apparet *&* Petri.

CAPUT XIX.

Ad Charentinum Episcopum Coloniae.

Charentinum, Coloniae Agrippinae Episcopum, laudat ob hospitalitatem, & charitatem singularem in proximos: ob placidos, tranquillosque mores: in pauperes misericordiam: in Templa liberalitatem.

Charentine (a), decus fidei, deitatis amice,
Nomine de proprio chare perennis amor.
Pontificem pollens Agrippina (b) Colonia praefert,
Frugiferis agris digne colone Dei.
Si videas (c) aliquos quacunque ex gente creatos,
Quamvis ignotos, mox facis esse tuos.

a Charentinum laudat ex nomine.
b Ejusdem in hospites humanitas.
c

Quos

Fides, & constantia in amicitiis.

Quos semel affectu adstringis pietate paterna,
Ulterius nunquam dissociare potes.
Nec subito veniens veluti fugitiva recedit,
Sed concessa cito gratia, fixa manet.

Charitas.

Verba Dei complens, sicut te diligis ipsum,
A te ita diligitur proximus omnis homo.
Vocis Apostolicae sectator dignus haberis,
Quae charos animos praeposuit (*d*) fidei.

Comitas.

Tranquillus, placidus, mitis (*e*), sine nube serenus,
Cui rabies mundi nil dominare potest.
Pectora cunctorum reficis dulcedine verbi,
Laetificas vultu tristia corda tuo.

In pauperes liberalitas.

Pauperibus cibus es, sed & esurientibus esca,
Rite pater populi, dando salutis opem.

† *Specioso*. * *Numen*. Munificentia in Templa.

Aurea (*f*) Templa novas † precioso fulta decore, *
Tu nites, unde Dei fulget honore domus.
Majoris numeri quo Templa capacia constent,
Alter in excelso pendulus ordo datur.

Sollicitudo in grege tuendo.

Sollicitat pia cura gregis, te pastor opime,
Nil lupus ab stabulis quo vigilante rapit.
Tempora longaevo teneas felicia tractu,
Et per te Domini multiplicentur oves.

(*a*) Hic Charentinus successit in sede Coloniensi Somoeno : antecessit vero Ebregisilum, qui anno 590. a Rege Childeberto legatus fuit, ut dissidia, ac turbas Monasterii Pictaviensis sedaret ; ut refert Gregor. Turon. lib. 10. Histor. Franc. cap. 15. Perperam itaque in Catalogis Episcoporum Coloniensium Charentinus post Ebregisilum ponitur, ut animadvertit Cointius ad an. 562. qui ibidem refert ex Henrici Pantaleo. Sententia, 1. parte de Viris Illustribus German:, sedisse Charentinum ad an. 560. Illud ego addam sedisse eundem ultra annum 564. ut Fortunato notus esse posset, qui nonnisi ad an. 565. circiter in Gallias advenit, ut ostendimus in ejus Vita num. 27., & seq.

(*b*) Colonia *Agrippina*, & *Agrippinensis*, quam Agrippina, Germanici uxor, condidit, ut narrat Tacitus in Annalibus, l. 12. c. 27. his verbis: *Agrippina quo vim suam sociis quoque nationibus ostentaret, in oppidum Ubiorum, in quo genita erat, veteranos, coloniamque deduci imperat, cui nomen inditum ex vocabulo ipsius*.

(*c*) Videtur Fortunatus in illo suo per Germaniâm itinere, a Charentino Coloniae Episcopo, perhumaniter exceptus, licet alienus, ignotusque vir, satis tamen probatus pietatis, & ingenii ornamentis. Id fortasse ille indicat duobus istis versibus:

Si videas aliquos, quacumque ex gente creatos,
Quamvis ignotos, mox facis esse tuos.

(*d*) Edit. Ven. *proposuit* fidei.

(*e*) In uno Cod. Vat. placidus *mihi*,

(*f*) Narrat Gregor. Turon. lib. 1. de Gloria Martyr: cap. 62., quod apud urbem Agrippinensem erat Basilica extructa in memoriam quinquaginta Martyrum ex legione Thebaeorum, quae, quia *admirabili opera ex Musivo quodammodo deaurata splendebat, Sanctos aureos ipsam Basilicam incolae vocitatam voluerunt*. Hanc

itaque

itaque Basilicam a Charentino renovatam, seu restauratam fuisse videtur innuere Fortunatus hoc versiculo :

Aurea templa novas, pretioso fulta decore.

CAPUT XX.

*De † Igidio Episcopo * Remensi.*

† *Egidio.*
* *Rhemorum.*

Aegidium, Remensem Episcopum, impense laudat ob diligentiam in credito sibi grege curando : ob eloquii vim, atque doctrinam in erudienda plebe : ob beneficentiam in miseros, & calamitosos.

Actibus egregiis, venerabile culmen, Igidi (*a*),
Ex cujus meritis crevit honore gradus.
Subtrahor ingenio, compellor amore parato,
Laudibus in vestris prodere pauca favens.
Namque reus videor tantis existere causis,
Si solus taceam, quidquid ubique sonat.
Sed quamvis nequeam digno sermone fateri,
Da veniam, voto me voluisse loqui.
Exiit in * mundum (*b*) gestorum fama tuorum,
Et meritis propriis sydus in orbe micas.
Clarior effulges, quam lucifer ore sereno,
Ille suis radiis, tu pietate nites.
Nil lupus insidiis cauto subducit ovili,
Te pastore sacro pervigilante gregem.
Facundo eloquio coelestia dogmata fundis,
Ecclesiae crevit (*c*), te monitore, domus.
Pontificis studio correctio plebis haberis (*d*),
Ne tenebrae noceant, semita lucis ades.
Cunctorum recreas animos dulcedine verbi,
Qui satias epulis, pascis & ore greges.
Praecepta implentur, non solo pane cibamur,
Delicias capimus, quas tua verba ferunt.
Ut gaudet corpus, cui mitior esca paratur,
Sic animae gaudent, si tua lingua sonet.
Haeresis, ira cadit, forti te milite Christi,
Acquiris regi, qui dedit arma tibi.
Qui purgas spinis agros, sermone colente,
Et mundata Deo surgit ubique seges.
Qui venit huc exul, tristis, defessus, egenus,
Hic recipit patriam, te resovente, suam.

a Aegidii laudibus praedicandis imparem se profitetur Fortunatus.

Celebritas Egidii.

* *Mundo.*

b

Pastoralis cura, & diligentia.

c

d

Doctrina, & eloquentia.

† Qui

† *Quae.*
In peregrinos, & pauperes misericordia.

† Qui (*e*) doluit, tollis gemitus in gaudia vertens,
Exilium removes, reddis amore lares (*f*).
Pauper habere cibum, meruit quoque nudus amictum,
Invenit hic semper, quae bona quisque cupit.
Consultum tribuis generaliter omnibus unum,
Qui populi pater es, tot pia rite † regis.
Haec tibi vita diu, domino tribuente, supersit,
Atque futura micet lucidiore die.

e *f* † *Geris.*

(*a*) Hic Aegidius potentissimus vir fuit apud Childebertum Regem, a quo & legatus missus est ad Chilpericum, ut suo nomine de rebus gravissimis ageret, & exortas inter utrumque dissensiones componeret. Idem postea conjurationis, ac perfidiae convictus adversus eundem Childebertum, in Synodo Episcoporum e Sacerdotii gradu depositus est, atque Strateburgum relegatus. Haec an.590. ante quod tempus proinde Aegidius, adhuc florens probitatis fama, magnaque apud Reges auctoritate, & gratia, laudatur hoc carmine a Fortunato. Lege Greg. Tur. lib.10. cap.19.

(*b*) In duobus MSS. Vat., & Ven. Edit. exiit *in mundo*.

(*c*) Flodoardus lib.2.cap.2. Histor. Eccl. Rem. narrat ab hoc Aegidio Patrimonium Ecclesiae Remensis pluribus bonis auctum fuisse, maxime ex Regis Childeberti liberalitate.

(*d*) In uno Cod. Vat. correctio plebis *alumnae*.

(*e*) Edit. Ven. *quae* doluit.

(*f*) In uno Cod. Vatic. reddis amore *dapes*.

CAPUT XXI.

Ad Hilarium (a) Episcopum.

a

Salutatorias ad Hilarium Episcopum litteras mittit, suamque in absentem memoriam, & benevolentiam declarat.

Fortunati in Hilarium charitas.

LUx syncera animi, mihi semper (*b*) dulcis Hilari,
Quamvis absentem quem mea cura videt.
Cujus honestus amor tantum mea corda replevit,
Ut sine te nunquam mente vacante loquar.
Versibus exiguis mandamus vota salutis;
Quae dedit affectus, sint tibi † cara, precor.

b † *Grata.*

(*a*) Putat Brovv. hunc fuisse Hilarium, Episcopum Gabalitanum, sed cum is interfuerit Concilio Arvernensi an.535., miror ad Fortunati usque tempora vixisse. Ac sane Hilario Gabalitano successisse refertur Evantius, qui interfuit Concilio Aurelianensi IV. habito an. 541. Vide Cl. Ruin. in notis ad Vitas PP. cap.6.n.4., & 5. Alius Hilarius Diniensis Episcopus fuit qui jam sedebat ad an.554. Num forte hic fuit, ad quem Fortunatus hoc Poema scripsit?

(*b*) Edit. Ven. *semper mihi* dulcis.

CA-

C A P U T XXII.

Ad Bertechramnum (a) Episcopum, cum elevaretur in currum. a

A Bertechramno Episcopo, Fortunatus in rhedam, honoris causa, exceptus, hanc ejusdem in se comitatem, tum in caeteros omnes humanitatem, & benevolentiam carmine consecrat.

Curriculi genus est, memorat quod Gallia rhedam,
Molliter incedens orbita sulcat humum. Rhedae Gallicae descriptio.
Exiliens duplici (b) biiugo volat axe citato, b
Atque movet rapidas juncta quadriga rotas.
Huc ego dum famulans comitatu jungor eodem,
Et mea membra cito dum veherentur equo,
Pontificisque sacri Berthechramni actus honore, Fortunatus a Bertechramno honoris causa in currum attollitur.
Comprendente manu raptus in axe levor.
Qualiter implumes foetus pia mater hirundo,
Confovet, & placide pennula tensa tegit.
Sic bonitate potens, affectu dives opimo,
In proprium pastor molle sedile locat.
Nec solum amplectens pia mens, sed diligit omnes, Plebis benevolentia in Bertechramnum.
Unde magis populis unicus extet (c) amor. c

(a) Bertechramnus Episcopus Burdegalensis fuit, Regis Guntchramni Matri affinis, ut refert Greg. Turon. lib 8. Histor. cap.2. Interfuit Synodo Matisconensi II. celebratae anno 585. eodemque anno, a Synodo illa regressus obiit, ut narrat Greg. Tur. lib.8. Histor.Franc.c 22.

Fuit & alius Bertchramnus Episcopus Cenomanensis, qui successit Badegisilo circa an.586., de quo Greg. Tur. lib.8. Histor.cap.39.Is unus fuit ex iis Episcopis, qui ad turbas Monasterii Pictaviensis compescendas operam suam, & auctoritatem contulere, de quibus Greg. Tur. lib.9.Histor. cap.41. Definire non ausim, ad quemnam horum scribat hic Fortunatus, cum utriusque tempora Fortunati temporibus conveniant.

(b) In uno Cod. Vat. duplici *jugo*.

(c) UnusCod. Vat.,& Ven. Edit. *extat* amor.

CAPUT XXIII.

* Ejus.

*Ad eundem de opusculis * suis.*

Elucubrata a Bertechramno poemata, grandi, ac tumido eloquio conscripta, dicit se excepisse, & eadem laudat ex parte, ex parte vero notat, ac reprehendit.

a Grandis, ac tumens Bertechramni eloquentia.

b † Al. Oceanas. [illegible] ejus poemata [illegible].

c d

e

Hic [illegible] notat, ac reprehendit.

† Claudicavit.

f

ARdua suscepi missis epigrammata chartis,
 Atque cothurnato verba rotata sopho (a).
Percurrens tumido spumantia carmina versu,
 Credidi in undoso me dare vela freto.
Plana procellosos ructavit pagina fluctus,
 Et velut † Oceanus (b) fonte refudit aquas.
Vix modo tam nitido pomposa poemata cultu
 Audit Trajano (c) Roma verenda (d) foro.
Quid si tale decus recitasset in aure senatus?
 Stravissent plantis (e) aurea fila tuis.
Per loca, per populos, per compita cuncta videres,
 Currere versiculos, plebe favente, tuos.
Sed tamen in vestro quaedam sermone notavi,
 Carmine de veteri furta novella loqui.
Ex quibus in paucis superaddita syllaba fregit,
 Et pede laesa suo musica † clauda (f) jacet.
Nunc, venerande pater, prece, voto, voce, saluto,
 Commendans animum supplice corde meum,
Sit tua vita diu, cujus modulante camoena,
 Cogimur optatis reddere verba jocis.

(a) Sophus pro populari plausu, & acclamatione hominum, sapiens dictum aliquod, aut scriptum approbantium hac voce σοφῶς, usurpatur & a Martiali locis in pluribus, & a Sidonio Appoll. lib.1. ep.9., lib8., ep.6., lib.9., ep.13., car.8., & alibi: ut & Brovv. animadvertit. Sed hic aperte *sophus* adhibetur a Fortunato pro elegantia dictionis, ac gravitate: quo in sensu vel saepe alias ab eodem usurpatur.

(b) Duo Codd. Vat. & Ven. Ed. *Oceanas*.

(c) Unus Cod. Vat. audit *Trojano* corr.

(d) Sirmondus in notis ad Sidonium Appoll. lib.3. epist.8., & in dict. VII. Magni Felicis Ennodii indicat, non in uno tantum Romae foro, sed in diversis Rhetores declamare solitos. Ita de foro Athenaeo testis Lampridius in Alexandro, *ad Athenaeum*, inquiens, *audiendorum & Graecorum, & Latinorum Rhetorum, vel poetarum causa, frequenter processit*: De foro Martis index est vetus adnotatio in Cod. Apulejaeno Bibl. Vaticanae, ut refert Sirm. in notis ad epist.8. lib.3. Sidonii. De foro denique Trajano hic Fortunatus, & lib.7. cap.8.

Brovve-

Brovverus in notis ad hunc locum animadvertit in foro Trajano statuas viris, aliqua ingenii, ac litterarum laude conspicuis, erigi solitas: idque ex Volaterrani, & Sidonii testimoniis confirmat: utique ut iis exemplis hominum ingenia, ac studia ad ejusdem imitationem laudis acuerentur. Itaque Ennodius Dict. VII., quae inscribitur, *in dedicatione Auditorii, quando ad forum translatio facta est*: haec habet: *ut campus militem, mare navitas, fora causidicum, sollicitant secreta rhetorem, ita auditoria linguas exercent. Nam quae, malum, ratio suadebit silentium in loco, in quo sunt praemia constituta verborum? ubi orationis palma, si hic gratia taciturnitatis? bene solvuntur sudoris pretia, ubi sunt templa victoriae ec.* Sed lege Sirmond. in notis ad Sidon. car. IX.

(*e*) Ex Ven. Edit. correximus *plantis* pro *blandis*.

(*f*) Ib. & in duob. Codd. Vat. *cloda* gemit.

CAPUT XXIV.

Ad Agricolam (a) Episcopum.

* *Agraeculam.*

Scribens ad Agricolam, Parentis illius in se beneficia commemorat, ac rogat, ut quae patris diligentia, & opera sata fuerant in sese, haec filius alat, & perficiat.

Praesul, honoris apex, generis, fideique cacumen,
Cultor agri pollens, pastor opime gregis,
Cum mea terra manu meruit genitoris arari,
Reddatur nati vomere culta sui.
Nam pater effectu, dulci memorabilis orbi,
Me vobiscum uno fovit amore duos.
Corde parens, pastu nutrix, bonus ore magister,
Dilexit, coluit, rexit, honesta dedit.
Ille pio studio sulcata novalia sevit,
Quod pater effudit hoc mihi semen ale.

Fortunatus ab Agricolae patre alitur, regitur, & instituitur.

(*a*) Brovverus putat hunc Agricolam, seu Agroeculam fuisse Episcopum Cabillonensem, cujus Pater, vir ex Ordine Senatorio, in Fortunatum tam munificus ac liberalis extiterit. At Cointio magis assentior, qui mavult hunc fuisse Agricolam Episcopum Nivernensem, qui anno circiter 580. sedem illam adeptus est; atque anno 583. Concil. Matisconensi I. interfuit, & in Monasterii Pictaviensis tumultibus reprimendis suam cum caeteris Episcopis auctoritatem interposuit, ut constat ex Greg. Turon. lib. 9. cap. 41. decessit vero an. 594. ex quo intelligi potest, eum fere aequalem fuisse Fortunato.

Agricola vero, Episcopus Cabillonensis, quem laudat Greg. Turon. lib. 5. Hist. c. 46. obiit an. 580., natus annos 83., cum sedisset duodequinquaginta: ut verisimile haud sit, Patrem ejus vixisse, cum venit in Gallias Fortunatus: multo vero minus eundem cum filio suo Agricola erudire, & educare potuisse.

CAPUT XXV.

a
* *Turre.*

Ad Felicem (a), Episcopum Biturigensem, scriptum in turrem ejus.

Turrim, quam Felix Episcopus construendam curaverat ad continendum Sacrosanctum Christi Corpus celebrat carmine.

Vas, in quo sacrum Christi Corpus reponi solebat.
b

† *Arx.*

Felix illud Templo muneri obtulerat.
c
* *Par Viduae.*
d

Quam bene juncta decent, sacrati ut corporis agni
  Margaritum (b) ingens aurea dona ferant.
Cedant chrysolitis Salomonia vasa metallis,
  Ista placere magis † ars facit, atque fides.
Quae data, Christe, tibi Felicis munera sic sint.
  Qualia tunc tribuit de grege pastor Abel.
Et cujus tu corda vides, pietate coaequas (c)
  Saraptae (d) † merito, quae dedit aera duo.

(a) Hic Felix Episcopus Bituricensis creatus est anno 568. interfuit Concil. Parisiensi IV. an. 573., ac non multo post obiit. Ejus sanctitatem laudat Greg. Tur. lib. de gloria Confess. cap. 102.

(b) Margaritae apud Graecos Scriptores appellantur particulae Sacrae Eucharistiae, quae ex *Hostia*, cujus quartam partem sumebat Sacerdos, minutius concisae servabantur pro Infirmis. Vas, in quo illae tenebantur, Μαργαρίτις dictum est a recentioribus Graecis, ut docet Franciscus Richardus in Relatione de Insula Sanctae Irenes pag. 221.: uti legitur in Gloss. Dufresne. Prudentius etiam ingentis Margariti mentionem facit in carm., quod *Psychomachia* inscribitur; ubi Sapientiae aulam describens, inquit:

At domus interior septem subnixa columnis.
Crystalli algentis, vitrea de rupe recisi,
Construitur, quarum tegit edita calculus albens,
In conum caesus capita, & sinuamine subter
Subductus conchae in speciem: quod mille talentis
Margaritum ingens, opibusque, & censibus hastae.
Addictis animosa fides mercata pararat.

quibus ex versibus quaenam esset Margariti ejusmodi species, ac forma, facile conjici potest. Quamquam ejusmodi Margarita crucis formam praetulisse, ex quo & *cruciculae* appellabantur, colligi potest ex Libello de sanguine Christi, Augiae asservato, qui extat apud Mabillonium to.3. An.bened. pag.699. Praeclare autem hunc ad locum advertit Brovverus istam Felicis diligentiam in Margarito construendo, quod sacrum Christi corpus ferret, ac contineret, respondere Canoni 3. Concil. Tur.II., cui Concil. Germanus Parisiensis interfuisse, ac subscripsisse reperitur. In eo autem Canone decretum fuerat, *ut Corpus Domini in altari, non in imaginario ordine, sed sub Crucis titulo componeretur*, sive ut explicat Cointius, non inter sacras imagines, supra altare poni solitas, sed sub Cruce ipsa, quae in medio altari, ut digniore, & eminentiore loco poni consueverat, collocaretur. In eo autem errat Brovv., quod referat Felicem cum Germano Parisiensi, a quo olim

olim Episcopus ordinatus fuerat, Concil. Turon. II. interfuisse: cum Conc. Tur. II. habitum fuerit an. 6. Regni Chariberti, sive an. 566., ac Felix nonnisi anno 568. Episcopus creatus fuerit: nec vero Felicis nomen uspiam inter caeteros Episcopos, qui Synodo illi interfuere, scriptum reperiatur. Vide Coint. ad an. 566., & 568.

Veterem autem hanc Ecclesiae consuetudinem in servandis fragmentis S. Eucharistiae, quaeque hic egregie a Fortun. commonstratur, pluribus exemplis, ac testimoniis probat Cointius ad anno 566. num. 19. quem vide.

(*c*) Cod. unus Vat. & Ven. Edit. *coaeques*.

(*d*) *Saraptae*: vulgo, *ut raptae* merito. Baron. in append. Tomi VII. *par viduae merito*: ex MS. S. Trev., & S. Galli reposuit Brovv. *Saraptae merito*. Consonant Codd. Vat. Edit. Ven. *Siraptae merito*. Unus Cod. Vat. *Syraptae*. Nititur deinde Brovv. afferre rationem, cur Fortunatus mulierem illam Evangelicam, quae Lucae. 21. v. 1. & seq. a Christo laudata est, quod in Gazophylacium aera minuta duo misisset, *Sareptam* appellarit, & confuderit cum Vidua illa Sarepatana, quae Eliam hospitio excepit; idque factum ait ob similitudinem fortunae utriusque, ac liberalitatis, & quod utraque Ecclesiae typum gesserit.

C A P U T XXVI.

*Domno sancto, atque Apostolicis actibus * praedicando (a)* — * Praeconando. a
domno, pio, & peculiariter dulci in Christo patri — b
Avito Papae (b).

Aviti Arvernensis Episcopi hospitalitatem, ac in pascendo, & tuendo grege diligentiam celebrat: tum quaedam ejusdem ad se, & Agaetem, ac Radegundem missa munera commemorat.

OFficiis intente piis, pater orbis, Avite (*c*); — c
Gloria pontificum, noster & altus amor.
Per quem plebs, regio, peregrinus (*d*), & hospes aluntur: — Aviti in omnes munificentia, ac liberalitas.
In quo cuncta capit, quae sibi quisque cupit. — d
Ex opere immeritus merui pia dona patroni, — Ejusdem beneficentia in Fortunatum.
Ne minimam pascens immemor esses ovem. — Sollicitudo in grege pascendo.
Qui trahis ore greges aeterna ad pabula Christi,
Qualiter hinc vivant, est quoque cura * tua (*e*). — * Tui.
Semper & absentes praesens tua protegit ala, — e
Quo pede non curris, munere totus ades (*f*). — f
Muneribus vestris aut Agnes, aut Rhadegundes,
Multiplici orantes fomite vocis agunt. — Munera missa ad Agnetem ac Radegundem.
* In (*g*) coelos penetranda feras (*h*), pater alte, talenta, — * Ad.
Quae centena suo tempore culta metas.
Per dominum, regemque bonum, precor, aulice (*i*) praesul. — g h
Ut Fortunati sis memor, alme, tui. — i

In

(*a*) In Ven. Edit. *praeconando* .

(*b*) Additur ibid., & in Cod. Vat. *Fortunatus humilis* .

(*c*) Hic Avitus successit Cautino in sede Arvernensi, qui obiit an.571. , lue, quae illo anno in Italia, & Gallia grassabatur, confectus: de qua Greg. Turon. lib.4.Hist. cap.31. S. Aviti vero mors refertur ad anno 594. ut refert Cointius ex Joanne Savaro in Originibus Claromontanis. Avitum impense laudat Gregor. Turon. lib.4 Hist. Franc. cap. 35. Hujusce Sancti Pontificis studio ad *Ecclesiastica scripta se sollicitatum fuisse* , narrat idem Greg. Tur. lib. de Vitis Patrum cap.2.

(*d*) Gregor. Turon. lib.4.Histor.cap.35. ita laudat Aviti hospitalitatem, *jam si peregrinus ad eum advenerit , ita diligitur , ut in eodem se habere & Patrem recognoscat , & patriam* .

(*e*) Duo Codd. Vat. & Ven.Edit. cura*tui* .

(*f*) Edit. Ven. munere totus *adis* .

(*g*) Codd. duo Vat. & Ven. Edit. , *ad Coelos* .

(*h*) Ibidem in Ven. Edit. *feris* .

(*i*) Hic videtur Fortun. declarare gratiam Aviti apud suum Regem: de quo plura Greg. Turon. lib.4. Hist. c.35.

CAPUT XXVII.

Ejusdem ad eundem .

Avito, qui a se contenderat, ut versiculos scriberet, narrat eidem se satisfecisse: in quo ingenii proprii imbecillitatem, & linguae inopiam excusat, quam suis votis ait compensari.

Avitus petit a Fortunato, ut versus scribat.

PAruimus jussis, sacer, ac venerande sacerdos,
Et pater, imperiis dulcis Avite tuis.

Fortunati studium in carminibus suis elevandis.

Garrulitate levi potius stridente cicuta,
Quam placeat liquido nostra camoena melo.
Sed tamen, ut veniam tribuas, pietatis amator,
Intende obsequio (*a*), nec trutinato sophum.
Munere pro magno modicus haec parvula solvo,
Pensetur votis, est * quia (*b*) lingua rudis.

* Cui.

(*a*) Ven. Edit. intende *obsequium* .

(*b*) Duo Codd. Vat., & Ven. Edit. est *cui* lingua.

CAPUT XXVIII.

Ad eundem .

Aviti in hominum sibi animis conciliandis, & charitate devinciendis miram indolem, ac praecipue munificentiam in peregrinos, & hospites, nec non alias ejusdem virtutes commendat, tum suum in illum praecipuum studium, ac benevolentiam declarat.

VIrtutum quid celsa fides mereatur honoris,
Summe sacerdotum, dulcis Avite, probas.

Qui

Qui nectens animos cunctorum in amore beato,
Post te, chare pater, pectora capta trahis.
Sed tamen inter eos, tua quos dulcedo replevit,
Promptus in affectu portio major agor.
Lumen dulce meum, patriae vigor, altor egentum,
Spes peregrinorum, ductor, honorque patrum.
Si mea vox jugi resonaret acumine carmen,
Laude minor loquerer, major amore, pater.
Maxima sed nostri datur haec occasio voti,
Vel memorare tuum nomen, opime, sacrum.
Commendantur item vestrae pietatis amori,
Agnes voce humili cum Rhadegunde pari.
Larga salutiferos vigeat tibi vita per annos,
Nam tua quae fuerit, fit mea, chare, salus.

Aviti indoles in conciliandis sibi hominum animis.
Fortunati studium, ac benevolentia in Avitum.
Aviti virtutes.

Ejus precibus. Agnetem, & Radegundem commendat.

CAPUT XXIX.

De domno Agerico (a) Episcopo Vereduni (b).

a b
* *Ad Angericum.*
Episcopum de Veroduna [illegible].

Agericum, Episcopum Veroduni, laudat ob beneficentiam in pauperes, ob diligentiam, ac Doctrinam in pascendo grege, ob munificentiam in Templa.

URbs Vereduna (*c*), brevi quamvis claudaris in orbe,
Pontificis meritis amplificata, places.
Major in angusto praefulget gratia gyro,
Agerice, tuus quam magis auxit honor.
Plurima magnarum fudisti semina laudum,
Quae matura operis fertilitate metis (*d*).
Tempore praesenti victum largiris egenis,
Unde futura dies centuplicabit opes.
Dogmatis arcani reseras penetralia, pastor,
Nec solum dapibus, pascis & ore greges.
Templa vetusta (*e*) novas, preciosius & nova condis,
Cultior est Domini, te famulante, domus.
Egregios (*f*) fontes sacri baptismatis exples,
Tam pia divino fonte repletus agis.
Candida syncero radiat haec aula sereno,
Et si sol fugiat, hic manet arte dies.
Ad nova Templa avidae concurrunt undique plebes.
Et tribuis populis plus in amore Deum.

c Verodunensis Civitas, angusto ambitu circumscripta, Agerici laudibus fit amplior.

d Ejus liberalitas in pauperes.

e Templorum alia restaurat, alia nova condit.

f Baptisterium complet.

Te

Manificentia in omnes.

Te solamen inops meruit, te nudus amictum,
  Et solus cunctis potus, & esca manes.
Felix, qui meritis aeternae lucis amator,
  Tempore tam modico non moritura paras.

(*a*) Agericus in sede Veroduuensi successit Desiderato anno 550., cum esset civis Verodunensis. Childeberto Regi gratissimus fuit, quem ipse de sacro fonte susceperat: vir egregia pietate, atque praeclaris vitae meritis conspicuus. Obiit circa an. 588., ex gravi dolore & animi acerbitate, quam ex Guntramni Bosonis pro quo ipse spoponderat, caede, & Berthefredi, (quem, cum ad ejus Oratorium confugisset, a Childeberti satellitibus defendere nequiverat), nece, ac loci sacri violatione conceperat. Lege Greg. Turon. lib. 9. Hist. Franc. cap. 23.

(*b*) Unus Cod. Vat. Episcopo *de Verodunо*.

(*c*) *Est Verodunum urbs Belgicae I peramoeno ad Mosam situ, basilicis, Monasteriis, Templisque egregie instructa, provincialis Trevericae Metropoli, olim in Lotharii regno clara, nuper etiam in Imperio Germanico, Comitatus titulo, qui penes Episcopum loci, non obscura.* Brovv. in notis ad hunc locum.

(*d*) Unus Cod. Vat. Fertilitate *metes*.

(*e*) Agericus plures basilicas Veroduni extruxit, vel restauravit: de quibus vide Cointium ad an. 562. num. 47

(*f*) Edit. Ven. *Egregius* fontes.

C A P U T XXX.

De Agerico Episcopo Veroduni.

Agericum item laudat ob doctrinae praestantiam, ob rerum humanarum contemptum, ob vitae innocentiam, sinceritatem, scientiam rerum divinarum; ob liberalitatem in pauperes.

Agerici virtutum summus splendor.

PHoebus ut elatum suspendit in aethera currum,
  Purus & igniferum spargit ubique jubar;
Effusis radiis totum sibi vendicat orbem,
  Montes, plana replens, ima vel alta tenet.
Sic praesul splendore animi cum sole coruscas.
  Ille suis radiis fulget, & ipse tuis.

Ejus Doctrina.

Agerice sacer, cujus sermone colente,
  Ecclesiae segetis (*a*) fertilitate placent.

a Contemptus rerum terrestrium. * Poloe.

Terrenis sterilis rebus, foecunde supernis,
  Humana (*b*) spernens, dives iture * polis.

b Castimonia.

Illecebris mundi mundus, lasciva repellens:
  Nil cui surripuit carnis amarus amor.
Lubrica culpa perit; neque mors de crimine gaudet,
  Cum tua delictis libera membra vides.
In templis habitando piis, sic purus haberis,
  Ut tua corda, pater, sint pia templa Dei.

Eligit

Eligit in tali Chriſtus ſe vaſe recondi,
    Quam ſibi purgavit, poſſidet ipſe domum.
Non dolus in labiis, nec ſunt fera nubila mentis, Sinceritas, ac ſerenitas mentis.
    Synceris animis vernat in ore dies.
Doctiloquum flumen ſalienti fonte refundis, Eloquentia.
    Et ſenſus ſteriles, voce rigante, foves.
Ardua coelorum pandis myſteria terris:
    Per quem plus Dominum ſcit, timet, orat, amat.
Dogmate divino, praeſul facunde, triumphas,
    Dans paſtor monitus (*c*), ne premat error oves. *c*
Deliciis reficis, quas coelum, arva, unda miniſtrat,
    Et ſatiat populos hinc cibus, inde fides.
Sumit pauper opem, triſtis ſpem, nudus amictum, Liberalitas in pauperes.
    Omnia quicquid habes, omnibus eſſe facis.
Hic tibi longa ſalus maneat, licet inde futura,
    Atque diu, paſtor, pro grege vota feras.

(*a*) Unus Cod. Vat. & Ven. Edit. Ecclesiae *segetes*.

(*b*) Edit. Ven. *Humani* ſpernens f. *humanas*.

(*c*) Ibid. dans paſtor *monitis*.

CAPUT XXXI.

Ad virum venerabilem Amphionem presbyterum s

Amphionem Presbyterum laudat ob pietatem, ſuavitatem morum, atque ſermonis; ob prudentiam, firmitatemque & animi, & conſilii, moderationem in honore gerendo, & hoſpitalitatem.

VIr pietate calens, blanda dulcedine vernans,
    Cujus in aſpectu mens precioſa micat. Amphionis pietas ac vultus ejus morumque ſuavitas.
Amphion, mihi chare pater, venerande ſacerdos,
    Atque meo ſemper corde tenendus amor.
Quem (*a*) prius ut merui cognoſcere lumine vultus, *a*
    Conſpexi ſenſus lumen ineſſe tibi.
Qui, quemcunque novum videas, facis eſſe propinquum,
    Si genus ignores, fit tibi mente parens.
Provocat alloquium (*b*) cunctos jucunda * voluptas (*c*), * *Voluntas*.
    Cogis & unanimes jugiter eſſe tuos. *b c*
Ingenio vivax, ſenſus moderamine firmus, Sermonis jucunditas. Dotes ingenii, & animi.
    Pondere conſilij fixus ubique manens.

Prudentia, & moderatio.
Qui bene cauta geris (*d*) maturae fraena senectae,
Cui quem praestet (*e*) honor, scis moderare gradum.
Promptus ad omne decus, larga bonitate redundas,
Cui se conjungit quisquis in orbe venit.
Studium hospitalitatis.
Profluis (*f*) humane, frugem venientibus offers,
Et tua fit populis omnibus una domus.
* Offert.
Verbis quippe suis quem Papa Leontius (*g*) * effert,
Judicio (*h*) tanti credimus ista viri.

(*a*) In uno Cod Vat. Dystichus, *quem prius ec. conspexi ec.* praeponitur antecedenti: *Amphion mihi care ec. atque meo semper ec.*

(*b*) In uno Cod. Vatic. Provocat *alloquio*.

(*c*) In Ven. Edit jucunda *voluntas*. Item in uno Cod. Vat.

(*d*) In Codd. Vat. duobus: cauta *regis*.

(*e*) In Ven. Edit. quem *praestat*.

(*f*) In uno Cod. Vat. *profuus* humane. In Ven. Edit. *profluus humanis*.

(*g*) In uno Cod. Vatic. & Venet. Edit. Leontius *offert*.

(*h*) Hunc Amphionem Burdigalensi Clero adscriptum fuisse verisimile est, cum Leontii Burdigalensis testimonio commendatum fuisse, hic referat Fortunatus.

CAPUT XXXII.

Ad Paternum (a) Abbatem, de codicis emendatione.

Paternum Abbatem laudat ob pietatem, ac sanctimoniam: tum veniam rogat, si quid sibi erroris in codicem irrepserat, quem ejusdem jussu, emendandum, vel exscribendum susceperat.

Paruimus tandem jussis, venerande sacerdos,
Etymon nominis. Pietas Paterni.
Nominis officium jure, Paterne, geris (*b*).
Qui propriis meritis ornans altaria Christi,
Tam prece, quam voto, das placitura Deo.
Fortunati in venia poscenda pro mendis modestia animi.
Supplico, cede tamen, si quid me forte fefellit:
Nam solet iste meas error habere manus.
Obtineat supplex modo pagina missa salutis (*c*),
Haec quoque cum relegis, me memorare velis.

(*a*) Putat P. Brovverus, hunc fuisse Paternum Abbatem, qui postea fuit Episcopus Abricensis, vir egregia pietate conspicuus. Sed cum hic mortuus fuerit anno 563.. ut opinatur Cointius, aut ad summum an. 565., ut censet Cl. Ruinart in notis ad vitam S. Paterni saec. I. Bened., aliquot scilicet annis, postquam Concilio Parisiensi interfuerat, habito an. 557., difficile est Fortunato notum esse, ac familiarem potuisse. Quid enim dicam adhuc Abbatem Paternum fuisse, quo tempore Fortunatus in Galliis vivebat, cum illeterdecim jam annos in Pontificatu exegerit? Lege ejusdem Vitam saec. I. Ben. p. 152. Edit. Parif.

(*b*) In duob. Codd. Vat. Paterne *regis*.

(*c*) In Ven. Ed. missa *salutem*.

CA-

CAPUT XXXIII.

Ad Druconem (a) Diaconum. a

Fortunatus e maritima, in qua degebat, ora, salutem scribit Druconi Diacono, ac suam in illum benevolentiam, ac memoriam amantissime declarat.

ALtaris Domini pollens, bone Druco, minister,
Hinc tibi festinus mando salutis opus.
Nos maris Oceani tumidum circumfluit aequor,
Te quoque Parisius, chare sodalis, habet. *Fortunatus in ora maritima habitat.*
Sequana (b) te retinet; nos unda Britannica cingit, b
Divisos terris alligat unus amor.
Non furor hic pelagi vultum mihi subtrahit illum,
Nec Boreas aufert nomen, amice, tuum.
Pectore sub nostro tam saepe recurris amator, *Ejusdem in Druconem memoria, & benevolentia.*
Tempore sub hyemis quam solet unda maris.
Ut quatitur Pelagus, quoties proflaverit Eurus,
Stat neque sic animus te sine, chare, meus.
Blanda serenato tempestas pectore fervet,
Atque ad te varia mobilitate trahit.
Sed memor esto mei, votumque repende petenti,
Ut pariter paribus det sua dona Deus:
Humanam mentem Christi quo gratia ditet,
Ac domino nostro (c) sensus, & ora vacent. c

(a) In Edit. Ven. titulus sic inscribitur, *ad Druconem Diaconum, modo Presbyterum*.

(b) Sequana fluvius est prope Parisios.

(c) In duob. Codd. Vatic. ac *dominò sancto*.

CAPUT XXXIV.

Ad Archidiaconum Meldensem (a). a

Archidiacono Meldensi, qui ad se, nondum de facie notum, mussum dono miserat, gratias agit hoc carmine.

SI mihi vel vestros licuisset cernere vultus,
Munere pro tanto plurima verba darem.

Fortunatus mustum dono accipit ab Archidiacono Meldensi.

Direxit nobis mustum tua chara voluntas,
Et dulces animos dulcia dona probant.
Quem non vidisti, promptus satiare parasti,
Quid facias illi, qui tibi notus adest?
Det tibi larga Deus, qui curam mente fideli,
De grege Pontificis, magne minister, habes.

(a) *Sunt Meldae in Lugdunensi IV. sub Senonensi Archiepiscopo, quarum hodieque, teste Orontio Finaeo, sedes* Meaux *ad Matronam amnem, celebris Meldensi Concilio, istbic aliquando, praeside Hincmaro, Remensi Archiepiscopo, sub Christi annum DCCCXL. coacto*. Brovv. in notis ad hunc locum.

CAPUT XXXV.

Ad Joannem Diaconum.

Iter facturus Fortunatus hoc poema; perpetuae pignus amicitiae, reliquit Joanni Diacono, ac per eum communibus amicis salutem scribit.

a Fortunatus iter facepturus suum in Joannem benevolentiam pollicetur, paremque ab eo efflagitat. Aliis salutem adscribit.

PIgnus amicitiae semper memorabile nostrae.
Versibus exiguis, chare Joannes (a), habe.
Ut cum me rapiunt loca nunc incognita forsan,
Non animo videar dulcis abesse tuo.
Anthemium patrem per te, venerande, saluto,
Cujus in affectu consolidatus agor.
Hilarium pariter nobis in amore tenacem,
Insero carminibus, quem mea corda colunt.
Perpetuo maneas meritis felicibus aevo;
Haec quoque cum relegis, me memorare velis.

(a) An hic ille ipse Joannes Diaconus est, de quo Greg.Turon.lib.1.de de gloria Martyrum cap.19.,& 88. loquitur:qui cum leprosus a Galliis discessisset, & perrexisset in Palestinam, ibi ablutus in aquis Jordanis, sanatus a lepra est, atque iterum venit in Gallias, B.Mariae reliquias secum deferens?

CA-

CAPUT XXXVI.

Ad Anthemium Diaconum.

Se Anthemio excusat, quod nolens eundem e somno excitare, ipso insalutato, abscesserit.

SUscipe versiculos, Anthemi, pignus amantis.
Quos tibi syncero pectore fudit amor.
Cum tua blanditus retineret lumina somnus,
Lassaque fecisset membra jacere thoro.
Dum dubito, pecco, nolens vexare quietum:
Sic mea culpa, tui causa soporis erit.
Discedo tacitus, veluti fur, indice nullo:
Nec dixi amplectens: frater amate, vale.
Non licuit mandata animo committere charo,
Nec tenuit verbis hora vel una tuis.
Testificor Dominum, mihi fortiter esse molestum;
Quod sic * discedo (*a*), nec tua dicta fero. *a* * *Abscedo.*
Sed cui plura volens poteram tunc dicere praesens,
Nunc faciat paucis pagina missa loqui.
Haec tamen ante Deum, rogo te, mihi munera praestes,
Omnibus ut semper carus ubique mices.
Nemo mihi vestem, donaria (*b*) nemo ministret, *b*
Quod dulcedo monet, hoc mihi nemo neget.

Fortunatus profecturus renuit Anthemium dormientem expergefacere.

Eodem insalutato discedit moerens.

(*a*) Tres MSS. Codd. Vat. quod sic *abscedo*.
(*b*) In duob. Codd. Vat. *denaria* nemo. Mutilum autem hoc poema legitur in Ven. Ed. & uno Cod. Vat., desinens ad illum versum excl. *sed cui plura* ec.

CAPUT XXXVII.

Ad Sindulphum Diaconum.

Sindulphum Diaconum ad laboris patientiam in jugo Christi tolerando, spe propositi fructus & mercedis, adhortatur: affirmans nihil grave esse amanti.

FRater (*a*) amore Dei, digno memorabilis actu, *a*
Pectore * fixe meo frater (*b*) amore Dei. * *Fac.* *b*

Carpe

Carpe libenter iter, quod ducit ad aetheris aulam,
Altius ut surgas, carpe libenter iter,

Ad jugum Christi patienter ferendum adhortatur.

Fer patienter onus, ne te pia sarcina lasset,
Unde manet requies, fer patienter onus.
Subdere colla decet, quia sunt juga dulcia Christi,
Quo mereamur opem, subdere colla decet.

Merces proposita. Confirmat ab exemplis

Qui sua rura colit, solet horrea plena tenere,
Nec jejunus erit, qui sua rura colit.
Per mare nauta volat, quo multa pecunia crescat.
Mercibus ut placeat, per mare nauta volat.
Non timet ille necem, rabie turbante * procellae,
Ut lucretur opes, non timet ille necem.

* *Procellas.*

Miles ad arma venit, quaerens per vulnera palmam,
Ut redeat victor, miles ad arma venit.
Praemia sume libens, mihi tu quoque, care sodalis,
Unde triumphus erit, praelia sume libens.

Amor nescit laborem.

Quisquis amore venit, nescit se ferre laborem,
Nemo labore jacet, quisquis amore venit.
Carmina parva ferens, tibi debita reddo salutis,
Des meliora, precor, carmina parva ferens.

(*a*) Deest hoc poema in Edit. Ven. & uno God. Vat.

(*b*) Genus hoc poematum, in quibus sequens Pentameter hemistichio antecedentis exametri clauditur, *Ophites, sive serpentinum* appellatur, quod more serpentis per varios veluti flexus, ac recursus progrediatur. Infrequens apud priscos hoc genus carminum erat, ut animadvertit Brovv. A Fortunato usurpatur aliàs quoque, nempe cap. 2. lib. 8. Paulus item Diaconus ejusdem formae, ac metri Poema scripsit in laudem S. Benedicti, quod extat lib. 1. cap. 16. ejusdem Op. Apollinaris vero Sidonius lib. 8. ep. 11. de Lampridio Poeta, & Oratore scribens, id genus carminum mentionem facit, vocans eos *Elegos Echoicos*, in quibus & Lampridium refert fuisse versatum. Echoicos autem videtur nominare, quod Hemistichium, quod jam sonuerat, Echo ad instar, audientium auribus iterum reddatur. Sirmondus (quem vide) in notis ad Sidonium refert ad hanc rem distichum de Echo, ex Epigrammate Pentadii, quod de *veris adventu* confecit Elegis Echoicis, excerptum. Habe vero illum:

Per cava saxa sonat pecudum mugitibus Echo,
Voxque repulsa jugis, per cava saxa sonat.

Cestius Rethor apud Senecam Patrem l. 7. controv. 7. repititiones ejusmodi vel in soluta Oratione, ἠχώ *Echo* appellabat, *& pronuntianti discipulo statim exclamabat*, μὴ τὴν ἠχώ. Lege Sirm. in praef. loco.

VE-

VENANTII HONORII CLEMENTIANI FORTUNATI

PRESBYTERI ITALICI

LIBER QUARTUS.

CAPUT I.

Epitaphium Evemeri (a) Episcopi civitatis Nammeticae; — * *Eumerii*, & *Eumeri*. *a*

Evemerum, Namnetensem Episcopum, laudat mortuum, ob nobilitatem generis, ob lenitatem, ac mansuetudinem animi, ob hospitalitatem, misericordiam, beneficentiam in pauperes: curam, ac diligentiam in aegrotos: munificentiam in Templa.

UAMVIS cuncta avido rapiantur ab orbe volatu,
  Attamen extendit vita beata diem. — Beatae vitae immortalitas.
Nec damnum de fine capit, cui gloria vivit:
  Aeternumque locum missus ad astra tenet.
Hoc igitur tumulo requiescit Evemerus (*b*) almo,
  Per quem pontificum surgit opimus honor. — *b*
Stemmate (*c*) deductum fulget (*d*) ab origine culmen, — Eumeri nobilitas generis.
  Et meritis priscos crescere fecit avos. — *c d*
Emicuit populis geminum memorabile donum, — Idem judex, postea Episcopus.
  Inde gradu judex, hinc pietate pater.
Dulcis in eloquio, placidus moderamine sacro, — Ejus lenitas.
  In cujus sensu perdidit ira locum.
Alterius motus patienti pectore vicit,
  Ut levitas laesit, hoc gravitate tulit.
Si quis ab externis (*e*) properavit sedibus hospes, — Hospitalitas.
  Mox apud hunc proprios sensit habere lares. — *e*
Hic habitare (*f*) volens patriis rudis exul ab oris, — *f*
  Oblitus veterem, hujus amore, patrem.
Gaudet & arrisit; probat is se cernere flentem, — Misericordia.
  Alterius lachrymas mox facit esse suas.
Partitus cum ventre vices (*g*) pietate magistra, — Beneficentia in pauperes.
  Unde tulit luctus, mox ibi vota dedit. — *g*

Pau-

Pauperibus dives, censum transfudit egenis,
 Ante bonus tribuit, quam paterentur (*h*) opem.
Semina jactavit centena pinguia fructu,
 Cui modo de reditu messis adulta placet.
In aegros diligentia.
Unica cura fuit, cunctos ut viseret aegros,
 Ipse quibus medicus, vixit & ipse cibus.
Ecclesiam Namnetis in culmen adducit.
Extulit ecclesiae culmen, quod reddidit (*i*) unum,
 Venit ad haeredem, * quod cumularet (*k*), opus.
* *Qui.* Felicem antecedit in sede Namnetensi
Felix ille abiit, Felicem in sede reliquit,
 Haeredis meritis vivit in orbe pater.

(*a*) Eumerus, sive Evemerus praedecessor fuit Felicis Namnetensis, de quo saepius locuti sumus. Interfuit Concilio Aurelianensi II. an. 533., & IV., habito anno 541. Obiit anno 549., vel 550., cum Namnetensem sedem adeptus fuisset anno 531., ut ponit Cointius.

(*b*) Codd. duo Vat. *Eumerius* almo.

(*c*) Codd. item duo Vat. *Stemmata deducit*, fulget ec.

(*d*) Edit. Ven. *fulgens* ab origine.

(*e*) Codd. duo Vat. *si externus propriis* properavit ec.

(*f*) Edit. Ven. Hic *habitasse* volens.

(*g*) Cod. unus Vat. cum ventre *vicem*.

(*h*) Tres Codd. Vat. & Ven. Edit. quam *peteretur* opem: quam lectionem sequendam puto.

(*i*) Ibid. quod *restitit* unum.

(*k*) De hujusce Templi dedicatione vide cap. 6. lib. 3.

CAPUT II.

Epitaphium domni Gregorj (a), Episcopi civitatis Lingonicae.

Gregorium, Episcopum Lingonensem, laudat ob vetustatem familiae, ac generis, ob charitatem, ac pietatem in exercendo pastorali munere: ejusque memoriam, jam celebrem miraculis, vel hoc carmine consecrat.

Christi triumphus.
Postquam sydereus disrupit Tartara princeps,
 Sub pedibus justi mors inimica jaces.
Hoc veneranda sacri testatur vita Gregori,
 Qui modo post tumulos intrat honore polos.
Gregorii nobilitas.
Nobilis antiqua decurrens prole parentum,
 Nobilior gestis nunc super astra manet.
Judex severus fuit, antequam Episcopus esset.
Arbiter ante ferox, dehinc pius ipse sacerdos,
 Quos domuit (*b*) judex, fovit (*c*) amore patris.
Triginta (*d*) & geminos pie (*e*) rexit ovile per annos,
 Et grege de Christi gaudia pastor habet.
Ejus miracula.
Si quaeras meritum, produnt miracula rerum,
 Per quem debilibus fertur amica salus.

S. Gre-

(*a*) S. Gregorius Episcopus Lingonensis obiit an. 539., ut ostendit Cointius adhunc annum. Interfuerat is Concil. Epaonensi an. 517. Concil. Arvernensi I., habito anno 535. (ut censet idem Cointius), & per Evantium Presb. Aurelianensi III., quod celebratum fuit, an. 538. Erat Gregorius e familia Senatoria; qui cum Augustoduni comitatum ambivisset (ut narrat Gregor. Turon. in ejus Vita cap. 7. lib. de Vitis Patrum) ac obtinuisset, ea religione, & severitate justitiam exercuit, ut nemo reorum poenas debitas effugeret. Is postea creatus Episcopus Lingonensis, egregia pietate, ac diligentia illam rexit Ecclesiam, ac obiit miraculis clarus. Haec, quae retulimus de Gregor. Lingonensi, confirmat Fortunatus hisce duobus versibus:

Arbiter ante ferox, dehinc pius ipse sacerdos.
Quos domuit judex, fovit amore patris.

(*b*) Cod. unus Vat. quos *minuit* judex.

(*c*) Tres Vat. Codd. *fovet* amore.

(*d*) Gregor. Turon. loco supracitato refert, Greg. Lingonensem obiisse anno trigesimo tertio Episcopatus sui, nonagenarium. Quadraginta scilicet annos exegerat in Comitatu Augustodunensi ex eodem Gregor. Tur. triginta tres in Episcopatu, ut dixerat; reliquos, antequam Comes Augustoduni crearetur. Gregorius Turon. cum Fortunato facile conciliari potest quoad annorum numerum, quibus Gregorius Lingon. Episcopus sedit, si dicamus a Gregor. Turon. numerari annum incoeptum pro completo.

C A P U T III.

Epitaphium domni Tetrici (a) Episcopi civitatis Lingonicae. a

Tetricum, Episcopum Lingonensem, jam vita functum, commendat ob diligentiam in tuendo grege, ob doctrinam, ob misericordiam in egenos, & imbecilles: tum Regum, ac populi benevolentiam in ipsum, commemorat.

PAlma sacerdotii venerando, Tetrice, cultu (*b*), b
Te patriae sedes, nos peregrina * tenet.
Te custode pio, nunquam lupus abstulit agnum,
Nec de fure timens pascua carpsit ovis.
Sex quasi (*c*) lustra gerens & per tres insuper (*d*) annos, c d
Rexisti placido pastor amore gregem.
Nam ut condirentur divino corda sapore,
Fudisti dulcem jugiter ore salem.
Summus amor regum, populi decus, arma * parentum,
Ecclesiae cultor, nobilitatis honor.
Esca inopum, tutor, viduarum, cura minorum,
Omnibus officiis omnia pastor eras.
Sed cui praebebat * varie tua cura medelam,
Funere rectoris, plebs modo triste gemit.
Hoc tamen, alme pater, speramus, dignus in astris,
Qualis honore nites, hic pietate probes (*e*). e

* *Tenent.* Tetrici in grege tuendo cura, & diligentia.

Triginta tres annos Episcopus sedit.

Doctrina ejus.

* *Parentum.* Gratia apud Reges. In egenos, viduas, & infirmos beneficentia.

* *Variam.* Plebis in illum desiderium.

(*a*) S. Tetricus Gregorii Lingonensis (de quo in superiore capite) filius, & in ipsa Lingonensi sede successor fuit. Ut enim de illo (nempe Gregor. Lingon.) narrat Gregor. Turon. in libro de Vitis PP. cap. 7. *conjugem babuit Armentariam nomine; quam ad propagandam generationem tantum dicitur cognovisse: de qua & filios, Domino largiente, suscepit ... post mortem autem uxoris ad Dominum convertitur, & electus a populo Lingonicae urbis Episcopus ordinatur*. Tetricus vero ibidem commemoratur Gregorii Lingonensis filius, & successor: a quo & Basilicam, in qua S. Greg., ejusdem pater, inhumatus fuerat, ampliorem redditam, & ornatam refert Greg. Tur. quin & loculum in absidam, recens erectam miro opere, narrat ab eodem fuisse translatum. Ipse deinde Tetricus eadem in Basilica prope Patrem suum humatus fuit; ut habet Cl. Ruinart. in notis ad Greg. Tur. lib. de Vitis PP. cap. 7., & Coint. ad an. 539.

(*b*) Codex unus Vat. Tetrice *vultu*.

(*c*) Codd. duo Vat. sex *qui* lustra.

(*d*) Hinc intelligitur S. Tetricum obiisse anno 572. circiter, triginta tribus annis post obitum S. Gregor. Patris sui. Brovverus refert ejusdem mortem ad an 574. quippe qui obitum S. Gregorii Lingonensis conjiciat in an. 541. Sed inde satis refellitur, quod Papulus, Tetrici successor, subscripserit synodo Parisiensi, habitae an. 573., ut ostendit Cointius, ad hunc annum num. 12.

(*e*) Duo Codd. Vat. hic pietate *probas*.

C A P U T IV.

a

Epitaphium Domni Galli (a) Episcopi civitatis Arvernae.

S. Galli, Episcopi Arvernensis, in domo sua, ac propinquis relinquendis, ut Christum sequeretur, jam inde a puero strenuitatem: ejusque apud Theodoricum Regem gratiam, tum in pastorali munere gerendo comitatem, doctrinam, vigilantiam commendat.

Adae peccatum & Christi triumphus.

Hostis inique, Adam paradiso fraude repellis,
Ecce Deus Famulos praestat adire polos.
Invide, sic tua mors homini meliora paravit,
Tu expellis terris, hic dat & astra suis.
b Testis & antistes Gallus probat iste (*b*) beatus,
* Polis. c Nobilis in terris, dives eundo * polos (*c*).
S. Gallus paternam domum deserit, & Monachus fit, cum puer esset.
Qui Christi auxilio fultus, nec adultus in annis,
Se majora petens, odit amare (*d*) lares.
d e f Effugit amplexus (*e*) patrios, matremque relinquit (*f*).
Qui monachum regeret, quaeritur abba parens.
S. Quintianus eum erudit, & instituit.
Illic tyro rudis generoso coepit ab aevo,
Militiae domini belliger arma pati.
g Quintiano (*g*) demum sancto erudiente magistro,
h Pulchrius (*h*) est auro, corde probatus homo.
* Palatinam. * Aulam. i Inde * palatinam (*i*) regis translatus in * aulam,
k Theodorice (*k*), tuo vixit amore pio.

Mox

Mox ubi destituens terras petit astra magister, — Theodoricus suam in Regiam illum transfert.
Cessit discipulo (*l*) cura tuenda * gregis (*m*). — S. Quintiano succedit in Episcopatu Arvernensi.
Pontificatus enim moderans ita rexit habenas,
Pastor ut officiis esset amore pater.
Mansuetus (*n*), patiens, bonus, aequus, amator, amandus, — * *Gregem.* *l m*
Non erat offensae, sed locus hic veniae.
Si qua supervenit, facta est injuria virtus, — *n* Ejus virtutes.
Unde furor poterat, inde triumphus erat.
Plebem voce fovens, quasi natos ubere nutrix,
Dulcia condito cum sale mella * rigans.
Hoc opus exercens praescivit dona futuri, — * *Dabat.*
Se pastore, nihil posse perire gregi.
Sic pater ecclesiam regit in quinquennia quinque,
Bis terdena (*o*) tamen lustra superstes agens. — *o*
Hinc meliore via sanctum ad coelestia vectum,
Non premit urna rogi, sed tenet * ulna Dei. — * *Aula.*

(*a*) S. Gallus creatus est Episcopus Arvernensis anno circiter 527. obiit vero anno 554., ut ostendit Cointius ad hunc annum num. 3. Ejus genus nobilissimum commemorat Gregor Turon. in lib. de Vitis Patrum cap. 6., his verbis. *Pater ejus, nomine Georgius, Mater vero Leocadia, ab stirpe Vectii=Epagati descendens, quem Lugduni passum Eusebii testatur historia; qui ita de primoribus Senatoribus fuerunt, ut in Galliis nihil inveniatur esse generosius, atque nobilius*. Porro S. Gallus patruus fuit S. Gregor. Turonensis: cum Florentius, Senator, Pater Greg. Turon., esset frater germanus S. Galli. Vide ipsum Greg. Turon. lib. de Vitis PP. c. 14. num. 3.

(*b*) Ed. Ven. & duo Codd. Vat. probat *ista*.

(*c*) Ed. Ven. & duo Codd. Vat. eundo *polis*.

(*d*) Unus Cod. Vat. *amore*.

(*e*) Narrat Gregor. Turon. lib. de Vitis PP. cap. 6., quod cum Pater S. Galli puellam ex Senatoria familia eidem, adhuc puero, quaereret ad nuptias, is ad Monasterium, *Cromonense* appellatum, ab Arvernis distans sex millibus passuum, confugit: ibique ab Abbate Monasterii exceptus, Monachus, & Clericus factus est, jam assentiente Patre.

(*f*) Unus Cod. Vat. Matremque *reliquit*.

(*g*) Quintianus Episcopus Arvernensis, & decessor S. Galli, cum ad Monasterium Cromonense venisset, audissetque S. Gallum, mira vocis suavitate, & in ea modulanda incredibili gratia, canentem, adduxit eum secum in civitatem, ac quasi filium habuit, & dilexit. Greg. Turon. loco supra citato.

(*h*) Edit. Ven. *Pulchrior* est auro.

(*i*) Unus Cod. Vat. *palatina.....aula*.

(*k*) Cum ad Theodoricum Regem fama delatum fuisset, quod S. Gallus mira vocis suavitate, cantusque dulcedine praestaret, eundem in regiam dumum accersivit, atque ita dilexit, ut, quemadmodum refert Gregor. Turon., *eum proprio filio plus amaret*. Item a Regina, Theodorici uxore, impense dilectus est, non solum pro ea, qua excellebat, canendi suavitate, ac scientia, sed etiam pro ea, qua caeteris praelucebat, morum integritate, ac castimonia.

(*l*) Quomodo S. Gallus suffectus fuerit in Quintiani demortui locum, narrat Greg. Tur. loco saepius citato.

(*m*) Cod. unus Vat. tuenda *gregem*.Ed. Ven *tenenda gregem*.

(*n*) Gregor. Turonensis mirabilem S. Galli mansuetudinem, ac patientiam, in tolerandis injuriis refert his verbis: *jam vero assumpto Episcopatu tanta humilitate, tantaque Charitate cum omnibus usus est, ut ab omnibus diligeretur; Patientiam vero ultra hominum morem habens, ita ut, si dici fas est, Moysi compararetur ad diversas injurias sustinendas*.

(*o*) Idem Greg. Turon. narrat Gallum obiisse aetatis suae an. 65. Episcopatus vero 27. Fortunatus, forte ut metri legibus obsequeretur, minorem posuit annorum numerum: ubi *lustra* pro *annis* accipit: quomodo ab aliis quoque accipi, licet raro, legere est in Gloss. Cangii novae Edit. S.Gallus interfuit Concil. Arvernensi an.535.Aurelianensi IV. an.541., & V.anno 549. Ejus mors refertur a Cointio ad an. 554. Certe is obiit post Concil. Aurelianense V., cui, ut mox diximus, interfuit, & ante decessum Theodebaldi Regis, qui temporis spatium aliquod S. Gallo superstes fuit, ut apparet ex Gregor. Turon. lib.4. Hist. Franc. cap.6. Unde ejusdem obitus locandus est inter an. 549. quo synodus Aurel. celebrata est, & an. 555. quo Theodebaldus decessit. Vide Ruin. in notis ad cap.VI. de Vitis Patrum.

Brovverus in notis ad hoc carmen ait, an. 65. aetatis S. Galli fuisse annum Christi 573. cum Theodebaldus Rex tanto ante esset mortuus: quo adhuc superstite S. Gallus obiit diem suum, ut aperte asserit Greg. Tur. loco citato.

C A P U T V.

a

Epitaphium Ruriciorum, Episcoporum civitatis Lemovicinae (a).

Ruricios avum & nepotem, ambos Episcopos Lemovicinos, viros genere nobilissimos, vita functos laudat ob liberalitatem in templa, beneficentiam in pauperes: eosque non dubitat inter Sanctos, ob praeclara merita, numerare.

INvida mors rapido quamvis miniteris hiatu,
Non tamen in sanctos (*b*) jura tenere vales.
Nam, postquam remeans domuit fera Tartara Christus,
Justorum meritis sub pede victa jaces.
Hic sacra pontificum toto radiantia mundo,
Membra sepulchra tegunt; spiritus astra colit.
Ruricii (*c*) gemini flores, quibus Anniciorum (*d*)
Juncta parentali culmine Roma fuit.
Actu, mente, gradu, praenomine (*e*), sanguine nexi,
Exultant pariter, hinc avus, inde nepos.
Tempore quisque suo fundans pia templa patroni,
Iste Augustini, condidit ille Petri.
Hic probus, ille pius, hic serius, ille serenus,
Certantes pariter, quis cui major erit.
Plurima pauperibus tribuentes divite censu,
Misere ad coelos, quas sequerentur, opes.

Sanctis viris nihil nocet mortis invidia. *b*

Ruriciorum genus nobilissimum. *c d* *e*

Liberalitas in Templa.

Quamvis dispare indole par pietas.

In pauperes beneficientia.

Quos

Quos (*f*), spargente manu, redimentes crimina mundi,
Inter Apostolicos credimus esse choros.
Felices, qui sic de nobilitate (*g*) fugaci f
Mercati, in coelis jura senatus habent.

(*a*) Lemovicum, hodie *Limoges*, est provincialis Civitas Archiep. Bituricensis in Aquitania I., haud longe a Vigennae rivi fontibus: ut habet Brovv. ad hunc locum.

(*b*) Edit. Ven. & duo Codd. Vat. in *sanctis*.

(*c*) Ruricius senior sedebat Episcopus Lemovici quo tempore Chlodoveus, bellum Wiligothicum gessit; ut refert Cointius ad annum 508. Ipse Sidonii Apollinaris aequalis fuit, ac summa eidem benevolentiae necessitudine conjunctus: ut satis fidem faciunt Epistolae Ruricii ad eundem scriptae lib. 1. num. 8. 9. & 16. ut extant in Bibl. Veter. Eccl Patrum edita Lugd. Tom. 8. pag. 559. Ipse vero Sidonius car. 2. celebrat nuptias Ruricii cum Iberia, Ommatii filia: ex quo is suscepit Ommatium, qui postea Turonensi Ecclesiae praefuit, de quo Gregor. Tur. lib. 10. Histor. Franc. cap. 31.

Alter vero Ruricius, junior appellatus, nepos superioris, creatus Lemovicinus Episcopus interfuit Concil. Arvernensi I an. 535. Aurelianensi IV. an. 541, misitque ad Aurel. V., qui praeesset suo nomine, Bantaredum, Archidiaconum. Auctor vitae S. Juniani Eremitae, quae extat lib. IV. Vit. Patrum Occidentalium, narrat, hunc Ruricium a malo spiritu vexatum, precibus, ac jejuniis S. Juniani liberatum fuisse. Ipsum deinde, accepti beneficii memorem, creatum Episcopum Lemovicinum, Basilicam in memoriam S. Juniani aedificasse, in quam ejusdem corpus inlatum est.

(*d*) Nobilissima Aniciorum familia a pluribus illustrata est, quam ut egeat hisce litteris nostris commendari. Unus tamen pro omnibus sit S. Hieronym. epistola 97., Edit. Parisiensis, in qua ad Demetriadem, scribens: *nunc mihi Proborum, & Olibriorum clara repetenda sunt nomina, & illustre Anitii sanguinis genus, in quo aut nullus, aut rarus est, qui non meruerit consulatum*.

(*e*) Unus Cod. Vat. gradu, *spe, nomine*. In Edit. Ven. *accumulante gradu de nomine*.

(*f*) Unus Cod. Vat. *quas* spargente.

(*g*) Ibid. *debilitate* fugaci.

CAPUT VI.

Epitaphium * *Exotii, Episcopi civitatis Lemovicinae*. * *Esocii*.

Exotium, item Episcopum Lemovicinum, laudat ob egregiam pudicitiam, patientiam, lenitatem, religionem in templa, beneficentiam in cives. Plebis in illum desiderium, ac memoriam commemorat.

Quamvis pontificem premeret tremebunda senectus,
Attamen haec voluit plebs superesse patrem. Plebis in Exotium studium, ac benevolentia.
Aut si naturae mutari debita possent,
Pro pastore suo grex properasset iter,
Sed quia non licuit, populum spes consulat (*a*) illa, a
Hunc (*b*) quod pro meritis vexit ad astra fides. b

Imma-

Ejus pudicitia. Immaculata Deo conſervans membra pudore,
Exotius meruit jam ſine fine diem.
Patientia. Pectore ſub cujus regnans patientia victrix,
Fluctibus in tantis anchora, ſenſus erat.
c
Lenitas. Felle (*c*) carens, animo placidus, dulcedine paſtus,
Neſciit offenſis ira referre vices.
Religio in Templa, & merita praeclara in cives. Templorum cultor, recreans modulamine cives,
Vulneribus (*d*) patriae fida medela fuit.
d
Qui tria luſtra gerens in pontificatus honore,
Pergit ad antiquos, plebe gemente, patres.
** Quem lactum famomi nunc tenet aula poli.* Non decet hunc igitur vacuis deflere querelis,
* Poſt tenebras mundi quem tenet aula poli.

(*a*) Duo Codd. Vat. *quod hunc* pro.

(*b*) *Conſulat* pro *conſoletur*: etſi id rari exempli, ut notat Brovv. Idem *in* Epitaph. Vuilithutae *conſultum* pro *ſolatio* accipit.

(*c*) Videtur hic aperte Fortunatus quaſdam Lemovicinae urbis calamitates, ac turbas innuere, in quibus tolerandis mira enituerit Exotii patientia. Cum autem ſaepius illa vexata, & afflicta fuerit, praeſtat expendere, quaenam ex iis turbis, & infortuniis congruat cum temporibus Exotii. Narrat Greg. Turon. lib.4. Hiſt. Franc cap.48., quod Chilpericus Rex, cum Sigiberti urbes pervaſiſſet, ac devaſtaſſet, inter caeteras, inquit: *commoto exercitu Lemovicinum, Cadurcinum, vel reliquas illorum provincias pervadit, vaſtat, evertit. Eccleſias incendit, Miniſteria detrahit, Clericos interficit, Monaſteria virorum dejicit, puellarum deludit, & cuncta devaſtat: fuitque illo in tempore pejor in Eccleſiis gemitus, quam tempore perſecutionis Diocletiani*. Haec acta circiter an.573. quo tempore Gunthramnus Rex Epiſcopos ditionis ſuae ad haec diſſidia dirimenda Pariſios convocaverat. Videſis notas Cl. Ruin. in lib 4. Hiſt. Franc. cap.48., & annales praefix. Oper. Greg. Tur. ad an.573.

Magna praeterea ſeditio facta eſt Lemovici ad an. 579., cum Chilpericus novas, & graves deſcriptiones in Regno ſuo indixit; ita ut Lemovicinus populus, tributis oppreſſus, Miniſtrum Regium, ſeditione concitata, opprimeret. Cujus facinoris cauſà graviſſimae calamitates miſerrimam urbem conſequutae ſunt. De hac ſeditione loquitur Greg. Tur. l.5. c.29.

Poſtremo tunc etiam videtur haec Civitas mali aliquid perpeſſa fuiſſe, cum Chilpericus, Gunthramni, fratris ſui, urbibus occupatis novos iiſdem comites praefecit: ac nova ipſis tributa imperavit: quas inter urbes & Lemovicina forte numeratur a Greg. Tur. lib.6. Hiſtor. Franc. c.22. Haec an.582.

P. Brovverus in notis ſuis diſerte aſſerit, Fortunatum hoc in poemate loqui de illis turbis, quae excitatae ſunt inter Chilpericum, & Gunthramnum Regem, quas tertio loco poſuimus: cum quidem Nonnichius, Comes Lemovici, a Chilperico praepoſitus, in Charterium, Petrogoricum Antiſtitem, iniquus, & improbus extitiſſet.

Sed non animadvertit Brovv. haec, quae ipſe putat in Exotii aetatem incidiſſe, eveniſſe circa an. 582., ut patet ex Greg. Turon., cum quidem Lemovicinae urbi praeeſſet Ferreolus, qui interfuit Concil. Matiſcon. II. an.585. ille ipſe, qui urbem Lemovicinam ab extrema calamitate, & exitio ſervavit ad annum 579., deprecator veniens ad Chilpericum poſt excitatam ſeditionem, quam ſecundo loco poſuimus, ut legere eſt apud

aqud Gregor. Turon. lib. 5. Hist. Franc. cap. 29.

Restat itaque, ut Fortunatus de illa calamitate sermonem habeat, quam primo loco retulimus, quaeque magis Exotii temporibus convenit: cum Exotium Ruricio successisse in sede Lemovicina Brovverus ipse aperte fateatur.

(*d*) Unus Cod. Vat. *Ille carens animo*: scilicet iracundia.

C A P U T VII.

Epitaphium Calacterici (a) Episcopi civitatis Carnotenae (b). *a b*

Calactericum, Episcopum Carnotensem, amicum suum, immatura morte extinctum, deflet hoc carmine. Celebrat viri facundiam, animi benignitatem, misericordiam in egenos, tum vocis, cantusque in psallendo suavitatem: in Ecclesia sua regenda sollicitudinem, & curam in grege pascendo.

ILlachrymant oculi, quatiuntur viscera fletu,
Nec tremuli digiti scribere dura valent.
Dum modo, quae (*c*) volui vivo, dabo verba sepulto,

Fortunati amor in Calctericum. *c*

Carmine vel dulci cogor amara loqui.
Digne tuis meritis, Chalacterice Sacerdos,
Tardé note mihi, quam cito chare fugis!
Tu patriam repetis, nos triste sub * urbe (*d*) relinquis,
Te tenet aula nitens, nos * lachrymosa dies.

Sero cognitus a Fortunato obit. * *Orbe.* * *Tenebrosa.* *d*

Ecce sub hoc tumulo pietatis membra quiescunt,
Dulcior * ac melli (*e*) lingua sepulta jacet.

Caeterici facundia. * *Et.* *e*

Forma venusta, decens animus, sine fine benignus,
Vox suavis, legem praemeditata Dei.
Spes Cleri, tutor viduarum, panis egentum,
Cura propinquorum, * promptus (*f*) ad omne bonum.

Corporis venustas, & benignitas animi. Misericordia, & munificentia in egenos. * *Totus.* *f*

Organa psalterii cecinit modulamine dulci,
Et tetigit * laudans (*g*) plectra beata Dei.

In psallendo vocis suavitas. * *Laudis.* *g*

Cautere (*h*) eloquii bene purgans (*i*) vulnera morbi,
Quo pascente, fuit fida medella gregi.
Sex (*k*) qui lustra gerens, octo bonus insuper annos,

Doctrina in grege curando, & pascendo Aetas ejusdem. *h i k*

Ereptus terrae justus ad astra redis.
Ad paradisiacas epulas, te cive reducto,
Unde gemit mundus, gaudet honore polus.
Et quia non dubito, quanta est tibi gloria laudum,
Nec debes fleri talis, amice Dei.
Haec qui, sancte pater, pro magnis parva susurro,
Pro Fortunato, quaeso, precare tuo.

Cala-

(*a*) Calacericus, seu Caletricus successit S. Leobino in sede Carnotensi circa annum 556., ut ostendit Cointius ad hunc annum. Is interfuit Concilio Parisiensi III. an. 557., & illi subscripsit: tum Concilio Turonensi an. 566. De hoc Caletrico in Vita, S. Leobini (quae extat Saec. I. Bened. pag. 123., & quam nos Operibus Fortun. adtexuimus, quaeque extat 2. parte hujusce Editionis), quaedam narrantur, quae haud erit abs re hîc referre ad viri illius memoriam magis illustrandam. Haec itaque leguntur num. 23: *quidam beatus vir, nomine Caletricus, nobilis genere, sed nobilior meritis post excessum B. Leobini Carnotis constitutus Episcopus, dum in Presbyterii gradu, se tam in conspectu Dei, quam in oculis hominum sancta conversatione redderet gratum, tanta infirmitatis angustia est correptus, ut vix ultimo palpitaret anhelitu. Cujus venerabilis germana nomine Mallegundis, directis velociter missis ad Sanctum Episcopum ut ad levian dam Fratris sui infirmitatem benedictum dirigeret oleum: ipse vero cum oleo praesentialiter veniens, silentium ab omnibus postulavit, dicens: Domine, qui omnia nosti, si hunc famulum tuum Ecclesiae tuae, vel populo judicat necessarium, tua opitulante virtute, restitue sanum. Tunc ille aeger statim, ut sacrae unctionis oleo est perunctus, tantae sanitatis gratiae est restitutus, ut nullius infirmitatis molestia unquam ejus membra fuissent attacta. Ad comprobandam autem sancti viri virtutem, reliqua pars in tantam constat pulchritudinis claritatem conversa, ut cunctis, qui aderant, non olei nitor, sed crystalli videretur clarescere splendor. Nimirum illud praefigurans, ut qui futurus erat Episcopus, per ministerium Episcopale oleum consecrationis sanctificaret, & divinis virtutibus per coelestem gratiam splendesceret.* Mallegundem, quae germana Caletrici in testimonio allato nominata est, putant eruditi nonnulli eandem esse, ac Monegundem, de qua Greg. Turon. lib. de Vitis Patrum cap. 19. Sed de his fusius in notis ad vitam S. Leobini

(*b*) *Carnotum*, *vulgo* Chartres, *Ligerim inter*, *&* *Sequanam*, *clarum est oppidum ad Auduram*, *Metropoli subjectum Senonensi*: *ejus ditio*, *olim pagus vocata Carnotenus. ut in exemplo foederis inter Childebertum*, *&* *Guntbramnum Reges legitur apud Greg. l 9. c. 20.* Haec Brovv.

(*c*) Codd. Vat. duo, & Ven. Edit. dummodo *qui* volui.

(*d*) Edit Ven. sub *orbe*.

(*e*) Ibid. Dulcior *è tumulo* lingua.

(*f*) Edit. Ven. & tres Codd. Vat. *totus* ad omne.

(*g*) Edit. Ven., & duo Codd. Vat. & tetigit *laudi*.

(*h*) Unus Cod. Vat. *Claudere in eloquio* corr.

(*i*) Edit. Ven. *purgando* vulnera.

(*k*) Brovverus mavult hic a Fortunato numerum annorum, quibus Calactericus sedit Episcopus, quam quibus vixit, indicari. Sed id nullo modo esse potest. Cum enim circa an. 556. mortuus sit Leobinus, Episcopus Carnotensis, qui an. 551. interfuerat Concilio Parisiensi (de quo vide Cl. Mabil. saec. I. Bened. In notis ad Vitam S. Leob. p. 128. Ed. Paris.) adeoque Caletricus non ante illum annum Episcopus Carnotensis creatus fuisse dicendus sit; cumque Pappolus, successor Caletrici in illa sede, anno 573., adversus Promotum, qui locum suae Dioecesis invaserat, ad Patres Concilii Parisiensis graviter conquestus fuerit, inter Leobini obitum, & Pappolum non interjacet certe illa summa annorum 38., quam hic ponit Fortunatus. Restat igitur, ut hi sint anni aetatis Calacterici, qui proinde juvenis creatus Episcopus, juvenis & decesserit.

CA-

CAPUT VIII.

Epitaphium Chronopii (a) Episcopi Petrocoricae. a

Chronopium Episcopum Petrocoricensem, mortuum laudat ob innocentiam, nobilitatem generis, comitatem, sinceritatem, eloquentiam, ac suavitatem sermonis, misericordiam in pauperes, in cives munificentiam: tum ob diligentiam in grege tuendo, & liberalitatem in Templa.

SI terrena, sacer, quondam tibi cura fuisset,
Carmine plus lachrymas, quam modo verba darem.
Sed quia tu mundus, nec sunt tibi crimina mundi,
Nos gaudere mones, qui sine morte manes. Innocentia Chronopii.
Antistes pietate calens, venerande Cronopi,
Membra sepulchra tegunt, spiritus astra tenet.
Ordo sacerdotum cui fluxit utroque (b) parente, Episcopalem gradum a Patribus suis habuit pene haereditarium.
Venit ad haeredem pontificalis apex.
Hunc tibi jure gradum successio sancta paravit, b
Ut quasi jam merito debitus esset honor.
Nobilis antiquo veniens de germine patrum,
Sed magis in Christo nobilior merito. Ejus nobilitas.
Sic vultu semper placidus, seu mente serenus, Lenitas.
Pectore syncero, frons sine nube fuit.
Cujus ab eloquio nectar per verba fluebat, Eloquentia.
Vinceres ut dulces ore rigante favos.
Nudorum tu vestis eras, algentis amictus, In egenos liberalitas.
Qui ad tua tecta fugit (c), tectus & ipse redit.
Divitias omnes inopum sub ventre locasti. c
Unde tibi semper viva talenta manent.
Esuriens epulum, sitiens te sumere potum,
Cernere te meruit tristis, & exul opem.
Implesti propriis viduatam (d) civibus urbem, Beneficentia in cives.
Videruntque suos, te redimente, lares. d
Quam (e) lupus ab stabulis tulerat, frendente (f) rapina, In gregem diligentia.
Te pastore * gregi (g) reddita plaudit ovis. * Gregis.
Templa exusta celer revocasti (h) in culmine prisco, e f
Hinc tua sed coelis stat sine labe domus. g h
Ipse bis octono vixisti in corpore lustro, Sacras aedes exustas instaurat.
Nunc tibi pro meritis * stet (i) sine fine dies. * Et.

(a) Hic Chronopius Petrocorii ſedebat Epiſcopus an. 511., quo interfuit Conc. Aurelianenſi I., idemque ſuperſtes erat ad an. 533., quo Conc. Aurelianenſi II, interfuit, ac ſubſcripſit.

(b) Hoc ex loco conjicit Brovverus, Pegaſium illum, Petragoricum Antiſtitem, qui laudatur a Paulino apud Greg. Tur. lib.2. cap.13. Hiſtor. Franc., Patrem hujuſce Chronopii, aut avum fuiſſe. Sed in re obſcuriſſima nihil lubet definire, niſi aliquid luminis aliunde acceſſerit: cum nihilo magis Pegaſius, quam alter ſive Petragoricus, ſive alterius ſedis Antiſtes a Fortunato neceſſarius Chronopii hic deſignari potuerit.

(c) Cod. unus Vat., & Ven. Edit. Qui ad tua tecta *fuit*.

(d) Videtur hic indicare Fortunatus Petrocoricenſes Cives, in aliqua belli offenſione, & calamitate captivos ab hoſtibus abductos, per Chronopium redemptos, ac Patriae ſuae redditos fuiſſe. Id refert Brovverus ad Gothorum irruptiones in Gallias, qui Aquitaniam, vicinaque loca depraedantes vexabant. Atque ſententiam ſuam confirmat teſtimonio Sidonii lib.7. ep.6, ubi inter caeteras urbes, a Gothis afflictas, Petrocorium quoque recenſet.

(e) Edit. Ven. *Quem* lupus.

(f) Ibid. *pendente* rapina.

(g) Ibid. Te paſtore *gregis*.

(h) Chronopius, ut legitur apud Cointium ad an. 530., Baſilicam Sancti Frontonis abſolvit, ac ejus corpus ex vetere aedicula tranſtulit in locum ornatiorem. Quae translatio celebratur pridie Idus Octobres. Hic tamen *exuſta Templa*, quae renovata a Chronopio canit Fortunatus, videntur indicare hoſtilem ignem, forte a Gothis ſacris delubris injectum.

(i) Edit. Ven. & duo Codd. Vat. *eſt* ſine fine.

CAPUT IX.

a *Epitaphium Leontii (a) Epiſcopi Anterioris civitatis Burdegalenſis.*

Leontium ſeniorem, Burdigalae Epiſcopum, jam vita functum, laudat hoc carmine: in quo & Plebis erga Leontium amorem, deſiderium, memoriam unà cum egregiis ipſius Leontii virtutibus commendat.

b c ULtima (b) ſors avido graviter properavit hiatu,
Paſtorem rapiens, qui fuit arma (c) gregis.
Hoc recubant tumulo venerandi membra Leonti,
Quo ſtetit eximium pontificale caput.
Plebis charitas, & deſiderium in Leontium. Quem plebs cuncta gemens confuſa voce requirit,
Hinc puer, hinc juvenis deflet, & inde ſenes.
Defenſoris opem hic omnis perdidit aetas,
Et quantum coluit, nunc lachrymando docet.
Nemo valet ſiccis oculis memorare ſepultum,
Qui tamen in populo vivit amore pio.
Leontii nobilitas. Egregius nulli de nobilitate ſecundus,
Moribus excellens culmine primus erat.

Hic

Hic pietate nova cunctis minor eſſe volebat, — *Modeſtia.*
Sed magis his meritis & ſibi major erat.
Quo praeſente viro, meruit diſcordia pacem, — *Pacis concordiaeque ſtudium.*
Expulſa rabie, corda ligabat amor.
Eccleſiae totum conceſſit in ordine cenſum, — *Amplos cenſus Eccleſiae uſibus tribuit.*
Et tribuit Chriſto, quod fuit ante ſuum.
Ad quem pauper opem, precium captivus habebat, — *In egenos munificentia.*
Hoc proprium reputans, quod capiebat egens.
Cujus de terris migravit ad aſtra facultas,
Et plus iſte Deo, quam ſibi vixit homo.
Cordis in amplexu retinens, & pectore plebem,
Diceret ut populum ſe generaſſe patrem. — *In gregem charitas.*
Namque ſuos cives placida ſic voce monebat,
Confitereris ut hunc ad ſua membra loqui.
Ingenio vigilans, dives quoque dogmate Chriſti, — *Divinarum rerum ſcientia.*
Et meruit ſtudio multiplicare gradum.
Largior in donis abſens ſibi junxit amantes, — *Liberalitas.*
Et quo non fuerat, munere notus erat:
Principibus carus, hujuſque amor unicus urbis, — *Idem acceptus principibus.*
Feſtinans animis, omnibus eſſe parens.
Luſtra decem pollens, ſeptem quoque vixit in annos (*d*), — *Ejus aetas.* *d*
Mox urgente die, raptus ab orbe fuit.
Sed quis cuncta canat, cum tot bona ſolus habebat?
Nunc uno in tumulo plurima vota jacent.
Haec tibi parva nimis, cum tu merearis opima,
Carmina * Theodoſius (*e*) praebet amore tuus. — * *Theodoſius.* *e*

(*a*) Leontius, de quo hic Fortunatus, Leontii junioris, de quo ſupra ſaepius, & in ſeq. carmine erit ſermo, deceſſor fuit, ut oſtendit Cointius ad an. 541. n. 58., & ſeq. Eum Concil. Aurelianenſi IV. interfuiſſe, ac ſubſcripſiſſe, quod celebratum eſt an. 541., evincitur eodem in loco a Cointio. Brovverus aſſerit hunc fuiſſe Leontium, ad quem ſcribit Sidonius ep. 3. lib. 6., & de quo loquitur epiſt. 6. lib. 7. ſed errore fallitur, cum ille ad quem Sidonius ſcribit eſſet Arelatenſis, non Burdegalenſis Epiſcopus, ut oſtendit Cointius ad an. 541. & Sirmondus in notis ad epiſt. 3. lib. 6. Sidonii.

(*b*) Carmen hoc, & duo conſeq. deſunt in Ven. Edit. Item deſunt in uno Cod. Vat.

(*c*) In uno Cod. Vat. *arca* Gregis.

(*d*) Ibidem vixit in annis.

(*e*) Videtur Fortunatus non ſuo nomine hoc poema ſcripſiſſe, ſed alterius, qui Theodoſius appellaretur, cum aliunde non conſtet, id nominis habuiſſe Fortunatum: praeſertim cum hic Leontius ne de facie quidem notus eſſe Fortunato potuerit, ante morte extinctus, quam is veniret in Gallias: cum tamen huic Theodoſio notum fuiſſe Leontium ſubindicet hic verſus:

Carmina Theodoſius praebet, amore tuus.

Vide quae diximus num. 1. Vitae Fortunati. Porro Leontii Festum colitur apud Burdegalenses 12. Kalendas Septembris.

CAPUT X.

Epitaphium Leontii (a) sequentis civitatis Burdegalensis.

Leontii junioris, Burdigalensis Antistitis, funus prosequitur hoc carmine: ejusque cum nobilitatem, tum animi virtutes, & in pauperes munificentiam extollit.

Humanae felicitatis levitas, ac fragilitas.

OMne bonum velox, fugitivaque gaudia mundi,
Prosperitas hominum quam cito rapta volat:
Malueram potius cui carmina ferre salutis,
Perverso voto flere sepulchra vocor.
Hoc recubant tumulo venerandi membra Leonti,
Quem sua pontificem fama sub astra levat:

Leontii nobilitas.

Nobilitas altum ducens ab origine nomen,
Quale genus Romae forte senatus habet.
Et quamvis celso flueret de sanguine patrum,
Hic propriis meritis crescere fecit avos.

Idem carus Regibus.

Regum summus amor, patriae caput, arma parentum,
Tutor amicorum, plebis, & urbis honor.

Liberalitas in Templa, & in pauperes beneficentia.

Templorum cultor, tacitus largitor egentum,
Susceptor peregrum, distribuendo cibum.

Hospitalitas.

Longius extremo si quis properasset ab orbe,
Advena mox vidit, hunc ait esse patrem;

Ingenium, & probitas.

Ingenio vivax, animo probus, ore serenus,
Et mihi qualis erat, pectore flente loquor.

Qualis ipse in Fortunatum.

Ejus claritas in Gallia.

Hunc habuit clarum, qualem modo Gallia nullum,
Nunc humili tumulo culmina celsa jacent.

Idem benemeritus de populis.

Placabat reges, recreans moderamine cives,
Gaudia tot populis, heu, tulit una dies.

Aetas.

Lustra decem felix & quatuor insuper annos,
Vixit, & aurorae (b) lumine raptus obit.

Curat ejus funus Placidina, olim ejusdem uxor.

Funeris officium magni solamen amoris,
Dulcis adhuc cineri dat Placidina tibi.

(a) De hoc Leontio plura diximus cap. 15. l. 1., quae vide. Mortem Leontii refert Cointius ad an. 567., hoc ductus momento, quod is annos fere natus octo decim profectus sit ad bellum Hispaniense. juvenis quippe erat, ac nec dum uxorem duxerat. Illud autem bellum referendum est ad an. 531. Cum igitur is ex testimonio Fortu-

Fortunati vixerit annos 54., ejusdem obitus in an.567. incurrit. Haec Cointius. Praeerat Leontius Ecclesiae Burdigalensi ad an.549., quo per legatum subscripsit Synodo Aurelianensi V. & Synodo Santonensi praefuit sub Chariberto Rege ad anno 562., ut putat Cointius. Colitur hic Leontius apud Burdigalenses 17. Kalend. Dec.

(*b*) Duo Codd. Vat. & *a nostro* lumine.

CAPUT XI.

*Epitaphium Victoriani Abbatis * Monasterii (a) Agaunensis (b).*

* De Monasterio Asanae.

Victorianum Abbatem laudat ob religionem, & in multiplicando Monachorum numero adhibitam sedulitatem; ob doctrinam, & assiduitatem in precibus Deo fundendis: ejusque virtutem signorum splendore, ac multitudine inclaruisse significat.

Quisquis ab occasu properas huc, quisquis ab ortu,
Munus in hoc tumulo, quod venereris, habes.
Respice ditatum coelesti dote talentum,
Cujus semper habet pectoris arca Deum.
Religionis apex, vitae decus, arma salutis, — Victoriani virtutes.
Eximius meritis Victorianus adest.
Dignum opus exercens, qui fructificante labore,
Cunctis, non soli vixit in orbe sibi.
Plurima per patriam monachorum examina fundens. — Is Monachorum institutor, & propagator fit.
Floribus aeternis mellificavit apes,
Lingua potens, pietas praesens, oratio jugis. — Doctrina, pietas, & in precibus assiduitas.
Sic fuit, ut jam tum totus ad astra foret.
Plura salutiferis tribuens oracula rebus, — Vaticinia, & miracula.
Saepe dedit signis vita beata fidem.
Bissenis rexit patrio moderamine lustris, — Sexaginta annis praeest gregi.
Rite Deo placitas pastor opimus oves.
Calle sequens recto sacra per vestigia Christum,
Nunc fruitur vultu, quem cupiebat amor.

(*a*) Monasterium Agaunense a Sigismundo Rege, Gundobadi filio, exaedificatum fuit, sive restauratum, ut legitur apud Greg.Turon. lib.3. Hist.Franc.cap.5. Situm illud erat in Dioecesi Sedunensi ad radices Montis S.Bernardi, ut habet Ruin. in notis ad praef. locum.

At Cl. Mabillonius saec. I. Bened. pag.189. ostendit hoc poema non de Victoriano Ab. Agaunensi (ut ab omnibus fere creditum est, indicante titulo) sed de Victoriano Abbate Asanensi esse scriptum. Nam primo in MSS.Codicibus, ait, Victorianum, Abbatem Asanensem legimus cum hac epigraphe: *Epitaphium Abbatis de Monasterio Asanae*: est vero Asana, seu *Asanio* vicus Aragoniae juxta flumen *Cinga*, quod per montium angustias delabens, rivisque

visque auctum, rapide in Iberum influit. 2. Nulla Victoriani Abbatis mentio occurrit in Agaunensium Abbatum indice, quem ex tabulis Agaunensibus Sammarthani descripserunt. Haec Mabillonius: qui propterea vult, citra dubium Victorianum Asanensem pro Agaunensi esse reponendum, quique Fortunato saltem fama, ac nomine notus esse potuerit: quemadmodum idem ipse Fort. S. Martinum Dumiensem in Galloecia Episcopum, magis adhuc distantem, epistola, & elogio convenire potuit.

(*b*) In uno Cod. Vat. legitur Monasterii *Asanae*: in altero *Agabenens*. corrupte.

CAPUT XII.

Epitaphium Hilarii (*a*) *Presbyteri*.

Hilarium Presbyterum, mortuum, laudat ob nobilitatem, ob castimoniam, ob scientiam, & accuratam in judicando diligentiam, ac fidem. Socrus Evantiae officia in mortui memoriam commemorat.

Mortis necessitas.

OMnes una manet sors irreparabilis horae,
Cum venit extremus, lege trahente, dies.
Sic furit ira necis, neque nos fugit orbita mortis,
Pulvere facta caro nonnisi pulvis erit.

Spes bona proborum *b*

Haec tamen insignes animas spes optima (*b*) pascit,
Quod qui digna gerit, de nece nulla timet.
Hoc jacet in tumulo venerandus Hilarius actu,
Corpore qui terras, & tenet astra fide.

Nobilitas Hilarii.

Vir bonus, egregia de nobilitate refulgens,
Inter honoratos germinis altus apex.

Olim matrimonio junctus fuit.

Connubio junctus simili, sed conjuge rapta,
Stans in amore Dei, non fuit alter amor.

Scientia, & aequitas.

Utilis in propriis, doctus moderamine legis,
Cujus judicium pondere libra fuit.
Justitiam tribuens populis examine recto,
Vendita res pretio non fuit ulla suo.
Funeris officio lachrymans * Eventia charo,
Contulit haec genero membra * sepulta (*c*) suo.

* *Evantia*.
* *Sepulchra*. *c*

(*a*) An hic Hilarius est, de quo idem Fortun. cap. 35. lib. 3. scribit:
Hilarium pariter nobis in amore tenacem,
Insero carminibus, quem mea corda colunt?

(*b*) Tres Codd. Vatic. spes *non vacua* pascit

(*c*) Duo Codd. Vat. *sepulchra* suo.

CA-

CAPUT XIII.

Epitaphium (a) Servilionis.

a

Servilionem lugubri hoc poemate celebrat, qui Aulicus fuerat, atque regias opes rite administraverat: tum factus Presbyter in viduas praecipue, ac pupillos diligens, ac munificus extiterat.

QUamvis longa dies, brevis hic, & * hospita lux est,
Sola tamen nescit vita beata mori.
Hoc igitur tumulo Servilio clausus habetur,
Nobilis, & merito nobiliore potens.
Ipse Palatinam rexit moderatius aulam,
Commissaeque domus crescere fecit opes.
Presbyter inde sacer mansit venerabilis orbi (b),
Servitioque Dei, libera vita fuit.
Orphanus hic patrem, viduae solatia deflent,
Unde magis coelis gaudia vera tenet.
Pontificem (c) genitum videt hinc de munere Christi,
Raptus ab orbe quidem, laetus ad astra redit.

* *Inhospita.*
Vitae brevitas:

Nobilitas Servilionis.
Aulicus cum esset, auget Regium patrimonium.
Presbyter fit.

b

Beneficus in pupillos, ac viduas.

c

(a) Deest hoc poema in Ven. Edit, & in uno Cod. Vat.
(b) Unus Cod. Vat. Venerabilis *orbe*.
(c) Licet hinc conjicere poema istud conscriptum fuisse suasu, vel occasione, Episcopi alicujus, recens Ecclesiae regendae praefecti, cujus forte Clero Servilio adscriptus olim fuerat.

CAPUT XIV.

Epitaphium (a) Praesidii (b).

a b

Praesidium Abbatem ob doctrinae sanctitatem, & in grege suo curando diligentiam, ac sollicitudinem, jam mortuum commendat.

VIta brevis hominum, sed non brevis illa piorum,
Dum migrante die prosperiora tenent.
Qui meruere magis de carcere carnis euntes,
Post tenebras mundi, luce perenne frui.
Ex quibus hic recubans meritis Praesidius almis,
Carne tenet tumulum, spiritus igne polum.

Vita piorum immortalis.

Pe-

Praesidii doctrina.

Pectore de proprio Christi responsa rigando,
Multorum extinxit fonte fluente sitim.
Invitans instanter oves ad pascua Regis,
Distribuit dulcem fratribus ore salem.

Diligentia in pascendo, ac curando Monachorum grege.

Nam quoties monachus peccati est vulnere fixus,
Missus ad artificem (c) certa medela fuit.

c

Ibat ad Abbatem famulans, sanctumque magistrum,
Discipulus humilis, qui fuit ante tumens.
Talibus officiis intentus amore Tonantis,
Inter & Angelicos fulget honore choros.

(a) Deest hoc carmen in Ven. Edit. & uno Cod. Vat.
(b) In uno Cod. Vatic. sic legitur Epigraph. Epitaphium *domus* Praesidj.
(c) Hinc intelligitur Praesidium Abbatem fuisse: cuinam vero Monasterio praeesset, incertum est: cum hoc nomen minime occurrat in Catalogis Abbatum Regni Galliae: quod ego quidem scire potui.

CAPUT XV.

Epitaphium Boboleni diaconi.

Bobolenum Diaconum, dum somno indulget, a sicario ictu securis occisum, deflet hoc carmine.

Humana vita periculis assidue proposita.

INnumeris hominum subjecta est vita periclis,
Casibus & variis sors inimica premit.

a

Bobolenus dormiens ictu securis occiditur a sicario.

Nam recubando thoro Bobolenus (a) honore Diacni,
Dum fruitur somno, mors rapit atra virum.
Hostis in insidiis securo, caede securis,
Percutiens cerebrum, fecit obire dolo.

Quam dispar utriusque conditio.

Dic, tibi quid prodest scelus hoc peragendo nefande?
Ille Deo vivit, tu moriture peris.

b

Martyris (b) ille decus meruit, tu damna latronis;
Hinc sibi palma placet, sed tibi poena manet.

(a) Edit. Ven. *Bubolinus dignus honore.*
(b) Hinc licet suspicari, Bobolenum *propter justitiam* tuendam sic percussum interiisse.

CA-

CAPUT XVI.

Epitaphium Attici.

Attici, qui jam fenio confectus obierat, funus profequitur hoc carmine, & ejus eloquentiam, prudentiamque, tota Gallia illuftrem, tum generis nobilitatem, doctrinam, fapientiam, pietatem, in facras Aedes, & pauperes munificentiam, extollit.

QUamvis longa feni ducatur in ordine vita, Nil homini diuturnum.
Cum venit extremum, nil valet effe diu.
Sed quia nemo fugit, nifi terram terra recondat, Mors eft communis omnibus.
Lege fub hac, cunctos fors rapit una viros.
Celfus in hoc humili tumulo jacet Atticus ille,
Qui dabat eloquio dulcia mella fuo.
Impendens placidam fuavi modulamine linguam, Eloquentia Attici.
Pacificufque fuus fermo medella fuit.
Cujus abundantem venerata eft Gallia fenfum, Ejus prudentia clara in Galliis.
Excoluitque fenem femper honore patrem.
Clarus ab antiquis, fpes nobilitatis opimae, Nobilitas generis.
Sufficiens propriis, nulla rapina fuit.
Dogmata corde tenens, plenus velut arca libellis,
Quifquis, quod voluit, fonte fluente bibit. Doctrina, & innocentia.
Confilio fapiens, animo pius, ore ferenus,
Omnibus ut populis effet amore parens. Sapientia, & pietas.
Sic venerabilibus templis, fic * favit (a) egenis, * Fudit.
Mitteret ut coelis, quas fequeretur opes. Munificentia in facras aedes, & egenos.

(a) Duo Codd. Vat. fic *fudit*. Edit. Ven. fic *fulget* egenis. a

CAPUT XVII.

Epitaphium Arcadii (a) juvenis. a

Arcadium, adhuc juvenem, immatura morte occupatum, funebri carmine cohoneftat.

OMne (b) bonum velox fugitivo tempore tranfit, b
Quae placitura videt, mors magis illa rapit. Mors invida humanis rebus.
Hic puer Arcadius veniens de prole fenatus, Genus Arcadii fenatorium.
Feftinante die raptus ab orbe jacet.

Immaturus obit. * Teneris. c Eloquens erat, & forma venustus.

Parvula cujus adhuc fraeno se vinxerat aetas,
Ut * tener (c) & annis surgeret ipse senex.
Eloquio torrens, specie radiante venustus,
Vincens artifices, & puer arte rudis.
Quo me forma rapis laudes memorare sepulti?
Singula si memores; plus lachrymanda mones.

Innocens obit. d

Sed quoniam nulla maculatus sorde recessit,
Nulli (d) flendus erit, quem paradisus habet.

(a) Opinatur Brovverus, hunc Arcadii Arvernensis Senatoris (de quo saepe Gregor. Turon. in Histor. Franc.) filium fuisse. Sed cum ille Arcadius Pater Placidinae fuerit, olim uxoris Leontii, Episcopi Burdegalensis, ab ipso vero dimissae ad an. 549., minus verisimile videtur, fratris ejus, adhuc pueri, funus defleri potuisse a Fortunato, qui ad annum 565, ut saepe diximus, venerat in Gallias: nisi forte multo post ejus obitum hoc poema in gratiam Placidinae a Fortunato elucubratum fuisse credendum est. Malim itaque illum ex Arcadii ortum familia, quam ejusdem filium dicere.

(b) Deest hoc poema in Ven. Edit. & uno Cod. Vat.

(c) Duo Codd. Vat. *ut teneris* annis.

(d) In uno Cod. Vat. *Nullis* flendus.

CAPUT XVIII.

Epitaphium Basilii.

Basilium demortuum laudat funebri carmine, ob eloquentiam, ac doctrinam, ob sapientiam, ac pacis studium: ob liberalitatem in pauperes, & Templa. Susceptas ab eodem in Hispaniam legationes, & innocentiam in publicis gerendis muneribus commemorat: quamque populo, & Regibus carus esset, ostendit.

IMpedior lachrymis prorumpere nomen amantis,
Vixque dolenda potest scribere verba manus.

Scribit Fortunatus hoc Poema, rogatu Baudegundis, uxoris Basilii. a

Conjugis affectu, cogor dare pauca sepulto,
Si loquor, affligor, si nego, durus ero.
Qui cupis hoc tumulo cognoscere lector humatum,
Basilium (a) illustrem moesta sepulchra tegunt.

Basilii sermonis suavitas, & doctrina.

Cujus blanda pio recreabat lingua relatu,
Et dabat eloquio verba benigna suo.
Hinc doctrina rigans, illinc dulcedo redundans,
Ornavit radio lux geminata virum.

Inde suavis Regi, & populo. b

Regis amor, carus populis (b), ita pectore dulcis,
Ut fieret cunctis in bonitate parens.

Placidus, ac pacis studiosus. c

Tranquillus, sapiens, jocundus, pacis amicus,
Nullaque (c), quo stabat, semina litis erant.

Hunc

Hunc consultantem legati sorte frequenter,
    Misit ad Hispanos Gallica cura viros.
Sufficienter habens, nunquam fuit arma rapinae,
    Non propriis eguit, non aliena tulit.
Ecclesias ditans, loca sancta decenter honorans,
    Pauperibus tribuens, dives ad astra subit.
Annis bis denis cum Baudegunde jugali,
    Junxit in orbe (*d*) duos unus amore torus. d
Qui tamen undecimo lustro cito raptus (*e*) ab aevo,
    Post finem terrae regna superna petit. e
Non jam flendus eris humana sorte recedens,
    Dum patriam coeli, dulcis amice, tenes,

In Hispaniam legationes suscipit.

Ejus innocentia.

Idem munificus in Templa, ac in pauperes liberalis.

Ejus aetas.

(*a*) Vide. quae de Basilio, & Baudegunde, ejusdem uxore, diximus in notis ad car. 7. lib. 1.

(*b*) Unus Cod. Vatic. carus *populi sic* pectore.

(*c*) Unus ex Codd. Vat. *Multaque*, quo stabat, femina *lactis* erant.

(*d*) Unus ex Codd. Vat. junxit in *urbe*.

(*e*) Dubitat Brovv., an hic idem Basilius sit, de quo Gregor. Turon. lib. 4. Hist. Franc. cap. 46. quod dispar utriusque mors videatur fuisse. Ille scilicet, de quo Gregor., videtur oppressus a Mummuleno interiisse; hic de quo Fortun., nullo ejusmodi casu, & calamitate. Verum nec ex illo Gregorii loco satis aperte confici potest, Basilium potius, quam collectam ab ipso, & Sigario multitudinem, Mummuleni armis superatam interiisse; neque hic declarat Fortunatus, quo mortis genere Basilius decesserit: solum indicat, non admodum senem hinc raptum obiisse.

CAPUT XIX.

Epitaphium Aracharii.

Aracharium, qui regia in aula clarus fuerat; Regique charus, & jucundus; adhuc florente aetate hinc morte ereptum, deflet hoc carmine.

PArtu (*a*) terra suo fraudem non sustinet ullam,
    Quae dedit, haec (*b*) recipit, debita membra luto. a
Hic vergente suo situs est Aracharius aevo,
    Sex qui lustra gerens, raptus ab orbe fuit. b
Ipse Palatina refulsit (*c*) clarus in aula, c
    Et placito (*d*) meruit regis amore coli. d
Omnia restituit mundo, quae sumpsit ab ipso,
    Sola tamen pro se, quae bene gessit, habet.

Humana corpora in terram, unde sumpta sunt, revertuntur.

Aracharius obit annos 30. natus.

Idem aulicus fuit, & Regi charus.

(*a*) Unus Cod. Vat. *pastu* terra suo . (*b*) Ibidem quae dedit , *ac* recipit. (*c*) Edit. Ven. *Fulsit praeclarus* in aula. (*d*) Ibid. Et *placido* .

CAPUT XX.

Epitaphium Brumachii .

Brumachium , potentem virum , dum a legatione , qua perfunctus fuerat , revertitur in Gallias , morte in itinere oppressum , prosequitur lugubri carmine : illum laudans ob eloquentiam , ac prudentiam : unaque Frigiae uxoris in curando funere conjugis diligentiam commendat.

Brumachius , eloquens fuit , ac prudens .

* *Fragia Phrygia* .

Functus legatione , obit , revertens ex Italia in Galliam. Frigiae uxoris in mortuum diligentia & charitas. Ejusdem aetas.

QUuisquis in hoc tumulo cineres vis nosse sepulti ,
Brumachius quondam fulsit in orbe potens .
Quem sensu , eloquio , legati nomine functum ,
Dum remeat patriae , fors inimica tulit .
Finibus Italiae raptus , sed * Frigia (*a*) conjux ,
Detulit huc chari funus amore (*b*) viri ,
Ceu vivum coluit , cui grata est umbra mariti ,
Conjugibus castis ipsa favilla placet .
Ipse quaterdenos permansit in orbe per annos ,
Mox obiit , & magnum parva sepulchra tegunt .

(*a*) Edit. Ven. *Frisia* conjux . (*b*) Edit. Ven. & duo Codd. Vat. funus *amando* viri .

CAPUT XXI.

Epitaphium Avoli (*a*) .

Laudat Avolum ob pietatem , ac religionem in sacras Aedes : ob liberalitatem in pauperes , munificentiam in Cives .

Avoli in Templa religio, & in pauperes misericordia.

Nobilitas , probitas , ac lenitas , & in plebem munificentia .
* *Promptus opes miseris fas tribuendo dedit* .

IRriguis Avolum lachrymis ne flete sepultum ,
Qui propriis meritis gaudia lucis habet .
Nam si pensentur morum pia gesta suorum ,
Felix post tumulos possidet ille polos .
Templa Dei coluit , latitans satiavit egentem ,
Plenius illa metit , quae sine teste dedit .
Nobilitate potens , animo probus , ore serenus ,
* Plebis amore placens , fundere promptus opes .

Non

Non usurae avidus, licet esset munere largus,
  Plus nihil expetiit, quam numerando dedit.
Nil mercedis egens, merces fuit una salutis,
  Quod minus est precio, proficit hoc merito.
Luce perenne fruens, felix cui mortua mors est,
  Quem non poena premit, vita superna manet.

Idem ab usuris alienus fuit.

(a) Brovv. opinatur, hunc esse Avolum Presbyterum, qui interfuit, ac subscripsit Concil. Aurelian. III. nomine Agricolae Cabilonensis Episcopi. Sed mirum, si Avolus, de quo nunc agitur, Presbyter fuit, nihil de isto honoris gradu hic esse a Fortunato commemoratum: atque alia potius ab eodem commendari, quae Laico magis conveniant, quod nimirum munificus esset, & ab usuris exigendis alienus.

CAPUT XXII.

Epitaphium (a) Innocentum.

a

Infantium puerorum tumulum, qui uno, ut videtur partu editi, alter maturius, quinquennis alter decesserat, & in idem sepulchrum, in quod & Mater eorum, fuerant illati, funebri carmine cohonestat.

HOc jacet in tumulo non flenda infantia fratrum,
  Quos tulit innocuos vita beata viros.
Uno utero geniti, simili sunt sorte sepulti,
  Et pariter natos lux tenet una duos.
Lotus fonte sacro prius ille recessit in albis (*b*),
  Iste gerens lustrum ducitur ante Deum.
Nomine sed primus vocitatus (*c*) rite Joannis,
  Alter Patricius munere major erat.
De cujus merito sic (*d*) plurima signa dederunt,
  Felices animae, quae pia vota colunt.
Hic etiam felix genitrix requiescit eorum,
  Quae meruit partu lumina ferre suo.

Par sors fratrum puerorum.

b

Alter vix sacro baptismo ablutus decedit: alter quinque annis superest.

Eorum nomina.

c

d

Mater ibidem sepulta.

(*a*) In Ven. Edit. hic habetur titulus *Epitaphium Orientiorum*. Quo vocabulo videtur designari nomen proprium familiae, ac generis, e quo erant infantes pueri, hic defleti a Fortunato. Nec vero Orientiorum nomen erat ignotum in Galliis. Vide infra c.24.

(*b*) Antea legebatur *prior* ille recessit in *alvo*: ex MSS. antiquis, uti nunc legitur, restituit Brovv. Favent huic lectioni & MSS. Codices Vat. quorum unus habet: *pius* ille recessit.

(*c*) In uno Cod. Vat. *vocitatur*.

(*d*) Ibidem *se* plurima.

CA-

CAPUT XXIII.

Epitaphium Juliani.

Julianum, qui mercaturam quondam exercuerat, deinde partas opes effuderat in hospites, & egenos, jam mortuum, laudat hoc carmine. Joannis filii in Patrem demortuum charitatem, & diligentiam commendat.

a
Julianus olim mercaturam exercebat, tum convertitur.

Partas opes effudit in egenos.

Ejus hospitalitas.
b

* *Alvo.*
Fructus eleemosynarum ubertimus.
Filii in illum pietas.
c

C Ondita (*a*) sunt tumulo Juliani membra sub isto,
    Cujus in aeternum vivere novit honor.
Mercator quondam, conversus fine beato,
    Raptus ab hoc mundo crimine liber homo.
Collegit nimium, sed sparsit egentibus aurum,
    Praemisit cunctas, quas sequeretur, opes.
Sollicitus, quemcunque novum conspexit (*b*) in urbe,
    Hunc meruit veniens exul habere patrem.
Pascere se credens Christum sub paupere forma,
    Ante omnes apud hunc sumpsit egenus opem.
Nec solum refovens, sed dona latendo ministrans,
    Amplius inde placet, quod sine teste dedit.
Felicem censum, qui fratris migrat in * alvum,
    Et vivos lapides aedificare potest.
Extulit hunc tumulum genitoris honore Joannis (*c*),
    Qui modo divinis fungitur officiis.
Qualiter hic vivo serviret amore parenti,
    Cum nati pietas ipsa sepulchra colit?

(*a*) In Ven. Edit., & uno Cod. Vatic. deest hoc carmen.

(*b*) Duo Codd. Vat. *prospexit* in urbe.

(*c*) Greg. Turon. lib. de Vitis PP. c. 8. num. 6. mentionem facit de quodam Johanne Presbytero Turon., qui olim mercaturam, ut ibidem narrat, exercuerat: asserens, eundem *ab Urbe Massiliensi cum commercio negotiationis suae* olim rediisse. Admodum credibile est, hunc eundem esse, de quo hic Fortunatus: qui scilicet a pueritia sequutus Juliani Patris institutum, postea conversus cum Patre, Turonensi Clero adscriptus fuerit.

CA-

CAPUT XXIV.

Epitaphium Orientii (a).

a

Orientium, qui in regia aula principem locum obtinuerat dignitatis, & gratiae, vita functum, laudat ob prudentiam, justitiam, ac moderationem. Tum Nicasiae uxoris in curando Mariti funere, & in ejus memoria colenda sollicitudinem ostendit.

Non hic nostra diu est fugienti tempore vita,
Quae sub fine brevi vix venit, inde redit.
Ecce caduca volant praesentia saecula mundi,
Sola fides meriti nescit honore mori.
Clauditur hic pollens Orientius ille sepultus,
Cui Palatina prius mansit aperta domus.
Consiliis habilis, regalique intimus aulae,
Obtinuit celsum dignus in arce locum.
Vir sapiens, justus, moderatus, honestus, amatus.
Hoc rapuit mundo, quod bene gessit homo (b).
Sexaginta annis vix implens tempora lucis,
Conjuge Nicasia qua tumulante, cubat.
Cujus castus amor colit ipsa sepulchra mariti,
Nec placitura homini, sed dedit esse Dei,

Fugax ac levis hominum vita.

Orientius Palatinis officiis, & muneribus illustris fuit.

Sapientia ejus, ac caeterae animi virtutes.

b

Aetas.

Nicasiae uxoris in mortuum conjugem benevolentia.

(a) In uno Cod. Vat. Epitaphium *Morientii*.

(b) In Ven. Edit. quod bene gessit *humi*.

CAPUT XXV.

Epitaphium Theodechildis (a) *Reginae* (b).

a b
* *Theodechildae*.

Theodechildem Reginam, vita functam, egregie laudat ob regiam stirpem, & affinitatem: ob liberalitatem in pauperes, & in Templa munificentiam.

Quamvis aetatis senio (c) jam flecteret annos,
Multorumque tamen spes cito rapta fuit.
Si (d) precibus possent (e) naturae debita flecti,
Plebs ageret lachrymis, hanc (f) superesse sibi.
Gaudia quanta inopum tumulo (g) sunt clausa sub isto?
Votaque quot populis abstulit una dies?

Theodechildis obit jam senex.

c

d e

f

Egenorum ejus in obitu gaudia occidunt.

g

Inclita

Regii generis ſtirps ac nobilitas.

Inclita nobilitas genitali luce coruſcans ,
Hic properante die Theodechilda jacet .
Cui frater , genitor , conjux , avus , atque priores ,
Culmine ſucciduo regius ordo fuit .

h

In miſeros , & calamitoſos liberalitas .

Orphanus , exul , egens , viduae , nudique (*h*) jacentes ,
Matrem , eſcam , tegmen hic ſepeliſſe dolent .
Unica res placuit , cumulo mercedis opimae ,
Antea cuncta dedit , quam peteretur opem .

Clam eleemoſynas erogat in egentes .

i

Occultans ſua dona ſuis , neu (*i*) forte vetarent ,
Sed quae clauſa dedit , judice teſte , docet .

Munificentia in Templa.

k

Templorum Domini cultrix , pia munera (*k*) praebens ,
Hoc proprium reputans , quidquid habebat inops .

Bonorum praerogativa in communi moriendi neceſſitate.

Una mori ſors eſt , & terrae reddere terram :
Felix , cui meritis ſtat ſine fine dies .

Theodechildis aetas.

l

Actibus his inſtans , terrena (*l*) in luce relata ,
Ter quino (*m*) luſtro vixit in orbe (*n*) decus .

m n

(*a*) Theodechildis , de qua hic loquitur Fortunatus, minime confundenda eſt cum Theodechilde , uxore Chariberti Regis : de qua Greg. Turon. lib.4.Hiſt.Franc.c.26. *Habuit* , inquit , (Charibertus) *& aliam puellam opilionis , ideſt paſtoris ovium filiam , nomine Theudechildem* : cui proinde nullo modo ea congruunt , quae de ſtirpe , ac nobilitate Theodechildis hic praedicantur a Fortunato .

Cointius ad an.564.,n.5.& ſeqq. cenſet duas eſſe Theodechildas ex regio genere diſtinguendas, quarum ſenior Chlodovei Regis , junior vero Theoderici filia fuerit, ac proinde Chlodovei neptis . De prima hoc funebre poema elucubratum fuiſſe a Fortunato .

Haud erit abs re , ac propoſito noſtro, paucis examinare momenta , quibus utitur Cointius . Is ergo primum conatur Procopio fidem derogare , qui lib.4. de Bello Goth. c.20. ſcripſit ſororem Theodeberti, filiam propterea Theoderici, nupſiſſe Hermegiſclo , Varnorum Regi . Plura quippe a veritate aliena in ſuam Hiſtoriam narrat illum intexuiſſe ; ac inter caetera , quod Chlotildem,Chlodovei Magni filiam, (quam S Gregor. Turon. lib.3.Hiſt.Franc, c.1. diſertis verbis refert nupſiſſe Amalarico , Wiſigothorum Regi) item Theodeberti ſororem appellet l.1.c.13. ut mirum proinde non ſit , eundem errore deceptum vel Theodechildem , Theodeberti ſororem dixiſſe , quae amita fuerit .

Deinde opinionem ſuam ex eo Cointius nititur confirmare , quod Theodechildis , ſi fuit Theodeberti ſoror , filia Theoderici , eadem Greg. Tur. ſuperſtes fuiſſe dicenda eſt.Quî vero id potuit, cum Fortunatus Epitaphium ejus ſcripſerit , & inſeruerit operi , quod Greg. Tur. adhuc vivo nuncupavit ?

Sed hoc , quod a Cointio affertur , non magni momenti eſt . Potuit quippe Fortunatus ſcriptum a ſe poema in Theodechildis funus , poſt mortem Gregorii , Operi ſuo attexere: potuerunt & alii , qui diſperſa Fortunati carmina , unum in volumen collecta redegere .

Quod vero Theodechildis non Chlodovei filia , ſed Theoderici fuerit , ac propterea ſoror Theodeberti , ut omittam ſcriptorum conſtans ſilentium , qui nullam Chlodovei Regis filiam , nomine Theodechildem, referunt , ac unam commemorant Chlotildem , quae nupſit Amalarico , certe Fortunatus hoc ipſo in carmine ea de Theodechilde memorat , quae Theo-

Theodeberti forori, non vero Chlodovei filiae quadrare comperiuntur. Ejus quippe regiam ftirpem recenfens, inquit:

Cui frater, genitor, conjux, avus, atque priores,
Culmine fucciduo regius ordo fuit.

Haec, inquam, magis in eam conveniunt, quae Theoderici filia fuerat, quam quae Chlodovei;in quo primùm regii nominis, ac feminis fucceffio a Gallis confirmata fuit: a quo fcilicet regnum ad ejufdem pofteros perpetuo manaret, ut narrat Greg. Turon. lib. 2. Hiftor. Franc. cap.9. Deinde qua ratione Fortunatus regium potius Theodechildis fratrem, quam Fratres nominaffet, fi eadem Chlodovei filia, ac proinde quatuor ejus filiorum, eorumdemque Regum foror, ac non filia Theoderici, & foror Theodeberti extitiffet? At id praeclare concinit alteri teftimonio Fortunati, quod de Theodechilde, forore Theodeberti fcriptum, vel ipfe fatetur Cointius. En vero illud ex lib.6. cap.5:

Inclita progenies, regali ftirpe corufcans,
Cui celfum a proavis nomen origo dedit.
Currit in orbe volans generis nova gloria veftri,
Et fimul hinc Frater perfonat, inde Pater.

Quod vero refpondet Cointius, idcirco unum ejus Fratrem commemorari a Fortunato, cum quatuor haberet, ut innueret, ex his folum Theodericum eodem ex thoro, quo Theodechildem, fuiffe procreatum, id cum nullo certo indicio afferitur, tum ob eam caufam a Poeta nullo modo fuiffet praetermiffum (praefertim non invito metro), quod tantopere ad Theodechildis laudem augendam pertinebat: eandem nimirum quatuor Reges fratres habuiffe, qui licet nati diverfis ex nuptiis, vere tamen ejus fratres fuiffent. Quod fi illa valeret caufa filentii,a Cointio allata,non erat,cur Fortun. l.6.c.5.de alterius,ut ipfe putat,Theodechildis Rege fratre mentionem faceret,cum Theodebertus non eodem ex thoro natus fuerit Theoderico, quo Theodechildis: hanc enim ex Suavegotta, cui multo poft natum Theodebertum nupferat, fufcepit. Vel ipfe tamen Cointius fatetur, illo in Poemate Theodebertum ad laudem Theodechildis commemorari. Videfis Pagium ad an. 572. num.4., ubi hanc quaeftionem inftituit, & Cointium refellit.

(*b*) Edit.Ven. *Theodechildae*.

(*c*) Unus Cod. Vat. aetatis *fenium*.

(*d*) Ibidem *fic* precibus.

(*e*) Alter Cod. Vat. *poffint*.

(*f*) Edit.Ven. *huc* fupereffe.

(*g*) Unus Cod.Vat. *cumulo* funt claufa.

(*h*) Edit. Ven. & duo Codd. Vat. *nudaeque* jacentes.

(*i*) Edit. Ven. *ne* forte.

(*k*) De Theodechilde fcribit Flodoardus: *hujus* [nempe Mapini, Epifcopi Remenfis] *temporibus Suavegotta Regina Remenfi Ecclefiae tertiam partem villae Viriaci per teftamenti paginam delegaffe reperitur. Quam partem villae ipfe quoque praeful Theudechildi, praefatae Reginae filiae, ufufructuario, per precariam, falvo Ecclefiae jure, conceffit, ita dumtaxat, ut poft ejus obitum, abfque ullo praejudicio, ficut ab ea meliorata fuiffet, ad ditionem Remenfis revocaretur Ecclefiae. Quare fcilicet Theodechildis Regina poft modum nonnulla, per teftamenti fui auctoritatem, tempore Domni Egidii Remenfi contulit Ecclefiae praedia.*

Cointius vero cenfet, Fortunatum, dum is celebrat Theodechildis in Templa munificentiam, fpectare Monafterium, quod ipfa ante Senonenfem urbem, regia liberalitate, conftruendum curaverat, illius ad inftar, quod Chlodoveus prope Parifios exaedificaverat: cuique Monafterio eadem fundos, quos five citra Ligerim in Francia, five trans Ligerim in Aquitania aut de *poffeffo*, aut de *acquifito* habere potuit, legaverat; in quo affidue Monachi Deo defervirent: ibique & fuum poft obitum corpus ut fepulturae daretur, mandaverat. Vide Cointium ad an. 564. num.36., & feqq.

(*l*) Edit. Ven. *aeterna* in luce. Cod. un. Vat. in luce *renata*.

(*m*) Theodechildis non ante an.522.nata eſt, quo circiter tempore Theodericus nupſit Suavegottae, Sigiſmundi Regis filiae, è qua ſuſcepit Theodechildem, ut ſupra innuimus. Si itaque addas annos 75.,quos eandem vixiſſe, hic refert Fortunatus, reperies, ipſam, extremo fere vitae Fortunati tempore, diem ſuum obiiſſe. Vide, quae diximus in Vita Fortun num.90.

(*n*) Unus Cod. Vat. in *urbe* decus.

CAPUT XXVI.

Epitaphium (*a*) * *Vilithutae* (*b*).

a b
* *Vilitrutae.*

Vilithutam, nobilem mulierem, e gente tamen, ac ſtirpe barbarorum, in pariendo una cum prole extinctam, lamentatur: illiuſque cum egregiam formam corporis, tum animi, & ingenii ornamenta commendat. Data occaſione de ſupremo judicio, deque diſpare futura bonorum, & malorum ſorte fuſe differit: tum ex praeſente Vilithutae felicitate, ſuperſtitem conjugem ex moerore, quem amantiſſimae uxoris ex funere conceperat, conatur abducera.

Rerum mortalium usura brevis.

OMne bonum velox, fugitivaque gaudia mundi,
Monſtrantur terris, & cito lapſa ruunt.
Ut dolor acquirat vires, cum * perdit amantem,
Ante placere facit, durius inde premit.
Heu lachrymae rerum, heu ſors inimica virorum,
Cur placitura facis, quae dolitura rapis?
Vilithuta decens, Dagaulfi cara jugalis,
Conjugis amplexu diſſociata jacet.
Corpore juncta thoro, plus pectore nexa marito,
Lucis in occaſu vincula rupit amor.
Tempora cui poterant (*c*) adhuc in flore manere,
Principio (*d*) vitae finis acerbus habet.
Sanguine nobilium generata Pariſius (*e*) urbe,
Romana ſtudio, barbara prole fuit.
Ingenium mite intorva (*f*) de gente trahebat,
Vincere naturam, gloria major erat.
Nunquam moeſta manens, vultu nova gaudia portans,
Nubila fronte fugans, corde ſerena fuit.
Fudit ab ore jubar ſpecies redimita decore,
Protulit & radios forma venuſta ſuos.
Stirpe ſua reliquas ſuperavit pulchra puellas,
Et crocea (*g*) facie lactea colla tulit.
Splendida conſpectu, meliori pectore fulſit,
Digna micans animo, nec pietate minor.
Cui quamvis nullus hac in regione propinquus,
Obſequio facta eſt omnibus una parens.

* *Perdet*. *Perdat*. Quo plus amantur, dolorem augent amiſſae.

Dagaulfus conjux Vilithutae.

c Obit eadem, immatura morte extincta.

Genus, & natale ſolum.

d

e Ejus animi, & vultus ſerenitas.

f Corporis venuſtas.

g Cui reſpondet animi pietas.

Divi-

Divinis intenta bonis, alimenta miniſtrans,
  Qua mercede magis ſe ſatiaſſe videt.
Haec data poſt obitum faciunt quoque vivere functam,
  Forma perit hominum: nam benefacta manent.
Corpora pulvis erunt, & mens pia floret in aevo,
  Omnia praetereunt, praeter amare Deum.

Ejus eleemoſynae, quarum fructus vel poſt obitum manet.

Orphana tunc aviae (*h*) ſtudiis adolevit opimae,
  Inque loco natae neptis adulta fuit.
Tertius a decimo ut hanc (*i*) primum acceperat annus,
  Traditur optato conſociata viro.

Orphana relicta, ab avia ſtudioſe, ut filia, educatur.
h
Annos terdecim natu viro per nuptias copulatur.
i

Nobilitas in gente ſua cui celſa refulſit,
  Atque ſuis meritis additur alter honor.
Dulcis ovans, alacris ſtudiis ornata juventus,
  Quod Natura nequit, littera prompta dedit.
Tres meruere tamen juncti ſupereſſe per annos,
  Conjugioque ſuo, corde ligante frui.

Mariti nobilitas; ornamentaque & animi, & corporis.

Tres annos vivunt juncti.

Ambo pares animo, voto, ſpe, moribus, actu,
  Certanteſque ſibi, mente, decore, fide,
Tempore jam certo eſt enixa puerpera prolem,
  Damno foeta ſuo, quae pariendo perit.
Abripuit teneram ſubito mors invida formam,
  Annos quippe (*k*) duos, luſtra gerendo tria.

Vilithuta puerpera obit.

Ejus aetas.

k

Sic animam generans, anima ſpoliatur & ipſa,
  Spem peperit luci, luce negante ſibi.
Exemplum ſed triſte dedit ſecura (*l*) parenti,
  Unde redire ſolet, deficit inde genus,
Tertius eſſe pater cupiens, heu ſolus habetur,
  Creſcere quo numerus debuit, † ipſe (*m*) cadit.
Nam † partus cum matre perit, naſcendo ſepultus,
  Nil vitale trahens, natus in ore necis.

Proles una cum Matre extinguitur.
l

† *Eſſe.*
m
† *Partus.*

Plus fuerant ſoli, ſi tunc ſine prole fuiſſent,
  Addita poſteritas abſtulit id, quod erat.
Infauſtis votis genitus de funere matris,
  Et genitrix nato mortis origo fuit.
Alter in alterius lethali ſorte pependit;
  Inque vicem ſibi mox ambo dedere necem.
Sed ſenſit graviora dolens pater, atque maritus,
  Qui gemit, uno obitu ſe ſepeliſſe duos.
Pro vix dum genito lachrymas jam ſoluit humato,
  Vidit quod fleret, non quod haberet amor.

Tristitiae cumulum tribuit cui rapta jugalis,
Dans longas lachrymas tempore nupta brevi.
Consultum tamen illud habet de conjuge conjux,
Huic quia mercedis non vacuatur opus.
Vilithutae munificentia in templa, & in pauperes liberalitas.
Nam quod ad ornatum potuit muliebre videri,
Ecclesiis prompte, pauperibusque dedit.
Hic, nulla ex illis rebus, peritura reliquit,
Ut modo praemissas dives haberet opes.
Fructus eleemosynarum, perennis.
Quam bene distribuens, sine se sua noluit esse,
n
Nam quae larga (*n*) dedit, haec modo plena metit.
Condidit ergo sibi, quidquid porrexit egenti,
Et quos sumpsit inops, hos habet illa cibos.
Bonorum post obitum felicitas.
Felices, quos nulla gravant de morte secunda,
Nec faciunt poenis subdita membra feris.
† *Amarum*.
Dulcibus illecebris qui non sibi condit † Avernum (*o*),
o
Nec per carnem animam vult sepelire suam.
Sed casta pietate manens, sine crimine vitae,
p
Illius in luce hac (*p*) praemia lucis emit.
Tempore quam parvo lachrymas aut colligit amplas?
q
Aut cui vita nitet (*q*), gaudia longa capit.
† *Hac*.
r
† Hic (*r*) de morte levis dolor est; nam durius illud,
Hic quem viventem Tartara nigra tenent.
Malorum miseria.
Infelix, quisquis maculosis actibus usus,
† *Ante*.
† Ante redemptorem se laqueasse videt.
Supremi judicii descriptio.
Nubibus invectus cum venerit arbiter orbis,
† *Commovet*.
s
Et tuba terribilis † moverit (*s*) arma polis.
His venit Helias, illis in curribus Enoch,
Anteviando suos; hinc Petrus; hinc Stephanus.
Flore puellarum rosea stipante corona,
Inter virgineos prima Maria choros.
† *Mater*.
t u
Hinc † Martha (*t*), hinc sponsa Agnes, Tecla dulcis, Agatha (*u*),
Et quaecunque Deo virginitate placet.
Tunc ibi quis terror, coeli assistente senatu?
Quid dicturae animae judicis in facie?
Mox aut poena manet miseros, aut palma beatos.
Quisque suae vitae semina jacta metit.
Sunt dicturi alii; cade mons, & comprime corpus:
Sed jussi colles ferre sepulchra negant.
Cogentur minimi quadrantem solvere nummi,
Nemo pedem removet, quo sua culpa trahit,

Spe

Spe vacui, paleae ſimiles mittentur in ignes,
Paſcendis flammis fit (*x*) caro noſtra cibus.
Vivunt ad poenas, aeterno ardente camino,
Ut cruciet gravius, mors mala non moritur.
Ne feſſi recreent animas longo igne crematas,
Porriget (*y*), heu, nullas flammiger amnis aquas.
Parte alia, meritis felicibus † acta (*z*) tenentes
Fulgebunt juſti, ſol velut arce poli.
Digni lumen habent, damnati incendia deflent,
Illos ſplendor alit, hos vapor igne coquit.
Res eſt una quidem, duplici ſed finditur actu,
Nam cremat indignos, quo probat igne pios.
Aeterna radiant paradiſi in luce beati,
Cum facie Chriſti regna tenendo ſui.
Gratia quanta manet, vultus qui aſpexerit illos?
Quantus honor hominum, poſſe videre Deum?
Si nimis erigitur, fragilem qui cernit amicum,
Qualiter exultet, qui videt ora Dei?
Lilia, narciſſus, violae, roſa, nardus, † amomum (*aa*).
Quidquid, odorifero germine, mittit Arabs.
Judicis in vultu florentia lumina vernant,
Sed ſuper haec, Domini ſuavior efflat odor.
Nam quantum obſcoeno melior lux aurea plumbo,
Tantum thura Deo, cedit & omnis odor.
Quantum nocte dies diſtat, ſol lampade lunae,
Factori cedunt ſic ſua facta ſuo.
Cum vero juſti tanto ſplendore fruantur,
Congaudent nimium, ſe caruiſſe mori.
De tenebris migraſſe favent in luce perenni,
Et magis ad bona tot tardius iſſe dolent.
Tu quoque nec lachrymis uras pia facta jugalis,
Cui modo creduntur hic (*bb*) meliora dari.
Nam ſi deplores, meritis quae vivit opimis,
Conjugis ipſe bonis invidioſus eris.
Praeſertim quam ſenſu, animo, tibi corpore † junctam (*cc*),
Cum Chriſto ſemper corde fuiſſe refers.
Poſt Domini vultus, ad te ſi juſſa rediret,
Fleret, in hunc mundum ſe † revocaſſe (*dd*) gradum.
Charius illa diem retinet, quem perdere neſcit,
Quam hunc, quem timuit, fine ſequente ſibi.

x Quam diſpar in eo bonorum, ac malorum conditio.

y

† *Aba.* *z*

Unus idemque ignis cruciat indignos, probat pios.

Quanta bonis felicitas ex Divino vultu obveniat.

† *Amomus.* *aa*

Hortatur conjugem, ne flendo extinctam uxorem, ejus bonis invideat. *bb*

† *Junctas.* *cc*

† *Revocare.* *dd*

Mors communis omnibus est.

ee

Ne grave funus (*ee*) agas, cunctis natura quod offert,
Quod cum principibus participatur inops.
Nullum paupertas, non eripit ampla facultas,
Hoc commune simul dives, egenus habet.
Nam puer, atque senex, niger, albus, turpis, honestus,
Debilis, & fortis, mitis, & asper obit.

Lac. in MS.

Huc sapiens, stolidus, probus, — improbus omnis,
Plenior, exiguus, parvus, & altus adit.
Tardius, aut citius currit sors ista per omnes,
Dissimili merito, mors trahit una viros.

† *Sumere.*

Non decet ergo graves pro conjuge † fundere fletus,
De cujus meritis te dubitare negas.
Foelices nimium hic, qui sine crimine praesunt,
Qui melius discunt vivere post obitum.

(*a*) Brovverus putat Vilithutam de gente Gothorum fuisse: quam *torvam* appellat Fortunatus, spectans bellicosos illius populi animos, & spiritus: sive ut truculentam eorum indolem, immanemque vitae consuetudinem significet. Quam feritatem Hyperboreis omnibus communem, ac pene nativam fuisse asserit Sidon. Apollinaris in Anth. inquiens:

Jacet axe sub ursae
Gens animis, membrisque minax, ita vultibus ipsis
Infantum suus horror inest.

Quod autem Vilithuta, quamvis nata Parisiis, non esset e gente Francorum, satis ostendit versus ille, qui paulo post consequitur in hoc Poemate:

Cui quamvis nullus hac in regione propinquus,
Obsequio facta est omnibus una parens:

(*b*) Uuus Cod. Vat. habet *Vilithylae*. Edit. Ven. *Uttrogothae*: tum desunt duo versus *Vilithuta decens* ec., & sequens. Item in uno Cod. Vat.

(*c*) Edit. Ven. poterant *&* adhuc: quod sequendum.

(*d*) Unus Cod. Vat. *Principium* vitae.

(*e*) Edit. Ven. *Parisis in* Urbe.

(*f*) Unus Cod. Vat. *torva* de gente.

(*g*) Unus Cod. Vat. *rosea*.

(*h*) Edit. Ven. *Orfana* tunc *avia est*: mendose.

(*i*) Ibidem hanc *ut* primum.

(*k*) Cum dixerit supra Fortunatus, Vilithutam annos terdecim natam nupsisse, & annos tres vixisse cum conjuge superstitem, sequeretur, eandem sextum decimum annum vivendo explesse. Cur ergo hic decem & septem annos refert ipsam vixisse? forte menses in superioribus summis praetermissos, hic refert in numerum.

(*l*) Ibidem dedit *faetura* parenti.

(*m*) Edit. Ven. & tres Codd. Vat. *esse* cadit.

(*n*) Unus Cod. Vat. Nam quae *lingua* dedit.

(*o*) Edit. Ven. & tres Codd. Vat. condit *amarum*.

(*p*) Edit. Ven. illius in luce *haec* praemia.

(*q*) Unus Cod. Vat. aut cui vita *tenet*.

(*r*) Duo Codd. Vat. & Ven. Edit. *hac* de morte.

(*s*) Duo Codd. Vat. & Ven. Edit. *commovet* arma.

(*t*) Tres Codd. Vat. hinc *Mater*.

(*u*) Unus Cod. Vat. *Agathe*.

(*x*) Unus Cod. Vat. *sic* caro.

(*y*) Edit. Ven. *porrigit*.

(*z*) Edit. Ven. & duo Codd. Vat. *alta* tenentes.

(*aa*) Ibidem *amomus*.

(*bb*) Duo Codd. Vat. *huc* meliora. Edit. Ven. *haec* meliora.

Edit.

(*cc*) Edit. Ven. & unus Cod. Vat. *juncta*.

(*dd*) Edit. Ven. & tres Cod. Vat. *revocare* gradum.

(*ee*) Edit. Ven. & unus Cod. Vat. ne grave *foenus*.

CAPUT XXVII.

Epitaphium Euphrasiae.

Euphrasiam, nobilissimam foeminam, bonis actibus cumulatam, & illustrem virtutibus, mortalem hanc vitam cum immortalitate commutasse, gratulatur. Ejusdem munificentiam in pauperes, castimoniam, generis quoque nobilitatem commendat.

SI (*a*) pietatis opus nunquam morietur in * aevo, — * *Aevum.* Euphrasiae post mortem felicitas.
Vivis pro merito, foemina sancta, tuo.
Inclita sidereo radians, Euphrasia regno,
Nec mihi flenda manes (*b*), cum tibi laeta places,
Terrae (*c*) terra dedit, sed spiritus astra recepit,
Pars jacet haec tumulo, pars tenet illa polum.
Corpore deposito, leviori vecta volatu,
Stas melior coelo, quam prius esses humo.
Carnis iniqua domans, de te tibi, † sacra, (*d*) triumphans, — † *Facta.*
Ad patriae sedes civis opima redis.
Ardua nobilitas proavorum luce coruscans, — Nobilitas generis.
Plus tamen es meritis glorificanda tuis.
Vir cui Namatius (*e*), datus inde Vienna sacerdos: — Viro Nammatio, qui Viennae Episcopus fuerat, vita functo, se totam Deo consecrat.
Conjuge defuncto, consociata Deo.
Exulibus, viduis, captivis omnia fundens,
Paupertate pia dives ad astra subis.
Aeternum mercata diem sub tempore * parvo, — * *Pravo.* Ejus munificentia in egenos.
Misisti ad coelos, quas sequereris, opes.
Sed rogo per regem, paradisi gaudia dantem,
Pro Fortunato supplice funde precem. — Fortunatus orat, ut pro se fundat preces.
Obtineas votis, haec qui tibi carmina misi,
Ut merear claudi quandoque clave Petri.

(*a*) Hoc poema, & sequens desunt in uno Cod. Vat., & Ven. Edit.

(*b*) Unus Cod. Vat. nec mihi flenda *manens*.

(*c*) Unus Cod. Vatic. Terra *edit*. alter Terrae terra *haeret*.

(*d*) Duo Codd. Vat. *facta* triumphans.

(*e*) Hic Nammatius Episcopus Viennensis fuit, ac successit Esychio, seu Isicio in sede Vien. ad annum 558. Vir *nobilis stemmate*, sed *nobilior vita*, & *eloquio* nominatur in Adonis Chronico ad sextam aetatem. Incertum, an hic idem ipse Nammatius fuerit, ad quem scripta extat epistola Sidonii Apol. sexta lib. 8. cum & alius Nammatius fuerit, consocer Ruricii:

ricii : ad quem, & ejus conjugem Ceraunianı extant quaedam ipsius Ruricii epistolae.

Brovverus in notis ad hunc locum, ait : Euphrasiam post se reliquisse superstitem Nammatium, futurum aliquando Viennensem Antistitem : cum tam aperte Fortunatus hic narret, Euphrasiam, conjuge jam defuncto, religioni, pietatique exercendae se totam dedisse.

In eo quoque Brovverus errat, quod Nammatium Pantagatho successisse opinetur in sede Viennensi : qui Pantagathus interfuit, ac subscripsit Concil. Aurelianensi III. habito an. 538. cum huic successerit Esychius, qui item nonnullis interfuit, ac subscripsit Conciliis, quae inter Parisiensi II. celebrato an. 551. ut videre est apud Cointium. Esychio itaque successit Nammatius, ac decessit an. 558., cum annos septem sedisset, vixisset 73., ut patet ex ejus Epitaphio, quod in Antiquit. Vien. legitur. Videsis Coint. ad an. 558.

CAPUT XXVIII.

Epitaphium Eusebiae.

Eusebiam; quae decennis, jam viro desponsa, immature obierat, lugubri hoc carmine mortuam lamentatur.

† *Parentis.* Parentum desiderium, & amor in Eusebiam. *a*

Scribere per lachrymas si possint dura † parentes,
 Hic pro pictura, littera fletus erat.
Sed quia lumen aquis non signat (*a*) nomen amantis,
 Tracta manus sequitur, qua jubet ire dolor.
Nobilis Eusebiae, furibundi sorte sepulchri,
 Hic, obscure lapis, fulgida membra tegis.
Cujus in ingenio, seu formae corpore pulchro,
 Arte Minerva fuit, victa decore Venus.
Docta tenens calamos, apices quoque figere filo,
 Quo tibi charta valet, hoc tibi tela fuit.
Dulcis in Eusebii jam desponsata cubile,
 Vivere sed tenerae vix duo lustra licet.
Ut stupeas juvenem, sensum superabat anilem,
 Se quoque vincebat, non habitura diu.
Conteriturque socer, cui nata, generque recedit,
 Haec lethalis obit, ille superstes abit (*b*).
Sit tamen auxilium, quia non es mortua Christo,
 Vives post tumulum virgo recepta Deo.

Ingenium, & venustas corporis.

Eadem docta fuit acu pingere.

Eusebio desponsata fuerat, sed decennis obit.

Senilis puellae prudentia.

Soceri in ejus obitu dolor. *b*

(*a*) Idest oculus per lachrymas nequit signare amantis nomen.

(*b*) Unus Cod. Vat. ille superstes *habet*.

CA-

VENANTII HONORII CLEMENTIANI FORTUNATI

PRESBYTERI ITALICI

LIBER QUINTUS.

CAPUT I.

Ad Martinum (*a*) Episcopum Galliciae : *a*

Domno sancto atque Apostolico in Christi regis exercitu, post Ducem Paulum Primipilo

Martino Episcopo, Fortunatus.

Martini, Episcopi Galliciae, virtutes cum deliciis Paradisi comparat : cujus acceptis litteris qua se laetitia perfusum senserit, declarat : ac data occasione eloquentiam ipsius, & doctrinam effert pluribus : tum ejusdem se precibus humillime, necnon Agnetem, & Radegundem commendat.

Elici (*b*) propulsa flatu recreabilis opinionis vestrae nostras aures aura demulsit, & molli blandita lapsu, sibilo crepitante, paradisiaci horti odoramenta † saburrans, suavium florum nuntia nares ipsas aromate (*c*) respirante suffivit, admodulanter indicans, quod (*d*) sicut ad orientem Edon à principio, ita decurso saeculo, alterum ad occasum Deus plantasset Elysium, in quo fortior Adam, id est, Martius Martinus inexpugnabilis accola Christi, fide ditior viveret, perpetuo servante mandato, † ad quem non tam ad auram Dominus revisendum post meridiem pergeret, quam ipse vir factus paradisus, inter perspicui cordis smaragdinas plateas, & vernantis operis † inumbratos (*e*) corymbos, non quod ficus tegeret, sed fructus ornaret, inambulantis in se beati redemptoris, adhaesura vestigia coherceret, fide figente: unde nec ad momentum pii conditoris laberetur praesentia, quia nec in atomo plasma notaretur in culpa, sed per illas beatitudines, velut odori

b Martini virtutes cum deliciis Paradisi comparantur.
† Glos. MS. i. idest spirans, odorans.
c
d
† Τὸ *ad* deest in aliq. MSS.
† *Inumbranter.*
e

ri nemoris illectus deliciis, & vernulam Dominus & verna Dominum possideret; utpote cum alternante sibi concatenati dulcedine nec iste fugaretur † admissu (*f*), nec ille fraudaretur amplexu, hinc inhiantibus animis, medullis aestuantibus, oculis suspectis, palmis extentis, fervens magis, quam sitiens praestolabar Epistolae vestrae magna, si vel parva nubecula madidanti vellere bibulus humectarer: desiderii conscius vota voto praeveniens, si quid de vobis certissime vel per undas mobiles fixa mihi littera nunciaret, ita ut ariditatem meam colloquii vestri temperaturus imber sic irrigaret, paginam (*g*) ne deleret, quo tamen providentia divina consulto per filium vestrum, venerandum mihi Domnum, sanctam charitatem refectam suscepi cernens Epistolam, quae ut vos nostis, arte compacta, ut ego sensi, flore conserta (*h*), bibentem se potius, quam legentem ferret, per singulos apices pigmentato affamine inebriatura. Dives pauperi propinavit, & ut ita dixerim, quasi falerni nobilis ipso me prius odore pincernante, supplevit: gemina dicendi fruge congesta, condita sale, melle perfusa, permixta blanditie, cum vigore me peregrini poculi, quantum desuetum, plus avidum, dum pars illicit, pars deterret; in ancipiti posito conviva † resticulo (*i*), nec sustinente magna † bibere (*k*), consentio dulcedini, qui certo (*l*) virtuti. Hoc igitur fluente dono, venit ad me, fateor, per cana Ponti fons poculi, venit, pater optime, per salsum mare, quod sitim restingueret; & venit oceanitide miscente fluctu (*m*), mera dulcedo; cujus liquor non fauce tenus saperet, si arcana mulceret: quippe quod non carnem foveris tali potu, sed spiritum. Unde, ut veré prosequar; hujus uva palmitis nobis sitim prorogat, dum propinat. Hac (*n*) inopina fruge delapsa per gurgitem, primus iste mihimet venit fructus è fluctibus; detulit puppis illa reliquis forsitan alumen, mihi vestri colloquii certe lumen; commercium, tali discrepante mercatu, quod aliis illud ad pretium, hoc nobis † inemptum. Illinc restinguitur, hinc purgatur, illud inficit, hincnivescit. Quid loquar de periodis, Epicherematibus, enthymematis (*o*), syllogismisque perplexis, quo laborat quadrus Maro, quo rotundus Cicero; quod apud illos est profundum; hic profluum, quod illinc difficillimum, hinc in promptu. Comperi paucis punctis, quoniam quo volueris, † cola (*p*) pampinosae diffundis propagines: quod vero libuerit, acuti commatis falce succidis, ut cauti vinitoris studio moderante, nec in hoc luxurians germinet umbra fastidium; & illuc tensa placeat propago cum fructu. Nam quod refertis in litteris, post Stoicam, Peripateticamque censuram, me Theologiae, ac Theoriae tyrocinio manci-

Marginal notes:

† *Admisso.*

Fortunatus anxiè expectans litteras Martini, mirificè laetatur acceptis.

Martini in scribendo eloquentia.

† *Rusticulo.*

† *Bibente.*

† *Ineptum.*

† *Colae.* Gl. l. *crescentis.*

mancipatum, agnoſco: quid amor faciat, cum & immerentes (q) exornat? Cur tamen, bone pater, in me reflectis, quod tuum eſt; ac de me publice profers, quod tibi privatum eſt? cum prima ſint vobis nota, & ſecunda domeſtica: nam Plato, Ariſtoteles, Chryſippus, vel Pittacus, cum mihi vix opinione noti ſint, nec legenti Hilarius, Gregorius, Ambroſius, Auguſtinus; quos, ſi vel in viſione (r) noti fierent dormitanti, nec ego vere ſentirem (s); eo quod copiae artium apud vos velut in commune diverſorium convenerunt: ipſa vobis † tenacius, quae ſunt coelo propinquius, quia non oblectamini tam pompa dogmatum, quam norma virtutum. Unde procul dubio coeleſtium † clientela (t) factus es clientelarum. Sed quid ego haec ad te, ò dulciſſime pater, & vere Chriſti diſcipule, qui ad inſtar Samaritani vinum miſcens, & oleum aegroto decubanti, blandum mihi malagma porrexiſti: mercedem pii operis relaturus, cum venerit, qui ſe ſtabulario æra penſare † debere (u) repromiſit, cuſtodiens in vobis, Pontifex ſumme, quod contulit: ſciens ſuis oculis hoc placere digniſſime, quod ipſam apud te vincit dignatio dignitatem. Quapropter ſacratiſſimae, ſinceriſſimae, atque amantiſſimae (x) Apoſtolicae coronae veſtrae plantas ſupra meum pectus ſtratus imponens; & ultimus ego membra ſubdita vel pedum veſtrorum recubatorium faciens, ita veſtrae pietati avido deſiderio me commendans, depoſco in Domino, ut inter peccatorem & Redemptorem mundi, alter quodammodo mediator accedens, levigato delicto, probe Pater, reprobum reconcilies poſt reatum. Et quia veſtrae fiduciae pignus accepi, pietatis veſtrae filias, & famulas, Agnem, & Rhadegundem una mecum devote earum deſiderio mandato commendo: communiter ſupplicantes, ut apud Domnum Martinum pro nobis verba faciens, tam fidus interceſſor accedas, qualis apud Dominum ipſe tum promptus extitit; cum cadaver exanimum non prius dimitteret, quam mors mortuum dimiſiſſet. Eſt enim ratio conſequens, ut per vos illinc nobis redeat ſpes patrocinii, quia ad vos hinc prodiit pars patroni. Coram Domino ſupplicans, Pie pater, ut in * gratiam veſtram receptus, vel apud eos, qui veſtri ſunt commendati, ſentiam tam oratione, quam carmine, te doctore regi, genitore diligi, duce progredi, tutore muniri. Praeſentium vero portitorem famulum veſtrum, vere mihi bonum Bonoſum pietati veſtrae ſupplex accedens, nec prius relaxans pedes, quam dulcis pater promiſeris, qua valeo prece, ſupplex commendo: qui interventu ſanctorum, cum vobis ſoſpes occurrerit, abſentis vota praeſens exſolvens, illud prius obtineam, ut quis quum primum huc commeat, me celebris verbi veſtri gaudia feſtina reſpergant.

V 2 Mar-

q

Fortunatus doctrinae famam a ſeſe depellere conatur. Locus in pleriſque MSS. corruptus.

r

s

† Haerent.

† Clienta, ſeu cliens.

t

Martini charitas in Fortunatum.

u

† Debeti.

x

Fortunatus humillime precatur, ut is pro peccatis ſuis deprecator exſiſtat.

Ejuſdem precibus Agnetem & Radegundem commendat.

* Gratia veſtra.

Martini meritis cum nomine nobilis haeres,
Pro Fortunato, quaeso, precare Deum.

(*a*) S. Martinus, Episcopus Galliciae, decessit anno circiter 580. Sic de ipso scribit Greg. Tur. lib.5. Hist. Franc. cap.38. *hoc tempore & B. Martinus, Gallicienfis Episcopus. obiit magnum populo illi faciente planctum. Nam hic Pannoniae ortus fuit, & exinde ad visitanda loca sancta in Orientem properans, in tantum se litteris imbuit, ut nulli secundus suis temporibus haberetur. Exinde Galliciam venit: ubi cum Beati Martini reliquiae portarentur, Episcopus ordinatur: in quo sacerdotio, impletis plus minus triginta annis, plenus virtutibus, migravit ad Dominum. Versiculos, qui super ostium sunt a parte meridiana in Basilica S.Martini ipse composuit.* S.Martini, Galliciae Episcopi, elogium extat apud Isidorum in l. de Script. Eccles. cap.22 his verbis: *Martinus Dumiensis Monasterii Sanctissimus Pontifex, ex Orientis partibus navigans in Gallias venit, ibique conversis ab Ariana impietate ad fidem Catholicam Suevorum populis regulam fidei & sanctae religionis constituit, Ecclesiasticos informavit Monasteria condidit, copiosaque praecepta piae institutionis composuit*: qui & refert: *Martinum floruisse, regnante Theodemiro, Rege Suevorum, temporibus illis quibus Justinianus in Rep. Rom., & Athanagildus in Hispaniis Imperium tenuere*: quod de initiis Martini in Hispania intelligendum est.

Fortunatus autem (ut animadvertit Brovv.) sui temporis, receptam apud plerosque, opinionem sequitur, quae ferebat, Paulum Apostolum in Hispanias Evangelii lucem intulisse: quam opinionem examinat Baronius ad an.61., nihil tamen definiens. Cum igitur S. Martinus plurimum opera sua, & sedulitate contulisset, quo Suevi qui Galloeciam ab initio saeculi V. tenebant, Arrianam haeresim ejurarent (ut videre est apud Gregor. Turon. lib. 1. de Mir. S. Martini cap.11.) propterea a Fortunato post Paulum *primipilus* appellatur. Erat quippe primipilus apud Romanos princeps primae cohortis: isque erat in legione alter post tribunum.

(*b*) Deest haec epistola in Edit. Ven. & uno Cod. Vat.

(*c*) In uno Cod.Vat. *aromata* respirante.

(*d*) Ib. deest: *quod*.

(*e*) Duo Codd. Vat. *inumbrantes* corymbos.

(*f*) In uno Cod.Vat. fugaretur *admisso*.

(*g*) Ib. paginam *nec* deleret.

(*h*) In altero Cod. Vat. flore *confecta*.

(*i*) In duobus Codd. Vat. conviva *rusticulo*.

(*k*) In uno Cod. Vat. *libente* consentio. f. *bibente*.

(*l*) In altero Cod. Vat. qui *cedo* virtuti.

(*m*) Ibidem miscente *fluctum mare* dulcedo.

(*n*) In uno Cod. Vat. *huc* inopina.

(*o*) In uno Cod. Vat. *enthymemis*.

(*p*) In altero Cod. Vat. *quomodo* volueris *colae* diffundis propagines. *Trevir. Gloss.* [subdit Brovv.] *habet* colae, *idest* crescentis. *Est & apud Varronem de re rustica lib.1. cap.31.* colis *pro tenero in vite ramusculo*. Haec Brovv. Hic porro cola usurpatur a Fortunato pro media in scribendo distinctione, quo in sensu ab ipso adhibetur lib.1. cap.1. Cui sensui respondet, quod hic paulo post addit: *quod vero libuerit, acuti commatis falce succidis*: ut sensus sit, quà latius diffundis orationem, luxuriantis vitis ad instar, qua restringis, atque concidis.

(*q*) In unoCod.Vat. *non merentes* exornat.

(*r*) Ib. quos si vel *visioni* noti fierent.

(*s*) Vere *senserim*.

(*t*) In uno Cod. Vatic. factus es *cleentarum*.

(*u*) Ib. pensare *debiti*.

(*x*) In duobus Codd.Vat.atque *clamantissime* Apostolice.

CA-

CAPUT II.

Item ad eundem.

Quemadmodum Apoftolis varias Orbis terrarum partes affignatas, ac diftributas fuiffe narrat, quibus Evangelii lucem inferrent; ita Martino Galloeciam divinitus datam fuiffe dicit, in qua Catholici dogmatis veritatem fereret, ac diffeminaret. Ad extremum fe eidem, necnon Radegundem, & Agnetem commendat.

LUmen Apoftolicum cum fpargeret una triades (*a*),
Exciperetque novum mundus honore diem; *a*
Ut tenebras animae lux fementiva fugaret,
Et claram hauriret mens oculata fidem,
Redditur, avulfis fpinis, urbs Romula princeps,
Principis egregii vomere culta Petri.
Paulus ad Illyricos, Scyticas penetrando pruinas,
Dogmate ferventi frigora folvit humi.

S. Petrus Romae Evangelium annuntiat: Apoftoli alii in alias orbis terrae partes delegantur.

Matthaeus Aetiopes attemperat ore vapores,
Vivaque in exufto flumina fudit agro.
Bellica Perfidis (*b*) Thomae fubjecta vigori, *b*
Fortior efficitur victa (*c*) tiara Deo. *c*
Lurida perfpicuo datur India Bartholomaeo,
Andreae monitis extat Achaja feges.
Ne morer accelerans, Martini Gallia prifci (*d*)
Excellente fide luminis arma (*e*) capit.
Martino fervata novo, Gallicia, plaude,
Sortis Apoftolicae vir tuus ifte fuit.
Qui virtute Petrum, praebet tibi dogmate Paulum,
Hinc Jacobi tribuens, inde Joannis opem. *d*
Pannoniae, ut perhibent, veniens è parte Quiritis (*f*), *e*
Eft magis effectus * Gallifueba (*g*) falus,
In fulcum fterilem vitae plantaria fevit, *f*
Quo natura feges fertilitate placet. *g*
Heliae meritis alter redit imber ariftis,
Munera roris habens, ne premat arva fitis.
Neu jaceant ftupidis arentia jugera fulcis,
Influit irriguae fonte perennis aquae.
In ramis herefis fidei pia germina fixit;
Quodque oleafter erat, pinguis oliva viret.

S. Martinus Turon. Galliam fide fua illuftrat.
Galloecia Martino, ejus Epifcopo, refervata fuerat inftituenda.
F Pannonia in Galloeciam venit.
* *Gallifuaeba*.
Ejufdem in populis imbuendis, & excolendis induftria.

Quae

Quae ſtetit exilis viduatis frondibus arbor,
Jam paritura cibum, floret honore novo.
Imponenda focis ſine ſpe ficulnea triſtis,
Praeparat ad fructum ſtercore culta ſinum.
Palmitis uva tumens, avium laceranda rapinis,
Hoc cuſtode bono non perit uva lacu.
b Rebus Apoſtolicis direxit vinitor (*b*) antes;
Arva ligone movens, falce flagella premens.
Ex agro Domini labruſcam excidit inertem,
Atque racemus adeſt, quo fuit ante frutex.
De ſatione Dei zizania vulſit amara,
Surgit & aequalis laetificata ſeges.
Martino † ſervata novo, Gallicia plaude,
Sortis Apoſtolicae vir tuus iſte fuit.
Paſtoris ſtudio circum ſua ſepta recurrens,
Ne lupus intret oves, ſervat amore gregis.
Supportante manu trahit ipſe ad pabula Chriſti,
Montibus inſtabilem ne voret error ovem.
Cujus vox refluens, plebi de fonte ſalubri,
Ut bibat aure fidem, porrigit ore ſalem.
Hoſti damna quidem, Domino pia vota paravit,
Et commiſſa ſibi dupla talenta refert.
Vocem Evangelicam exſpectans operarius almus,
Ut ſibi dicatur; Servule perge bone,
Quando fidelis enim mihi ſupra pauca fuiſti,
i Supra multa nimis conſtituendus (*i*) eris.
Ecce tui Domini modo gaudia laetior intra,
Proque labore brevi, magna parata tibi.
Auditurus eris vocem, Martine, beatam:
Sed Fortunati ſis memor ipſe tui.
Quaeſo precare, pater, videam tua gaudia tecum,
k Sic placeas regi, poſte (*k*) patente Petri.
Cum Radegunde humili, ſupplex, * pia poſtulat Agnes,
Ut commendatae ſint tibi, ſancte pater:
Et creſcente choro per carmina ſancta ſororum,
Complaceant Domino, te duce mite, ſuo
Atque adſcita ſibi ſervetur ab urbe * Geneſi
l Regula Caeſarii (*l*), praeſulis alma pii.
Qui fuit Antiſtes Arelas, de ſorte † Lirini,
m Et manſit (*m*) monachus, pontificale decus.

Seduli-

† *Diſtichon hoc utrubi in MSS. legebatur.*

Sollicitudo in tuendo grege.

Paſtoralis ſollicitudinis praemium.

* *Pie.*

Se, & Radegundem cum Agnete, ac toto Pictavienſi Monaſterio Martini precibus commendat.

* *Geneſii.*

S. Caeſarii Arelatenſis Epiſcopi regula adſcita a Monaſterio Pictavienſi.

† *Lerina.*

Sedulitate patris, proprias tuearis alumnas,
Ut tibi proficiant haec bona si qua gerant.
Unde inlustre (*n*) caput cingas diademate pulchro,
Et grates dignas pro grege pastor agas.

(*a*) Olim legebatur *Triados*, quemadmodum & in Ven.Edit. legitur. Brovverus se correxisse vocem illam, ac reposuisse *Triades*, tanquam aptiorem consuetudini Fortunati in flectendis ejusmodi vocibus, affirmat. In uno quoque Vat. Cod. legitur *Triades*.

(*b*) Observat Brovv., a Fortunato vocem *Perfidis* semper fuisse productam. Sed haec, & id genus alia, quae ille forte licentius, poetarum more, usurpavit, semel indicasse sufficiat.

(*c*) Ven Edit. *juncta* tiara Deo.

(*d*) Unus Cod Vat. Gallia *sancti*.

(*e*) Refert Gregor. Tur. lib. 1. de Mirac. S Martini cap 11., quod cum Charrarici, seu Theodemiri, (quem & Ariamirum appellant), Regis Galliciae, filius gravi morbo laboraret, audissetque Rex, S.Martini sepulchrum in Gallia clarere virtutibus, misit illuc, qui de sacris ejus lipsanis in Galliciam deferendum curarent. Quae cum in Galliciae portum inveherentur, factum est divino consilio, ut Martinus quoque (de quo hoc carmen scriptum est), e longinqua regione eadem ad littora appelleret, ac sedis illius Episcopus crearetur. Suevi itaque, qui Galloeciam habitabant, Arriana haeresi ejurata, Catholicum dogma sub Theodemiro amplexi sunt, magnam ad eam rem operam conferente Martino, ut hic narrat Fortunatus.

(*f*) Animadvertit Brovverus, quod etsi Pannoniae pars maxima oppressa a Barbaris teneretur, adhuc tameo non pauca regionis illius loca sub Romani Imperii ditione persiiterunt. Quocirca censet ob eam causam, Pannoniam, unde ortus erat Martinus, partem *Quiritem* nominari a Fortunato.

(*g*) Duo Codd. Vat. *Gallis vera salus*. Edit. Ven. *Gallica vera salus*. MS. vero Trevirense habet: *Gallisuaeba*: ut refert Brovv., quae vox concinnata videtur a Fortunato, ut iodicaret, Martinum, Suevis, qui Galloeciam incolebant, admodum salutarem fuisse.

(*h*) Corrupte ante legebatur, ut refert Brovv.:

Rebus Apostolicis orantes vivere monstras.

item in Ven. Edit. mendosissime legitur:

Rebus Apostolicis juvit orantes.

caetera desunt in versu. Unus Cod. Vat. pro *antes* habet *escas*. Porro antes sunt ordines vitium, de quibus Virgil. lib. 2. Georg.

Jam vinctae vites, jam falcem arbusta reponunt,
Jam canit extremos effoetus vinitor antes.

In superiore item, versu, ubi corruptè legebatur: non *peritura latet*, vel *patet*, redditum est a Brovv. *non peris uva lacu*: cui tamen lectioni anteponendam censeo lectionem Ven. Edit. *non peritura lacu*, ne vox *uva* sine causa bis repetatur.

(*i*) In uno Cod. Vat. *custodiendus eris* corrup.

(*k*) Sic MSS. Colon., & Trevir. cum in vulg. legeretur: *postulet ante Petrus*. Ex Brovv. In Ed autem Ven. adhuc corruptius *post preparante Petro*.

(*l*) S.Caesarius, natus in agro Cabillonensi, ac in Lirinense Monasterium, jam tum doctrinae, & sanctitatis fama conspicuum, profectus a puero, ibi Monachus aliquandiu vixit sub disciplina Porcarii Abbatis. Tum ipse suburbanum in Arelatensi agro Monasterium regendum suscepit. Postremo, Eonio, Arelatensi Episcopo, vita functo, Caesarius ejus in locum, quamvis invitus, sufficitur. Ipse deinde Monasterium sanctimonialium exaedificandum curavit, eique Caesariam, sororem suam, (quam eam ob causam in Monasterio Massiliensi educandam, & instituendam providerat), Abbatissam praefecit, ac Regulam, qua uterentur, conscripsit. Quae deinde

vel

vel in alia Monasteria Galliae adscita est: ae inprimis a B.Radegunde in Pictaviense suum Monasterium inducta, cum quidem ad eam obtinendam legationem consulto Arelatem ad Caesariam Abbatissam misisset, quae in locum S.Caesariae, sororis, uti diximus, S. Caesarii, Arelatensis Episcopi, successerat. *Urbs* itaque *Genesi*, hic indicata a Fortunato, est Arelatensis Civitas, in qua S. Genesii memoria celebris erat, & insignis. Videsis ejus Passionem inter acta sincera Martyrum pag. 603. Edit. Paris.

(*m*) S.Caesarius scilicet, quamvis Episcopalem gradum adeptus, non destit Monachorum officia, ac munera, quantum ferebat ejus dignitatis cura, & sollicitudo, usurpare: de quo jam, ut scribitur in ejusdem Vita p.1. num.8. *illico Diaconus, dehinc Presbyter ordinatur: nunquam tamen canonicam modulationem Monachi, nunquam institutae Lirinensium vel modicum subrelinquens. Ordine, & Officio Clericus, humilitate, caritate, obsequio, cruce Monachus permanebat.* Vide ejus vitam Saec.I. Bened. pag.659. & seq.

(*n*) In uno Cod. Vat. unde *illarum* caput.

CAPUT III.

Ad cives Turonicos de Gregorio Episcopo Turonensi.

Gregorii, Antistitis Turonensis creati, in Ecclesiam suam adventum prosequitur hoc carmine, illiusque ex praesentia, doctrina, vigilantia bona omnia Turonensi populo auguratur.

Cives Turonenses ad laetitiam gratulationemque, ob adventum Gregorii ad sedem suam, invitat.
** Exeitat.*

Plaudite felices populi, nova vota tenentes,
Praesulis (*a*) adventu, reddite vota Deo.
Hoc puer * exortus (*b*) celebret, hoc curva senectus,
Hoc commune bonum praedicet omnis homo.
Spes gregis ecce venit, plebis pater, urbis amator,
Munere pastoris laetificentur oves.
Sollicitis oculis, quem prospera vota petebant (*c*),
Venisse aspiciant, gaudia festa colant.

Vota plebis, & sollicitudo in adventum Gregorii. Idem S.Juliani alumnus.

Jura Sacerdotii merito reverenter adeptus,
Nomine Gregorius, pastor in urbe gregis.
Martino proprium mittit Julianus (*d*) alumnum,
Et Fratri praebet, quod sibi dulce fuit.

Ab Aegidio Remensi Episcopus consecratur.

Quem patris Aegidii (*e*) Domino manus alma sacravit,
Ut populum recreet, quem Radegundes (*f*) amet.

Sigiberti, & Brunichildis opera, Episcopus Turonensis inauguratur. Felicia de ejus adventu Turones, & de pastorali diligentia vota & auguria Fortunati.

Huic Sigebertus ovans favet, & Brunichildis honori,
Judicio regis, nobile culmen adest.
Quo pascente greges per pascua sancta regantur,
Et Paradisiaco germine dona metant.
Immaculata pii qui servet ovilia Christi,
Ne pateant rapidis dilaceranda lupis.

Pervi-

Pervigili cura, stabulum sine labe gubernet,
Commissumque gregem nulla rapina gravet.
Muniat inclusos preciosi velleris agnos,
* Et quos (*g*) servatos protegat ipse vigil. * *Atque separantes.* g
Florea divino pinguescat vinea cultu,
Et matura suo sit speciosa botro.
Fructibus aeternis ut compleat horrea coeli,
Unde animae vivo fonte fluenta (*h*) bibant. h
Ne sitis excruciet, digito quam Lazarus udo,
Ignem ut leniret, tunc petebatur (*i*) opem. i
Sed magis in gremio Abrahae vernante locandas,
Pastor oves placido ducat ad astra sinu:
Ut bene commisso sese duplicante talento,
Introeant (*k*) Domini gaudia vera sui. k
Laetus agat sub clave Petri, per dogmata Pauli,
Inter sydereos luce micante choros.
Fortis Athanasius, qua clarus Hilarius adstant,
Dives Martinus, suavis & Ambrosius.
Gregorius radiat, sacer Augustinus inundat,
Basilius (*l*) rutilat, Caesariusque micat. l
Quorum gesta sequens, & dicta fideliter implens,
Perpetuae vitae participatus ovet.
Atque coronatus digna mercede laborum,
Obtineat miles regis in arce locum.

(*a*) Quo anno Gregorius Episcopus Turonensis inauguratus sit, ipse de se prodit lib.2.de Miraculis S Martini cap.1.inquiens: *anno centesimo septuagesimo secundo, post transitum B Martini Antistitis, Sigiberto, gloriosissimo Rege, duodecimo anno regnante, post excessum S Euphronii Episcopi.... onus Episcopatus indignus accepi*. Porro annus duodecimus Regni Sigiberti congruit cum anno ærae vulgaris quingentesimo septuagesimo tertio: quo proinde anno illud poema scriptum fuit a Fortunato.

Brovverus, qui dat Gregorium Episcopum Turonensem creatum fuisse anno duodecimo regni Sigiberti, refert id tamen ad an.575. ærae vulgaris: in quo facile redargui potest, cum Chlotarius obierit an.561., post cujus obitum Sigibertus, cum caeteris fratribus diviso paterno imperio, Regnum adeptus est. Lege Greg. Tur. lib.4. Hist. Franc. cap.22.

(*b*) Tres Codd. Vat. hoc puer *exértus*.

(*c*) In Vita Gregorii (quae extat praefixa Operibus ipsius Gregor., ab Odone Ab. conscripta) quo studio, quantaque civium omnium consensione, ac laetitia idem declaratus fuerit Episcopus Turonensis, narratur.

(*d*) Hic Julianus, est S. Julianus Martyr Arvernensis, qui ad vicum Brivatensem passus est: ejusque caput Viennam delatum, ac reliquum corpus Brivate inhumatum fuit, quod etiam nunc apud Novam Brivatem asservatur; & colitur in Basilica insigni Canonicorum, qui *Comites* appellantur, ut narrat Cl.Ruin in notis ad l.2. Greg.Turon. de miraculis Martyr.c.1. Gregorius c.2.ejusdem libri ob singularem

religionem, qua Martyrem prosequebatur, quemque de se, & de Fratre suo olim bene meritum senserat, (ut refert cap 24. & 25. ejusdem libri) non dubitat Juliani alumnum se nominare his verbis: *insederat menti propter antiquam dilectionem eorum (SS. Ferreoli. & Juliani) me sic esse ejus alumnum, ut Juliani*,

(*e*) Hic Egidius Episcopus Remensis fuit, de quo plura jam diximus in notis ad c.20 l.3. Cur autem ab Egidio Episcopus consecratus fuerit Gregorius: qui Egidius erat in Belgica secunda, procul dissitus a Turonensi Dioecesi: ex Vita ipsius Greg. discimus, in qua haec leguntur c.11. *legatio ad Regem dirigitur* [a Turonensi scilicet Civitate post obitum S. Euphronii]: *cum quidem Deo dispensante Gregorius coram reperitur. De hac igitur causa conventus, quanta humilitate se excusare tentavit, quibus modis se subducere nisus est? Sed quia velle Domini est, huc caetera flectuntur Hunc Rex auctoritate cogit, hunc Bruniehildis Regina perurget. Sed quoniam discreta humilitas obedientiam non recusat, tandem aliquando assensus est. Quem, ut credo, ne qualibet occasione dilatus profugeret statim Egidius, Remensis Archiepiscopus, ordinavit*.

(*f*) S. Radegundes, postquam a Chlotarii thoro abscesserat, aliquandiu substitit apud Turones, ut S. Martini sepulchrum praesens veneraretur. Praeterea Monasterium virorum apud Turones jam exaedificandum curaverat, uti diximus in Vita Fort. num 85.

(*g*) Unus Cod. Vat. *atque soporantes*. Alius: *Atque soporatos*. Edit. Ven. *Atque favore suo*.

(*h*) Edit. Ven. vivo fonte *fluente*.

(*i*) Hic a Fortunato, metro obsequendi causa, quae in voce *petebatur* longa est, corripitur. Sic tamen legitur in M.S. Trevirensi, & antiquis Exempl. teste Brouverο. Vulgo *nonne petebat opem*? In Ven. Edit. *petiebat* opem.

(*k*) Unus Cod. Vat. *introeat* Domini.

(*l*) Alius Cod. Vat. *Blasius* rutilat.

CAPUT IV.

a b In natalitio (*a*) Gregorii Episcopi, cum antiphona (*b*) dicere rogaretur.

In Missa dictum.

MArtini meritis per tempora longa, Gregori,
Toronicum foveas pastor in urbe gregem.
Conciliis sacris sis norma, & vita * piorum (*c*), * Piorum. c
Exemploque tuo crescat adeptus honor.
Lumen Apostolicum populis tua lingua ministret,
Et coeli donum, te radiante, micet.

(*a*) Antiquus mos fuit natalitium Episcoporum diem solemniter celebrare, ut ex veteribus Sacramentariis, & ex Homiliis Summ. Pontificum intelligi potest. Erat autem dies natalitius is, quo sedis suae, & Ecclesiae Episcopi fuerant consecrati: quomodo & nunc temporis anniversaria Rom. Pontificis Consecrationis dies celebratur.

(*b*) Brouverus in notis ad hunc locum veterem in Ecclesia morem Antiphonas canendi commendat, ac pluribus antiquitatis monumentis illustrat: ab Ambrosio primum

primum in latinam Ecclesiam consuetudinem illam, quae apud Orientales erat vetustissima, ostendens invectam fuisse.

(*c*) Tres Codd. Vat., & Ven. Edit. vita *priorum*.

C A P U T V.

Ad eundem, de Judaeis conversis per Avitum Episcopum Arvernum.

*Domno Sancto & Meritis Apostolicis * praeconiando (a) Domno; & in Christo Patri Gregorio Papae, Fortunatus.* a

* *Praeconando.*

Respondet Gregorio Turonensi, qui a se magnopere contenderat, ut egregium Aviti, Arvernensis Episcopi, factum in convertendis ad Christum Jesum plusquam quingentis Judaeis, carmine celebraret: atque eidem se satisfecisse scribit: misso, quod huic Epistolae subnexum est, poemate: quod a se sine diligentia, ac studio, propter portitoris importunitatem, narrat effusum fuisse.

INstigas, pater optime, seria curiositate, syncera tamen dulcedine, carmine elinguem proloqui, & currere pigrum versu pedestri, atque de laude laudabilis, & Apostolici Viri Domni Aviti (*b*) Pontificis, ex eventu occasionis illatae, & si non aliqua compté, saltem (*c*) comiter praelibare: cum in me inveneris, quod dictionis luculentia * diligeres, sed deleres, & ut ipse mei (*d*) sum conscius, habeas apud nos non tam quod probes, quam quod reprobes: praesertim cum instans portitor (*e*) per verba sigillatim hianti fauce cadentia quasi gravis exactor non in me tam foenera solvere cogeret, quam pensaret (*f*). Sub quo, licet illum praeceps iter impingeret, mihi inter anhelanti vix licuerit respirare, tamen praeceptis vestris licet impliciter (*g*) expeditis paremus, devoti potius, quam placemus (*h*); vobis reputaturi nescio magis, an tempori, quod illi hoc injungitur, qui non habebat apud se nec modum, nec spacium. Sed obsequii (*i*) illa morigeri servitute devoti, quod a vobis in laude praedicti Pontificis amore praecipitur, honore cantetur.

Gregorius provocat Fortunatum ad Aviti laudes carmine illustrandas.

b

* *f.* Add *non*.

c

d

Portitoris in Fortunatum importunitas.

e

f

g

h

i

IN venerabilibus famulis operator opime,
Condecet, ut semper laus tua, Christe, sonet.
Inspirans animum, votum, effectumque ministrans,
Et sine quo nullum praevalet esse bonum.
Lumine perspicuo faecundans pectora vatum,
Ut populis generent viscera sancta fidem.

Divinae gratiae vis, & necessitas.

Supra candelabrum positi, quorum ore corusco,
Dogmatis igne micans, luceat alma domus.
Et velut est oculus, capitis qui dirigit artus,
Sic pia pastoris cura gubernet oves.

Pastorum mentes, & animas Christus faecundat, atque illustrat.

Pectora Pontificum ditans virtute superna,
Tu Deus omnipotens, summe, perennis apex.
Spiritus alme, sacri labiis infusus Aviti,
Per famulum loqueris, crescat ut ordo gregi.

k
l

Qui non (*k*) contentus numero, quem accepit ab illo,
Villicus (*l*) hic domini dupla talenta refert.

Arvernenses divisi erant in Christianos, & Judaeos.

Plebs Arverna etenim bifido discissa tumultu,
Urbe manens una, non erat una fide.

* *Resilibat.*

m

Judaeorum in recusando Christi jugo pertinacia.

Christicolis Judaeus odor * resilebat (*m*) amarus,
Obstabatque piis impia turba sacris.

n

In ipsis lucrandis Aviti studium, & opera.

Extollens cervix, Domini juga (*n*) ferre recusans,
Sic tumidis animis turget inane cutis.
Quos in amore Dei monitabat saepe Sacerdos,
Ut de conversis iret ad astra seges.
Sed caligosi recubans velaminis umbra,
Pectora tetra premens, cernere clara vetat.

o

Venerat ergo dies, dominus qua est redditus astris,
Ac homo sydereum pendulus ivit (*o*) iter.

* *Armante.*

Arvernensis populus Synagogam Judaeorum evertit, ac diruit.

* *Res.*

Plebs, * animante (*p*) fide, Judaica templa revellit,
Et campus patuit, quo synagoga fuit.
Tempore, quo Christi repedavit ad alta potestas,
Ille quod ascendit, * gens (*q*) inimica ruit.

p
q

Aviti ad Judaeos oratio.

Hic tamen antistes Moysei lege rebelles
Alloquitur blandè, quos dabat ira truces.
Quid facis, ò Judaea cohors, nec docta vetustas?
Ut vitam renoves, credere disce senex (*r*).

r

Lactea canities sapiat majora juventae,
Sensum pone gravem, quo puerile fuit.
Non pudeat meliora sequi vel tarda, veternus
Corpore deficiens, crescat honore senex.

Sanctissimae Triadis Mysterium ex testimoniis veteris instrumenti evincitur.

Est Deus, alta fides, unus trinus, & trinus unus,
Personis propriis stat tribus unus apex.
Nam pater, & genitus, quoque sanctus spiritus idem,
Sic tribus est unum jus, opus, ordo, thronus.

* *Credit.*

Legifer hoc reboat, patriarcha hoc * reddit Abraham,
Hinc pater est nobis, est quia nostra fides,

Tres

Tres videt aequales, unum veneratus adorat,
    Unum voce rogat, tres quoque pelve lavat.
Sic * patruo (*s*) ſimilis, Loth ſuſcipit hoſpes euntes,
    Quos cibat in Sodomis, hi rapuere Segor (*t*). * *Patruus.*
Cum à domino dominus pluit igni triſte Gomorrae; *s*
    Filius & pater eſt à domino dominus. *t*
Qui tuus, ipſe meus, ſtat conditor atque creator;
    Hujus plaſma ſumus, qui eſt Trinitate Deus.
Unius eſtis oves, heu cur non uniter (*u*) itis? *u*
    Sit, rogo, grex unus, paſtor & unus adeſt.
Rennuis? an recolis, quod canna Davidica pangit,
    Quodque prophetali virgine foetus agit?
In cruce transfixus palmis, pedibuſque pependit,
    Sed corrupta caro non fuit (*x*) ex tumulo. Item Dominicae Incarnationis Myſterium.
Poſt triduum remeans, ſanat nos vulnere longo, *x*
    Quod rediit coelis, teſtis & iſta dies.
Crede meis, aut (*y*) crede tuis convicta ſenectus, *y*
    Si fugis, ac trepides (*z*), * negligis iſta legens. * *Nec legis.*
Protrahimus verbum brevitatis tempore longum, *z*
    Aut admitte preces, aut rogo cede loco. Optio datur Judaeis, ut vel abſcedant, vel Chriſtiani fiant.
Vis hic nulla premit, quovis te collige liber,
    Aut meus eſto ſequax, aut tuus eſto (*aa*) fugax. *aa*
Redde, colone, locum, tua duc contagia tecum,
    Aut ea ſit ſedes, ſi tenet una fides.
Haec pia verba viris miti dedit ore Sacerdos,
    Ut ſibi quo libeat, ſemita cordis eat.
Aſt Judaea manus, ſtimulante furore, rebellis,
    Colligitur, rapitur, conditur inde domo. Chriſtiani Arvernenſes ſe inſtruunt ad vim propulſandam, quam a Judaeis illatam iri providebant.
Chriſticolae ut cernunt tunc agmina Manzara (*bb*) jungi,
    Protinus inſiliunt, qua latet ille dolus. *bb*
Si fremerent gladiis, ſentirent juſta cadentes,
    Vivere quo poſſint aut daret alma fides.
Legati occurrnnt vati mandata ferentes:
    Nos Judaea manus jam tua caula ſumus.
Ne pereant, acquire Deo, qui vivere poſſunt,
    Si mora fit, morimur, & tua lucra cadunt. Judaei ſe paratos oſtendunt ad baptiſmum recipiendum.
Tende celer greſſum, properes niſi praepete curſu,
    Funera natorum ſunt tibi flenda, pater.
Fletibus hic (*cc*) victus, rapitur miſerando Sacerdos, *cc*
    Ut ferat afflictis rite ſalutis opem.

Perve-

Perveniunt quo clausa loco fera turba latebat ;
Quae occurrens, lachrymis ingerit ore preces.
* Boni. dd
Mens est tarda * bono (*dd*), Judaica jura tenenti.
Lucem sero videt, praetereunte die.
Judaeorum caecitas. ee
Sic oculis cordis velum est ab origine tensum.
Caecus ut ignoret, quo via recta vocet (*ee*).
Sed tandem sequimur, pastor, quo saepe monebas,
Qui sale tam dulci currere cogis oves.
ff
Credentes jam crede (*ff*) tuos, nec fallere falsis,
gg
Nos lavacrum petimus, sit tibi praesto lacus (*gg*).
Sensimus effectu, quod agebas rite precando,
Quod per te hominem nos Deus ipse monet.
Hic trahit ad lucem, quos texerat umbra negantes,
Militiaeque novae rex aperibat iter.
hh
Agmina conveniunt, quondam diversa sub uno (*hh*),
Partibus & geminis fit Deus unus amor.
Hinc oleari ovium perfunditur unguine vellus,
ii
Aspersuque sacro fit gregis alter odor (*ii*).
Ecce dies aderat, qua spiritus almus ab alto,
Missus, Apostolicis fluxit in ora viris.
Res sacra ruricolas, urbanos excitat omnes,
* Terant
Certatimque aditus ad pia festa * ferunt (*kk*).
kk
Sacro Pentecostes die baptismo abluuntur.
Abluitur Judaeus odor baptismate divo,
Et nova progenies reddita surgit aquis,
Vincens ambrosios suavi spiramine rores,
Vertice perfuso chrismatis efflat odor.
Ingenti nnmero celebratur pascha novellum,
Ac de stirpe lupi progenerantur oves.
Excepit populus populum; plebs altera plebem;
Germine qui non est, fit tibi fonte parens.
Arvernensis plebis laetitia, & frequentia, undique cum cereis concurrentis.
Undique rapta manu lux cerea provocat astra,
Credas ut stellas ire trahendo comas.
* Vestis.
Lacteus hinc * vesti (*ll*) color est, hinc lampade fulgor,
ll
Ducitur & vario lumine picta dies.
Nec festiva minus, quam tunc fuit illa coruscans,
Diversis linguis, quae dedit una loqui.
Aviti ipsius laetitiae sensus, ac religio.
Quis rogo pontificis fuit illic sensus Aviti?
Quam validus fervor, cum daret ista Deo?
Inter candelabros radiabat & ipse Sacerdos,
Diffuso interius spiritus igne micans.

Dum

Dum (*mm*) ſibi, qualis erat, tam vera holocauſta ferendo, *mm*
Cum libat (*nn*) vivo hoſtia viva Deo. *nn*
Si Patriarcha placet, quoniam natum obtulit unum, Extollit Aviti factum.
Qui tantos offert, quam placiturus erit?
Moſes non valuit fidei quos ſubdere noſtrae,
Qui Chriſto acquirit, quod ſibi munus erit?
Fudit aromaticum domini libamen ad aram,
Incenſumque novum miſit ad aſtra Deo.
Obtinuit votum, quia junxit ovile ſub uno, Fortunatus prae angustia temporis, & portitoris importunitate nequit hoc carmen perpolire.
Et grege de niveo gaudia paſtor habet.
Haec inculta tibi reputa, pater alme Gregori,
Qui Fortunato non valitura jubes.
Adde quod exiguum me portitor impulit inſtans,
Et datur in ſpaciis vix geminata dies.
Novimus affectu potius quod (*oo*) diligis illum, *oo*
Hunc (*pp*), quem corde vides, ſemper & ore tenes. *pp*
Hoc tibi nec ſatis eſt, hujus quod es (*qq*) ipſe relator, Gregorii in Avitum diligentia, & charitas.
Compellis reliquos plaudere voce ſibi.
Non fuit in vacuum, quod te provexit alumnum, *qq*
Si (*rr*) cui mente, fide, reddis amore vicem. *rr*
Annuat omnipotens, longo memoraliter (*ss*) aevo, *ss*
Ut tu laus illi, laus ſit & ille tibi.
Me quoque vos humilem pariter memoretis (*tt*) utrinque. *tt*
Et pro ſpe veniae voce feratis opem.

(*a*) Unus Cod. Vat. *praeconando*. Edit. Ven. *praedicando*.
(*b*) De S.Avito lege, quae adnotavimus ad carmen.26. l.3.
(*c*) Edit. Ven. *comiter decet ſaltem*.
(*d*) Unus Cod.Vat. & ut ipſe *me ipſum* conſcius habeas ec.
(*e*) Edit. Ven.cum inſtans *petitor*.
(*f*) Ibidem quam *impenſaret*.
(*g*) Ib. licet *ſimpliciter*.
(*h*) Ib. quam *placeamus*.
(*i*) Ib. ſed *obſequella morigera* ſervitute. Mendoſe.
(*k*) Praeſtat ad illuſtrandum hoc poema nonnulla hic referre ex S.Greg. Tur. lib.5. Hiſt. Franc. cap.11. quaeque is fuſius ediſſerit, brevitatis cauſa, paucis complecti. Cum itaque Judaeus quidam, Aviti opera, & documentis Chriſtianam religionem amplexus fuiſſet; atque ipſe albis veſtibus indutus, ut is qui recens Baptiſmo fuerat ablutus, Civitatis portam una cum caeteris Chriſtianis ingrederetur, unus e Judaeis cum indignatione, ac contemptu, foetentis olei vas ejuſdem capiti diffudit. Quem propterea cum ulciſci vellet populus, & obruere lapidibus, obſtitit Avitus, & ab illo conatu homines compeſcuit. Cum vero ſacro Aſcenſionis Dominicae die Avitus de Eccleſia ad Baſilicam S.Martini procederet, multa plebe comitante, haec repente excita, in domicilia Judaeorum irrupit, atque illa cum aedificiis caeteris, quae ad ipſos ſpectabant, ita diruit, ac proſtravit, ut campi planitiem, ſolo prorſus aequata, relinquerent. Alio die Avitus legavit ad Judaeos, qui edicerent: ut ſcirent aut Chriſtianam ſibi religionem am-

amplectendam eſſe, aut inde in regionem aliam excedendum. Qui cum diu haeſitaſſent, poſt tres dies pluſquam quingenti, concordibus ſtudiis, miſerunt ad Pontificem, qui nuntiarent, ſe paratos eſſe ad Baptiſmum recipiendum. Quo nuntio incredibiliter gaviſus Pontifex, ſacra Pentecoſtes nocte, celebratis Vigiliis, eoſdem baptizat, ac ſacro ungit Chriſmate: tota Civitate cum cereis, & lampadibus accurrente, & in gaudia, pro novo Candidatorum grege, effuſa. Haec ad an. 576. contigerunt: quo anno & hoc poema elucubratum fuiſſe dicendum eſt.

(*l*) Unus Cod. Vat. Villicus *in* Domini.

(*m*) Edit. Ven. *reſilibat*.

(*n*) Ibidem: Domini *ferre jura* recuſans.

(*o*) Pendulus *ibat*.

(*p*) Duo Codd. Vat. Plebs *armante*. Ed. Ven. *armata*.

(*q*) Duo Codd. Vat. *res* inimica.

(*r*) Edit. Ven. diſce *ſeni*.

(*s*) Ib. ſic *patruus*.

(*t*) Segor nota civitas, in quam confugit Loth, veniam Angelis dantibus.

(*u*) Edit. Ven. heu cur non *unicus actus*.

(*x*) Ed. Ven. & unus Cod. Vat. non *ruit* ex tumulo.

(*y*) Ib: *ac* crede.

(*z*) Edit. Ven. ſi fugis, ac *trepidas*.

(*aa*) Ib. aut tuus *ito* ſugax.

(*bb*) Ibidem: tunc agmina *inania jungi*. Codd. Vat. retinent *Manzara*. Vox autem iſthaec orta videtur ex Hebr. vocabulo ממזר, quod idem ſonat, ac *ſpurius*, *nothus* ec. unde Graece *ἐκ πόρνης* redditur. Hinc & Sedulius, a Brovvero laudatus habet lib. 5.

Manſeribus populis in deteriora volutis ee.

(*ee*) Unus Cod. Vatic. Fletibus *bis* victus.

(*dd*) Duo Codd. Vat. Mens eſt tarda *boni*. Edit. Ven. Mens eſt tarda *homini*.

(*ee*) Unus Cod. Vatic. quo via recta *ducat*.

(*ff*) Edit. Ven. credentes jam *credere vos* nec.

(*gg*) Edit. Ven. ſit tibi praeſto, *laves*.

(*hh*) Unus Cod. Vatic. & Ven. Edit. diverſa ſub *unum*.

(*ii*) Plura de hoc odore Hebraeorum quaerit, & ediſſerit Brovv., quae, quod ad propoſitum noſtrum non faciant, libenter omiſimus. Potuit hic a Fortunato non odor corporis, ſed animi indicari: quo ſenſu ajebat Apoſtolus: *Chriſti bonus odor ſumus in omni loco ec.*

(*kk*) Tres Codd. Vat., & Ven. Edit. ad pia feſta *terunt*.

(*ll*) Unus Cod. Vatic. lacteus hinc *veſtis*.

(*mm*) Edit. Ven. *tum* ſibi.

(*nn*) In uno Cod. Vat. cum *libeat vino hoſtia viva Deum*.

(*oo*) Ibid. potius *quo* diligis.

(*pp*) In uno Cod. Vat. *Hinc* quem.

(*qq*) Edit. Ven. hujus, *quod ipſe* relator.

(*rr*) Ibid. *ſic cui mente fidem* quod ſeq.

(*ss*) Ibidem longo *ut memoretur* in aevo.

(*tt*) Ibid. & in uno Cod. Vat. memoretis *utrique*.

CA-

CAPUT IV.

Ad Syagrium (*a*) Episcopum Augustidunensem . *a*

Domno sancto & Apostolica sede dignissimo Domno Syagrio . . Papae Fortunatus .

Narrat Fortunatus , cum ipse , longo jam spatio , desuevisset ab elucubrandis carminibus , atque a reliquis curis , & negotiis distractus viveret , sibi repente Patrem adstitisse , graviter laborantem pro captivo filio , ab eoque inertiam suam , ac desidiam fuisse excussam . Hujus itaque adventum ad sese , & quem is conceperat pro calamitate filii , dolorem acerbissimum miserabiliter describit : atque ejusdem causam Syagrio rogatus commendat . Hinc , oblata occasione , Acrostichum carmen , studiose a se de humani generis Redemptore elaboratum , pro pretio , mittit ad eundem : & ejus artificiosam texturam , & ordinem complectitur pluribus .

TOrpore (*b*) vecordis otii , quo mens ebria desipit diutina tabe morbescente brutiscens , & velut ignavi soporis hebetante marcore suffectus , negotii indulgentis nulla mordente cura dormitans , *b* Fortunatus a scribendo jam diu desueverat .
cum videretur scilicet tam lectio negligi, quam usus abuti, neque nancisceretur quicquam occasionis ex themate , quod digereretur (*c*) in *c*
poesi , & ut ita dictum sit , nihil velleretur ex vellere , quod carminaretur in carmine , intra me quodammodo meipsum silentio sarcophagante sepeliens : & cum nulla canens obsoleto linguae plectro aeruginavissem , tandem nec inopinato (*d*) concaptivo meo , sed tamen , *d*
ut arbitror , vestrae felicitatis ad me forte delato , quis ? unde ? quidve *referat (*e*)? dum percontor, de filii calamitate , suae necessitatis , * *Deferat* .
meae compassionis, vestrae mercedis causas indice *singultus (*f*) vix laxante , prorumpit . *e* * *Singulta* .
Quo voce intercepta , tam viscerum moerore , quam luminum flumine, dum loqui non permittitur, ipso silentio patrem lachrymae fatebantur; quia dum anxius in verbo genitor pendet, nec exprimit , tacente faucis organo , pupilla fletibus loquebatur . *f* Patris gravis moeror , ac luctus ex captivitate filii .
* Tanta est in charitate natura , quod praevalet , ut parens ante se prodat affectu , quam labio . * *Tantum* .
Fluebant igitur lumina , ac suggestionem suam blandito ploratu compunctam , ut etiam quamvis crudelem redderent lamenta clementem , irrigabant lachrymae tam semen miseriae , quam frugem misericordiae; uno fonte manabant * resinae * *Res moeroris* .
roris , & muneris . Unde & luctus , & merces , & unus rigans oculis, alter bibens auribus , quod iste torcularet in fletu , ille apothecaret in fructu . Itaque signo singulti fecit se intelligi mens captivi ; & quasi specülariter traxit moeror in facie , qui videbatur angor in

corde. Unde inter tacentes, causa rerum cognita, dum apud me * voluit (*g*) hoc fari, quod * fieri (*h*), videbatur affectus mirè sine lingua sic loqui. Igitur cum me moveret lamentabilis concivis (*i*) tam jactura, quam patria, cum cernerentur vultus patris pietatis imbre perfundi, ut pene totus & ipse in alieno affectu migrarem, lachrymantes oculi querelas mihi finxerunt ad vicem encausti, & admirabili modo (*k*) aqua, quae delere solet, per fletus scripsit. Quis enim flenti non crederet, quem * lupus (*l*) non genuit? quem non humanitas flecteret, quem partus tigridis non effudit? cum * lentescat blanditiis cursus pardi, virtus apri, dens leonis, & moles elephanti. Qui tandem, sedato querelarum strepitu, doloris sui * properum (*m*) te designat antidotum; scilicet dum aeger mente sibi poscit medelam; si se dignanter impendat, vestra lingua fit malagma, quo loquente, media per verba me miscens mihi, de vobis credulis (*n*) fidem feci homini, ex hoc per me te consuli, Non (*o*) flere restabat, tamen conjici, utrumne pro redemptione dirigerem, quo (*p*) soboles valeret; an quo duobus proficeret, de compendio cogitans, ne vilitate pretii depretiaretur tibi merces captivi, illud certe metuens, si caperetur in nummo, * respiret (*q*) in talento: praesertim cum desiderem thesauros ex aequo te (*r*) tuo frui cum martyre (*s*). Quid vero pro munere modicitas proferret, & cum in electione cunctarer, venit in mentem letargico dictum Flacci Pindarici, *pictoribus, atque poetis, quaelibet audendi semper fuit aequa potestas*, considerans versiculum, si quae vult artifex, permiscet uterque, cur & si non ab artifice, misceantur utraque, ut ordiretur una tela simul poesis, & pictura? Dehinc cum pro captivo velim versu (*t*) suggerere, attendens, quae fuerint tempora Redemptoris; quo * tonos suae aetatis anno Christus absolverit; totidem versiculis texerem carmen, quot literis; hac (*u*) protinus operis difficultate repulsus, aut magis inclusus, tam metri necessitate, quam literarum epitome, quid facerem? * quo proditorem (*x*) nova calculatione angustus mihi numerus angustius dilatavit, quia praefixo termino non erat, nec ubi prolixitas se excuteret, aut brevitas angularet, nec evagari propter descendentes versus fraenante repagulo, * orditura permisit. In quo quippe exordio, supercrescente apice, non licuit vel solvere, vel fila laxare, ne numerum transiliens erratica se tela turbaret. Hinc cura commoveor, ut duo per capita, duo ex obliquo, unus vero per medium descendentes integri versiculi legerentur. Altera pars reiterat, quam inter omnes literam meditullio conlocarem, quae sic reciperet omnem, ut offenderet neminem. Igitur hujus telae cum licia numero collegissem, ut texere

Marginal notes:

- * *Valuit.*
- * *Flere.*
- *g h*
- Fortunatus moerentis, dolentisque Patris lachrymis movetur
- *i*
- *k*
- * *Lupus.*
- * *Lenescat.*
- *l*
- * *Prosperum.*
- *m*
- Ejusdem causam Syagrio commendat.
- *n*
- *o*
- *p*
- * *Respiraret.*
- *q*
- *r s*
- Idem pro pretio redemptionis carmen in Redemptoris laudem contexere cogitat, una conjungens picturam, & poesim.
- *t*
- * f. *quotenos annos.*
- *u*
- Operis difficultas.
- * Pro *ubi*. *Quo.*
- *x*
- * *Ordienda.*
- Tutius artificii ordo, & textura.

re (*y*) coeperam, & se, & me fila (z) rumpebant, incipiens ego, opere prope absoluto, ligari, atque mutata vice, dum captivi solvere lora cupio, me catena constringo. Nam hujus opusculi quae sit, hinc conjicitur difficultas, ubi cum volueris, si addis, crescit linea; subtrahis, perit gratia; mutas, non consonant capita; figis: nec fugis litteram. Itaque cum penderet haec tela versibus laqueata, ut si duo transirem, adhuc tria non fugerem, ego incautus passer, quasi mentita per nubila incurri pantheram (*aa*); quia quod cavere volebam, * hic pinna ligabar, aut magis, ut dictum sit, velut plumis * illitis quinquifida (*bb*) viscata tendebat. Inter haec illud me commovet, quod tale non solum feceram, sed nec exemplo (*cc*) simili trahente ducebar. His incertus, & trepidus, ipsa novitate suspensus, utrumne tentarem, quae nunquam aggressus sim, an cautius respuerem, quam incaute proferrem, tandem, licet invitus, loquor pene, quae nescio; & tu me vincis amore, ne vincar ab opere. Ecce exigis a me, & quod in me vix (*dd*) invenis, violentiam facis ei, qui tuus, non rebellis est: extorques; nec repelleris. Amor, blandus tyrannus est. Ut hoc pararem commercii, per incertum pelagi rudis nauta vela suspendi, affectu raptus; deferor per fluctus, & scopulos; urges me praecipitem per ignota transire. Quid est, quod non obtineas? sicut amas, sic imperas. Habes igitur opus sic uno textu quadratum, ut sit legendo quinquifidum; & cum sint triginta tres tam versus, quam literae, ad similitudinem Christi carnalis aetatis, qua nos absolvit unus resurgens, adhuc duo per capita, duo ex obliquo, unus quoque per medium legitur in descensu; unde fit, ut se finito versu littera non finiret; quia & si indirecto pervenit ad terminum, tamen cursu illi superest in descensu, quia adhuc conjungitur in finali versiculo. In meditullio autem parvi hujus opusculi, illam fiximus literam, quae inter viginti tres numeratur permedia; ac tantas ante se respicit, quantas & post se transilit, quia concurrentibus versibus, & dividitur tota, & manet integra res divisa. Littera vero, quae tingitur in descendenti versiculo, & tenetur in uno, & currit in altero, & ut ita dicatur, & stat pro stamine, & pro trama currit in tramite, ut esse possit in pagina, licia litterata. * Ne tamen causa nos oneret, quod velut * araneae (*ee*) arte videamur picta fila miscere, quod vobis compertum est in Moysi Prophetae libris, polymitarius artifex vestes texuit Sacerdotum. Unde, cum desit hic coccinum, res est texta de minio. Versus autem ex obliquo descendentes ab angulis, ratione stant, & si positione succlinant. Qualiter autem connexi sint singuli, vel quid contineant, satis est

y z

aa

* *Hac.*

* *Inlitis.*

bb

cc

Poema ejusmodi, nullo proposito exemplo, contexit Fortunatus.

dd

Ejusdem in Syagrium charitas.

Explanatio totius operis.

* *Nec.*

* *Arachne.*

ee

Ejus textura cum veste Sacerdotali textura comparatur.

 pru-

prudentiae sine indice rem probare. In summa commendato me piae beatitati, & exuberanti vestrae dulcedini tribuentes petita, cum fidenti vicarietate (*ff*) servitii. Si placet, hoc opere parieti conscripto, pro me ostiario pictura servet vestibulum: ora pro me.

Th. Pol. ad Marg. *vicarietas*.

ee

(*a*) Syagrius Episcopus Augustodunensis creatus est circa extrema Clotharii tempora: ac successit illa in sede Remigio, sive, quemadmodum appellant alii, Benigno, qui post Eupardum sederat. Brovverus Syagrii genus nobilissimum, & familiam refert ad Syagriorum gentem illam, in qua Sidonius epistola 8. lib. 8. *deductum nomen a trabeis, atque eboratas curules, & gestatorias bracteatas & fastos purpurissatos* agnoscit. In qua idem ipse epistola Syagrium juniorem, quem *Gallicanae florem juventutis* appellat, a ruris otio, ac studio rei familiaris ad domesticae laudis, & gloriae cursum nititur revocare. Eundem Afranii Syagrii, olim Consulis, per virilem successionem pronepotem nominat ep. 5. lib. 5. Atque haec ad illustrandam Syagrii stirpem, ac genus a me dicta sint: quem falso nonnulli existimarunt Brunichildis Reginae fratrem fuisse: quorum errorem refellit Cointius ad an. 560. n. 5., atque ipsius erroris causam & originem ostendit. Interfuit autem Syagrius Conc. Lugdun. II. an. 567., & Parisiensi IV. an. 573 & Matisconensi I., habito an. 583., ut ostendit Cointius, & II an. 585. Idem Syagrius (qui, ut docet idem Cointius, pervenit ad an. 600.) a S. Gregorio Papa pallio est decoratus, agente Brunichilde, cui erat Syagrius acceptissimus: ut constat ex epistola S. Greg. M., ad Brunichildem scripta, quae est 11. l. 9. Indict. 2, aliàs 5. l. 7. Ind. 1.

(*b*) Deest haec epistola in uno Cod. Vat. & Ven. Edit.

(*c*) Unus Cod. Vat. quod *dignaretur* in poesi.

(*d*) Alter Cod. Vat. *nec opinato*, quod ten.

(*e*) Duo Codd. Vat. quidve *deferat*.

(*f*) In uno Cod. Vat. indice *singultu... prorupit*.

(*g*) Duo Codd. Vat. *valuit* hoc fari.

(*h*) Unus Cod. Vat. quod *fieri*.

(*i*) Hinc licet conjicere, hominem illum, quem Concivem suum Fortunatus esse fatetur, Pictaviensem fuisse: cum jam Fortunatus domicilium suum Pictavis collocasset, atque urbis illius Clero esset adscriptus. Patria vero non ea solum nominatur, in qua nati sumus, sed etiam in qua certam aliquis, ac stabilem sedem diu habuit, cum animo ad extremum usque illic commorandi. Saepius vero Pictavi bellis, caedibus, descriptionibus vexati fuere, quamobrem, pluribus abductis captivis, Fortunatus pro illa, quae erat apud Reges, ac principes viros gratia, suam operam in Concivibus suis liberandis interponere potuerit.

(*k*) Unus Cod. Vat. & admirabili *pariter* modo.

(*l*) Duo Codd. Vat. quem *lapis* non genuit.

(*m*) Unus Cod. Vat. *prosperum* Te designat: alter: *prosperum de Te* designat.

(*n*) Unus Cod. Vatic. de vobis *credulus* quod seq.

(*o*) Ib. *sed* non flere.

(*p*) Ibid. *quod* soboles... an *quod vobis* proficeret.

(*q*) Ibid. *respiraret*.

(*r*) Ibid. *ex aequo frui*.

(*s*) Hic videtur indicari S. Symphorianus, qui apud Augustodunum Martyrio coronatus est; ac ibidem magno cum honore, ac religione ejus memoria colebatur, ut refert Greg. Tur. l. 1. de gloria Martyrum cap. 52.

(*t*) In uno Cod. Vat. velim *versus* suggerere.

(*u*) In altero Cod. Vat. *Hactenus operis difficultate, aut magis difficultate inclusus necessitate*.

(*x*) In uno Cod. Vat. quo *proditore... angustias dilatavit*.

(*y*) In altero Cod. Vat. collegissem, ut *tenerem*.

(*z*) Animadvertit Brovverus, Acrosticha a ve-

a veteribus *eadem Mesosticha*, vel *Telosticha*, & *Stoecbos* appellata fuisse: atque idcirco his congruere, quod ait Fortunatus: dum opus suum modo telae comparat, in eaque texenda artificio; modo aviculae, quae aucupio fallitur, imprudentiae, & errori.

(*aa*) Dum ait Fortunatus: *ego incautus passer, quasi mentita per nubila incurri Pantheram*, non hic notissimam belluam ab ipso indicari existimo, sed genus aucupii aliquod, quod ex praedae copia Graeco vocabulo πανθήρα nominaretur. Quin id genus aucupii vel apud homines nostri temporis in usu esse, &*Pantheram* nominari, haud ita pridem audivi.

(*bb*) *Quinquifida viscata* refertur ad formam sequentis Acrostichi, in quinque partes (ut mox asserit Fortun.) distributam ac veluti fissam legentibus:in quo elaborando prae molestia, ac labore visco prope inhaeserit.

(*cc*) Observat P. Brovverus, vel ante Fortunatum inusitata non fuisse ejusmodi Acrosticha, ac Publium Optatianum Porphyrium litteris ad eundem modum constructis, & nexis quaedam poemata Constantino Augusto obtulisse: quae idem Brovverus in notis ad c.3.l.2.Operum Fortun. narrat,suo tempore,Augustae Vindelicorum typis excusa fuisse. Quocirca dicendum ejusmodi exempla, si tunc extabant, ignota fuisse Fortun., aut certe prae oculis illa habere non potuisse.

Quod vero idem Brovv.affirmat,Lampridium quoque laudari a Sidonio ep.11. l.8., quod *Stoecbos* fecerit, malo ibidem cum Cl. Sirmondo Elegos *Echoicos*, quam *Stoecbos* legere: de quibus jam Echoicis Elegis diximus in notis ad c.37.l.3.

Hinc item intelligitur, hoc primum hujusce formae, & artificii Acrostichum elaboratum fuisse a Fortun. ac propterea tempore antecedere illa, quae de S.Cruce ab eodem inscripta, supra retulimus l.2.

(*dd*) In uno Cod. Vat. *vix vix* invenis.

(*ee*) Ibid. *aragnae* arte.

(*ff*) In altero Cod. Vat. *confidente vicaria aetate*.

AU-

AVGVSTIDVNENSIS OPVS TIBI SOLVO SYAGRI.

DIVSAPEXADAMVTFECITDATSOMNIADONEC
AVulſacostaplaſmAtaestevanecimpAR
FeLicesparit erduPloidelucisopeRtI
OreCoruscantesinTerpiaruraiugAleS
RipaEiocundaenarIgrataaurareDibaT
TurisDeliciaesatVrabantuberEſlatV
VnafovEnsambosflOrosasedeuOluptaS
NotabonIsregiopaScebatnemPebeatoS
AtcumtaMmagnopolLerentmaIushonorE
TotahominVmmirepArebattErraduoruM
OccultusmeNdaxmoXexeriTarmavenenI
SerpenselatVszelAtorlArueushostiS
AtroxinnocuoSeviNcenSfellenocentI
ConliſitſuaſuQuoSgrAtiadivabearaT
EthomodeterratVmDeNuodecidit illuC
Reptantisq;doloeOOIſexcluditurortV
HACNATIMORIMVRDAMNATILEGEPARENTVM
AtdeusexcellensAIEetdeluminelumeN
EcaelisoliodumMuNeRaprovidetultrO
CastaecarneruDivIvaXintroiitagnuS
ProdiitindesAlusMatuTinivelucernA
IntactaeparTuluxEruitExcitamunduM
ApatreiureDshomoDehinCarneusalvO
VtnoseripEretvilIſedetrAhitauctoR
OregisveNalecapuTquoddecRucefixiT
TelovocEmanusolfActusverbErefellE
ActuhaCſolviscapTivosſorteCreatoR
SerovEradataestvItaliſemptiOmortF
YmnoSundedeoloquOrabſolventeReatV
AtvOſaeternaeſufFultilaudecorOnaE
GaLlorumradiivobIsquofulgeatetNoX
RVmpitelorαivgisEtſumitisarmadiEI
IPSAVELIBERTASVOSLIBERATATQ;BEABIT

Acro-

Acroſtichum hoc carmen, quod ab omnibus fere exemplaribus aberat (nec vero uſquam occurrit in MSS.Codd.Vat.) quodque Cl.Baronius, ad an.587. n.28. periiſſe affirmat, eruit P. Brovv. e Manuſcripto Monaſterii S. Galli, & primus in lucem edidit. Habe illud hic reſolutum:

DIus Apex Adam ut fecit, dat ſomnia, donec
Avulſa coſta plaſmata eſt Eva nec impar:
Felices pariter, duploide lucis operti,
Ore coruſcantes, inter pia rura, jugales.
Ripae jocundae nari grata aura redibat.
Turis deliciae ſaturabant ubere flatu:
Una fovens ambos floroſa ſede voluptas
Nota bonis regio paſcebat nempe beatos.
At cum tam magno pollerent majus honore,
Tota hominum mire parebat terra duorum:
Occultus mendax mox exerit arma veneni,
Serpens elatus, zelator, larveus hoſtis,
Atrox, innocuos evincens felle nocenti,
Conliſit ſuaſu, quos gratia diva bearat.
Et homo de terra, tum denuo decidit illuc,
Reptantiſq. dolo Eoois excluditur ortu.
Hac nati morimur damnati lege parentum.
At Deus excellens aie & de lumine lumen,
E coeli ſolio dum munera providet ultro,
Caſtae carne rudi, vivax introiit agnus.
Prodiit inde ſalus, Matutinive lucerna,
Intactae partu lux eruit excita Mundum:
A Patre jure Ds, homo dehinc carneus alvo,
Ut nos eriperet, vili ſe detrahit auctor.
O Regis venale caput, quod de cruce fixit.
Telo, voce, manus, olfactus verbere, felle.
Actu hac ſolvis captivos ſorte Creator:
Sero vera data eſt vitalis emptio morte;
Ymnos unde Deo loquor, abſolvente reatu.
At vos aeternae ſuffulti laude coronae,
Gallorum radii, vobis quo fulgeat & nox
Rumpite lora jugis & ſumitis arma diei,
Ipſave libertas vos liberat, atque beabit.

Verſus

Versus a lateribus positi.

Da Fortunato sacer haec pia vota Syagri:
Cristus se misit, cum nos a morte revexit:

Medii, qui Crucem describunt.

Captivos laxans, Domini meditatio fies:
Dulce Dei munus, quo merx te, care, coronet:
Cara Deo pietas animam dat de nece solvi.

Vox posita prope in meditullio Acrostichi, *Aje*, quem sensum referat, plane non assequor: eandem tamen tenendam esse versiculorum series, ac sensus satis ostendit.

CAPUT VIII.

a
* *Namneticum.*

Ad Felicem (a) *Episcopum* * *Namneticum.*

Respondet Felici, qui se rus invitaverat. Describit villae illius situm, & amoenitatem; ei tamen Felicis ipsius praesentiam & adspectum multo anteponit.

Fortunati charitas in Felicem.
b
Ab illo rus invitatur.
c
Villae Felicis situs, & amoenitas.
d
* *Picta.*
e
f

SEntio, summe pater, lumen venerabile cunctis,
Orbis dulce caput, mihi nomen amabile, Felix,
Amplectens quem corde gero pietatis in ulnis.
Pondus suave meum, nec onus gravat istud amantem,
Cur humilem me, summe, vocas loca visere (*b*) blanda,
Quae te, chare, tenent, tecum (*c*) modularer in illis?
Qua tua rura lavat vitrea Liger algidus unda,
Cariaci (*d*) speciosus ager devexus in amnem,
Hinc ubi flumen aquis recreat, hinc pampinus umbris,
Et crepitans Boreas tot * prata (*e*) comata flagellat:
Uber nempe solum, piscoso (*f*) littore pulchrum.
Sed Fortunatum facies tua reddit amoenum.

(*a*) De Felice Namoet., & villarum ejus magnificentia vide c.8., & 10. l.3., eaque confer cum his, quae illhic referuntur.

(*b*) In vulg. loca *celsa subire*. Brovv.

(*c*) Edit. Ven. *locum* modularer.

(*d*) Cariacum idem videtur ac fluvius *Carus*, sive *Caris*, qui paulo infra Turones in Ligerim labitur: aut ab illo denomioatus ager.

(*e*) Ven. Edit. Boreas *depicta* comata. Tres Codd. Vat. *tot picta*.

(*f*) Edit. Ven. *pretioso* littore pulchrum. A quibusdam positum erat, *pulchrum saliente colono*: teste Brovv.

CA-

C A P U T IX.

* *Ad Gregorium Episcopum Turonensem pro (a) itinere.* * *Post itinera.* a

Gregorium, ab itinere reversum Turones, hoc carmine gratulatur: ad extremum eidem se & epistolae portitorem commendat.

Culmen honoratum, decus almum, lumen opimum,
Pastor, Apostolicae sedis amore placens.
Amplectende mihi semper, sacer arce, Gregori, Egregia Fortunati in Gregorium charitas.
Nec divulse animo, vir venerande, meo.
Gaudeo quod rediit Turonis antistes honore, Ejusdem reditum ex itinere gratulatur.
Laetificorque mihi, te remeasse patrem.
Plaudimus instanter, communia vota tenere,
Civibus, & patriae te revocasse diem.
Praesentem famulum mecum commendo, Sacerdos,
* Optando (b) longe vos moderare gregem. * *Optantes.* b

(a) In Edit. Ven. *post itinera*. (b) Ibid. & duo Codd. Vatic. *optantes* longe.

C A P U T X.

Ad eumdem.

Gregorium salutat misso carmine, & ejusdem laudat virtutem, ac doctrinam: epistolae brevitatem excusat, ac eandem amoris magnitudine compensari affirmat.

Officiis generose piis, pater alme Gregori, Gregorii pietas.
Mente salutifera qui petis astra palam.
Et quicunque tuis monitis animatur inermis, Monita salutaria.
Militiae sacrae victor habebit opem.
Commendans humilem famulum me, salvo (a) salutem,
Semper amore pio, vir benedicte, Deo. a
Pagina si brevis est, non est brevis ardor amantis,
Nam plus corda colunt, quam mea verba canunt. Excusat epistolae brevitatem.

(a) Edit. Ven. *salve* salutem: quod placet.

CAPUT XI.

Ad eumdem pro libro praeſtito.

Gratias agit pro carminibus quibuſdam, ſcriptis, ut videtur, a Gregorio, ac ſibi commodatis: portitorem epiſtolae ad extremum commendat.

a Gregorius carmina ſcribit, & communicat aliis. * *Debite*. Pro iis ad ſe miſſis gratias agit Fortunatus.

C Armina (*a*) diva legens, proprioque è pectore condens.
Participans aliis, fit tibi palma parens.
Haec quoque, quae pridem tribuiſti paſtor ovili.
Grates perſolvens * debita (*b*) laudo libens.
Vos tamen hinc maneant donaria celſa tonantis,
Qui ſacras inopi diſtribuiſtis opes.
Quae cum percunctare (*c*) queam, pro munere tanto,
Tunc (*d*) magis ore meo gratia veſtra ſonet.
Praeſentem famulum pro * munere (*e*), ſumme Sacerdos,
Commendo ſupplex, dulcis amore pater.
Cui ſua * concedas (*f*) juſtae moderamina librae,
Creſcat honore Dei palma futura tibi.

b c d * *Prodomere*. *Probomere*. Praeſentem famulum commendat. * *Concedens*. e f

(*a*) Perobſcurum eſt hujuſce Epiſtolae argumentum; ſi licet tamen conjicere, videtur poema aliquod, ſive hymnum a Gregorio elucubratum fuiſſe, atque miſſum Fortunato: illud autem ad Turonenſis populi uſum fuiſſe concinnatum. Quocirca Fortunatus gratias agit Gregorio, & una ejuſdem in gregem ſuum diligentiam commendat.

(*b*) Duo Codd. Vat. *debite* laudo.

(*c*) Edit. Ven. *quae per cunctas nequeam, pro munere canto* corrupte. Duo Codd. Vat. *percontare*.

(*d*) Ed. Ven. *Hic* magis ore *ſuo*.

(*e*) Unus Cod. Vat. Praeſentem famulum *Prodomerem*; alius *Prodemerem*; tertius *probomore*.

(*f*) Ed. Ven. & duo Codd. Vat. cui ſua *concedens*.

CAPUT XII.

a *Ad eumdem pro invitatione (a) mulierum.*

Gregorio, qui ſe Turones invitaverat, excuſationem praetendit, quod ab alio, item Epiſcopo, quominus iret, retineretur: tum rogat, ut, ob pacis ſtudium, veniam non eunti indulgeat.

Gregorius Fortunatum ad ſe Turones invitat.

I Nvitans pietate patris ſacer ire Gregori,
b Qua domini Turonis paſcis honore (*b*) greges.

Quo

Quo facer antistes meritis Martinus opimis,
Quas prius obtinuit, has tibi * credit (*c*) oves. — Gregorius successor S. Martini in sede Turonensi. * *Cessit*.
Nunc quoque per caulas * & florida (*d*) pascua Christi, — * *Florea*. c d
Rite gubernantes ducitis ambo greges.
Sed mihi vim faciens vester (*e*) modo frater honore, — Fortunatus impeditus ab alio Episcopo, nequit Turones proficisci.
Ad vos ne properem, nempe retorsit iter.
Saepe rogans voto, mandato, & missile verbo,
Et conjuratus sum * tibi (*f*) pollicitus. — * *Sive*.
Vir bonitate placens, & pastor pacis amator, — Veniam rogat.
Foederis ob studium, sit veniale (*g*) precor. — e f
Vos quoque sed genitae propriae venerando (*b*) salutant, — g
Ast ego commender, quaeso, beate pater. — b

(*a*) In Ven. Edit. & uno Cod. Vat. abest *mulierum*: nec sane haec vox quidquam videtur cum poemate habere commune.

(*b*) Ed. Ven. & tres Codd. Vat. pascis *amore*.

(*c*) Ed. Ven. & tres Codd. Vat. has tibi *cessie*.

(*d*) Ibid. *per fl rea*.

(*e*) Ed. Ven. *veteri* modo. Vix dubito, Episcopum, a quo se retentum narrat Fortunatus, quominus ad Gregorium Turones proficisceretur, fuisse Maroveum, Episcopum Pictaviensem, cujus e nutu ipse pendebat, Pictaviensis Ecclesiae Clero adscriptus. Videtur certe Fortunatus, cum haec scribebat, Pictavis fuisse, cum Gregorium Agnetis, & Radegundis nomine salutet; quas *genitas proprias* Gregorii appellat; sicut infra scribens ad Aredium cap. 22., eodem nomine easdem designat. Rogat vero, ob pacis studium, ut veniam non eunti indulgeat: forte quod simultatis aliquid Gregorium inter, & Maroveum intercederet; sicut inter S. Euphronium, Gregorii decessorem, & Maroveum ipsum interfuisse, narrat Greg. lib. 9. cap. 40. Hist. Franc.

(*f*) Duo Codd. Vat. *sive* pollicitus. Videtur innuere hoc loco Fortunatus, veniam non impetrasse ab Episcopo suo proficiscendi ad Gregorium, quamvis saepius postulasset, ac praetendisset, promisso se obstrictum ad id teneri.

(*g*) Edit. Ven. *sic*, *venerande*, precor. Unus Cod. Vat. sit *venerale* precor.

(*b*) Edit. Ven., & unus Cod. Vat. *venerande* salutant.

CAPUT XIII.

Ad eundem pro commendatione mulieris.

Gregorii virtutem laudat, ac mulierem, quam a Gregorio commendatam acceperat; ad illum revertentem pariter commendat.

Summe pater patriae, specimen pietatis opime, — Virtutes Gregorii.
Dulce caput Turonis, relligionis apex.
Jugiter alta sequens, clementi corde Gregori,
Unde animae decus est, huc (*a*) ratione petens. — a

Quam

Mulierem eidem commendat.

Quam commendasti venientem, celse Sacerdos,
Hanc redeuntem ad te, suscipe more patris.
Sis quoque longaevus cunctorum care (*b*) recursus,
Et mihi vel reliquis sit tua vita seges (*c*).

(*a*) Unus Cod. Vatic. *haec* ratione petens.

(*b*) In alio Cod. Vatic. *currere cursus*.

(*c*) Edit. Ven. sit tua vita *sepes*: corrupte.

CAPUT XIV.

Ad eundem, de itinere suo.

Suam in Gregorium charitatem, ac singulare desiderium declarat, atque eidem Pictavum incolumem se pervenisse, nuntiat: cum quidem a Turonensi urbe digressus, per vias glacie constratas, difficili, ac periculoso itinere usus fuisset.

Fortunati desiderium & charitas erga Gregorium.

Fortunatus a Turonis difficili itinere redit Pictavum.

JUgiter opto libens, sacer amplectende Gregori,
Cernere vos oculis, quaerere litterulis.
Dulce videre mihi (*a*), ac si desit copia cerni,
Spes erit oranti vel dare verba patri.
Nuper ab aspectu decedens concite vestro.
Per glaciem vitreas me loquor isse vias.
Sed Crucis auxilio, Martino operante patrono,
Perveni ad matres salvus, opime pater.
Quae vos multiplici veneranter (*b*) honore salutant.
Ast ego pro reditu vota salutis ago.

(*a*) Unus Cod. Vat. *at* si desit.

(*b*) Edit. Ven. & unus Cod. Vat. *venerantur* honore.

CAPUT XV.

Ad eundem, Salutatoria.

Effert virtutem Gregorii, atque ejus pietatem, & doctrinam commemorat: nec non suam in ipsum benevolentiam contestatur.

SUmme Sacerdotum, bonitatis opima facultas,
Culmen honore tuo, lumen amore meo.

Offi-

Officiis venerande sacris, pietatis alumne,
Pignore amicitiae corde tenende meae.
Florens in studiis, & sacra in lege fidelis,
Semper agens animae dona futura tuae.
Te pater ergo precans, terram, freta, sydera testor,
Ut velis ore sacro me meminisse (*a*) tuum.

Fortunati cum Gregorio amicitia.

Gregorii doctrina, & pietas.

(*a*) Edit. Ven. *me memorem* esse tuum. Unus Cod. Vat. me *memor* esse.

C A P U T XVI.

*Ad eundem, pro pomis, & * graffiolis (a).*

Gratias agit Gregorio, quod poma, suis cum surculis, sibi dono misisset.

* *Graphiolis.*

O Fficiis generose piis, sacer arce, Gregori,
Absens, sis praesens munere, summe pater.
Qui mihi transmittis propria cum prole parentes,
Insita cum fructu surcula, poma simul.
Det Deus omnipotens, meritorum fruge repletus,
Mala legas avide, quae paradisus habet.

Gregorius mittit ad Fortunatum poma, cum suis surculis.

(*a*) „ Graffiola, surculum, taleola, „ ramus arboris, Graffiolo alteri insitus, in„ ditus: unde nostri *Greffe* dicunt, Occitani „ *Grafion*.„ Dufresne in Gloss. ad hanc vocem. Addit Brovv. in Calar. pro *graffiolis* scriptum reperiri *fercula*, corrupte, ut videtur, pro *surcula*.

C A P U T XVII.

Ad eundem, pro commendatione puellae.

Fortunatus cum venisset ad eum locum, in quo arbor illa stabat, quae radicitus quondam avulsa, ex S. Martini precibus, & virtute, refloruerat, & a qua medela aegris petebatur, constitit, Parentum quorumdam lachrymis perculsus, qui puellam filiam sibi raptam miserabiliter lamentabantur. Rem itaque narrat Gregorio, ac, ut abducta filia Parentibus suis restituatur, ejusdem operam, & auctoritatem implorat.

C Um graderer festinus iter, pater alme Gregori,
Qua praecessoris sunt pia signa tui.
Quo fertur convulsa jacens radicitus arbor (*a*),
Martini ante preces exiluisse comis.

Arbor radicitus avulsa, S. Martini precibus reflorescit.

Quae

Quae fidei merito nunc ſtat ſpargendo medelas,
Corpora multa medens, cortice nuda manens.
Fletibus affuit hic (b) genitor, genitrixque * puellae,
Voce implendo auras, & lachrymando genas.
Figo pedem, ſuſpendo aurem, mihi panditur ore
Vix per ſingultus vendita nata ſuos.
Quaero (c) adhuc, queſtus perhibet, nullo indice furto,
Furti (d) ex objectu hanc † pater ire jugo.
Se voluiſſe dare & jurantes ordine teſtes,
Nomine quemque tenens, nec potuiſſet egens.
Non aderat judex, erat accuſator adurgens,
Hic ego quid facerem, poſſe vetante * ſacro (e)?
Si pius hic, dixi, praeſens Martinus adeſſet,
* Non (f) permiſiſſet perdere paſtor ovem.
Sed tamen invalui recolens te, Summe Sacerdos,
Spem praeceſſoris qui pietate refers.
Diſcute, diſtringe, ac ſi ſit ſecus, eripe dulcis,
Et pater adde gregi, hanc quoque redde patri.
Me ſimul officio famulum tibi, chare, ſubactum,
Protege perfugio, paſtor opime, pio.

* Puella. b

Parentes abductam ſibi puellam lugent. * Patet. c d

* Sacer. e

* Nil. f

Eorum cauſam Fortunatus Gregorio commendat.

(a) Mirum de hac arbore nec a Severo Sulpitio, nec a S.Gregor. Turon. in libris de Mir.S.Martini, ullam mentionem(quod ego noverim) eſſe factam.
(b) Edit. Ven. *Fletibus huc genitor magnis, genitrixque puella*.
(c) Ed.Ven. Quaero,& adhuc,quod placet.
(d) Ibid. *Furtivo* ex *obitu* hanc. Unus Cod. Vat. Furti ex *obitu*.
(e) Duo Codd. Vat. vetante, *facer*, quod tenend.
(f) Edit. Ven. & duo Codd. Vat. *Nil* permiſiſſet.

CAPUT XVIII.

Ad eundem pro commendatione peregrini.

Laudat pietatem Gregorii, atque illi ſe, & peregrinum hominem commendat.

Gregorii laus, & virtus.

Vir bone, pro meritis adipiſcens culmen honoris,
Nobile praeſidium, Pontificale caput.
Quem gradus, & genium fructu pietatis opimo,
Dignius attollunt, amplificante Deo.

Se & peregrinum hominem eidem commendat. a

Ut tibi ſit famulans (a) memoratus amore benigno,
Fortunati humilis te, pater, orat apex.

Hic

Hic peregrinus item laetetur, summe Sacerdos,
Pastorem, & patriam te meruisse suam.

(a) Edit. Ven. ut tibi sit *famulus*.

CAPUT XIX.

Ad eundem Salutatorium.

Gregorii dotes laudat, & ejus se precibus commendat:

Gregorii dignitas.

PAstor honoris apex, venerabilis arce Sacerdos,
Et decus alme patrum, religionis amor.
Gloria Pontificum, meriti pia palma, Gregori,
Assurgente gradu nobile jure, caput.
Fortunatus opem tribui qui poscit Olympi,
Per te, chare pater, quo mereatur, age.

Ejus se precibus Fortunatus commendat.

CAPUT XX.

Ad eundem Salutatorium.

Acceptis Gregorii litteris, quae bona eundem valetudine frui nuntiabant, quanta inde laetitia affectus fuerit, ostendit, atque orat, ut sit in scribendo prolixior.

VIsitat a vobis dignanter Epistola currens
Me, sacer antistes, vir pietate, pater.
Hanc avidus capiens oculis, animoque recurro,
Sospite te gaudens, quod referebat apex.
Longius * hinc vestro sub nomine, Papa Gregori,
Pagina me recreet missa, salutis ope.

Fortunatus, accepta Gregorii epistola, suum in eundem studium commemorat.
* *Huc.*

CA-

CAPUT XXI.

a b *Domnis sanctis (a), atque Apostolicis in Christo patribus Ecclesiae Pontificibus pro (b) commendatione peregrini, Fortunatus.*

Peregrinum hominem, natione Italum, in Italiam revertentem, Episcopis commendat, quo necessarium eidem viaticum, aliaque ad iter illud conficiendum opportuna adjumenta suppeditent.

Episcopalis dignitas, & officium.

* Amore.

Italum peregrinum Episcopis commendat.

GLoria Pontificum, veneratio Christicolarum.
Norma Sacerdotum, culmen, & orbis honor,
Qui loca perspicitis, propriae mercedis * honore,
Succurrendo viris, vester ut extet apex:
Ecce venit praesens Italus, peregrinus, & hospes,
Cernens pastores, ne, precor, erret ovis.
Qualiter ad patriam properet, solatia poscit:
Inveniat munus vos vagus exul, inops.
Me Fortunatum proprium, pietate parentum,
Conciliate polo, quaeso, precando Deum.

(a) Brovverus censet, ad Episcopos, ulla in synodo convocatos, hoc poema dirigi: atque ipsis peregrinum, in Italiam pergentem, a Fortunato commendari. Sed multo verisimilius mihi videtur, ad illos Episcopos idem scriptum esse, quorum sedes in ipsa via erant positae, quà tritum in Italiam iter patebat; quosque Fortunatus, ex Italia veniens in Galliam, adire, & agnoscere potuerat, atque ulla sibi amoris, & observantiae necessitudine conjungere. Certe, cum idem postulet, ut homini, in patriam suam properanti, necessaria subsidia conferant, videntur iidem eo in loco fuisse, unde opportunas copias commode suppeditare possent, pro ejus, qui commendatus fuerat, indigentia, & usu. Jam vero id difficile hominibus fuisset, qui a suis domibus abessent, & ulla in synodo consedissent. Hoc autem vel illud confirmat, quod ait Fort. *qui loca perspicitis.... succurrendo viris*: Idest, qui urbibus & terris praesidetis, unà hospitalitatem exercendo.

(b) Abest in Ven. Edit., & uno Cod. pro *commendatione peregrini*.

CA-

CAPUT XXII.

Ad Aredium (a) Abbatem.

a

Aredium Abbatem, quem praesentia non poterat, litteris se dicit convenire: ejusque se precibus studiose commendat.

Fortunati in Aredium charitas.

Opto, benigne pater, verbo tibi ferre salutem,
  Si minus hinc oculo cernere te valeo.
Est etenim vestri tantus mihi cultus honoris,
  Ut pro me occurrat hinc tibi missus apex.
Quaeso, beate, tamen per dulcia pabula Christi,
  Me quoque commemores, cum dabis ore preces.
Munera credo Dei tribui mihi, pastor Aredi,
  Si Fortunati sis memor, alme, tui.
Pro me etiam sanctam genitricem (b), chare, salutans,
  Cum redit iste puer, redde loquentis opem:
Vos itidem genitae propriae, pater ample, salutant,
  Agnes amore pio cum Radegunde simul.

Ejus se precibus studiose commendat.

Aredii Mater.
b
Aredio Agnetem, & Radegundem commendat.

(a) S. Aredius, nobilissima e familia Lemovici natus, in aula Theodeberti Regis vixit adolescens, primi apud eum Cancellarii munere cohonestatus; tum suasu, ac monitis Nicetii, Episcopi Trevirensis, qui egregiam adolescentis indolem fuerat admiratus, ex Aula se proripiens, Monachus fit: ac non multo post prope Lemovicum extructo Monasterio, ibi ad extremum usque vitae tempus vixit sanctissime, & obiit clarus miraculis anno 591. ut refert Greg. Turon. lib. 10. Histor. Franc. cap. 29. Ejusdem vita, a Gregorio conscripta, extat ad calcem Operum ejusdem Greg. Turon.

(b) Aredii mater fuit Pelagia, sanctissima, ac religiosissima foemina, quae post obitum Jocundi, conjugis sui, Deo se devovit, & Aredio filio adjuncta, dum is divinis rebus vacabat, per agros victum quaerebat, unde alimoniam & sibi, & filio suppeditaret. Laudat eandem egregie Greg. Tur. pluribus in locis, ac praecipue in libro de Gloria Confess. c. 104.

VENANTII HONORII CLEMENTIANI FORTUNATI

PRESBYTERI ITALICI

LIBER SEXTUS.

CAPUT I.

a

De domno (a) Sigiberto Rege.

Sigiberti Regis cum Brunichilde, Athanagildi, Gothorum Regis in Hispania, filia, nuptias celebrat hoc carmine, quod a veris amoenitate, ac naturae renovatione quadam auspicatur. Totius Regni ortam ex hisce nuptiis laetitiam, ac regiam in iisdem celebrandis magnificentiam declarat.

Veris descriptio.

VERE novo, tellus fuerit dum exuta pruinis,
Se picturato gramine vestit ager.
Longius extendunt frondosa cacumina montes,
Et renovat virides arbor opaca comas.
Promittens gravidas ramis genitalibus uvas,
Palmite gemmato vitis amoena tumet.
Praemittens flores, gracili blandita susurro,
Deliciosa favis mella recondit apes,
Progeniem reparans casto foecunda cubili,
Artificis natos gignere flore cupit.
Nexibus apta suis pro posteritatis amore
Ad foetus properans garrula currit avis.
Semine quisque suo senio juvenescit in ipso,
Omnia dum redeunt, gaudia mundus habet.

Sigiberti nuptiae cum Brunichilde, cum summa totius regni gratulatione celebrantur.

b

Sic modo cuncta favent, dum prosperitate superna,
Regia Caesareo (b) proficit aula jugo.
Ordine multiplici foelicem in saecula regem,
Undique cinxerunt lumina tanta ducum.
Culmina tot procerum concurrunt culmen ad unum,
Mars habet ecce duces, pax habet ecce decus.

Cun-

Cunctorum adventu festiva palatia fervent,
    Conjugio regis gens sua vota videt.
Vos quorum irriguis (c) fontis meat unda, favete, c
    Judicio vestro crescere parva solent.

(a) Videsis, quae de initis cum Brunichilde Sigiberti nuptiis diximus in Vita Fortunati num. 44. Certe cum illae referantur ad an. 566., hoc quoque Poema a Fortunato eodem anno elucubratum fuisse censendum est, sicuti & sequens, scriptum in eandem rem.

(b) Brovverus hinc conjicit, legatos, a Justiniano, vel Justino Imper. in Austrasiam missos gratulatum, isto loco indicari: *nisi*, inquit, *quis in Athanagildi gente Caesareum Stemma, ceu laurum in mustaceo, quaereret*. At ego non video, qua mente Poeta post veris descriptionem, cujus hilaritatem, tamquam bonum omen, sumit ad celebrandas Sigiberti nuptias, continuo subtexeret hunc distichum:

Sic modo cuncta favent, dum prosperitate superna,
Regia Caesareo proficit aula jugo;

si *jugi Caesarei* nomine par legatorum, ab Imperatore missum, non conjunctio Sigiberti cum Brunichilde indicaretur. Certe Poematis ὑπόθεσις, non adventus legatorum Caesaris, ac praesentia, sed regales nuptiae esse videntur. Quid autem absurdi est, *Caesareum* jugum pro regio usurpari, ab homine latino praesertim, cui ex patrio idiomate, & consuetudine hoc idem erat regium, quod Caesareum: neque vero augustius nomen adhiberi poterat ad regiam ipsam magnificentiam, ac dignitatem, in illa totius Regni gratulatiune, exprimendam: unde vel aliqua a Regibus gratia ipsi Fortunato, homini in Galliis novo, conciliari posset? praesertim cum ipse Brovverus fateatur, Francos a Fortunato semper Romanos, nunquam barbaros nominari, ut alibi adnotavimus.

(c) Ven. Edit. Vos quorum *irrigui*: quod tenendum.

C A P U T II.

De nuptiis Sigiberti regis, Brunichildis reginae.

Item Epithalamium canit in Sigiberti, & Brunichildis nuptias: laudataque primum Sigiberti continentia, dein inducit Cupidinem, & Venerem, illum Sigiberti, hanc Brunichildis in laudibus praedicandis, inter se certantes. Postremo fausta utrisque, ac laeta ominatur.

FElicem sol pande diem, radiisque serenis.
    Sparge comas, thalamos syncero lumine complens:
    Sigibertus ovans ad gaudia nostra creatus
    Vota facit, qui nunc alieno liber amore,
    Vincula chara subit, cujus moderante juventa,
    Connubium mens casta petit, lasciva retundens, Sigibertus nuptias ad fraenum cupiditatis, casta mente appetit.
    Ad juga confugit, cui nil sua surripit aetas:
    Corde (a) pudicus agens, rector tot gentibus unus, a
    Et sibi fraena dedit, sed quod natura requirit,

Maritalis castimonia.

Lege maritali, amplexu est contentus in uno.
b Quo non peccat amor, sed casta cubilia servans
Instaurat de prole lares, ubi luserit (*b*) haeres:

Cupido inducitur, atque ejus in omne genus animantum vis exprimitur.

Torsit amoriferas arcu stridente sagittas
Forte Cupido volans, terris genus omne perurit,
c Nec pelagus defendit aquas (*c*), mox vilia corda
d Subdit, vulgus iners, tandem dehinc sensus opimi (*d*),
Regis anhelantem placidis bibit ossibus ignem,
Molliter incumbens, & inhaesit flamma medullis.

Sigibertus, amore Brunichildis inceditur.
* Finxit.

Regalis fervebat apex, nec nocte sopora
Cordis erat requies, oculis, animoque recurrens
Ad vultus, quos * pinxit amor, mentemque fatigans,
Saepe per amplexum falsa sub imagine lusit.
e Mox ubi conspexit telo (*e*) superante Cupido,
Virginea mitem torreri lampade regem,
Laetus ait Veneri: mater, mea bella peregi,
Pectore flagranti mihi vincitur alter Achilles,

Cupido Sigiberti nuptias cum Brunichilde Veneri proponit.

Sigibertus amans Brunichildae carpitur igne,
f Quae placet apta thoro, maturis nubilis (*f*) annis,
g Virginitas in flore tumens, complexa marito (*g*),
Primitiis placitura suis, nec damna pudoris
Sustinet, unde magis pollens regina vocatur;
Hoc quoque virgo cupit, quamvis verecundia sexus
Obstet, amata viri, dextra leviore, repellit,
Ignoscitque sibi culpas, quas intulit ignis.
h Sed modo (*h*) laeta veni, quoniam te vota requirunt,
Mox Venus ambrosio violas admiscet amomo:
Demetit ungue rosas, gremioque recondit avaro:
i Et pariter levibus fregerunt nubila pennis (*i*),
Et venere simul thalamos ornare superbos.
Hinc Venus egregiam praeponere coepit alumnam,
Inde Cupido virum, nubentibus ambo faventes,

Cupido laudat Sigibertum.

Et litem fecere piam: sic deinde Cupido
Matri pauca refert; tibi, quem promisimus, hic est.

Sigiberti nobilitas.

Sigibertus, amor populi, lux nata parentum
Qui genus a proavis longo tenet ordine regum,
Et reges geniturus erit, spes gentis opimae,
Quo crevit natale decus, generosa propago:
Ac melior de stirpe redit, famamque priorum
Posteritas excelsa fovet; hic nomen avorum

Exten-

Extendit bellante manu, cui de patre virtus,
Quam * Nabis (*k*) ecce probat, Thoringia victa fatetur, * *Nabis.*
* Perficiens unum gemina de gente triumphum. * *Proficiens.*
Nec Dietheuberto (*l*) pietas venialia pendit. *k*
* Perdidit iste duos, ambobus sufficit unus. * *Sed dedit iste duos pro.*
Cardinis occidui dominans, in flore juventae, *l*
Jam gravitate senes (*m*), tenerosque supervenit annis. A puero gravitas.
Legem naturae meruit praecedere factis. *m*
Quamvis parva tamen, nullum minor impedit (*n*) aetas, *n*
* Qui sensum (*o*) mature regit, generosior hic est, *o*
Quisquis in angusto fuerit moderatior aevo: * *Corrup. locus.*
Sic fovet hic populos, ipsis intrantibus annis, Virtus in regno administrando.
Ut pater, & rex sit, nullum (*p*) graviter regit, omni
Nulla dies sine fruge venit, nisi congrua (*q*) praestet. *p* Regia beneficentia
Perdere plura putat, si non concesserit ampla; *q*
Gaudia diffundit radianti lumine vultus;
Nubila nulla gravant populum sub rege sereno,
Pectore maturo culpas indulget acerbas. Facilitas in condonandis injuriis.
Unde alii peccant; ignoscendo iste triumphat.
Doctus enim, quoniam prima est in principe virtus,
Esse pium, quia semper habet, qui parcere novit.
Corrigit * in (*r*) se prius, quod poscit ut alter emendet. * *Ipse.*
Qui sibi censura est, reliquos bene lege coercet; *r*
In quo digna manent, quicquid de rege requiras,
Solus amat cunctos, & amatur ab omnibus unus.
Incipit inde Venus laudes memorare puellae: Venus, laudans Brunichildem, inducitur.
O virgo miranda mihi (*s*), placitura jugali,
Clarior aetherea Brunichildes lampade fulgens, *s*
Lumina gemmarum superasti lumine vultus, Brunichildis lepos, & venustas.
Altera nata Venus, regno dotata decoris,
Nullaque Nereidum de gurgite talis Hibero
Oceani sub fonte natat, non ulla Napea
Pulchrior, ipsa suas subdunt tibi flumina nymphas.
Lactea cui facies, incocta rubore coruscat.
Lilia mixta rosis, aurum si intermicet ostro,
Decertata tuis nunquam se vultibus aequant.
Saphirus, alba adamas, crystalla, smaragdus, iaspis,
Cedant cuncta, novam genuit Hispania gemmam,
Digna fuit species, potuit quoque flectere regem.
Per hyemes (*t*) validas nivibus, Alpemque Pyrenem, Ejusdem iter in Galliam.

Per- *t*

u Perque truces populos vecta est, duce rege (*u*) sereno,
x Terrenis (*x*) regina thoris super ardua montis,
y Planum carpis iter: nihil obstat amantibus unquam:
z Quos jungi divina volunt; quis crederet autem (*y*)
aa Hispaniam tibimet Domnam, Germania (*z*), nasci,
* *Preciosa connexuit.* Quae duo regna jugo * precio (*aa*) connexuit uno?
Non labor humanus potuit tam mira parare,
Nam res difficilis divinis utitur armis.
bb Longa retro series regi hoc (*bb*) vix contulit ulli.
* *Superantur.* Difficili nisu * peraguntur maxima rerum.
Nobilitas excelsa nitet, genus Athanagildi,
cc Longius extremo regno qui (*cc*) porrigit orbi.
Athanagildi, Patris Brunichildis, Encomium. Dives opum, quas mundus habet, populumq; gubernat
Hispanum sub jure suo, pietate canenda.
Cur tamen egregii genitoris regna renarrem,
Quando tuis meritis video crevisse parentes?
Tantum virgo micans turbas superare videris
Foemineas, quantum tu, Sigeberte, maritos.
Vota, & auspicia fausta pro nuptiis Sigiberti. Ite duo juncti membris, & corde jugati,
Ambo pares genio, meritis & moribus ambo,
Sexum quisque suum preciosis actibus ornans,
dd Cujus amplexu sint (*dd*) colla conexa sub uno,
Et totos placidis peragatis lusibus annos.
* *Alteruter.* Hoc velit * alterutrum, quicquid dilexerit alter;
Aequa salus ambobus eat, duo pectora servet,
ee Unus amor, vivo solidamine junctus (*ee*), alescat;
Auspiciis vestris cunctorum gaudia surgant.
Pacem mundus amet, victrix concordia regnet,
Sic iterum natis celebretis vota, parentes (*ff*);
ff Et de natorum teneatis prole nepotes.

(*a*) Ven. Edit. & unus Cod. Vat. *corda* pudicus.
(*b*) Edit. Ven. *lux erit* haeres.
(*c*) Ibidem & unus Cod. Vat. defendit *aquit*: quod placet.
(*d*) Edit. Ven. dehinc sensus *opimus*:
(*e*) Unus Cod. Vat. *Coelo* superante.
(*f*) Unus Cod. Vat. *nobilis* annis.
(*g*) Edit. Ven. complexa *maritum*.
(*h*) Ibid. *Sed modo laeta venit, ambo tua vota requirunt*.
(*i*) Ibid. nubila *pinnis*.
(*k*) Unus Cod. Vat. *Nablis*, alter *Nabilis*: *Nablis autem*, *seu Nabus* (ut refert Brovverus) *non procul a Moeni*, *Salae*, *& Aegrae fontibus exoriens*, *Saxoniae veteris confini agro*, *tandem haud procul Ratisbona Danubium ingreditur*. Victorias itaque relatas in Saxonia a Chlotario, Patre Sigiberti (quas commemorat Gregor. Turon. lib.4.Hist.Franc c.10. & 14.) indicat hoc loco Fortunatus: ut & Brovverus advertit. Idem Chlotarius Thoringiam saepe

saepe bello petiit, ac tandem subjecit, ac redegit suam in potestatem. Quin imo Thoringos una, & Saxones a Chlotario eadem expeditione vexatos fuisse, refert idem Greg. lib.4. Hist. Franc. cap. 10. his verbis: *eo anno rebellantibus Saxonibus Chlotacharius Rex, commoto contra eos exercitu, maximam eorum partem delevit, pervagans totam Thoringiam, ac devastans, pro eo quod Saxonibus solatium praebuissent.*

(*l*) Edit. Ven. sic habet hosce duos versus:

Heu Bertholini pietas venia le retundens,
Perdidit iste duos, pro ambobus sufficit unus.

Unus Cod. Vat. corruptissime legit: *Dmñum perdit Heuberto pietas veniale, reddit iste duos pro ambobus.* Alter: *de gente trium domñm perdit, Heuberto pietas veniale reddit iste duos pro ambobus sufficit unus.* Tertius: *Domnum perdit Heuberto pietas veniale, sed dedit iste duos pro ambobus sufficit unus.* Statuerat Brovverus duos hosce versus, ut nothos, expungere, vel obelo configere: quippe qui in Exemplari Trevirensi non reperirentur; & obscurum, atque corruptum sensum praeseferant. Retinuit tamen trium librorum, ut ait, auctoritate commotus. Ac pro Dietheuberto in probatioribus MSS. Theubertum legi affirmat, cujus nominis vestigia apparent vel in Codd. Vatic. mox allatis. Censet itaque hoc in loco indicari Theodebertum, Theodorici Regis filium, quem Thoringico praelio, una cum patre, interfuisse refert Gregor. Turon. lib.3. cap. 7., ut sensus sit, hujus pietate impetratum esse, ut *duos Thuringia Reges Badericum, & Hermenefredum amitteret, ipseque successor demum Theoderici patris, unus, iis jam victis, Rex paria faceret.* Ac idem animadvertens in aliis exemplaribus pro eo, quod vulgaverat: *perdidit ista duos*: scriptum reperiri, *sed dedit iste duos*: mavult hunc locum esse accipiendum de triumpho, *quo Reges ambo cessere victori Franco.*

Sed planior mihi, atque iis, quae consequuntur, magis consentaneus sensus videtur, si dicamus, Fortunatum, postquam Chlotarium, ob virtutem bellicam, & superiore versu Theodeberti pietatem, vel testimonio Greg. Turon. l.3. Hist. Franc. c.25. commendatam, laudasset, illud subjicere, unum Sigibertum & virtutem Chlotarii bellicam, & pietatem Theodeberti in se expressisse: ac duos sui temporis Clarissimos Reges, quorum alterum Parentem nactus fuerat, alterius vero in Regnum successerat (Theodebertus quippe Austrasiae Rex fuerat, Theodorici, Patris sui, regnum adeptus) in persona sua exhibuisse. Quo circa vel ita legendus est versus: *sed dedit iste duos*: idest in se expressit, ac praetulit: vel legendum est: *perdidit iste duos*: idest morientes amisit: ut *pro ambobus unus sufficiat.* Caetera, quae sequuntur, de persona Sigiberti dicta, cum superioribus praeclare concordant.

(*m*) Unus Cod. Vat. *jam gravitate senos, tenerosque supervenit annos*: item alter: *tenerosque supervenit annos.* Edit. Ven. *Tamgraviter senos, tenerosque supervenit annos.*

(*n*) Edit. Ven. nullum minor *appetit* aetas. Unus Cod. Vat. *nulli major* impedit aetas: multa in hoc Cod. mendosissime.

(*o*) Unus Cod. Vat. *Quis insumatur regit generosius, hic est.* Edit. Ven. *Quisquis sumatur Regis, generosior hic est*: & deinceps: *Quisquis in augusto fuerit moderatior, hic est.*

(*p*) Edit. Ven. *Ut Pater, & Rex sit, nulli gravis, & regit omnes.* Recte Brovverus opinatur, Poema illud, in quo optimi Regis partes, ac virtutes traduntur, non esse aliud, quam quod creditur vulgo scriptum fuisse a Fortunato, Opusculum *de Regno administrando*: quod non nulli periisse existimarunt.

(*q*) Edit. Ven. nisi congrua *praestat*, perdere *lucra* putat.

(*r*) Ibid. *Corrigit ipse prius, quod vult emendet ut alter.*

(*s*) Ibid. miranda *meo.*

(*t*) Ibid. *Pergentes validasque nives, Alpem atque Pyrenem.* Utrum ne hinc con-

conjici possit, Brunichildem extrema hyeme, aut vere ineunte hoc itineris in Galliam contendisse, non facile est statuere, cum ipse Fortunatus alio in loco Pyrenaeos *julio mense nivosos* appellet. Cum tamen illud adverto, & superiore in carmine veris amoenitatem induci, unde argumentum sumitur ad regias illas nuptias celebrandas, & hic hyemes *validas*, & nives commemorari, per quas Brunichildis ex Hispania in Galliam veniens, iter fecisse dicitur, facile adducor, ut credam, nuptias illas in Veris initium incidisse. Nupsit autem Sigibertus Brunichildi anno 566., uti adnotavimus in vita Fortun. num.27. ad quem proinde annum, aut verisimilius ad superiorem referendus est adventus ipsius Fortunati in Gallias.

(*u*) Gogo, Sigiberti nomine, Brunichildem ex Hispania deduxit in Galliam: ut constat ex c.1. l.7., in quo Fortunatus sic Gogonem alloquitur:

Nuper ab Hispanis, per multa pericula, terris
Egregio Regi gaudia summa vehis.

Hoc itaque in loco Gogonem significari puto.

(*x*) Edit. Ven. *Perennis* Regina toris.

(*y*) Ibid. quis crederet *banc rem*.

(*z*) Animadvertimus jam in Vita Fort.° num.43., Reges Austrasiae vel in Germaniam Imperium porrexisse.

(*aa*) Duo Codd. Vat. *preciosa conexuit*. Edit. Ven. *precioso nexuit*.

(*bb*) Edit. Ven. regi *nec* contulit.

(*cc*) Ibid qui *corrigit orbem*.

(*dd*) Ibid. cujus in amplexu *colli connexa* sub uno.

(*ee*) Ibid. *vinctus* alescat.

(*ff*) Ibid. vota *parentum*.

CAPUT III.

De Sigiberto rege & Brunichilde regina.

Sigiberti virtutes, ac laudes bellicas effert pluribus: ac Brunichildem conjugem ab Arriano errore ad Catholici dogmatis veritatem conversam gratulatur.

Sigiberti claritas, & toto orbe celebritas.

Victor ab occasu, quem laus extendit in ortum,
Et facit egregium principis esse caput.
Quis tibi digna ferat? nam me vel dicere pauca,
Non trahit (*a*) ingenium, sed tuus urget amor. — *a*
Si nunc Virgilius, si forsitan esset Homerus.
Nomine de vestro jam legeretur opus.
Sigeberte potens, generosis clare triumphis,
Hinc nova te virtus praedicat, inde genus.
Cujus rapta semel sumpsit Victoria pennas,
Et tua vulgando prospera facta, volat.
Saxone * Thuringi (*b*) resonant, sua damna moventes, — *b*
Unius ad laudes tot cecidisse viros.
Quod tunc (*c*) ante aciem pedibus prior omnibus isti, — *c*
Hinc modo te reges unde sequantur, habent (*d*). — *d*
Prosperitate nova pacem tua bella dederunt,
Et peperit gladius gaudia certa tuus.

* *Turingo resonat.* Saxones, & Turingos subigit.

Bellica ejus virtus, & strenuitas.

Plus

Plus tamen ut placeas, cum sit victoria jactans (e), e
Tu magis unde subis, mitior inde manes.
Est tibi summus honor, sed mens praecessit honorem (f), f
Moribus & (g) vestris debitus * extet apex. g
* f. Extat.
Justitiae cultor, pietatis amore coruscas, Regiae virtutes in bello administrando.
Quod te (h) plus habeat, certat utrumque bonum. h
Lingua, decus, virtus, bonitas, mens, gratia pollent,
Ornarent cunctos singula vestra viros.
Cunctorum causas intra tua pectora condis,
Pro populi requie te pia cura tenet.
Omnibus una salus datus es, quali ordine sacro,
Tempore praesenti gaudia prisca refers.
Catholico (i) cultu decorata est optima conjux, i Brunichildis ex Ariana Catholica fit.
Ecclesiae crevit, te faciente, domus.
Reginam meritis Brunichildem Christus amore
Tunc sibi conjunxit, hanc tibi quando dedit.
Altera vota coles (k) melius, quia munere Christi, k
Pectora (l) juncta prius, plus modo lege placent. l
Rex pie reginae tanto de lumine gaude:
Acquisita bis est, quae tibi nupta semel.
Pulchra, modesta, decens, solers, grata (m), atque benigna, Ejusdem virtutes. m
Ingenio, vultu, nobilitate potens.
Sed quamvis tantum meruisset sola decorem,
Ante tamen homini, nunc placet ecce Deo.
Saecula longa micans, chara cum conjuge ducas,
Quam tibi divinus consociavit amor.

(a) Edit. Ven. non trahit *hic iterum*.

(b) Duo Codd. Vat. Saxone *Thoringo*. Hujusce victoriae, quam hic narrat Fortunatus relatam a Sigiberto de Saxonibus, ac Thoringis, nullum indicium, quantum equidem investigare potui, extat apud veteres scriptores. Quamobrem in eam facile sententiam adducor, hanc eandem ipsam victoriam esse, quam de Saxonibus, & Thoringis Chlotarium Sigiberti patrem retulisse ad an.555., auctor est Gregor. Turon. Histor. Franc. lib.4. cap.10.: cui praelio admodum verisimile est interfuisse Sigibertum, remque praeclare gessisse. Quod vero Saxones parerent Sigiberto, vel inde intelligi potest, quod Saxonum manus, ex Italia reversa, ad Sigibertum venerit, a quo in locum suum, & sedem restituerentur, ut refert Gregor. Tur. l.4. Hist. Franc. c 43.

(c) Edit. Ven. *quod nunc antevolat pedibus prior omnibus iste*. Cod. unus Vat. retinet: *iste*.

(d) Ibid.& tres Codd. Vat. unde sequantur, *habes*.

(e) Edit. Ven. cum sit victoria *constans*.

(f) Unus Cod. Vat. praecessit *honore*.

(g) Edit. Ven. moribus *ut* vestris.

(h) Ibid. quod *tu* plus *habeas*.

(i) De Brunichilde,& ejus Conversione haec habet Greg. Tur. lib.4. Hist. Franc. cap.27. *erat puella elegans opere, venusta adspe-*

adspectu, honesta moribus, atque decora, prudens consilio, & blanda conloquio...... & quia Arianae legi subjecta erat, per praedicationem Sacerdotum, atque ipsius Regis [Sigiberti] *commonitionem conversa, beatam in unitate confessa Trinitatem, credidit, atque chrismata est, quae in nomine Christi Catholica perseverat.*

(k) Unus Cod. Vat. altera vota *colis*.

(l) Edit. Ven. *Pectore victa* prius, plus modo lege *places*.

(m) Ibid. *sollers, & grata, benigna*.

CAPUT IV.

De Chariberto (a) *Rege*.

Laudat Charibertum ob nominis famam; ob nobilitatem generis: ob virtutes in regno administrando: ob pacis studium, pietatem, ingenium, mentis tranquillitatem, & constantiam: ob prudentiam rerum gerendarum: ob aequitatem, ac facilitatem in expediendis privatorum litibus: ob fidelitatem in servandis promissis: ob doctrinam, & in cives munificentiam.

Chariberti claritas. (b)

Inclyta magnarum (b) processit gloria rerum,
Et de rege pio spargit ubique decus.
Quem gravitate, animo, sensu, moderamine legum,
Praedicat occiduus sol, oriensque virum.
Qui quadripartitis mundi sub partibus ampli,
Fructificante fide (c), semina * laudis habet.
Hinc cui barbaries, illinc Romania (d) plaudit,
Diversis linguis laus sonat una viri.
Dilige regnantem, celsa Parisius (e) arce,
Et cole tutorem, qui tibi praebet opem.
Hunc modo laeta, favens avidis amplectere palmis,
Qui jure est Dominus, sed pietate pater.
De Childeberto veteres compesce dolores,
Rex placidus rediit, qui tua vota fovet.
Ille fuit mitis (f), sapiens, bonus, omnibus aequus,
Non cecidit patruus, dum stat in urbe nepos.
Dignus erat haeres ejus sibi sumere regnum,
Qui non est illo, laude loquente, minor.
Charibertus adest, qui publica jura gubernans,
Tempore praesenti gaudia prisca refert.
In tantum patrui se prodidit esse sequacem,
Ut modo sit tutor conjugis (g), iste nepos.
Qui Childeberti retinens dulcedine nomen,
Ejus natarum est frater, & ipse pater.
Quae bene defensae placido moderamine regis,
In consobrino spem genitoris habent.

* Lucis.

Subditorum animos ad Charibertum diligendum provocat.

Ejus virtutes comparat cum virtutibus Childeberti.

Childeberti uxorem, & filias Charibertus tuetur.

Maxi-

Maxima progenies, generosa luce coruscans, Regium Chariberti genus.
Cujus ab excelsis gloria currit avis.
Nam quoscunque velim veterum memorare parentum,
Stirpis honorificae regius ordo fuit (*h*). *h*
Cujus celsa fides eduxit ad astra cacumen, Ejus fides.
Atque super gentes intulit illa pedes.
Calcavit tumidos (*i*) hostes, erexit amicos, *i*
Fovit subjectos, conterruitque (*k*) feros, *k*
Cur tamen hic repetam praeconia celsa priorum,
Cum potius tua laus ornet honore genus?
Illi auxere armis patriam, sed sanguine fuso; Pacis studium.
Tu plus acquiris, qui sine clade regis.
Quos prius infestis lassarunt bella periclis,
Hos modo securos pacis amore foves.
Omnia laeta canunt felicia tempora regis,
Cujus in auspiciis floret opima quies.
Per quem tranquilla (*l*) terrarum frugis abundat, *l*
Devotis (*m*) populis est tua vita seges. *m*
Cum te nascentem meruerunt saecula regem,
Lumine majori fulsit in orbe dies.
Posteritate nova tandem sua gaudia cernens,
Crescere se dixit prolis honore pater.
Qui quamvis esset sublimi vertice rector,
Altius erexit, te veniente, caput.
Laetus in haeredis gremio sua vota reclinans,
Floruit inde magis, spe meliore, senex (*n*). *n*
Ante alios fratres regali germine natus,
Ordine (*o*) qui senior, sic pietate prior: *o*
Praedicat hinc bonitas, illinc sapientia plaudit, Idem primogenitus Chlotarii filius.
Inter utrumque decus te sibi quisque rapit. Chariberti virtutes, & indoles.
De patruo (*p*) pietas, & de patre fulget acumen, *p*
Unius in vultu vivit uterque parens.
Quas habuere ambo laudes, tu colligis omnes,
Et reparas solus, lege favente, duos.
Semita justitiae, gravitatis norma refulges, Justitia, & fides.
Et speculum vitae dat preciosa fides.
Tranquillis animis moderatio fixa tenetur, Animi tranquillitas.
Qui (*q*) portum in proprio pectore semper habes. *q*
Tempestas nullo penetrat tua corda tumultu,
Ne sensu titubes, anchora mentis adest.

Constantes animos non ventilat aura susurrans,
Nec leviter facili mobilitate trahit.
Hinc bene dispofito comitatur gloria cursu,
Quod se mature mens moderata gerit.

Prudentia, & acies ingenii.

r

Consilium vigilans (*r*) alta radice retractas,
Et res clausa aliis, est manifesta tibi.
Publica cura movens proceres si congreget omnes,
Spes est consilii, te monitore, sequi.
Hinc quoties foelix legatio denique pergit;
Ingreditur caute, quam tua lingua regit.

Patientia, & mansuetudo.

* Vice.

s

Quod tam mirifico floret patientia cultu,
Est tibi Davidicae mansuetudo * lyrae (*s*).
Justitiae rector, venerandi juris amator,
Judicium sapiens de Salomone trahis.
Tu melior fidei merito; nam principis ampli,
Trajani ingenium de pietate refers.
Quid repetam maturum animum, qui tempore nostro,

* Favii.

t

Antiqui * Fabii (*t*) de gravitate places?

In causis judicandis aequitas, & facilitas.

u

Si veniant aliquae variato murmure causae,
Pondera mox legum regis ab ore fluunt.
Quamvis confusas referant certamina (*u*) voces,
Nodosae litis solvere fila potes.
Obtinet adveniens fructum, cui justa petuntur,
Quem sua causa fovet, praemia victor habet.

Fides in promissis servandis.

x

y

z

Cujus clara fides valida radice tenetur,
Antea mons migrat, quam tua verba cadant.
Spes (*x*) promissa stat nullo mutabilis actu,
Pollicitata (*y*) semel, perpetuata manent.
Illa domus propriore (z) pondere tuta tenetur,
Quae fundamento stat bene fixa suo.

Latini eloquii scientia.

aa

Cum sis progenitus clara de gente Sygamber (*aa*),
Floret in eloquio lingua Latina tuo.
Qualis es in propria docto sermone loquela,
Qui nos Romanos vincis in eloquio?

Serenitas animi, & vultus.

Splendet in ore dies detersa fronte serenus,
Synceros animos nubila nulla premunt.
Blanda serenatum circundat gratia vultum,
Laetitiam populus regis ab ore capit.

Munificentia.

Muneribus largis replet tua gratia cunctos,
Ut mea dicta probes, plebs mihi testis adest.

O bo-

O bonitas immensa Dei, quae divite censu,
Quod famulis tribuit, hoc putat esse suum,
Erigis abjectos, erectos lege tueris,
Omnibus in totum factus es omne bonum.
Protegat Omnipotens pietatis munere regem,
Et dominum servet, quem dedit esse patrem.
Cives te cupiant, tu gaudia civibus addas,
Plebs placeat famulans, rex pietate regat.

(*a*) Charibertus Chlotarii filius fuit, & frater germanus Sigiberti. Saepe de ipso loquitur Greg. Turon., & ejusdem vitia passim notat, ac perstringit. Is, cum Marcovefam *mulierem religiosam* (uti narrat ipse Greg. Tur. lib. 4. Hist. Franc. cap. 26.) duxisset uxorem, propterea a S. Germano, Episcopo Parisiensi, excommunicatus, paulo post interiit ad an. 567. vel 570. Quocirca hoc poema non multo post conscriptum est, quam Fortunatus in Galliam venerat.

(*b*) Edit. Ven. Inclyta *magnorum* processit gloria *regum*.

(*c*) Unus Cod. Vat. fructificante *die*.

(*d*) Edit. Ven. illinc *Germania* plaudit.

(*e*) Childebertus, filius Chlodovei, frater Chlotarii, regno cum fratribus aequo lance diviso, sedem Parisiis sortitus fuerat: ac in ejus partem successit postea ejusdem nepos, Charibertus, de quo hoc poema scriptum est. Vide quae diximus in vita Fort. n.43.

(*f*) Childeberti Regis pietatem, & in templa munificentiam egregie commendavit Greg. Turon. passim in Hist.Franc., & nos aliâs mentionem de ipso fecimus in notis ad cap.14. lib.2.

(*g*) Haec fuit Ultrogottha, & ejus filiae, Chroteberga, & Chrotesinda: quas Chlotarius, mortuo Childeberto, & ejus regno occupato, in exilium miserat. Has itaque Charibertus in tutelam recepit.

(*h*) Edit. Ven. regius ordo *fluit*.

(*i*) Tres Codd. Vat. calcavit *bostes tumidos*. Edit. Ven. *Hostes calcavis tumidos*.

(*k*) Edit. Ven. *terruit atque* feros.

(*l*) Ibid. per quem *tranquille* terrarum.

(*m*) Ib. *De totis* populis.

(*n*) Tres Codd. Vat. meliore *senis*.

(*o*) Charibertus, quem ex Ingunde Chlotarius susceperat, tertius natu a Gregor. Turon. numeratur lib. 4. Histor. Franc. cap. 3. Is tamen primus fratrum dicitur, quod Guntharius, & Childericus, ante Charibertum geniti, obierant, adhuc superstite Chlotario.

(*p*) Edit. Ven. dum *patrum* pietas. Mirum a Fortunato hic pietatem Chariberti laudari, & virtutes alias extolli, qui a Gregorio Turon. teterrimis saepe vitiis notatus inducitur. Suum autem in Clericos, & Ecclesias odium satis declaravit, cum, missum a Leontio, Ep. Burdegalensi, & ejus synodo, Nuncupatum Presbyterum, qui Emerium, Ep. Santonensem, ab Episcopatu remotum fuisse nuntiaret, comprehendi jussit, & plaustro, spinis oppleto, impositum in exilium deportari. De quo proinde Chariberto haec habet Greg. Tur. lib. 1. de Mir. S. Martini cap. 29., *Charibertus Rex, cum exosis Clericis, Ecclesias Dei negligeret, despectisque sacerdotibus, magis in vitia declinasses ec.* Videtur itaque haec scripsisse Fortunatus, vel antequam Charibertus praeceps delaberetur in vitia; vel cum ipse novus in Gallia, vitam Chariberti, & studia non plane perspecta haberet.

(*q*) Edit. Ven. *quo* portum.

(*r*) Ibid. Consilium *sapiens alterne dicere tractas*.

(*s*) Tres Codd. Vat. mansuetudo *vitae*. Edit. Ven. *viae*.

(*t*) Edit. Ven. Antiqui *facti* de gravitate.

Ibid.

(u) Ibid. *certamine* voces.
(x) Ibid. *Res* promissa *adstat*.
(y) Ibid. *pollicitaque* semel.
(z) Edit. Ven. *Illa domut proprio se pondere tuta tenetur* f. tuetur.
(aa) Ibid. clara de *stirpe Giberti*. Sycambri Germaniae populi: unde exortus Chlodoveus, Childerici filius, Pater Chlotarii: *cui ingresso ad Baptismum* [uti narrat Greg. Turon. l. 2. Histor. Franc. cap. 31.] *Sanctus Dei* (B. Remigius, Episcopus Remensis) *sic insit ore facundo: mitia depone colla, Sicamber*. Plura habet Brovverus de origine, regionis situ, & vicissitudinibus Sycambrorum: quae vide, si lubet. Nobis hic referre sat fuerit, quae de Francorum origine habet Greg. Tur. lib. 2. Histor. cap. 9., e quibus licet & Sycambrorum in Germania regionis situm conjicere. *Tradunt multi*, inquit, *eosdem* (nempe Francos) *de Pannonia fuisse digressos: & primum quidem littora Rheni omnis incoluisse, dehinc transacto Rheno Thoringiam transmeasse: ibique juxta pagos, vel civitates, Reges crinitos super se creavisse de prima, &, ut ita dicam, de nobiliori suorum familia. Quod postea probatum Chlodovechi victoriae tradidere*: sive Chlodoveo, ob ejus probatam in rebus bellicis virtutem, concesserunt, ut in ipso, ejusque *perpetuo* familia regius honos, & gradus permaneret: uti narrat idem Gregor. Tur., & ipsi aliàs adnotavimus.

CAPUT V.

* Ad. a

* De Theodechilde (a) Regina.

Theodechildem Reginam egregie laudat ob regii generis nobilitatem, ob comitatem, ac liberalitatem in egenos, & in sacras Aedes munificentiam.

Regium Theodechildis genus. b c

INclyta progenies regali stirpe coruscans,
 Cui celsum à proavis nomen origo dedit.
Currit in orbe (b) volans generis nova gloria (c) vestri.
 Et simul hinc frater personat, inde pater.
Sed quamvis niteat generosa propago parentum,
 Moribus ex vestris multiplicatur honor.

Virtutes Theodechildis. d e * Ornas. * Theudechilde.

Cernimus in vobis, quicquid laudatur in illis,
 * Ornasti (d) antiquum, * Theodechilda (e), genus.
Mens veneranda, decens, solers, pia, chara, benigna,
 Cum sis prole potens, gratia major adest.

* Et Vitans. f Benignitas, & comitas. Eloquii suavitas.

* Evitans (f) odii causas, micat ampla potestas,
 Quae terrore minus, plus in amore venis.
Mitis ab ore sonus suavissima dicta resultant,
 Verbaque colloquii sunt quasi mella favi.
Foemineum sexum quantum praecedis honore,
 Tantum alias superas & pietatis ope.

In hospites humanitas.

Si novus adveniat, recipis sic mente benigna,
 Ac si servitiis jam placuisset avis.

Pau-

Pauperibus feffis tua dextera feminat efcas,
Ut fegetes fructu fertiliore metas.
Unde foves inopes, femper fatiata manebis,
Et quem fumit egens, fit tuus ille cibus.
Pervenit ad Chriftum, quicquid largiris egeno,
Etfi nemo videt, non peritura manent.
Cum venit extremus finis concludere mundum,
Omnia dum pereunt, tu meliora petis.
Ecclefiae facrae, te difpenfante, novantur,
Ipfa domum Chrifti condis, & ille tuam (g).
Tu fabricas (b) illi terris, dabit ille fupernis,
Commutas melius, fic habitura polos.
Stat fine fraude tuum, quod mittis ad aftra, talentum.
Quas bene difpergis, has tibi condis opes.
Quae Domino vivis, fummos non perdis honores,
Regna tenes terris, regna tenendo polis.
Sit modo longa falus pro munere plebis in urbe,
Felix, quae meritis luce perennis eris.

In pauperes munificentia.

Fructus eleemofynarum.

Liberalitas in Templa.

g
b

(a) Haec eadem fuit Theodechildis, cujus epitaphium poftea fcripfit: quod vide relatum fupra lib.4. cap.25. Legefis, quae ad illud carmen adnotavimus.

(b) Unus Cod. Vat. currit in *urbe*.

(c) Edit. Ven. generis nova *gratia* veftri.

(d) Ib. *Ornat &* antiquum.

(e) Unus Cod. Vat. *Theudechilde* genus: alius *vel Theudechilde*.

(f) Unus Cod. Vat. *& vitans* odii. Videtur hoc loco Fortunatus, non obfcuré caufam indicare, ob quam Theodechildis a Radigere, Regis Hermegifcli filio, cui nupferat, difcefferat: quam caufam refert Procopius lib.4. de bello Gothico cap.20., quamque hic paucis lubet perftringere, ut huic loco lux affundatur. Cum itaque Hermegifclus, trans Rhenum Varnorum Rex, Theodechildi, filiae Theodorici, nupfiffet, quo regnum fuum ex inita cum Francis affinirate magis firmaret, cumque ex eadem nullum filium fufcepiffet, juffit moriens, ut Radiger ejufdem filius, quem ex fuperiore uxore fufceperat, relictam a fe Theodechildem uxorem duceret, puellae virgini, natione Brittiae, Anglorum Regis forori, nuntio remiffo, quam defponderat. Quae Regis voluntas vel a proceribus regni confirmata eft. At Virgo defponfa, ejufmodi injuriam haud ferens, magnam in Varnos claffem comparat, victoque Radigeri, & capto perfidiam, ac fui deferendae contra datam fidem confilium exprobrat; qui cum neceffitate fe ad id adactum fuiffe dixiffet, ac caeteroquin fe paratum affirmaret, qui Theodechildem repudiaret, ac ipfi, ut fpoponderat, nuberet, ac pofterioribus officiis priorem injuriam emendaret, in gratiam a puella receptus eft. Haec itaque caufa fuit, cur Theodechildis a Radigere conjuge difcederet, & ad fuos in Galliam remearet: quam hic caufam indicari a Fortunato minime dubito.

(g) Unus Cod. Vat. *tendit* & ille *tua*.

(b) Edit. Ven. tu *fabriens illam* terris.

CA-

CAPUT VI.

* Berthilde.
a

* *De Bertechilde* (*a*).

Berthechildem, sive Berthildem, Sanctimonialem foeminam, commendat ob pudicitiae laudem: ob liberalitatem in egenos, & captivos: ob despicientiam rerum caducarum.

Mens devota Deo, Berthilde corde coruscans,
Pectore sub cujus Christus amore manet.
Despiciens mortale malum, vitalia servans,
Unde fugis terras, hinc petis astra magis.

Berthildis castimonia.

Immaculata micans, nescis contagia mundi,
Sordibus humanis libera membra geris.

Nuptiarum cum Christo honos, ac praestantia.

Digna pudicitiae debentur praemia sacrae,
Virgo dicata Deo, hinc rapienda (*b*) polo.
Ille tenet coelos, cui tu complexa videris,
Quo tuus est sponsus, hic (*c*) eris ipsa simul.
Non cupis auro humeros, nec collum pingere gemmis,
Sed melius casto pectore pura micas.
Mutasti vestem, mutasti gentis honorem,
Cum thalamis Domini sponsa juganda venis.
Quam meliore via, meruisti vota tenere,
Quando Creatori forma creata places.

Beneficentia in pauperes, & caeteros calamitosos.

Pauperibus largas das esurientibus escas,
Nescit habere famem; qui tua tecta petit.
Qui sine veste jacet, tegmen pietate ministras,
Unde calet nudus, frigora nulla timens.
Te redimente pia captivi vincula laxant,
Quae solvis vinctos, libera semper eris.
Distribuis censum, nulli sua vota negando,
Divitiasque tuas omnibus esse facis.

Fructus eleemosynarum.

Colligis in coelis, quidquid dispergis in arvis,
Semina nunc fundens, post meliora metes.
Quicquid habet mundus, fugitivo tramite transit;
Tempore tu modico semper habenda facis.
Hic tibi longaevis sit vita superstes in annis,
Rursus in aeternum sit tibi vera salus.

Vix

(*a*) Vix dubito, quin haec Berthechildis, clara, ut videtur, stirpe nata, in Monasterio Pictaviensi sub B. Radegunde cum caeteris Sanctimonialibus viveret: de quibus narrat Greg. Tur. lib. de gloria Confess. cap. 106., quod: *stabat circa feretrum* [mortuae scilicet Radegundis] *multitudo immensa sanctimonialium, ad numerum circiter ducentarum: quae per illius praedicationem conversae, vitam sanctam agebant: quae secundum saeculi dignitatem, non modo de Senatoribus, verum etiam nonnullae de ipsa regali stirpe, hac religionis forma florebant*.

(*b*) Edit. Ven. hinc *rapiente* polo.

(*c*) Unus Cod. Vat. *huc* eris.

CAPUT VII.

De Gelesuinta (*a*).

Gelesuinthae, Athanagildi; Gothorum in Hispania Regis filiae, quae Chilperico nupserat, necem peracerbam prosequitur lugubri hoc carmine: in quo & Goisuinthae, matris ejus, lachrymas, & aliorum in Gelesuinthae funere dolorem, ac questus acerbissimos describit.

Casibus incertis rerum fortuna rotatur, — Incerta vitae fortuna, & conditio.
  Nec figit stabilem pendula vita pedem.
Semper (*b*) in ambiguo * seclum rota lubrica volvit, — *b* — * *Secum*.
  Et fragili glacie lapsibus itur iter.
Nulli certa dies, nulli est (*c*) sua certior hora, — *c*
  Sic sumus in statu debiliore vitro.
Dum gressu ancipiti trahit ignorantia fallens,
  Huc latet ars foveae, quo putat esse viam (*d*). — *d*
Nescia mens hominum, quid sit necis, atque salutis,
  Lucifer, an vita (*e*), mors sibi vesper erit. — *e*
His premimur tenebris ignari sorte futuri,
  Et vaga tam fragile haec tempora tempus habent.
Toletus geminas (*f*) misit tibi, Gallia, turres. — *f*
  Prima stante quidem, fracta secunda jacet.
Alta super colles, speciosa cacumine pulchro, — Gelesuintha venit in Gallias, non diu superstes futura.
  Flatibus infestis culmine lapsa ruit.
Sedibus in patriae sua fundamenta relinquens,
  Cardine mota suo, non stetit una diu.
De proprio migrata solo, nova * mersit arena, — * *Mort fi*.
  Exul & his terris, heu! peregrina jacet.
Quis valet ordiri tanti praesagia luctus,
  Stamine quo coepit texere flenda dolor?
Cum primum algentes jungi peteretur ad arctos (*g*), — *g*
  Regia regali Gelesuintha thoro.

[† f. Caperet hunc.] Fixa Cupidineis † caperet (*h*) ut frigora flammis,
Viveret & gelida sub regione calens.
[Goisuintha, mater Gelesuinthae.] Hoc ubi virgo metu, audituque exterrita sensit,
Currit ad amplexus, Goisuinta (*i*), tuos;
[Gelesuintha aegre ab Hispania discedit.] Tunc matris collecta sinu, male sana reclinans,
Ne divellatur, se tenet ungue, manu.
Brachia constringens nectit sine fune (*k*) catenam,
Et matrem amplexu per sua membra ligat.
Illis visceribus retineri filia poscens,
Ex quibus ante sibi lucis origo fuit.
Committens secura ejus se fasce levari:
Cujus clausa uteri pignore tuta fuit.
[In ejus discessu fletus totius regni, ac desiderium.] Tum gemitu fit moesta domus, strepit aula tumultu,
[* Honor.] Reginae fletu plorat & omnis * homo (*l*)
In populi facie lachrymarum flumina sordent,
Infans, qui affectum nescit, & ipse gemit.
[Francorum legati ejus iter in Gallias sollicitant.] Instant legati, Germanica (*m*) regna requiri,
Narrantes longae tempora tarda viae.
Sed Matris moti gemitu sua viscera solvunt,
Et qui compellunt, dissimulare volunt.
Dum natae amplexu genitrix nodata (*n*) tenetur,
Praetereunt duplices, tertia, quarta dies.
Instant legati nota regione reverti:
Quos his alloquitur Goisuintha gemens:
[Goisuinthae ad hos oratio.] Si feritate trucis (*o*) premerer captiva Geloni (*p*),
Forsan ad has lachrymas & pius hostis erat.
Si nec corde pius, cupidus mihi cederet hostis,
Ut natam ad precium barbara praeda daret;
Si neque sic animum velit inclinare cruentum,
Matri praestaret, quo simul iret iter.
Nunc mora nulla datur, precio neque flectimus ullo.
Qui nihil indulget, saevius hoste nocet.
Post uteri gemitus, post multa pericula partus,
Postque laboris onus, quod grave foeta tuli.
Quae genui, natae matrem me non licet esse?
Ipsaque naturae lex mihi tota perit?
Affectu jejuna meo, lachrymosa repellor:
Nec pietas aditum, nec dat origo locum?
Quid rapitis? differte dies, cum (*q*) disco dolores,
Solamenque mali sit mora sola mei.

Quan-

Quando iterum videam, quando haec mihi lumina ludant, Singularis Goisuinthae in filiam charitas.
Quando iterum natae per pia colla cadam?
Unde precor tenerae gressum spectabo puellae,
Oblectetve animos matris & ipse jocus?
Post causas, quas regna gerunt, ubi moesta reclinem?
Quis colat affectu, * lambat (*r*) & ore caput? * *Lambiat ore.*
Extensis palmis quis currat ad oscula, vel quae *r*
Cervici insiliant pendula membra meae?
Quem teneam gremio, blando sub fasce laborans,
Aut leviore manu verberer ipsa joco?
Nec te ferre sinu, quamquam sis adulta, gravarer,
Quae mihi dulce nimis, & leve pondus eras.
Cur nova rura petas, illic ubi non ero mater?
An regio forsan non capit una duas?
Quae genuere ergo, lacerentur viscera luctu,
Gaudia cui pereunt, tempora fletus erunt.
Plorans perdam oculos, ducens mea lumina tecum,
Si tota ire vetor, pars mea te sequitur.
Tum proceres, famuli, domus, urbs, rex ipse remugit, Procerum ac totius Regiae, nec non populi benevolentia in Gelesuintham.
Quaque petisses (*s*) iter, vox gravis una gemit.
Progrediere foras tandem, sed turba morosa,
Solvere dum properat, se properando ligat. *s*
Hinc tenet affectus, rapit inde tumultus euntes,
Sic per utrasque vices flebile fervet opus.
Alter abire monet, rogat alter amore redire,
Sic variante fide, hic trahit, ille tenet.
Dividitur populus, per regna novella (*t*) vetustus,
Stat (*u*) pater, it genitus, stat socer, itque gener. *t*
Qui vidit strepitum, patriam migrare putaret, *u*
Et quasi captivum crederet ire solum.
Procedunt portis, ferraco (*x*) in ponte retento,
Protulit hoc fletu Gelesuintha caput: *x*
Sic gremio, Tolete, tuo nutribar, ut aegra,
Excludar portis tristis alumna tuis? Gelesuinthae ad patriam, plena desiderii, oratio.
Quoque (*y*) magis crucier, prodens mea vulnera luctu,
Stas felix (*z*) regio, cur ego praeda trahor? *y*
Antea clausa (*aa*) fui, modo Te considero totam, *z*
Nunc mihi nota prius, quando recedo ferox. *aa*
Hinc te dinumero currens per culmina visu,
En ego de numero non ero sola tuo.

Crudeles portae, quae me laxaſtis euntem,
    Clavibus oppoſitis nec vetuiſtis iter,
Antea vos geminas adamas, petra una ligaſſet.
    Quam daret huc ullam janua panſa viam.
Urbs pia plus fueras, ſi murus tota fuiſſes,
bb Me ire (*bb*) ut ne ſineres, cingeret alta ſilex.
Pergo ignota locis, trepidans, quidnam antea diſcam
** Quas gentes.* * Gentem (*cc*), animos, mores, oppida, rura, nemus,
cc Quem precor inveniam peregrinis advena terris,
dd Quo mihi nemo venis, civis (*dd*), amice, parens?
Dic, ſi blanda poteſt nutrix aliena placere,
    Quae lavet ora manu, vel caput ornet acu?
Nulla puella choro, neque collactanea ludat:
    Hic mea blandities, hic mea cura jaces.
Si me non aliter, vel nuda ſepulchra tenerent,
** Vivere:* Non licet hic * vivi (*ee*), hic mihi dulce mori.
ee Non fruor amplexu, neque (*ff*) viſu plena recedo,
ff Quae me dimittis, dura Tolete, vale.
Sic accenſi animi lachrymarum flumina rumpunt,
    Fixus & irriguas parturit ignis aquas.
Hinc iter arripiunt genitrix, nata, agmina flentum,
** Obſequii.* Nec piget * obſequium (*gg*) mater anhela ſequi.
Mater flens Geleſuintham per iter deducit. Deducit dulcem per amara viatica natam,
    Implentur valles fletibus, alta tremunt.
Frangitur & denſus vacuis ululatibus aer,
gg Ipſa repercuſſo murmure ſylva gemit.
Dat cauſas ſpatii (*hh*) genitrix, ut longius iret,
hh Sed fuit optanti tempus, iterque breve.
Pervenit, quo mater ait, ſeſe inde reverti,
    Sed quod velle prius, poſtea nolle fuit.
ii Rurſus adire cupit, via qua (*ii*) fert invia matrem
    Quam proceres retinent, ne teneretur iter.
** Reflexae.* Haerebant in ſe amplexae, pariterque * replexae,
    Incipit hic gemitu Goiſuintha fero:
Goiſuinthae, in filia dimittenda, plena desiderii, & moeroris oratio. Civibus ampla tuis, anguſta Hiſpania matri,
kk Et regio ſolis (*kk*), tam cito clauſa mihi.
Quae licet a Zephyro calidum percurris in Eurum,
** Stirpe nota.* Et de Thyrreno (*ll*) * tendis ad Oceanum.
ll Sufficiens populis quamvis regionibns amplis,
    Quo eſt mea nata abſens, terra mihi brevis es.

Nec

Nec minus hic ſine te errans, & peregrina videbor,
    Inque loco proprio civis, & exul ero.
Quaeſo quid inſpiciant oculi, quem, nata, requirant:
    Quae mea nunc tecum lumina ducis, amor?
Tu dolor unus eris, quiſquis mihi luſerit infans,
    Amplexu alterius tu mihi pondus eris.
Currat, ſtet, ſedeat, fleat, intret, & exeat alter,
    Sola meis oculis dulcis imago redis.
Te fugiente errans aliena per oſcula curram,
    Et ſuper ora gemens ubera ſicca premam.
De facie infantum plorantia lumina lambam,
    Et teneras lachrymas inſatiata bibam.
Tali potu * utinam vel parte refrigerer ulla, * Etiam.
    Aut plorata avide (*mm*) mitiget unda ſitim. *mm*
Quicquid erit, crucior, nulla hic medicamina proſunt,
    Vulnere diſtillo, Geleſuintha, tuo.
Qua rogo, nata, manu chara haec coma pexa nitebit?
    Quis ſine me placidas lambiat (*nn*) ore genas? *nn*
Quis gremio foveat, genibus vehat, ambiat ulna?
    Sed tibi praeter me non ibi mater erit.
Quod ſupereſt, * gemebundus (*oo*) amor hoc mandat eunti: * Timebundus.
    Sis precor ò felix, ſed cave * valde (*pp*), vale. * Vade. *oo*
Mitte avidae matri, vel per vaga flabra, ſalutem, *pp*
    Si venit, ipſa mihi nuntiet aura * boni. * Bonum.
Filia tum validis genitricis onuſta querelis,
    Triſtis, inops animi, nec valitura loqui;
Clauſa voce diu, vix fauce ſolubile fandi,
    Pauca refert, cordis vulnere lingua gravis:
Majeſtas ſi celſa Dei mihi tempora * vellet (*qq*) * Velit.
    Nunc dare plus vitae; non daret iſta viae. Geleſuintha inſtantis mortis quaſi praeſcia inducitur.
Ultima ſed quoniam ſors irrevocabilis inſtat,
    Si jam nemo vetat, quâ trahit ira, ſequar. *qq*
Haec extrema (*rr*) tamen loquar, & memoranda dolori; *rr*
    Hinc tua non tua ſunt, Goiſuintha, vale.
Oſcula ſic rumpunt, & fixa ori (*ss*) ora repellunt, *ss*
    Dum ſe non poſſunt, aera lambit amor.
Hinc pilente (*tt*) petens loca Gallica (*uu*), Geleſuintha *tt* *uu*
    Stabat fixa oculis, triſtis, eunte rota.
Et contra genitrix poſt natam lumina tendens, Goiſuintha abeuntem filiam oculis, & deſiderio proſequitur.
    Uno ſtante loco, pergit & ipſa ſimul.

Tota

Tota tremens, agiles raperet ne mula quadrigas,
Aut equus impatiens verteret axe rotas.
Sollicitis oculis circumvolitabat amantem,
Illuc mente ſequens, qua via flectit iter.
Ejuſdem mentis error.
Saepe loquebatur quaſi ſecum nata ſederet,
xx Abſentemque manu (*xx*) viſa tenere, ſinu.
yy Prendere ſe credens, in ventum (*yy*) brachia jactat,
Nec natam recipit, ſed vaga flabra ferit.
Inter tot comites unam ſpectabat euntem,
Sola videbatur, qua ſuus ibat amor.
Plus genitrix ſuſpenſa animo, quam filia curru,
Haec titubans votis ibat, & illa rotis.
Donec longe oculo, ſpacioque evanuit amplo,
Nec viſum attingit, dum tegit umbra diem.
Ipſa putat dubios natae ſe cernere vultus,
Et cum forma fugit, dulcis imago redit.
O nomen pietate calens, ò cura fidelis,
Quamvis abſenti quid niſi mater eras?
Fletibus ora rigans, lamentis ſydera pulſans,
Singula commemorans dulcia, dura, pia.
Mobilis, impatiens, metuens, flens, anxia mater,
* Quid. * Quod (*zz*) ſequeris lachrymis, augurat altus amor.
zz Illa tamen pergit, quâ trita viam orbita ſulcat,
Quiſque ſuis vacuos fletibus implet agros.
Pyrenaearum Alpium deſcriptio.
Inde Pyrenaeas per nubes tranſilit Alpes,
aaa Quaque pruinoſis Julius (*aaa*) alget aquis.
Qua nive canentes fugiunt ad ſydera montes,
Atque ſuper pluvias exit acutus apex.
bbb Excipit hinc Narbo (*bbb*), qua littora plana remordens,
ccc Mitis Atax (*ccc*) Rhodani molliter intrat aquas.
Geleſuinthae iter per Galliam.
Poſt aliquas urbes, Pictavas attigit arces,
Regali pompa praetereundo viam.
S. Hilarii laus, & ejus toto orbe celebritas.
Inclytus ille quibus vere amplus Hilarius oris,
Et fatus, & ſitus eſt ore tonante loquax.
ddd Thrax (*ddd*), Italus, Scytha, Perſa, Indus, Geta, Daca, Britannus
Hujus in eloquio ſpem bibit, arma capit.
* Generalia. * Fundunt.
Sol radio, hic verbo * genitalia (*eee*) lumina * fudit,
Montibus ille diem, mentibus iſte fidem.
Fortunatus tunc Pictavi habitabat.
eee Hanc ego nempe novus (*fff*) conſpexi praetereuntem,
fff Molliter argenti turre rotante vehi.

Mater-

Materno voluit pia quam Radegundis amore
S. Radegundis cupit videre Gelesuintham.
Cernere ferventer, si daret ullus opem.
Saepe tamen missis (*ggg*), dulci sibi dulcis adhaesit,
ggg
Et placide coluit, quod modo triste dolet.
Turonicas terras Martini, ad sydera noti,
Inde petit, lento continuante gradu.
Vigennae (*hhh*) volucer transmittitur alveus alno (*iii*),
hhh iii
Turba comis rapidis * alveus (*kkk*) exit aquis.
* *Alacris.*
kkk
Excipit inde repens vitrea Liger algidus unda,
Quo neque vel piscem levis (*lll*) arena tegit.
lll
Pervenit, qua se piscoso Sequana fluctu
In mare fert, juncto Rhotomagense (*mmm*) sinu.
mmm
Jungitur ergo thoro regali culmine virgo,
Gelesuintha nubit Chilperico.
Et magno meruit plebis amore coli.
Eadem chara erat populo.
Hos quoque muneribus permulcens, vocibus illos,
Et licet ignotos sic facit esse suos.
Utque fidelis ei sit gens, armata per arma,
Data, & accepta fide ab exercitu Regina inauguratur.
Jurat, jure suo se quoque lege ligat.
Regnabat placido componens tramite vitam,
Pauperibus tribuens advena mater erat.
* Quoque magis possit regno superesse perenni,
* *Quaque.*
Catholicae fidei conciliata placet.
Ex Ariana fit Catholica.
O dolor, insignis quid differs tempora fletus,
Lugubresque vices, plura loquendo (*nnn*) taces?
nnn
Improba sors hominum, improviso condita (*ooo*) lapsu,
Humanae conditionis fragilitas.
Tot bona tam subito forte volante voras.
ooo
Nam breve tempus habens, * consorti (*ppp*) nexa jugalis;
* *Consortia.*
Principio vitae funere rapta fuit.
ppp
Praecipiti casu, volucri praeventa sub ictu,
Deficit, & verso lumine lumen obit.
Infelix nutrix audito funere alumnae,
Nutricis ad Gelesuintham lugubris oratio.
Exanimum ad corpus vix animata volat.
Ipsa inter famulas incumbens prima fidelis,
Haec tandem potuit, clausa dolore, loqui.
Sic placidae matri promisi pessima nutrix,
Te longe incolumem, Gelesuintha, fore.
Sic extincta meum mea cernunt lumina lumen,
Pallida sic facies, qua rubor ante fuit?
Dic aliquid miserans, miserae mihi redde loquelas,
Quid referam ad matrem, si remeare licet?

Hoc

* Supr.

Hoc * fupra tantos peregrina fecuta labores,
Pro vice tale mihi munus alumna refers?
Optabas pariter nobis vitam, atque fepulchra,
Quae tecum vixi, me fine paſſa mori?
Ordo utinam vitae juvenique, fenique fuiffet,
Te ftante incolumi me prius ire neci.

qqq

rrr

* Gemi.

* Lachrymata.

Vix paucas (qqq) profert, vocem rapit alter ab ore,
Nec valet una loqui, quod videt aula * gemit (rrr).
Interea vehitur trifti * lachrymofa (sss) feretro,
Soluit & exequias obfequialis amor.

sss

Funus Gelefuinthae.

ttt

Lychnus vitreus, ad ejus fepulchrum ardens, decidit in terram, neque frangitur, aut extinguitur.

uuu

Ducitur (ttt), ornatur, deponitur, undique fletur,
Conditur & tumulo fic peregrina fuo.
Nafcitur hic fubito rerum mirabile fignum,
Dum pendens lychnus lucet (uuu) ad obfequium.
Decidit in lapidem, nec vergit, & integer arfit.
Nec vitrum faxis, nec perit ignis aquis.

xxx

Brunichildis, audita fororis nece, plena queftus, ac lachrymarum, oratio.

Fama recens refides germanae perculit aures.
Affectuque pio fic movet ora foror (xxx):
Hanc rogo germanae mandafti, chara, falutem,
Scripta tuis digitis hoc mihi chara refert?
Sollicitis oculis expectabam, unde venires,
Non agis (yyy) illud iter, quale precata fui.

yyy

Optavi Gallis te ut huc Hifpania ferret,
Non te hic cara foror, non ibi mater habet.
Extremo obfequio non huc Brunichildis adivi,
Si tibi nil vivae, mortis honore darem.
Cur peregrina tuos non claufi dulcis ocellos?
Auribus aut avidis ultima verba bibi?
Officium trifti nihil impendi ipfa forori,
Membra, manus, faciem nec manus ifta tegit.
Non licuit fundi lachrymas, nec ab ore reforbi,
Frigida nec tepido vifcera fonte lavo.
Nutritas pariter, junctas regionibus ifdem,
Cur ad mortis iter dividis alte dolor?
Sicque relicta foror cafu laceratur ademptae,
Haec vocat, illa jacet, nec repetita redit.
Germanae validos audit Germania fletus,
Quaque recurrit iter, queftibus aftra ferit.
Nomine faepe vocans te, Gelefuintha, fororem;
Hoc fontes, fylvae, flumina, rura fonant.

Ge-

Gelesuintha taces? responde ut muta sorori:
    Respondent lapides, mons, nemus, unda, polus.
Anxia, solicitans ipsas interrogat auras:
    Sed de germanae cuncta salute silent.
Nuntius hic subito fluvios transcendit, & Alpes,
    Moerorisque gravis tam cito penna (zzz) volat. zzz
Optandum fuerat, postquam loca cuncta replesset,
    Tardius ad matrem hic dolor iret iter.
Sed quod fama refert, qui plus amat, & prius audit,
    Ac dubium credit, dante timore fidem.
Mox igitur matris jaculans dolor attigit aures,
    Anxia succiso poplite lapsa † fuit. * Ruit.
Audita de morte una mors altera pulsat,
    Et pene incolumi corpore (*aaaa*) funus erat. *aaaa*
Pallida suffuso tunc Goisuintha rubore,
    Molliter haec anima vix redeunte refert: Goisuinthae, allato de filiae morte nuntio, lachrymae, & plena tristitiae oratio.
Siccine me tenero natae solabar amore,
    Ut mea nunc gravius viscera vulnus aret?
Si nostrum jam lumen obit (*bbbb*), si nata recessit,
    Quid me ad has lachrymas invida vita tenes? *bbbb*
Errasti mors dura nimis, cum tollere matrem
    Funere debueris, sors tibi nata fuit.
O utinam mersis crevissent flumina ripis,
    Naufraga seu fusis terra natasset aquis:
Alta Pyrenaei tetigissent sidera montes,
    Aut vitrea glacie se solidasset iter.
Quando relaxavi te, Gelesuintha, sub Arcto,
    Ut nec rheda rotis, non equus isset aquis.
Hoc ergo illud erat, quod mens praesaga timebat.
    Non posse amplexu vellere, nata, meo.
Paruimus votis alienis, jussa sequentes,
    Promissa existi, non reditura mihi.
Hoc erat altus amor placida dulcedine natae,
    Quod teneris labiis ubera pressa dedi.
Cur hinc lactis opem produxit vena mamillae?
    Cur alimenta dedi, nec habitura fui?
Saepe soporantem furtiva per oscula suxi,
    Ut leve dormires, viscera supposui.
Optasse extremum de te quid profuit illud,
    Luderet ut † gremio parvula neptis † avi (*cccc*)? † Gremiis. † Avi. *cccc*

Nec felix vota, aut infelix funera vidi,
Perdidit heu nimius hoc labor, illud amor.
Partitis lachrymis soror hinc, inde anxia mater,
dddd Vocibus haec Rhenum pulsat, & illa Tagum (*dddd*).
eeee ffff Condolet hinc Batavus (*eeee*), gemit illinc Bethicus (*ffff*) axis,
gggg Perstrepit hoc Vachalis (*gggg*), illud Hiberus aquis,
hhhh Tot lachrymis (*hhhh*) stillasse sat est, sed ab imbre vadoris,
Non relevanda sitim, gutta ministrat opem.

Gelesuintha moriens mortalem vitam cum immortalitate commutavit.

Affectus si forte potest mitescere, dicam:
Non ea flenda jacet, quae loca laeta tenet.
Dicite si quid ei nocuit, quam tempore lapso,
Mortis iter rapuit, vita perennis alit.
Quae modo cum Stephano, coelesti consule, pergit,
Fulget Apostolico principe clara Petro.
Matre simul Domini plaudens radiante Maria,
Rege sub aeterno militat illa Deo.
Conciliata placet, pretioso funere fulget:
Deposita veteri, nunc stola pulchra tegit.
Atque utinam nobis illos accedere vultus
Cedat amore Deus per mare, per gladios.
Vitae signa tenet, vitreo cum vase cadente,
Non aqua restinxit, nec petra fregit humi.
iiii Tu quoque, mater, habes consultum voce (*iiii*) Tonantis,
De nata & genero, nepte, nepote, viro.
Credite, Christicolae, vivam, quia credidit illa,
Non hanc flere decet, quam paradisus habet.

(*a*) De Gelesuintha (quae ab aliis Galsonta, & Galasuentha nominata est) ejusdemque nece aliqua diximus in vita Fortunati, num 45. Nec vero alienum sit, ejus mortis causam ex Greg. Turon. lib.4. Hist. Franc. cap.28. hic paucis referre. Cum itaque eadem magnis precibus, ac votis a Chilperico ad nuptias expostulata, & impetrata fuisset; nec vero minimum a conjuge diligeretur, idque non tam fortasse conjugali ex charitate, & necessitudine, quam quod magnos thesauros ex Hispania secum detulisset, non multo post gravi inter se discordia dissensere. Nam cum Rex in Fredegundis (quam se dimissurum pollicitus fuerat) impudicis amoribus volutaretur, idque illa indigne ferens in Hispaniam regredi vellet, Chilpericus, insidias subdole tegens, in strato suo jugulandam curavit; ac paulo post Fredegundem recepit, quae deinde ejusdem exitii causa fuit; uti narrat Aimoinus c.57. Hist. Franc. & Ado in Chron. sexta aetate.

(*b*) Unus Cod. Vat. *secum* in ambiguo item Edit. Ven.

(*c*) Unus Cod. Vat. *nulli sua*.

(*d*) Edit. Ven. quo putat esse *viae*.

(*e*) Ibidem & in uno Cod. Vat. an *vitae* mors: quod placet. Hujusce poematis prooemium optime convenit fortunae Gelesuinthae, quae ad regias nuptias, magno cum honore, ducta in Gallias, illic

jussa

jussa est a conjuge occidi.

(*f*) Unus Cod. Vat. *Tolletus geminans*. Duarum turrium nomine indicantur Brunichildes, & Gelesuintha ipsa, germanae sorores, Athanagildi, Gothorum in Hispania Regis, filiae: quarum altera nupserat Sigiberto superiore anno, quam Gelesuintham Chilpericus duceret: ut notavimus in vita Fort. n. 45. Gothorum vero Reges in Hispania, Toleti regiam sedem habebant.

(*g*) Gallia indicatur ad Arctum posita, si Hispaniam respicias, unde Gelesuintha discesserat.

(*h*) Edit. Ven. & duo Codd. Vatic. *cuperet huc* frigora.

(*i*) Goisuintha, sive, uti scribunt alii, Guntbesuentha, Athanagildi primum uxor fuit, Mater Brunichildis, & Gelesuinthae. Athanagildo autem vita functo, nupsit Leuvichildi, qui regnum post Athanagildum fuerat adeptus: quo item mortuo, a Recchare do, Leuvichildis filio, tanquam Mater suscepta, & habita est; cum esset noverca. In Reccharedum postea cum Uldila, Ariano Episcopo, conjuravit: ut narrat Joan. Biclar. Abbas ad an. 3. Reccharedi. Haec mulier Arianarum partium studiosissima fuit, ac plures saepe turbas in Hispania adversus Catholicos movit. Lege Greg. Tur. lib. 5. cap 39. item l. 4. c. 38., & l. 9. c. 1. Hist. Franc.

(*k*) Edit. Ven. sine *fine* catenam.

(*l*) Duo Codd. Vat. omnis *bonor*.

(*m*) Francorum Regnum, uti alias jam diximus, vel in Germaniam procurrebat.

(*n*) Unus Cod. Vat. *nudata* tenetur: corrupte.

(*o*) Ven. Edit. si feritate *truci*:

(*p*) Geloni feri, ac barbari Scythiae populi, iidem ac Gethae, qui in bellis falce armati pugnabant: de quibus Sidonius epistola 1. lib. 4. *quae mandata* (quibus Sidonius ab adolescentia sub Eusebio fuerat institutus) *si quis deportaret philosophaturus aut ad paludicolas Sicambros, aut ad Caucasigenas Alanos, aut ad equimulgas Gelonos, bestialium, rigidarumque nationum corda cornea, fibraeque glaciales procul dubio emollirentur, egelidarenturque*.

(*q*) In Edit. Ven. & uno Cod. Vat. *dum* disco *labores*.

(*r*) Unus Cod. Vat. *lambiat* ore.

(*s*) Edit. Ven. quaque *petisset* iter.

(*t*) Videtur hoc referri ad regnum Gothorum in Hispania, quod saeculo antecedente iis in regionibus constitutum fuerat sub Ataulpho, Gothorum Rege. Vide Cl. Murat. Annal. Ital. ad an. 414. aerae Vulg.

(*u*) Edit. Ven. *stat pater, & genitor, stat socer, atque gener*.

(*x*) Serracum vehiculi genus erat in Gallia. Idem vocabulum usurpat Fortun. lib. 8. c. 1., sic loquens de Radegunde:

Splendida serraco quondam subvecta superbo,
Nunc terit obsequio planta modesta lutum.

Vel apud profanos auctores occurrit mentio ejusmodi vehiculorum, quae *serraca* nominabantur: licet illa videantur ad viliores usus fuisse adhibita. Juvenalis Satyr. 5 usurpat hanc vocem, inquiens:

Frigida circumagunt pigri sarraca Bootes.

In vulg. legebatur *terra cum ponte retenta*: adversantibus omnibus MSS., ut narrat Brovv.

(*y*) Edit. Ven. *quodque* magis.

(*z*) Ibid. *Infelix* regio.

(*aa*) Hic indicari puto custodiam, ac diligentiam, qua Gelesuintha, adhuc virgo, paterna in domo servabatur, ab urbis adspectu, & civium oculis remota.

(*bb*) Unus Cod. Vat. me ire *at* ne.

(*cc*) Edit. Ven. *mores, gentem, animos*. Tres Codd. Vat. *gentem, mores, animos*; invito metro.

(*dd*) Edit. Ven. *dulcis* amice, parens.

(*ee*) Edit. Ven. non licet hic *vivas*. Unus Cod. Vat. *vivere*.

(*ff*) Edit. Ven. amplexu, *quae* visu.

(*gg*) Duo Codd. Vat. nec piget *obsequii*. Edit. Ven. nec *placet obsequii*.

(*hh*) Edit. Ven. & unus Cod. Vat. causas *spatiis*.

(*ii*) Unus Cod. Vat. via, *quae* fert.

(*kk*) Edit. Ven. & unus Cod. Vat. & regio *soli* tam cito: quod placet.

(*ll*) Edit. Ven. & de *stirpe nothi* tendis.

(*mm*) Edit. Ven. aut plorata *avidae*.

(*nn*) Edit. Ven. *lambet & ore genas*.

(*oo*) In Edit. Ven. & tribus Codd. Vat. *timebundus* amor.

(*pp*) Duo Codd. Vat. *vade*, vale.

(*qq*) Unus Cod. Vatic. tempora *velit*.

(*rr*) Unus Cod. Vat. *extrema haec* tamen. Edit. Ven. *extrema haec tandem*.

(*ss*) Edit. Ven. fixa *priora* repellunt: corrupte.

(*tt*) Pilens, seu Pilentum genus vehiculi est, quo Matronae uti consueverant. Ab Hispanis inventum illud est, sicut *Petoritum* a Gallis. Illud duabus rotis, hoc quatuor constabat. Horat. lib. 2. epist. 1. *Essed a festinant, pilenta, petorrita, naves*.

(*uu*) Unus Cod. Vatic. loca *Galliarum* Gelesuintha.

(*xx*) Edit. Ven. absentemque *manum*.

(*yy*) Duo Codd. Vat. in *ventos* brachia. Item Ven. Edit.

(*zz*) Ibid. *quid* sequeris.

(*aaa*) Miros hic Brovverum opinatum fuisse, Fortunatum errore lapsum, *extremis Pyrenaeis jugis, versus mare Mediterraneum orae Gallicae, Juliorum nomen indere*: cum tam aperte mensis julius hic a Fortunato indicetur: quo tempore, etsi mediis aestatis in ardoribus, in Pyrenaeis Alpibus pruinas, ac nives concrescere solitas, alibi tradidit ipse Fortunatus. Ita lib. 1. cap. 1. de suo loquens itinere, ait se *Pyrenaeis* occurrisse, *julio mense nivosis*: & supra scribens de Brunichildis itinere ex Hispania in Galliam l. 6. cap. 1., Pyrenaearum Alpium perpetuas nives satis declarat his verbis:

Per hyemes validas nivibus, Alpemque Pyrenem

Perque truces populos vecta est.

Perperam itaque Brovverus putat, Fortunatum Julii nomen: *quod*, ait, *Alpibus in Italia tribuendum est*: ad Pyrenaea juga transtulisse.

(*bbb*) Narbo Civitas, unde Gallia Narbonensis: quae olim *Braeata* dicebatur, postea *Narbonensis*, & *Viennensis* dicta, pars meridionalis Galliae regionis ad Mare Mediterraneum posita: ut refert Tillemonius. Gothi Ataulpho duce, Galliam ingressi, hanc urbem occuparunt, & tenuere: sed inde a Constantio Comite expulsi in Hispaniam secesserunt an. 414. Hac deinde urbe potitus est Theodoricus junior, Gothorum, ac Visigothorum Rex, Magni Theodorici filius, ad an 462. Vide Sirmond. in annotat. ad carmen 23. Sidon. Apoll., & Murat. in Ann. Ital. ad an. 463. Laudat Narbonem Sidonius, ac *Martium* appellat, Urbis illius robur, ac vim adversus Gothorum impetus declarans, ut putat Sirmondus eodem loco.

(*ccc*) Atax fluvius est vulgo l'*Aude*, qui Narbonem alluit, & iisdem postea, quibus Rhodanus fluit, aquis immiscetur, ut animadvertit Sirmondus ex hoc Fortunati loco in annot. ad epist. 15. lib. 9. Sidonii. Videsis & Fredeg. Scholast. Chron. continuat. p. 3 c. 109. Brovverus pro *Arari* se *Ataeem* ex Sidonio restituisse refert. Favet huic lectioni Ven. Edit. & duo Codd. Vat. qui habent: *mitis Atax*, *Rhodanus* &c.

(*ddd*) Edit. Ven. corrupte habet: *traxit recta aliis Indus*, *Geta*, *Persa*, *Britannus*.

(*eee*) Tres Codd. Vat. *Generalia* lumina *fundunt*. Item Edit. Ven.

(*fff*) Vide quae diximus in Vita Fortun. num. 34.

(*ggg*) Prave in vulg., ut animadvertit Brovverus, sicuti & in Edit. Ven., *mitis* legitur pro *missis*. *Missa* quippe pro litteris, seu nuntiis usurpantur a Fortunato. Ita ipse scribens ad Artachim sub nomine, ac persona Rhadegundis, ait:

Meque Monasterio missis, rogo, saepe requiras.

(*hhh*) *Vigennae* vocem retinuit Brovv. quam & Aimoinus profert lib. 1. cap. 21. narrans Chlodoveum in expeditione adversus Alaricum, flumen hoc trajecisse haud procul à Turonis & Pictavo. Deest illa vox in Ven. Edit., ac versus mancus relinquitur. Est autem *Vigenna*, seu *Vienna*, ut ibidem notat Brovv., rivus haud procul a Lemovicibus exoriens, qui aliis auctus aquis mox Ligerim subit.

(*iii*) Alnus pro navi, seu portorio accipitur, ex Alnis arboribus confecto. Fridegodus in vita S. Wilfridi Episcopi, quae extat

extat saeculo III. Bened. par. 1. pag. 188., eadem voce sub eodem sensu utitur, inquiens:

Nil metuens ergo pertransit gramina tuto,
Securusque cavas intrat velociter alnos.

(*kkk*) Edit. Ven. & tres Codd. Vat. *alacris* exit aquis.

(*lll*) Ven. Edit. *lenis* arena.

(*mmm*) Nuptias Gelesuinthae cum Chilperico Rotomagi celebratas fuisse conjicit ex hoc loco Brovverus.

(*nnn*) Edit. Ven. plura *loquenda* taces.

(*ooo*) Edit. Ven. & duo Codd. Vat. quae improviso *abdita* lapsu.

(*ppp*) Edit. Ven. & duo Codd. Vat. *consortia* nexa jugalis.

(*qqq*) Edit. Ven. vix *paucis* profert vocem.

(*rrr*) Duo Codd. Vat. aula *gemi*.

(*sss*) Tres Codd. Vat. *lacbrymata* feretro. Item Edit. Ven.

(*ttt*) Post hunc versum: *ducitur, ornatur &c.* in Ven. Edit. subtexuntur versus, qui pertinent ad cap. 5. lib. 7., ac ii, quibus absolvitur praesens poema, transferuntur ad c. 4. l. 8. Ita & in uno Cod. Vat. Brovv. ipse fatetur, se carmen istud recollegisse ex pluribus partibus, in aliis carminibus Fortunati dispersis.

(*uuu*) Edit. Ven. lychnus *venit* ad obsequium. S. Greg. Turon. l. 4. Hist. Franc c. 28. refert ostentum, quod hic memoratur a Fortunato: & addit, lychnum e sublimi delapsum, non modo confractum non fuisse; sed etiam ita a pavimento fuisse exceptum, ut, cedente hujus duritie, medius jam defossus fuerit.

(*xxx*) Edit. Ven. ora *sono*.

(*yyy*) Edit. Ven. & duo Codd. Vat., *quale precata fui, non agis illud iter*. Videtur Bruniehildis scripsisse ad sororem, quo ad se veniret, de reditu in Hispaniam collatura.

(*zzz*) Unus Cod. Vat. *pinna* volat.

(*aaaa*) Edit. Ven. incolumi *funere*, funus erat: corrupte.

(*bbbb*) Ibid. lumen *abit*.

(*cccc*) Ibid. neptis *avae*.

(*dddd*) Tagus Lusitaniae fluvius est, uti Rhenus Galliae, quà Germaniae contermina est. Rite ad indicandam regionem, in qua erat Goisuintha, Tagus usurpatur. Toletum enim, (ut advertit Brovv.), in qua sedes erat Regum Gothorum, Tago fluvio assidet.

(*eeee*) Batavi Germaniae populi, sicut Bethici Hispaniae. Bethica quippe regio, Hispaniae Provincia est, quae ab aecolis *Tudertana* nominatur: imo accipitur pro tota Hispania, quod Bethys fluvius eandem mediam interfluat. Batavi Sigiberto parebant, Bethici Athanagildo.

(*ffff*) Edit. Ven. *Rheticus* axis.

(*gggg*) Unus Cod. Vat. *Vachalus*. Porro Vachalis, fluvius Germaniae est, de quo Sid. car. 13.

Sic ripae duplicis tumore fracto
Detonsus Vachalim bibat Sicamber.

Vachalis (subdit Brovverus ad hunc locum) *alter est Rhenus, alveo diverso, ad caput Bataviae discretus, lapsusque in occasum, Belgicam Galliam Neomago tenus appetit, quam urbem, Francorum Regum palatio olim insignem, latior etiam, & placidior alluit; ac inde digressus demum cum Mosa auxiliares undas jungit.*

(*hhhh*) Edit. Ven. & unus Cod. Vat. tot *lacbrymas*.

(*iiii*) Tres Codd. Vat. consultum *dote* tonantis.

CA-

CAPUT VIII.

a

De horto Ultrogothonis (a) reginae.

Horti, a Childeberto Rege olim consiti, quique tunc ab Ultrogotha, ejus conjuge, tenebatur, amoenitatem describit: inde occasionem sumit ad Childeberti ipsius laudes celebrandas.

Ultrogothae horti amoenitas.

Hic ver purpureum viridantia gramina gignit,
Et paradisiacas spargit odore rosas.
Hic tener aestivas defendit pampinus umbras,
Praebet & uviferis frondea tecta comis.
Pinxeruntque locum variato germine flores,
Pomaque vestivit candor, & inde rubor.
b Mitior hic aestas (*b*), ubi molli blanda susurro,
Aura levis semper pendula mala quatit.
Childebertus Rex eum conseverat.
Haec magno inseruit rex Childebertus amore;
Carius ista placent, quae manus illa dedit.
De cultore trahit mellitum planta saporem,
Forsan & hic tacitos miscuit ille favos.
Regis honore novi duplicata est gratia pomis,
Nare suavis odor, dulcis in ore sapor.
Ejus virtutis Encomium.
Qualiter ille hominum potuit prodesse saluti,
Cujus & in pomis tactus odore placet?
Felix perpetua generetur ab arbore fructus,
Ut de rege pio sit memor omnis homo.
Hinc iter ejus erat, cum limina sancta petebat,
Quae modo pro meritis incolit ille magis.
* Terebat. c
Antea nam vicibus loca sacra * petebat (*c*) amatus,
Nunc tamen assidue templa beata tenet.
Possideas felix haec, Ultrogotho, per aevum,
d Cum geminis (*d*) natis tertia mater ovans.

(*a*) De Ultrogotha videsis, quae diximus superius ad cap.4. hujusce libri. Ejusdem pietas egregie laudatur a Gregor. Tur. lib 1. de Mir. S.Martini cap.12. de qua ut scribit auctor, seu potius interpolator vitae S. Balthildis, quae extat Saec.II. Benedict. pag 775.: *de Ultrogotha fertur Regina, Childeberti videlicet, Christianissimi Regis conjuge, eo quod nutrix esset Orphanorum, consolatrix pupillorum, sustentatrix pauperum, & Dei servorum, atque adjutrix fidelium Monachorum.*

(*b*) Edit. Ven. mitior hic *aestu sub* molli.

(*c*) Duo Codd. Vat. *terebat* amatus.

(*d*) Childebertus duas post se filias moriens reliquerat, Chrotbergam, & Chrotesindam, quas ex Ultrogotha susceperat.

CA-

CAPUT IX.

*Ad Cantum (a) blandum villam ; * de pomis dictum .*

* *Pome.*
a

Cum Fortunatus ad villam Cantum venisset, suam in pomis comedendis voracitatem lepide describit.

VEnimus ad Cantum felici tramite blandum,
Aredium (*b*) laetor quo reperisse patrem .
Quod petit instigans avido gula nostra barathro,
Excipiunt oculos aurea poma meos .
Undique concurrunt variato mala colore ;
Credas ut pictas me tetigisse (*c*) dapes .
Vix digitis tetigi, fauce (*d*) hausi, dente rotavi,
Migravitque alio praeda citata loco .
Nam sapor ante placet, quam traxit naris odorem :
Sic vincente gula, naris honore caret .

Cantus villa. Aredius.
b

Pomorum illic copia, & varietas.
c

Fortunatus largius his vescitur.
d

(*a*) Varius hujusce poematis titulus : ut refert Brovv. Nam Vulg. *de Roma dictum* praeseferebant. Colon. Cod. *de bonis*. Codex S. Galli *de poma* : cui & Ven. Edit. consonat .

(*b*) Aredius idem esse videtur, ac is, de quo supra l. 5. c. 22.

(*c*) Tres Codd. Vat. me *meruisse* dapes.

(*d*) Hanc lectionem praetulit Brovverus alteri, quam antehac ediderat : *fauce assurgente voravi* . Edit. Ven. *fauce assidente* . Tres Codd. Vat. habent, ut hic editum est .

CAPUT X.

De Coco, qui ipsam navem tulerat, & injuriam fecerat .

Fortunatus, cum Mettis venisset, illic lintrem, quo vehebatur, per injuriam sibi ablatum a regio coquo narrat fuisse : cujus formam, & munus sane lepide describit. Tum Sigiberti, & ministrorum ejus, Gogonis, & Papuli humanitatem, & munificentiam erga se commemorat .

CUr mihi tam validas innectis cura querelas ?
Heu mea vel tandem desere corda dolor .
Quid revocas casus ? jam me mea sarcina lassat .
Quod jactare puto, cur duplicatur onus ?
Tristius erro nimis, patriis vagus exul ab oris,
Quam sit * Apolloniis (*a*) naufragus hospes aquis .

Aegre Fortunatus abest ab Italia.
* *Appolonius.*
a

Ve-

Regius coquus lintrem aufert, quo vehebatur Fortunatus. Lepida coqui descriptio.

Venimus ut Mettin (*b*), cocus illic regius instans,
    Absenti nautas abstulit, atque ratem.
De flammis ardente manu qui diripit escas,
    Ille rati nescit parcere, tutus aquis.
Corde niger, fumo pastus (*c*), fuligine tinctus,
    Et cujus facies cacabus alter adest.
Cui sua sordentem pinxerunt arma colorem,
    * Frixuriae (*d*), cucumae, scafa, patella, tripes.
Indignus versu, potius carbone notetur,
    Et piceum referat turpis imago virum.
Res indigna nimis, gravis est injuria facti,
    Plus juscella coci, quam mea jura valent.
Nec tantum codex, quantum se cacabus effert,
    Ut mea nec mihi sit participata * ratis.

Villicus, Episcopus Mettensis, cum lintre accurrit Fortunato.

Sed tamen auxilium solito porrexit amore,
    Qui Domini pascens Villicus (*e*) auget oves.
Praestitit, & gracili * pavidus cum lintre cucurrit,
    Imbre, Euro, fluvio sed (*f*) madefactus ego.
Jactavi (*g*) reliquos, sequerentur ut inde pedestres,
    Nam si nemo (*h*) foris, nemo nec intus erat.

Fortunatus in periculum naufragii venit.

Mergere mox habuit cunctos rapiente periclo,
    Naufragii testis nemo superstes erat.
Sic vicinus eram, postquam jactavimus omnes,
    Ictibus ut crebris lamberet unda pedes.
Obsequium, dixi, remove, modo nolo lavari,
    Sed tamen instabat * lympha rigare pedes.
* Nauciacum (*i*) veniens refero mea tristia regi:
    Risit, & ore pio jussit adesse ratem.

Sigiberti Regis in Fortunatum humanitas. Gogonis, & Papuli in eundem munificentia.

Quaerunt, nec poterant aliquam reperire carinam:
    Donec cuncta cohors regia fluxit aquis.
Restitit hic solus praestans solatia Gogo (*k*),
    Quod tribuit cunctis, non negat ille suis.
Dulcius alloquitur comitem qui Papulus * adstat (*l*),
    Ut quamcumque mihi redderet ipse ratem;
Omnia perlustrans vidit sub littore lintrem,
    Nec tamen hic poterat sarcina nostra capi.
* Navita cum interea fecit me stare parumper,
    Ordinat & sumptus, quos locus ipse dedit.
Quamvis parva ferat, satis est (*m*) sibi sola voluntas,
    Est nec parva quidem, quam dat amator opem.

Ad-

* *Frixurae.*
* *Rates.*
* *Placidus.*
* *Unda.*
* *Nautiacum, & Nauriacum.*
* *Extat.*
* *Nauriacum.*

b c d e f g h i k l m

Addidit & Comes mihi pocula, gratus amicus,
In quantum poterant rura parare merum.
Sic mihi jucundam direxti, Pappule, proram,
Felix vive, vale, dulcis amice, * comes (*n*).

* Comis.

(*a*) Duo Codd. Vat. *Apollonius*. *Apollonia* (ut notat Brovv.) *in Insulis reperitur Epiri*. *Trevir. MS.* Apollonius *habebat*: *ut quadret in Tyanaeum*, *qui inter Betienses longe primus*: *aut in Rhodium*, *qui Argonautarum errores descripsit*. Nisi forte (ut conjecturae aliquid & ipse subjiciam) ad Ulyssis errorem respexit Poeta, qui cum ab insula, Apollini sacra, solvisset, ob mactatas ibi a sociis boves Solis, gravi jactatus tempestate, vix naufragus evasit: uti narrat Homerus Odys. l. 12.

(*b*) Mettae, urbs Galliae celeberrima, in qua Reges Austrasiae sedebant, cum iidem & Remis interea regiam sedem haberent: ut alias adnotavimus. Porro ubi legebatur in Vulg. *venimus ut mesti locus*, restituit Brovv. *venimus ut Mettin, coeus*: cui lectioni etiam Ven. Edit., & Codd. Vat. concordant.

(*c*) Unus Cod. Vatic. fumo *partus*.

(*d*) Edit. Ven. *Frixurae*. Vulg. habebant. *Luxuriae cucumen*.

(*e*) Villicus, Episcopus Mettensis fuit, idem ipse, ad quem scriptum extat carmen XIV. lib. 3. Vide, quae in notis ad illud diximus. Cointius refert mortem Villici ad an. 556., vel 568: ante quod proinde tempus hoc poema scriptum fuit a Fortunato.

(*f*) Unus Cod. Vat. *si* madefactus.

(*g*) Unus Cod. Vat. *lactavi* reliquos.

(*h*) Idest, si caeteri e lintre, quem gracilem advexerat Villicus, non excessissent, pressus onere, undis fuisset obrutus, ac nemo evasisset.

(*i*) In Veter. Exempl. legebatur *Navita cum veniens*, sicuti & in Ven. Edit. legitur. Brovv. restituit *Nauciacum*: imo suspicatur *Nantiacum* legendum esse: *quo, ut vicinum in locum, Rex Sigibertus cum aula digressus esset*. Naucejum quippe, vel Nantiacum oppidum hodieque florere refert, Ducum Lotharingiae perpetua sede; quod sub Rom. Imperio *Nasii* vocabulum ferebat. Haec Brovv. At Cl. Ruinart. in notis ad Chron. Fredegarii Schol. cap. 38., Nasium castrum in Ducatu Barrensi situm ait ad Ornam flumen, *Naz* vulgo appellatum, eumque locum male à nonnullis pro Naucejo, Lotharingiae capite, accipi. In tribus Codd. Vat. *Nauriacum* bis legitur.

(*k*) De Gogone, & Pappulo plura infra dicenda sunt.

(*l*) Edit. Ven. & duo Codd. Vat. Pappulus *extat*.

(*m*) Duo Codd. Vat. *mibi* sola voluntas.

(*n*) Edit. Ven. & duo Codd. Vat. amice, *comis*.

CAPUT XI.

Ad Dynamium (a) Massiliensem.

Suam in Dynamium absentem benevolentiam; ac desiderium declarat: atque parem de se memoriam, amicitiae nomine, ac jure, ab eodem efflagitat: postremo, ut ad se redeat, hortatur.

Fortunati in Dynamium amor, & desiderium.

EXpecto te, noster amor, venerande Dynami,
Quamvis absentem * quem mea cura videt.

* Quam.

Ee Quae

Quae loca te teneant, venientia flabra requiro,
Si fugias oculos, non fugis hinc animos.
c Massiliae tibi regna placent, Germania (c) nobis,
Vulsus ab aspectu, pectore junctus ades.
d Quo (d) fine te tua pars hucusque oblita remansit,
Nec revocas animo membra relicta tuo?
e Si sopor (e) obrepsit, tibi me vel somnia narrent,
Nam solet unanimes ipsa videre quies.
Si vigilas, fateor, veniam tibi culpa negabit,
Nil unde excuses desidiosus, habes.
Altera signiferi revolutis mensibus anni,
Solis anhelantes orbita lassat equos,
Cum mea discedens rapuisti lumina tecum,
Et modo nil sine te cerno, patente die.
Vel mihi verba dares, de fonte refusa loquaci,
Ut faceret tecum pagina missa loqui.
Sed tamen ut tandem venias huc, charius hortor.
Et revoces oculis lumen, amice, meis.

Postulat idem a Dynamio, ut sui memoriam tueatur.

Superiore anno Dynamius a Fortunato discesserat.

(a) Hic Dynamius Massiliensem provinciam regebat: de quo plura apud Greg. Turon. lib. VI. Hist. Franc. c. 11.

(b) Hinc conjici posse videtur, aliquandiu in Germania versatum fuisse Fortunatum: nisi forte Germaniae nomine indicat Sigiberti Regnum, quod, ut alias diximus, in Germaniam excurrebat.

(c) Ven. Edit. *Quos inter* tua pars.

(d) Unus Cod. Vat. si sopor *oppressit*.

CAPUT XII.

Ad † Dynamium.

† *Ad eundem.*

Medlis aestivis in ardoribus Fortunatus venam sibi incidendam curaverat. Manu itaque impediri, quominus poemata conscribat, ad Dynamium conqueritur. Suam in eundem benevolentiam, ac desiderium testatur pluribus.

a TEmpora, praecipiti quos invidistis amori (a)?
Officium voti quae vetuistis agi,
Per Lyricos modulos, & fila loquacia plectris,
Qua cytharis Erato dulce relidit ebur.
b Ecce vaporiferum sitiens canis exerit (b) astrum,
Et per hiulcatos fervor anhelat agros.
Hinc metuens saniem, ne quo jacularer ab igne,
Sanguine laxato brachia nexa gero.

Aestivus ardor.

Fortunatus sibi venam incidendam curat.

Labi-

Labitur inde (*c*) cruor, nodo manus inde tenetur,
Et dextram innocuam vena soluta ligat. *c*
Ut sine temperie validi sitis urat amoris,
Causa meis votis obstitit ista gravis.
Nescio quam prosit ratio perfuncta medelae,
Me tamen inde nocet, quod reticere facit.
Scribere si digitis sinerer, satis illa fuisset,
Nunc mihi prima tui cura, secunda mei,

Id sibi impedimento fuisse narrat, quominus aliquid scriberet.

Ex studio (*d*) studiis retrahar, silet unda camoenae; *d*
Carne fluit sanies, ne riget ore latex.
Musicus ignis abest, algent in fonte sorores,
Nam sanguis latices hinc gelat (*e*), unde rigat. *e*
Si qua calens animo recitanda poemata pangam,
Scis ipse, hoc studio quam gravet arte (*f*) labor. *f*
Nam cruor ablatus magis ocia lenta requirit,
Quo neque frigus hiat, nec vapor ustus † eat (*g*). *g* † *Urat.*
Secretumque petit, ne (*h*) flabilis aura flagellet, *h*
Quo recreans animum, stat viror, halat odor.
Ast ego posthabeo affectu mea seria vestro,
Cura tui faciem, nam mea terga † tenent (*i*).
Post sudorem habui modo nam dare membra quieti,
Ordine postposito tempora rumpit amor. *i*

Fortunati benevolentia, ac studium in Dynamium.
† *Tenet.*

Dico parum, propriam tibi dum volo ferre salutem,
Sed (*k*) mea prospicio, cum tua vota colo. *k*
Nunc cape parva, cate (*l*), & pollens clue † clance, Dynami, † *Clave lance: dic clance.*
Clare decore tuo, chare favore meo. *l*
Partibus Italiae advecto mihi Rhenus, & Ister (*m*) *m*
Quem cecinere prius, quam daret ipse locus.
Insignem specie, celsum lare, lege sagacem,
Omnibus aequalem spe, sale, pace, fide.

Dynamii celebritas in Germania.

Incidit (*n*) unde mihi, fateor, te sorte videndi, *n*
Arctoi gelida sub regione calor.
Plusque libens vultus efferveo totus in illos,
Ad patriae reditus quam peregrina cohors.
Visibus atque tuis issem vel ocius, ac si
Ad patris amplexus de Thelamone (*o*) satus. *o*
Vix quoque tam cupidus vario sinuamine sulcat
Rusticus arte solum, navita plustre fretum.
Ex illo, celebrande cliens, stat pars mea tecum;
Et venis huc animae pars mediata meae.

Ejus cognoscendi singulare Fortunati desiderium.

 Antea

Antea corde mihi notus, quam lumine viſus,
Quem mente adſtringo, ſineque tango manu.
Brachia qui nec dum circum tua colla cateno,
Quod digiti nequeunt, alligat illud amor.
Longius inde abſens, ibi ſed pertingo, quod opto,
p q Quo (*p*) pede non venio, pectore totus (*q*) eo.
r Nos licet obſtet Arar (*r*), Rhodanuſque, natamus amore,
Nec vetat ire animum, qui vetat ire gradum.
Dynamius clarus Poeſcus laude. Legi etiam miſſos alieno nomine verſus,
Quo quaſi per ſpeculum reddit imago virum.
s Fonte Camoenali (*s*) quadrato ſpargeris orbi,
t Ad loca, quae neſcis, duceris oris (*t*) aquis.
Hinc quoque non aliquo nobis abolende recedis,
Quo fixus ſcriptis noſceris eſſe tuis.
Interiora mei penetrans poſſeſſor agelli,
u Felix perpetuo (*u*), dulcis amice, vale.
Spectans oris opem, melioraque ſyderis optans,
x Currat ut affectus (*x*), ſtet tibi longa ſalus.
y Sacris Theodori (*y*) primo lare ſedis aplaudo,
Felici egregio, quem dedit orbis honor.
z aa Albino (*z*) eximio, Heliae, claroque Jovino (*aa*),
Pro Fortunato redde ſalutis opus.
bb Haec tibi eliſi (*bb*) modulatus ſimplice cantu,
† *Arcitypho.* *cc dd* Sed (*cc*) tonat † architypho barbitos (*dd*) inde Sopho.

(*a*) Unus Cod. Vat. invidiſtis *amore*.

(*b*) Edit. Ven. *egerit* aſtrum.

(*c*) Ibid. Labitur *unde* cruor, *modo*. Item legitur in uno Cod. Vat. *modo*.

(*d*) Edit. Ven. & *ſtudia* ſtudiis *retrabo*.

(*e*) Ibid. Latices hinc *agit*, unde. Unus Cod. Vat. *bic* gelat.

(*f*) Ed. Ven. quam gravet *iſte* labor.

(*g*) Ibid. nec vapor uſtus *erat*. Unus Cod. Vat. idem habet.

(*h*) Unus Cod. Vat. *neu* flabilis. Edit. Ven. ne *flebilis*.

(*i*) Unus Cod. Vat. terga *tenet*. Hunc ego verſum ſic totum legendum duco:

Cura tui faciem, non mea terga tenet: ut ſenſus ſit, ſe curam Dynamii ante faciem propoſitam, non rejectam poſt terga tenere. Nihil tamen auſus ſum immutare, quod in MSS. non ſatis clara hujuſce mutationis veſtigia occurrant.

(*k*) Unus Cod. Vat. *ſi* mea.

(*l*) Edit. Ven. *nunc cape parva manu, tu pollens laude Dynami*. Unus Cod. Vat. *clue lance*. alter *& pollens clave, lance Dynami*. Gloſſa vero Trevirenſis Exemplaris, teſte Brovvero, ita explicat hanc vocem *clue clance*: ut eadem compoſita ſit ex *Cluo*, quod eſt *pollere excellere*, & ex vocabulo Germanico *Klang*, quod *ſonum*, ſive *clangorem* ſignificat. Malim ego legere, quomodo habetur in ſecundo Cod. Vat. *pollens clave, lance* Dynami: quibus vocibus & poteſtas in regendo, & in judicando aequitas indicatur.

(*m*) Iſtrum fluvium unum eſſe cum Danubio, teſtis eſt Appianus Alex. in lib.
de

de Bell. Illyr., ubi haec habet : Caesarem, omnia ubique vastando, in Segestanorum, & Paeonum regionem usque ad Savum fluvium esse profectum, ac invasisse munitissimam illic urbem, quod eam: *veluti horreum belli in Dacos, Bastarnasque, qui ultra Istrum incolunt, esset habiturus*: tum addit : *idem fluvius Danubius dicitur : nec multo post inferius delapsus, uberioribus aquis, pro Danubio Istri nomen assumit*. Hinc pro Istro accipi Germaniam a Fortunato, & Galliam pro Rheno, quibus in regionibus clarum erat Dynamii nomen, nemo non videt.

(*n*) Recte animadvertit Brovv., hoc poema antea scriptum, quam superius, fuisse. In superiori quippe scribit ad Dynamium, ut sibi jam notum, & quem ad se reverti cupiebat : in isto vero ejusdem cognoscendi desiderium ostendit:quin illum ne de facie quidem sibi fuisse cognitum, satis declarat hoc versu :

Antea corde mihi notus, quam lumine visus.

Crediderim itaque hoc Poema scriptum fuisse a Fortunato, cum adhuc in Germania esset, aut nondum in Galliam longius penetrasset : quod forte indicant seqq. versus :

Incidit unde mihi, fateor, te forte videndi

Arctoi gelida sub regione calor.

(*o*) Ajax Telamonis filius, Graecorum fortissimus fuit, ut notum omnibus est. Fortunatus videtur Graecorum, qui diu aberant a Patria, desiderium ad suos redeundi hic significare; atque illud a voto suo, ac desiderio Dynamium videndi multo superari affirmat.

(*p*) Unus Cod. Vat. *quod* pede.

(*q*) Alius Cod. Vat. pectore *tutus* eo.

(*r*) Araris, Galliae fluvius, *Saoconna* vel *Sagonna* cognominatus : ut est in Chron. Fredeg. Schol. cap.90.

(*s*) In vulg. *fonte tamen aliquo tranato*. Porro Orbis quadratus dicitur a quatuor Mundi plagis notissimis : ut notat Brovv. ad hunc locum : cujus lectioni favet Ven. Edit. & MSS. Vatic.

(*t*) Hic Dynamius scripsit vitam S. Marii, Abbatis Bodanensis : nec non S.Maximi Reiorum Episcopi : vir proinde ingenio, & litteris clarus. Idem Gregorio Magno notus fuit, a quo litteras cum munusculis accepit. Vide notas Cl. Ruinart ad Greg. Turon. l.6.c.7.

(*u*) Unus Cod.Vat. Felix *perpetue*. Edit. Ven. *Perpetuae vitae* dulcis.

(*x*) Ibid currat ut *afflatus* : corrupte.

(*y*) Theodorus erat Episcopus Massiliensis, male deinde acceptus, ac vexatus a Dynamio : ut refert Greg.Tur.lib.6. cap.11.

(*z*) Albinus is est, qui ex praefecto per Dynamium Episcopus Ucecensis creatus fuit, inconsulto Rege. Sed is paulo post obiit, cum quidem de eodem ab Episcopatu removendo ageretur. Videsis Greg. Tur. lib.6.cap.7.

(*aa*) Jovinus item, quondam rector Provinciae,Episcopus renuntiatus est ex regio mandato ; sed Marcellus, Felicis Senatoris filius, Dynamii opera, inauguratus est pro illo. Haec gesta ad an.581.

(*bb*) *Elisi* accipitur hic a Brovvero pro *Leusa*, sive *Lisa*: quod genus erat Rythmi, seu Cantilenae apud Francos, & Alemannos, quemadmodum *Leudi*, sive *Liedi* : quae nomina alias usurpantur a Fortunato. Verum praeter quam quod magna vis voci infertur, si Tò *elisi* pro *leusa* positum dicatur, certe vel totus ipsius versiculi sensus inde claudicat. Haud itaque dubitem Tò *elisi* primam esse personam Perfecti verbi *elido*, ut idem sonet, ac *exclusi*, *extuli*. Ven. Edit. habet :

Haec tibi nostra Chelys modulatur simplice cantu :

Sed tonat Archetypo barbitus inde sopho.

Porro architypum pro *inflato*, & *grandisono* hic usurpari opinatur Brovv.

(*cc*) Unus Cod. Vat. *Si* tonat.

(*dd*) Alius : *barbitus*.

VE-

VENANTII HONORII
CLEMENTIANI FORTUNATI
PRESBYTERI ITALICI
LIBER SEPTIMUS.
CAPUT I.

a *Ad Gogonem (a).*

Gogonem laudat, ob ejus eloquentiam, munificentiam in peregrinos, prudentiam, aequabilitatem animi, pietatem, ac formae venuſtatem. Sigiberti Regis in eodem ſibi miniſtro ſeligendo judicium commendat.

Gogonem cum Orpheo comparat.

RPHEUS orditas moveret (*b*) dum pollice chordas,
b Verbaque percuſſo pectine fila darent,
Mox reſonante lyra tetigit dulcedine ſilvas,
Ad citharae cantus traxit amore feras.
Undique miſerunt vacuata cubilia damas,
* Ipſe. Depoſita rabie tygris & * ipſa (*c*) venit.
c Sollicitante melo nimio philomela volatu,
Pignora contemnens, feſſa cucurrit avis.
Sed quamvis longo ſpacio laſſaverat alas,
Ad votum veniens ſe recreavit avis.
Sic ſtimulante tua captus dulcedine Gogo,
Longa peregrinus regna viator adit.
d Undique feſtini (*d*) veniunt ut promptius omnes,
Sic tua lingua trahit, ſicut & ille lyra.
Ejus celebritas, & in peregrinos humanitas. Ipſe fatigatus huc poſtquam venerit exul,
Antea quo doluit, te medicante, caret.
Eruis afflictis gemitus, & gaudia plantas,
Ne tamen areſcant, oris ab imbre foves.
Eloquii facundia. Aedificas ſermone favos, nova mella miniſtras (*e*),
e
f Dulcis & eloquii (*f*) nectare vincis apes.

Ubere

Ubere fonte rigat labiorum gratia pollens,
Cujus ab arcano vox epulanda fluit.
Pervigili ſenſu dives prudentia regnat, · Prudentia.
Fomite condito cui ſalis unda natat.
Qui fulgore animi radios à pectore vibras, Mentis tranquillitas.
Et micat interior lux imitata diem.
Sed vicibus mundum modo ſol, modo nubila complent,
At tua ſemper habent corda ſerena diem.
Viſceribus promptis, templum pietatis haberis,
Muneribuſque ſacris es (*g*) fabricata domus. Pietas.
Forma venuſta tibi proprio ſplendore coruſcat, *g* Corporis forma.
Ut mentis habitum vultus & ipſe probet.
Omne genus laudum ſpecie concludis in una,
Nec plus eſt aliquid, quam tua forma gerit,
Principis arbitrio Sigiberti magnus haberis, Sigiberti de ipſo judicium.
Judicium regis fallere nemo poteſt.
Elegit ſapiens ſapientem, & amator amantem,
Ac veluti flores docta ſequeſtrat apes.
Illius ex (*h*) merito didiciſti talis haberi; *h*
Et domini mores, ſerve benigne, refers.
Nuper ab Hiſpanis per multa pericula terris, Brunichildem ab Hiſpania deducit, Sigiberto nupturam.
Egregio regi gaudia ſumma vehis.
Diligis hunc tantum, quantum meliora paraſti,
Nemo armis potuit, quod tua lingua dedit.
Haec bona ſi taceam, te noſtra ſilentia laudant,
Nec (*i*) voces ſpectes, qui mea corda tenes. *i*
Vera favendo cano, neque me fallacia damnat,
Teſte loquor populo, crimine liber ero.
Haec tibi longinquos laus ardua ſurgat in annos,
Haec te vita diu ſervet, & illa colat.

(*a*) Hic Gogo Regis Sigiberti nutritius nominatur a Gregor. Turon. lib. 5. cap. 47. Idem adduxerat Brunichildem ex Hiſpania, ut legitur in Epitome Hiſtor. Franc. cap. 59. & haec Fortunati verba oſtendunt:

Nuper ab Hiſpanis per multa pericula terris
Egregio Regi gaudia ſumma vehis.

Ibidem in Epitome narratur, a Brunichilde Gogonem adductum fuiſſe in odium Sigiberti, a quo & interfectus eſt. Idem confirmat Aimoinus lib. 3. Hiſt. Franc. c. 4. ſed videtur diſſentire Greg. Turon., referens Gogonis mortem ad an. 581., Sigiberto, Fredegundis opera, jam occiſo ad an. 575.

(*b*) Edit. Ven. *movit* dum pollice.

(*c*) Ibid. & *ipſe* venit.

(*d*) Ibid. undique *feſtivi*.

(*e*) Ibid. & tres Codd. Vat. nova mella *miniſtrans*.

(*f*) Gogonem litterarum ſtudiis perpolitum fuiſſe, ac praeſtitiſſe facundia, & eloquio

CAPUT III.

Item ad eundem.

Gogoni se purgat Fortunatus, ac culpam, quam sibi is adscribebat, in eundem rejicit: nihilo tamen minus incolumem; & integram amicitiae gratiam manere ostendens.

Se purgat Fortunatus.

QUas mihi porrexit modo pagina missa querelas,
Immunem culpae me loquor esse tuae.
Nam causam * remur, tua plus praesentia laesit,
Quo vos peccastis crimine, culpor ego.
Non tamen ex tali titulo dulcedo peribit,
Fructus amicitiae, corde colente (*a*), manet.

* *Confaremus.*
Culpam in se collatam reflectit in Gogonam.
Adhuc tamen incolumem amicitiam fore profitetur.
a

(*a*) Unus Cod. Vat., corde *colende*.

CAPUT IV.

Ad eundem.

Nubes rogat Fortunatus; quomodo valeat Gogo, & quibus in locis versetur.
* *Rota.*
* *Salute.*

Nubes, ac ventos rogat Poeta, quid agat Gogo, & ubinam locorum commoretur? tum ipsi per eosdem mittit salutem.

NUbila, quae, rapido perflante Aquilone, venitis, *a*
Pendula sydereo quae movet axe * rotam (*a*), *b c*
Dicite qua (*b*) vegetet charus mihi Gogo * salutem (*c*),
Quid placidis rebus mente serenus agat (*d*). *d*
Si prope fluctivagi remoratur (*e*) littora Rheni, *e*
Ut salmonis adeps * rete (*f*) trahatur aquis. *f*
Aut (*g*) super uviferae (*h*) Musellae obambulat amnem; *g h*
* Quod (*i*) levis ardentem temperet aura diem. *i*
Pampinus, & fluvius medius (*k*) ubi mitigat aestus; *k*
Vitibus umbra (*l*) rigens, fluctibus unda recens. *l*
Aut Mosa dulce † sonans, quo grus, ganta (*m*), anser, olorque est, *m*
Triplice merce ferax, alite, pisce, rate. *n*
An tenet herbosis qua frangitur Axona (*n*) ripis, *o*
Cujus aluntur aquis pascua, prata, seges (*o*); [Sura (*x*), *p q r s t u x*
† Isara (*p*), Sara (*q*), Chares (*r*), Schaldis (*s*), Saba (*t*), Somena (*u*), *y z*
Seu qui † Mettin (*y*) adit, de sale (*z*) † nomen habens?

An piscatus det operam.
* *Hinc retrahatur.*
An venetur.
* *Quo.*
† *Dulcisonans.*
† *Esura.*
† *Sare.*
† *Mettis.*
† *Salia.*

Aut aestiva magis nemorum, saltusque pererrans,
Cuspide, rete feras hinc ligat, inde necat?

† *Ardenna, an Vosagus.*
aa bb

† Ardennae (*aa*), an Vosagi, cervi, caprae, helicis (*bb*) ursi
Caede sagittifera sylva fragore tonat?
Seu validi busali ferit inter cornua campum,
Nec mortem differt ursus, onager, aper?

Vel rustica curet negotia:

An sua rura colens, exusta novalia sulcat,
Et rude cervici taurus aratra gemit?

Aut publicis curis distineatur:
cc

Sive palatina residet modo laetus in aula,
Cui schola congrediens (*cc*) plaudit amore sequax?

An cum Lupo pia ineat consilia de egenis, ac pupillis sublevandis?

An cum dulce Lupo pietatis jura retractat,
Consilioque pari mitia mella creant?
Quo pascatur inops, viduae solatia praestent,
Parvus tutorem sumat, egenus opem.
Quicquid agunt pariter, felicia vota secundent;
Et valeant Christi regis amore frui.
Vos precor, o venti, qui curritis, atque reditis,
Pro Fortunato nuntia ferte suo.

(*a*) Edit.Ven. axe *rota*. Unus Cod.Vat. quae movet axe *rotae*.

(*b*) Edit. Ven. *quam* vegetet.

(*c*) Unus Cod. Vat. *salute*.

(*d*) Edit. Ven. mente serenus *agit*. Idem duo Codd. Vat. Unus vero: serenus *alt*: corrupte.

(*e*) Unus Cod. Vat. *moratur* littora.

(*f*) Unus Cod. Vat. *reste* trahatur.

(*g*) Ibid. *an* super.

(*h*) Edit.Ven. corrupte: *& super uviferi Alus elle*. Sed MSS. habent *Musellae*: cujus fluvii descriptionem, & riparum amoenitatem, ac fertilitatem vide infra lib. 10. cap. 9.

(*i*) Unus Cod. Vat. *quo* levis.

(*k*) Edit. Ven. *medios* ubi mitigat.

(*l*) Ibid. Vitibus *unda* rigens, fluctibus unda *regens*: mendose.

(*m*) Edit. Ven. quo grus *juncta* anser: in vulg. Grus *tanta*. MSS. Vat. Brovveri lectionem referunt. Est vero *Ganta* anser Sylvestris, de qua Adso in Vita S. Walberti c. 5. *anseres agrestes*, inquit, *quas a candore, vel sonitu vocis, more rustico, Gantas vocant &c.* Dufresne in Glossario notat vocem illam esse veterem Gallicam, etiamnum a Germanis retentam, a quibus aves illae *Gansae* appellantur.

(*n*) *Axona, Marliani descriptione, in extremis Rhemorum finibus hic fluvius est, eorum Dioecesim a Laudunensi dirimens, a Gallis* Avaix *hodie nuncupatus. Lucano, accolae hujus fluvii,*

Longisque leves Axones in armis.

Haec Brovv. De Axona, ut notissimo flumine, loquitur Greg. Tur. lib. 6. cap. 37., & alibi.

(*o*) In Edit. Ven. prata, *greget*.

(*p*) In Vulg. hic versus antea legebatur hoc modo, teste Brovv.

Esara, seu Raebares, Sealdes, Sates, Ormena, Sura.

In Edit. Ven. sic legitur:

Esara, an Oscarus, Scaldis, Satis, Ormena, Sura.

Duo Codd. Vat. *Sate, Somena*: unus *Sata*. Isara porro est fluvius Galliae Narbonensis, vulgo *l'Oyse*: *Oritur*, ut narrat Brovv., *in Sabaudia regione, Salassiorum monte, cui* Senis *nomen, aut* Cemenus, *teste cum Strabone*, Plinio l. 3. c. 4., *tan-*

tandemque se Rhodano miscet.

(q) *Sara* item, fluvius: *cujus ortus* (teste eodem Brovv.) *in Vogesi montis jugo in Alsatiae, atque Lotharingiae confinio monstratur ... julii Caesaris inscriptione dicitur* Sarra, *Ausonio Saravus, IV. passuum millibus ab urbe Trevirorum Mosellae se miscet: rivus sane piscosus, frequentissima olim nobilitate; & antiqui generis stemmate habitatus*.

(r) Chares, seu Caris fluvius, vulgo *le Cher*, Biturigum provinciam secat mediam, atque aliis auctus fluviolis in Ligerim delabitur paulo infra Turones: ut est in notis Cl. Ruinart ad Chron. Fredeg. Sch.p.4.c.129. Ast Brovverus mavult Chares, de quo hic Fortunatus, esse in Mosana regione *Cheir* fluvium, qui Ivodium, clarum oppidum, subit, & Mosae miscetur. Nam: *nulla sors*, ait, *Regibus Mediomatricum extra ordinem contigit, praeterquam in Provincia, & Arvernis*: ut proinde nec Gogo extra fines Regni Sigiberti diversari potuerit. Sed non video, cur is studio venandi vel longius excurrere non potuerit, quam Sigiberti Ditio tenderetur. Quanquam haud difficile Brovveri sententiae subscribam:quod *Cheir*, de quo ipse, situ, & propinquitate caeteris, qui item hoc loco commemorantur a Fortunato fluviis, conveniat.

(s) *Scbaldis, Caesari, Plinio, aliisque bonis Authoribus haud incogniti fluvii, fontes in Veromanduis, supra Chasteletum, ad Martinianam Abbatiam ostenduntur. Ipse vero per Crevecuriam, Cameracum, Buchainum, Valencenas lapsus, auctusque Troulia Condati, & recepto ad Martaignum Searpo per Antoignicum ingreditur Tornacum: inde per Aldenardam prolapsus Gandavo irruit tanto robore, & aviditate, ut ibi Lizam, Liviamque absorbeat, Dexdraemondae Dendram, Ruplaemondae Ruplam, Netha, Diliaque tumidus in dominatum, familiamque suam transcribit: & demum ad Anduerpiam latissimum se se, diffusumque ripis ostentat, dum Oceanum ingreditur*. Haec Brovv. ex Jacobo Marchantio, Frandricarum rerum scriptore.

(t) Indicio veteris MS. Brovverus se restituisse refert *Saba*, cum quidem Calar., & MSS. nonnulla pro *Saba*, *Satam* praeseferebant. Porro *Saba* fluvius est: *quem* (idem ait) *Arduennae vulgus hodie* Sambram *vocat, istiusque nemoris olim secessu, haud procul ab Hannoniae, & Veromanduorum finibus, exoriens, denique Namurci civitatis haud obscurae primum moenibus, atque inde Mosa recipitur*.

(u) *Somena* alias *Sumina*, & *Sumena*: *haud procul a Scaldis fonte orient in Veromanduis convalescit. Inde S.Quintinum, Peronam, ipsosque visit Ambianos, donec Abbatis villam, & S. Valerii oppidum praeterfluens, tandem impetu in Oceanum se volvit*, Somne *vulgo dictus, non tam Romanis, quam Francicis, Scriptoribus clarus*. Brovv.

(x) *Sura nascitur, in Arduenna, ditione Lutzelburgiorum;Alisontiam,Atartum, Uram rivos secum trahens, longe lateque per fines eorum serpit, donec, Pronaea, & Nemesi, Ausonio notis, foecundior, & Salmonum fertilis evadit, & lemborum patiens. Inde Epternacum, nobile S. Willebrodi olim domicilium, petens, ostia sua pandit apud Aquae pillichum vicum, quà in Mosellam se condit, octo circiter millibus passuum a Treviris*. Idem Brovv.

(y) Edit. Ven. seu qui *mitis* adit. tres Codd. Vat. seu qui *Mettis* adit.

(z) De Salia fluvio vide, quae notavimus ad c.14. l.3.

(aa) Edit. Ven. & duo Codd. Vat. *Ardenna, an Vosagus. Arduennae nemus, immensosque saltus nemo veterum, qui quidem aliqua Scriptorum in classe, silet. Ejus maxima pars hodie interlucata crebris habitatur oppidis, pagis, Monasteriis, a Treviris in Mosam pertinent, atque inde a Condrusorum, Leodici, & Namurci agris in Nerviorum, Atrebatum, & Veromanduorum fines ad Schaldin excurrit, sparsis adhuc ubi ubi ramorum veteris Arduennae vestigiis. Atque ut Ardenna hic amissa littera, sic Vosagus inversione plurium legitur, utrumque illius aevi moribus. Vosegus autem, seu Vosagus mons inter Alisacium, & Lotharingiam medius est, amplissimo*

Exiguus titubo tantarum pondere laudum,
Sed melius gradior, quem tua facta regunt,
Massiliae ductor felicia (*f*) vota dedisti, Massiliae praefuerat.
Rectoremque suum laude perenne refert. *f*
Hic tibi consimili merito Germania plaudit, Item Germaniae.
Cujus ad laudem (*g*) certat uterque locus. *g*
De bonitate tua lis est regionis utraeque (*h*) Aequitas,& abstinentia in judicando.
Te petit illa sibi, haec retinere (*i*) cupit. *h*
Justitiam pauper nunquam, te judice, perdit, *i*
Nec poterit (*k*) pretio vertere vera potens. *k*
Non ligat immunem, non soluit poena nocentem,
Nil persona capit, si sua causa neget.
Lumina cordis habes, animi radiante lucerna,
Et tuus aeterna luce coruscat apex.
Ingenio torrente loquax de fonte salubri, Facundia.
Divitiasque pias ore fluente rigas.
Si videas aliquem defectum forte labore (*l*), *l*
Nilus ut Aegyptum, sic tua lingua fovet. Misericordia.
Qui patrias leges intra tua pectora condens, Legum peritia, & scientia.
Implicitae causae solvere fila potes.
Assiduis epulis saturas, venerande, catervas, Liberalitas.
Et repletus abit, qui tua tecta petit.
Si venis in campos, ibi plebs pascenda recurrit,
Consequiturque suas, te comitando, dapes.
Vota feras cunctis per saecula longa superstes;
Et maneas populi semper in ore potens.

(*a*) Bodegisili mentionem facit Gregor. Turon.lib.8. Hist.Franc. cap.22. his verbis: *obiit bis diebus Bodegisilus Dux.plenus dierum, sed nibil de facultate ejus filiis minutum est* : quae postrema verba singularem ejus innocentiam in Provinciis regendis declarant : cum de mortui facultatibus nihil fiscus sibi vindicaverit, ut male partis ex publicis, quibus perfunctus fuerat, muneribus. Hic utique Bodegisilus diversus ab eo dicendus, quem idem Greg.Tur. lib.10. cap.2. appellat filium Mummuleni Suessionici : qui,cum ad Imp.Mauricium legatus missus fuisset, Carthagine, facta plebis seditione, oppressus est, ut ibidem narrat Greg.Tur. Edit.Ven. habet titulum: de *Godegisilo*.

(*b*) Ibidem:Pectore *si* sterili *sua* flumina larga *rigarent*.

(*c*) Ibid. *Godegisle* loqui. De Godegisilo duce pluries Gregor. Turon. in Hist.Franc.

(*d*) Ibid. alii *quoque* corpora.

(*e*) Ibid. si *possim*, prodere.

(*f*) Unus Cod. Vat. *ferocia* vota dedisti.

(*g*) Edit. Ven. *ad cujus laudem*.

(*b*) *Utraeque*,sicut & *utrique* a veteribus pro *utriusque* usurpari solita, ad hunc locum notat Brovv.

(*i*) Hinc intelligitur hoc carmen, scriptum fuisse a Fortunato,cum Bodegisilus in Germania esset rector provinciae.Bodegisili mors a Greg.Tur. refertur ad an.585.

(*k*) Unus Cod.Vat. nec *potuit* pretio.

(*l*) Edit.Ven. forte *labare*.

CA-

CAPUT VI.

a * Gallomagni.

*De Palatina (a) filia * Gallimagni, uxore Godegisili ducis.*

Palatinam, filiam Gallomagni, uxorem Godegisili, laudat Fortunatus hoc poemate: & ejus egregiam formam, pari cum ingenio, & eloquii suavitate conjunctam, commendat.

* Aethera. Egregie Palatinae forma cum Sole comparatur. b * Lampade micat. c * Aut. d

LUcifer ut nitidos producit in * aethere (b) vultus,
Clarior & laeto nuntiat ore diem,
Ornat eundo polum, terris quoque * lampada mittit (c),
Atque inter stellas, lumine regna tenet:
Sic tua diffundens radiantia lumina vultu,
Foemineos vincis pulchrior ore choros.
* Et (d) tibi sic cedit muliebris turba decore,
Ut solis radiis lumine luna minor.
Clara serenatos permutat forma colores,
Lilia nunc reparans, nunc verecunda rosas.
Credite, nam si quis vultus conspexerit illos,
Hic relegit (e) flores, quos dare verna solent.
Pingere non possunt pretiosam verba figuram,
Nec valet eloquium mira referre meum.
Gratior incessu, sensu reverenda pudico,
Talis in ingenio, qualis in ore nitor.
Blandior alloquio, placidis suavissima verbis,
Despiciamque lyram, si tua lingua sonat.
Pectore perspicuo sapientia provida fulget,
Ornatur sexus, te radiante, tuus.
Conjuge pervigili nituit magis aula mariti,
Floret & egregia dispositrice domus.
Jure quidem magna est, quae est Galli filia magni,
Sed merito natae crevit honore pater.
Non aliter poterat, nisi munere clarior esse,
Quae meruit celso digna placere viro.
Eligit è multis, quam charus amaret amantem.
Et judex patriae judicat (f) ipse sibi.
Ambo pares juncti longos maneatis in annos (g),
Et quaecumque volunt gaudia vestra, ferant.

e

Modestia, ac verecundia.

Eloquii suavitas.

Sapientia.

In tractandis rebus domesticis diligentia.

Eadem filia Gallimagni.

Conjugis charitas in illam.

f

g

In

(*a*) In Ven. Edit. iste est hujusce poematis titulus : *de Palatina, filia Galli Magni Episcopi, uxore Bosonis*. Item in tribus Codd. Vat. legitur : *filia Galli Magni Episcopi*. At Brovverus vocabulum Episcopi, tanquam additum glossema, putat rejiciendum esse, quod Gallo, Arvernorum Praesuli, qui tali titulo designari posset, nulla proles fuisse legatur. Addi & illud potest, Galli Episcopi Arvernensis, mortem referri ad an. 554., quo anno nondum in Galliam advenerat Fortunatus : cum hic videatur de Gallo magno, ut adhuc superstite, loqui.

Quanquam alius fuit Gallomagnus, Trecensis Episc., de quo Greg Tur. l. de Vitis Patrum c. 8. n. 8., qui reperitur subscripsisse Conc. Paris. IV. an. 573., & Matisc. I. an. 581. vel 583., ut putat Coint. An hic fuerit, de quo Fortunatus hoc loco agit, definire non audeo. Brovverus opinatur, hunc fuisse potius Gallomagnum Referendarium, de quo Greg. Tur. l. 9. Hist. Franc. c. 38., qui apud Regem Childebertum magna praeditus potentia, varia deinceps fortuna usus est: ut ibidem refert Greg. Turon.

Quod vero Godigisilus Palatinam, Gallimagni filiam, uxorem habuerit, non levem ea res habet difficultatem : cum idem Godigisilus *gener Lupi* appelletur a Greg. Tur. lib. 9. Hist. Franc. cap. 12. Aut ergo Godigisilus secundas nuptias contraxisse dicendus est, aut hic alius Godigisilus fuisse, cui Palatina nupserat. Utrum vero ipse non Godigisilus, sed Boso Dux fuerit, quemadmodum refert Ven. Edit., statui nequit : cum nonnisi conjecturis locus esse possit. Nemo tamen inficiabitur, quae de Godigisilo hic praedicantur, aeque de Bosone, potentissimo olim in Galliis viro, praedicari posse.

(*b*) Edit. Ven. & unus Cod. Vat. *in aethera*.

(*c*) Tres Codd. Vat. *lampade micat*.

(*d*) Tres Codd. Vat. *aut* tibi.

(*e*) Edit. Ven. Hic *retegit* flores.

(*f*) Ibid. patriae *jus dat & ipse tibi* : Unus Cod. Vat. *vindicat* ipse sibi.

(*g*) Unus Cod. Vatic. *longis* maneatis in *annis*.

CAPUT VII.

De Lupo (a) Duce.

Laudat Lupum Ducem ob animi gravitatem : ob facundiam : ob tolerantiam in publicis muneribus, ac negotiis sustinendis : ob fortitudinem animi ; & eloquii in responsis dandis, & fungendis legationibus gravitatem : ob justitiam in causis ponderandis : ob adeptos honores, & in iis gerendis felicitatem, ac virtutem : ob partas victorias, ac militarem laborem, & industriam : ob praeclara in Sigibertum Regem merita : ob suavitatem morum, & orationis. Ad extremum singulare in illum Regis Sigiberti studium, & benevolentiam declarat.

Antiqui proceres, & nomina celsa priorum
    Cedant cuncta, Lupi munere victa ducis. — *Lupus veterum laudes exaequat.*
Scipio quod sapiens, Cato quod maturus * habebat (*b*), — * *Agebat*.
    Pompejus felix, omnia solus habes.
Illis consulibus Romana potentia fulsit;
    Te duce sed nobis hic modo Roma redit.
Te tribuente aditum, cunctis fiducia surgit, — *Affabilitas ejus, & urbanitas.*
    Libertatis opem libera lingua dedit,
Moestitiam si quis confuso in pectore gessit,
    Postquam te vidit, spe meliore manet.

Funda-

Gravitas animi, & tranquillitas.

Fundatus gravitate animi, quoque corde profundus (*c*),
    Tranquilli pelagi fundis ab ore salem.

c Ingenium, & eloquentia.

Sed facunda magis plebi tua munera prosunt;
    Tu condis sensus; nam salis unda cibos.
Consilii radix, foecundi vena saporis,
    Ingenio vivax, ore rotante loquax.
Qui geminis rebus fulges, in utroque paratus,
    Quicquid corde capis, prodere lingua potest.

Publica ab eo gesta munera.

Pectore sub cujus firmantur pondera regis,
    Pollet & auxilio publica cura tuo.
Subdis amore novo tua membra laboribus amplis,
    Pro requie regis, dulce putatur onus.

d

O felix animus, patriae qui consulit actus (*d*),
    Et vivit cunctis mens generosa viris.

In dandis publicis responsis prudentia, & industria.

Legati adveniunt, te respondente, ligantur,
    Et jaculo verbi mox jacuere tui.
Lancea sermo fuit, quoque vox armata loquentis,
    Auspicium palmae te Sigebertus habet.
Responsum gentis sensu profertur ab illo,
    Et votum populi vox valet una loqui.

In patrocinando solertia.

Cujus ab ingenio sortita est causa triumphum;
    Assertoris ope, justior illa fuit.
Nullus enim poterit proprias ita pandere causas,
    Ceu tua pro cunctis inclyta lingua tonat.
Nylus ut Aegyptum recreat, dum plenus inundat,
    Sic tu colloquii flumina (*e*) cuncta foves.

e Aequitas in judicando.

Justitia florente, favent (*f*), te judice, leges;
    Causarumque aequo pondere libra manes.

f Celebritas.

Ad te confugiunt, te cingula celsa requirunt,
    Nec petis ut habeas, te petit omnis honor.
In cujus gremio nutritur adepta potestas,
    Quo rectore datus crescere novit apex.

Honores parti.

Quam merito retinet concessos semper honores,
    Per quem digna magis culmina culmen habent.

Idem in pace, & bello admirandus.

Antiquos animos Romanae stirpis adeptus,
    Bella moves armis, jura quiete regis.
Fultus utrisque bonis, hinc armis, legibus illinc,
    Quam bene sit primus (*g*), cui favet omne decus.

g Virtus militaris, ac labores.

Quae tibi sit virtus cum prosperitate superna,
    Saxonis (*h*), & * Dani gens cito victa probat.

* *Rhedani.*

h

* Bor-

* Bordaa (*i*) quâ fluvius ſinuoſo gurgite currit, * Borda a quo. *i*
Hic adverſa acies, te duce, caeſa ruit.
Dimidium veſtris juſſis tunc paruit agmen,
Quam merito vincit, qui tua juſſa facit.
Ferratae (*k*) tunicae * ſudaſti pondere victor, * Sudas sub. *k*
Et ſub pulverea nube coruſcus eras.
Tamque (*l*) diu pugnas, acie fugiente, ſecutus, *l*
Laugona (*m*) dum vitreis terminus eſſet aquis. *m*
Qui fugiebat iners, amnis dedit ille ſepulchrum, Ejuſdem in praeliis
Pro duce foelici flumina bella gerunt. felicitas.
Inter concives meruit te Gallia lumen,
Lampade qui cordis ſplendor ubique micas.
Sunt quos forma potens, ſunt quos ſapientia praefert (*n*), *n*
Singula ſunt aliis, ſed bona plura tibi.
Occurrens dominis veneranda palatia * comples (*o*), * Complens. *o*
Et tecum ingrediens multiplicatur honor.
Te veniente novo domus emicat alma ſereno, Sigiberti aula & re-
Et reparant genium regia tecta ſuum. gnum creſcit ex Lupi
Nempe oculos recipit, cum te videt aula redire, virtute.
Quem commune ducum lumina lumen habent.
Principis auxilium, patriae decus, arma parentum,
Conſultum reliquis, omnibus unus amor.
Admiranda etiam quid de dulcedine dicam?
Nectare qui plenus conſtruis ore favos. Morum, & orationis
Chara ſerenatum comitatur gratia vultum, ſuavitas.
Fulget & interius perpetuata dies.
Qui ſatias eſcis, reficis (*p*) ſermone benignus, *p*
Sepoſitis epulis, ſunt tua verba dapes.
Quis tibi digna loqui valeat, * quem voce * patente (*q*), * Quam. * Potente.
Rex pius ornatum praedicat eſſe ſuum? *q*
Sit tibi ſummus apex illo regnante per aevum,
Vitaque ſit praeſens, atque futura colat.

(*a*) Lupus, ad quem hoc poema ſcriptum eſt, magna apud Regem Sigibertum praeditus auctoritate, & gratia, Campaniae Remenſi praefuit. Is occiſo Sigiberto, gravia venit in diſcrimina cum vitae, tum fortunarum, propter potentiſſimorum hominum inimicitias: ſed inde, Brunichildis Reginae favore, & opera, ereptus, atque a Guntthamno Rege, Sigiberti fratre, benigne exceptus, tamdiu apud eum vixit, quoad Childebertus, Sigiberti filius, adoleviſſet; ut legere eſt apud Greg.Tur. l.6. cap.4.

(*b*) Edit. Ven. & tres Codd. Vat. maturus *agebat*.

(*c*) Unus Cod. Vat. quoque corde *profundens*.

(*d*) Edit. Ven. conſulit *actis*.

(*e*) Ibid. fic tu colloquii *flumine* : quod placet.

(*f*) Ibid. *fovente & judice* leges.

(*g*) Unus Cod. Vat. quem bene fit *firmus*.

(*h*) *Saxones*, & Dani. Vulgo *Saxonis* & *Rhodani* : quam lectionem tenet quoque Ven. Edit. *Codicis Sangallenfis gloffa* (ut refert Brovv.) *Dani gentem interpretatur Bojarios, ita dictos a fluvio Danubio, cui pars illa affidebat*. Cum hifce populis finitimis Regno Francorum, & illi imminentibus, faepius Franci bella gefferunt : ut videre eft apud Greg. Turon. paffim in Hiftoria.

(*i*) Edit. Ven. *Borda* Unus Cod. Vat. *Bordaa quo* fluvius. Anceps, ac dubius Brovverus eft in definiendo fitu hujufce fluvii : praefertim cum *Odera* flumen, ex confini Silefia delabens, quemque a Fort. fub nomine *Bordaae* ufurpari fufpicatur, nimis longo regionis tractu a Laugona diftet, nec verifimile fit, Lupi victoriam ab Odera ad Laugonam ufque continuatam fuiffe. Sed haud mirandum, quod alias dixi, tam longa aetate unius, vel alterius fluvii aut nomina mutata effe, aut eorum alveos, curfu in aliam partem deflexo, fuiffe alio translatos, unde error, ac negotium pofteris pareretur.

(*k*) Edit. Ven. *ferrato* tunicae.

(*l*) Ibid. *Tanta* diu *pugnax*.

(*m*) Ibid. *Lingona* dum vitreis. *Laugona porro, feu Logana* (ut in vetuftis libris, & Diplomatis legitur) *eft fluvius, qui oritur* (ut ibidem defcribit Brovv.) *in Comitum* Witgenfteiniorum *ditione, haud procul ab Hario monte, atque hinc* Witgeneteinium, *quod a* Wittekindo, *Duce apud Saxones celeberrimi nominis, derivant, allabitur, aditque Matpurgum.... mox oppidum* Wetzflariam.... *alluens ferpit inde pulchrior, in Trevirorum fe ditionem infinuans, ubi vortieofus, & rupe creberrima vexatus, utrinque veteres nobilium Ducum, Comitumque, ac Dynaftarum, qui trans Rhenum olim frequentes eum accoluere, fedes oftentat ... caeterum Logana paulo fupra confluentem, prope ab oppido, cui Logana, & faxum indidere nomen* Lonftein, *Rheno mifcetur*. Fluvius ifte ab accolis *Lon* appellatur.

(*n*) Edit. Ven. fapientia *profert*.

(*o*) Ibid. *complens*. Quam bene de Regno Sigiberti, totaque regia familia, ac domo Lupus meritus effet, fatis declaravit Brunichildis in eodem fervando ftudium, ac fedulitas: de qua ut narrat Greg. Tur. l. 6. cap. 4. *condolens* Brunichildis *fidelis fui* (Lupi) *infecutiones injuftas. praecingens fe viriliter, inrupit medios hoftium cuneos, dicens : nolite, o viri, nolite perfequi innocentem, nolite pro uno homine committere praelium, quo folatium regionis intereat*.

(*p*) Edit. Ven. *refoves* fermone benignus.

(*q*) Ibid. & tres Codd. Vat. voce *potente*.

CAPUT VIII.

Ad eundem.

Laetitiam, quam ex allato fibi nuntio de integra Lupi falute perceperat, hoc carmine Fortunatus declarat ; tum ejufdem Lupi virtutes, & egregias laudes ad extremum complectitur.

Aeftivus ardor, & affecta.

AEftifer ignitas cum Julius urit arenas,
Siccaque pulvereo margine terra fitit:
Languidior placidas vix pampinus explicat umbras,
Mollior & glaucas contrahit herba comas :
Summiffis foliis Phoebi regnante vapore,
Vix fua defendit frigida tecta nemus.

Pabu-

Pabula fastidiens fugit aestu bucula saltus,
Ipse nec afflictis pascitur herbis (*a*) equus. a
Longius expositam (*b*) linguam canis ore flagellat, b
Ilia lassa trahens, tristis anhelat ovis.
Forte viator iter, gradiens ferventibus horis, Viatoris, siti, & aestu defessi, ad fontem in opaca sylva consistentis, descriptio.
Uritur accensus, sole premente, comis.
Qui arescente solo, modico recreetur ut haustu,
Saepius irriguas anxius optat aquas.
Arboris aut tremulae viridante cacumine fuso,
Frondibus oppositis temperat umbra sitim.
Prosperitate nova si jam prope lucus opacet,
Et vitrei fontis sibilet unda recens:
Huc properans placidis homo laetus sternitur arvis,
Volvit in herbosos & sua membra thoros.
Vota * secunda (*c*) tenens gemino resovetur amoeno, * Secuta.
Hinc levat umbra diem, hinc fugat unda sitim. c
Carmina siqua tenet, cantu modulante, recurrit,
Provocat & placidos blandior aura sonos.
Si sibi forte fuit bene notus Homerus Athenis:
Aut Maro Trajano (*d*) lectus in urbe foro: d
Vel si Davidico didicit sacra dogmata plectro,
Psallit honorificum, fauce rotante, melum,
Tangitur aut digito lyra, tibia, fistula, canna,
Quisque suis Musis carmine mulcet aves,
Sic ego curarum (*e*) valido defessus ab aestu, Fortunati amor in Lupum.
Noscens te salvum, fonte refectus agor. e
O nomen mihi dulce Lupi, replicabile semper,
Quodque mei scriptum pagina cordis habet.
Quem semel inclusum tabulis dulcedinis intus,
Non abolenda virum pectoris arca tenet.
Thesauros pietatis habens, pretiosa voluntas, Pietas Lupi, & aliae animi virtutes.
Producens animo pura talenta suo.
Divitias, quas mundus habet, mens aurea vincit.
Gemmarumque decus, corde micante, refert.
Sensus aromaticus suaves diffundit odores,
Hoc tribuens animae, quod bene thura solent.
Melle saporatum refluens a pectore verbum, Eloquii suavitas, & prudentia.
Et sale conditum reddis ab ore sophum.
Post tenebras noctis, stellarum lumina subdens,
Lucifer ut radiis, sic mihi mente nites.

Ut recreat mundum veniens lux ſolis ab ortu ,
Illuſtrant animum ſic tua verba meum .
Lupi, & Fortunati in Germania , plena charitatis, conſuetudo.
Cum peregrina meos tenuit Germania viſus ,
Tu pater & patriae conſuliturus eras .
Quando merebar ovans placidos intendere vultus ,
Mox geminata mihi fulſit in orbe dies .
Conſerui quoties veſtro ſermone loquelas ,
Credidi in Ambroſiis me recubare roſis .
Omnibus una manens , ſed plus tua gratia nobis ,
Vinxit in affectu , me properante , ſuo .
Fortunatus, impar celebrandis Lupi laudibus, ad eas praedicandas alios invitat.
Nunc quoque pro magnis quis digna rependat honoris ?
Materia vincor , eſt quia lingua minor .
f
Sicque per aſcenſum (*f*) culmen ſupereminet altum ,
Hinc meus urget amor , hinc tuus obſtat honor .
Sed pro me reliqui laudes tibi reddere certent ,
Et qua quiſque valet , te prece , voce ſonet .
g
Romanuſque lyra , plaudat tibi Barbarus harpa (*g*) ,
h
Graecus Achilliaca , Chrotta (*h*) Britanna canat .
Illi te fortem referant , hi jure potentem ,
Ille armis agilem , praedicet iſte libris .
Et quia rite regis , quod pax eſt , bella requirunt ;
Judicis ille decus concinat , iſte ducis .
* *Liedos.*
Nos tibi verſiculos , dent barbara carmina * leudos (*i*) ,
i
Sic variante tropo , laus ſonet una viro .
Hi celebrem memorent , illi te lege ſagacem ,
Aſt ego te dulcem ſemper habebo , Lupe .

(*a*) In vulg. paſcitur *orbis aquis*. In Ven. Ed. adhuc corruptius: paſcitur *bermus equis*. Unus Cod. Vat. *berbus equis*: ex MSS. ſe reſtituiſſe refert Brovv. , ut modo legitur : ſed mendum in Proſodia eſt .

(*b*) Edit. Ven. *expoſita lingua* canis ore (f. ora) flagellat .

(*c*) Unus Cod. Vat. vota *ſecuta* .

(*d*) Edit. Ven. & unus Cod. Vat. *Trojano* corrupte. Vide , quae diximus in notis ad car. 23. lib. 3.

(*e*) Fortunatus, qui pro Lupo gravi curarum pondere ſe defeſſum narrat fuiſſe, & eas depoſuiſſe laeto allato nuntio de ejuſdem ſalute , videtur indicare gravia illa diſcrimina , in quae Lupus a malevolis vocatus fuerat , & Brunichildis opera & precibus inde ereptus , ad Guntramnum Regem confugerat, uti ſupra diximus: apud quem vel locum ſuum, & honorem, tutus ab inimicorum inſidiis, facile tueri poterat. Si id eſt, haec epiſtola ſcripta fuit ad an. 581. Certe non videtur ſcripta fuiſſe , Sigiberto adhuc ſuperſtite , apud quem opibus ſemper & gratia floruiſſe Lupus videtur , adeoque non erat , cur pro illo Fortunatus ſe ſollicitum oſtenderet .

(*f*) Ibid. *ſic per inacceſſum* culmen .

(*g*) De Harpa, Muſico inſtrumento, quo in Germania maxime Barbari in conviviis uti conſueverant , mentionem alias fecit Fortun. , nempe lib. 1. cap. 1., inquiens,

ſola

sola saepe bombicans barbaros leudos harpa relidebat. Brovv. in notis ad hunc locum opinatur Harpae Etymon originem habere a graecis vocibus χορδὰς ἁρπάζειν. Verum quidni quispiam alius a Graeca item voce ἅρπη illius originem derivet, quae *falcem*, seu ensem falcatum sonat? cujus imaginem quandam Harpa praefert, in arctum, & angustum desinens?

(*b*) Unus Cod. Vatic. *rotta* Britanna canat. Calar. ex Brovvero:

Graecus & Iliaca tota Britannia placet.

Edit. Ven. & reliqui Codd. Vat. consentiunt lectioni Brovveri. Est vero Achilliaca (si Brovv. audiamus) cithara Achillis, a veteribus celebrata, & usurpata apud Graecos: ea scilicet, qua Homerus lib. 10. Iliad. eundem Achillem moerorem suum, quem ex Agamemnonis injuria adversus se, conceperat, solantem inducit. Ea vero a Fortunato hic apte invitatur ad Lupum celebrandum; quod & Achilles eandem ad res gestas fortissimorum virorum canendas adhiberet; ut hisce versiculis exprimit Homerus:

Τὸν δ' εὗρον φρένα τερπόμενον φόρμιγγι λιγείῃ.
Τὴν ἄρετ' ἐξ ἐνάρων, πτόλιν Ἠετίωνος ὀλέσσας.
Τῇ ὅγε θυμὸν ἔτερπεν, ἄειδε δ' ἄρα κλέα ἀνδρῶν.

Chrotta vero tibiae genus est, a Cambris, & Anglis *Crovvde* appellata. Dufr. in Gloss. Brovv. mavult a testudine, quam Francico, & Germanico sermone *Crotte* nominari dicit, illud nomen esse ductum. Quae vero ipse addit deinde de Graeca voce χρυπτὴ, vel κρυπτὰ, unde illud nomen *Crotte* ortum, ex alterius sententia affirmat, haud mihi placent: cum isthaec nimium contorta, & invita ad vocem illam *Crotte* illustrandam adhibeantur. Malim a κροτέω illius vocis originem ducere, si modo ea *testudinem* sonat: cum utique κροτέειν κιθάραν a bonis scriptoribus usurpatum legamus.

(*i*) Pro *Leudis* Vulg. referunt *ludos*, teste Brovv. Item Ven. Ed. Unus Cod. Vat. corrupte *laedos*. Brovv. praeclare *leudos*, seu *liedos* restituit.

C A P U T IX.

Ad Lupum Ducem.

Lupo gratias agit pro missis ad se litteris, ac muneribus. Suum ab Italia discessum commemorat, ac conqueritur. nullas interea a propinquis missas litteras ad se pervenisse: quorum in charitatem Lupum sibi successisse dicit.

Officiis intente piis, memorator (*a*) amantis, *a*
Prompte per affectum consuluiture tuum:
Charius absentis nimium miseratus amici, — Lupi de absente Fortunato sollicitudo.
Quando, latente loco, signa requirit amor.
Unde meis meritis datur hoc, ut protinus esset
Spes Fortunati, cura benigna Lupi? — Nono jam anno tunc ab Italia aberat Fortunatus.
Exul ab Italia nono (*b*), puto, volvor in anno: — Ad littus Oceani maris degebat.
Littoris Oceani contiguante (*c*) salo.
Tempora tot fugiunt, & adhuc per scripta parentum, *b*
Nullus ab exclusis (*d*) me recreavit apex. *c*

Quod *d*

e f Propinqui Fortunati. Horum absentium vices gerebat Lupus. * Renovavit.

Quod pater, ac genitrix, frater, soror (e), ordo (f) nepotum,
Quod poterat regio, solvis amore pio.
Pagina blanda tuo sub nomine missa benigno,
Nectarei fontis me * recreavit (g) aquis.
g
Nec solum à vobis me dulcis epistola fovit,
Missus adhuc in rem portitor inde venit.
Munera quis poterit, rogo, tot memor ore referre?
Affectum dulcem pandere lingua nequit.
Sed tibi restituat rex cuncta supernus ab alto,
h
Quae minimo (h) fiunt, qui docet esse suum.

(a) Edit. Ven. *memorerit* amantis.

(b) Cum Fortunatus in Gallias venerit ad an. 565. circiter, ut in ejusdem Vita ostendimus, patet hoc poema scriptum fuisse ad annum 574., adeoque ante videtur conscriptum fuisse, quam superius carmen.

(c) Edit. Ven. *continuante* salo.

(d) Hinc licet conjicere, non propinquorum memoriam, & charitatem in Fortunatum defuisse, sed ipsos potius bellorum tumultibus interclusos, quae tunc in Italia Langobardorum armis gerebantur, nullas litteras misisse Fortunato, vel missas deperditas, vel interceptas fuisse.

(e) Haec erat Titiana, de qua infra cap. 6. lib. 11.

(f) Sunt, qui conjecturam hinc faciant, Fortunatum ex nobilissima aliqua familia ortum fuisse, idque ipse perobscure indicare, *ordinem nepotum* commemorando. Quamvis autem ille mihi videatur non plane ignobilis, atque vulgaris vir fuisse: idque ex eo conjicio, quod & Ravennam, studiorum causa, profectus sit, & ibi aliquandiu habitarit, cum Felice (qui postea Tarvisinus Episcopus fuit) arctissima amicitia conjunctus, & inde in Galliam, sepulchrum S. Martini veneraturus, iter susceperit, quae vulgaribus hominibus haud fere solent esse communia, idem tamen Ordinem nepotum non hic ad ullam familiae praerogativam indicandam; sed ad eorum numerum, & aetatis gradum significandum arbitror usurpari.

(g) Tres Codd. Vat. me *renovavit* aquis.

(h) Edit. Ven. quae *minimis* fiunt, qui docet esse *suos*: Unus Cod. Vat. *quem minimis* fiunt: corrupte.

CAPUT X.

a Ad Magnulphum (a) fratrem Lupi.

Magnulphum, Lupi fratrem, laudat ob juris prudentiam, & in populis regendis aequitatem. Ad extremum litterarum brevitatem excusat.

Magnulphi celebritas, & claritas.

Quam cito fama volat pernicibus excita pennis.
Et loca cuncta suis actibus aucta replet?
Nam tibi cum Rhenus, mihi sit Liger ecce propinquus,
Hic, Mangulfe decens, magnus honore places.

Sic

Sic tuba praeconis Sigimundi (*b*) missa cucurrit, b
Ut tua diffuso sint bona nota loco.
Quod tamen in brevibus vix signat epistola verbis,
Nunc quia cuncta canit, nec reticere (*c*) cupit. c
Juridico in primis pollens torrente relatu, Praestat juris scientia.
Sic regis, ut revoces facta vetusta novus (*d*). d
Cujus in officiis aequi cultoris aratrum, Aequitas ejusdem, & clementia in populis regendis.
Semine justitiae plebs sua vota metit.
Nemo caret propriis, alienis nemo recumbit,
Sic facis, ut populum non vacet esse reum.
Sollicitudo tua reliquis fert dona salutis,
Et labor unius, fit populosa quies.
Aequalis, concors, ut ab omnibus alme voceris,
Legibus hinc judex, hinc bonitate parens.
Da paucis veniam, quoniam mihi portitor instat,
Nam de fratre Lupi res monet (*e*) ampla loqui. e
Sic tribuat Dominus, meritis reparetis ut illum,
Quem pariter tecum cordis amore colo.

(*a*) Dubitat Brovverus, an hic idem Magnulfus sit, qui sedit Tolosae Episcopus, quique ad Concil. Matisconense II., celebratum an.585., misit, qui suo nomine eidem interesset, ac subscriberet: ille nimirum, qui anno superiore a Mummolo, & Desiderio caesus, & gravi affectus injuria, in exilium pulsus fuerat: ut refert Gregor. Turon. lib.7. Histor. Franc. cap.27. Sed difficile est rem hanc conjecturis definire. Certe Magnulfus, Tolosae Episcopus, nec provinciam rexisse unquam, nec Lupi frater fuisse legitur: nec rursus Magnulfus, Lupi frater, uspiam Tolosae Episcopus creatus (quod ego noverim) comperitur, ut unus, atque idem cum superiore dici possit: solum nominibus, & temporibus conveniunt.

(*b*) Non alius hic Sigismundus esse videtur, quam is, ad quem scripta extant poemata xx. & xxI. hujusce libri: quem, uti Magnulfum, habitasse ad Rhenum indicat hic versus car.21.:

Post Italas terras mittis mihi, Rhene, Parentes,

Sigismundum videlicet, & ejus fratrem Aregisilum.

(*c*) Edit. Ven. nec *retinere capit*.

(*d*) Ibid. *novis*.

(*e*) Unus Cod. Vat. res *movet* ampla:

C A P U T XI.

Ad Jovinum (a) rectorem Provinciae. a

Jovinum, Provinciae Rectorem, arguit diuturni silentii, ac in rescribendo tarditatis. Rogat, ut cum minus sibi liceat ejus frui praesentia, & adspectu, hoc sui desiderium, missis saltem litteris, lever, ac soletur.

Prosaico quoties direxi scripta relatu, Jovinum incusat, quod missis a se litteris non respondeat.
Nullaque de vestro pocula fonte bibo:

Quem

b Quem (*b*) prius irrigua recrearas ditior unda,
Nec modo Castaliis redditur haustus aquis.
Fortunati in Jovinum desiderium & charitas. Si me cura minor vestri tenuisset amoris,
Jam fuerat lucrum (*c*), stringere colla manu.
c Nunc magis, inde minus capio, quia diligo majus (*d*),
* Negata. Et cum plus cupiam, vota * negata gero (*e*).
d Qui (*f*) tibi transfudit mea pectora pectore tuto,
e Cur rogo non pariter lumina lumen habent?
f Vel quod, amice, licet scriptis fero, chare, salutem,
Sed mihi qua relever pagina reddat opem.

(*a*) Vide, quae de Jovino diximus in notis ad c. 12. lib. VI.

(*b*) Edit. Ven. *qui* prius irrigua *recreabar*.

(*c*) Ibid. & duo Codd. Vat. jam fuerat *licitum*.

(*d*) Unus Cod. Vat. quia diligo *magis*.

(*e*) Edit. Ven. & duo Codd. Vat. vota negata *geram*.

(*f*) Edit. Ven. *Quis sibi* transfudit &c. Unus Cod. Vat. qui *sibi* transfudit: quod seq.

CAPUT XII.

a *Ad eundem* (*a*).

Vitae humanae brevitatem, & inanitatem describit: unam pietatem omnibus mortalibus rebus superstitem esse, ac multo praestare affirmans. Inde Jovinum incusat, ac leniter perstringit, quod, tam brevi vita, nihil ad se litterarum mitteret, quas ab eo avidissime expectare significat.

Mortis necessitas, & communis naturae fragilitas. Tempora lapsa volant, fugitivis fallimur horis,
Ducit & in senium lubrica vita viros.
Fine trahit celeri sine fune volubilis axis,
Nec retinet rapidas ad sua fraena rotas.
Cuncta movens secum momenta, & pondera rerum,
Donec meta avidos sistere cogat equos.
Sic quoque dissimiles ad finem tendimus omnes,
Nemo pedem retrahit, quo sibi limes erit.
Eadem communis omnibus est, parvis, & magnis. Imperiale caput, regnum trahit, atque (*b*) senatum,
Nec spectante die, cum venit hora, rapit.
b Quid sunt arma viris? cadit Hector, & ultor Achilles,
* Aiacis clypeo. * Aiax in Clypeo, murus Achaeus (*c*), obit.
c
d Quid fatis est cupido, gremio quod condit avaro (*d*)?
* f. Resolvit. Deliciis * solvis (*e*), Attalus auctus abest.
e

Quis

Quis non verſutus recubet (*f*), dum fine ſupremo, *f*
De Palamede (*g*) potens, ars in Ulyxe perit? *g*
Forma venuſta fluit, cecidit pulcherrimus * Aſtur (*h*), * *Aſtris.*
Occubat Hyppolitus, nec ſuperextat Adon. *h*
Non agiles fugiunt, quo terminus inſtat (*i*), eundum, *i*
Nam cum fratre, celer ſorte, Quirinus abit.
Quid rogo cantus agit? modulis blanditus (*k*) acutis, *k*
Orpheus, & cytharae vox animata jacet.
Docta receſſuris quid prodeſt lingua ſophiſtis,
Qui (*l*) voluere loqui curva, rotunda poli? *l*
Archita (*m*), Pythagoras, Aratus, Cato, Plato, Chryſippus, *m*
Turba Cleantharum (*n*), ſtulta favilla, cubat. *n*
Quidve * poeta (*o*) poteſt Maro, * Lyſa (*p*), Menander, Homerus, * *Poema.* * *Lyſa MSS. an Lyſid N. ſo Fabric.*
Quorum nuda (*q*) tabo membra ſepulchra tegunt?
Cum venit extremum, neque Muſis carmina proſunt, *o p*
Nec juvat eloquio detinuiſſe melos. *q*
Sic dum puncta cadunt, fugiunt praeſentia rerum,
Et vitae tabulam teſſera rapta levat.
Eſt tamen una ſalus, pia, maxima, dulcis, & ampla, Pietatis utilitas, ac praeſtantia.
Perpetuo trino poſſe placere Deo.
Hoc valet, atque viget, manet, & neque fine peribit,
Hinc quoque poſt tumulum naſcitur almus honor.
Quod ſupereſt, habitu (*r*) meritorum, flore beato, Piorum tumuli, atque cineres glorioſi.
Suavis juſtorum * fragrat odor tumulo. * *Fragat.*
Gratius (*s*) aura fluens, quam ſpiret aroma Sabaeum, *r*
Vincens, quae pinguis balſama ſylva reflat. *s*
Cinnama, * caltha, crocus, violae, roſa, lilia cedunt, * *Calta.*
Ut ſimilis nullus (*t*) nare bibatur odor. *t*
* Quid? quod morte magis virtus generatur in illis, * *Quis.*
Dumque ſepulchra tenent, languida membra fovent.
Multorum dubiam ſolidant pia funera vitam,
Et redit ex tumulo vivificatus homo.
Nobilis urna tegit pretioſa talenta tonantis,
Ac terris recubat, quod ſuper aſtra volat.
Qui ſub amore Dei, ſacro moderamine vivens,
Fit peregrinus humi, civis, eundo, poli.
Denique poſt illos, qui fundamenta coruſcant, Sanctorum toto Orbe celebritas.
Poſtque Petri, ac Pauli limina (*u*), prima fide:
Quis numerus radiet ſanctorum ſparſus in orbe, *u*
Quanta columnarum gratia fuſa viget?

Per loca, per populos mundo sua sydera praesunt,
Quicquid ab Oceani circulus ambit aquis.
Arctos, meridies, oriens, occasus honorat (x),
* Lumina, muneribus clarificata suis.
De reliquo nihil est, quodcumque videtur in orbe,
Nam tumor hic totus, fumus & umbra sumus.
Cur igitur metu (y) trahitur data vita susurro,
Nec Fortunato pauca, Jovine, refers?
Tempora lapsa vides, neque longa silentia rumpis,
Me quoque ne recrees, ad mea damna taces.
Non ita rebar ovans, post quam Germania nostros
Contulerat visus, ut resiliret amor.
Credideram potius quantum se tenderet aetas,
Ut vestri affectus se duplicaret opus.
Heu magis ut video, vota in contraria currunt,
Tempora longantur, sed breviatur amor.
An quantum ex oculo, tantum tibi corde recedo?
Et tam longe animo, quam sumus ambo loco?
Non ego sic refero, quoniam tibi pectore nector,
Praedicat hoc aliter, mens ubi dulce * sonat (z).
Nam cui chara fides animum sociavit amice (aa),
Quod minus est oculis, flagrat amore magis.
Et licet absentem paries, locus, aula retentet,
Corde suo illic est, est ubi forma placens.
Prospicit affectu, quem vultu non videt ipso,
Et vox longinqua de regione sonat.
Quid gerit, aut ubi sit, tacito dare verba videtur,
Intra se loquitur pectore clausus amor.
Si volat aura levis, putat inde venire salutes,
Hoc fragor aure refert, quod homo mente gerit.
Hinc tuus ergo cliens ego, chare, colende, requiro,
Absentem faciunt quem loca, non animus.
Qui semper nostro memoraris, haberis in ore,
Scribimus & (bb) haec dum, non sine te loquimur.
Affectu, studio, voto, tua brachia cingo,
Atque per amplexum pectora, colla ligo.
Ingrederis mecum, pariterque moveris amator,
Et quasi blanda loquens, oscula libo labris.
Ante oculos habeo, sed chara refugit imago,
Hic quoque quem (cc) habeo, non retinere queo.

Alter-

x
* *Limina.*
Rerum terrestrium vanitas.

y
Conqueritur, quod nihil ad se scribat Jovinus.

Jovini cum Fortunato in Germania congressio, & inita amicitia.

* *Fovet.*

z
Vis amicitiae.

aa

Fortunati sollicitudo de Jovino absente.

bb

Mentis error, ex amoris magnitudine exortus.

cc

Alternis vicibus modo vadis, & inde recurris,
Vix fugis ex oculis, ecce figura redis.
Et cum terga dabis, facies mihi cernitur insons,
Si pede conversus, fronte regressus ades.
Saepe etiam videor dare te pia dicta relatu,
Illic forte taces; hic mihi verba refers.
Hoc de te minus est, quia prendi non potes absens;
Nam velut illic es totus, & hic meus es.
Qualiter ambo simul paucis habitavimus horis,
Non fugit ex oculis, dum manet ista dies.
Misimus ò quoties timidis epigrammata chartis, Aliae Fortunati querimoniae cum Jovino.
Et tua, ne recreer (*dd*), pagina muta silet?
Quis, rogo, reddat eas, taciti quas perdimus, horas? *dd*
Tempora non revocat lux levis, atque fugax.
Dic homo, note meus: quid agis? quid amice recurris?
Si tua rura colis, cur mea vota neges?
Scribe vacans animo, refer alta poemata versu, Ejus litteras enixe efflagitat.
Et quasi ruris agrum, me cole voce, melo.
Per thoraca meum ducas, precor, oris (*ee*) aratrum; *ee*
Ut linguae sulcus sint fata nostra tuae (*ff*). *ff*
Pectoris unde seges gravidis animetur aristis,
Pullulet & nostro farre novale ferax.
Nam mihi si loqueris, bone vir, pietatis opime,
Exuperas labiis dulcia mella favis.
Plusque liquore placet, quam fert oleagina succo,
Suavius & recreat, quam quod aroma reflat.
Cum Aspasio pariter caris patre, fratre, Leone, Jovini Pater, & Fratres.
Longa stante die, dulcis amice, vale.

(*a*) Hujusce Poematis pars à Georg. Fabricio in collectione veterum Latin. Poet. Christ. citatur sub hoc titulo: *de incertitudine vitae, & gloriae hominis*.

(*b*) Unus Cod. Vatic. trahit *aeque* senatum &c:

(*c*) Edit. Ven. murus *abenus* obit.

(*d*) Ibid. quod condit *avarus*.

(*e*) Ibid. Deliciis *refluens*.

(*f*) Edit. Ven. *recubat in* fine supremo.

(*g*) Innuit hoc loco Fortunatus, nullam esse artem, qua suprema fata ab hominibus depelli possint: cum vel ipsa Ulyssis calliditas, de Palamede caeteroquin potens, ac diu victrix, nihil valuerit in morte a se avertenda; sed vel is vita excesserit. Ulysses nimirum, cum a Palamede sollicitaretur, ut una cum reliquis Graeciae proceribus in Asiam trajiceret, bellum Trojanis illaturus, se amentem esse simulavit; ac ut id persuaderet, junctis disparis generis pecudibus, salem serere coepit, idque genus alia praestare, quae nemo sana mente & consilio ageret. Sed felicior ad extremum Palamedes fuit. Namque aranti Patri Telemachum filium,

plane aratro concidendum, objecit: cumque is confestim aratrum suspendisset, ne quid filio noceret, inde compertum est, quod ipse revera amens non esset, sed de industria id simularet.

(*b*) Unus Cod. Vat. pulcherrimus *Astus*.

(*i*) Unus Cod. Vat. quo terminus *extat*.

(*k*) Ibid. *Blanditur* acutis.

(*l*) Ibid. *Quid* voluere loqui.

(*m*) Edit. Ven. habet:

Architaque, Cato, atque Plato, Chrysippus, Aratus.

(*n*) Cleanthes Zenonis Cittiensis nobilissimus auditor fuit: ipse deinde sectae auctor, & magister.

(*o*) Tres Codd. Vat. quidve *poema* potest. Edit. Ven. *quidve poema potest, Maro, sive Menander, Homerus?*

(*p*) *Lysa* videtur positus esse pro *Lysis*, qui Pithagorae discipulus fuit: cujus meminit Cicero lib. 1. de Offic., & lib. 3. de Orat. Fuit & Lysias disertus, & acutissimus Orator Athenis: de quo idem Tullius in Bruto mentionem facit.

(*q*) Edit. Ven., & unus Cod. Vat. quorum *nudata* membra. Caspar Barthl putat legendum: *quorum nuda tapbo*: nam secus, ait, nullus esset sensus.

(*r*) Edit. Ven. quod superest, *babito*.

(*s*) Ibid. *Gratior* aura fluens.

(*t*) Ibid. ut similis *nulla*.

(*u*) Duo Codd. Vat. *lumina* prima fide.

(*x*) Edit. Ven. occasus *bonorant*.

(*y*) Edit. Ven. cur igitur *metuo*. Unus Cod. Vat. *quid* igitur.

(*z*) Duo Codd. Vatic. ubi dulce *fovet*. Edit. Ven. ubi *dulcis inest*.

(*aa*) Edit. Ven. animum *sociabat amici*. Unus Cod. Vat. *sociabat* amice.

(*bb*) Edit. Ven. scribimus *baec & dum*.

(*cc*) Edit. Ven. Hic quoque, *quando* habeo.

(*dd*) Unus Cod. Vat. ne *recrees* pagina.

(*ee*) Ven. Edit. precor *istud* aratrum.

(*ff*) Ibid. & unus Cod. Vat. sint fata nostra *tuus*.

CAPUT XIII.

a *Ad Felicem (a), socerum ejus.*

Timide, ac repugnanter se ad Felicem, Poeseos laude praestantem, ait accedere. Sodalitatis tamen, quae intersuerat, conjunctione, ac communis patriae necessitudine fretus, eundem sequenti poemate interpellat.

Felicis in poesi praestantia.

Eadem Patria Felicis ac Fortunati.

ARdua Pierio cui constant culmina fastu,
Vix humili valeo tangere claustra manu.
Sed quoniam patriae fuit aula sodalibus una,
b Affectu (*b*) fidens, pulso, benigne, fores.

(*a*) Quamvis Ven. Edit., & MSS. omnia referant hunc titulum: ad *Felicem*, *socerum* ejus, & unus ex MS. Vat. habeat *socerum Jovini*, ego tamen opinor, hunc titulum corruptum, ac depravatum fuisse: ac esse legendum: *ad Felicem, socium ejus*, vel *suum*. Hic enim videtur esse Felix ille, qui Fortunati sodalis, & in studiis Ravennae socius, postea creatus Tarvisinus Episcopus est, ut diximus in Vita Fortun. n. 23., & 24. Ac sane huic apte convenit hic versus:

Sed quoniam patriae fuit aula sodalibus una:

qui haud scio an Felici, Jovini Socero, ullo modo convenire possit. Bene vero Felici, & Fortunato Tarvisius communis Patria fuit, ut ostendimus in eadem Fort. Vita num. 10.

(*b*) Unus Cod. Vat. *affectuque* fidens.

CA-

C A P U T XIV.

De Mummuleno (a).

a

Se a Mummuleno in itinere hospitio exceptum, ac liberaliter tractatum fuisse narrat: stomachi cruditatem quam, ex ciborum copia & praecipue Persicorum pomorum esu contraxerat, eleganter, ac lepide describit. Mummulenum ipsum egregie commendat.

Dum mihi fessus iter gradior prope noctis in umbra,
Solis in occasu, jam fugiente die:
Cum super undarum viridantes gramine ripas,
Pascua conspexi, pastus & ipse fui.
Huc oculis captus, voto ducente, trahebar,
Deflectensque viam, prosperiora peto.
Mummolenus enim, qui celsa palatia Regis
Altis consiliis crescere rite facit:
Inter concives merito qui clarior extat,
Quemque super proceres unica palma levat:
Nobilitate (b) potens, animo bonus, ore serenus,
Ingenio solers, & probitate sagax:
Cui genus à proavis radianti luce coruscat,
Moribus ipse tamen vicit honore patres.
Huc ergo adveniens, epulis expletus opimis,
Quem vidisse, mihi constitit esse cibum.
Fercula magna quidem, dapibus cumulata benignis,
Ac si colle tumens, discus onustus erat.
Undique montis opus medium quasi vallis habebat,
Quo meliore via piscis agebat iter.
Ille natans oleum, pro undis; pro cespite, discum
Incoluit, cui pro gurgite mensa fuit.
Attamen ante aliud data sunt mihi mitia poma,
Persica quae vulgi nomine dicta sonant.
Lassavit dando, sed non ego lassor edendo,
Vocibus hinc cogens, hinc tribuendo dapes.
Mox quasi parturiens subito me ventre tetendi,
Admirans uterum sic tumuisse meum.
Intus enim tonitrus vario rumore (c) fremebat,
Viscera conturbans Eurus, & Auster erat.

Fortunatus defessus itinere, sub noctem divertit ad Mummulenum.

Laus Mammaleni.

Ejus inter concives claritas, & nobilitas.

Dotes animi.

b

Nobilitas generis.

Laute Fortunatus excipitur.

Piscis in mensa appositi lepida descriptio.

Fortunatus ex largiore cibo cruditatem contrahit.

c

Non

Non ſic Aeoliis turbatur arena procellis;
Nec vaga per pelagus puppis adacta tremit.
Nec ſic inflantur ventorum turbine folles,
Malleolis famulos quos faber uſtus habet.
d Alter in alterius ructabat (*d*) mole ſuſurros,
e Et ſine (*e*) me mecum pugna ſuperba fuit.
f Sit tibi longa (*f*) ſalus, celſa cum conjuge, rector,
Et de natorum prole voceris avus.
Laudis honore potens, felicia tempora cernas:
Et valeas dulces concelebrare jocos.

(*a*) Hic videtur eſſe Mummulenus, qui *Sueſſionicus* appellatur a Greg. Tur. lib. 10. Hiſt. Franc. cap. 2.: cujus filius Bobo Rigunthem, Chilperici filiam, deduxit in Hiſpaniam, Reccaredo nupturam, uti narrat idem Greg. l. 6. c. 45.: alter vero ejus filius Bodegiſilus, cum ad Mauricium Imp. profectus eſſet, legatus Childeberti Regis, Carthagine in ſeditione populari occiſus eſt injuria.

(*b*) Mummuleni genus nobiliſſimum fuiſſe & clarum in Gallia hinc intelligere poſſumus, quod Gregor. Turon. loquens de Bobone, Mummuleni filio, qui comes itineris datus fuerat Rigunthi, de qua ſupra: *erant autem*, inquit, *cum ea viri magnifici, Bobo Dux filius Mummuleni cum uxore, quaſi paranymphus &c.*

(*c*) Edit. Pariſienſis Bibliothecae PP. an. 1644. ſic legit hunc verſum:
Intus enim varie ventorum more fremebat.

(*d*) Ibid. *mutabat* mole.

(*e*) Et ſine *te*.

(*f*) Unus Cod. Vat. ſit tibi *larga* ſalus.

CAPUT XV.

a b *De Berulfo (a) comite (b).*

Cum expectaret Fortunatus, ut a Berulfo ad prandium invitaretur; duplici interea ſe fame narrat laboraſse. Ad extremum fauſta pro ipſo, ac laeta omina facit.

Fortunatus expectat, ut convivium adeat, invitatus a Berulfo.

c DElicias, Berulfe, tuas ſpectando (*c*) libenter,
Me fateor duplicem ſuſtinuiſſe famem,
Sic ego credebam, quarta ſatiarer ut hora,
Me nec ad octavam menſa benigna vocat.

Idem dilatum impatiens ſuſtinet, inedia confectus.

* *Letania*.

d Per veſtras epulas didici jejunia geſtans (*d*),
e * Litania (*e*) fuit prandia veſtra magis.
f Det tibi vota Deus, per quem modo laeta notamus (*f*):
Haec quoque dum ſcribo, plus ſatiatus agor.

Hic

(a) Hic Berulfus Turonum, ac Pictavorum dux fuit, ut refert Gregor. Turon. lib. 8. Hist. Franc. cap. 26. Is post Sigiberti mortem, cum ejusdem thesauros clam abstulisset, comprehensus a Childeberto Rege, una cum Arnegisilo, ejusdem sceleris socio, in carcerem conjectus est, ac nisi Episcopi intercessissent, ferro vitam amisisset. Haec ad an. 585.

Porro animadvertit Brovv. ad hunc locum cum Sirmondo in notis ad Sidonium, hac aetate, qua Fortunatus florebat, & inferiore in more fuisse, ut ex Comitis honore, & locp ad altiorem *Ducis Palatini* gradum ascenderetur: illud vero utrumque gradum discrimen interfuisse, quod *Comes* uni solum Civitati praesideret, Dux vero pluribus, sive integram provinciam administraret, in qua plures essent Civitates, ac singulae suos Comitatus haberent. Videsis Sirmond. in notis ad epist. 17. lib. 7. Sidonii Apoll., ubi pluribus exemplis rem illustrat.

(b) Hinc intelligi potest, hoc carmen scriptum a Fortunato fuisse, cum Berulfus adhuc esset Comes, ac nondum Pictavae, ac Turonicae Urbis Ducatum fuisset adeptus. At is jam Dux appellatur a Gregor. Turon. in Hist. Franc. ad an. 580.: quo tempore Gregorius Berulfum in se iniquiorem expertus est, ut idem narrat lib. 5., cap. 50. Quinimo verisimile est, sub Sigiberto eo Ducatu fuisse potitum, apud quem valebat auctoritate, & gratia. Jam vero Sigibertus occisus est an. 575.; ante quem annum proinde hoc poema elucubratum fuisse credendum est.

(c) Edit. Ven. *expecto* libenter.

(d) Unus Cod. Vat. jejunia *gustans*.

(e) Ibid. *Letania*. Brovverus pro litaniis jejunium ipsum autumat hic indicari: quod illae, pro vetere Ecclesiae consuetudine, jejunium semper haberent adjunctum.

(f) Unus Cod. Vat. laeta *notatur*.

CAPUT XVI.

De Condone (a) Domestico.

a * *Condane*,

Condonem Domesticum laudat ob honores, quos virtute promeruerat, & in administranda regia domo singulari fide: quosque ille gradatim sub diversis Austrasiae Regibus fuerat consecutus.

Condo a juvene in Regis aula ministrat. * *Conda*.

b

c

Idem ob virtutem pluribus Regibus acceptus fuit. Ipse virtute, ac dignitate suum genus, & familiam nobilitavit.

Temporibus longis regalis (b) dives in aula,
 Enituit meritis gloria, * Condo (c), tuis.
Nam semel ut juvenem vigili te pectore vidit,
 Elegit secum semper habere senem.
Quis fuit ille animus? vel quae moderatio sensus;
 Cum fueris tantis regibus unus amor?
Mens generosa tibi, pretioso lumine fulget,
 Quae meritis propriis amplificavit avos.
Floret posteritas, per quam sua crescit origo,
 Et facit antiquos surgere laude patres.
Nam si praefertur, generis qui servat honorem,
 Quanta magis laus est nobilitare genus?
Qui cupit ergo suum gestis attollere nomen,
 Ille tuum velox praemeditetur opus.

A par-

Idem per varios honorum gradus ad majorem semper dignitatem evehitur.
* *Tendericus.*

A parvo incipiens exiíti femper in altum,
Perque gradus omnes culmina celfa tenes.
* Theodericus (*d*) ovans ornavit honore tribunum (*e*),
Surgendi aufpicium jam fuit inde tuum.
Theodebertus (*f*) enim comitivae (*g*) praemia ceffit,
Auxit & obfequiis cingula digna tuis.

d e
Tribunus fit a Theodorico.
Comes a Theodeberto.

Vidit ut egregios animos meliora mereri;
Mox voluit meritos (*h*) amplificare gradus.
Inftituit cupiens, ut deinde Domefticus effes,
Crevifti fubito, crevit & aula fimul.

f g
Ab eodem fit Domesticus.

Florebant pariter veneranda palatia tecum,
Plaudebat vigili difpofitore domus.
* Theodovaldi (*i*) etiam cum parva infantia vixit,
Hujus in auxilium maxima cura fuit.

h
Ejus fide, ac diligentia crescit regia domus.
* *Theudebaldi.*

i
Theodebaldi Regis curat infantiam.

k

Actibus eximiis fic publica jura fovebat (*k*),
Ut juvenem regem redderes effe fenem.
Ipfe gubernabas, veluti fi tutor adeffes,
Commiffumque tibi proficiebat opus.

Sub Chlotario locum suum, & honorem tuetur.

Chlotarii rurfus magna dominatus in aula,
Quique domum fimili juffit amore regi.
Mutati reges, vos non mutaftis honores,
Succefforque tuus tu tibi dignus eras.
Tantus amor populi, folertia tanta regendi,
Ut hoc nemo volens furripuiffet onus.
Nunc etiam placidi Sigiberti regis amore,
Sunt data fervitiis libera dona tuis.

Sub Sigiberto Conviva Regis renuntiatur.

l

Juffit & egregios inter refidere potentes,
Convivam (*l*) reddens, proficiente gradu.
Rex potior reliquis merito meliora paravit,
Et quod majus habet, hoc tua caufa docet.
Sic tuus ordo fuit, femper majora mereri,
Vitaque quam fenior, tam tibi crevit honor.

In expeditione contra Saxonas, quamvis senex, castra sequitur, ac rem gerit praeclare.
Duos filios in bello amittit.

m

n

Quae fuerit virtus, triftis Saxonia (*m*) cantat,
Laus eft arma truci non timuiffe feni.
Pro patriae votis, & magno regis amore,
Quo duo natorum funera cara (*n*) jacent.
Nec graviter doleas, cecidiffe viriliter ambos,
Nam pro laude mori, vivere femper erit.
Laetitiam vultus hilari diffundit ab ore,
Et fine nube animi gaudia fida gerit.

Muni-

Munificus cunctis, largiris multa benignus,
Et facis adstrictos per tua dona viros.
Sit tibi longa salus placidis felicior (o) annis,
Atque suum reparet * proles (p) opima patrem.

Reliquae ejus virtutes.

o

p

* Prolis.

(a) Edit. Ven. *Condane*. Domestici nominabantur ii, qui in Regia aula excubabant, & procurabant illa, quae ad necessarias pro regio apparatu, & victu impensas pertinebant; ut legere est apud Greg. Tur. lib. 10. Hist. Franc. cap. 28. Hi numerabantur inter Optimates Regni, ac Regi, cum caeteris Palatii proceribus, *in placitis* assidebant. Vide Cl. Ruinart in notis ad lib. 6. Hist. Franc. c. 11., & l. 7. c. 21: ubi refert, eosdem vel *Cubicularios* appellatos fuisse. Plura habet Dufresne in Gloss., ubi fusius de munere, & gradibus *Domesticorum* edisserit.

(b) Unus Cod. Vat. *regali*: quod seq.

(c) Ven. Edit. gloria *Conda* tuis.

(d) Ibid. & duo Codd. Vat. *Theudericus*. Is fuit Chlotarii frater, Chlodovei filius.

(e) *Tribunus* erat exactor tributorum. Penes tribunos fuisse vel carcerum, atque castrorum custodiam, apparet ex Vita S. Germani Parisiensis Episcopi c. 62., & 68., a Fortunato conscripta, & ex Vita S. Radegundis c. 38. ubi etiam *Tribuni Fisci* nominantur.

(f) Theodebertus filius Theodorici fuit, cui successit in regno.

(g) *Comitiva* dicebatur dignitas Comitis, ad quam videtur gradus fuisse honor Tribuni, & locus. Videsis, quae de *Comitibus* adnotavimus ad superius carmen.

(h) Edit. Ven. mox voluit *meritis*.

(i) Ibidem & in tribus MSS. Vatic. *Theudebaldi*. Porro Theudebaldus Theodeberti filius fuit, qui Patrem, vita functum, ipse immatura adhuc aetate, excepit in regno an. 548. Mortuo autem vel Theudebaldo an. 555., Chlotarius relictum ab illo regnum suo adjunxit, ut narrat Greg. Turon. lib. 4. Hist. Franc. c. 9: sub quo Condo (ut hic refert Fortunatus) honorem suum, ac locum retinuit, quemadmodum & sub Sigiberto, Chlotarii filio, cui Theodorici regnum obtigit, uti narravimus in Vita Fortun. n. 43.

(k) Ed. Ven. publica jura *fovebas*. Unus Cod. Vat. publica *cura* fovebat: duo: *fovebas*: quod placet.

(l) Hinc proclive est intelligere, *Convivas* Regis praestitisse honoris gradu illis, qui Domestici nominabantur. In Concil. Tolet. XII. can. 3., Convivae Regis ii appellantur: *quos regia potestas participes mensae suae efficit*.

(m) Quod Sigibertus in Saxonas arma moverit, constat ex car. 3. lib 6.

(n) Edit. Ven. *quod de natorum funere cura jacet*.

(o) Ibidem & unus Cod. Vatic. *felicius* annis.

(p) Duo Codd. Vat. *prolis* opima.

C A P U T XVII.

*Ad * Gundoarium (a).*

a

* Guntharium.

Excusat litterarum brevitatem Fortunatus, ac suae in Gundoarium benevolentiae vix ullam paginam esse parem affirmat. Laudat deinde Gundoarium ob suavitatem morum, atque sermonis, ac reliquas ejusdem virtutes, praecipue vero in administrando regio patrimonio fidem, ac diligentiam commendat.

Si prodi verbis affectus posset amantis,
Carmina plura tibi pagina nostra daret.

Fortunati in Gundoarium charitas.

Sed quod ab ore loqui nequeo, quod pectore gesto,
   Sit satis ex multis vel modo pauca dari.
Nam si respicias votum per verba canentis,
   Malueram majus, qui tibi parva fero.
Aspicimus sensum totum in dulcedine fusum,
   Quo sine nube doli, corde (*b*) serena micant.
Puro fonte rigans, nectar de fauce redundat,
   Cujus verba libens pectore, corde bibo.
Providus, exertus, vigilans, moderatus, honestus,
   Condimentum animae mens tua semper habet.
Reginae egregiae patrimonia celsa gubernas,
   Quae tibi commisit, sensit ubique fidem.
Nemo piae poterat reginae (*c*) charior esse,
   Quam qui pro meritis talis & ipse foret.
Gundari, longo vigeas placiturus in aevo,
   Conjuge cum propria luce perenne manens.

Gundoarii suavitas cum morum, tum eloquii. *b*

Reliquae ejus virtutes.

In administrando regio Patrimonio fides. *c*

(*a*) Edit. Ven. ad *Guanduarium*.
(*b*) Ibidem & unus Cod. Vat. *corda serena micant*: quod placet.
(*c*) An haec Theodechildis Regina fuisse censenda est: cujus pietatem egregie laudat Fortunatus lib. 6. cap. 5. cujus forte negotia gerebat Gundoarius?

CAPUT XVIII.

Ad Flavum.

Suam in Flavum sedulitatem, ac in mittendis ad ipsum litteris diligentiam commemorat; tum eum amice incusat, quod nihil ad sese litterarum remittat, rogatque, ut quovis demum lubuerit modo, ad se rescribat.

AD carum toties mea pergit epistola Flavum,
   Sic monet officiis sedula cura loqui.
Nunc quoque prosaico, modo mittens carmina versu,
   Blandior afflatu (*a*) debita solvit amor.
Quin tibi pauca ferat, qui vult iter ire viator,
   Nemo mihi tacite praetereundus abit.
* Foetus (*b*) amicitiae te, ut pagina, saepe requirit (*c*),
   Et si vir desit (*d*) portitor (*e*), aura placet.
Attonitis animis ego per vaga nubila prendo (*f*),
   Nullaque suscipio signa relata manu.

Fortunati in Flavum diligentia, ac sedulitas. *a*

* Fetus. *b c d e*

Fortunatus cupide litteras a Flavo expectat. *f*

An

An tibi charta parum peregrina merce rotatur? Rogat eundem, ut quocunque demum modo ad se scribat.
Non amor extorquet, quod neque tempus habet?
Scribere quo possis, discingat fascia (*g*) fagum, g
Cortice dicta legi fit mihi dulce tui.
An tua Romuleum fastidit lingua susurrum?
Quaeso vel Hebraicis reddito verba notis.
Doctus * Achaemeniis (*h*) quaevis praescribito signis, h
* Et Ammoniis.
Aut magis Argolico pange canora sopho.
Barbara fraxineis pingatur runa (*i*) tabellis, i
Quodque papyrus agit, virgula plana valet.
Pagina vel redeat perscripta dolatile (*k*) charta, k
Quod relegi poterit, fructus amantis erit.

(*a*) Edit. Ven. blandior *effectu*: fortasse *affectu*. Unus Cod. Vat. blandior *affatu*.

(*b*) Tres Codd. Vat. *fotus* amicitiae.

(*c*) Edit. Ven. & unus Cod. Vat. pagina *requirat*.

(*d*) In Ven. Edit. iuterpungitur ante *portitor*.

(*e*) Unus Cod. Vat. *potior* aura placet.

(*f*) Edit. Ven. nubila *pendo*.

(*g*) Hujusce obscuri loci hic videtur esse sensus: an idcirco non scribis, quod chartae inopia laboras? Charta vero solebat rotari, unde & *Rotulus* videtur appellari, charta videlicet in Orbis, seu rotae figuram convoluta. At si, inquit, res ita se habet, corticem e fago, quo fasciae instar cingitur, exscindas, & in cortice, tamquam in charta, scribas.

(*h*) *Achaemeniis* (ait Brovv.) habet, cum veteribus libris, MS. Trevir. Favent huic lectioni Edit. Ven., & tres Codd. Vatic. *signa vero Achaemenia* (subdit Idem Brovv.) *accipit Persica, aut Parthica*. Colon. MS. refert *& Ammoniis*, ut idem sit (opinatur idem Brovverus) ac *obscuris*, & *involutis*. A jove quippe Ammone eam vocem putat derivatam, cujus oracula erant inprimis obscura. Sangallensis MS. Glossa refert: *Achaemeniis, idest Chaldaicis*. Addit Brovverus, si signa Achaemenia pro Persicis signis sumantur, nullum dubium remanere: cum & Sidon. in Panegyr., quem Anthemio recitavit, dicat:

Interea te Susa tremunt, ac supplice cultu
Flectit Achaemenius lunatam Persa tiaram.

Cum autem tam apertum Sidonii testimonium habeamus, quid opus est, ut conjecturas aucupemur? Certe Herodotus lib. 3. principem generis Cyri, Achaemenem appellat, & Persas Achaemenidas: ut inde vel litteras Achaemenias pro Persicis usurpatas sit existimandum.

(*i*) Dani litteras suas *Runas* appellabant: quarum quibusdam utebantur ad res gestas scripto consignandas, alias Magicis in praestigiis adhibebant. Easdem solebant oblongis baculis inscribere. Brynolphus in notis ad Sax. MSS. *Antiqui*, ait, *suas* Runas, *hoc est Litteras tabellis ligneis commiserunt* ec. Plura habet ad hanc vocem Brovv.; quae lege, si lubet. At Cl. Scipio Maffejus in Opere, cui titulus *Verona illustrata*, contendit ex Salmasio de Hellen., & Joan. Petro Ludevig in introduct. ad monetas Graecas, easdem esse litteras Runicas, ac Graecas, & Lat. Certe hic a Fortunato, a quo primum eas vult usurpatas fuisse, aperte distinguuntur: praesertim cum *Runas*, *Barbaras* appellet. Unus Cod. Vat., habet *Rhuna*, cum adspiratione. Idem Cod. MS. S. Germani Parisiensis. Item in veteribus libris aliis hanc vocem legi cum adspiratione, animadvertit Brovv. In Calar. sicuti & in Ven. Edit. *rana* pro *Runa* mendose legitur.

(*k*) Dolatilis chartae nomine nil aliud videtur significari, quam tabula, ad usum scribendi edolata.

CAPUT XIX.

Ad Flavum & Evodium.

Flavi, & Evodii fratrum germanam in eadem corporum similitudine charitatem, & concordiam commendat: quibus se tertium additum esse affirmat; ac poscit, ut ad hunc amorem arctius vinciendum vel litterarum colloquia accedant.

Flavi, & Evodii fraterna concordia, & similitudo.

QUam bene conveniunt, genitor quos sustulit unus,
Si simul hos unum pectus utrosque tenet?
a Visceribus (a) iisdem genitos Flavum, Evodiumque,
Prorsus amore uno viscera nostra tegunt.
Alter in alterius mihi visu visus habetur,
Et fratris speciem fratris imago dedit.
Unius ex facie facies mihi nota secundi,
Sic speculo similem forma repressa refert.

Iis se adjungi cupit tertium.

Ergo pari voto paribus dans vota salutis,
Ambos inter ego tertius alter ero.
Hoc cupiens, ut quos charis amplexibus idem
Tres amor unus habet, nos quoque charta liget.

(a) Edit. Ven. *Visceribus genitos isdem.*

CAPUT XX.

Charissimo & omni gratia praedicando Sigismundo Fortunatus salutem.

Suam in Sigismundum sollicitudinem, ac diligentiam declarat: petitque, ut se de Italiae, ac Germaniae rebus, cujusmodi erant tunc, faciat certiorem.

Fortunati sedulitas erga Sigismundum.

FIxus amore tuo, votis inhiantibus adstans,
Quae tibi, chare, salus, saepe requiro viros.
a Quisque viator adest, properans Aquilonis (a) ab axe,
b Quamvis festinum (b), sollicitando, moror,
Seu privata virum, seu publica cura citabit,
Hunc nisi perconter, nullus abibit iter.
Quam vegetus membris, quae te loca, chare, cohercent
Ordine disposito cuncta requirit amor.

Si

Si gravis arma tenens Italas terit hospes arenas,
Aut quae Francus habet, pagina pandat, age.
Quid geris, oro, refer, tamen, ut queo, longius opto,
Vivas pars animae dimidiata meae.

De Italiae, ac Germaniae rebus sollicite inquirit.

(a) Sigismundus videlicet, ad quem scribit, videtur in Germania degisse, ut magis apparet ex seq. carmine.

(b) Edit. Ven. Quamvis *forte nimis* sollicitando moror.

C A P U T XXI.

*Ad Sigismundum, & * Aregisilum (a).*

* Alagisum.

Acceptis Sigismundi, & Aregisili fratrum litteris, qua fuerit laetitia affectus, declarat: atque ex eorum in Gallias adventu fausta sibi omnia, & tranquilla ominatur.

Nomina Amicorum mihi dulcis Epistola pandit,
Hinc Sigimunde nitens, hinc Aregisle decens.
Prosperitas felix ventorum flamina fudit,
Quando mihi charos nunciat aura viros.
Testor utrumque caput, tantum mea vota juvantur,
Quantum sit florens laeta sub imbre seges.
Ne sitiam rapidis aestivo tempore flammis,
Nectarei fontis me recreastis aquis.
Post Italas terras mittis mihi, Rhene, parentes,
Adventu fratrum non peregrinus ero.
Tempore belligero pacis nova gaudia surgunt,
Hic quia venerunt, quos meus optat amor.
Qui mihi (b) festivae diei duplicastis honorem,
Sic vester crescat, munere regis (c), honor.

Fortunati ex acceptis Sigismundi, & Aregisili litteris, laetitia.

Fortunatus eorum adventum sollicite expectat.

(a) Duo Codd. Vat. *Alagislum* habent: atque ita deinceps.

(b) Edit. Ven. *Qui me festivae diei duplicatis honore.*

(c) Hinc licet intelligere, Sigismundum, & Aregisilum, in regno Sigiberti (quod ut alias diximus vel in Germaniam procurrebat) publicum aliquod munus gessisse.

CA-

CAPUT XXII.

a

Ad Bosonem Referendarium (*a*).

Regi, & ejus ministris (inter quos erat Boso) incolumitatem, ac faustitatem a Numine precatur: e florentis Regni, Regisque fortuna augurans, Bosonem quoque ipsum diu felicem, & incolumem futurum. Postremo quemdam se anxie expectare ostendit.

Fortunati vota pro Regis, ac totius regiae familiae felicitate.

b

Sic regat (*b*) omnipotens radiantia culmina regis,
Atque ejus causas arma superna regant.
Sic Dominum, ac servos divina potentia servet,
Et patriae maneat, hoc dominante, salus.
Sic placido regi summus, pius auctor ab alto,
Qui dedit ante Petro, porrigat ipse manum.

Vota pro Bosone sigillatim.

Sic te longaeyi comitetur gratia regis,
Et florente illo, gaudia fixa metas.

Fortunatus quendam a Bosone mittendum anxie expectat.

c

Hoc rogo quam citius veniat, quicunque jubetur,
Ne gravet ultra animos hic mora tarda meos.
Nam qui (*c*) festinat, statuit quod certa voluntas,
Si votum acceleret, dulcius esse solet.
Illud enim nimium per verba precantia posco,
Commender Domino, te memorante, meo.
Actibus excellens maneas per saecula foelix,
Et memor ipse mei, dulcis amice, vale.

(*a*) Referendarii apud Reges Francorum erant ii, quibus regii annuli custodia fuerat demandata; ac ipsi Diplomata obsignabant: ut patet ex Greg. Tur. lib. 5. Hist. Franc. c. 3. Cl. Mabillon. de re Diplom. l. 2. c. 11., fusius edisserit de officio, ac praerogativis Referendarii. Utrum vero hic idem Boso fuerit, qui *Guntramnus-Boso* Dux a Greg. Tur. appellatur passim in Hist. Franc., cum is Guntramni Regis copias duceret, haud lubet definire. Si ergo is fuit, antea Referendarius fuisse dicendus est, postea vero Dux creatus.

(*b*) Edit. Ven. Sic *tegat* Omnipotens.

(*c*) Ibid. Nam *si festinet*.

CAPUT XXIII.

Ad Paternum.

Paternum laudat ex nominis etymologia, & ejus in se liberalitatem commemorat.

a. Etymon Paterni.

Nominis auspicio fulgent tua facta, Paterne (*a*),
Munere qui proprio te facis esse patrem.

Servi-

Servitii nostri non immemor omnia praestas,
Et tibi devotis das pia vota libens.
Ut bona distribuas, modo qui tam promptus haberis,
Unde magis praestes, amplificentur opes.

Paterni in Fortunatum, & alios liberalitas.

(a) Hic idem Paternus esse videtur, ad quem extat supra scriptum car. 32. lib. 3.

CAPUT XXIV.

Versus in (a) Gavatis (b).

a b

Occasione quarumdam Paropsidum argentearum, ac verborum iisdem inscriptorum, Fortunatus integritatem, ac puritatem animi ex illo opere, ac materia legenti commendat.

Ut igne argentum probatur, sic hominum integritas se prodit.

QUi legis in pulchro circumdata verba metallo,
Si venias (c) purus, hoc imitaris opus.
Nam velut argentum calida fornace probatur,
Sic se purgato pectore prodit homo.

c

(a) *Gavatae* dicebantur lances, sive paropsides, epulis continendis aptae, quasi *cavatae*. Hinc Isidor. lib. 20. Orig. cap. 4. *Lancis gavata, quasi cavatâ, g pro c littera posita. Hinc & concha: sed illa cavata ista concava*: & in Gloss. Dufresf. *Paropsis gavata, vel catinus*. Fortunatus eodem vocabulo usus est, ad Agnetem scribens c. 10. l. 11., inquiens:

Carnea dona tument argentea gavata perfert.

Brovverus censet, hoc nomen manasse a concha, cujus figuram *Gavata*, sive *Gabata* praeseferret, quae a Gallis, ait, *Cavette* dicitur. Hoc nomen vel ab Ethnicis scriptoribus usurpatur, ut animadvertit idem Brovv.

(b) Edit. Ven. in *cavatis*.

(c) Ibidem si *venies* purus.

CAPUT XXV.

Ad convivam.

Convivam, ad domesticas, ac vulgares epulas invitatum, amore laute exceptum fuisse ostendit.

QUi venis ad charos conviva fidelis amicos,
Quod minus est epulis, plus in amore capis.
Non (a) haec per pelagus peregrinus detulit hospes, a
Sume libens, patrii quod genuere lares.

(a) Ven. Edit. non *te* per pelagus.

CA-

CAPUT XXVI.

Ad eundem.

Poetam quendam a feriis curis ad convivii festivitatem invitat: ita tamen, ut miscens jocos, honestatem tueatur.

a QUamvis doctiloquax te feria (*a*) cura fatiget,
Huc veniens festos misce, poeta, jocos.
b Sic tamen, ut propriam rationem servet (*b*) honestas:
Nam solet incautus sermo movere manus.

(*a*) Edit. Ven. te *semper* cura fatiget.

(*b*) Unus Cod. Vat. servet *honestus*. Ven. Edit. *honesti*:

CAPUT XXVII.

De brevitate vitae.

Ex vitae brevitate, & infirmitate virtutes animi, ac coelestes delicias commendat.

VIta brevis hominum, fugiunt prasentia rerum,
Tu cole, quae potius non moritura manent.
a Erige justitiam, cole (*a*) pacem, dilige Christum.
Expete delicias, quas sine fine geras.

(*a*) Edit. Ven. *tene* pacem.

CAPUT XXVIII.

Ad eundem.

A strepitu, ac negotiis forensibus quendam ad convivii jucunditatem, ac securitatem invitat.

PElle Palatinas post multa negotia rixas,
Vivere jocunde mensa benigna monet.
Causae, irae, strepitus sileant, fora, jurgia, leges,
Hic placeat requies, quam dat amica dies.

CA-

CAPUT XXIX.

Ad convivam.

Rogat convivam, ut litium, ac jurgiorum depositis studiis, liberum, ac tranquillum animum ad convivium afferat.

TE (a) rogo, pacificos animos ad prandia defer (b): a b
Hostem quaere alibi, si tibi pugna placet.
Deliciis mediis lites agitare recuses:
Arma tibi campus, mensa ministret olus.

(a) Ed. Ven. *Haec* rogo: duo Codd. Vat. *quem* rogo.

(b) Edit. Ven. & unus Cod. Vatic. ad prandia *refer*.

CAPUT XXX.

Ad eundem.

Invitat quendam; ac flagitat; ut quam magnanimitatem habet in rebus bellicis; eandem ad calices afferat. Convivium suum non tam ex cibis, quam ex benevolentia commendat.

SI tibi magnanimus rigida virtute videris,
Secure ad calices fortia bella refer.
Qui venit huc nostrae (a) dapes cognoscere mensae a
Commendet positos gratia sola cibos.

(a) Edit. Ven. qui venit huc *nostras epulas* cognoscere mensae.

CAPUT XXXI.

Ad Galactorium (a) Comitem. a

Saepius se optasse narrat Fortunatus, ut nauta fieret, quo, secundis ventis; ac fluctibus; Burdegalam quamocyssime perveniret, ac Galactorium Comitem inviseret. Sed inde se deterritum fuisse narrat ex periculosae navigationis metu. Quod tamen egisset praesens, per litteras se dicit praestare. Ad extremum toti Galactorii domui bona, ac fausta precatur, & rogat, ut se Pontifici Burdegalensi commendet.

SAepius optaram fieri me remige nautam,
Cursibus undifragis ut ratis iret aquis.

Exoptat Fortunatus Burdigalam, ad amplexum Galactorii, plenis velis, & secundo flumine, venire.

Flatibus aut rapidis per dorſa Garumnica ferrer,
    Burdegalenſe petens ut celer actus iter:
Velaque fluctivagum traherent, Aquilone ſecundo,
    Me quoque littoreo redderet aura ſinu:

Gundegiſilus, Epiſcopus Burdigalenſis.

Qua pius antiſtes ſacra Gundegiſilus (*b*) offert,
b   Culmine pro populi qua micat ara (*c*) Dei:
c Tu quoque, quo (*d*) reſides, meritis comes ample ſerenis,
d   Cara, Galactori, ſedula cura mihi.
e Cui rite (*e*) excellens rex Guntheramnus honores,

Galactorius a Guntramno Rege honoribus affectus.

    Majus adhuc debet, qui tibi magna dedit.

** Amor.*

Navigationis timore retinetur Fortunatus, quominus Burdigalam eat.

Cum tamen hoc vellem, timor obſtitit, & * Hunus (*f*) ille
    Qui cumulo rapidae mons fremit albus aquae.
Dulcedo invitat civilis, & unda repugnat,
    Sic vocat, atque vetat hinc amor, inde pavor.
f Plane hoc, quod ſupereſt, ſolvat vel Epiſtola currens,
g   Littera, quod facerem (*g*), reddat amore vicem.

Vota Fortunati pro ſalute, & dignitate Galactorii.

Maxime nunc igitur te, dulcis amice, ſaluto,
    Sperans a Domino te ſupereſſe diu.
Cumque domo, ſociis, antiſtite, conjuge, natis,
    Vive comes, cui ſint jura regenda ducis:
Pontifici ſummo commender, opime, precatu,
    Sic tua pars meritis ſit data dextra polis.
h i Si ſupereſt aliquid, hoc (*h*) forte tributa redundant (*i*),
k   Qui modo mitto apices, te rogo mitte pices (*k*).

(*a*) Ad hunc eundem Galactorium ſcribit Fortunatus, lib.10. cap.22. quo in carmine gratulatur, quod is e Defenſore Judex renuntiatus fuiſſet, atque eidem amplioris dignitatis acceſſionem auguratur. Ibidem indicat, quod is jam Comes Burdigalenſis eſſet, hiſce verſibus:

Veniſti tandem, quod debebaris, amice,
    Ante Comes merito, quam datus eſſet honor
Burdigalenſis eras, & cum Defenſor, amator &c.

(*b*) Gundegiſilus ſucceſſit Bertchramno in ſede Burdigalenſi an.585., antea Comes Santonicus, cognomento *Dodo*: ut refert Greg.Turon. Hiſt. Franc. lib.8. cap.22. Is deinde operam ſuam interpoſuit in ſedandis gravibus turbis, ac diſſidiis, ortis in Monaſterio Pictavienſi poſt obitum S.Radegundis.

(*c*) Edit.Ven. *qui* micat *aula* Dei. Duo Codd. Vat. *qui* micat.

(*d*) Edit. Ven. tu quoque, *qui* reſides.

(*e*) Ibidem *currit &* excellens:corrupte.

(*f*) Ibid. obſtitit *ultimus* ille. Sed pleraque MSS. *Hunus ille*: ſicuti & Codd.Vat. In Trev. & Colon. *Etbimus*: ut refert Brovv. Porro Hunus, mons ſive ſcopulus videtur eſſe ad Garomnam fluvium poſitus, qui periculum navigantibus crearet.

(*g*) Edit. Ven. quod *facilem* reddat.

(*h*) Ib. *quod* forte.

(*i*) Unus Cod. Vat. *redundent*.

(*k*) Videtur hoc loco jocari Fortunatus, ac muneris aliquid a Galactorio, pro ſcripto poemate, efflagitare. Ambigit Brovverus, utrum picis nomine taeda, vel liquor e pinu collectus, an monetae genus indicetur: atque propenſior eſt, ut hoc poſtremum ſignificari putet.

VE-

VENANTII HONORII CLEMENTIANI FORTUNATI

PRESBYTERI ITALICI

LIBER OCTAVUS.

CAPUT I.

De (a) nomine suo ad diversos. a

Fortunatus scribit ad Poetas, & Oratores universim, & nominatim ad Christianos de fortuna sua, & conditione: tum occasione data, Radegundem egregie laudat: cujus votis ac precibus in Gallia se narrat remansisse: singulos invitat ad extremum, quo pia carmina, ac litteras mittant ad eandem Radegundem.

ONIAS avido qui lambitis ore camoenas, Ad Poetas, & Oratores, & Christianos omnes locutio.
Castaliusque (b) quibus sumitur arte liquor: b
Quos bene fruge sua Demosthenis horrea ditant,
Largus & irriguis implet Homerus aquis:
Fercula sive quibus fert (c) dives uterque minister, c
Tullius ore cibum, pocula fonte Maro.
Vos quoque, qui numquam morituras carpitis escas,
Quas Paradisiaco germine Christus * habet (d). * *Alit, adit.* d
Facundo tonitru penetrati, qui retinentur
Nunc monitis Pauli, postea clave Petri:
Fortunatus ego hinc humili prece, voce saluto,
Italiae genitum Gallica rura tenent. Fortunatus, natione Italus, degit in Gallia. Habitat Pictavis.
Pictavis residens; qua sanctus Hilarius olim,
Natus in urbe fuit, notus in orbe pater.
Eloquii currente rota, penetravit ad Indos, S. Hilarii elogium.
Ingeniumque potens ultima Thule (e) colit. e
Perfundens cunctas, vice solis, lumine terras,
Cujus dona * Sacae (f), Persa, Britannus habet. * *Favens.* f
Christicola Scythicas laxavit amore (g) pruinas: g
Dogmate ferventi frigida corda calent.

h

Fortunatus, cum venisset in Galliam, ut S. Martini sepulchrum inviseret precibus Radegundis, & votis illic remanet. Regium Radegundis genus.

Ejusdem virtus in regia conditione & ornatu commutando cum paupere vita pro Christo.

i k l m n o

Martinum (*h*) cupiens, voto Radegundis adhaesi,
　Quam genuit coelo terra Toringa sacro.
Germine regali pia neptis Herminefredi (*i*),
　Cui de fratre patris Hamalafredus (*k*) adest.
Mens ornata bonis fugitivos spernit (*l*) honores,
　Sciens (*m*) in solo firma manere Deo.
Regia lactineo (*n*) commutans pallia cultu,
　Vilior ancillae vestis amata tegit.
Splendida serraco (*o*) quondam subvecta superbo,
　Nunc terit obsequio planta modesta lutum.
Quae prius insertis onerata est dextra smaragdis,
　Servit inops famulis sedulitate suis.
Aulae celsa regens quondam, modo jussa ministrat,
　Quae dominando prius, nunc famulando placet.

Ejus modestia, & humilitas.

Paupertate potens, & solo libera voto,
　Clarius abjecto stat radiata loco.
Aurea fulcra tenens jam tum sibi vilis honore,
　Effugit extructum, pulvere fusa, thorum.
Si contemnatur, tunc nobilis esse fatetur,
　Et putat esse minor, si datur ullus honor.

Sanctas, & pias foeminas suis virtutibus refert, ac imitatur.

p q

Parca cibo Eustochium superans, abstemia Paulam,
　Vulnera quo curet, dux Fabiola monet (*p*):
Melaniam studio reparans, pietate Blesillam,
　Marcellam votis (*q*) aequiparare valens:
Obsequio Martham renovat, lachrymisque Mariam,
　Pervigil Eugeniam, vult patiendo Teclam.
Sensibus ista gerit, quicquid laudatur in illis,
　Signa recognosco, quae prius acta lego.
Omnia despiciens, & adhuc in corpore constans,
　Spiritus hic vivit, sed caro functa jacet.
Terram habitans, coelos intrat, bene libera sensu,
　Atque homines inter jam super astra petit.

Assidua SS. Patrum lectione alitur.

Cujus sunt epulae, quicquid pia regula pangit,
　Quicquid Gregorius, Basiliusque docent:
Acer Athanasius, quod lenis Hilarius edunt,
　Quos causae socios lux tenet una duos.
Quod tonat Ambrosius, Hieronymus atque coruscat,
　Sive Augustinus fonte fluente rigat:

Eadem vivit sub regula S. Caesarii.

r s

Sedulius dulcis, quod Orosius edit acutus,
　Regula Caesarii (*r*) linea nata (*s*) sibi est.

His

His alitur jejuna cibis, palpata nec unquam
Fit caro, sit nisi jam spiritus ante satur.
Caetera nunc taceam, melius quae (*t*) teste tonante, *t*
Judicioque Dei glorificata manent.
Cui sua quisque potest, sanctorum carmina vatum
Mittat in exiguis munera larga libris.
Se putet inde Dei dotare manentia templa,
Quisquis ei votis scripta beata ferat.
Haec quoque qui legitis, rogo, reddite verba salutis,
Nam mihi charta levis, pondus amoris erit.

Invitat omnes Fortunatus, ut ad Radegundem pia scripta, & litteras mittant.

(*a*) Unus Cod. Vat. *ex* nomine suo.

(*b*) Ibid. *Castalibusque* quibus.

(*c*) Ibid. Quibus *fere* dives.

(*d*) Edit. Ven. Christus *alit*. Tres Codd. Vat. Christus *adit*.

(*e*) Edit. Ven. & duo Codd. Vatic. *Thyle* colit.

(*f*) Edit. Ven. & tres Codd. Vat. eujus dona *favens*. Brovv. ex MSS. se restituisse dicit *Sacae*: additque *Sacas* a Persis appellatos Scythas, ut constat ex Plinio l.6.c.17. & Strabone l.11.

(*g*) Unus Cod. Vat. laxavit *honore* pruinas. Animadvertit Brovv., Fortunatum hoc in loco imitatum Prudentium, qui in Apotheosi sic ait:

Laxavit Scythicas, verbo penetrante, pruinas
Vox Evangelica.

(*h*) Vide Fortunati vitam n.51.

(*i*) Hermenefridus Radegundis patruus fuit, is, qui Radegundis ipsius Patrem necandum curavit. Ipse postea magno praelio victus a Theodorico, & Chlotario, Francorum Regibus, jussu Theodorici, [ut creditum est], e muro praecipitatus interiit. Legesis Greg. Tur. l.3. cap.8.

(*k*) De Hamalefredo, Radegundis patruele, atque hujusce in illum singulari charitate lege poema, quod de Thoringiae excidio inscribitur: qnod habes infra positum in suppl. ad Op. Fortunati.

(*l*) Edit. Ven. & duo Codd. Vat. *sprevit* honores.

(*m*) Edit. Ven. *mallens* in solo.

(*n*) Ibid. regla *lucifero*.

(*o*) Vide supra notas in carmen septimum lib.6.

(*p*) Radegundis hic cum Fabiola, Matrona Romana, poenitentiae laude, comparatur: quae postrema eum maritum repudiasset, ac novas, eo superstite, nuptias iniisset, usa civilis legis indulgentia, hujusce noxae expiandae causa, gravi, ac diuturna poenitentia perfuncta est. De ipsa encomium texit Hieron. epist.84.

(*q*) Unus Cod. Vat. *vobis* aequiparare.

(*r*) Vide, quae in Vita Fortunatus diximus num.82.

(*s*) Linea *lata* sibi est.

(*t*) Edit. Ven. melius *quia* teste.

CA-

CAPUT II.

a

De itinere suo, cum ad domnum Germanum (a) ire deberet, & a domna Rhadegunde teneretur.

Fortunatus, instante die, quo ad Germanum, Parisiensem Antistitem, sibi erat proficiscendum, Radegundis amore refert se retineri: quorum uterque sibi erat charissimus: sed alter Episcopali loco, & gradu anteibat: altera vero sibi ob majorem charitatem erat conjunctior. Quamvis itaque a Radegunde corporis praesentia erat abfuturus: animo semper tamen se praesentem futurum affirmat.

Fortunatus iter parat ad S. Germanum, Episcopum Parisiensem.

Amore Radegundis, quominus eat, retinetur.

Uterque carus Fortunato, quorum par erat pietatis studium, ac virtus.

EMicat ecce dies, nobis iter instat agendum,
 Debita persolvens, emicat (b) ecce dies.
Me vocat inde pater radians Germanus in orbe,
 Hinc retinet mater, me vocat inde pater.
Dulcis uterque mihi, voto amplectente, cohaesit,
 Plenus amore Dei, dulcis uterque mihi.
Carior haec animo quamquam sit, & ille Beato,
 * Carior (c) ille gradu, carior haec animo.
Mens tenet una duos aequali calce viantes,
 Ad pia tendentes mens tenet una duos.
Proficit alterutrum, quicquid bene gesserit alter,
 Unius omne bonum proficit alterutrum.
Sunt quia corde pares, jussus non ire recuso,
 Obsequar ambobus, sunt quia corde pares.
Nec tamen hinc abeo, quamvis nova tecta videbo,
 Corpore discedo, nec tamen hinc abeo.
Hic ego totus (d) ero, nec corde, ac mente revellor,
 Sic quoque dum redeo (e), hic ego totus ero.
Porrigat arma mihi coelestia mater eunti:
 Ut sibi plus habeat, porrigat arma mihi.

b

* *Clarior.*

c

Quamvis abesset Fortunatus, animo tamen semper erat praesens Radegundi.

d

e

(a) Titulus in Edit. Ven. sic habet: cum ad Domnum Germanum *rediret*. Obiit S.Germanus Parisiensis an 576: ante quod tempus proinde hoc poema elucubratum fuit.

(b) Vide, quae de hoc Poem. genere diximus in notis ad carmen. 3. lib. 3.

(c) Duo Codd. Vat. *clarior*.

(d) In uno Cod. Vat. hic ego *tutus* ero: idque bis.

(e) Unus Cod. Vatic. sic quoque dum *sedeo*: corrupte.

CAPUT III.

Hymnus (a) de nativitate Domini. a

A Gnoscat omne saeculum
Venisse vitae praemium:
Post hostis asperi jugum,
Apparuit redemptio.
Isaias (b) quae concinit, b
Completa sunt in Virgine,
Annunciavit Angelus,
Sanctus replevit Spiritus.
Maria ventre concipit
Verbi fideli (c) semine, c
Quem totus * mundus (d) non capit, * Orbis. d
Portant puellae viscera.
Radix Jesse floruit,
Et virga (e) fructum edidit. e
Foecunda partum protulit,
Et virgo mater permanet.
Praesepe poni pertulit,
Qui lucis autor extitit,
Cum patre coelos condidit.
Sub matre pannos induit.
Legem dedit qui saeculo,
Cujus decem praecepta sunt
Dignando factus est homo,
Sub legis esse vinculo.
Adam vetus quod polluit,
Adam novus hoc abluit,
Tumens quod ille dejicit,
Humillimus hic erigit.
Jam nata lux est, & salus,
Fugata nox, & vita (f) mors, f
Venite gentes, credite,
Deum Maria protulit.

(a) Hic hymnus deest in Ven. Edit., & tribus MSS. Codd. Vat. Deerat item in MSS., quae Brovv. prae manibus habuit. At Morbachensis Cod., quo usus Fabricius est, eum exhibebat, e quo duo cola *praesepe* ec. &, *legem dedit* ec. quaternis jambis con-

constantia, se desumpsisse Brovverus profitetur. Legitur quoque in Hymnario Cl. Card. Tomasi sub hoc titulo: *Venantii, Honorii, Clementiani, Fortunati, Episcopi Pictaviensis*.

(*b*) In hymn. supra laudato. *Esaias* quae *cecinit*.

(*c*) Ibidem verbi *fidelis*. Ita & Fabricius.

(*d*) Ib. quem totus *Orbis*. Ita & Fabricius.

(*e*) Ib. & *virgo* fructum. Fabric. *fructus*.

(*f*) Fabric. *victa* mors: quod placet.

CAPUT IV.

De S. Maria.

a Quem (*a*) terra pontus, aethera
Colunt, adorant, praedicant,
Trinam regentem machinam,
Claustrum Mariae bajulat.
Cui luna, sol, & omnia
Deserviunt per tempora,
Perfusa coeli gratia,
Gestant puellae viscera.
Mirantur ergo saecula,
Quod Angelus fert semina:
Quod autem Virgo concipit,
Et corde credens accipit,
Beata Mater munere,
Cujus supernus artifex,
Mundum pugillo continens,
Ventris sub arca clausus est.
Beata coeli nuntio
Foecunda Sancto Spiritu,
Desideratus gentibus,
Cujus per alvum fusus est.

Divisio.

O Gloriosa Domina
Excelsa super sidera
Qui te creavit provide,
Lactasti sacro ubere.
Quod Eva tristis abstulit
Tu reddis almo germine:
Intrent ut astra flebiles,
Coeli fenestra facta es.

Tu

Tu Regis alti janua,
Et porta lucis fulgida:
Vitam datam per virginem
Gentes redemptae plaudite.
Gloria tibi Domine ec.

(a) Iste quoque Hymnus, sicut & sequens, in honorem SSmae Deiparae scripti, quos Ecclesia usu suo jam consecravit, leguntur sub hac epigraphe in dicto Hymn. Cl. Tomasi: *V.H. Fortunati, Episcopi Pictaviensis*: quos proinde hymnos hic attexere visum est.

C A P U T V.

De Sancta Maria.

Ave maris stella
Dei Mater alma,
Atque semper virgo
Felix coeli porta.
Sumens illud Ave
Gabrielis ore,
Funda nos in pace,
Mutans Evae nomen.
Solve vincla reis,
Profer lumen caecis,
Mala nostra pelle,
Bona cuncta posce.
Monstra te esse Matrem;
Sumat per te preces,
Qui pro nobis natus
Tulit esse tuus.
Virgo singularis,
Inter omnes mitis,
Nos culpis solutos,
Mites fac, & castos;
Vitam praesta puram,
Iter para tutum,
Ut videntes Jesum,
Semper collaetemur.
Sit laus &c.

C A P U T VI.

In nomine (a) Domini nostri Jesu Christi, & Dominae meae Mariae, Matris ejus. De Virginitate, a

In hoc poemate de Virginitate, quod scriptum est Agneti Abbatissae, coelestium Spirituum chori, aliorumque Sanctorum coetus, ac festa describuntur. In eodem Radegundis egregie laudatur, atque ejus exemplum ad virtutis studium, & imitationem Agneti proponitur. Postremo coelestis triumphus, & Christus, in concione Sanctorum, arduos Virginitatis labores, ejusque laudes, & fructus praedicans inducitur: ac quanto illa anteat conjugio, cum ex propriis ejus laudibus, tum ex aerumnis, ac laboribus nuptiarum, declaratur.

Culmina multa polos radianti lumine (b) complent, Coelestes chori, atque coetus. b
Laetanturque piis agmina sancta choris,

 Car-

Carmine Davidico plaudentia brachia texunt :
* *Creduntur que.* — * Creditur & sacro tripudiare gradu.
Coetibus Angelicis hominum sociata propago,
Reddit honorificum laudis amore sonum,
c — Alternis vicibus (*c*) divina poemata psallunt,
Atque Creatori mystica verba canunt.
Lucida sydereo coeli strepit aula tumultu,
Laudibus & Domini concutit astra fragor.
Coetus Patriarcharum. — Hinc Patriarcharum resonant modulamina vocum,
* *Palma.* — Inter quos Abrahae est maxima * cura (*d*) fide.
d — A quo acceperunt, reddunt dehinc verba Prophetae,
Moses ante alios dux, mare teste, viros.
Apostoli. — Inde favent fratres, & celsa caterva piorum,
Lumen Apostolicum praemeditante Petro,
e — Qui valet ex meritis cineres animare sepultos (*e*),
Et revocare diem, voce jubente, potest.
Martyres. — Hinc mercede pari sequitur prius ordo senatum,
In quibus est Stephanus, victor honore prior.
* *Siti.* — Quos saxis, gladiisque, fame, * site, frigore, flammis;
Ereptos terris jungit in astra fides.
Casibus heu variis, quos sic tulit ira furentis,
Etsi mors dispar, lux tamen una tenet.
Virgines, quarum caput sanctissima Deipara. — Inde Dei genitrix, pia Virgo, Maria coruscat,
* *Virgineque.* — * Virgineasque (*f*) agni de grege ducit oves.
Ipsa (*g*) puellari medio circundata coetu,
Luce pudicitiae splendida castra trahit.
g — Per Paradisiacas epulas sua vota canentes,
h — Ista legit (*h*) violas, carpit & illa rosas.
Pratorum gemmas, ac lilia pollice rumpunt,
Et quod odoratum est, flore comante, metunt.
i — Euphemia (*i*) illic, pariter quoque plaudit Agathe,
Et Justina simul, consociante Tecla.
k — Hic Paulina, Agnes, Basilissa (*k*), Eugenia regnant,
Et quascumque sacer vexit ad astra pudor.
Felices, quarum Christi contingit amore
Vivere perpetuo nomina fixa libro.
* *Casaria.* — Has inter comites conjuncta * Cesaria (*l*) fulget,
l — Temporibus nostris Arelatense decus.
Caesarii monitis luci sociata perenni,
Si non Martyrii, virginitatis ope,

Quos

Quos Liliola (*m*) refert, aequatis moribus, ambos, *m*
Et claram haeredem proxima palma manet.
Et quaecunque suos vigilans meditabitur actus,
His erit egregio participanda gradu.
Concipiente fide Christi Radegundes amore — S. Radegundis pietas & vitae institutum.
Caesarii lambit regula quicquid habet.
Cujus Pontificis refluentia pectore mella
Colligit, & rivos insatiata bibit.
Quantum fonte trahit, tantum sitis addita crescit,
Et de rore Dei plus madefacta calet.
Nec sibi (*n*), sed cunctis generaliter unica vivens, *n*
Felix angustam pandit ad astra viam.
Sed tibi prae reliquis, mater pia, charior instat,
Eligit (*o*) excelso consociare choro. *o*
Res probat ipsa tamen, quoniam quae filia constas, — Agnetem Monasterio Pictaviensi eadem praeficit.
Te matrem votis optat habere suam.
Quamque suis genibus charam nutrivit alumnam,
Praeficit ecce suo constituenda loco:
Et quae te semper baculi moramine rexit,
Prompta sub imperio vult magis esse tuo.
Proficit illa sibi, cum tu praeponeris illi,
Illa subit votum (*p*), te potiente gradu. *p*
Ecce diem festum (*q*) tandem, pietate tonantis, *q*
* Quem (*r*) precibus genitrix saepe rogabat, habet; *r*
Cujus respirant tacito praecordia pulsu, — * Quam. Dies festus a Radegunde expectatus.
Angustosque (*s*) animos gaudia larga replent. *s*
Expectata nimis oculos ad tempora tendens,
Semina laetitiae dona superna metit.
Optat adhuc supplex, unum quod restat honoris,
Ut placeas Christo, consocianda polo.
Qualiter haec capias, labor esse videtur agentis.
Sed labor iste brevis fruge replendus erit.
Servitio Domini subdenda est ad juga cervix,
Nec grave, sed leve fit, quicquid amore feres.
Non aliunde petas, in matre exempla require; — Agnetem exemplo Radegundis ad virtutem exacuit.
Aspicis ante oculos, quod mediteris, opus;
Cum qua festinas simul esse in luce perenni,
Condecet hic simili currere lege viam.
Sit tibi dulce decus, veneranda Cesaria praesens,
Praesule Caesario non caritura tuo.

t Illos corde sequens, mandataque corpore comples (*t*),
Ut teneas flores, has imiteris apes.
u Respice, qui voluit (*u*) nasci se ventre puellae,
Et Domini summi qua caro carne venit.
Verbum caro fit ex Maria Virgine. Spiritus intactam venerabilis attigit alvum,
Virgineam cupiens inhabitare domum.
Hanc Deus ingrediens, hominis quae nesciit usum,
Sola suo nato conscia virgo viro.
* *Lusit.* Concipiente fide, nullo se semine * lusit (*x*),
x Et quo factus homo est; non fuit alter homo.
Quam Deo placeat Virginitas. Virginitas felix, quae partu est digna tonantis,
Quae meruit dominum progenerare suum.
Templa creatoris sunt membra pudica puellae,
Et habitat proprius tale cubile Deus.
Quantum sponsa potest de virginitate placere,
* *Cui.* Ipsa * Dei (*y*) genitrix nonnisi virgo placet.
y Sara, Rebecca (*z*), Rachel, Esther, Judit, Anna, Noemi.
z Quamvis praecipue culmen ad astra levent:
S. Mariae praerogativa singularis. Nulla tamen meruit mundi generare parentem,
Quae dominum peperit, clausa Maria manet.
* *Ad ubera.* Intemerata Deum suspendit * ab ubere (*aa*) natum,
aa Et panem coeli munere lactis alit.
* *Viscera.* Hoc ergo in sponsae nunc * viscere (*bb*) diligit ipse,
bb
* *Matrem.* Quod prius in * matre (*cc*) legit honore sacer.
cc Pectora liberius penetrat sibi cognita soli,
Et quo nemo fuit, laetior intrat iter.
* *Qua.* Haec sua membra putans, * quae nulla injuria suscat,
Quae neque sunt alio participata viro,
Mitis in affectu, pectus complectitur illud,
* *Colens.* Promptus amore * colens, quo alter amator abest.
Cum sua regna Deus pariter velit omnibus esse,
Hoc commune tamen Christus habere fugit.
Per paradisiacas epulas cupit esse cohaeres,
Virgineam solus vult habitare domum.
Deus pudicitiae tutor, amator, & vindex. Castra pudicitiae melius rex ipse tuetur,
Si sibi non violet turba dicata fidem.
Ipse voluntatem si viderit esse fidelem,
Proque suis famulis & Deus arma tenet.
dd Lorica, galea (*dd*), clypeo praemunit amantem,
ee Et stabilit (*ee*) solidum mentis in arce gradum.

* Ballista

* Balliſta (*ff*) jaculans pro te mox exit in hoſtem, * *Balliſtam.*
Perdat ut adverſos, qui tibi bella movent, *ff* Virginum in coelo
Currit ad amplexus poſt praelia geſta triumphans, gloria & triumphus.
Infigens labiis oſcula caſta ſacris.
Blanditur, refovet, veneratur, honorat, obumbrat,
Et locat in thalamo membra pudica ſuo.
Syderei proceres, ad regia vota frequentes,
Certatim veniunt, adglomerando chorum.
Quo praeter Cherubin, Seraphin, reliquoſque beatos,
Aligeros * comites, quos tegit umbra Dei: * *Angelicos.*
Bis duodena ſenum concurſat gloria vatum
Attonitu, ſenſu plaudere, voce, manu.
His venit Helias, illis in curribus Enoch,
Et nati dono, Virgo Maria prior.
* Juriſconſulti Pauli comitante volatu, * *Legis.*
Princeps Romana currit ab arce Petrus.
Conveniunt ad feſta ſimul ſua dona ferentes,
Hi, quórum cineres urbs, caput orbis, habet,
Culmen Apoſtolicum, radianti luce coruſcum:
Nobilis Andream mittit Achaia ſuum.
Praecipuum meritis Epheſus veneranda Joannem, Sanctorum in coelo
Dirigit & Jacobos terra beata ſacros. numerus, ac nomina.
Laeta ſuis votis Hierapolis alma Philippum,
Producens Thomam munus Edeſſa pium.
Inde triumphantem fert India Bartholomaeum,
Matthaeum eximium Naddaver (*gg*) alta virum. *gg*
Hinc Simonem, ac Judam lumen Perſida gemellum,
Laeta (*hh*) relaxato mittit ad aſtra ſinu. *hh*
Et ſine rore ferax Aegyptus torrida Marcum.
Lucae Evangelica participante tuba.
Africa Cyprianum, dat Siſcia (*ii*) clara Quirinum. *ii*
Vincentj Hiſpana ſurgit ab arce decus.
Egregium Albanum foecunda Britannia profert,
Maſſilia Victor martyr ab urbe venit.
Porrigit ipſa decens Arelas pia dona Geneſi,
Aſtris Caeſario concomitante ſuo.
Ipſe Pariſiaca properat Dionyſius urbe,
Auguſtoduno, Symphoriane, venis.
Privatum (*kk*) Gabalus, Julianum Arvernus abundans (*ll*), *kk ll*
Ferreolum pariter pulchra Vienna gerit.

Hinc

Hinc simul Hilarium, Martinum Gallia mittit,
    Te quoque, Laurenti, Roma, Beate, tulit (*mm*). mm
nn Felicem meritis Vicetia (*nn*) laeta refundit,
    Et Fortunatum fert Aquileja suum.
Vitalem, ac reliquos, quos chara Ravenna sepultat,
    Gervasium, Ambrosium, Mediolane, meum.
oo Justinam (*oo*) Patavum, Euphemiam huc Chalcedon offert,
pp   Eulalia Emerita (*pp*) tollit ab urbe caput.
qq Caeciliam (*qq*) Sicula profert, Seleucia Teclam,
rr   Et Legio (*rr*) felix Agaunensis adest.
Europae, atque Asiae quis lumina tanta recurrat?
    Vel tua quis possit pignora, Roma, loqui?
Undique collectos diversis partibus orbis,
    Agminibus junctis regia pompa trahit.
Intrant, sydereo vernantes lumine, portas:
    Excipit hos proceres urbs patefacta poli.
Incedit sensim tunc praetextata potestas,
    Ordine patricio sic potitura loco.
Concio Sanctorum. Nobilitas coeli, dives Cruce, sanguine Christi,
* Thoros. ss   Festinat festos concelebrare * choros (*ss*).
Paupertas terrae, censu coeleste redundans,
    Consulibus tantis regia vota colit.
* Nemorosa. Undique distinctae * numerosa sedilia complent,
    Attonitique silent, rege loquente, patres.
Christus in concione Sanctorum Virginitatis laudes, & Virginum in ea tuenda labores, & certamina depraedicat. Majestas arcana Dei tum pondere fixo,
    Alloquitur proceres, quos sua dextra regit.
Haec mihi pollicitum servavit virgo pudorem,
    Nec voluit placitam dilacerare fidem:
Sollicitis animis, sponsi vestigia sectans,
    Et mea vota petens, inviolata venit.
Per tribulos gradiens, spinae cavefecit acumen.
    Sentibus in mediis nescia ferre vepres.
* Emorro. Vipera, seps (*tt*), jaculus, basiliscus, * hemorrois, aspis,
tt   Faucibus horrificis sibila torsit iners,
Inde sagitta volans, hinc terruit arcus euntem,
    Docta sed insidiis cautius ire suis,
Inter tot hostes nulli se subdidit insons,
    Vulnera suscepit, sed tolerando fugit.
Per tela, & gladios, tenuit mora nulla sequentem,
    Sed tam dura nimis nonnisi ferret amor.

Ad

Ad me aures, oculos, animos suspensa tetendit,
Cum terris jacuit, jam super astra fuit.
Singultus, gemitus, curas, suspiria, fletus
Saepius audivi, non abolenda mihi.
Abscondens aliis, nulli confessa do lores,
Intellecta mihi murmura clausa dedit.
Vidit forte meum quoties in imagine vultum,
Oscula dans labiis, lumine fudit aquas,
Pervigil incubuit, si forte aliunde venirem,
Marmore jam tepido frigida membra premens,
Haec gelefacta meum servavit in ossibus ignem,
Visceribus rigidis pectus amore calet.
Corpore despecto, recubabat in aggere nudo,
Seque oblita, jacens * immemor (*uu*) ipsa fuit.
Fletibus assiduis exhausto humore genarum,
Siccatis oculis, terra natabat aquis.
Et quia me vivens carnali lumine quondam
Cernere non potuit, misit amata precem.
Nam mihi sollicito nocturnis saepius horis,
Scripta suis lachrymis pagina lecta fuit.
Plena quidem variis tremulo sermone querelis,
Quod sine me sola (*xx*) moesta jaceret humo.
Cujus ab ore fluens nativo gutta liquore,
Haec dedit in tremulis signa relata notis:
Strata solo recubo, lachrymans neque cerno, quod opto,
Tristis in amplexu, pectore saxa premo.
Sponso absente manens tam dura cubilia servo;
Nec mea (*yy*), quem cupiunt, membra tenere queunt.
Dic ubi sis, quem exspecto gemens; qua te urbe requiram?
Quave sequar, nullis semita nota locis.
Ipsa venire velim, properans si possit in astris
Pendula sideream planta tenere viam.
Nunc sine te fuscis graviter nox occupat alis,
Ipsaque sole micans, est mihi caeca dies.
Lilia, narcissus, violae, rosa, nardus, amomum,
Oblectant animos germina nulla meos.
Ut te conspiciam, per singula nubila prendo (*zz*),
Et vaga per nebulas lumina ducit amor.
Ecce procellosos suspecta interrogo ventos,
Quod mihi de Domino nunciet aura meo?

Virginum piae lachrymae, ac desiderium Christi fruendi.

* *Me memor.*

uu

xx

yy

zz

Pro-

Proque tuis pedibus cupio coementa lavare,
Et tua templa mihi tergere crine libet.
Quidquid erit, tolerem; sunt omnia dulcia, dura,
Donec te videam, haec mihi poena placet.
* Quando.
Tu tamen esto memor, * quoniam tua vota requiro;
Est mihi cura tui, sit tibi cura mei.
Haec referens avidis jactabat brachia palmis,
* Posset.
Si * possit plantas forte tenere meas:
Cum decepta sibi sine me sua dextra rediret,
Luminis instillans ora lavabat aquis.
Cum recubaret humo, neque victa sopore quievit,
Consuliturus ei saepe simul jacui.
Christus amantem consolatur, ac triumphantem in coelum recipit.
Condolui pariter, lachrymarum flumina tersi,
* Melle rigata.
Oscula dans rutulis * mellificata favis.
aaa
Nunc igitur regnet, placidoque (*aaa*) fruatur amore,
Quae mihi jampridem pectore juncta fuit.
Adscensu fremit aula poli, residente senatu,
Nomen perpetuo scribitur inde libro.
Traditur aeternum mansura in saecula censum,
Virginis in thalamos fundit Olympus opes.
Ornat, & coronat.
Inseritur capiti radians diadema beryllis,
Ordinibus variis alba Smaragdus inest.
Alligat & nitidos amethystina vitta capillos,
Margaritato flexilis arte sinu.
Sardonyche impressum per colla monile coruscat,
* Sardi.
* Sardia purpurea luce metalla micant.
Dextrae armilla datur Chalcedone Jaspide mixta,
Aut hyacinteo sudat honore manus.
bbb
Bractea gemmatam cycladem (*bbb*) fila catenant;
ccc
* Arte.
Sidereis donis * arta sigilla (*ccc*) tument.
Pulchra topaziacis oneratur zona lapillis,
ddd
Chrysolitha auratam fibula claudit acum (*ddd*).
eee
Veste superposita, bis torta (*eee*) purpura bysso,
Qualem nupta Dei ferre puella potest.
His cumulata bonis thalamo regina sedebit,
Atque polis sobolem sub pede virgo premet.
Virtutes, quae Virginitatis comites esse debent.
Cui tamen hoc opus est cum virginitatis honore,
Ut placeat sponso mens moderata suo.
Inconcussa gravem teneat patientia vultum,
Viribus ire suis, ne labefacta ruat.

Neu

Neu faciles animos ventoſa procella fatiget,
    Fluctibus in mediis anchora cordis agat.
Virtutum ſpeciale decus patientia fulget, Patientia.
    Qua gradiaris iter, Job tibi ſigna dabit.
Quidve loquar humilem, quem gratia celſa decorat? Humilitas.
    Et quantum ima petit, ſurgit ad alta magis.
Quod diverſa nimis diviſa eſt cauſa duobus,
    Qui jacet, ille ſubit; qui tumet, ipſe cadit.
Haec exempla quidem Joſeph, Pharaoque dederunt;
    Tollitur ille lacu, mergitur iſte freto.
Eſt etiam laudis, ſtipendia poſcere tantum, Paupertatis amor.
    Ne premat ipſa ſuum peſtis avara ſinum.
Contentus minimis, ſi non majora requirat,
    Pauper in anguſto regnat, habendo Deum.
Saphira (fff), vel mulier geminos largita minutos, fff
    Illa tenendo perit, haec ſua dando manet.
O nimium felix, quem non modo mollia frangunt;
    Judice qui ſeſe membra labore terit.
Spernit opum laqueos, unguenta, toreumata fluxa,
    Ut cuſtos animae ſit rigor ipſe ſuae.
Hoc etiam recolens, quid poſſit parcior uſus, Sobrietas.
    Sobrietas Judith vincere ſola facit.
Quidve animum dulcem memorem, quem gratia paſcit?
    Cum intra ſe populos viſcera cara ferant.
Pacificus, gaudens, unus complectitur omnes, In proximos charitas
    Stringit in affectu pectora cuncta ſuo.
O nimium felix, florens bonitate voluntas,
    Qua ſine nil populo, nec placet ara Deo.
Hoc opus; ut quotiens aliquo mens fertur amaro, In malis ſpes, & fides.
    Firmet in adverſis ſpes comitata fidem.
Aſpera ne frangant, tumidos neque proſpera reddant,
    Sic mediocre tenens, cautius itur iter.
Haec bona ſumit homo, tribuat ſi gratia Chriſti, Divinae gratiae, vis & efficientia.
    Inſpirante illo, vel moderante gradum.
His ornata bonis radiantia lumina fundis,
    Has retinens gemmas, tu quoque gemma micas.
Virginitas felix nullis aequanda loquelis: Laudes Virginitatis.
    Nec ſi centenos ſuppleat ore ſonos.
Quod prius eſt, ſine ſorde nitet, venerabilis orbi,
    Naturae proprium non vitiando bonum.

Corporis inlaesum servans preciosa talentum,
Perpetuas retinens, nescia furis, opes.
ggg Non premit incluso torpentia viscera foetu (ggg),
Aut grave facta jacet pignore moesta suo,
Inter anhelantes animae seu corporis aestus,
In dubio pendens stamine fessa salus.
Nuptiarum incommoda ex partu, & filiorum orbitate.
Quando suis jaculis uteri laesura tumescit,
Atque voluptatis morbida crescit Hydrus;
Ultra hominis habitum tantum cutis effera turget;
Ut pudeat matrem hoc, quod amore gerit.
Se fugit, & propriis verecunda parentibus aufert,
Donec depositum sarcina solvat onus.
Quis gemitum partus verbis aequare valebit?
Aut cui tot lachrymas carmine flere vacet?
Cum sua secretum compago relaxat honestum,
Atque dolore gravi viscera fascis agit.
hhh Victa puerperio, membrorum porta patescit (hhh),
Exit & ad lucem fors sine luce puer.
Sin vivat genitus, genitrix se oblita requirit,
Tristis & ad natum lumina lassa trahit.
Respicit expositum, nec jam sua mater alumnum,
Quae vix dum peperit, haec modo funus habet;
Nec mater meruit modo haec, nec virgo vocari,
Haec duo damna dolens, se mala nupta gemit.
iii Nam valido (iii) fuerat matris spes rapta dolore,
Nec fletu nati se fovet illa sui.
Non charas lachrymas infantis ab ore resorbet,
Aut teneras voces, lacte fluente, rapit.
Tristis decrepito damnat sua viscera luctu,
* Quo. * Quod jacuit natus, heu dolet ille sinus.
Quod si vita manet pueri, nec semper habenda,
Incipiat teneros ut dare voce sonos:
Imperfecta rudis conlidens murmura linguae,
Cum matrem dulci fauce susurrus alit:
Contingatque nefas, rapiatur pectore matris,
Aetas ad damnum crevit adulta suum.
Matris ex obitu adulti filii dolor, ac desiderium.
Triste flagellatis genitrix orbata capillis,
Defuncti in labiis ubera sicca premit.
Infundens lachrymas, lamenta resuscitat ardens,
Et gelidum corpus, fonte tepente, lavat.

Dila-

Dilacerat faciem, crinem aufert, pectora tundit,
Heu dolor armatus, sic sua membra ferit?
Si videt alterius natum, sua pignora deflet,
Aequalemque suum tristis obisse gemit.
Alter si ploret, currat, stet, gaudeat infans,
Ante oculos nati ludit imago sui.
Quem semel effudit, per cuncta momenta requirit,
Nec miserae matris pendet ad ora puer.
Quid si aliud gravius; moriatur & ipse jugalis?
Quae nova nupta fuit, jam viduata jacet.
De thalamo ad tumulum, modo candida, tam cito nigra;
Ante quibus caluit, frigida membra tenet,
Construit exequias, perversaque vota celebrans
Exornat tumulum, heu, spoliando torum. Sponsae ex immaturo Conjugis funere moeror, & squallor.
Saepe maritale repetit miserando sepulchrum,
Contemptaque domo, funus amara colit.
Incumbit tumulo, solatia cassa requirens,
Cujus membra prius, nunc super ossa premit
Fletibus irriguis, perituro carmine, luget:
Funeris obsequio lumina perdit amor.
Quot mala plebejae veniant quis pandere possit?
Vix bene reginae, quae viduata manet.
Non veto conjugium, sed praefero virginis alvum, Virginitas conjugio praeponitur.
Quod dat Apostolica Paulus ab ore tuba.
Inclyta virginitas, coelos quae dote mereris,
Cum thalamis Christi consocianda places.
Funera nulla gemis, sine limite gaudia sumis:
Vivit amor semper, nec tibi Christus obit.
Illic regna tenes; hic vincis, & integra fulges,
Omni tuta loco, sanctificata Deo.
Haec tibi, chara Deo, meritis venerabilis Agnes, Agnetem alloquitur.
Offero; quo * placeant, tu faciendo colas. * *Placeat*.
Judicis ut jussu munus tribuatur utrisque,
Quando corona tibi, tunc mihi vel venia.
Opto per hos fluctus animas tu, Christe, gubernes,
Arbore, & antenna velificante crucis.
Ut post emensos mundani gurgitis aestus,
In portum vitae nos tua dextra locet.

(*a*) Hoc Poema, quod in vulgatis mancum, ac discerptum reperiebatur, MSS. ope Brovverus restituit. In Ven. quoque Edit. & in MSS. Vat. dissipatum reperitur hoc carmen, laceris ejusdem partibus quà in carmine 7. lib. 6., de Gelesuintha inscripto, quà in eo poemate, quod est de Godegisilo Duce l.5.c.7. dispersis. Georgius Fabricius etiam hoc poema [ut notat jam Brovv.] dilaceravit, ac discerpsit, de ingenio suo titulum eidem imponens: *de gaudiis, & spe vitae aeternae*: cui forte minus ille placuit, uti viro Heterodoxo, de *Virginitate*.

(*b*) Unus Cod. Vat. *culmine* complent.

(*c*) Ibid. alternis *vocibus*.

(*d*) Ibidem *palma*, fide.

(*e*) Ibidem animare *sepultus*.

(*f*) Edit. Ven. *Virgineique* agni: duo Codd. Vat. *Virgineoque* agni.

(*g*) Unus Cod. Vat. *ista* puellari.

(*h*) Ibidem ista *dedit* violas.

(*i*) Edit. Ven. Euphemia, *ac illi* pariter.

(*k*) Nonnulli, ait Brovv., pro *Basilissa* legunt *Blesilla*. Sed Manuscriptis favet Ven. Beda, qui integrum hunc versiculum in arte Metrica citavit. Item Ven. Edit., & MSS. Codd. Vat. habent *Basilissa*.

(*l*) Caesaria, cujus hic meminit Fortunatus, illa fuit, quae post Caesariam, S. Caesarii, Episcopi Arelatensis, sororem, praefuit Monasterio sanctimonialium, ab eodem S. Caesario Arelate constructo: cujus Caesariae in gratiam scripsit idem S. Caesarius Regulam, quae deinde vel Monasteriis aliis, atque etiam Pictaviensi illi S. Radegundis Monasterio communis facta est, ut alibi indicavimus.

Hujusce Caesariae mors refertur ad an. 559., cujus in locum successit Liliola, de qua sequen. in versu mentio fit. Videsis l'Histoire Liter. de la France Tom. 3. pag. 274. In MS. Col., & uno Vat., & Ven. Edit. *Casaria* legitur pro Caesaria, Diphtongo resoluta, & una littera abjecta, metri gratia.

(*m*) Edit. Ven. *Favillola* refert: f. pro *Fabiola*. Sed MSS. Codd. *Liliola*. *Liliolae* autem mors a Cointio refertur ad an. 574: ante quod tempus proinde hoc a Fortunato de Virginitate Poema elucubratum fuisse dicendum est, cum hic de Liliola, ut jam superstite adhuc, loquatur.

(*n*) Unus Cod. Vat. Nec *tibi*, sed cunctis.

(*o*) Videsis, quae diximus in notis ad Vitam Fortun. num 53.

(*p*) Edit. Ven. & duo Codd. Vat. illa subit *voto*.

(*q*) Quinam hic dies festus fuerit, quem indicat hoc loco Fort., haud facile est statuere. Ex ipsius tamen Poematis argumento, quod totum in Virginitatis laudem conscriptum est, & ex his, quae de Radegunde, & Agnete susius loquitur, conjicio, hic diem natalem Agnetis significari, sive potius illum, quo Agnes a B. Radegunde Pictaviensi Monasterio praeposita fuerat, & Abbatissa constituta: quem diem solemni, & anniversaria celebritate agi solitum, cum ex veteribus aliis monumentis, tum ex ipsius Fortunati carminibus aliis, in eandem rem scriptis, possumus intelligere. Vide inter caetera cap. 3., & 5., lib. 11.

(*r*) Duo Codd. Vat. *quam* precibus.

(*s*) Edit. Ven. *augustosque* animos.

(*t*) Ibidem corpore *complens*.

(*u*) Ibidem *nasci voluit de* ventre.

(*x*) Ibidem semine *laesit*.

(*y*) Tres Codd. Vat. ipsa *cui* genitrix.

(*z*) Unus Cod. Vat. Sara *recta*, Rachel. corrupte.

(*aa*) Edit. Ven., & duo Codd. Vatic. *ad, ubera* natum.

(*bb*) Ibidem *viscera* diligit.

(*cc*) Ibid. in *matrem* legit.

(*dd*) Duo Codd. Vat *Lorica, clypeo, galea.*

(*ee*) Edit. Ven. & *solidum munit* mentis.

(*ff*) Unus Cod. Vat. *Ballistam* jaculans.

(*gg*) Alii Naddaver *attha*, ut refert Brovv. Edit. Ven. Naddaver *apta*. Est vero *Naddaver*, Ethiopiae Civitas Regia, in quam primum Matthaeus lucem Evangelii intulit. In seq. carmine idem repetit Fortunatus, inquiens:

Quos Patra, quos Ephesus, Naddaver arce tenet.

Ac paulo post:

Matthaeus Ethiopes, Ephesinos valva Joannis,

Et

Et quem quisque amat, hunc sua porta rogat.

At Nicephorus lib.2. cap. 41. mavult, urbem, in qua Matth. passus est, esse Myrmenam, in terra anthropophagorum: & Dorotheus in Synopsi, Hierapolim Parthiae: *quo in casu* (ait Brovv.) *existimandum, portionem corporis ejus aliquotam eas in urbes olim fuisse translatam.*

(*bb*) Edit. Ven. *Lataque laxato*.

(*ii*) Mendose vulgo, *Sistia*. Lectioni Brovv. favent Edit. Ven. & duo Codd. Vat. Unus habet *Scytia*. Scifcia vero urbs erat in Pannonia superiore, in qua passus est S. Quirinus, de quo Prudentius Hym. 7. de Coronis. Ejus acta reperiuntur inter acta sincera Martyrum pag.552. ad an.309: De Martyrio S. Quirini vide & Gregor. Turon. lib.1. Histor. Franc. cap. 33.

(*kk*) Privatus in Gavelitano, seu Gabalitano Territorio passus sub Valeriano, & Gallieno Impp. refertur in Martyrol. Rom. die 21. Augusti. Alii malunt ad initium saeculi v. ejus mortem esse referendam: de quo legendus Tillem. Hist. Eccl. tom.4. Greg.Tur.lib.1. Hist. cap.32., narrat eum passum sub Alemannis, in Gallias irrumpentibus.

(*ll*) Isthaec lectio, ait Brovv., veterum Exemplarium fide probatur: quibus & Vatic. Codd. omnes accedunt.Joan. Savaro corrigit eam, reddens: *Julianum Arvernus abundat*: quaerens emendationi suae praesidium,ac patrocinium ex illo Claudiani Mamerti loco: *qui multa scientiarum abundat talenta*: ut refert Brovv. in notis ad hunc locum. Ven.Edit. habet. *Julianum Arvernus Abundum*: corrupte. De SS. Juliano, & Ferreolo plura Greg. Tur. l.2. de gloria Martyr.

(*mm*) Unus Cod. Vat. Roma, beate, *mibi*. Edit. Ven. Roma *beata mibi*. Item unus Cod. Vat.

(*nn*) *Vicetia*. Alii *Vineentia*, sicuti & Ven. Edit. Ut tamen animadvertit Brovv., cujus hic verba subscribimus: *prior lectio antiquis usitatior Nam Aeliano* Βικετία:*Plinio Vicetia;& v. 1. Manutio teste,Veicetia, mediterranea Civitas Venetorum.* SS. Felicis, & Fortunati Corporum partes insignes Vicentiae asservantur in Monasterio O.N., quod S. Felicis nomine insignitum est.

(*oo*) Calar.Justinam *Patavum*, ut refert Brovv. At duo Codd. Vat. & Ven.Edit.Justinam *Patavi*. Porro *Patavum* pro *Patavium* metri causa positum est. D.Justinae sacri cineres in augusta Basilica Patavii asservantur, positi sub ara Majori, apud Monasterium O.N., tota Europa jam celeberrimum.

(*pp*) Emerita olim Lusitaniae Metropolis, quâ excisâ Sedes Episcopalis Compostellam translata est. De S.Eulalia, & miraculo, quod anniversaria die Festivitatis ejus, ad Basilicam, ipsius memoria consecratam, contingebat, vide Greg. Tur. lib.1. de Gloria Martyr. c.91.

(*qq*) Forte in Sicilia, aetate Fortunati, Sanctae Caeciliae memoria praecipuo honore colebatur, quam caeteroquin Romanam Matronam fuisse, proditum est. Scite animadvertit ad hunc locum Brovv., item a Fortunato, cum de Ravenn. Ecclesia, & illic conditis Sanctorum reliquiis loqueretur, Divis Ecclesiae illius vel S. Caeciliam accenseri, his versibus:

Sanctus Alexander, felixque Cecilia pollent,
Quos meritis omnes una corona manet.

(*rr*) De legione Agaunensi vide, quae diximus in notis ad cap.18. lib.2. Hic versus corruptissime in Vulg. legitur: *Feliciam regio.... Cauninensis*. In Ven. Edit. item corrupte:

Et legi Felix Acannensis adest.

(*ss*) Edit. Ven. & duo Codd. Vat. concelebrare *toros*.

(*tt*) Unus Cod.Vat. vipera, *serps*. Alius Cod. Vat. seps *jaculis*.

(*uu*) Edit. Ven. *me memor* ipsa. Item unus Cod. Vat.

(*xx*) Unus Cod. Vat. sine me *solo*.

(*yy*) In Ven.Edit. definit poema ad hunc versum: *nec mea quem cupiunt* ec. & reliqua, quae subsequuntur, desunt omnia, usque ad cap. XVIII. lib. 10. Item in uno Cod. Vat. praesens poema definit ad versum eundem inclusive.

(*zz*) Duo Codd. Vat. nubila *pendo*.

(*aaa*) Unus Cod. Vatic. *placitoque* fruatur amore.

Cyclas

(*bbb*) *Cyclas* (ait Dufresne in Glossario) *erat vestis undique clausa per extremum ambitum, sinuosa: & dum terram verrebat, circulum quendam efficiens ec.*: unde Cyclas a Graeco vocabulo κύκλος cognominata videtur. Hinc Papias ibidem a Dufresne citatus. *Cyclas*, ait, *genus vestis, a rotunditate dicta, sursum stricta, deorsum ampla*. Haec foeminarum proprium erat indumentum; illudque sponsis maxime, ac pronubis commune. Unde Sidonius lib. 1. epist. 5. *jam corona sponsus, jam palmata consularis, jam cyclade pronuba, jam toga senator honoratur*.

(*ccc*) Sigilla erant figurae, quibus vestes pingebantur: quae proinde dicebantur sigillatae. Extat Theodosii lex, qua cavebatur, ne vestibus ejusmodi mimae abuterentur hisce verbis: *nulla mima gemmis, nulla sigillatis sericis, aut textis utatur auratis*: t. 7. de scaenicis. Pollux. lib. 13. cap. 7. ita describit vestes sigillatas κατάστικτος χιτὼν, ὁ ἔχων ζῶα, ἢ ἄνθη ἐνυφασμένα, καὶ ζωωτὸς δὲ χιτὼν ἐκαλεῖτο, ἢ ζωδιωτός. Legesis Dufr. in Gloss.

(*ddd*) Acus proprie dicebatur pars fibulae, qua isthaec clauditur, & adstringitur. Unde Trebellius Pollio in D. Claud. ait, *fibulam auream cum acu Cypriaunam* ec. Ea proprie adhibebatur in vestimentis conjungendis, & adstringendis.

(*eee*) Unus Cod. Vat. bis *octo* purpura *f. torto*.

(*fff*) *Saphira*, aliis *Sappyra*, & *Sapira*. Lege Act. c. 5.

(*ggg*) Unus Cod. Vat. torpentia viscera *fletu*.

(*hhh*) Ibid. porta *facescit*.

(*iii*) Hic versus mancus legebatur in omnibus MSS. quibus primo usus Brovverus fuit. In iis quippe sic jacebat:

Non validus spes rapta dolore.

Et in uno Vat. sic legitur:

Invalidus spes rapta dolores.

sed posteriorum beneficio, suae illum integritati restituisse, refert idem Brovv.

CAPUT VI.

a *In laudem (a) sanctae Mariae Virginis, & Matris Domini.*

Vaticinia de Virginis partu edita percenset: atque alia item refert oracula ad Christum, fructum ventris ejus, spectantia. Fusius deinde persequitur ejusdem Virginis Deiparae laudes, ac coelestis in illam militiae, ac totius naturae obsequium describit. Ad extremum illius in coelo triumphum, & gloriam complectitur.

Lingua Prophetarum cecinit de virgine partum;
 Nuncia fert terris angelus ista Poli.
Consona vox hominum memorat, hoc ferre puellam.
 Quod daret absque viri germine virgo virum.
Vaticinia de Virginis partu. Hoc Evangelio concordans pandit Isaias (*b*);
b Quae Deus inspirat, haec canit ipse tuba:
Eloquio torrens, & rite profunda locutus,
 Emanuel nostrum, virgine dante, canens,
Praedicens olim, ut de matre tonantis honore,
c Radicis florem Jessea virgo (*c*) daret.
d Virgo haec virga fuit, de qua (*d*) flos Christus abortus,
 Cujus odor vivax membra sepulta levat.

Laxus

Laxus morte jacens, de cujus aromate tactus,
Postque diem quartum Lazarus ore reflat,
Hanc Jeremias utero ipso sanctificatus,
Monstrans voce pari, sic quoque vatis ait:
Ecce dies venient & David suscito germen,
Et regnabit Rex, atque erit hic sapiens.
Hoc germen justum virgo est, & Rex suus infans,
Judicium faciens, arbiter, orbis herus.
Psalmographi plectro cantata est ista virago,
Cum daret arte melos vox, lyra, chorda, chorus.
Mater Sion, dicit, homo, & homo factus in illa est,
Ipse hanc fundavit, factus in ipsa & (*e*) homo est. *e*
Sic quoque qui fundavit eam, est altissimus ipse,
Haec Sion mater, virgo Maria fuit.
Qui (*f*) tanquam sponsus * thalamo procedit ab alto, * *Thalami alvo.*
Exultatque gigas Christus, eundo viam. *f*
O uteri thalamus, nova junctio facta salutis,
Qua Deus, atque caro nupsit honore novo!
Quo Deus amplexus carnem est, caro juncta cohaesit,
Stat Deus, atque homo fit, Christus utrumque genus:
Non Deus in carnem est versus, Deus accipit artus; Verbum non est mutatum in carnem.
Non se permutans, sed sibi membra levans,
Cujus non poterat Deitas per aperta videri,
Velamen sumpsit, carne videndus homo.
Unus in ambabus naturis, verus in ipsis, Una in duabus naturis persona.
Aequalis matri hinc, par Deitate patri. Natura humana, & divina non confusae in Christo.
Non sua confundens, sibi nostra sed omnia nectens,
Quem sine peccato gignit uterque virum.
De patre natus habens divina, humanaque matris, Aeterna Christi generatio, & nativitas in tempore facta.
De patre sublimis, de genitrice humilis.
Quando incorporeus pie (*g*) corporis induit artus, *g*
Aequalis matri fit, minor inde Patri.
Carnem, animam, ossa, cutem, nervos, venas (*h*), femur, ungues: *h*
* Formam servi assumens, minor inde patri. **Servus ut assumens est*
Sed redeo, quâ virgo trahit mihi laude canenda,
Qualis nulla fuit, nulla futura venit.
Quemque pluunt nubes justum de rore superno,
Haec Salvatorem germine terra dedit. Vaticinia de B. Maria, & ejus ventris fructu
Haec porta est clausa, in quam intrat vir, nemo nec exit;
Ni dominus solus, cui quoque clausa patent.

Cujus

Johannes in utero clausus sensit, & adorat Christum.

Cujus in adventu exiluit de ventre Joannes,
Infans personuit (*i*) munere praeco novus.

i

Trans uterum matris, quasi per specularia cernens,
Materna & puero membra fenestra fuit.
Quando exultavit, ventrem de ventre salutans,
Dum pede non potuit, motibus ivit (*k*) iter.

k

Credo, & prostratus jacuit, palmasque tetendit,
Ante redemptorem parvula membra movens.
Corrigiamque pedum quoniam est non solvere dignus,
Pronus adoravit, credo, tremente genu.

Salutatio Elisabeth.

Nobilis Elizabeth, de qua canit alta Prophetans,
Haec, operante Deo, germina laeta refert:
O benedicta inter mulieres, unde mihi hoc,
Me ut mater Domini visitet alma mei?

Gabrielis salutatio.

Hanc Gabriel vocitat benedictam laude puellam,
Et merito extollit, quae nova dona gerit.
Quae genitura foret benedictum germine fructum,
Quem Hieremias voce tonante refert:

Alia de Christo Vaticinia.

Hic Deus est noster, non absque illo alter habetur,
Post haec in terris visus homo est habitus.
Quem Daniel sanctum sanctorum praedicat unum,
De monte excisus qui Angelus, & lapis est.

l

De quo Moyses (*l*): Deus excitat ecce Prophetam,
Vobis, ex vestris fratribus, orbis opem.
Si qua anima hunc non audierit, qui exterminat illum,
De populo vindex ipse Propheta suo est.
David dixit: adorabunt hunc munere reges,
Servibunt gentes, & Saba dona dabit.
Accipiens Simeon manibus quem justus utrisque,
Decrepitus (*m*) senio haec pia verba dedit:

m

Simeonis canticum.

Nunc dimitte in pace tuum servum, auctor ab alto,
Viderunt oculi jam quia vota mei.
Quando salutare hoc merui, tua verba secundum,
Ferre manu, & visu cernere jure Deum.
O sacra virgo Dei talem generando Maria,
Per quem lumen habet plebs tenebrosa prius.

Alia, quae de Christo a Prophetis fuerant enuntiata.

In regione umbrae mortis lux orta (*n*) refulsit,
Admirabilis est (*o*) consiliarius hic.

n

o

Qui Deus est fortis, Pater, atque in saecula princeps,
Imperii cujus pax sine fine manet.

Rora-

Rorarunt coeli nubes, justumque pluerunt,
Quem salvatorem germine virgo dedit.
Aegyptus (*p*), labor Aethiopum, * Sabaimque sublimes (*q*) * Ditesque Sabaei. *p q*
Ad quem transibunt, mente sequendo Deum:
Est in quo tantum Deus, & non est Deus absque hoc,
Hic Deus absconsus, qui Deus Israel est.
Cujus justitia est lumborum cingulum, & Idem
Ejus renis adest cinctoriumque fides.
Reguli, & aspidis ausa manus penetrare foramen,
Ablactatus agens, nec nocet ullus ei.
Adstans in signum populorum, ejusque sepulchrum,
Nobile, adorandum gloria quanta tegit?
Quem dominatorem terrae misit Moabitis,
Petra ex deserti qui pius agnus adest.
De quo Zacharias, exulta filia Sion,
Justus, Salvator, Rex tuus ecce venit.
Ascendens asinam super, aut asinae quoque pullum,
* Quadrigas (*r*) perdens ex Effraim, & equum, *r*
Unde & Micheas; & tu, inquit, Bethleem Ephrata,
Parvulus in Juda millibus ipse manes.
Egredietur, qui dominatur in Israel, ex te,
Egressusque potens ejus ab initio.
Lumen sanctorum in splendoribus, ex utero quem
Ante & Luciferum progenuitque pater.
Livores (*s*) sanans nostros livore Beato, *s*
Et veteres maculas sanguinis amne lavans (*t*). *t*
O virgo insignis, nobisque medela monades (*u*), B. Virginis encomium. *u*
Quam Deus implevit totius orbis ope.
Quaeque creatorem meruisti ventre tenere,
Et generare Deum (*x*), concipiente fide. *x*
Mundatura novo partu de crimine mundum,
Atque sacro foetu progenitura Deum.
Humano generi genuit quos Eva dolores,
Curavit genitus, virgo Maria, tuus.
Peccati jaculo defixa in stirpe cicatrix Peccatum primi hominis, in stirpe humani generis haesit.
Ulcera nulla gerit, nec sua signa patent.
Succus amarus enim vetiti de cortice ligni,
Stante redemptoris de cruce dulce sapit.
Sub pomi specie mors tunc de fronde pependit,
Nunc tuus est uterus, hinc cibus, inde salus.

Redemptionis fructus

Fructu sancta pio renovasti tempora rerum,
Lucidiorque dies, te generante, nitet.

Virginis Matris dignitas.

Post tenebras solem revocat (y) tuus alvus in orbem,
Cum Domini jubaris irradiavit apex.
y In te habitans mundi lumen statione corusca,
Floruit interius per tua membra Deus.
z Nunc vivax (z) fulgor penetrans & ad ima profundi,
Orbem alit, astra regit, tartara luce replet.
Cujus mundi uno est haec machina tecta pugillo,
Clauditur in fibris, casta puella, tuis.
Supportans fabricata fabrum, atque humana Tonantem,
Virgula radicem, facta creantis opem.
Qualiter illa novum tenuerunt viscera lumen,
Quod decus intus erat, quisve honor inde foras?
Gaudia quanta sinus hilaris tuus ille vehebat,
Cum tua membra premens, plus relevabat onus?
Tum genitrix, de fasce levis, de prole salubris,
Rem splendoris habens, lux neque pondus erat.
Auxilium de flore gerens, de fruge levamen,
Spem, & coeli panem spica novella gerens (*aa*).
aa Cujus erat stella, & sol matutinus in alvo,
Infra arcam abscondens fulgida luna jubar.

Figurae, quibus Christus in veteri lege adumbrabatur.

Anniculum portans agnum, antiquumque gigantem,
Deque tribu Juda qui leo fortis erat.
Cornua producens vitulus ceu Rhinocerotis,
Arduus, elatis naribus, alta fremens.
Regulus, atque aspis, cedunt cui cuncta venena,
bb cc Vipera, seu dipsas (*bb*), seps, draco, cenchris, hydra (*cc*).
Parvulus ipse puer, persona vetusta dierum,
Egressus cujus stat sine principio.
Cujus diffusa in labiis est gratia florens:
dd Insignis forma (*dd*) prae genitis hominum.
Cujusque est oriens ex alto nomen honoris,
Qui nos, lumen agens, visitat in tenebris.
Qui venit de Edom, de Bosra veste cruenta,
Pulcher, sanguineus, candidus, atque ruber.
ee Calcaturus erat qui solus (*ee*) torcular altum,
ff In Cruce pensandus (*ff*), membra cruore levans.
gg Unde sibi mista est stola candida, tincta rubore,
Quem (*gg*) post, anteve quem non Deus ullus erit.

Cu-

Cujus transcendit sacra magnificentia coelum (*bb*), *bb*
    Cuncta regens palma, sidera, rura, freta.
Quis te tunc sensus, Domini pia mater, habebat,
    Quum tibi talis erat foetus, honore novus?
Praemia quanta uterum implebant, & gaudia pectus,
    Coelorum artificem cum tua ferret humus?
O meritis (*ii*) radians, dic virgo, putasne videbas — Ad B. Mariam apostrophe. *ii*
    Angelicos cursus ire, redire novos?
Militiam coeli cum te servare vicissim
    Sentires animo, saepe levata manu.
Quae circa te acies, vel quando iter ire parares, — Coelestis militiae, & totius naturae erga ipsam obsequium.
    Millia praegressus concomitando tuos?
Quid Michael faceret ductor, sub principe celso,
    Quid gereret Gabriel, nuncius ille sacer?
Qualiter aut Raphael occursum impenderet almae,
    Te portante, Dei dum putat esse thronum?
Credo alter cuperet plantis substernere palmas;
    Ille excussa ala (*kk*) subnitidare viam. *kk*
Duceret iste auras, ne te gravis ureret aestus,
    Ille levans pinnas, vertat ut imber aquas.
Iste ad fraena manum retinens, ne sarcina lapset,
    Neu pes offendat, pendula turba vetat (*ll*). *ll*
Quot vigiles turmae, cum te sopor altus haberet,
    Solaque dormitans tot vigilare dares?
Sidereo obsequio, meritis dignissima virgo,
    Cum te divinis cingeret ala choris.
Cujus honore mero (*mm*) sol ipse tremisceret ortum, *mm*
    Lunaque sub pedibus quaereret esse tuis.
Artificique suo se machina subderet orbis,
    Ac miraretur per tua membra Deum.
O virgo excellens, vincens super omnia matres, — B. V. Mariae praerogativae.
    Quam genus erexit, cui Deus alta dedit.
Cujus fructus adest, & flos non perdit honores,
    Quae nato es Genitrix, & tibi virgo manes.
Felix, quae generi humano sub Tartara lapso,
    Ad coelos facta es sors, via, porta, rota.
Aula Dei, ornatus Paradisi, gloria regni,
    Hospitium vitae, pons penetrando polos.
Arca nites, & theca potens gladii bis acuti,
    Ara Dei assurgens, luminis alta Pharos.

 Cel-

Celsa super cedros, & vasta cacumina montis,
    Subque tuis plantis & rota solis adest.
Virgineo coetu, dux sexu prima secundo,
    Praelata astrigeris sola puella choris.

Typica ejusdem encomia.

Figmentum figuli, super omnia vasa decorum,
    Atque creaturae fulgida massa novae.
Candelabrum pulchrum, verbi capiendo lucernam,
    Quam formam sculpsit tam super astra faber.
Ornans Jerusalem sanctam, speciosa venustas,
    A facie templi vas in honore Dei.
Exuperans portas Sion splendore corusco,
    Stans merito fidei, gemma superba throni.

Ejusdem praestantia egregiis similitudinibus expressa.

nn

Ore diem jaculans, radios a fronte sagittans (*nn*),
    Luminibus rutulis, lumen honore rotans.
Sidereum speculum, illustris domus Omnipotentis,
    Vultibus ex illis fulgura clara ferens.
Nomen honoratum, benedicta Maria per aevum,
    Ad laudem artificis nobilis artis opus.
Dulcis & Angelico preciosa puella relatu,

oo

    Omnes ultra homines (*oo*) dona decoris habens.
Inde rubore rosas, candore hinc lilia vincens,
    Flos novus e terra, quem polus arce colat.
Chrystallum, electrum, aurum, ostrum, concha alba, smaragdus,
    Quo tua forma nitet, cuncta metalla jacent.
Nix premitur candore tuo, sol crinis honore,
    Pallescunt radii, virgo, decore tui.
Lychnites hebes est, cedit tibi Lucifer ardens,
    Omnibus officiis lampade major ades.
Occulti in terris Sacramenti conscia summi,
    Et secreta poli sunt patefacta tibi.
Dignus ager Domini, generans sine semine frugem,

pp

Foecunda ejusdem virginitas.

    Et ne cassa (*pp*) seges, messe repleta places.
Sola sine exemplo foecunda, & libera nexu,
    Ignara amplexus, mater opima sinu.
Virgo intacta manens, fidei ubertate marita,
    Inscia conjugio, foeta, negante viro.
Accipis, ut nescis: sic reddis, ut integra constes,
    Nec violata paris, nec pariendo doles.

Christus verus Deus, & homo.

Et tamen est genitus Deus & homo, verus, & unus,
    Spiritus, atque caro Christus, utrumque genus.

In

In deitate patri aequalis, * vel (qq) corpore matri, * Sed.
Et ſine peccato de genitrice caro. qq
Factor dans legem, factus ſub lege miniſter:
Ipſe pater mundi, filius ipſe tibi.
Unde tuum, mater, generas natum, atque parentem:
Hinc prolem, inde patrem: hoc Deus, illud humus.
Cujus honore ſacro, genitrix, tranſcendis Olympum,
Et ſuper aſtrigeros erigis ora polos.
Conderis in ſolio felix regina ſuperbo, B. Mariae triumphus in coelo, & gloria.
Cingeris & niveis lactea virgo choris.
Nobile nobilior circumſiſtente ſenatu,
Conſulibus celſis celſior ipſa ſedes.
Sic juxta genitum regem regina perennem,
Ornata ex partu, mater opima, tuo.
Occurrunt proceres, & gloria magna Joannes,
Notus & ante Deum, quam pateretur (rr) homo. rr
Fratribus adſcitis, Paulus (ss), reliquiſque Beatis, ss
Doctor Apoſtolicus, fulgida palma Petrus.
Diligit has portas Sion ſuper omnia Jacob,
Pro patribus genitos quos in amore Deus.
Qui omnes ore (tt) ſuo ornati, ſuper aſtra coruſcant, tt
Si ſic diſcipuli, quid pia mater erit?
Hinc Patriarcharum numero ſociante, Prophetae Divorum in coelo ordines, ac coetus.
Conveniunt celſo munera ferre throno. * Chorus.
Martyrii hinc (uu) inde * cohors redimita coronis, uu
Principe cum Stephano civica turba poli.
Primitiae florum, Bethlemtica paſſio lactans,
Quae meruit naſcens vivere morte magis.
Italiae, mundique caput quos Roma retentat, Iidem ex omnibus gentibus collecti.
Urbs vel Alexandri, aut Antiochenus ager.
Quos Hieroſolymis, aut quos Byzantion oris:
Quos Patra, quos Epheſus, Naddaver arce tenet.
Quos oriens, occaſus habet, quos Africa, & Arctos,
Quoſque ſepultat humus, cingit & Oceanus.
Natio, gens, populus, regiones, agmina, reges,
Undique currentes ad nova dona patris.
Aethiopes, Thraces, Arabes, Dacus, Indus, Alanus,
Aurora, & veſper, Perſa, Britannus adeſt.
Intrantes in regna Dei pietate redempti,
Gaudia viſuri regis in arce poli.

Quos

Quos recipit ſacra porta Petri, quos janua Pauli,
* Petit. Poſtis ad Andreae limen Achaia * petit.
Mattheus Aetiopes, Epheſinos valva Joannis,
Et quem quiſquis amat, hunc ſua porta rogat.
Horum ante adventum te qualiter ornat amator,
Portavit quem uterus, virgo Beata, tuus?
Dans tibi larga poli, cui tu Domus arcta fuiſti,
Ventris pro hoſpitio reſtituendo thronum.
Componendo caput niveum diademate fulvo,
Et gemmis rutilam comit honore comam:
Annectens niveo precioſa monilia collo,
xx Fulgore (*xx*) & vario pectora pura tegens.
Quam ſpecioſum humeris imponit honoris amictum,
Splendore ardeſcens purpura tincta nitet!
O quoties coctum zonae micat aura per aurum,
Pallida nec pallae eſt fimbria luce nitens!
Quis tibi digna canat, quantum decus exeat ore,
Aut de veſte tui gemma virore micet?
Quando ſtrata jacet pedibus precioſa ſmaragdus,
yy Quando pavimentis alba Topazus (*yy*) adeſt.
Quodque oculus non vidit agens, non audiit auris,
Ornamenta tibi haec, pia virgo, nitent.
Cum regio ergo poli, totuſque exercitus aſtri,
Te ornatam inſpiciet, laudibus ora movent.
Angelorum ſtudia in Mariae laudibus praedicandis. Incipiens Michael praeconia ferre Beatae,
Cumque ſuis turmis, haec tibi virgo refert:
zz O decus excellens, o foemina forma (zz) ſalutis,
Partus fruge potens, virginitate placens.
Per quam eſt ſe naſci dignata redemptio mundi,
Et reparare genus, quod tulit Eva ferox.
Hanc tibi, mater, opem legionum millia mille,
Per claſſes reſonant carmine, voce, lyra.
Angelus inde tuos repetit paranymphus honores,
Qui tibi de coelis nuncia ſancta vehit.
Dicens, o felix, imitari neſcia, virgo,
Cujus & agnus ovis, conterit ora lupi.
Tartara diſrumpens, patriae captiva reducens,
Et libertati poſt juga preſſa refers.
Excipit has iterum ingeminans pars altera laudes,
Perſtrepit & cunctis vox revoluta choris.

Incipit

Incipit inde alios producere terra favores,
Zachariae genitus, vox, tuba, praeco, ſonus. Item Divi omnes laudes S. Mariae perſolvunt.
Cum Petro & Stephano, ducibuſque in millibus amplis
Agminibus: mixtis plauſibus alta canens:
O virgo inſignis, benedicta ad gaudia nata,
Auxilium terrae, fulgor, honorque poli.
Ecce tuus florens uterus quae praeſtitit orbi,
Te * generante (*aaa*), fide nos paradiſus habet. *aaa*
Quid ſumus, aut fuimus? quos merſerat Eva profundum,
De limo in coelum nos facit ire ſinu.
Laudibus his, Domini genitrix, fragor intonat aſtris.
Militiaeque poli haec tibi clangor agit.
Aſt ego ferre volens, videor ſubducere laudes, Fortunati ad S. Mariam oratio.
Nam tibi quiſque cupit voce favere ſacrae.
Mens oret genitum, ſic matri digna loquatur,
Cujus amore pio, vivis honore novo.
Pulchra ſuper gemmas, ſplendorem ſolis obumbrans,
Alta ſuper coelos, & ſuper aſtra nitens.
Vellere candidior niveo, rutilantior auro,
Fulgidior radio, dulcior ore favo:
Suavior, & roſeo nimium rubicundior oſtro,
Vincis aromaticas mentis odore comas.
Cara, benigna, micans, pia, ſancta, verenda, venuſta,
Flos, decus, ara, nitor, palma, corona, pudor.
Per quem (*bbb*) omnes fines terrae meruere ſalutem, *bbb*
Gaudet & orbs totus, pontus, arena, polus.
Haec tibi qui indignus quamvis corde, ore ſuſurro,
Spes mihi ſis veniae, quae vehis orbis opem.

(*a*) Hoc Poema ſub libri nomine, primus edidit G.Fabricius cum titulo *de partu Virginis*, *Morbacbcenſis* Abbatiae celebris MS. Codicem Baſileae, nactus. Licet porro ab omnibus antiquis libris, quos quidem Brovv. in manibus habuerat, abeſſet hoc carmen, ex indicio tamen libri ſcripti Monaſterii S. Galli, & ex ſtyli, ac dicendi ſimilitudine non dubitavit, inter Fortunati Opera hoc quoque Poema reponere. Nos illud integrum invenimus in uno, eoque perantiquo Cod. Vat., olim Bibliothecae Palatinae: in quo, poſt Vitam S.Martini, a Fort.verſibus elucubratam, continuo hoc, in laudem S.Mariae Virginis ec. ſcriptum, carmen ſubtexitur. In tribus vero reliquis, quibus huc uſque uſi ſumus, deſideratur. Adnotavimus varias lectiones tum ex Cod. Vat., tum ex Fabr. Edit. Baſil. per Joan. Oporinum an. 1564. elaborata, deſumptas.

(*b*) In Cod. Vat. *Eſaias*. Ita & Fabr.

(*c*) Fabric. *virga* daret.

(*d*) In Cod.Vat. de qua *eſt* flos Chriſtus.

(*e*) Ibid. in ipſa *bomo bic*.

(*f*) Fabric. *bic* tanquam.

(*g*) Ibid. incorporeus *ſibi* corporis.

(*b*) Ibid. nervos, *ventrem*, femur.

In

(*i*) In Cod. Vatic. infans nec *sanatur* munere.

(*k*) Fabric. *exit* iter.

(*l*) Ibid. de quo *Moses ait*, Deus.

(*m*) Ibid. *Annis* decrepitus haec.

(*n*) Ibid. Lux *ipsa*.

(*o*) In Cod. Vat. admirabilis, Consiliarius est *hic*: male transposito τῷ *est*.

(*p*) Ibid. *Aegypti* labor Aethiopum.

(*q*) Fabric. *ditesque Sabaei*.

(*r*) Fabric. *currus* perdens *Ephraimos*.

(*s*) In Cod. Vat. *livores nostros sanans*.

(*t*) Ibid. amne *lavat*.

(*u*) Hujusce aetatis scriptoribus in more fuit, Hevam *Monadem* (ut animadvertit Brovv.) appellare: quod Mater fuerit omnium viventium. *Monas* quippe, sive unitas est elementum simplex, ac primum, quod pro causa principe usurpatur: quod ipsa omnem numerum gignat, a nullo numero genita. Unde Mercurius Trismegistus in Pimandro: *Monas*, ait, *omnium principium, radix, & origo* &c. Hoc itaque in sensu *Monas* vel de S. Maria hic a Fortunato praedicatur: quod ab ipsa quodammodo vita incoepit hominibus, a qua, ceu flos ex Virga Jesse, ortus est Christus. Georg. Fabric. sic legit hunc versum:

O Virgo insignis, Mater pia, nobile Semen.

(*x*) Fabric. & generare *diem*.

(*y*) Ibid. *tua revocat* alvus.

(*z*) In Vat. Cod. *Tunc* vivax.

(*aa*) Ibidem novella *ferens*. Ita & Fabric.

(*bb*) Fabric. *Chersydros*, seps.

(*cc*) Ibid. *hybris*. f. *hydris*.

(*dd*) In Cod. Vat. *speciosus* forma. Fabric. *O forma radians*.

(*ee*) Fabric. *torcularia solus*.

(*ff*) Ibid. in Cruce *pendendus*.

(*gg*) In Cod. Vat. *quem ante, & vel post quem non Deus ullus erit*.

(*hh*) Fabric. *coelos*.

(*ii*) Ibid. O *forma* radians.

(*kk*) Ibid. *solveret ipse diem*.

(*ll*) Cod. Vat. turba *volat*. Item Fabric.

(*mm*) Cod. Vat. cujus honore *sacro*.

(*nn*) Fabric. *sagittas*.

(*oo*) Ita & Fabr. male alii *hominem*.

(*pp*) In Cod. Vat. & nec *arta* seges. Ita & Fabric.

(*qq*) Fabric. *sed*.

(*rr*) Ibid. *pareretur* homo.

(*ss*) Ibid. *Paulo*.

(*tt*) Ibid. *obrizo* ornati.

(*uu*) Ib. Hinc, *atque* inde *cohors*.

(*xx*) In Cod. Vatic. *Fulgoribus variis* pectora.

(*yy*) Ibid. topazus *inest*, Ita & Fabric.

(*zz*) Fabric. *fama* salutis.

(*aaa*) Ibid. *pariente*.

(*bbb*) Idem extremos hos versus sic mutat:

Omnes jam fines terae meruere salutem,
Per Christum genitum, Virgo Maria, tuum.
A Patre perpetuo, certo tibi tempore natum:
Qui mihi spes veniae, causa salutis. Amen.

CAPUT VII.

Ad Virgines (*a*).

a

Virginitatem laudat, ac Virginum in Coelo felicitatem, & gloriam describit. Hinc Virgines hortatur ad tuendam castimoniam sive animi, sive corporis.

Virgo post Martyres prima habet praemia.

b

INter (*b*) Apostolicas acies, sacrosque Prophetas,
Proxima martyribus praemia Virgo tenet.

Splen-

Splendida sidereo circumdata lumine pergens, Virginum in coelo dignitas, & gloria.
Jungitur Angelicis casta puella choris.
Fruge pudicitiae, coeli dotanda talento,
Aeterni regis ducitur in thalamos.
Pulchra corona caput triplici diademate cingit,
Et gemmae (*c*) exornant pectora, colla, comam. *c*
Induitur teneris superaddita purpura membris,
Et candore nivis fulgida palla tegit.
Floribus aeternis oculos rosa, lilia pascunt,
Et paradisiacus naribus intrat odor.
Unde magis, dulcis; hortamur, ut ista requiras,
Quae dedit Eugeniae Christus & alma Teclae.
Virgo Dei, fructus coeli, victoria mundi,
Ut semper regnes, has pete regis opes.
Sunt ibi Chrysolithis fabricata palatia gemmis, Coelestis Regiae descriptio.
Atque Smaragdineo janua poste viret.
Limina Sardonychae (*d*) variato lumine florent, *d*
Et Hiacynthaeus circuit ordo domum.
Aurea tecta micant, plebs aurea fulget in aula,
Et cum rege pio turba corusca nitet.
Ille puellarum locus est, quae lucis amore,
Hic servant Domino, corpore, mente, fidem.
Despice, quod terrae est, & clara sedebis in astris, Hortatio ad Virgines.
Christi ut sponsa placens regna superna colas.
Praesens vita nimis fugitivo tempore transit;
Virginis integritas glorificanda manet.
Paupertas te parva rogat cum divite Christo,
Ut venias nostro dulcis alumna sinu:
Quo patris auxilium Domino obtentura preceris,
Atque tibi felix regna beata pares:
Ut pariter sanctae merearis juncta Mariae,
Gaudia perpetuo concelebrare choro.
Has quaecunque piis manibus susceperis arras,
Non nuptura homini, sed sis amata Dei.

(*a*) Hoc mihi carmen conscriptum videtur a Fortunato, Agnetis, ac Radegundis nomine, quo Virgines hortaretur, & invitaret ad Pictaviense Monasterium, ac profitendum in illo Monasticae vitae institutum sub regula S. Caesarii: quod aperte declarare videtur sequens Distichus:

Paupertas te parva rogat cum divite Christo,
Ut venias nostro dulcis alumna sinu.

(*b*) Hoc carmen, sicuti & reliqua,

 quae

quae sequuntur, desiderantur in uno Cod. Vat.

(*c*) Unus Cod. Vat. & *gemma exornat*.
(*d*) Alter: limina *sardonica*.

CAPUT VIII.

Sanctorum in coelo gloriam commemorat: ac eorum, & in primis SSmae Deiparae suffragia adversus communis hostis insidias sibi precatur. Postremo Numinis magnificentiam, & amplitudinem commendat.

a Accedit ad celebranda Virginum laudes.
* f *Pollens*.
Divinam opem & patrocinium implorat.
* *Et ur*.
* *Ista*.
b

METrica (*a*) Tirones nunc promant carmina castos,
Et laudem capiat quadrato (*b*) carmine virgo.
Trinus in arce Deus qui * pollet, saecla creavit,
Regnator Mundi regnans in sedibus altis,
Indigno conferre mihi dignetur * in aevum
Cum sanctis requiem, quos laudo versibus * istis.
Arbiter altithronus, qui servat sceptra superna,
Tradidit his coeli per sudum scandere limen,
Inter Sanctorum cuneos, qui laude perenni
Rite * glorificant * moderantem regna tonantem.
Omnipotens Dominus, Mundi formator, & auctor,
Nobis pauperibus confer suffragia certa:
Et ne concedas * tradendos hostibus isthinc,
Sed magis exiguos defendens dextera tangat:
Ne * praedo pellax coelorum claudere limen,
Vel sanctos valeat noxarum fallere scaena:
Ne fur * strophosus (*c*) foveam * detrudat in atram,
Conditor a summo quod Christus servat olympo,
Pastor ovile tuens; neque possit * nebula raptor,
Regales vastans caulas, * bis dicere puppup (*d*):
Omnia sed custos defendat ovilia jam nunc
Maxima, praecipuum quae gestat nomine nomen;
Addere praesidium, Mater, dignare precatu:
Nam tu perpetuum prompsisti lumine lumen:
* Inantque, clamante sacro spiramine, euntes,
Cujus per multum jubar alto splendet ab axe,
* Ac populos pariter replet vibramine flumen;
Rex * Regum, & princeps populorum dictus ab aevo,
Magnus de magno * rerum regimine rector.
Illum nectere * non possunt, nec cingere coeli,
Nec mare navigerum spumoso gurgite vallat,
Aut zonae Mundi, quae stipant aethera celsa.

* *Glorificat*.
* *Moderante*.
* *Trudendos*.
* *Pdo*.
* *Strofosus*.
* *Detrudet*.
c
* f. *Ab ubere raptor*.
* f. *Abducere lupus*.
d
SSmae Deiparae patrocinium sibi precatur adversus communis hostis insidias.
* f. *Te laudant*.
* *A que populos*.
* *Regnum*.
* *De*: superabat invito metro.
* *Non*: additum a me.
Divina Majestas, ac dignitas.

Cla-

Clarorum vitam, qui castis moribus isthic,
Auxiliante Deo, * vernabant flore perenni,
Sanctis adgrediar studiis edicere pauper.
* Tanta tam digne si pauper praemia perdat,
Omnia cum nullus verbis explanet, * & apte
Sat (*e*) - - - - - - - - - - - - -

* *Vernebat*.
Ad celebrandas Sanctorum laudes adgreditur Fortunatus.
* f. *Tantaque*.
* *Et* additum a me.

e

(*a*) Hoc poema legitur in uno Codic. Vat. ex tribus iis, quibus usi hactenus sumus, ad calcem Oper. Fortunati. Visum est illud exscribere, quod a Fortunati stylo alienum non videatur. Acrostichum est, ac tot versibus constat, quot sunt litterae primi versiculi: quod poematum genus fuit, ut alias vidimus, familiare Fortunato: illud autem in causa est, cur sententiae carminis, litteris adstrictae, non inter se accurate necti interdum videantur. Admodum vero depravatum, corruptumque Amanuensis, ut videtur, inscitia, in MS. Codice illud reperitur: ac loca quidem alia emendavimus, mendosis lectionibus ad marginem rejectis: alia, quomodo legenda sint, conjecimus, & conjecturas nostras item in margine indicavimus: alia, quod nihil in mentem veniret, quod dignum esset Fortunato, nihil attigimus, ac, ut in Cod. MS. leguntur, reliquimus corrupta.

(*b*) Quadratum carmen illud dicebatur, ut arbitror, quod tot versibus constabat, quot erant litterae primi versus, & singuli versus paribus numero litteris coalescebant. Primum, non posterius in hoc Poemate servatum videmus.

(*c*) *Strophosus* videtur esse positum pro *tortuosus*. στροφὴ Graece *flexus* dicitur.

(*d*) Locus corruptissimus, cui emendando vix conjecturae aliquid afferre potui.

(*e*) Ultimus versus sic habetur in Codice: *Sot sac anim nec tux mor ponum se noririta cirtem*: ex quibus verbis nihil exsculpere potui.

C A P U T IX.

Ad Domnam Radegundem.

Radegundem laudat ob despectum Mundum, ac regnum: atque ejus pietati, & laboribus parem in coelo mercedem futuram auguratur.

REgali de stirpe potens Radegundes in orbe,
    Altera cui coelis regna tenenda manent:
Despiciens mundum meruisti adquirere Christum,
    Et dum clausa lates, hinc super astra vides.
Gaudia terreni conculcas noxia regni,
    Ut placeas regi laeta, favente polo.
Nunc angusta tenes, quo coelos largior intres,
    Diffundens lachrymas, gaudia vera metes.
Et corpus crucias, animam jejunia pascunt (*a*),
    Salve, quam Dominus servat amore suus.

Radegundis clara regio genere.

Regnum, ac Mundum despiciens sequitur Christum.

Merces illi pro voluntaria paupertate, & lachrymis, ac jejuniis reddenda.

a

(*a*) Unus Cod. Vat. jejunia *pascis*.

CAPUT X.

Ad eandem de violis.

Excusat se Radegundi, quod violas potius, quam lilia, ac rosas ad eandem muneri mittat. Ipsas violas commendat ex coloris, odorisque praestantia, atque inde eandem, nec non Agnetem ad virtutem excolendam hortatur.

a Mittit Fortunatus violas ad Radegundem.

b Violas ex colore & odore commendat.

* *Decor.* Inde ad virtutem ipsam, & Agnetem hortatur.

TEmpora si solito mihi candida lilia ferrent,
   Aut speciosa foret suave rubore rosa:
Haec ego rure legens, aut cespite pauperis horti,
   Misissem magnis (*a*) munera parva libens.
Sed quia prima mihi desunt, vel solvo secunda,
   Profert qui violas, fert (*b*) & amore rosas,
Inter odoriferas tamen has, quas misimus, herbas,
   Purpureae violae nobile germen habent.
Respirant pariter regali murice tinctae,
   Et saturat foliis hinc odor, inde * color.
Haec, quod utrumque gerit pariter, habeatis utraque
   Et sit mercis odor flore perenne decus.

(*a*) Unus Cod. Vat. misissem *magis*. (*b*) Ibid. *ferret* amore.

CAPUT XI.

Ad eandem de floribus super altare.

Post hyemale frigus, ac pruinas, florigerum ver ait adventasse, & inde Radegundis, & Agnetis in altaribus exornandis sertis, ac floribus studium, & diligentiam commendat: quorum speciem, ac multiplicem varietatem festive, & eleganter describit.

Hyemis deformitas, ac veris pulchritudo.

* *Carente.*

a

* *Perfecta.*

* *Aperta suis.*

b

Agnetis & Radegundis pia in ornandis altaribus diligentia.

FRigoris hiberni glacie constringitur orbis,
   Totaque lux agri, flore * cadente (*a*), perit.
Tempore vernali, Dominus quo Tartara vicit,
   Surgit * perfectis (*b*) * laetior herba comis.
Inde viri postes, & pulpita floribus ornant,
   Hinc mulier roseo complet odore sinum.
At vos non vobis, sed Christo fertis odores,
   Has quoque primitias ad pia templa datis.

Texi-

Texistis variis altaria festa coronis,
Pingitur, ut filis, floribus ara novis.
Aureus ordo crocis violis, hinc blatteus exit,
Coccinus hinc rubicat, lacteus inde nivet.
Stat prasino venetus, pugnant & flore colores,
Inque loco pacis herbida bella putes.
Haec candore placet, rutilo micat illa decore;
Suavius haec redolet, pulchrius illa rubet,
Sic specie varia florum sibi germina certant,
Ut color hinc gemmas, thura revincat odor.
Vos quoque, quae struitis haec, Agnes cum Radegunde,
Floribus aeternis vester anhelet odor.

Florum varietas, inter se colore certantium.

(a) Duo Codd. Vat. flore *carente*. (b) Ibid. surgit *perfecta*.

CAPUT XII.

Ad eandem pro floribus transmissis.

Flores mittit ad Radegundem, muneris parvitatem excusans; quorum occasione ad coelestium rerum spem, ac cogitationem eandem erigit.

O Regina potens, cui aurum, & purpura vile est,
Floribus ex parvis, te veneratur amans.
Et si non res est color, * attamen (a) ipse per herbas,
Purpura per violas, aurea forma crocus.
Dives amore Dei, vitasti praemia mundi,
Illas contemnens, has retinebis opes.
Suscipe missa tibi variorum munera florum,
Ad quos te potius vita Beata vocat.
Quae modo te crucias, recreanda in luce futura,
Aspicis, hinc qualis te retinebit ager.
Per ramos fragiles, quos nunc praebemus olentes,
Perpende hinc, quantus te resovebit odor.
Haec cui debentur, precor, ut cum veneris illuc,
Meque tuis meritis dextera blanda trahat.
Quamvis te spectet paradisi gratia florum,
Istae vos cupiunt jam revidere (b) fores.
Et licet egregio videantur odore placere,
Plus ornant proprias, te redeunte, comas.

Radegundis in contemnendis regiis opibus magnanimitas.
a
Mittit ad eam flores Fortunatus, quos ex colore commendat.
* *Est tamen*.

Inde Radegundem ad coelestes delicias erigit, & allicit.

Pro se orat Fortunatus, & ei semet commendat.
Optat, ut Radegundes a recessu suo revertatur.
b

Unus

(a) Unus Cod. Vat. *est tamen* ipse.

(b) Hinc apparet, carmen istud fuisse conscriptum, quo tempore Radegundes se jam reclusam tenebat: quod ei solemne erat quotannis, sacro Quadragesimae tempore, uti notavimus in Vita Fortun. num. 82. & ex seqq. carminibus apparet.

CAPUT XIII.

Ad eandem, cum se recluderet.

Radegundem, cum in eo esset, ut sese concluderet, prosequitur hoc carmine Fortunatus; ac suum in illam desiderium declarat.

MEns foecunda Deo, Radegundis, vita sororum,
Quae ut foveas animam, membra domando cremas:
Radegundes quotannis se recludebat. Annua vota colens, hodie claudenda (a) recurris,
Errabunt animi, te repetendo, mei.
a Mirum Fortunati desiderium in Radegundem. Lumina quam citius nostris abscondis ocellis,
Nam sine te nimium nocte premente gravor:
Omnibus exclusis, uno retineberis antro,
Nos magis includis, quos facis esse foris.
Et licet hic lateas, brevibus fugitiva diebus,
b Longior (b) hic mensis, quam celer annus erit,
Tempora subducis, ceu non videaris amanti,
Cum vos dum cerno, hoc mihi credo parum.
Sed tamen ex voto tecum veniemus in unum,
Et sequor huc animo, quo vetat ire locus.
Vota pro ejusdem incolumitate. Hoc precor, incolumem referant te gaudia paschae,
Et nobis pariter lux geminata redit.

(a) Lege Fortun. in Vita S. Radegundis num. 11.

(b) Unus Cod. Vat. *largior* hic mensis.

CAPUT XIV.

Ad eandem, cum rediit.

Radegundem, a suo recessu jam reversam, hoc carmine gratulatur. Eadem reduce, sibi omnia refloruisse profitetur, totiusque anni ubertatem, in ejusdem reditu sibi repraesentatam fuisse.

Radegundis reditus quam jucundus, gratusque Fortunato? UNde mihi rediit radianti lumine vultus?
Quae nimis absentem te tenuere morae?

Ab-

Abstuleras tecum, revocas mea gaudia tecum,
Paschalemque facis bis celebrare diem.
Quamvis incipiant modo surgere semina sulcis,
Hic egomet hodie, te revidendo, meto.
Colligo jam fruges, placidos compono maniplos,
Quod solet Augustus mensis, Aprilis agit.
Et licet inprimis modo gemma, & pampinus exit,
Jam meus Autumnus venit, & uva simul.
Malus, & alta pirus gratos modo fundit odores,
Sed cum flore nova jam mihi poma ferunt.
Quamvis nudus ager nullis ornetur aristis,
Omnia plena tamen, te redeunte, nitent.

Radegunde reversa, totius anni copiam, veris tempore, a se perceptam affirmat.

CAPUT XV.

Ad Gregorium Episcopum, pro Infirmitate sua.

Cum Fortunatus rure febri laboraret, Leonem Presbyterum a Greg. Turon. ad se narrat missum fuisse, a quo ad sacra Martini festa celebranda invitaretur. Valetudinis suae statum, & aegritudinis indolem describit: eamque refert, sudore oborto, cessisse.

VEnit ad aegrotum medici vox alma Gregorj,
Urbe ex Toronica, dum cubo rure thoro,
Concite presbytero recitante Leone (*a*) sereno,
Irem, ut Martini sunt ubi festa pii.
Tum fateor, morbi grave debilitate laborans,
Febre calens summo (*b*), * jam rigor intus eram,
Hinc fragili nimium, forti languore, redacto,
Ilia lassa levans, halitus aeger erat.
Ibat anhelanti vapor aridus, ora perurens,
Ibat ab arcanis flatilis aura coquens.
Fervor eram totus, tristis rogus igne caminus,
Febris & in fibris stabat aperta (*c*), patens.
Donec Christus opem, sudore undante, refudit,
Fervidus & gelidas ignis abegit aquas.
Redditur ipsa (*d*) salus, pater alme, saluto salutem,
Auxilium exili sis rogo pastor ovi.

Rure Fortunatus laborat febri.
a
Leo Presbyter ad ipsum venit nomine Gregorii.
Febrientis status.
* Nos.
b
c
Sudoris beneficio convalescit.
d

(*a*) Hic Leo non alius videtur esse, quam is, de quo loquitur Greg. Tur. lib 4. de Mirac. S. Martini cap.25. his verbis: *Leonis, Presbyteri nostri, vernacula* &c. cujus precibus, & S. Martini patrocinio, puellam a febre, & instantis mortis periculo

riculo narrat fuisse liberatam.

(*b*) Unus Cod. Vat. febre calens *summa*. MS. Trevir., & alii libri habent:

Febre calens summa, jam rigor imus eram.

Col. MS. *non rigor imus eram*. Pulmannus corrigebat. *jam rigor unus eram*. Haec ex Brovv.

(*c*) Unus Cod. Vat. *operta patens*.

(*d*) Hic versus correctus fuit a Brovv., qui in libris mendose legebatur sic:

Reddidit iste, Pater alme, saluto saluti.

vel

Salus atque sit, alme, saluti

Unus Cod. Vat. mendose:

Redditur isti pater alme, saluto salutem.

CAPUT XVI.

Ad eundem pro causa Abbatissae.

Fortunatus hoc in carmine Gregorii opem adversus grave incommodum, quod in Monasterium, ut videtur, Pictaviense irrepserat, implorat.

Scandalum, quod in Monasterium irrepserat. *a*

REpsit quale nefas (*a*) intra pia septa synaxis?
Inconsulte dolor, rumpere verba vetas.
Quale nec ante oculos, patulas neque polluit aureis,
Nec facerent vitio, qui sua fana colunt.

Orat Gregorium, ut eidem remedium afferat.

Tu tamen, alme pater, pietatis amore labora,
Ut sacer antistes, culmina cujus habes:
Unde repraesentes Martinum in tempore sacrum,
Cursibus, atque fide dando salutis opem.

(*a*) Non obscure videtur hoc in poemate Fortunatus loqui de gravibus turbis, ac dissidiis, quae post obitum B. Radegundis, in Pictaviense Monasterium invasere: quorum flammam Chrodieldis, Sanctimonialis, Chariberti Regis [ut ipsa de se praedicabat] filia, excitavit: ejusque furiis consotae discordiae eo processerunt, ut ad sacrilegas, & immanes caedes, ac facinora alia res perveniret. De his vide Greg. Tur. lib. 9. Hist. Franc. cap. 39. & seq.

CAPUT XVII.

Epistola pro eadem re.

Fortunatus eandem rem, quam superiore carmine, Gregorio commendat, misso ad eundem compresbytero suo: ac rogat per B. Radegundis vota, ac memoriam, ut Monasterii ejus afflictis rebus succurrat.

Gregorii constantia, & fides in Ecclesiae causa defendenda.

COmmendans humilitatem meam copiosissimae vestrae dulcedini, & mitissimae dominationi suggero, ut causa universalis Ecclesiae

ſiae talem vos habens baſidem, ut nullus ventorum turbo ſucclinans, nulla procellarum propellens congeries poſſit illic invenire, quod quatiat, aut quod labefaciet (*a*), reperiat: in cauſa, qua conſervus meus presbyter, praeſentium portitor, ad vos pro ſingulari praeſidio confidens occurrit, ſicut ipſe ſingula poterit explicare. Memor ſis commendationis Beatae Domnae meae filiae, vel jam matris veſtrae, Domnae Radegundae pro loci ſui, vel perſonae, totiuſque regulae ſtabilitate quod petiit, & verborum, vel viſcerum ſupplicatione commiſit, ita praecipiatis infatigabiliter laborare, qualiter ipſe vobis in retributione ſempiterna reſtituat, qui provident auxilium indigentibus. In cauſa * Juſtinae (*b*) veſter Apoſtolatus paſtoraliter (*c*) deſudet.

a Monaſterii Pictavienſis cauſam eidem commendat.

Radegundis ſe, ac Monaſterium ſuum enixe Gregorio commendarat, & ejus fidei commiſerat.

* *Juſtitiae.*

b c

(*a*) Unus Cod. Vat. quod *labefactet*, reperiat.

(*b*) Ibid. In cauſa *Juſtitiae*. Item in alio Cod. Vat. Haec juſtina [pro quamale in praefatos Codd. irrepſit *juſtitia*] erat praepoſita Monaſterii Pictavienſis, cum graves illae ſeditiones, de quibus ſupra, exortae ſunt. Eadem Abbatiſſam ſuam, cum a ſicariis quaereretur ad necem, altaris palla contexit: ipſa deinde ſe pro Abbatiſſa abduci paſſa eſt, quin proderet, quae eſſet: ac poſtea recognita, dimiſſa, ae reddita eſt Monaſterio. Haec acciderunt ad an. 589., de quibus Greg. Tur. lib. 10. cap. 15.

(*c*) Unus Cod. Vatic. paſtoraliter *quod* deſudet. In alio *quod ſe ſubdat*.

CAPUT XVIII.

Ad eundem ex nomine Juſtinae (a).

a

Scribit hoc poema Fortunatus ſub Juſtinae perſona, ac nomine: eaque rogat Gregorium, ut per ipſum Patri commendetur, & Aviae gratias referat, quod ea ad ſe advenifſet.

ANtiſtes Domini, bone paſtor, & autor honoris,
Rite decus generis, quo eſt generoſa fides.
Juſtinam famulam pietate, memento, Beate,
Per te & commender ſtirpe, vel arce patri.
Hinc referens grates aviae, quia reddita tandem,
Ad vultus neptis dulcis imago venit.
Iſta diu noſtris votis dans gaudia, rector,
Inter avam & neptem tu mediator agas.

Gregorii laus.

Juſtina rogat, ut per Gregorium Patri commendetur.

Item ut inter ſe, & aviam mediator exiſtat.

(*a*) Putat Cl. Ruinart. in add., & emend. ad notas in S. Greg. Tur., hanc Juſtinam filiam fuiſſe Juſtini, qui vir ſororis S. Greg. appellatur lib. 2. de Mirac. S. Martini cap. 2.

Certe lib. 9. cap. 7. Fortunatus alloquens libellum suum, eique mandans, ut Gregorium Justinae nomine salutaret, sic de ea loquitur:

Adde Justinam, pariter precantem,
Nempe commendans famulam, propinquam,
Et refer, quantum sibi cara profert
Neptis honorem.

CAPUT XIX.

Ad eundem salutatoria.

Acceptis litteris a Gregorio, deque bona ejusdem valetudine certior factus, se imprimis laetatum declarat Fortunatus; ad extremum se eidem commendat.

Fortunati amor in Gregorium, ac fedulitas.

ALme, Beate pater, lumen generale, Gregori,
Jure sacerdotum culminis arce caput.
Reddo Deo grates, de vobis prospera noscens,
Vestris nunc scriptis laetificatus agens.
Me quoque commendans humili prece, voce saluto,
Jugiter officio quem mea corda colunt.

CAPUT XX.

Ad eundem salutatoria.

Gregorii virtutem, celebritatem, & pastoralem in grege tuendo sollicitudinem laudat.

Gregorii virtus, ac dignitas.

SUmme pater patriae, celsum, & generale cacumen,
Forte decus, generis Toronicensis (*a*) apex.

Patria & celebritas.

Lumen ab Arvernis veniens feliciter arvis:
Qui inlustrans populos, spargeris ore pharus.

Magnanimitas.

Alpibus ex illis properans, mens altior ipsis:
Vir per plana sedens, qui pia castra tegis.

In grege tuendo sollicitudo.

Ne noceant hostes, qui sunt in ovile fideles,
Unicus in campis publica turris ades.

Martino successor in sede Turonensi.

Vir date, dulce caput, regioni, chare Gregori,
Martini retinet quem sacra sella patrem.
Me Fortunatum humilem commendo patrono,
Sic tua vita diu hoc sit in orbe Deo.

(*a*) De Patria, & genere Gregorii Turonensis lege vitam ejusdem, ab Oddone Abbate conscriptam, & praefixam Gregorii Operibus Edit. Paris., a Cl. Ruinart. editis.

CA-

CAPUT XXI.

Ad eundem salutatoria.

Suam in Gregorium sedulitatem, ac studium declarat: & ejus se precibus ad extremum commendat.

SI qua mihi veniet quotiens occasio dulcis.
Opto, sacer, calamo solvere vota meo.
Summe pater patriae, toto venerabilis orbe,
Undique chare mihi, fulgida cura Dei.
Commendas humilem tibi me, sacer arce Gregori.
Pro famulo proprio, quaeso, precare Deum.

Fortunati sedulitas in Gregorium, & amor.

CAPUT XXII.

Ad eundem.

SI cessent homines velociter ire per Austros,
Ad te, chare pater, carmina missa velim.
Nunc tamen est quoniam gerulus mihi, porrigo verbum,
Sed minus eloquio, quam quod amore colo.
Dulcis opime, decus nostrum, pie Papa, Gregori,
Versiculis brevibus solvo salutis opus.
Sed memor ipse mei commenda, quaeso, Tonanti,
Sic te consocium reddat honore * throno.

Fortunati erga Gregorium diligentia, & charitas.

* *Throni.*

CAPUT XXIII.

Ad eundem.

Nullam facundiam tantam esse dicit, qua pares Gregorio, pro ejus in se munificentia, gratias agere possit.

GUrgitis in morem si lingua fluenta rigaret,
Turbine torrentis vel raperetur aquis,
Ad tua praecipue praeconia summa, Gregori,
Dum non explerem flumine, gutta forem.

Nulla eloquentia par esse pot est liberalitati Gregorii erga Fortunatum exprimendae.

Munificumque patrem aequaret nec Musa Maronis,
Fers, bone, quanta mihi, quis valet ore loqui?
Se illi commendat. Ac brevitate, sacer, famulum commendo subactum,
Me Fortunatum, sit veniale, precor.

CAPUT XXIV.

Ad eundem pro villa praestita.

Gratias agit Gregorio pro agro, ad privatas sibi impensas, & usus beneficentissime collato: tum ipsius agri situm, & amoenitatem describit.

TRamite munifico celebravit pagina cursum,
Carmine dulcifluo, quam tuus edit amor.
In qua sorte loci facta est conlatio doni,
Qua Vigenna (*a*) procax littore frangit aquas.
Lapsibus & tumidis dum fertur nauta carinis,
Jugera culta videt, quando celeuma canit.
Grates, chare, gero pietatis fruge * reperta (*b*),
Qui facis, unde decens multiplicetur apex.
Et sine his mea sunt, a te quaecunque tenentur,
Grex * habet omnis agris, * quod bone pastor habes.

Ager prope Vigennam positus, a Gregorio praestatur Fortunato.
Loci amoenitas.
* *Repleto.*
Gratias pro illo agit.
* *Abit.*
* *Quem.*
Caetera omnia Gregorio ac Fortunato erant communia.

(*a*) Vigenna, sive Vingenna Galliae fluvius est, hodie *la Vienne*: in Lemovicino fontes habet, & in Ligerim se evolvit.
(*b*) Unus Cod. Vat. fruge *repleto*.

CAPUT XXV.

Ad eundem precatoria pro ipso agro.

Gratias item agit pro impensa sibi agelli parte: Gregorii in se munificentiam S. Martini liberalitati in pauperes exaequans. Praestitum sibi agrum ad omnem nutum reversurum ad Dominum suum affirmat.

Gregorii liberalitatem in se cum munificentia S. Martini Turon. erga egenos, comparat.

MUnifici reparans Martini gesta, Gregori,
Texit ut ille habitu, nos alis ipse cibo.
Discipulus placidum sapiens imitando magistrum,
Ille ubi dux residet, miles habebis opem.

Ut

Ut chlamydem ille prius, ſic tu partiris agellum,
Ille tegendo potens, tuque fovendo decens.
Ille ope me antiquum (a) relevans, tu, chare, novellum,
Fit dives merito paupere quiſque ſuo.
Quando repoſcetur, veſtris redit uſibus arvum,
Et Domino * proprio reſtituemus agrum.
Unde amplas refero grates, dulciſſime rector,
Et repeto pandens (b) haec tua, paſtor, ovis.
Nec tantum reddo, quantum tibi debeo, praeſul:
Pro Fortunato ſed rogo flecte Deum.

Gregorius cum Fortunato agellum partitur.

a

Se illum ad nutum, ac voluntatem repoſcentis redditurum affirmat.

* Proprium.

b

(a) Videtur hoc in loco Fortunatus beam erga ſe S. Martini beneficentiam indicare, qua, cum Ravennae graviter oculis laboraret, ejuſdem ex patrocinio, aegritudine illa eſt liberatus. Itaque ſe antiquum nominare dicendus eſt, ſpectans praeteritum tempus, quo in ſe B. Martinum beneficum expertus eſt; novellum autem, praeſentem Gregorii in ſemet liberalitatem ſignificans.

(b) Unus Cod. Vat. *pangens* haec.

C A P U T XXVI.

Ad eundem pro pellibus ſibi tranſmiſſis.

Suam in accipiendis Gregorii litteris laetitiam declarat. Item laudes Gregorii complectitur; & ei ſe commendat. Poſtremo miſſas ad ſe niveas pelles, quibus pro caligis uteretur, commemorat, & gratias agit.

EGregio compacta ſitu, phalerata rotatu,
Atque Sophocleo pagina fulta ſopho,
Me arentem veſtro madefecit opima rigatu,
Fecit & eloquio, quod loquor, eſſe tuo.
Dulcis, chare, decens, facunde, benigne Gregori,
Atque pater patriae hinc ſacer, inde cate.
Muneribus, meritis, animis & moribus aequis,
Omnibus officiis, unde colaris, habens.
Me Fortunatum tibi celſo ſterno puſillum,
Commendo & voto ſupplice rite tuum.
Cui das unde ſibi talaria miſſa ligentur,
Pellibus & niveis ſint ſola tecta pedis.
Pro quibus a Domino detur ſtola candida vobis,
Qui datis hoc minimis, unde feratis opes.

Litterae a Gregorio miſſae Fortunato, & hujus in illis excipiendis laetitia. Dotes Gregorii.

Gregorius dono miſerat Fortunato pelles ad caligas conſuendas.

VE-

VENANTII HONORII CLEMENTIANI FORTUNATI

PRESBYTERI ITALICI

LIBER NONUS.

CAPUT I.

a

Ad Chilpericum Regem, quando Synodus Brinnaco (a) habita est.

Brinnacensis Synodi Patres alloquitur hoc Poemate Fortunatus, poscitque ab eis veniam, ut sibi liceat de Chilperici laudibus dicere: quem a generis nobilitate commendat, & a famae celebritate, tum ab ejus virtute in praeliis, ac rerum gestarum gloria: quem post varias rerum vicissitudines, tandem pristinam, imo etiam ampliorem dignitatem, per adversos rerum casus, ait recuperasse. Eundem Patriae praesidium adversus barbaras nationes esse praedicat, ac laudat ejus justitiam, & doctrinam: qua suis illum Majoribus narrat praestitisse. Postremo Fredegundis Reginae encomium subtexit.

Patres synodi Brinnacensis alloquitur.

Rdo Sacerdotum, venerandaq; culmina Christi,
Quos dedit alma fides relligione patres.
Parvulus opto loqui regis praeconia celsi,
Sublevet exigui carmina vester amor.

Chilperici regium genus.

b

* Ades.

Reddit illud suis virtutibus illustrius.

Inclyte Rex armis, & regibus edite celsis,
Primus & (b) antiquis culmina prima regens.
Rector * habes nascendo decus, moderando sed auges,
De radice patris flos generate potens.
Aequali serie vos nobilitando vicissim,
Tu genus ornasti, te genus ornat avi.
Excepisti etenim fulgorem ab origine gentis,
Sed per te proavis splendor honore redit.

Ejus splendor ac celebritas.

Te nascente patri, lux altera nascitur orbi,
Nominis & radios spargis ubique novos;
Quem praefert oriens Libyes, occasus, & * arctus:
Quo pede non graderis, notus honore venis.

* f. Arctos.

Quid-

Quidquid habet mundus, peragrasti, nomine princeps,
Curris & illud iter, quod rota solis agit.
Cognite jam ponto & Rubro, pelagoque sub Indo,
Transit & Oceanum fulgida fama sopho.
Nomen ut hoc resonet, non impedit aura, nec unda,
Sic tibi cuncta simul, terra, vel astra favent.
Rex bonitate placens, decus altum, & nobile germen,
In quo tot procerum culmina culmen habent.
Auxilium patriae, spes & tu tamen in armis,
Fida tuis virtus, inclytus atque vigor.
Chilperice potens, si interpres barbarus extet, Nominis etymon.
Adjutor (c) fortis, hoc quoque nomen habes. c
Non fuit in vanum, sic te vocitare parentes,
Praesagium hoc totum, laudis & omen erat.
Jam tunc judicium praebebant tempora nato,
Dicta priora tamen dona secuta probant. Idem prae caeteris fratribus charus erat Chlotario Patri.
In te dulce caput, patris omnis cura pependit,
Inter tot fratres sic amor unus eras.
Agnoscebat enim, te jam meliora mereri,
Unde magis coluit, praetulit inde pater,
Praeposuit genitor, cum plus dilexit alumnum,
Judicium regis frangere nemo potest.
Auspiciis magnis crevisti, maxime princeps,
Hinc in amore manens plebis, & inde patris.
Sed meritis tantis subito sors invida rerum, Chilperici fortunae variae, & Regni ejus vicissitudines.
Perturbare parans regna quieta tibi:
Concutiens animos populorum, & foedera fratrum,
Laedere dum voluit, prosperitate favet.
Denique jam capiti valido pendente periclo,
Quando ferire habuit, reppulit hora necem.
Cum retinereris mortis circumdatus armis,
Eripuit gladios (d) sors, operante Deo. d
Ductus ad extremum, remeas de funere vitae,
Ultima quae fuerat, fit tibi prima dies.
Noxia dum cuperent hostes tibi bella parare,
Pro te pugnavit fortis in arma fides. e
Prospera judicium, sine te (e), tua causa peregit.
Et rediit proprio celsa cathedra loco (f). f
Rex bone, ne doleas, nam te fortuna querelis,
Unde fatigavit, hinc meliora dedit.

Aspera

Aſpera tot tolerando diu, modo laeta ſequuntur,
Et per moerores gaudia nata metis.
Multimodas per opes ſeminans, tua regna reſumis,
Namque labore gravi creſcere magna ſolent.

E gravibus moleſtiis & laboribus creſcere res ſolent.

Aſpera non nocuit, ſed (*g*) te ſors dura probavit,
Unde gravabaris, celſior inde redis.

g

Altior aſſiduis creſcis, non frangeris armis,
Et belli artificem te labor ipſe facit.
Fortior efficeris per multa pericula princeps,
Ac per ſudores dona quietis habes.
Nil dolet amiſſum, te rege ſuperſtite, mundus,
Qui (*h*) ſe ſervarunt debita regna gradu.

h

Barbararum gentium in Chilpericum obſequium, ac metus.

Conſuluit domui, patriae populoque Creator,
Quem gentes metuunt te ſupereſſe virum.
Ne ruat armatus per Gallica rura rebellis,
Nomine victoris hic es, & ampla * regis.

* *Tegit.*

Quem Geta, Waſco (*i*) tremunt, Danus,* Eſtio (*k*), Saxo, Britannus,
Cum patre quos acie te domitaſſe patet.

* *Euthio.*

i *k*

Terror & extremis Friſonibus, atque * Suevis,
Qui neque bella parant, ſed tua fraena rogant.

* *Suebis.*

Omnibus his datus es timor, illo judice campo,
Et terrore novo factus es altus amor.
In te, rector, habet regio circumdata murum,
Ac levat excelſum ferrea porta caput.
Tu patriae radias adamantina turris ab Auſtro,
Et ſcuto ſtabili publica vota tegis.
Neu gravet haec aliquis, pia propugnacula tendis,
Ac regionis opes limite forte foves.

Ejus juſtitia.

Quid de juſtitiae referam moderamine, princeps?
Quo male nemo redit, ſi bene juſta petit:
Cujus in * ore (*l*) probo menſurae libra tenetur,
Rectaque cauſarum linea currit iter.

* *In orbe.*

l

Nec mora fit, vero falſus nihil explicat error,
Judiciiſque tuis fraus fugit, ordo redit.
Quid? quoſcunque etiam regni ditione gubernas,
Doctor ingenio (*m*) vincis, & ore loquax.

m

Ingenium, & peritia linguarum.

Diſcernens varias ſub nullo interprete voces,
Et generum linguas unica lingua refert.

Munificentia.

Erigit exiguos tua munificentia cunctos,
Et quod das famulo, credis id eſſe tuum.

Qua-

Qualiter hinc itidem tua se praeconia tendunt,
Laudis & hoc cumulo concutit astra fragor.
Cui simul arma favent, & littera constat amore, Juris simul, & belli peritia.
Hinc virtute potens, doctus & inde places.
Inter utrumque sagax, armis, & jure probatus,
Belliger hinc radias, legifer inde micas.
De virtute pater, reparatur avunculus ore,
Doctrinae studio vincis & omne genus.
Regibus aequalis, de carmine major haberis,
Dogmate vel qualis non fuit ante parens. Poeseos scientia, ac studium.
Te arma ferunt generi (n) similem, sed littera praefert, n Superiores Reges vincit litterarum cultura, ac doctrina.
Sic veterum regum par simul, atque prior.
Admirande mihi nimium Rex, cujus opime
Praelia robur agit, carmina (o) lima polit. o
Legibus arma regis, & leges dirigis armis,
Artis diversae sic simul itur iter.
Discere si possit, rector, tua singula quisquis,
Ornarent plures, quae bona solus agis.
Sed tamen haec maneant, & crescant prospera vobis,
Et liceat solio multiplicante frui,
Conjuge cum propria, quae regnum moribus ornat. Fredegundis Reginae encomium.
Principis & culmen participata regit.
Provida (p) consiliis, sollers, cauta, utilis aulae, p
Ingenio pollens, munere larga placens.
Omnibus excellens meritis, Fredegundis opima,
Atque serena suo fulget ab ore dies.
Regia magna nimis, curarum pondera portans,
Te bonitate colens, utilitate juvans.
Qua pariter tecum moderante palatia crescunt,
Cujus & auxilio floret honore domus.
Quaerens unde viro duplicentur vota salutis,
Et tibi mercedem (q) de Radegunde facit. q
Quae meritis propriis effulget gloria regis,
Et regina suo facta corona viro.
Tempore sub longo haec te fructu prolis (r) honoret, r
Surgat & inde nepos, ut renoveris avus.
Ergo Creatori referatur gratia digne, Fortunati vota pro Chilperico, ac tota regia domo, & regni ejus felicitate.
Et cole rex regem, qui tibi praebet opem.
Ut servet, cumuletque bonum; nam rector ab alto
Omnia solus habet, qui tibi multa dedit.

Da veniam, victor, tua me praeconia vincunt,
Hoc quoque, quod superor, fit tibi major honor.
Parvulus opto tamen, sic prospera vota secundet,
Ut veniant terris haec pia dona polis.
Aëra temperie faveant tibi, tempora pace,
Frugibus arva micent, foedera regna ligent.
s Edomites (s) omnes, tuearis amore fideles,
Sis quoque Catholicis relligionis apex.
Summus honor regis, per quem donantur honores,
Cui longaeva dies constet, & alma fides.
Regibus aurum alii, aut gemmarum munera solvant,
De Fortunato paupere verba cape.

(a) Quaenam hujusce Brinnacensis Synodi convocandae causa fuerit, docet nos pluribus Gregor. Turon. lib.5. Histor. Franc. cap.50: quae paucis licet perstringere. Riculfus scilicet Clericus in Fredegundem Reginam, uxorem Chilperici, grave crimen confinxerat, cujus objiciendi, ac divulgandi auctorem fuisse Gregorium Turonensem commentus fuerat, multa adversus eum fingens, quibus in invidiam apud Reges vocaretur: ut illo nimirum de sede Turonensi amoto, & alio, qui sibi faveret, in ejusdem locum suffectio, ipse deinde Turonensis Ecclesiae Archidiaconus crearetur. Quocirca ut in illud criminis quaereretur, Chilpericus Brinnaci Synodum Episcoporum coegit, in qua & Riculfi fraus detecta est, & Gregorii probata innocentia. Synodus isthaec habita est an.580.: quo anno proinde hoc poema scriptum est a Fortunato.

Brennacum autem, sive Brinnacum vulgo *Braine*, villa erat regia, ut videtur, in qua Chilperici filii, Dagobertus, & Chlodobertus graviter aegrotasse referuntur a Greg. Turon. lib.5. c.35., cum quidem Dagobertus ibidem morbo oppressus interierit, Chlodobertus vero Suessionas pheretro in Basilicam S. Medardi delatus, ibi extremum exhalaverit spiritum. Brennacum porro nonnisi tribus leucis distat ab Augusta Suessionum, versus Remos, ut habet Cl. Ruin. in notis ad Gregor. Turon. lib.4. cap.22. In eadem villa Brinnacensi Chlotarii thesauri servabantur, uti refert Greg. Tur. loco mox citato.

(b) Unus Cod. Vat. primus *ab* antiquis.

(c) Etymon Chilperici, Germanico ex Idiomate ductum ostendit Brovv. in notis ad hunc locum; quem lege, si lubet.

(d) Duo Codd. Vatic. eripuit *gladio*. Chilpericus saepe cum fratribus suis bella gessit, ac cladibus saepe fractus, semper tamen emersit. Postremo victus plane, profligatusque a Sigiberto fuisset, nisi victor jam hic, Fredegundis Reginae fraude, ac dolo, de medio repente fuisset sublatus. Vide Greg.Turon. lib.4. c.52. Ad hujusce postremi belli exitum, & Chilperici felicitatem videtur hoc loco respexisse Fortunatus.

(e) Videtur idem hoc loco Chilpericum purgare, quod nullum Chilperici consilium, aut opera in occidendo Sigiberto interfuerit.

(f) Unus Cod. Vat. cathedra *suo*.

(g) Ibid. *Si fors te* dura.

(h) Ibid. *cui* se servarunt: quod seq.

(i) Vascones populi, qui in Pyrenaeis jugis habitabant, suis saepe incursionibus Galliam infestarunt. A Theuderico, & Theodeberto victi, & edomiti fuisse referuntur in Chron. Fredeg. Scholastici.

(k) Unus Cod. Vat. *Euthio*: *suspicabar* [subdit Brovverus] *Estio legi posse, obruta Euthionum, si quae gens ejus nominis, memoria. Estones autem, vel Estiones hodieque inter Saxonum reliquias numerantur*

tur

tur apud Livoniae fines, *Suecis*, *Moschis*, *Danisque parum abjuncti*.

(*l*) Duo Cod. Vat. cujus *in orbe* probo. Non videntur hae laudes, quas hoc loco Fortunatus percenset, congruere personae Chilperici: viri impuris Fredegundis in amoribus diu volutati; cujus desiderio vel Gelesuintham, legitimam uxorem, in lecto suo necandam curavit: quique in Reges fratres omni tempore iniquus, & infestus extitit. Etsi vero duobus filiis orbatus, immatura morte extinctis, videatur aliquid ad poenitentiam commotus fuisse, idem tamen ad mentem suam, ac pristinam vitae consuetudinem reversus, postremo occisus est, ejusdem Fredegundis, quam perditissime amabat, cujusque suasu tot scelera commiserat, opera, & consilio, uti narrat Aimoinus in Histor. Franc. lib.3.cap.57.Hunc Greg. Tur. non dubitat *Neronem* sui temporis, & *Herodem* nominare; cujus vitia, ac scelera late describit lib.6. Hist.Franc.cap.46. Quo circa dicendum, Fortunatum, poetarum more, hunc Regem laudasse, ejus vitia reticendo, ac, si quid erat laudis, amplificando. Difficile quippe, vel turpi in homine non elucere virtutis aliquid, quod laudari possit.

(*m*) Chilpericus, etsi minus praestitit doctrina, eandem tamen affectavit, cum, ut refert Greg.Tur. lib.5. c.45., vel Theologicis in rebus scientiam male sibi vindicaverit: *asserens ipsum esse Patrem*, *qui est Filius*, *idemque ipsum esse Spiritum Sanctum*, *qui Pater*, *& Filius*: ac volens, ut & Gregor. ipse Turonensis, & reliqui Ecclesiarum doctores id, quod ipse, sentirent, ac crederent. Quamquam ab hac amentia postea destitit. Idem [ut refert ibidem Gregorius]: *Scripsit alios libros versibus*, *quasi Sedulium secutus*: *Sed versiculi illi nulli penitus metricae conveniunt rationi*. *Addidit autem & litteras litteris nostris*, *id est ω*, *sicut Graeci habent*, *ae*, *the*, *uvi*, *quarum characteres subscripsimus*. *Hi sunt ω ⱶ Z Δ*. *Et misit epistolas in universas Civitates Regni sui*, *ut sic pueri docerentur*, *ac libri antiquitus scripti*, *planati pumice*, *rescriberentur*. Narrat eandem rem Aimoinus lib.3. Hist. Franc. cap.41. Litteras vero Alphabeto additas a Chilperico esse ait χ,ch.,θ,th,φ. ph. sed de illis litteris, & ipsarum varietate in MSS. videsis notas Cl. Ruin. in Greg. Tur. lib.5. cap.45. Hist. Franc.

(*n*) Unus Cod. Vat. *generis* similem.

(*o*) Aimoinus lib. 3. de gestis Franc. cap.16. refert sequens Epigramma, tamquam a Chilperico Rege, in laudem S.Germani, Episcopi Parisiensis, elucubratum: quod sic habet:

Ecclesiae speculum, *patriae vigor*, *ara reorum*,
Et Pater, *& medicus*; *Pastor*, *amorque gregis*.
Germanus virtute, *fide*, *corde*, *ore*. *beatus*,
Carne tenet tumulum, *mentis honore polum*,
Vir, *cui dura nihil nocuerunt fata sepulchri*,
Vivit enim; *nam mors*, *quem tulit*, *ipsa timet*.
Crevit adhuc potius Justus post funera: *nam qui*
Fictile vas fuerat, *gemma superba micas*.
Hujus opem, *ac meritum mutis dare verba loquuntur*,
Redditus & caecis praedicat ore dies.
Nunc vir Apostolicus rapiens de carne trophaeum,
Jure triumphali considet arce poli.

Cl. Mabillon. in notis ad vitam S. Germani saec. I. Bened., hujusce Poematis versus elegantiores, & ornatiores videns, quam ut a Chilperico elucubrari possent, opinatur ab Aimoino eosdem expolitos fuisse. At Broverus non dubitat illos Chilperico abjudicare, & attribuere Fortunato: ejus quippe stylum, & ingenium sapere existimat. Brovvero facile vel ipse assentior: praesertim cum Fortunatus alia etiam carmina, alterius nomine, ac rogatu, scripserit, ut alibi innuimus.

(*p*) An hae laudes apte Fredegundi conveniant, judicent, qui illius vitam, & facinora novere. Ea vero cujusmodi sint,

sint, & nos saepe indicavimus, & videre est apud Greg. Turon. passim in Hist. Franc., apud Aimoinum, & alios rerum Francic. scriptores. Haec itaque Fortunatus ad tempus scripsisse magis, quam ad rerum veritatem videtur; ac forte, quo Fredegundis animum, in Gregorium Turonensem vehementius incensum, leniret, ac mitigaret, idcirco eam laudasse impensius, quam voluisset.

(*q*) Videtur hoc loco indicare Fortunatus, Fredegundem conjugis sui res, a e salutem Radegundis precibus commendasse.

(*r*) Chilpericus duos jam superstites habebat liberos, quos e Fredegunde susceperat, Dagobertum, & Chlodobertum, quibus paulo post Brinnacensem synodum orbatus est, non sine vindice Numine, ut legi potest apud Greg. Tur. lib. 5. c. 51. & ex seq. carmine patebit.

(*s*) Unus Cod. Vat. *Et* domites omnes.

C A P U T II.

a

Ad Chilpericum (*a*) *Regem & Fredegundem Reginam.*

Poenam Adae, & Hevae, a quibus peccandi origo extitit, inflictam commemorat, & inde in miseram prolem mortem ait fuisse propagatam: tum mortis ipsius necessitatem ex Patrum, qui ante decesserunt, exemplo confirmat. Hinc vero Chilperici dolorem, quem ex acerbo filiorum funere conceperat, consolatur: nihil prodesse lachrymas affirmans ad charos ab inferis revocandos. Addit fines cujusque vitae rite constitutos a Deo fuisse: atque eundem homines, tanquam vasa, effringere, cum lubuerit. Eundem hortatur ad hunc dolorem fortiter ferendum, ac solandam Fredegundem Reginam, Filiorum necem acriter deflentem. Exemplo Job, Davidis, & Matris Machabaeorum suadet, ut gratiae potius Supremo Deo agantur, quod insontes pueros immatura morte praeripuerit: atque inde etiam Parentes consolandi occasionem sumit, quod illi a sacro Baptismi lavacro puri ad Deum migraverint, superna in felicitate locandi. Postremo novam iisdem sobolem in locum demortuae auguratur.

Poena Adam, & Hevae inflicta propter peccatum.

b

ASpera conditio, & sors irrevocabilis horae,
 Quod generi humano tristis origo dedit (*b*):
Cum suadens coluber projecit ab ore venenum,
 Morsu & serpentis mors fuit Eva nocens.
Sumpsit ab ipso ex tunc Adam patre terra dolorem,
 Et de matre gemens, mundus amara capit.
Praevaricando duo probro damnantur acerbo,
 Ille labore dolet, haec generando gemit.

Ex illa origine mors funditur in omne genus hominum.

Mors venit inde vorax, transmissa nepotibus ipsis,
 Haeredesque suos tollit origo nocens.
Ecce hoc triste nefas nobis genuere parentes:
 Ceperat unde prius, hinc ruit omne genus.

Mortis dura necessitas ex eorum, qui antecessere, exemplis ostenditur.

Primus Abel cecidit, miserando vulnere caesus,
 Ac fraterna sibi sarcula membra fodent (*c*).
Post quoque Seth obiit, sub Abel vice redditus (*d*) idem,
 Et quamvis rediit (*e*), non sine fine fuit.

c d e

Quid

Quid Noe memorem, laudatum voce Tonantis,
Quem levis arca tulit, nunc gravis arca premit?
Sic (*f*) quoque Sem, & Japheth, patrum justissima proles. *f*
Sancta & progenies tale cucurrit iter.
Quid Patriarcham (*g*) Abraham, vel Isaac, Jacob quoque dignos, *g*
Cum de lege necis nemo solutus adest?
Melchisedech etiam, Domini sacer ore Sacerdos,
Job quoque, ceu geniti sic abiere sui
Legifer ipse jacet Moses, Aaronque Sacerdos,
Alloquiisque Dei dignus, amicus obit.
Successorque suus, populi dux inclytus, Jesus
Qui legis (*h*) libris, occubuere patres. *h*
Quid Gedeon, Samson, vel quisquis in ordine judex?
Mortem sub Domino judice nemo fugit.
Israelita potens David Rex, atque Propheta,
Est situs in tumulo cum Salomone suo.
Esaias, Daniel, Samuel, Jonasque Beatus,
Vivens sub pelago, stat modo pressus humo.
Princeps clave, Petrus, primus quoque dogmate Paulus,
Quamvis celsae animae, corpora terra tegit.
Semine ab humano cui (*i*) nullus major habetur *i*
Vir Baptista potens ipse Joannes obit.
Enoch, Heliasque hoc (*k*) adhuc spectat uterque, **Henoch, & Helias pariter morientur.**
Qui satus ex homine est, & moriturus erit. *k*
Ipse creator ovans, surgens cito Christus ab umbris, **Christus ipse suam mortem obiit.**
Hic quia natus homo est, carne sepultus humo.
Quis rogo non moritur, mortem gustante salute?
Dum pro me voluit hic mea vita mori?
Dic mihi quid poterunt Augusti (*l*), & culmina Regum, **Nemo, quamvis celsa dignitate praeditus, mortem avertere potest.**
Membra creatoris cum jacuere petris?
Brachia non retrahunt fortes, neque purpura Reges, *l*
Vir quicunque (*m*) venit pulvere, pulvis erit. *m*
Nascimur aequales, morimurque aequaliter omnes,
Una ex Adam est mors, Christus & una salus.
Diversa est merces, funus tamen omnibus unum,
Infantes, juvenes, sic moriere * senex (*n*). * *Senex.* *n*
Ergo (*o*) quid hinc facimus, nunc te rogo, Celsa potestas, *o*
Cum nihil auxilii possumus esse rei? **Fusae lachrymae caros nequeunt a morte revocare.**
Ploramus, gemimus, sed nec prodesse valemus,
Luctus adest oculis, est neque fructus opis.

Visce-

Viſcera torquentur, lacerantur corda tumultu,
Sunt cari extincti, flendo cadunt oculi:
Ecce vocatur amor, neque jam revocatur amator,
Nos neque jam repetit, quem petra merſa tegit.
Quamvis clamantem refugit mors ſurda, nec audit:
Neſcit in affectum dura redire pium.
Sed nolo, atque volo, migrabo cum omnibus illuc,
Ibimus hinc (p) omnes, nemo nec inde redit:
Donec adventu Domini caro mortua vivat,
Surgat & ex proprio pulvere rurſus homo.
Coeperit ut tegere arentes (q) cutis uda favillas,
Et vivi cineres de tumulis ſalient.
Ibimus ergo omnes, alia regione locandi,
Ibimus ad patriam, quos peregrina tenent.
Ne cruciere (r) igitur, pie Rex, fortiſſime princeps,
Quod geniti pergunt, quo petit omnis homo.
Quale placet figulo vas fictile, tale paratur,
Quando placet figulo, vaſa ſoluta ruunt.
Quod jubet Omnipotens, non poſſumus eſſe rebelles,
Cujus ad intuitum (s) ſydera, terra tremunt.
Ipſe creat hominem, quid dicere poſſumus? idem (t),
Qui dedit, & recipit, crimina nulla gerit.
Illius ecce ſumus figmentum, & ſpiritus inde eſt,
Cum jubet, hinc imus, qui ſumus ejus opus.
Si libet, in (u) hora montes, freta, ſidera mutat,
Cui ſua facta favent, quid homo ſumus agit?
Rex, precor, ergo potens, age, quod tibi maxime proſit,
Quod prodeſt animae cum deitatis ope,
Eſto virile decus, patienter vince dolores,
Quod non vitatur, vel toleretur onus.
Quod trahimus naſcendo, ſine hoc (x) non tranſiit ullus,
Quod nemo immutat, vel ratione ferat.
Conſul eas Domnae Reginae & amantis amatae,
Quae bona cuncta capit, te ſociante ſibi.
Materno affectu placare jubeto dolentem.
Nec ſimul ipſe fleas, nec lachrymare ſinas.
Te regnante viro, triſtem illam non decet eſſe,
Sed magis ex veſtro gaudeat alta thoro (y).
Deprecor hoc etiam, vitam amplam conjugis optans,
Conſul eas genitae (z), conſul eas patriae.

Talis

p Mortuorum futura reſurrectio.
q
Regem Chilpericum conſolatur pro morte filiorum.
r
Ex divina potentia, ac voluntate.
s
t
u
Chilpericum hortatur ad dolorem fortiter, ac viriliter tolerandum.
x
Item ſuadet, ut Fredegundis conjugia dolorem levet, ac ſoletur.
y
z

Talis erit populus, qualem (*aa*) te viderit omnis,
Deque tua facie plebs sua (*bb*) vota metit.

aa
Hortatur Regem ad acquiescendum divinae voluntati exemplo Job, Davidis, & Matris Machabaeorum.

bb

Denique Job natos septem uno triste sub ictu,
Amittens, laudes retulit ore Deo.
David psalmographus, genitum cum amisit amatum,
Mox tumulo posuit, prandia festa dedit.
Foemina (*cc*) bis foelix, pia mater Machabeorum,
Natos septem uno funere laeta tulit.

cc

Prompta adiens (*dd*) Domino, semper tibi gloria, Rector,
Cum vis, summe pater, pignora mater habet.

dd

Unde Deo potius refertur (*ee*) gratia nostro,
Germine de vestro qui facit (*ff*) ire polo.

ee

ff

Eligit & gemmas de mundi stercore pulchras,
De medioque luto ducit ad astra throno (*gg*).

Eundem consolatur ex praesente filiorum gloria, & felicitate.

gg

Messis vestra Deo placuit, quam in horrea condit,
Dum spicis teneris dulcia grana metit.
Non paleas generas, frumenta sed integra gignis:
Nec recremanda (*hh*) foris, sed recreanda polis.

hh
Recens Baptismo abluti decesserant.

Praesertim qui sic sancto baptismate puri,
Hinc meruere rapi, fonte lavante novi.
Stantes ante Deum, velut aurea vasa decoris,
Aut quasi candelabris pulchra lucerna nitens.
Immaculatae animae, radiantes semper honore,
Vivorum retinent in regione locum.
Inde domo Domini plantati lumine vernant,
Candida ceu (*ii*) rubeis lilia mixta rosis.

ii
Immortalis gloria eorumdem.

Jusserit & Dominus cum membra redire sepulta,
Vestibit genitos tunc stola pulchra tuos.
Aut palmata chlamys, rutilo contexta sub auro,
Et variis gemmis frons diadema geret.
Utentes niveam per candida pectora pallam,
Purpureamque togam fulgida zona ligat.
Tunc pater & genitrix mediis gaudebitis illis,
Cum inter sidereos cernitis esse viros.
Est tamen omnipotens, Abrahae qui semen adauxit,
Vobis atque dabit, Job quod amore dedit.

Novam prolem Parentibus auguratur.

Restituens (*kk*) numerum natorum germine digno,
Progeniemque refert nobilitante fide.

kk

Qui in solium David Salomonis contulit ortum,
Pro * vice germani cum redit ipse patri.

* Mox.

Ille

Ille tibi poterit de conjuge reddere natum,
Cui pater adludat, ubere mater alat.
Qui medius vestri reptans per colla parentum,
Regibus & patriae gaudia longa paret.

(*a*) Huic Poemati Fabricius nomen indidit: *de communi omnium mortalitate*. Legitur illud in duob. Codd. Vat., quibus huc usque usi sumus, & in perantiquo alio, seorsim a caeteris Fortunati Operibus, cum hac inscriptione: *incipiunt versus Fortun. Episcopi in consolatione Defunctorum*. Nec illic integrum habetur hoc Poema, sed desinit ad versum illum inclusive: *Candida ceu rubeis* ec.

(*b*) Tertius Cod. Vat. *tollit* origo *necis*.

(*c*) *Membra fodent*. Sic MS. Trevir. & Colon. Quibus accedunt & Vat., nisi quod ultimus habet: membra *fodit*. Fabricius correxit: *ac fraterna illi sarcula membra trahunt*. Rite Brovv. censet, vocem illam *fodent* esse retinendam, tum quod ea aetate homines pluribus jam latinis vocibus, vulgari sermone depravatis, abuterentur: id quod constat imprimis ex testimonio D. Aug. lib. 2. de Doctr. Christ. cap. 13., & Cassiodori Instit. Div. l. 1. c. 15., tum quod Fortunatus saepe rerum vocabula depravasse, ac corrupisse deprehendatur, quo illa ad metricas leges exigeret. Quod & hic fecisse, minime mirum est. Idem Brovv. hujusce loci sensum ita explicat, ut Cain sarculo Abelis corpus fodisse, vel perrupisse dicatur, aut postea, occultandi causa, in terram infodisse. Sed is primum probat magis; *posteaquam*, ait, *in Aurelii Prudentii Hamartigeniam paulo fixius intendi*: cujus videtur imitator inprimis extitisse Fortunatus. Ita vero de Cain scribit Prudentius:

Armat deinde parricidalem manum
Frater, probatae Sanctitatis aemulus,
Germana curvo colla frangit sarculo.

Ubi a Poeta nomine *sarculi* accipitur quodcunque instrumentum, quo Cain usus est in occidendo fratre. Sarculum vero idcirco nominatum praecipue est, quod Cain agricola esset; unde verisimile est, iis instrumentis ad facinus suum usum fuisse, quae magis ad manum haberet: nempe rusticis; cujusmodi tandem illa essent instrumenta.

Adnotandum & illud videtur, τὸ *fodent* usurpari a Fortunato non pro voce *fodient*, ut putat Brovverus: caeteroquin vis sensui inferretur, sed pro *fodiunt*; ut integra sit sententia.

(*d*) Unus Cod. Vat. *videtur iisdem*. Tertius: redditus *iisdem*. Ita & Fabric.

(*e*) Seth *rediisse* dicitur, hoc est redditus Parentibus pro Abel occiso: ut quamvis mortui in locum successerit, mori tamen & ipse non desierit. Eodem modo loquitur Fortunatus de Salomone dicens:

Pro vice germani cum redit ipse Patri.

(*f*) Hic versus sic legitur in uno Cod. Vat.

Sic quoque Sem, & Japhet, hi justissima proles.

(*g*) Fabr. *patriarcha ... dignus*.

(*h*) Duo Codd. Vatic. *Quos legitis* libris. Ita & Fabric. quae lectio sequenda.

(*i*) Tertius Cod. Vat. *quo* nullus. Ita Fabric. Alter Cod. *cum* nullus. Mendose.

(*k*) Fabric. *& adhuc* hoc.

(*l*) Duo Codd. Vat. *aut* culmina Regum. Ita & Fabric.

(*m*) Tertius Cod. Vat. vir *quocunque* venit. Fabric. *Nam* quicunque.

(*n*) Duo Codd. Vat. sic moriere *senes*.

(*o*) Fabricius sic effert hunc versum:

Ergo quid hic facimus dubiae sub funere vitae?

(*p*) Fabric. *Huc* ... nemo *sed* inde.

(*q*) Fabric. *ardentes*.

(*r*) Hic versus: *ne cruciere* ec. cum seq. deest in tertio Cod. Vat. sic etiam plures aliae lacunae in ipso inveniuntur.

(*s*) Ibid. cujus *& ad nutum*.

(*t*) Fabr. possumus *illi*.

(*u*) In tertio Cod. Vat. Si libet, *hora una*, montes. Fabr. *una hora*. Idem Fabric. Poema

ma hoc mutilum exhibet, omisso Distichο: *ne cruciere* ec. & desinens ad seq. Distichum : *Rex precor* ec.

(*x*) Duo Codd. Vat. sine *quo* non *transigit* ullus.

(*y*) Unus Cod. Vat. gaudeat alta *throno*.

(*z*) Haec scilicet, Rigunthis erat, quam ex Fredegunde susceperat Chilpericus: quae postea desponsa Reccaredo, Leuvichildi, Regis Hispaniarum, filio, in Hispaniam cum thesauris ingentibus, & copiis missa est, sed infelici exitu. Namque, allato paternae caedis nuntio, antequam nuberet Reccaredo, ab his, qui illam deducebant, deserta, ac prodita est, ipso Reccaredo jam alias nuptias appetente. Hinc regressa in Gallias est, magno cum dedecore, & contumelia, ac non multo post rixata cum Matre, parum absfuit, quin ab illa necaretur. Lege Greg. Tur. lib. 9. Hist. Franc. cap. 34., & lib. 7. cap. 9.

(*aa*) Duo Codd. Vat. *quem* te viderit: invito metro.

(*bb*) Unus Cod. Vat. *tua* vota metit.

(*cc*) In tertio Cod. Vat. *Germina bis* felix.

(*dd*) Unus Cod. Vatic. prompta *addens* Domino.

(*ee*) In ultimo Cod. Vat. *refcratur* gratia nostro.

(*ff*) Chilperici filii, Dagobertus, & Chlodobertus obierunt, ut diximus, paulo post Brinnacensem Synodum an. 580. quo anno dira lues grassata in Galliis est, quam describit Greg. Tur. lib. 5. cap. 35., hisce verbis: *Dysentericus morbus pene Gallias totas praeoccupavit. Erat enim his, qui patiebantur, valida cum vomitu febris, renumque nimius dolor, caput grave, vel cervix. Ea vero, quae ex ore projiciebantur, colore croceo, aut certe viridia erant, a multis autem adserebatur, venenum occultum esse... Igitur in his diebus Chilpericus Rex graviter aegrotavit, quo convalescente, filius ejus junior, nec dum ex aqua, & Sp. Sancto renatus, aegrotare coepit, quem in extremis videntes, baptismo abluerunt. Quo parum per melius agente, frater ejus senior, nomine Chlodobertus ab hoc morbo corripitur, ipsumque in discrimine mortis Fredegundis mater cernens &c... post haec infantulus junior, dum nimio languore tabescit, extinguitur... Chlodobertum vero componentes feretro, Suessionas ad Basilicam S. Medardi duxerunt, projicientesque eum ad sanctum sepulchrum, voverunt vota pro eo: sed media nocte, anhelus jam, & tenuis, spiritum exhalavit.*

Neque dubitat Greg. Tur. dicere, hanc filiorum Chilperici necem, divino judicio, ut supplicium de Chilperico, & ejus domo sumeretur, accidisse: quin imo narrat c. 51. ejusdem libri, quod cum adhuc esset Brinnaci post Synodum Brinnacensem, atque cum B. Salvio, Episcopo Albigensi, seorsim colloqueretur, ille repente ad se dixit: *vides ne super hoc tectum, quae ego suspicio? Cui ego* [verba sunt Gregorii] *video super tegulum, quod super Rex poni praecepit. Et ille: aliud, inquit, non adspicis? cui ego: nihil aliud, inquam, video. Suspicabar enim, quod jocslariter loqueretur. Et adjeci: si tu aliquid magis cernis, enarra. At ille alta trahens suspiria, ait: video ego evaginatum irae divinae gladium, super domum hanc dependentem. Verumtamen non fefellis dictio Sacerdotem. Nam post dies viginti, duo filii Regis, quos superius mortuos scripsimus, obierunt.* Addit Aimoinus lib. 3., Hist. Franc. cap. 24, *quod ipse Archipraesul Gregorius una noctium post matutinos hymnos, strato recubans, vidit Angelum Dei, super Ecclesiam volantem, qui clara voce dicebat: heù! heù! percussit Deus Chilpericum, & cunctos filios ejus: nec erit ex his, qui nunc vivunt, ullus in regno ejus successor.*

(*gg*) Cod. ultimus Vat. ducit ad astra poli. In hoc Cod. carmen desinit ad illum versum inclusive: *Candida ceu rubeis* ec.

(*hh*) Unus Cod. Vat. nec *cremanda focis*.

(*ii*) Ibid. Candida *caeruleis*.

(*kk*) Isthaec vota Fortunati non inania, & irrita fuere. Nam revera Chilperico, post obitum Chlodoberti, & Dagoberti, alius filius natus est e Fredegunde; isque appellatus est Theodoricus: qui cum non diu superstes fuisset (anno quippe post ex-

 tinctus

tinctus est, (ut narrat Greg. Tur. l.6.c.34.) alium item ex Fredegunde filium suscepit Chilpericus, ac Chlotarium nominavit. Is paternum regnum adeptus est, post obitum Chilperici, Patris sui.

CAPUT III.

a

Ad (a) eosdem.

A specie veris ineuntis, ac Festorum Paschalium gaudiis Chilpericum, & Fredegundem hortatur, ut omni moerore, ac tristitia deposita, cum Regia tota ad laetitiam, & alacritatem revertantur.

Hyemali tristitiae veris amoenitas succedit.

b

Post (b) tempestates & turbida nubila coeli,
Quo solet infesto terra rigere gelu:
Post validas hiemes, ac tristia frigora brumae,
Flamine seu rapidi rura gravante Noti:
Succedunt iterum vernalia tempora mundo,
Grataque post glaciem provocat aura diem.
Rursus odoriferis renovantur floribus arva,
Frondibus arboreis & viret omne nemus.
Dulce saporatis curvantur robora pomis,
Et, redeunte sibi gramine, ridet ager.

Inde Chilpericum, & Fredegundem hortatur ad laetitiam animi recuperandam.

Sic quoque jam Domini post tristia damna dolentes,
Vos meliore animo laetificate, precor.

Idem suadet ex Paschalium Festorum gaudiis.

Ecce dies placidi revocant paschalia Christi,
Orbs (c) quoque totus item per nova vota fremit.
Gaudia plus faveant per celsa palatia regum,
Et per vos famuli festa beata colant.
Omnipotens (d) vobis nostra addat morte salutem,
Atque diu patriam culmina vestra regant.

c

d

(a) Hoc carmen eodem ipso anno, quo superius, conscriptum fuisse dicendum est, ac non multo post filiorum Chilperici obitum. Ad Chilpericum ipsum quippe, & Fredegundem consolandos pertinet: quorum dolorem, ac moestitiam pro Filiorum interitu acerbiorem fuisse, discere possumus ex Greg. Tur. l.5.c.40, qui ait: *igitur post mortem filiorum Chilperici, Rex mense Octobri, in Cotia sylva, plenus luctu, cum conjuge residebat* &c.

(b) In uno Cod. Vat. hoc poema cum superiore conjungitur.

(c) MSS. etiam Vat. habent: *Orbs quoque ec.* Sic enim prisce (ait Brovv.), *cum urbs, & orbs, omogenia sint.*

(d) Advertit Brovv., id ea ratione loquendi dictum esse, quo a Veteribus dictum fuit:

De nostris annis tibi jupiter augeat annos.

Quo & ille Distichus referri potest, quo

quo conjux, immatura morte extincta, sic loquitur ad superstitem virum, diuturnam eidem vitam comprecans:

Immatura perj: sed tu foelicior annos
Vive tuos, conjux optime, vive meos.

Ast unus Cod. Vat. habet:

Omnipotens nobis vestram addat in orbe salutem.

quam lectionem tenendam arbitror.

CAPUT IV.

* *Epitaphium Chlodoberti.*

* *Super sepulchrum.*

Scribit Fortunatus Epitaphium Chlodoberti, filii Chilperici Regis, & Fredegundis. Quindecim annos natum, refert illum obiisse. Laudat regale ejus genus; ac spem, quam de se toti Regno, si vixisset, praebuerat, commemorat. Ejus tamen mortem negat deflendam esse, qui parvus hinc, & innocens decesserat.

Flere monent populum crudelia funera regum,
    Cum caput orbis humo moesta sepulchra tegunt.
Hoc igitur tumulo recubans Chlodobertus (a) habetur (b), Chlodobertus obit annos 15. natus.
    Qui tria lustra gerens raptus ab orbe fuit. *a b*
De proavo veniens Chlodovecho celsa propago, Regium ejusdem genus.
    Chlothariique nepos, Chilpericique genus:
Quem de regina sumpsit Fredegunde jugali,
    Auxerat & nascens Francica vota puer.
* Quem (c), patris & patriae dum spes adolesceret ampla, * Quo.
    Accelerante die sors inimica tulit. *c*
Sed cui (d) nulla nocent queruli contagia mundi, Quam de se spem puer excitaverat?
    Non fleat ullus amor; quem modo cingit honor. Ejus innocentia.
Nam puer innocuus, vivens sine crimine lapsus, *d*
    Perpetui regni se favet arce frui.

(a) Vide, quae supra diximus in notis ad carmen II. libri hujus.

(b) Chlodobertum Suessionis in Basilica SS. Crispini, & Crispiniani Martyr. humatum fuisse, narrat Greg. Tur. lib. 5. cap. 35., & Aimoinus de Gestis Franc. lib. 3. cap. 32.

(c) Unus Cod. Vat. *quo* patris.

(d) Alter sed *cum* nulla.

CAPUT V.

Epitaphium Dagoberti.

Superiori Poemati adtexit Epitaphium Dagoberti, item Chilperici, & Fredegundis Filii, eodem ferme tempore, & ejusdem mortis genere, quo Chlodobertus, ejus frater, extincti. Regium ejusdem genus, ac stirpem commemorat. Felicem eundem, ac beatum depraedicat, quod vix sacro ablutus lavacro, obierat.

Laus Dagoberti. *a* Regium genus.

DUlce caput populi, Dagoberte (*a*), perennis amore,
Auxilium patriae, spes puerilis obis.
Germine regali nascens generosus, & infans,
Ostensus terris, mox quoque rapte polis.
Belligeri veniens Chlodovechi gente potenti,
Egregii proavi germen, honore pari.
Regibus antiquis respondens nobilis infans,
Chilpericique patris vel Fredegunde genus.
Te veneranda tamen mox abluit unda lavacri,
Hinc licet abreptum lux tenet alma throno.
Vivis honore ergo, & cum judex venerit orbis,
Surrecturus eris fulgidus, ore nitens.

Vix Baptismo ablutus, decedit.

(*a*) Dagobertum (ait Greg. Tur. lib. 5. cap. 35.) *cum maximo moerore deducentes a villa Brennaco Parisius, ad Basilicam S. Dionysii sepeliri mandaverunt.*

CAPUT VI.

Ad Gregorium Episcopum pro metris Sapphicis.

Gregorii litteras, quamvis feras, narrat se recepisse: ac suum in eundem studium, & benevolentiam declarat. Idem, quae postulatus fuerat, carmina ait se mittere. Ad Sapphicos tamen, quos poscebatur, versus pangendos spatium requirit, cum tunc messis facienda instaret; quae si copiose processisset, paratiorem ad versus concinnandos se dicit futurum.

POllente eloquio pervenit Epistola cursu,
Sed voluit voto tarda venire meo.
Nec tamen offendit, quamvis remorata requirit,
Quem tenet adstrictum mente ligante virum.
Cum cupiam talem, qualis fuit ille Nazanzo,
Gregorium ut repares dogmate, sede parens (*a*).

Fortunati studium in Gregorium. *a*

Quae-

Quaeque injunxisti, pater, ecce poemata misi,
    Et mihi proficient, si tibi, chare, placent.
Hoc mandas etiam, quo Sapphica metra remittam,
    Da veniam, modici dum seges * urget agri.
Dum meto, da spatium: tibi mox parere parabo,
    Si saturer fructu, fors meliora cano.
Condere si valeo, cum metro mitto libellum,
    Quae cape tu voto, * quo tibi dictat amor.

Fortunatus poemata a Gregorio postulatus fuerat. Idem spatium requirit ad Sapphicos versus conscribendos. * Urguet. Messis tempus, & opus praetendit.

* Quod.

(a) Unus Cod. Vat. sede *parans*.

C A P U T VII.

Ad eundem in ipso metro.

Mittit ad Gregorium Fortunatus carmen, Sapphico metro conscriptum, quod a se postulaverat Gregorius, ut superiore carmine indicatur. Se ergo primum excusat, ac impar suis humeris, negotium narrat sibi imponi; quod tamen non recusat, amore in Gregorium adductus. Missum ab eodem ad se libellum commemorat, tumido refertum cothurno, quem propter ingenii sui imbecillitatem vix attigisse affirmat, praesertim curis aliis, & negotiis distentus. Postremo ipse libellum suum alloquitur, & eidem mandat, ut ad Gregorium pergat, atque ipsum salutet, suo, & Radegundis, nec non Agnetis, & Justinae nomine.

Corde jocundo, calamo venusto,
Litteras mittis, cupiente voto,
Blanda conscribens seriae salutis,
    Care Gregori.
Exigens nuper nova me movere
Metra, quae Sappho cecinit decenter,
Sic Dioneos (*a*) memorans amores.
    Docta puella.
Pindarus Graius, meus inde Flaccus
Sapphico metro, modulante plectro,
Molliter pangens citharista, blando
    Carmine lusit.
Cur mihi injungis * Lyricas (*b*) melodas,
Voce qui rauca modo vix susurro,
Eloqui chordis mea dextra nescit
    Pollice dulci.
Qui (*c*) vel haec olim mihi si fuissent
Nota, prudentum docili Camoena,

Versus Sapphico metro conscriptos a Fortunato Gregorius expostulaverat. *a*

* *Lyricos melodes*. Ille suam imperitiam ostendit. *b*

Jamdiu desueverat a carminibus pangendis. *c*

Per

Per tot oblitus fueram benignam
Tempora Musam:
Cum labor doctis sit, ut ista pangant,
** Rapienter.* d
Dogma nec quisquam * sapienter (d) intrat:
Et satis constet resonare paucis
Metra Poetis.
Non leve est nautae rate transfretare,
Vincere aut vastum pelagus natatu:
Vix procelloso repetunt sub Austro
Carbasa portum.
Quam arduum negotium impositum Fortunato!
Arduum nobis iter, & profundum,
Quo jubes pergi, tamen ibo votis,
Si minus possum pedibus viare,
Ducor amore.
Codex a Gregorio missus ad Fortunatum.
Praestitit, pastor, tua mi voluntas
Codicem farsum tumido cothurno,
Quemque paupertas mea vix valebat
Tangere sensu.
Regiis verbis humili repugnat,
Divites versus inopi recusans,
e
Et mihi Mopso (e) referare nolens
Docta sophistis.
f
Locus obscurus.
Disputans multum variante miltho (f),
Quaeque sunt rythmis, vel amica metris,
** Tenet.*
Sapphicum quantum * tua me arva adornent,
Dulcis Epodus.
Multus autorum numerus habetur,
Plura dicentum modulo canoro,
Quae volens isto memorare metro,
Nomina frango.
Maxime qui nunc resolutus à te,
Postque bis denos loquor istud (g) annos,
g
Clara quod scripsit, citharam terendo,
Lesbia virgo.
Scire qui vult haec, Libycas arenas
Ante per littus numerare tentet,
Cuncta quam metris ratione cauta
Carmine cingat.
Fortunatus negotiis occupatus, lectioni vacare nequit.
Nam moras feci, remoratus ipse,
Pluribus causis modo hinc, & inde,

Nec

Nec vacans legi placida quiete
    Dulce sophistae.
Scito nam, pastor, nec adhuc cucurri
Ordinem totum relegens libelli,
Sed satis, crede, est, satis est amanti
    Sola voluntas.

Libellum suum alloquitur, atque illi mandat, ut Gregorium salutet suo, & Agnetis, Radegundis, ac Justinae nomine.

Ergo laxatus celeri volatu,
Ad patrem sacrum, comitante voto,
Et sibi nostrum renovans amorem,
    Perge libelle.
Forte non possum piger ire gressu (*h*), h
Quo vocat blandus meus ille vultus,
Invicem nostram, rogo te, Libelle,
    Redde salutem.
Si memor filj Pater, ore dulci
Hunc precans, qui nos, mare, & astra fecit,
Ac piis votis bene se colentem
    Pectore servet.
Foeminae carae, sibi mente nexae,
Quem colunt Agnes, Rhadegundes idem,
Sicut exposcunt, vice filiarum,
    Solve salutem.
Adde Justinam (*i*) pariter precantem, i
Nempe commendans famulam propinquam,
Et refer, quantum sibi cara profert
    Neptis honorem.
Haec tibi promptus prece, voce, mente,
Solvo vix implens, ego pauper (*k*) arte, k
Sed tamen largo refluens amore,
    Care Gregori.

(*a*) Dioneos, nempe Venereos amores. Dione quippe Veneris Mater fuisse traditur.

(*b*) Unus Cod. Vat. *Lyricos melodes*.

(*c*) Ib. deest *qui*, incipiente versu sic: *vel haec*.

(*d*) In duobus Codd. Vatic. *rapienter*: quam vocem vel alia MSS. retinent, teste Brovvero.

(*e*) Mopsi persona celebris in Eclog. Virgilii.

(*f*) Glossa Trevirensis Exempl. habet ad hunc locum: *habitus*, vel *amictus eo genere*, ex Brovv. Mavult tamen idem Brovv. Milthum hic pro rubrica accipiendum esse, quae μίλτος a Graecis appellatur. Brovveri sententiae & ipse assentior, cum minium vel a Fortunato interdum adhiberi solitum ad versus poematum discriminandos, satis possit intelligi ex cap. 6. lib. 5., ubi ait: *unde cum desit hic coccinum, res est texta de minio*. Unus Cod. Vat. corrupte

rupte habet: *variante muto*.

(*g*) Hic intelligi poteſt, alia ſimili metro Poemata ſcripta olim fuiſſe a Fortunato, quae periere.

(*h*) Unus Cod. Vat. *ire greſſum*.

(*i*) De Juſtina vide, quae diximus ad c.16. libri ſuperioris.

(*k*) Unus Cod. Vat. ego *paupertate*.

CAPUT VIII.

a

Ad Baudovvaldum (a) Epiſcopum.

Baudowaldum Epiſcopum; clarum dignitatis gradu, & ſtudiorum cultura, ac ſcientia, nec non pietate florentem, ſalutat hoc carmine, & ejus ſe precibus commendat.

Summe ſacerdotum, bonitatis opima facultas,
Culmen honore tuo, lumen amore meo:
Officiis venerande ſacris, pietatis alumne,
Pignore amicitiae, corde tenende meo.
Florens in ſtudiis, & Sacra in lege fidelis,
Semper agens animae dona futura tuae.
Te pater ergo precans, terram, freta, ſidera teſtor,
Ut velis ore ſacro me memor eſſe tuum.

Pietas Baudowaldi, & cum Fortunato amicitia.

Doctrina, & fides in ſacra lege ſervanda.

(*a*) Cenſet Brovverus Baudowaldum, Meldenſem Epiſcopum fuiſſe, cum is apud Antonium Monchiacenum, in Meldenſium Epiſcoporum catalogo expreſſus reperiatur: ac ſediſſe referatur circa haec tempora: in aliis vero Eccleſiis vix reperiantur ſediſſe hujus nominis Epiſcopi.
Cointius Baudowaldo in ſede Meldenſi refert ſucceſſiſſe Gundoaldum, vel Gundobaldum, qui ſedebat an.614. cum quidem Baudowaldus ſucceſſiſſet in eadem ſede Edeno. Edenus autem exceperat Medovechum, qui interfuit Concil. Pariſienſi II., ad an.551. Ita fit ut Baudowaldi tempus congruat temporibus Fortunati. In uno Cod. Vat. deeſt hujuſce Poematis titulus.

CAPUT IX.

a

Ad Sidonium (a) Moguntiacenſem Epiſcopum.

Sidonium Epiſcopum, Moguntinae Eccleſiae, ſuo jam Paſtore orbatae, praefectum, gratulatur. Laudat Sidonium ob Paſtoralem gradum, ac munus, & in eo exercendo ſollicitudinem ac diligentiam: ob liberalitatem in pauperes, beneficentiam in exules, ac vinctos: ob doctrinam, & eloquii ſuavitatem. Ejuſdem in templis reſtaurandis munificentiam, ac liberalitatem commemorat.

Sidonium Moguntinae Eccleſiae praefectum fuiſſe gratulatur.

Reddita ne (*b*) doleas, felix Maguntia, caſus,
Antiſtes rediit, qui tibi ferret opem.

b

Ne

Ne moerore gravi lachrymans orbata jaceres,
Te meruisse fame (*c*) ——————
Porrigit ecce manum genitor Sidonius urbi;
Quo renovante loco prisca ruina perit.
Jura Sacerdotii sacro moderamine servans,
Per cujus studium crevit & ipse gradus.
Parturit assidue gravidos Ecclesia fructus,
Quamvis Apostolico vinctus amore regis (*d*).
Suscipit haeredes, coelesti germine * natus,
Tali nupta viro, quando marita placet.
Te vigili custode, lupus non diripit agnos,
Te pascente gregem, non ovis ulla perit.
Cautius in toto per mitia pascua ducis;
Toxica ne noceant, florea rura paras (*e*).
Sis cibus ut populi, placide jejunia servas (*f*),
Et satias alios, subtrahis unde tibi.
Nudos veste tegis, * captivis (*g*) vincula solvens,
Deposito reddens libera colla jugo.
Exulibus domus es, & esurientibus esca,
Felix, cui Christus debitor inde manet.
Te doctrina probum, providentia sacra modestum,
Fecit & eloquio vincere mella tuo.
Templa vetusta novans, specioso (*h*) fulta decore,
Inferis hinc populis plus in amore Deum.
Ut plebem foveas, & Rheni congruis (*i*) amnes,
Quid referat terris, qui bona praebet aquis?
Hic quod (*k*) fana micant, & instaurata quod extant,
Vivis in aeterno, laude fluente tibi.
* Hac crescas longos meritorum fruge per annos,
Et crescente diu de grege vota feras.

c

Sidonii dignitas, & Sacerdotii in gradu tuendo moderatio. Ecclesiae filios parturit.

* *L. Natos.*

d

In grege tuendo sollicitudo.

e

Munificentia in pauperes.

In captivos, atque exules liberalitas.

* *Captorum.*

f

g

Hospitalitatis studium.

Doctrina, & eloquentia.

h

Templa restaurat.

i

k

* *Hic.*

(*a*) Sidonius, ut legere est apud Cointium, successit Ruthardo in sede Moguntina: Sidonium vero excepit Willebertus: cum Wiliberti successor Leonisius, seu Ludegastus eandem sedem teneret ad an. 612.: uti refert idem Cointius ad hunc an. n. 5. Ex quibus conjici potest, quo tempore Sidonius praefuerit Ecclesiae Moguntinae: nihil quippe certi praeterea [quantum equidem scio] potest proferri. Quo circa miror a Brovvero narrari, quod is Theodorico, & Theodeberto, Francorum Regibus, & Chlodoveo aetate proximus fuerit: *cujus*, inquit, *novo surgente in Belgis Imperio*, *insignis fuit vastitas Germaniae I.*, *& II. urbibus illata*, *eaque Maguntiaco hoc gravior*, *quo repetita crebrius*. Certe quo tempore venit in Gallias Fortunatus, non solum Chlodoveus, sed etiam ejus Filius Chlotarius, post diuturnum, ac florens Imperium, vivere jam desierat.

(*b*) Unus Cod. Vat. reddita *nec* doleas.

(*c*) Hujusce Pentametri pars, mirabili consensu, deest in omnibus MSS. sive Vat., sive quibus usus est Brovverus.

(*d*) Unus Cod. Vat. amore *regum*, alter *junctus* amore *regnum*. f *regum*.

(*e*) In uno Cod. Vat. rura *parans*.

(*f*) Ibid jejunia *fervans*.

(*g*) Ibid. *captivorum* vincula. Mendose. f. *captorum*.

(*h*) Ibid. *spatioso* sulta decore.

(*i*) Ibid. & Rheni *congrues amnis*. At Trevir. Cod. habet, ut edidit Brovverus. Videtur nimirum Sidonius, ut advertit idem Brovv.: *muniisse ripas, & amnium duorum violentiam. Rheni. & Moeni qui nivibus, & imbribus inflati, conjunctique validiore cum impetu ripis Maguntiaco proximis, inferri solent, coercuisse operibus, aut molitione aggerum*.

(*k*) Vulgo antea legebatur: *hic, quos fama micat*: correxit Brovv. *Hic*, *quod fama micant*.

C A P U T X.

a b *Ad Rhagnemundum (a) Episcopum (b).*

Suam in Rhagnemundum, sive Ragnemodum Episcopum benevolentiam declarat, quam nulla oblivione delendam affirmat. Diuturnam eidem vitam precatur, & gratias agit, Radegundis & Agnetis nomine, pro missa paropside de Pario marmore, proque gemmis, quas ad ornandam S.Crucem Monasterii Pictaviensis munere miserat.

SUmme pater patriae, dulce mihi lumine Rucco,
Interiora mei cordis amore tenens:
Fortunati cum Ragnemodo amicitia, benevolentiae plena.
Quidquid amicitiae veteris collegimus ambo,
Crescit in affectum semper, opime, meum.
Nam mihi nulla meos oblivio tollit amantes;
Fortunati constantia in amicitiis colendis.
Ante sit extremum, quam mihi desit amor.
Unde, Beate pater, properans dependo salutem,
Optans longinquo te superesse gradu.
Agit eidem gratias nomine Agnetis ac Radegundis pro disco misso marmore de pario.
Hinc etiam genitae reddunt tibi pectore grates,
Munere pro niveo, marmore de Pario:
Quae quotiens epulae disco tribuuntur in illo,
In doni specie te pietate vident.
Nam pro gemmarum serie tibi reddat honorem,
Cui data proficiunt, crux veneranda throno.

(*a*) Hic Ragnemundus, Episcopus Parisiensis fuit, excepitque in illa sede S. Germanum vita functum an. 576. Idem an. 585. interfuit Synodo Matisconensi II., & obiit an. 591. De eo pluries loquitur Gregor. Turon., ac lib. 2. de Mirac. S. Martini cap. 12. narrat, eum, cum adhuc esset Diaconus, & S. Germanum Episcopum Turones sequutus fuisset, *accepta portione de pulvere sepulchri S. Martini*, e gravi, quo laborabat, Dysenteriae morbo convaluisse. Eundem jam Presbyterum, cum quartana febri affligeretur, atque ad tumulum S. Marcelli, olim Episcopi Parisien-

siensis, obdormisset, sanum & incolumem inde surrexisse refert in lib. de Glor. Confess. cap. 89.

(*b*) In uno Cod. Vatic. deest titulus hujusce carminis.

CAPUT XI.

Ad Droctoveum (a) Abbatem. a

Droctoveum Abbatem, discipulum S. Germani, Episcopi Parisiensis, & ejusdem imitatorem studiosissimum, laudat hoc carmine, & ei se commendat.

VIr venerande, sacer meritis, & honore colende, Droctovei gradus, & dignitas.
Droctovee, mihi semper amore pater.
Qui de discipulis Germani jure beati, Idem S. Germani discipulus, & imitator.
Norma magisterii factus es ipse sui.
Cujus pontificis sacra per vestigia currens,
Despicis hunc (*b*) mundum, dum cupis ire polo. b
Perge libenter iter coeli, mansurus iu orbem,
Et pro me famulo, quaeso, precare (*c*) Deum. c

(*a*) Droctoveus discipulus fuit S. Germani, in Monasterio S. Symphoriani Aeduensis: cui Monasterio praeerat ipse Germanus, antequam Episcopus Parisiensis crearetur. Ipse deinde Droctoveus Abbas illi Monachorum gregi a S. Germano, jam Episcopo Parisiensi creato, praepositus est, quem Rex Childebertus in Aede S. Vincentii, a se constructa, collocandum curavit: quod postea Monasterium *S. Germani* à Pratis nominatum est. Obiit S. Droctoveus circa an. 580.: cujus vitam scripsit Monachus Anonymus saeculi IX., quam vide saec. I. Ben. pag. 252., cujus ad calcem subtexitur hoc poema de Droctoveo Abb. scriptum a Fortunato.

(*b*) Duo Codd. Vat. despicis *hic* Mundum.

(*c*) Unns Cod. Vat. *precato* Deum.

CAPUT XII.

*Ad * Faramundum Referendarium.* * Pharamundum.

Ad Faramundum scribens, litteris se illum convenire dicit, quem praesentia non poterat: rogat, ut se Regibus commendet; tum ut litteris rescribat.

DUlcis amice mihi, memorabile nomen amantis,
Promptus in officiis, vir Faramunde (*a*), bonis. a
Si non ipse adii, te pagina missa salutet,
Solvat & obsequium, quod minus ipse gero.

 Com-

Rogat, ut se Regibus commendet. Item ut ad se rescribat.

Commendesque libens dominis me regibus, oro,
Et referas grates pro pietatis ope.
Impenso affectu me pagina vestra requirat,
Hoc remeante tamen, redde benigne vicem.

(a) Unus Cod. Vat. *Faramode* bonis.

CAPUT XIII.

a

Ad Lupum & Waldonem (a) Diaconum.

Suam in Lupum, & Waldonem Diaconos benevolentiam declarat, ac litteris (quod unum jam absenti solatium reliquum esse dicit) se illos convenire affirmat, quos oculis tenere haud poterat. Orat, ut se Pontifici, ac Regibus, aliisque commendent.

Fortunati charitas in Lupum, & Waldonem Diaconum.

Corde parentali, jugi pietate colendi,
b Hinc Lupe blande mihi, Waldo (b) vel inde sacer.
Ut bonitate pari simul estis honore ministri,
Sic mihi consimili semper amore rati.
Quod valeo, facio, absens (c) dependo salutem,
Si non possum oculis, vos peto litterulis.
Pontifici summo nos commendare precamur,
Regibus & dominis ferte salutis opes.
c Droctoveo, dulci clero, & concivibus oro,
Quod praesens facerem, vos adhibete vicem.
d Mummulus (d) egregius veneretur, Caesareusque,
e Et Constantino (e) me memorate meo.

Litteris eos convenit, quos praesentia non poterat. Rogat ut se Pontifici, Regibus, & aliis commendent.

(a) Hic Waldo non alius esse videtur, quam is, de quo loquitur Greg. Turon. lib. 8. Histor. Franc. cap 22., quem scribit, jam Diaconum, a Bertramno, Episcopo Burdegalensi, paulo antequam moreretur, suum in sede Burdigalensi successorem designatum fuisse: sed illum nihil a Rege potuisse obtinere, ad Gundegisilum, cognomento Dodonem, Comitem Santonicum, illo honoris gradu delato. Waldo in Baptismo Bertchramnus fuerat appellatus.

(b) Unus Cod. Vat. *Blando*: corrupte.

(c) Ib. absens *vel* dependo: quod tenendum metri causa.

(d) Brovverus hunc opinatur fuisse Mummulum Abbatem, cognomento *Bonum*, postea creatum Episcopum Lingonensem, de quo Gregor. Turon. l. 5. c. 5. Histor., & addit: *si conjecturis locus est*. Verum cum Mummulus, cognomento *Bonus*, primo Abbas S. Johannis Reomaensis fuerit in agro Tornodorensi, ac deinde creatus fuerit Episcopus Lingonensis, minus verisimile est inter eos numerari a Fortunato, qui Parisiis vivebant. E contra Eunius Mummulus, qui & Mummulenus appellatus, jam Parisiis esse poterat, cum sub Guntramno Rege viveret: a quo & Patritiatum promeruit, uti narrat Greg. Turon. lib. 4. Hist. Franc. cap. 42.

Legi-

(c) Legimus in vita S. Aredii Abbatis cap.26. quae extat ad calcem Operum S.Gregor.Turon., de quodam Constantino, qui erat Parisiis, collega S.Aredii Abbatis: quem iste gravissimo, & extremo morbo laborantem cum invisisset, morte deinde extinctum ad vitam revocavit. An hic ipse est, de quo loquitur Fortunatus?

CAPUT XIV.

*De * Basilica Sancti Laurentii.*

* De Basilica S.Laurentii trabe.

Martyrem Laurentium, qui vivus prodigiis, & virtutibus inclaruerat, vel mortuum, praesente virtute, narrat populis opitulari: cujus in Basilica extruenda excisam jam trabem ait excrevisse: indeque dempta frusta coecorum oculis lumen reddidisse.

Laurenti, merito flammis vitalibus uste,
Qui fervente fide, victor ab igne redis.
Vir dilecte Deo, terreno in corpore quondam,
Tunc quoque sidereus jam tibi sensus erat.
Qui potuisti oculos tactu revocare sepultos,
Rursus & in vacua fronte referre diem.
Luminis extinctas iterum accendisse lucernas,
Credimus haec signo te faciente crucis.
Addita nunc etiam populis miracula praestas,
Et fidei tribuis indubitanter opem.
Dum tua templa novant breviori robore plebes,
Creveruntque trabes (a), crevit & alma fides.
Stipite contracto tua se mercede (b) tetendit,
Quantum parva prius, postea caesa fuit,
Crescere plus meruit succisa securibus arbor,
Et didicit sicca longior esse coma.
Unde recisa fuit, populis fert inde salutem,
Si venit intrepidus, lumina coecus habet.
Tu levita sacer, poena purgate fideli,
Unde prius flammas, hinc modo lumen habes.
* Visa (c) ita temporibus venerandi antistitis acta,
Sed tamen aeterno sunt memoranda die.

B.Laurentii Martyrium, & triumphus.

Signo crucis oculorum lumen coecis restituit.

Ejus patrocinio, trabs, jam excisa, crescit, ac protenditur.

a

b

Inde medela aegris petitur.

* Visita.

c

(a) Narrat Gregor.Turon.lib.1.de gloria Martyrum cap.42., cum Basilica in memoriam S.Laurentii apud Brionas, Italiae castrum, extrueretur, & excisa fuisset trabs brevior, quam opus esset, S.Laurentii implorato auxilio, ita crevisse trabem, ut vel secandum aliquid de eadem fuerit, quo apta praesenti usui redderetur. Ex illius ligni frustis vel morbis remedia deinde quaesita fuisse refert, cui Historiae attexit idem Gregor. aliquot versiculos, sumptos ex hoc poemate Fortunati.

(b) Unus Cod. Vat. se *caede* tetendit.

(c) In uno Cod. Vatic. *visita* temporibus. Mendose.

CA-

CAPUT XV.

De domo lignea.

Ligneum quoddam Aedificium, ob artificis, a quo constructum fuerat, praestantiam, multo se aeneis, ac lapideis aedibus narrat anteferre. Ejusdem aedificii ornatum, & descriptionem commemorat.

Lignei aedificii praestantia.

Ejus descriptio.

* Immitior.

a

CEde parum paries, lapidoso structe metallo,
  Artificis merito praefero ligna tibi.
Aethera mole sua tabulata palatia pulsant,
  Quo neque rima patet consolidante manu.
Quidquid saxa sablo, calces, argilla tuentur,
  Singula sylva favens aedificavit opus.
Altior (*a*) * innititur, quadrataque porticus ambit,
  Et sculpturata lusit in arte faber.

(*a*) In uno Cod. Vat. *Latior*, *immitior* in altero: altior *immitior*. In Th. Pulmanni codice Brovv. se reperisse affirmat: *innititur*; cum tamen & ipse fateatur in variis MSS. codicibus legi *immitior*: quae vox pro *vasta*, *&* *ingens* videtur hic usurpari a Fortunato.

CAPUT XVI.

a

Ad (a) Chrodinum ducem.

Famam de Chrodino Duce, tota Italia, Germaniaque percelebrem commemorat; tum ejusdem nobilitatem, & in omnes liberalitatem, ac beneficentiam extollit. Laudat praeterea ejusdem justitiam, modestiam, affabilitatem: ob quae eundem charum omnibus, & admirabilem esse affirmat.

Chrodini fama percelebris.

INclyte dux, meritis totum vulgate per orbem,
  Quem nimis egregium splendida fama refert.
Non ego praeteream praeconia celsa, Chrodine,
  Ne videar solus magna silere bonis.
Itala terra tibi, pariter Germania plaudunt,
  Laus tua cunctorum semper in ore sonat.

Generis nobilitas.

Clarus ab antiquis, digno generosior ortu,
  Regibus & patriae qui placiturus eras.

In singulos beneficentia.

Tutoremque alii, nutritoremque fatentur,
  Et sit certamen de pietate tua.

Ut

Ut habeant alii, nulli tua dona recusas,
  Tu tibi plus auges, quas bene fundis opes.
Cui possis praestare, lubens exquiris, & optas,
  Ut sis apud cunctos, hoc (*b*) facis esse tuos. *b* Aequitas.
Es generale bonum, nulli gravis, omnibus aequus,
  Justitiae socium nulla rapina tenet.
Mitis in alloquio, placidus, gratus (*c*), atque modestus, *c* Virtutes caeterae. Exteris nationibus charus erat.
  Omnia cui data sunt, ut decus omne geras.
Gentibus adstrictus, Romanis charus haberis,
  Felix, qui populis semper in ore manes.

(*a*) De Chrodino legesis Gregor. Turon. lib. 6. Histor. cap. 20. ubi ejus pietatem, beneficentiam in pauperes, in Ecclesias munificentiam, aliaque piissimi, ac religiosissimi viri praeclara merita enarrat. Obiisse ait aetate septuagenaria an. 582.

Porro hunc eundem esse puto, qui ab Aimoino lib. 3. Histor. Franc. cap 40. Rodinus Dux appellatur: quem refert, *verum eleemosynarium fuisse, bonitatis plenum, juste se in cunctis agentem, ac pauperes Christi diligentem*. Idem narrat, quod cum ipse pueris suis mandasset, ut quoddam monumentum aperirent, in quo demortuum hominem sepeliret, illi, eo aperto, *immensi ponderis thesaurum, solidorumque non contemnendum numerum repererunt*: quem detulerunt ad Dominum, isque continuo in pauperes illum erogavit.

(*b*) Unus Cod. Vat. *bos* facis.

(*c*) Ibid. *gradus*, atque. corrupte.

VE-

VENANTII HONORII CLEMENTIANI FORTUNATI

PRESBYTERI ITALICI

LIBER DECIMUS.

CAPUT I.

*Expositio (a) Orationis * Domini.*

* *Dominicae.*
a

Clementia Salvatoris in hominibus edocendis, quid sibi utile & conveniens a Deo peterent.

ANTA pietatis profunda misericordia, filii dilectissimi, circa genus humanum nostri patuit Salvatoris, qua nos ereptos de concatenatis mundi naufragiis ad portum perpetuae detulit libertatis, ut nec verbis exequi, neque lingua patefieri, neque ipsa valeant cogitatione pulsari, cui parum videbatur, de limo * quem (b) condidit, * quem cruore redemit, * quem baptismo renovavit, nisi ad salutis cumulum, mens nostra, ne lapsum ignoranter incurreret, * instrueretur etiam, qualiter exoraret. Ne si non docuisset, quemadmodum deberemus justas voti preces offerre, essemus aut certe temerarii, aut erroris nube confusi, & nesciendo, quae petere oportet, magis admitteremus peccatum, quam purgaremus (c) admissum: & unde * sperabamus (d), posse venire suffragium, videremur

b
* * * *Quod.*

* *Instrueret.*

c
* *Spectabamus.*
d

(a) Expositio Fortunati in Or. Dominicam, in duobus MSS. Vat. corruptissime scripta reperitur ex Amanuensium vitio: quocirca his praetermissis, ac neglectis, quae aut minimi erant momenti, aut aperte errorem, ac mendum praeseferebant, ea selegimus, quae erant praecipua, & lectionis discrimen indicabant.

(b) In duobus MSS. Vat. *quod* condidit, & sic deinceps ponitur *quod* pro *quem* quod tenendum.

(c) In uno Cod. Vat. quam *purgare deberemus*.

(d) In altero & unde *expectabamus* posse venire.

remur incurrere detrimentum, cum de oratione incondita fieret periculi plus caussa, quam voti. Inde retinentes ejus mysteria, & quam (*a*) multa sint in brevitate collata, propter aedificationem Ecclesiae paucis docemur explicare, quia tunc nobis melius placebunt auditu, cum patuerint intellectu. Itaque ad ipsum veniamus sanctae orationis sermonem. a

Pater noster qui es in coelis.

Ecce vox Domini praedicantis, de quo propheta dicit: *Nubes pluant justum*: arcanae scientiae lumen effudit: & ut * nostram ariditatem sermonis imbre reficeret, veluti fons aquae salientis erupit. Quis enim tantum secretum mysterii coelestis hominibus revelaret, aut hoc doceret, vel praesumeret, vel sciret? Nunquid Abraham, Moses, propheta, vel Angelus (*b*)? imo * nullus nisi Unigenitus, cui soli in majestatis plenitudine pater est notus: nam reliqui tantum meruerunt de Deo in terra cognoscere, quantum ipse de coelo voluit ministrare. Filius enim, in quo pater est totus unitate substantiae, non confusione personae, subjectum habebat hoc nosse, non alterius munere, sed potestate naturae. Ergo dicendo: Patrem nostrum esse in coelis, peregrinationem nobis significat, dum sumus in terris, juxta illud: *Incola sum ego in terra*. Unde videtur instruere, ut ad excelsa jugiter animum elevantes, ea, Deo tribuente, festinemus peragere, quae nos in aeternae vitae beatitudinem, placato patre, Christo duce, faciant introire, & promissa praemia sic filii valeant obtinere: * verumtamen (*c*) audito Deo Patre, nullus tam crudelis sit filius, ut non festinet ad veri genitoris amplexus. Item congrue *Pater noster*, quia homo renascendo per baptismum, effectus est Dei filius, qui per praevaricationem factus fuerat inimicus, & perditus: ergo cujus gratia fruitur jam patrem libere confitetur. Sed licet non simus de eo patre sic filii, quo modo persona Domini nostri Jesu Christi, quia ille de ipsius natus est substantia, nos autem dignatus est creare de terra: attamen per gratiam unigeniti nos effici meruimus adoptivi, & ideo qui in Ecclesia Catholica ex aqua & Spiritu Sancto nascitur, inter Dei filios computatur. Item *Pater noster, qui est in coelis*, in hac confessione & Deum veneramur

Isaiae c. 45. v. 8.
* *In ranco glos. corde.*

* *Deest in MSS. quibusdam.*
b

Edocemur Patriam nostram esse coelum, ad quam bonis operibus festinare continuo debemus.

Psal. 118.
* *Unde.*

c
Deus, Pater est renatis fonte Baptismatis.

Homines Dei filii sunt adoptivi ad discrimen unici Dei filii, de Patris substantia nati.

Alia ejusdem loci expositio.

Tt & man-

(*a*) In uno Cod. & *quod* multa sint.
(*b*) In altero: angelus *nisi* unigenitus.
(*c*) In duobus Codd. Vat. *unde* audito.

Deus amandus ut Pater, ac timendus ut Deus.
* Quod.
a

Qui Deum appellat Patrem, debet se gerere ut filius, Patris voluntatem reverendo, & exequendo.

Cur dicatur Pater noster, & non Pater meus.

Cor.1. c.12. v.21.
b

Gal.6 v.2.
c

Nisi qui recte credat in Christum, nequit Patrem in coelis habere.

& mandata sequimur, & fidem nostram exponimus, & eos qui patrem in coelis denegant, refutamus. Item dicendo, *Pater noster*, habemus, quod in ipso diligere, & agnoscendo Deum, habemus pariter, quem (*a*) timere debeamus. Timeamus ergo, * quoniam justus est: amemus, quoniam pius est, ne quod ille sollicite contulit, nos velimus perdere negligenter, & divina beneficia nostro sint excessu calcata. Quisquis ergo Patrem illum appellat, sicut decet filium, sic vitam suam immaculate dispenset, quia ipse est filius, qui non contribulat genitorem, non exasperat cohaeredem, fratris charitatem non violat, testamentum conditoris non dissipat, sequitur monita, festinat implere mandata: quod si recalcitraverit, projectus contumaciter de possessione discedit, nec aliqua jam fronte haereditatem repetit, quem admissi culpa damnavit. Unde, qui ad Deum patrem venimus, Christi fratres dicimur, si in peccati crimine non versemur: nam amittit nomen filii, qui fuerit servus peccati. Quod autem non singulariter *Pater meus*, sed *Pater noster*, dicimus, ad hoc pertinere cognoscitur, ut nullus pro se tantum, sed generaliter pro omnibus misericordem Dominum deprecetur, quatenus ab hoste perfido cuncti pariter liberentur. Omnes enim, qui in Ecclesia conveniunt, eodem se muro concludunt, quoniam, etsi multa membra sunt, tamen in uno Christi corpore continentur, & ideo qui simul junguntur in templo, separari non debent nec in voto: quia (*b*) sicut in membris nostris aspicimus, qualiter humerus humero, manus manui, pes pedibus subveniunt, ita congruum creditur ut monitis, orationibus, lachrymis nobis ipsis à nobis invicem succurratur: propter illud. *Invicem onera vestra portate* (*c*). Denique frequenter alter pro alterius crimine confidenter obtinet, qui pro se suggerere, confunditur ex pudore, quia in suo facinore verecundia nihil praesumet. Ergo unusquisque supplicet pro omnibus in commune, quoniam sicut in se divisa domus non stabit, sic unita ruinae non subjacet. Et bene auctor Dominus pacis sic docuit, ut quidquid unus peteret, omnibus videretur proficere. Item bene *Pater noster* additur: quia nisi quis recte credat in Christo, non potest habere patrem in coelo: non est enim ipse pater Ariano, Judaeo, Photino, Manichaeo, Sabellio, & reliquis pestibus, veneno pravi cordis infectis, & pessimae confessionis falce succisis, qui de filio, quem

(*a*) In uno Cod. *quod* timere.
(*b*) Ibidem *nam* sicut.
(*c*) In duobus Codd. onera vestra *portantes*.

quem (*a*) injuste Deo patri nostro conati sunt inaequalem facere, caecati recesserunt, ex patre suo diabolo * fructum carnis recipiunt. Et ideo nobis pater in coelis est, qui recte filium confitemur in terris.

a

* *Furore carnali.*

Sanctificetur nomen tuum.

Vigilanter considerandum est, quid in hoc vocabulo admonitio divina significet, dicendo *Sanctificetur nomen tuum*, * non quod aliquid inveniatur superius, quo Deus pater sanctificari valeat, aut quasi nos videamur aliquid illi orando praestare, cum magis ipse (*b*) sanctificet: Sed sanctificetur, idest benedicatur nomen tuum incessanter omnibus linguis, universis in locis, utpote cujus dona sunt, hoc ipsum, quod respiramus & vivimus. *Sanctificetur nomen tuum*, Deus cum omnium sit elementorum concentu laudandus, & sanctus, ut in nobis nomen ejus sanctificetur, id est, firmiter teneatur, optamus, & in ea, qua nos abluit, baptismi sanctitate vivamus. Ergo in hoc tempore non novam sanctificationem requirimus (*c*), sed quam incontaminatam percepimus, hanc ut sine vitii macula conservemus. Nam in homine fructus bonae conversationis, sanctificatio Dei est. Hoc quoque ordine nomen ejus recte sanctificari dicimus, ut si quis dono divinitatis vitam videat nobis esse synceram, gratias largitori referat, & in nostris operibus sanctum nomen ejus extollat: quoniam recte omnis laus illi redditur, a quo vota complentur. Item *Sanctificetur nomen tuum*: quia ipsa * oratione non continetur expressum: in nobis *Sanctificetur nomen tuum*, videmur non tantummodo pro nobis optare, ut *Sanctificetur nomen ejus*, sed & pro illis, qui nec dum meruerunt ad baptismi gratiam pervenire: nam in Christi plenissima charitate docemur etiam pro inimicis orare, quia ipse non amicos & fideles, sed adversarios suos & culpabiles de mortis carcere liberavit.

Quo sensu dicatur: sanctificetur nomen tuum.

* *Num quid inveniatur superior?*

Ab omnibus sanctificandum est Dei nomen.

b

Sanctificatur a nobis Dei nomen, cum receptam in Baptismo innocentiam, inviolatam servamus.

c

In eo quoque sanctificatur Dei nomen, si pro bona vita, ac meritis Deo gratias agamus.

* *Ratione.*

Exoptandum, ut qui Baptismatis gratia nondum renati sunt, renascantur.

 Ad-

(*a*) „Obscurior quae in MSS. sententia, in „Parisiensi Editione audacter illustrata sic „legitur: *qui de filio quam injuste sentiunt*, „*tam a Deo Patre nostro recisi sunt*, *& ex* „*Patre suo Diabolo fructum carnis reci-* „*piunt*: & quia in Cod. Pulmanni postrema „periodi clausula posita erat, eam nos jam „recepimus, in marginem rejecta vetere. „Haec *Brovv.*

(*b*) Unus Cod. Vat. magis ipse *cuncta* sanctificet.

(*c*) Ibid. sanctificationem *requiremus*.

Adveniat regnum tuum .

Dei regnum aeternum eſt.
* *Haberi.*
a
* *Vice.*
b c
Optamus ſic petendo, ut Regnum Dei non illi, ſed nobis adveniat.
* *Servivimus.*
d
e
Joan c.17. v.24.
Matth.c.13.v.43.

Dubitari non licet, Dominum Deum ſemper & hic, & ubique regnare, nec aliquando de regni ſorte Sanctam Trinitatem ſumpſiſſe principium, nec * habere fine claudendum, cum revera (*a*) apud Deum ſtabilitate ſua tempora non mutentur, cui nec ſol occidit, nec nox in * vicem ſuccedit: ſed cum dicimus, *Adveniat regnum tuum*, non ut illi aliunde obveniat, ideſt, ut ei regnum praeſtet (*b*) ſuperior perſona, ſed ut (*c*) illud nobis adveniat per mediatorem Chriſtum, poſcimus repromiſſum, ut cum illo regnemus liberi, qui in mundo ſemper * vivimus (*d*) ſub lege peccati. Ipſe enim poſtulavit à patre dicens: *Pater* (*e*), *quos dediſti mihi, volo, ut ubi ego ſum, & illi ſint mecum*: & alibi, *tunc juſti fulgebunt ſicut ſol in regno Patris eorum*. Denique ob hoc evacuavit Tartaros, ut repleat coelos. Ergo hoc ratione precamur, ut *regnum ejus adveniat*: non ut ipſe quod poſſidet, hoc acquirat, ſed quod eſt nobis pollicitus, ut perſolvat. Poteſt & ſic intelligi, *Adveniat regnum tuum*: ideſt adveniat in corde noſtro regni tui ſincerum deſiderium, ut poſſimus diaboli vincere blandimentum: tunc enim in nobis ſerpentina falſitate ſubdolus hoſtis non praevalet, quando nos conſtanter reſpicit divini regni deſideria concepiſſe. Item regnante Chriſto, non poteſt (*f*) in noſtris corporibus regnare peccatum. Item cum dicimus: *Adveniat regnum tuum*, admonemur (*g*), ut nil de terreni regni divitiis exſpectemus, qui omnem ſpem in futuri regni facultate plantamus. Item *Adveniat regnum tuum*, agnoſcitur his verbis, eas increpare perſonas, quae ſaeculi iſtam vitam diutius volunt protrahere, cum omnes juſti petant (*h*) illud, ut feſtinanter veniat. Vel certe *Adveniat regnum tuum*, hoc eſt Chriſtus Dominus nobis adveniat, quem quotidie ſanctorum chorus veneranter exſpectat, in cujus promiſſione ſe confidunt juſti regnare, de cujus adventu Apoſtolus ait: *Tunc rapiemur ſimul in nubibus obviam Chriſto in aera, & ſic ſemper cum Domino erimus*. Sed videamus,

Item hinc admonemur, terreſtris Regni divitias non expectare.
f
Item increpatur is, qui nimio vitae mortalis amore tenetur.
g
h
Nomine regni venit Chriſtus, in quo juſti regnabunt.
1.Theſſ.c.4.v.16.

(*a*) Ibidem *revera cum apud*.
(*b*) Ibid. *preſtituunt ſuperiora perſonae*: in altero: *praeſtitura ſuperiore perſona*.
(*c*) In uno Cod. ſed *nobis ſcilicet ut illud* adveniat.
(*d*) Ibid. qui in mundo *ſervivimus*.
(*e*) Ibid. *Pater ubi ego ſum, & iſti ſint mecum*. In altero: *Pater, & iſti ſint mecum*.
(*f*) In altero: non *poſſit* in noſtris corporibns.
(*g*) In uno Cod. *agnoſcitur*, ut *nihil* de terreni.
(*h*) In duobus Codd. Vatic. *cum omnes juſti regnum illud ut feſtinanter veniat, videntur optare*.

Quinam a regno Dei excludentur, & quinam regnabunt cum Christo?

mus, qui rapientur cum beato Paulo in nubibus? nunquid homicidae, luxuriosi, fallaces, ebriosi, adulteri, rapaces (a), maledici? Tales enim nisi correpti sint, non solum non possunt in illo * genere (b) participari cum Sancto Apostolo, cujus modo monita non sequuntur, aut occurrere Christo, cujus (c) paterna praesumunt: sed immo magis, si se a facie Dei in fissuris petrarum valerent abscondere, super se cadere (d) montes optarent. Ergo advertamus, quibus illud regnum promittitur. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum coelorum*. In principio beatitudinum, humiles corde praeposuit, ac per hoc exclusit superbos ac tumidos: ubi dicit pauperes spiritu regnaturos. Deinde beati mites, beati qui lugent, beati qui esuriunt, & sitiunt justitiam: beati misericordes, beati pacifici, beati mundo corde & reliqua. Ecce illi invitantur ad talem (e) requiem, qui taliter desudaverunt temporaliter in labore. Vere hoc est indeficienter regnare, coronam beatitudinis illis ornatam floribus possidere, Deum sine confusione mereri conspicere, quo praesente, inveniat anima quod amavit. Nam si in hoc saeculo (f), & ad praesens regnare dicitur humana fragilitas & paupertas quaedam, si illi blandiatur de falsa prosperitate fugitiva foelicitas: quanto magis illud regnum quaerendum est, ubi semper liliorum, rosarumque blandior * lux arridet, ubi pictura floris odoriferi non marcescit, ubi loci foecunditas neque nube premitur, neque sole siccatur, ubi non finitur cum possessore possessio, ubi quaecunque (g) desiderat animus, dat aspectus, ubi justus gemmas calcabit in plateis, quas modo reges non habent in coronis, ubi mortalitas translata in immortalitatem cum Angelis sorte simili gloriatur, ubi hominibus & Deo fit una possessio: ibi desideretur consortium, ubi tantae foelicitatis gratia possidetur.

* Itinere.

Matth. 5. v. 3.

Regni Christi gloria, & felicitas.

* Luxus.

Fiat voluntas tua sicut in coelo & in terra.

* Quod (h) quidem sic petitur, *ut fiat voluntas Dei*, non id fit quia aliquis potuit resistere ejus voluntati, ut non faceret aliquando, quod voluit omnipotens: nec ob id, † quia illum potest

* Quid est quod.
* Numquid aliquis.
Quo sensu petatur, ut fiat voluntas Dei in nobis.
* Ergo ne quia illum.

(a) In uno Cod. Vat. rapaces *maledicti*.
(b) In altero: in illo *itinere* participari.
(c) Ibidem, *vel* paterna praesumunt.
(d) In altero: cadere *tunc* montes.
(e) Ibidem invitantur ad *aeternam* requiem.
(f) Ibid. *dicit* se ad praesens... & paupertas. *si quaedam illi* ec.
(g) Ibid. ubi *quidquid* desiderat.
(h) Brovv. refert in quibusdam libris hujusce petitionis initium sic efferri: *quid est*,

Nemo divinae poteſt reſiſtere voluntati.

* *Ipſius patrocinio.*

teſt aliquid (*a*) impedire, ſed ut in nobis impleatur ejus voluntas & operetur, quoniam adverſario reſiſtente, nos voluntatem ejus, implere non poſſumus, niſi patrocinio * ejus muniamur. Si vero quaeritur, quae ſit Dei voluntas, habes decem praecepta, quae per Moſen Dei ſunt voluntate vulgata. Habes Dei filium, qui patris voluntatem ſciens, quae erant abſcondita, reſeravit, & quae obumbrabantur, in † lucem transfudit. Itaque voluntas Dei eſt agnita; excuſatio non erit ſuccurſura; nam qui de coelo deſcendit ad terras, quid aliud ſuae voluntatis eſſe voluit (*b*) credi, niſi ſalvare? per redemptionem nos † doceret charitatis & humilitatis ornamenta ſequi: quoniam (*c*) & ipſe hoc dignatus eſt facere ea charitate, nimia humilitate † ſincere. Deinde qui templum ſibi elegit in virgine, quid docet, niſi dona pudicitiae cuſtodire? qui juſtitiam coluit, dolum in ore non habuit, miſericordiam praebuit, culpas † indulgentia laxavit, mundo corde ſemper inceſſit, quid aliud fecit, niſi quo nos poſt ſua veſtigia traheret verbis & exemplis? ideoque orandum (*d*), ut ſi perire nolumus, ipſius voluntas operetur in nobis, juxta Apoſtolum dicentem: *Qui in vobis operatur velle & perficere pro bona voluntate*: ſicut alibi Dominus noſter locutus eſt: *Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos*: alioquin homo Chriſtum per ſe inveniret. B. Paulus voluntatem habebat, ſed non ad Chriſtum revera, cujus per Eccleſias populum devaſtabat; ſed quia redemptor dignatus eſt in perſecutore ſuo magis pius eſſe, quam juſtus, ut ad meliora accederet, eum per caecitatis amaritudinem caſtigavit, & corporale lumen obduxit, ut ei ſpiritales oculos aperiret, de quo dixit: *Ego illi oſtendam, quanta eum pro me pati oporteat*. Unde ipſam bonam voluntatem pietas Chriſti contulit, non fragilitas humana † poſſidet. Audiamus ipſum Dominum Jeſum Chriſtum in infirmitate carnis poſitum, quid dixerit: *Pater ſi poſſibile eſt, tranſeat a me calix iſte: veruntamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu*. Filius (*e*) Dei dicit: *non ſicut ego volo, ſed ſicut tu*,

Divina voluntas nobis innotuit per legem, & per Chriſtum Jeſum, qui homines verbo, & opere docuit.

† *Luce.*

† *Doceret.*

† *Sincera.*

* *Indulgenti.*

Ad Philip. 2. c. 2. v. 13.

Divinae gratiae, vis & efficientia juxta mentem Apoſt. Pauli, & S. Auguſtini.

Joan. 15. v. 16.

Act. c. 9. v. 16.

† *Poſſedit.*

Matt. c. 26.

eſt, quod ſic petitur ec. *numquid aliquis potuit* ec. Eadem lectio eſt in duobus Codd. Vatic.

(*a*) Unus Cod. Vat. *Omnipotens ergo neque illi non poteſt aliquid impedire, ſed ut in nobis impleatur, cujus voluntas impleatur*. Mendoſe.

(*b*) Ibid. *vult credi, niſi quod ſua redemptione* nos ec.

(*c*) Unus Cod. Vat. orandum *eſt*.

(*d*) Alter Cod. Vat. *ſed quando redemptor* dignatus ec.

(*e*) Ibid. Filius Dei dicit: *verum* non. Alter Cod. Vatic. Filius Dei *verum dicit, verumtamen* non ec.

tu, Pater. Et homo quare tam superbus est, ut voluntatem sibi ex se esse dicat ad bonum, & non potius Dei munus esse testetur? Quod si bona voluntas ex homine est sine Dei inspiratione, dicat ergo Christianus in oratione: fiat voluntas mea, quoniam bona est; sed absit, ut hoc aliquis confiteri praesumat; imo magis deprecetur, ut fiat voluntas Dei in homine; non hominis voluntas, quae bonum velle non habet, nisi Dominus inspiret juxta illud. *Deus meus, misericordia ejus praeveniet me*.
Ergo non hominis voluntas praevenit Deum, sed Dei misericordia praevenit hominem, non volentem, quoniam sicut scriptum est Psal. 58.
Deus est, qui justificat impium. Item *Spiritus, ubi vult, spirat*. Igitur quare non unusquisque recognoscit tenebras suas, ne illuminatus, tamquam lampas, quae aliunde succenditur, per ventositatem suae superbiae extinguatur, & subducto splendore maneat in caecitatis caligine, dum, si quid bonum velle habet, sui esse putet arbitrii, & non † inde gratias ferat (*a*) collatori, & ne audiat tandem, quod dicitur: *Qui autem non habet, & quod habet, auferetur ab eo*: hoc est; in † quo per gratiam praevenitur, nisi Deo illud adscripserit, per superbiam hoc amittet. Quoniam juxta scripturam, *ipsa voluntas a Domino praeparatur*. Audiamus in hac parte doctorem, ubi dixit: *Qui loquitur mendacium, de suo loquitur*. Quare non addidit, & qui loquitur veritatem de suo loquitur? nisi, ut hoc exemplo constet, quoniam cum veritatem aliquis loquitur, de Dei gratia, non de suo habuisse hoc bonum specialiter agnoscatur? Quoniam de nostro solum habemus mendacium: nam cum ipsa veritas, Deus sit, qui loquitur de Deo, unde in homine mendace causa veritatis sit, nisi ipsa veritas se ministret: hoc est, nisi in homine ipsam bonam voluntatem Deus veritatis inspiret, qui & velle tribuit, & posse complevit? Sed si quis objiciat, quod Apostolus ait: *Velle adjacet mihi*, cum ipse dicit: *Deus qui in vobis operatur & velle & † perficere* (*b*) *pro bona voluntate*: Ergo si quis dicat quia ipsam volnutatem Deus non inspirat: quantum ad hanc intelligentiam B. Paulus non (*c*) discrepat sentiendo diversa: absit enim, ut ille vir pacificus, qui uno eodemque locutus est spiritu, in his dictis Ecclesiae generasset scandalum. Unde doctor gen-

Rom. 4. v. 5.
Joan. 3. v. 8.

Superbia, qua sibi homo bona merita attribuit, charitatem in nobis extinguit.

† *Exinde*.

Marci 4. v. 25.

a

† *Quod*.

Joan c. 8.
Homo de suo non veritatem, sed mendacium loquitur.

Respondet objectis.

† *Operari*.

Rom. c. 7. v. 18.
Phil. 2. v. 13.

b

c

(*a*) Unus Cod. Vat. *conferat* collatori.
(*b*) In uno Cod. Vat. & velle, & *operari*.
(*c*) Ibid. ante *discrepat*, deest *non*: ac si per interrogationem sententia efferatur. Postea subditur: *sed* absit ec.

gentium velle sibi adjacere dicebat, quoniam non solum inspiratus, sed etiam vas electionis fulgebat, qui docuit dicens: *Deus est, qui in vobis operatur & velle*. Deinde, quid habes, quod non accepisti? ac si diceret, quid boni est in te, nisi det ille qui fecit te? Nam si bonam voluntatem Deus non confert, sed

1. Cor. c.4.v.7.

ex te est, quod tu habes; iste mentitus est, qui dixit: *Quid habes, quod non acceperis?* Unde tolle Dei voluntatem. mox agnosco, si tu per te ad bonum habes aliquam voluntatem, cum nisi à Christo velut lucerna illumineris, quotidie nesciendo, quid eligeret divina potestas, excedis. Dicamus humiliter: quia nihil boni velle habemus, nisi singulis diebus, Domino largiente, sumamus

a
Jac. epist. c.1. v.17.

juxta (*a*) quod legitur: *Omne datum bonum, & omne donum perfectum desursum est*: ut Domini Pauli teneant dicta concordiam, & nos, si omne bonum ad Dei referentes gratiam, fidelem consequi-

b
Doctrinae Ap. Pauli, & Augustini commendatio.

mur (*b*) doctrinam. Nam quicunque Apostolo Paulo, idest, oculo Ecclesiae, cum beato Augustino, ejus sequace, consonat, in eo ignorantiae caligo non regnat. Quod autem de duabus viis, id est, spatiosa & angusta dicitur, ut quis per quam elegerit, gradiatur,

c
Eph.4. v.1.

per spatiosam quidem laxatis fraenis liber incedis (*c*), peccatis famulando. In angusta vero consideremus Apostolum dicentem: *ut digne ambuletis vocatione, qua vocati estis, per Dominum Jesum Christum*. Et ideo non eligit aliquis, nec ad viam per-

d
Nos non liberat, nisi Dei gratia.
Joan.8.v.36.
† Quando sit,
e
V.31. & 32.

venit, nisi vocatus fuerit ab eo (*d*), qui via est, vita, & veritas. Sed in hac via cum Apostoli verbis & praeceptis Evangelicis excurramus, dicentes ad eos, qui jam ex Judaeis in Christo erant fide conversi, *si vos filius liberaverit, tunc liberi eritis*. Et * quidnam (*e*) istud, attendite, ipso Domino praedicante: *Si manseritis in meo verbo, vere discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberavit vos*, Ac per hoc hortatur, ut sequendo, illud, quod dedit per gratiam, nos ad veram liberationem perducat. Unde tunc homo perfecte in bonum, liberum possidebit arbitrium,

Item petimus, ut divina voluntas, sicut in Angelis fit, ita fiat in hominibus.
f

quando omnino non poterit servire peccato. Item *Fiat voluntas tua sicut in coelo & in terra*, idest, sicut in coelis Angeli, ita te homines veneremur (*f*) in terris. Et quemadmodum illi concordia inculpabili, caritate devoti, in laude Dei videntur jugiter inhaerere, ita

(*a*) Ibid. juxta *illud*, quod legitur.
(*b*) In altero Cod. Vat. *consequamur* doctrinam.
(*c*) Duo Codd. Vat. liber *redis*.
(*d*) In uno Cod. Vat. vocatus fuerit ab *ipso*.
(*e*) Ibid. & *quando* sit *justum* attendite. In altero Cod. & *quando sit* illud, attendite.
(*f*) In uno Cod. Vat. *venerentur* in terris.

ita nos in suo timore & amore jubeat sine labe purgare. Item *Fiat voluntas tua*: idest, sicut spiritus, qui de coelis, & coelestia cogitat, & ita & caro, quae de terra est, terrena non cupiat: sed quae sunt spiritus, haec intendat, & quasi facta concordia pariter ad coelos ascendat. Ergo *sicut in coelo*, id est in spiritu, *ita & in terra*, idest, in carne fiat Dei voluntas, ut jam post adventum Christi non caro, quae mater est criminis, spiritum festinet, sicut Eva, decipere, sed Adam, qui est in typo spiritus, carnem habeat famulantem, nec Dominus ancillae, sed ancilla serviat dominanti. *Sicut in coelo & in terra*, Homo ante baptismum carnalis esse describitur, post baptismum spiritalis efficitur: ideoque pro illis, qui adhuc sine lavacro loti non sunt, a nobis oratur, ut sicut nos videmur facti esse coelestes per baptismum, ita & illi, qui adhuc ab Ecclesia peregrini sunt, tanto beneficio non fraudentur; sed per munificentiam Domini nobiscum dona similia consequantur. Quia & cum illi consortes facti fuerint, nos facultatem non amittemus, sed augebimus. * Qualis sit autem invidia, ut homo non oret pro homine, sicut (*a*) Christus, ut nos acquireret, suo sanguini non pepercit? Item fiat voluntas tua. Voluntas patris erat, quod filius praedicavit, quod operatus est, quod passus & mortuus est, & resurrexit, sicut ait: *Non veni voluntatem meam facere, sed voluntatem ejus, qui misit me, patris*. Ergo orandum est, ut nos similiter mereamur ducere (*b*), agere, sustinere, & in ipso resurgere, ut possimus cum ipso regnare. Item *fiat voluntas tua*. Deus incommutabiliter bonus, qui aliud nihil, nisi semper vult bonum, quamvis nos moles impediat peccatorum. Ergo bene videmur optare, ut nobis ea contingant, quae Deus vult, cum sciamus eum bonae voluntatis habere perfectionem, &c.

Item ut caro sapiat non quae terrae sunt, sed ea, quae spiritus.

Item petimus, ut qui baptismo abluti non sunt, per ipsum coelestes fiant.

* Quare.

a Joan. c. 6. v. 38.

Item, ut Christum pro nobis passum & mortuum, ac resurgentem sequamur & imitemur.

b

Item ut ea nobis contingant, quae Deus vult, qui nihil, nisi bonum, velle potest.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

Considerandum est, quam mirabiliter orationis hujus ornatus sit textus, ut nominatis aeternis, temporalia peterentur. Nam tria ista * quae poscimus, idest: *Sanctificetur nomen tuum*: *Adveniat regnum tuum*, *Fiat voluntas tua*, &c. propter aeterna consequenda hic sunt necessaria: Et hic incipiunt, sed perfecta in futura vita possideri credenda sunt, & perpetua manebunt. Ergo *Panem nostrum da nobis*, quantus animae & carni est necessa-

Quaenam eorum, quae petuntur, pertineant ad futuram vitam, perficienda, & complenda, & quaenam ad praesentem spectent?

* Quid.

(*a*) Ibidem *cum* Christus ut nos.

(*b*) Ibidem mereamur *dicere*, agere.

cessarius, spiritualiter, vel corporaliter. *Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, Et ne nos inducas in tentationem, Sed libera nos a malo*: quae ad praesentis vitae opportunitates pertinere videntur. Denique nominis ejus sanctificatio & regnum ejus in spiritu & corpore nostro post resurrectionem perfecta manebunt. Item *panem nostrum* quisquis ad veram salutem pervenire meruit, Christum esse panem vitae perpetuae non ignoret, quia dixit: *Ego sum panis vivus, qui de coelo descendi*. Unde iste panis non est communis cum reliquo, quia ille corpora protegit, iste novit animas enutrire; & qui illum manducat, esurit: qui autem isto fruitur, nulla fame torquetur. Et ideo tanto magis iste cibus quaerendus est, quanto plus reficit epulatus. Quod vero panem quotidianum petimus, hoc insinuare videtur, ut communionem ejus corporis, si est possibile, omnibus diebus reverenter sumamus: quia cum ipse vita nostra sit, nutrimento nostro peregrinos nos facimus, si ad Eucharistiam tardi accedamus. Item dum dicimus: *Panem nostrum da nobis hodie*, cognoscimus, non nobis sufficere, quod praeterito die Deum rogavimus, nisi & ei in praesenti oratione vacemus: propter illud, *sine intermissione orantes*. Item hic advertendum est, quod, postquam ad Christum pervenimus, & mundum cum pompis suis rejecimus, non nobis necesse sit ad escam amplius, quam quotidianus usus exigit: ut quaeramus re vera eum, & adventum Domini jugiter exspectemus: nam impedimenta mundi faciunt homines miseros. Et sciamus ei panem sufficere, cui Deus non deficit, quod Heliae habitanti in Eremo ministravit.

Panis, qui Christus est, a nobis petendus. Joan. 6. v. 41.

Quotidie, si fieri potest, reverenter sumendum est Sacramentum Corporis Christi.

Deo quotidie in praesenti oratione vacare debemus. Thess. 1. c. 5. v. 17. Nihil amplius, quam de quotidiano alimento solliciti esse debemus.

Et dimitte nobis debita.

Bene post escam quaesitam postulatur venia peccatorum, ut qui Dei cibo pascitur, Deo vivat, si ei dimittantur peccata: & congrue, ne se humana extollat superbia, quae petendo veniam, videtur confiteri delicta; cum tamen si purgari desiderat, saepius ad orationem recurrat. Convenienter autem debita, peccata dicuntur, quia & debentur, & requirenda sunt. Nam sicut debitum a creditore requiritur; ita peccatum a Deo in die judicii * necessario exigitur, nisi hic, dum vivimus, per pietatem ejus, & indulgentiam ista nobis exactio condonetur. Et merito remitti cuncta hic rogamus, ubi delicta committimus, quoniam in futuro, sicut precari non licet, ita non vacat poenitere: sed addendo.

Cur post petitam escam postuletur venia peccatorum?

Peccata apte appellantur debita.

* *Necesse est exigatur.*

In futuro saeculo non est poenitentiae locus.

Sicut

Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

Qui pium se ostendit, & legem imposuit, ut nisi qui peccanti culpas indulserit, sibi indulgeri a Deo non exspectet: propter illud: *qua mensura * mensi fueritis, remetietur & vobis*. Item *misericordiam & judicium cantabo tibi*: quoniam qui in nobis pius est, vult nos esse aliis miserantes. Unde merito de culpa vapulat, qui magistri verba declinat. Summa est Eleemosyna, alteri remittere, quod * tibi (a) videatur peccasse. Item *dimitte nobis debita*: quid ergo de baptismi fonte surgentes & corpore Christi communicantes, mox nobis dimitti peccata petimus? quia fragilitas nostra conservare puritatem lavacri non potest (b), quod de fonte percepit, nisi dignetur Dei gratia custodire. Et bene *sicut nos dimittimus debitoribus nostris*: ut ostenderetur, quia Deus pacis cum omnibus vult nos concordes esse.

Nemini peccata dimittuntur, nisi qui peccanti in se alteri dimiserit. Matth c.7.v.2. * *Mensurati*. Psal.100.

Summa eleemosyna est, debita alteri remittere. * *In te*.

a Communis in peccando fragilitas.

b Deus vult, nos cum omnibus concordes vivere.

Ne nos inducas in tentationem.

Nunquid Deus aliquem in laqueum tentationis inducit? aut ab inimico cupiat supplantari? qui monet, ne * incidamus (c).

c * *Incidatur*.

(a) Ibid. quod *in te* videatur peccasse.
(b) Duo Codd. Vat. non *valet*.
(c) In uno Cod. qui monet, ne *incidatur*.

C A P U T II.

Ad salutarem Virum

Illustrem (a) † Mumulenum (b) consolatoria, in morte filiae decennalis.

a b † *Deest in quibusdam MSS.*

Mummulenum consolatur pro morte filiae decennis; ac primum hanc poenam in universum humanum genus ex Adae, & Hevae peccato ait fluxisse, nec quenquam exlegem esse, vel immunem: ut minus dolendum propterea sit, hinc quenquam morte decessisse. Multas foeminas narrat, post initas nuptias, a primis sponsi amplexibus morte divulsas fuisse: In quibus duplex extitit jactura & vitae amissae, & pudoris. Postremo exemplo Job, & Davidis docet, casum hunc fortiter, ac patienter tolerandum esse: praesertim cum puella a terrestribus nuptiis ad coelestes, quibus forte inhiabat, rapta fuerit, & assumpta, cum Christo in resurrectione Mortuorum regnatura.

† *Subripientia.*

INter humanae conditionis † subrepentia vulnera, quae semper incerto tramite nutantium animorum ac labentium temporum reddunt vota suspecta, nihil est in aliquo magis, quod cruciet, quam

Sollicitudo humani animi, & moeror in exspectando eo, quo caret, & amittendo, quod habet, ac diligit.

quam quenquam aut non videre, quod cupiat, aut videre, quod
perdat. † Nam trepidans animus in utroque, non modico sub *(† Cum.)*
fasce succumbit, dum pendulus spectat diuturne quod (*c*) habeat,
&, ut habere coeperit, mox amittat; scilicet afflictus, donec im-
petret, elisus, si perdat, sed gravius hoc jaculo res illa percel-
litur, cum inter spem (*d*), vel sperata debet amittere: atque ita
illic spes † tenditur; hic damnatur: illic dubius moeror an habeat, *(† Trucitur.)*
hic certus dolor est, si relinquat. Habet hoc insitum natura, prae- *(Poena a primis Parentibus derivata, & transfusa in posteros.)*
varicatione protoplasti parentis, ad nos decursa morte mulctata;
ut saepe, quod vix acquiritur, mox linquatur: & serpentis inve-
terati dente radicem sic perculit; ut nec arbor steterit, nisi in
mortis stirpe fixa vivat. Misit hoc posteris haereditas parentalis,
ut † subjacentes morti, quaeramus vivere morituri: vulnificavit cun- *(† Jacentes.)*
ctos infoelicis arboris acquisita possessio, quae blandientibus pomis
† proli prius nocuit, quam nutrivit. † Quod (*e*) certe sub epuli *(† Prolem.)* *(† Qua.)*
specie mors intravit, & hoc ferali tactu laesit parentes, & poste-
ros illos † gustus, nos † succus: quoniam virulentae suasionis pocu- *(* Gustu.)* *(† Succo.)*
lum, quod pater male sorbuit, in prolem transfudit, &, ut
ita dictum sit, quod a fonte manavit, in (*f*) † rivos defluxit. Intulit *(† Rivo.)*
hoc igitur illa mater de genere, sed noverca de crimine, infoelix
cunctis Eva monades, quod certe sola sic extruxit; ut universa
destrueret, quo veterata machinatione decipulae, rudem virum
perderet, & ipsa periret. Sed proles quid boni faciet, si se in
calumniam vel * mala parentis extendat? aut ut illum iterum detra- *(* Mali.)*
hendo remordeat (*g*), qui semel morsu perierat, cum ipse sibi suf-
ficeret suus lapsus, noster occasus? Itaque puto incongruum,
si illum * remordero (*h*), per quem * gratis invenit gratiam, cu- *(* Remorsero.)* *(* Gratis venit ingratum.)*
jus * occasu (*i*) vitalis alimoniae mors coepit depasci: cui dum *(* Occasione.)*
oculorum apertio promittitur, lux fugatur, & divinitate promis-
sa, homo lapsus redit in terram: hinc est quod prolem geni-
tam nocens esca traxit in praedam. Fecit illa captivitas nos pro-
speris exules, adversis consortes, & tantum peregrinatio gravior, *(Mortis necessitas:)*
quantum mors dura notior. Nascitur ab Adam vetere usque ad
novum hominem vita nostra cum morte. Hinc se nec Abel exuit,
nec Enoch effugit, nec Noë se subtrahit, qui diluvio mortem di-
stulit, non mutavit: hoc patriarcha non renuit, hanc legem le-
gifer non avertit, propheta sustinuit, & plus quam propheta
succubuit: Sara quoque, Rebecca, Rachel, Anna, Elisabeth, licet
sexus inferior, tamen hoc simul bibit amarum. Quis conqueratur
de reliquis, cum ipse triumphator mortis pro parte, qua caro
factus

factus eſt, & morti ſubjectus eſt? Nec fuerat plenus homo, ſi non ſenſiſſet & tumulum: nec Deus crederetur, niſi ſurgeret de ſepulchro; hinc eſt quod loquor, chariſſime, & * fideli dilectionis mihi voto connexe, eo quod tuos per apices natae ſanctae tranſitum conqueraris, vix ſingultu rumpente indicans calamo triſti decennalis aetatis irruente funere, pubertatis tenerae * floſculum (*k*) marcuiſſe, cum pene nuptiali retracta de limine, non ad patris votum thalamo datur, ſed tumulo: & diverſo cantico non thoro traditur, ſed ſepulchro: ad cujus forte vota jam feſtinans familia fervebat, ſedule parentela excitabatur, & patria. Mater erat prece ſuſpenſa, ipſa aſſurgebat cura nutricis, juncta pubertati roſea modeſtia, & feſtiva arte ſui ſexus ornata; ſed quo me rapit formae decor, ſe prodere tam cito fugax, quam caro mendax, cum defunctae ſi praedicetur gloria, accreſcant lamenta? Habuiſti igitur iſtud pater, ſed non tuum: reddidiſti potius commodatum (*l*): ploratur velut amiſſum, ſed conſideretur non perditum, quod ad Chriſtum redit intactum. An certe conquereris, quaſi ſolus iſta perpeſſus ſis, cum caſus hic vincat & reges? An felicior Auguſto? fortior Alexandro? favorabilior Trajano? ſanctior es Theodoſio? cum hoc habeat obitu aequale tam miles, quam princeps. Patienter dolendum eſt, quod habes commune cum mundo. Quantas autem foeminas ab ipſo primo complexu retraxit ad tumulum? & pertulerunt diſpendium, agnito viro, non habito: quae bis lamentandae ſunt, antea pudorem perdere, & poſt ſic periiſſe. Unde licet conqueraris, talem te tali caſu amiſiſſe ſobolem, nulli tamen novum eſt; ut non potuiſſet hoc vitare puella, quod venit per foeminam. Illud potius inſpice, ut iſta res funeris ſit virtutis: & ad illorum exempla te coaequa, qui, dolore victo, ſurgunt ad palmam. Habes itaque inter ipſa patientiae culmina, primum velut in ſpecula Job, cenſuram, & normam: qui pro filiis Domino ſic gratias retulit, tanquam ſi tunc acceperit, cum amiſit. Qui vir experientiae, voluntati divinae tradidit totum, ne caderet. Quid vero David? fortis licet Goliam ſubdiderit, non ſe velut foenum nutui coeleſti ſubſtravit, cum filio amiſſo lavit, epulatus eſt, ne repugnaret, intelligens uni cedere, qui cuncta formavit? Servus fidelis timuit offenſam boni Domini provocare vel murmure, * cui ut jungeretur divinas ad nuptias, jugiter diffluebat pius pater per lachrymas. Poteſtis autem conjicere, quod talem non tolleret, niſi ſuis thalamis placuiſſet? unde noſti abyſſum divini conſilii? vel tuae natae qualis

Chriſtus non fuiſſet plenus homo, ſive noſtri plane ſimilis, niſi fuiſſet mortuus.
* *Fide.*

Puella, quae jam nuptiis deſtinabatur, morte eripitur.
* *Floſcula.*
k

Mummulenum conſolatur ab hominum conditione, & ſorte communi.
l

Item ab exemplo Job, & Davidis.

* *Quem ut jungeret.*

Mortua puella terreſtres nuptias cum coeleſtibus commutavit.

qualis in corde concupiſcentia latitavit? Fortaſſis hoc antea elegit, quod meruit, & illud prodiit, quod optavit. Qua de re, vir optime, eſto tibi * judex, & * patere. Nam ſi per charitatem te temperes, & te judices, non offendis: praeſertim cum te mitiget promiſſio Redemptoris, & praeconis Pauli vox, ſimilata (m) * tonitru, quia in ictu oculi reſurgere maturabunt ſepulti, & vivent ſub umbra Chriſti, de virginitate ſecuri.

* *Vir*
* *Pater es huc eſt.*
* *Tonitrui ec.*
m

(a) *Inſcriptam Mummuleno, Clariſſimo viro, tertia, quae hinc ſequitur, Epiſtola docere videbatur; & index Vaticanus approbabat, id nominis exprimens. Sed quia MSS. exemplaribus id praeteritum, & in S.Galli Codice reperi ſcriptum: Ad virum inluſtrem, ſalutarem: nil affirmatiſſime ponere auſim.* Haec Brovv. In duobus MSS. Palatinis Bibl. Vat., quae in manibus habuimus, & in quibus ſolis haec epiſtola reperitur, eadem invenitur inſcriptio, quae in Codice S.Galli: *ad virum inluſtrem, & ſalutarem.*

(b) Vide, quae de Mummuleno diximus in notis ad car.XIV. lib.7.

(c) In uno Cod. Vat. *& ut* habeat, & ut habere.

(d) In altero: *quod inter ſpectare vel ſpectata* amittere.

(e) Ibid. *quo* certe.

(f) In uno Cod.Vat. *de* fonte manavit *inriguo*, defluxit.

(g) Ibid. detrahendo *demordeat*.

(h) In duobus Codd.Vat. *remorſero*.

(i) In uno Cod. Vat. cujus *occaſione*.

(k) In altero: *floſcula* marcuiſſe.

(l) In uno Cod. Vat. *credidiſti* potius *commendatum*.

(m) Ibid. Pauli vox, *ſimulata tonitrua*.

CAPUT III.

Item alia.

Se excuſat Fortunatus, quod rudibus litteris, ac ruſtico, & impolito ſcribendi genere, eorum, ad quos ſcribit, guſtum, ſive ſenſum, exquiſitis, ac delicatis aſsuetum epulis, ſive omnigense eloquentiae, ac doctrinae deliciis, audeat offendere: illud tamen affirmans, quod rurales etiam, vulgareſque cibi vel lautiſſimum hominem interdum delectent. Tum iiſdem ſalutem, quibus poteſt, verbis, amantiſſimi deſiderii pleniſſimis, dicit: atque una toti regiae familiae diuturnam vitam, & immortalem poſt fata felicitatem precatur. Orat ad extremum, ut ſe Regibus, ac regiis Miniſtris commendent: ac inprimis, ut harum porritorem litterarum, miſsum a Radegunde, & ipſius Radegundis, quae erant per illum tranſigenda, negotia commendata habeant, cum ſuo, tum Radegundis nomine, efflagitat.

a b

DOminis (a) Illuſtribus, cunctiſque (b) magnificis, omni deſiderio complectendis, ſervientibus dominorum. Si humanae conſuetudinis iſthuc ſe generaliter per omnes unus uſus extendit, & ab antiquis atavis, ipſo tradente * genere, ad nos uſque naturali quodammodo lege pervenit, quod triticei panis oblectante candore, vel ſuavitate paſcente poſt (c) ad hordeaceae frugis ariſtoſa cibaria, faſtidioſo nimium dente, nare, fauce, tranſitur: cum delectabi-

* *Genere.*

Delicatis epulis paſtus faſtidit cibos viliores.

c

ctabilis escae dulcedine permutante, ad convivium pergere, ni fames urgeat, austeritas epuli non invitat, hinc (*d*) est, quod illustris, ac magnifica celsitudinis vestrae gratia copiosa quotidianae disciplinae doctrinae superinundante refecta, & serventis ingenii studio lucubrante polita post illum, ut dixerim, detersum eloquentiae vestrae nitorem, & perspicue *clarum exercitatione purgante, ad linguae nostrae rubiginosam facundiam fastidiose vestri sensus fulgida lux inclinat: cum tale sit, quod sermonis nostri rumores vacillantes auditis, ac si post epulas conturnicis, aut Phasidis, viris delicatissimis cibos ingeram pecuales. Sed inter haec una spe praesumptionis videor animari, eo quod aliquatenus post regales delicias, esca desideretur ruralis, & saepe rusticus offerat, quod animum potentis oblectat. Nam quamvis regum conviviis auro intermicante, purpurata palla coruscet, saepe tamen jucunditate placere mensa plus assolet, vel adumbrata foliis ordinatis ex palmite, vel superjecto hederae corymbo crispante. Itaque (*e*) habet & de sylva reductus pastor, quod profert, cui si desint reliqua, tamen dignantem convivam vel de lacte dives invitat. Quapropter dominationi & celsitudini tuae, teste domino loquor, profusae dulcedini vestrae salutem venerabiliter, ac desiderantissime persolventes, Aeterni regis clementiam deprecamur, ut dominis praecellentissimis feliciter regnantibus, ac universae (*f*) potestatis officiis crescentibus, ita fugitivae hujus vitae spatia producantur, ut illi piissimo tramite gubernando, & vos sine macula fidelissime serviendo, Creatoris, ac redemptoris nostri * desideratum pariter intretis in regnum, sperantes in Christo de vestrae charitatis affectu, humilitatem nostram peculiariter omnibus sanctis, & Domini famulis, sed etiam dominis regnantibus, vel eorum fidelibus proflua dulcedine commendetis, hoc fiducialiter deprecantes, ut veneratorem vestrum, portitorem praesentium, hominem domnae Radegundis, matris vestrae, animae sanctae, vel ea, quae pro utilitate, ac necessitate praedictae Dominae suggerit, coram Christo & ejus Angelis, tam pro sui reverentia (*g*), quam prece nostra proprium habere dignemini, indubitabiliter intimamus. Ut quod pro caussa illius apud praesentes Dominos Reges impenditis, ab aeterno rege, centuplicato munere, suis orationibus acquiratis. CA-

d

* *Clara.*

Saepe tamen vel rusticas cibus, & apparatus delectat.

e

Vota facit Fortunatus pro regia familia, & ejus ministris.

f

* *Desiderato in regno.*

Quaedam B. Radegundis negotia ipsis commendat.

g

(*a*) Quinam hi sint proprie, ad quos has litteras scribit Fortun., nulla indicant MSS. Si is Mummulenus Svessionicus fuit, & ejus uxor, ac familia, Reges, qui postea commemorantur, fuere Chilpericus, aut Childebertus, & regia ipsius domus, sub qui-

quibus *vixisse* Mummulenum colligere est ex Greg. Turon. in Hist. Franc.

(*b*) In uno Cod. Vat. *cunctaque* magnificis.

(*c*) Ibid. deest, *post*.

(*d*) Ibid. *Hoc* est, quod *postquam* illustris &c.

(*e*) Ibid. *igitur* habet.

(*f*) Ibid. ac *vestrae* potestatis officiis.

(*g*) In altero Cod. Vat. pro sui *necessaria*, quam prece *mea*.

CAPUT IV.

Item alia.

Item pro morte filiae consolatur eundem, forte Mummulenum, sive potius ejus uxorem. Porro in eadem amittenda dolorem, moeroremque sibi quoque communem fuisse ostendit. Addit ea, quibus dolor mederi nequit, mitius esse perferenda: praesertim cum demortua jam puella iis esset ornata bonis, quae mors una cum corpore extinguere non potuit: propter quae & clara apud homines erat, & Numini grata, & amica.

CElsitudinis vestrae legatis transcurrentibus, omni charitate refertas nos insaturabili voto suscepisse gratificamur epistolas: in quibus & quod erat nostrae revelationis, consultum de vestri culminis incolumitate relegimus, inserendo commemorationem dulcissimae filiae, quod est de moerore, partimur. Denique quibus fuit in vivente participata laetitia, iis sint communes lachrymae
Causae, ob quas Fortunatus aeque, ac Parentes ejus, mortuam puellam diligebat. necesse est in defuncta. Nec ratio suadet, ut sola tibi privilegium defendas in fletu, quae habuisti, in cujus nos non pari ligaremur affectu: quoniam licet formata vestris ex visceribus processisset, tamen non minus adulta nostris in pectoribus habitavit, quippe quae producens partum ex utero transmiseras quasi in
* Nostro gremio. * nostrum gremium recepturum: ut cum a vobis esset, etsi non corde, tamen corpore recessura, nobis velut in vestra charitate
a * f. Amplectenda. fieret * amplectendi. Hinc est, quod mater (*a*) de illa genitalis causa contulerat, mihi totum velut adoptivus amor explebat: quia cum vobis genita, nobis tamen erat renata. Equidem optaveram, pro
* Ejus. meritis (*b*) * diutius illa superstite, vobiscum loqui de gaudio ma-
b gis, quam tristis collatio (*c*) nasceretur ex fletu: sed invida rerum
c series, * quae illud celerius subripit, quod magis placere cogno-
* Quia. Fata incusat, quibus ea, quae cara sunt, subripiuntur hominibus. verit, rem mihi desiderabilem pene uno momento & offerre voluit, & auferre. Vel quare nobis rem attulit, quam subducere festinavit? Cum nil sit in humana conditione crudelius, quam aut non videre, quod habeat, aut videre, quod perdat. Sed quousque
d suum (*d*) moerorem dolor importunus exacuit, ac praeceps sine fraeno moderatae consolationis excurrit? cum intelligat hoc temperari

perari debere, quod emendare nequiverit, & aequanimiter toleret, quod infectum facere non valet (*e*); praesertim cum in illa tot admiranda refulserint, ut nec apud homines in sermone defecerit, & apud Deum de opere praemia viventis expectet. Nam praeter reliqua bona, quae cum illa laudanda sunt, nec tamen clausa jacent in tumulo, tum (*f*) volvuntur per ora cunctorum, hoc unum breviter assero: si fides & persecutio Christi martyrem facit, non habes in tali filia, quod deflere possis, quia illi & recte credere contigit, & perferre, & licet * festina (*g*) sit in juventute fors, * debet (*b*) tamen * esse secura innocentia de palma.

Quod emendari nequit, modice ferendum est.

e

Mortuae puellae virtutes, ac doces.

f

* *Festinasset.*

g

* *Debita.*

* *Est*

b

(*a*) Unus Cod. Vat. quod *Matri*: quod seq.

(*b*) Ibid. pro meritis *ejus*.

(*c*) Ibid. quam tristis *consolatio* nascetur.

(*d*) In altero MSS. Cod. *suo moerore* dolor importunus exacuit, *aut* praeceps &c.

(*e*) Duo Codd. Vat. facere non *valebit*.

(*f*) In uno Cod. Vat. *dum* volvuntur.

(*g*) Ibid. & licet *festinasset*.

(*b*) In altero fors, *debita* tamen *est*, *innocentia secura* de palma.

C A P U T V.

Incipiunt versus de Oratorio Artanensi (*a*).

a

Templum in honorem S. Gabrielis Archangeli, Arthonae a Greg. Tur. aedificatum, commemorat, ac ipsius S. Gabrielis laudes complectitur.

Quisquis ad haec properas venerandi limina (*b*) templi,
Dona precaturus, quae dat amore Deus:
Haec in honore sacri Gabrielis cuncta coruscant,
Qui pia jussa Dei rite minister agit.
Zachariae veniens qui nuntia detulit astris,
Elisabeth datus est quando propheta potens.
Quique redemptorem è coelo regem omnipotentem,
Post (*c*) ait, ut terris ventre Maria daret.
Qua sacer antistes nova tecta (*d*) Gregorius effert,
Ut sibi coelestes restituantur, opes.

b

Templum, S. Gabrielis in honorem extructum.

Is Zachariae Joannem nasciturum nunciat.

Idem praenunciat Christi adventum.

c

Gregorius inovat hoc templum.

d

(*a*) Arthona, seu Archtona vicus erat Arvernensis, de quo mentionem facit Gregor. Turon. lib. de Gl. Confess. c.5. Erat jam tunc temporis vicus celebris memoria, & miraculis S. Martini Tur. Hic *Artanensi* pro *Artonensi* positum animadvertit Cl. Ruinart in notis ad cap. 4. lib. de Gl. Confess.

(*b*) Unus Cod. Vat. *lumina* templi.

(*c*) Alter Cod. *Quae agit*, ut terris.

(*d*) Unus Cod. nova *templa* Gregorius.

CAPUT VI.

a

Ad Ecclesiam (a) Toronicam, quae per Episcopum Gregorium renovata est.

Novam Aedem in honorem S. Martini, in veteris locum, quae ruebat vetustate, a Gregorio Turonensi aedificatam commemorat. Data occasione plura de virtute S. Martini, & ejusdem gestis enarrat.

EMicat altithroni cultu venerabile templum,
   Egregium meritis, nobilis arcis apex.
Quo propria tunica dum operit Martinus egentem,
   Gestorum serie fulgida signa dedit.
Namque idem antistes sacra dum mysteria tractat,
   Lumina gemmarum est visus habere manu.
Ac de veste fuit quantum sua dextera nuda,
   Tantum membra sibi gemma corusca tegit.
Sanctus item Domini almam dum benediceret aram,
   De capite est visus flammeus ire globus.
Quae modo templa sacer renovata Gregorius effert,
   Et rediit priscus cultus, honorque suus.
Fulgida praecipue nituerunt culmina templi,
   Postque usus veteres praemicat aula rudis.
In senium * veniens (b), melius revirescere discens,
   Diruta post casum, firmius acta situ.
Martini auxiliis operando Gregorius idem,
   Reddidit iste novus, quo fuit (c) ille vetus.
Clara supercilio domini delubra nitescunt,
   Alma licet merito, sunt quoque celsa jugo.
Invida subruerat quam funditus ipsa vetustas,
   Ut paries liquidis forte solutus aquis:
Quam pastor studuit renovare Gregorius aedem,
   Nec cecidisse dolet, quae magis aucta favet.
Ambianis tremulum cernens Martinus egenum,
   Dimidiae chlamydis mox ope membra tegit.
Sed coram angelicis turmis, se hanc (d) nocte silenti,
   Pauperis in specie, Christus habere refert.
O sacer antistes, meritis referende sub astris,
   Unde tegis nudum, hinc tua palla Deum.

Aedes eo in loco erecta, ubi S. Martinus Turonensis nudum & inopem veste sua contexerat.
S. Martini dextera visa est gemmis coruscare.

Item flamma de ejus capite ascendere.

S. Martini Basilicam Gregorius restaurat, quae jam collabebatur vetustate.

* In seniumque venit.
b

c

Christus apparet S. Martino tectus ea chlamydis parte, qua is pridie nudum contexerat.
d

Inter

Inter opima Deus figulus quae vascula fecit,
Martinus meritis vas in honore nitet.
Leprosi maculas preciosa per oscula purgans,
Cui quod ab ore dedit, pax, medicina fuit.
Ulcera (*e*) morbosi curans sic fauce beatus,
Quod Jordanis agit, tacta (*f*) saliva facit.
Quam generosa fides Martini in saecula civis,
Qui quocunque fuit, mors ibi perdit iter!
Denique cum extincto (*g*) catechumenus ore jaceret,
Se superextendens, effugat arma necis:
Sic viduae genito laqueato (*h*), deinde reducto,
Est vir ubi iste Dei, non licet ire mori.
Fanaticam pinum sanctus succidere cogens,
Justum ibi suppofuit rustica turba premi.
Caesa secure arbor, cum jam daret alta ruinam,
Ad crucis imperium est ire coacta retro.
Quis vigor hic fidei? validae dum pondera pini.
Quo natura negat, crux facit ire viam?
Serpentis morsu tumidum, suprema regentem,
Hic digitum ut posuit, pestis iniqua fluit.
Collecto morbo huc, & ab ulcere pollice tracto,
Dumque venena cadunt, erigit ille caput:
Unguentumque novum, digitis traxisse venenum,
Et tactu artificis sic superasse neces,
Dum latro extinctus falso coleretur honore,
Voce * hac (*i*) Martini cogitur umbra loqui.
Publice se referens scelerum pro morte peremptum,
Se quoque nec justum, sed magis esse reum.
O vox sancta, loqui defuncta cadavera cogens,
Qui post fata jacens, dat sua verba cinis.
Pergeret in fluvium dum vipera lapsa natatu,
Et prope littorei tangeret ora soli;
Martini imperio liquidas revocatur ad undas,
Transactumque viae lassa recurrit iter.
Quantus amor Domini tali sub corde calebat,
Quando venena potens ipsa retorquet aquis?
Martini meritis, aliis quoque febre crematis,
Sudores refluos pagina sicca dabat.
Unde salutifero medicamine charta fovebat,
Atque graves ignes littera tinguet aquis.

Martinus leprosum osculando curat.

e

f

g

Cathecumenum mortuum exsuscitat.

h

Laqueo suspensum solvit & a morte eripit.

Collabentem pinum, signo crucis, alio avertit.

Digitum, morsu venenato saucium, curat.

Latronem mortuum, cujus cineres superstitiose a populo colebantur, evocat, & cogit se pro suis sceleribus olim plexum, fuisse, confiteri.

* *Hac.*

i

Viperam, e flumine ad ripam enatantem, remeare cogit.

Febre laborantes per epistolam sanat.

Gra-

Gratia quanta Dei hujus sermone rigabat,
Febre ubi succensis fons suus ibat apex?

Gregorius S. Martini Basilicam restaurat, ac novo tecto exornat.

Alme Deus rerum, pie, summe, Gregorius, arcis
Tu cui das sedem, dat tibi templa sacer.
Nam veteri fuerant haec funditus eruta lapsu,
Tecta labore novo, quae modo culta cluunt.
Jure potestatis cui tu, bone conditor orbis,
Haec danti in terris, culmina redde polis.

* Asta. * Aura. k

Victa vetustatis per tempora culminis * arcta (k),
Diruit, ut melior surgeret * aula solo:
Quo sacra Martinus domini mysteria tractans,
A capite igniferum misit in astra globum.
Ne tamen ipsa ruens miserando fine jaceret,
Pontificem meruit, qui sibi ferret opem.
Quae rediviva, micans instante labore Gregori,
Decidua senio, floret honore novo.
Fundamenta igitur reparans haec prisca sacerdos,
Extulit egregius, quam nituere (l) prius.

Vitreis fenestris instruit, & ornat picturis. l

Nunc placet aula decens, patulis oculata fenestris,
Quo noctis tenebris clauditur arce dies.
Lucidius fabricam picturae pompa perornat,
Ductaque quae fucis, vivere membra putes.

Leprosum (m) purgavit.

m * Satio. n o

Pannoniae * regio (n) misit tibi, Gallia, fructum,
Gignens coelestem terra maligna (o) dapem.
Martinum inlustrem meritis, qui in munere divo,
Culmen in aetherea sede senator habet.
Qui leprae maculas medicata per oscula purgat,
Curat & infectum pura saliva virum.

p

Ad fluvium domini cui non fuit iste (p) labore,
Quod Jordanis habet, sanctus ab ore dedit.

q

Qui sacer ipse (q) inibi te, pastor, agente, Gregori
Fortunato adimat tot maculosa reo.

Chlamys divisa.

Dum Chlamydem Martinus inops divisit egeno,
Christus ea memorat se bene veste tegi.
Dives paupertas, dominum quae texit amictu,
Cui Deus occurrit, qui dedit astra faber.

Tunicam dedit.

Noscere qui mavis Martini gesta beati,
Hic poteris breviter discere mira viri.

Deni-

Denique cum tunicam ſacer ipſe dediſſet egenti,
Ac ſibi pars tunicae reddita parva foret:
Quod non texerunt manicae per brachia curtae,
Viſa tegi gemmis eſt manus illa viri.
O nimium foelix, cui contigit in vice lanae,
Nobilium lapidum lumine membra tegi:
Ut cum adhuc cinere aſperſus foret, atque favillis,
Artifice angelico gemmeus iret homo.

Mortuos tres ſuſcitavit.

Quid Deus in famulis operetur opimus amator.
Martini geſtis magna probare potes.
Ducere qui meruit de morte cadavera vitae,
Rettulit atque diem, reppulit unde necem.

Pinus exciſa.

Dum caderet, Martinum arbor preſſura beatum,
Mox facit ipſe crucem, pinus abacta redit.
Quis non virtuti divinae commodet aurem?
Dum trabe converſa dant quoque ligna fugam?

Idola proſtrata.

Idola dum cuperet Martinus ſternere fulta,
Conterit haec coelis magna columna ruens:
Auxilium ad juſti dignando militat aether:
Quanta fides, cujus currit ad arma polus?

Falſus martyr.

Forte colebatur dum quis pro martyre latro,
Martini adventu, ſe probat eſſe reum.
Virtutis merito fidei radiante coruſco,
Nec tacet extincti, nec latet umbra rei.

(a) Hoc templum, a Briccio, S.Martini in ſede Turonenſi ſucceſſore, extructum, tum a Perpetuo, item Turon. Pontifice, miro opere reſtitutum, vetere diruto, quod Briccius exaedificaverat, idem poſtremo a ſe reſtauratum narrat Gregor.Turon.l.10. Hiſtor.Franc. cap 31. num.19 his verbis: *Nonus decimus Gregorius ego indignus Eccleſiam Urbis Turonicae, in qua B.Martinus, & caeteri Sacerdotes Domini ad Pontificatus officium conſecrati ſunt, ab incendio diſſolutam, diruptamque nactus ſum, quam reaedificatam in ampliori, altiorique faſtigio, ſeptimo decimo Ordinationis meae anno, dedicavi*. Hic vero fuit an.590. quo anno ſcriptum videtur hoc Poema Fortunati.

Hujuſce vero Templi deſcriptio ita refertur apud Gregor.Tur.l.2. Hiſt.Franc.c.14.: *Baſilica S. Martini abeſt a Civitate paſſus DL.: habet in longum pedes CLX.: in latum LX.: habet in altum uſque ad Cameram pedes*

pedes XLV. fenestras in altario XXXII. in capso XX. Columnas XLI. in toto aedificio fenestras LXII. Columnas CXX., Ostia VIII.: tria in altario, quinque in Capso. Hanc descriptionem Basilicae S. Martini Victor Giselinus in notis ad Sev. Sulpit. refert ad opus Briccii, vel Perpetui, Episcoporum Turon. Brovverus Mavult, ad opus Gregorii esse referendam. Sed quod mox allata Basilicae Turonensis structura, ac descriptio ad opus Briccii nequeat pertinere, non videtur ambigi posse, cum Templum a Briccio extructum satis arctum, & angustum fuisse narretur a Gregorio loco supra citato, & illud a Perpetuo, ut suum aedificaret, fuisse submotum. Quocirca descriptio illa convenire Basilicae dicenda est, quam primum Perpetuus exaedificavit, ac postea restauravit Gregorius: qui etsi eandem *ampliori*, & *altiori fastigio* a se narret restitutam, forma tamen, & amplitudine non multum ab illa Perpetui discrepasse, hinc quisque intelligere potest, quod lib 1. de Mirac. S.Mart. cap. 6. de eadem Basilica loquens, quam Perpetuus excitaverat, subdit: *de qua fabrica multum, quod loqueremur, erat, sed quia praesens est, conticere exinde melius putavimus*. Et in Histor. Franc. de ipsa ut adhuc superstite, saepe loquitur. Videsis Appendicem ad notas Oper. S. Gregorii Turon., ubi de Basilica S. Martini fusius pag. 1390. Edit. Paris. an. 1699.

(*b*) Duo Codd. Vat. in fenium *ruens*.

(*c*) In uno Cod. Vat. quo *fluit* ille vetus. f. *illa*.

(*d*) In altero Cod. Vat. se *hac* nocte silenti.

(*e*) Ibid. *viscera* morbosi.

(*f*) Ibid. *tracta* saliva.

(*g*) Unus Cod. Vat. *denique extemo*.

(*h*) Narrat Greg. Tur. lib. 1. de Miraculis S. Martini c. 21. quemdam in furto deprehensum, ac suspensum laqueo, S. Martini implorato Patrocinio, non interiisse, ac biduo pependisse in arbore: postremo a religiosa muliere, quae in somnis a B. Martino fuerat admonita, demissum, ad suum usque tempus vitam produxisse, tanti prodigii testem. Ad hunc itaque videtur hoc loco respexisse Fortunatus.

(*i*) Unus Cod. Vat. voce *huc*.

(*k*) Ibid. culminis *acta*.

(*l*) Odo in ea Orat. quam de Basilicae hujusce combustione scripsit, deque ejus ornatu reddito haec habet: *crustulis marmoreis intus obducta erat. Nam interdum Protonisso marmore paries rubicundus nunc Pario candidus, nunc quoque Prasino viridis, varium & satis pulchrum schema praeferebat. & foris aureolis, Sapphirinis, atque musivis fulgebat lapillis: sed & tectum stanneis tabulis erat opertum*.

(*m*) Recte notat Brovverus, septem consequentibus Epigrammatis, Picturarum argumenta exprimi, quibus Basilica S. Martini a Gregor. exornata fuerat: qui ut de seipso profitetur l. 10 c. 31., num. 19., *Basilicas S. Perpetui adustas incendio reperi: quas in illo nitore vel pingi, vel exornari, ut prius fuerant, artificum nostrorum Opere, imperavi*.

(*n*) Unus Cod. Vat. Pannoniae *flio*. f. *fatio*.

(*o*) Martinus scilicet natus fuerat Sabariae in Pannonia. Porro e Pannonia Hunni, & Barbari plures alii exorti, a quibus Italia, regionesque aliae misere vexatae, ac perditae fuerant.

(*p*) Unus Cod. Vat. cui non fuit *ire* labore: quod tenen.

(*q*) Ibid. ipse *mihi*.

CA-

CAPUT VII.

Ad Childebertum (a) Regem, & Brunichildem reginam, de natalitio Sancti Martini Turonici. a

Cum pergeret Fortunatus ad Childebertum Regem, ac ejus Matrem Brunichildem, narrat festum S. Martini diem, illo in itinere. sibi incidisse. Hinc, diffusam ejusdem toto orbe, famam Sanctitatis, & qua in coelo fruebatur, gloriam describit. Postremo pro tota regia familia Childeberti vota facit.

PRaecelsis dominis famulus dum corde pusillus,
Fluminibusque vagis per vada pergo rate:
Ecce supervenit venerandi in saecula civis,
Martini meritis luce perenne dies.
Qui modo de Gallis totum mire occupat orbem, S. Martini toto Orbe fama, & celebritas
Et virtus (b) pergit, quo pede nemo valet. b
Qui velut alta pharus lumen pertendit ad Indos,
Quem Hispanus, Maurus, Persa, Britannus amat.
Hunc oriens, occasus habet: hunc Africa, & Arctos,
Martini decus est, quo loca mundus habet.
Quique per Oceani discurrit marginis undas,
Omnibus ut praestet, circuit orbis iter.
Per cinerem ascendens, per dura cilicia coelos,
Stat modo gemmatus, pauper in orbe prius.
Quo patriarcharum decus est, radiantque prophetae,
Quo est sacra turba senum bis duodena patrum.
Inter Apostolicum numerum, rutilante senatu, Ejusdem in coelo gloria, & felicitas.
Quo (c) sedet ipse throno, rex sibi Christus amor. c
Quo excellit cum clave Petrus, cum dogmate Paulus,
Fulget & in reliquis palma, corona, fides.
Quo loca Martyribus veneranti (d) lumine florent, d
Atque libro vitae est scriptus honore cruor:
Quo confessores gemmata palatia complent,
Aeternumqne tenent aurea tecta diem:
Stat quoque post lachrymas ubi nunc Radegundes (e) opima, Radegundes inter coelestes relata.
Forsan & Eugenia hanc tenet illa * manum. * Manu.
Hos (f) inter Martinus habet diademata pulcher, e
Atque sacris lumbis fulgida zona viret. f

Can-

* *Inter.*

Cantat * Gregorius Christi de morte triumphos,
Atque resurgenti plaudit amore Deo.
Hunc quoque Martinum colitis quem regna patronum,
Vos hunc in terris, vos memor ille Polis.

Vota facit pro plebe.
* *Inter.*

Vos * iter angelicas turmas canat ille sub astris,
Cui vos ante homines fertis honore diem.
Nomina vestra legat patriarchis, atque prophetis,
g Cui hodie in templo diptychus (*g*) edit, ebur.
Reddat apostolicos proceres, reliquosque patronos,
Quem vos hic colitis, vel pia festa datis.
h Pergat & ad Christum pro vobis ille precator (*h*),
Cui vos in templis vota precando datis.
Ante poli referat sua haec sollemnia Regem,
Dentur ut hinc vobis regna, salutis opes.

Pro variis S. Martini virtutibus, multiplex ejus patrocinium toti regiae domui precatur.

Deputet & Dominus vestrum hunc esse patronum,
Ut modo qui colitur, vos colat hujus opis.
Qui dedit his habitans miracula plurima terris,
Distribuat vobis hic quoque mira potens.
Cujus gemmata tunc dextera visa beati,
Vos simul, & vestras protegat illa manus.
Qui tunc promeruit revocare cadavera vitae,
Hic quoque pro vestra dona salute ferat.
Qui percusso homini abstraxit de carne venenum.
Noxia de vobis ipse venena vetet.
Qui serpentis iter fecit revocare retrorsum,
Ipse graves casus hinc fuget ire retro.
Qui de peste domum salvam dedit esse Liconti,
Haec domus incolumis floreat hujus ope.
Cujus opima chlamys tremebundum texit egenum;
Ejus apostolici vos tegat ala viri.
i Qui viduae matri revocavit (*i*) ad ubera natum;
† *Avia.* *k* Ipse tibi haec tribuat pignora mater, † ava (*k*).
l Ut Childebertus maneat cum prole (*l*) novella,
Rex sua regna tenens, & nova regna trahens.
m De genita (*m*) ut videas genitrix, ut dulcius optas,
Deque nuru chara, quod tua vota rogant.
Unde hic felices habeant sua festa fideles,
Et Domini famulis sitis honoris apex.
Quo tibi plus libeat, Brunichildis, habere patronum,
n Quando domum (*n*) Dominus servat in orbe pius.

Sic

Sic quoque te erudiat, regat, & sic tramite ducat,
Actibus ipsa piis ut sibi juncta mices.

(a) Hic Childebertus Sigiberti Regis filius fuit, qui puer, occiso Patre an.575, relictus, in ejus regnum successit, Brunichilde interea, ejusdem Matre, Regnum administrante, ut legere est apud Gregor. Turon. lib.8.Hist. Franc. cap.22.

(b) Unus Cod. Vat. & *justus* pergit.

(c) Ibid. *qui* sedet ipse.

(d) Duo Codd. Vat. *vernanti* lumine: quod seq.

(e) Hinc intelligitur, hoc poema fuisse scriptum post obitum B. Radegundis. Ea vero decessit circa an. 587

(f) Unus Cod. Vat. *Vos* inter.

(g) Hoc versu innui videtur, Diptychum, in quo B.Martini nomen, olim Ecclesiae Turon. Pontificis, inscriptum fuerat, ex ebore structum, sive ornatum, in Turon. Ecclesia asservatum fuisse. Plura Brovv. de Diptychis ad hunc locum.

(h) Unus Cod. Vat. ille *precatur*.

(i) Ibid. *revocat* ad ubera natum.

(k) Hic Brunichildem spectat Fort. Matrem Childeberti, & proinde filiorum ejus aviam. In seq. poemate:

Sic ut ex genito, genitisque nepotibus amplis,
Altera progenies inclyta detur avae.

(l) Childeberti filii, Theodobertus, & Theodoricus fuerunt, ut legere est apud Greg.Tur.l.9.Hist.c.20. Germana vero ejusdem soror, Filia item Brunichildis, Chlodosuinda: uxor autem Childeberti, Faileuba, de quibus hic mentio fit a Fortunato. At Brovverus in eo maxime hallucinatur, quod hujusce Childeberti uxorem Ultrogotthonem esse tradat in notis ad hoc Poema, cum re, tum temporibus aberrans. Ultrogottho quippe, de qua diximus in notis ad cap.8. lib.6., uxor fuit Childeberti hujus nominis I, filii Chlotarii, non vero Childeberti, de quo nunc Fortunatus, qui filius fuit Sigiberti, & Brunichildis. Ultrogottho aetate Childeberti, de quo nunc sermo, nonnisi senex esse poterat, si adhuc erat superstes.

(m) Chlodosuinda, filia Brunichildis, ac soror Childeberti, a Reccaredo, Rege Hispaniarum, ad nuptias petita, & eidem desponsa est, uti narrat Greg.Turon. l.9. c.25., cum eadem vel Authari antea fuisset desponsata, Langobardorum Regi. Videtur itaque hoc loci Fortunatus pro speratis Chlodosuindae nuptiis vota facere: etsi incertum est, utrum eadem postea nupserit Reccaredo: de quo vide notas Cl. Ruin. in Greg.Tur. loco citato.

(n) Unus Cod. Vat. quando domum, & Dominus. f. *dominos*.

CAPUT VIII.

Ad eosdem in Laude.

Hoc item carmen Brunichildis, ac totius regiae familiae in laudem scribitur: in eoque, postquam amorem, ac propensa in Reges suos populi studia retulit Fortunatus, pro iisdem vota facit, quo diutius incolumes sint, ac floreant rebus omnibus.

SI praestaretur praeconia pandere regum,
Non mihi sufficeret nocte, dieque loqui.
Qualiter hic populus dominorum pendet amore, Populi amor, & studium in suos Reges.
Et vestris oculis lumina fixa tenent.

Vos, quibus & speculum, & lux, & dulcedo manetis,
Charum ornamentum, his simul estis honos.

Regnum Childeberti mite, ac pacatum.

Praecipuum donum, placidum & placabile regnum,
Ac vestro in statu est culmen in orbe pium.
Hisque parentela & patria & tutela coruscat,
Hic decus, atque gradus, hic pietatis opus.

* f. Fideli.

Hic tranquilla dies, hic spes jocunda * fideli,
Postque Deum, in vobis dona salutis habent.

Vota Fortunati pro Brunichilde, ac pro tota regia domo.

Hic ego cum populo mea vota & gaudia jungo,
Quae pius amplificans crescere Christus agat.
Praestet cura Dei vos longa in sede tueri,
Coelesti ac dono regna tenere diu.
Adquiratis adhuc nova, vel possessa regatis,
Ac pie participes has foveatis opes.
Ut tibi quae floret de nato & germine, messem,
Maturam videas mater, honore micans.
Sic ut ex genito, genitisque nepotibus amplis,
Altera progenies inclyta detur avae.
De Childeberti dulcedine, flore, salute,
Fructum habeas genitrix, plebs sua vota videns.
De nata, atque nuru cumulet tibi dona creator,
Cumque pio merito stes placitura Deo.

a

Hic quoque promerear (a) rediens dare verba salutis,
Congaudens Dominis parvulus ipse piis.
Prospera sint regum, populorum gaudia crescant;
Exultet regio, stet honor iste diu.

(a) Videtur hoc poema scriptum a Fortunato, dum is esset in itinere, ac Childeberti Regis hospitio, uti alias, fuisset exceptus: quippe qui exoptet regiam domum in reditu suo resalutare.

CAPUT IX.

a

Item ad Childebertum (a) Regem.

Childeberti dignitatem, & virtutem pluribus verbis extollit: atque eidem ad extremum Andulfum commendat.

Childeberti regia dignitas.

REx, regionis apex, & supra regna regimen,
Qui caput es capitum, vir capitale bonum.

Or-

Ornamentorum (*b*) ornatus, ornatius ornans, b
Qui decus, atque decens, cuncta decenter agis.
Primus, & a primis, prior & primoribus ipsis,
Qui potes ipse potens, quem juvat Omnipotens.
Dulcia delectans, dulcis, dilecta potestas, Morum suavitas, & aliae dotes.
Spes bona, vel bonitas, de bonitate bonus.
Digne, nec indignans, dignus, dignatio dignans,
Florum flos florens, florea flore fluens.
Childeberte cluens (*c*), haec Fortunatus amore, c
Paupere de censu pauper & ipse fero.
Audulfum (*d*) Comitem commendo supplice voto, Audulfum Comitem eidem commendat.
Me quoque: sic nobis hic domineris apex. d

(*a*) Hoc carmen excerpsimus ex To. I. veter. Analect. Johan. Mabill. Edit. Paris. an. 1675. pag. 366. *Hi versus* (uti notat ibid. Mabillonius), *ni fallor*, *desunt in editis*, *a me excepti ex Codice Virdunensis Coenobii S. Vitoni*, *ab annis fere octingentis manuscripto*; *in quo Theodulfi carmina continentur*. Legitur vero illic sub hoc titulo: *Venantii Fortunati versus ad Childebertum Regem*, *Sigiberti R. Filium*.

(*b*) In deliciis aliquando videtur fuisse Fortunato, verbis parilibus, atque ab iisdem litteris incipientibus, ut isto in carmine, colludere. Ita in lib. 1. de Vita S. Martini, versus finem, sic habet:
Inclyta religio Martini, cujus honore
Foedera fida fides formosat foeda, fidelis.

(*c*) *Cluens* idem sonat, ac *potens*. Vide quae adnotavimus in carmen 12. lib. 6.

(*d*) In Chronico Fredeg. Scholastici n. 36. mentio fit cujusdam Baudulfi, vel, ut alia referunt MSS., Audulfi, sive Adulfi, viri proceris, quem Theodoricus, Childeberti filius, suadente maxime, & incitante Brunichilde avia, Lussorii reliquit ad pellendum e Monasterio S. Columbanum. An hic idem est, de quo hoc loco Fortunatus?

C A P U T X.

De Navigio suo.

Cum Fortunatus Mettim venisset, a Regia familia perhumaniter se retentum narrat fuisse, ac Mosellam jussum transmittere, gurgite pene abreptum, in magno vitae discrimine se dicit fuisse versatum. Tum reliquum iter suum per varias regiones, ac flumina, complectitur, quorum situm, & amoenitatem describit. Item situm regiae domus; & piscationem, sub oculos Regum factam, enarrat.

REgibus occurrens, ubi Mettica (*a*) moenia pollent, Fortunatus, cum Mettim venisset, a regia familia retinetur.
Visus & a Dominis ipse retentor equo. a
Musellam hinc jubeor percurrere navita remo,
Accelerans tremulis pergere lapsus aquis.

 Ascen-

Ascendensque ratem, gracili trabe, nauta cucurrit;
Nec compulsa Nothis, prora volabat aquis.
Navigans vitae periculum adit.
Interea locus est per saxa latentia ripis,
Littore constricto plus levat unda caput.
Huc proram implicitam rapuit celer impetus actam,
b Nam prope jam tumidas ventre bibebat aquas (b).
Ereptum libuit patulos me cernere campos,
Et fugiens pelagus, ruris amoena peto.
Navigatio Fortunati.
c Gurgite suscipior, subter quoque fluminis Ornae (c)
Quo duplicata fluens unda secundat iter.
Inde per exclusas cauta rate pergimus undas,
d Ne veluti piscem me quoque nassa (d) levet.
Inter villarum fumantia culmina ripis,
e Pervenio, qua se volvere Sura (e) valet.
Inde per extantes colles, & concava vallis,
Ad Suram pronis labimur amnis aquis.
Trevirum urbis vetustae ruinae.
f Perducor, Trevirum qua moenia celsa patescunt (f),
g Urbs (g) quoque nobilium nobilis aeque caput.
Ducimur hinc fluvio per culmina prisca senatus,
h Quo patet indiciis ipsa ruina (h) potens.
Colles asperi, & impendentes, vitibus vestiti, eorumque foecunditas, & amoenitas.
Undique prospicimus minitantes vertice montes,
Nubila quo penetrans surgit acuta silex.
Qua celsos scopulos praerupta cacumina tendunt,
Hispidus & tumulis crescit ad astra lapis.
Nec vacat his rigidis sine fructibus esse lapillis,
Denique parturiunt, saxaque vina fluunt.
Palmite vestitos hic respicis undique colles,
Et vaga pampineas ventilat aura comas.
Cautibus insertis densantur in ordine vites,
i Atque supercilium regula (i) picta petit.
Culta nitent inter horrentia saxa colonis,
In pallore petrae vitis amoena rubet.
Aspera mellitos pariunt ubi saxa racemos,
Et cote in sterili fertilis uva placet.
Quo vineta jugo, calvo sub monte, comantur,
Et tegit umbrosus sicca metalla viror.
Inde coloratas decerpit vinitor uvas,
Rupibus adpensis pendet & ipse legens.
Delicias oculis habui, dapibusque cibatus,
Haec jocunda tenens navita, regna sequens,

Hinc

Hinc quoque ducor aquis, qua ſe rate * Contrua (k) complet, * *Confluens.*
Quo fuit antiquum nobilitate caput. k
Tum venio, qua ſe duo flumina conflua (l) jungunt, Confluentes.
Hinc Rhenus ſpumans, inde Moſella ferax. l
Omne per illud iter ſervibant (m) piſcibus undae m
Regibus (n), & Dominis copia fervet aquis. Flumen dives piſcium copia.
Ne tamen ulla mihi dulcedo deeſſet eunti, n
Paſcebar muſis, aure bibente melos.
Vocibus excuſſis pulſabant organa montes, Regum iter variis inſtrumentis, & canentium voces proſequebantur.
Reddebantque ſuos pendula ſaxa tropos (o).
Laxabat placidos mox aerea tela ſuſurros, o
Reſpondit cannis rurſus ab alpe frutex.
Nunc tremulo fremitu, modo plano muſica cantu, Redditur a proximis montibus vocis imago.
Talis rupe ſonat, qualis ab ære meat.
Carmina diviſas jungunt dulcedine ripas,
Collibus, & fluviis vox erat una tropis.
Quo recreet populum, hoc exquirit gratia regum,
Invenit & ſemper, quo ſua cura jubet.
Antonnacenſis (p) caſtelli promptus ad arces, Caſtelli Antonnacenſis ſitus, & amoenitas.
Inde † prope (q) accedens ſarcina pergo ratis. † *Per.*
Sint licet hic ſpatiis vineta in collibus amplis,
Altera pars plani fertilis extat agri, p
Plus tamen illa loci ſpecioſi copia pollet, q
Alter quod populis fructus habetur aquis.
Denique dum praeſunt Reges in ſedibus aulae,
Ac menſae officio prandia feſta colunt:
Retibus inſpicitur quo ſalmo faſce levatur, Piſcatio Salmonum ante Regum oculos facta.
Et numerat piſces, cum ſit in arce ſedens.
Rex favet, immenſa reſilit dum piſcis ab unda,
Atque animos reficit, quod ſua praeda venit.
Illuc fauſta videns, huc laeta palatia reddens,
Paſcens ante oculos, poſt fovet ipſe cibis,
Praeſentatur item menſae Rheni advena (r) civis, r
Turbaque quo reſidens gratificatur edens.
Iſta diu dominus dominis ſpectacula praeſtet, Fauſta vota pro Regibus.
Et populis dulces detis habere dies.
Vultibus ex placidis tribuatis gaudia cunctis,
Veſter & ex veſtris laetificetur apex.

De

(*a*) De Mettis vide quae adnotavimus ad c.10. l.6.

(*b*) Unus Cod. Vat. *tumidus* ventre bibebat *aquis*.

(*c*) *Ornam, etsi navium haud potentem, & tenuem, ad fluminis tamen honorem evehit. Recipitur Mosellâ, quinque plus minus, passuum millibus supra Theodonis villam. Nam juxta Riesburgum ex confragosis in fertile solum se demittens, plano paulisper exspaciatus, mox absorbetur*. Brovv.

(*d*) Unus Cod. Vat. *nossa luet*: corrupte. Nassa vero est rete piscatorium, seu vas ad pisces capiendos ex viminibus contextum.

(*e*) De Sura fluvio vide, quae ex Brovvero retulimus ad c.4. lib.7. Idem narrat, quod Sura: *duobus milliaribus supra Treviros, meridiem versus miscetur Mosellae*.

(*f*) *Aptissime* (ait Brovv.) *utitur voce patescit. Nam prona Mosella labentibus ex Mediomatricum, & Lucelburgiorum regione, post anfractuosos fluvii gyros, aperit se vallis, in qua Treveris olim, moenium amplitudine, emicuit*.

(*g*) Plura congerit Brovv. in notis ad hunc locum, testimonia veterum ad priscam urbis Trevirum nobilitatem, & ejus civium ostendendam: quae legas, si lubet.

(*h*) *Salvianus l.6. de providentia*: expugnata est quater urbs Gallorum Trevir. opulentissima: *& ne putes per leves incursiones, aut direptiones*, quadruplici, *ait*, eversione prostrata: *utpote Hunnica, Wandalica, Gothica, Francicis repetitis*. Haec Brovv. De eversione Trevirum sub Francis legesis Gregor. Turon. lib.2. Histor. cap.9., & Fredeg. Schol. in epit. Histor. Franc. c.7.

(*i*) Videtur innuere hoc loco Fortunatus, quod ordines vitium, tanquam regulae, directi, uvis rubescentibus picti, ab ima collium parte ad summa ipsorum juga tenderentur. Ausonius car.334., Mosellam describens, haec habet:

Qua sublimis apex, longo super ardua tractu,
Et rupes, & aprica jugi, flexusque, sinusque
Vitibus assurgunt, naturalique theatro:
- - - - - - - - - - - -
Laeta operum plebes, festinantesque coloni
Vertice nunc summo properant, nunc dejuge dorso,
Certantes stolidis clamoribus. ———

(*k*) Unus Cod. Vat. *Construa* complet. Brovverus hanc vocem *Contrua*, quam omnium fere MSS., quae ipse in manibus habuit, fide, & auctoritate refert confirmari, si unum excipias F. Tiliobrogae, ubi *Construa* legitur, sibi dudum de mendo suspectam fuisse affirmat, cum nullum ejus vestigium, aut indicium in veterum libris, aut monumentis aliis appareat. Idem tamen adducitur, ut credat: *Contruam*, de qua hic Fortunatus, *esse exigui nominis rivulum, qui duobus, tribusve passuum millibus supra Confluentes ex Triboniae partibus defluens in Mosellam praecipitat, Condita nomen retinens*: cujus rivuli ea vestigia superesse refert, quibus olim, latiore ostio, & alveo majore, in Mosellam influxisse appareat. Idem addit, MS. Sangallensis glossema *Contruam* proprium fluminis nomen interpretari.

(*l*) Ad locum, quo Rhenus, & Mosella confluunt, situm erat castrum celebre *Confluentis* appellatum; cujus meminit Greg. Turon. l.8. c.13. Celebre etiam nunc, & munitissimum oppidum, dictum *Coblentz*, extat in Dioecesi Trevir., ut habet Ruin. in notis ad praefatum locum Greg. Tur.

(*m*) Unus Cod. Vat. *fervlebant* pisci-bus.

(*n*) Hosce reges, quorum hic Fortunatus meminit, Childebertum esse intelligimus cum regia ejusdem familia.

(*o*) Unus Cod. Vat. *tropbos*: & paulo post: *tropbis*.

(*p*) Antonnacum, vulgo *Andrenach*, oppidum est inter Bonnam, & Confluentes, *situ, cultuque juxta* (ut addit Brovv. in notis ad hunc locum) *& hodie amoenum, etsi verso nomine in Andernacum octo circiter passuum millibus infra Confluentes, ad Rheni ripam assidet, vetusti operis Ecclesiâ, Valentiniani Imperatoris monumento, & aliâ item elegantiâ visendum. Trevirorum praesuli in sacris Agrippinensium in civili ditione paret*.

(*q*) Unus Cod. Vat. inde *per* accedens.

(*r*) *Rheni advena civis*: pisces scilicet, Rheni incolae.

CA-

CAPUT XI.

*De Oratorio (a) * Artannensi.* † *Artannense.* a

Sacra pignora, seu reliquias, quae in Oratorio Arthonensi conditae asservabantur, & quarum religione erat illud insigne, enumerat, ac percenset.

MAgna beatorum retinet haec terra talenta,
Divinis opibus dives habetur humus.
Pax dextra Angelico Gabrielis honore coruscat,
Gaudia qui mundo detulit ore sacro.
Quando aeternalem concepit virgo salutem,
Dona redemptoris nuntius iste ferens.

Arthonense Oratorium, S. Gabrielis Archangeli religione, & patrocinio sacrum.

Laeva est parte lapis tumuli, quem corpore Christus
Pressit morte brevi, victor eundo Patri.

Laeva ejusdem Oratorii para, lapide Dominici sepulchri erat insignis.

Hic quoque relliquiis micat ille Georgius almis (*b*), b
Qui probus igne redit, nec pice mersus obit.
Sunt (*c*) etiam Cosmas, Damianus & ipse, salubres c
Non ferro artifices, sed medicante fide.

Sanctorum reliquiae, quae illic conditae, asservabantur.

Est Julianus (*d*) item, gladio jugulatus amico, d
Plebs quem Arverna (*e*) colens arma salutis habet. e
Martinusque sacer, retinet quem Gallicus orbis,
Cujus Christum operit dimidiata chlamys.
Se tunica spolians, nudum qui vestit egenum,
Unde datae tibi sunt alba, topazus, onyx:
Quae meruere aliqui hoc in corpore cernere sancti,
Gemmarumque sonus quod patefecit opus.
Additur hic meritis cum nomine Victor (*f*) opimis, f
Munere martyrii qui (*g*) tenet alta poli. g
Hic veteris virtute viri nova palma Nicetii (*h*), h
Urbem Lugdunum qui fovet ore, sinu.
Horum pastor opem, corde, ore Gregorius orat,
Vivat ut Altithrono vir sine fine Deo.

(*a*) Videsis, quae adnotavimus ad Caput 5 hujusce libri.
(*b*) Unus Cod. Vat. *Gregorius amplis*.
(*c*) Alter Cod. Vat. *sed* etiam *Cosmus*.
(*d*) Vide c. 3. lib. 5., & notas in illud.
(*e*) Unus Cod. Vat. *Arvenna* colens. corrupte.
(*f*) Hic videtur esse Victor Massiliensis, de quo Greg. Tur. lib. 1. de gloria Martyr. c. 77. Is passus est Massiliae sub Dioclet., & Ma-

& Maximiano : cujus acta extant inter sincera Martyr. l. 1. pag. 292.

(*g*) Unus Cod. Vat. *qua* tenet.

(*h*) S. Nicetius Episcopus Lugdunensis fuit, sanctitate, & miraculis celebris. Is a Gregorio Tur. Matris suae avunculus fuisse dicitur lib. 5. cap. 5. Hist. Ejusdem vita, a Gregorio conscripta, extat in libro de Vitis Patrum cap. 8. Is obiit an. 573. Porro idem Gregorius in ejus vita cap. 8. loquens de reliquiis S. Nicetii: *ad nos quoque*, ait, *facietergium, dependentibus villis intextum, quod Sanctus super caput in die obitus sui habuit, est perlatum, quod nos, tanquam coeleste, suscepimus*. Decerpta fila ex hoc linteo idem ait, se collocasse in quadam Basilica urbis Turonicae, quae statim miraculo inclaruerint: tum addit: *posui, fateor, de his pignoribus & in aliis Basilicarum altaribus, in quibus & energumeni Sanctum confitentur, & fidelis oratio saepius promeretur effectum*. Credibile itaque est, id genus reliquias S. Nicetii vel in Oratorio Arthonensi a Gregorio collocatas fuisse.

CAPUT XII.

† In.

Versus facti † super mensa in villa Sancti Martini, ante descriptores (*a*).

Fortunatus, exceptus convivio in Villa S. Martini, Paschali die, provocatus Musicis instrumentis, & cantibus, sequens poema fundit ex tempore: in quo & de laudibus S. Martini, & de Gregorio, ejusdem in Turonensi sede successore, plura concelebrat. Postremo eos, qui ad Convivium convenerant, hortatur, ut diem illum laete, atque jucunde agant, ac vota faciant pro Regibus.

Musica instrumenta ad Mensam adhibita.

Cum videam citharae cantare loquacia ligna,
  Dulcibus & chordis admodulare lyram;
Quo placido cantu resonare videntur & aera,
  Mulceat atque aures fistula blanda tropis:

Fortunatus convivio interest: ac versus fundit ex tempore. Paschalis triumphus.

Quamvis hic stupidus habear conviva, receptus,
  Et mea vult aliquid fistula muta loqui.
Ecce dies, in quo Christus surrexit ab imo,
  Infernae legis rumpere vincla potens,
Quando & vinctorum lachrymantia millia solvit,
  Et revomunt multos Tartara fracta viros.

S. Martini aula.

Additur hic aliud, quod Martini aula beati
  Emicat haec, ubi nunc prandia festa fluunt.
Qui valuit gestis aures pulsare tonantis,
  Obtinet & meritis, quod petit alta fides.
Qui pie restituit defuncta cadavera vitae,
  Atque Dei prompte praebet amicus opem.

Gregorius S. Martini successor.

Cui successor ovans modo rite Gregorius extans,
  Ille quod acquirit, hic regit ore, fide.

Qui

Qui rogat hic praesens, alibi licet insidet absens,
  Exhibet atque cibos pastor in orbe bonus.
Nunc igitur celebrate diem solemniter omnes,
  Quos Deus omnipotens huc dedit esse pares.

Hortatur ad illius diei jucunditatem celebrandam.

Quos sibi Martinus collegit amore benignus (*b*),
  Et facit ecce escas hic epulare suas.

b

Ergo sub incolumi Childeberto, ac Brunichilde,
  Quos tribuit celsus regna fovere Deus:
Vos, quos miserunt populum * moderare fidelem,
  Et * relevare inopes, si quis & extat egens:

Descriptores alloquitur.
* f. Moderate.
* f. Relevate.

Ac bona de dominis noscendo (*c*) & agendo benigna,
  Sint quoque laetitiae pabula vestra fide.

c

Quos invitavit Martini mensa beati,
  Sumite gaudentes, quod dat amore dies.
Quae bonus antistes noscendo Gregorius expers,
  Plaudat, & haec populis gloria (*d*) vestra canat.

d

Cujus & haec domus est, a Christo exoret amator,
  † Reges (*e*), ac populos ut tegat arce Deus.

† Rege suos, & reges vos.

e

(*a*) Narrat Greg.Tur.lib.9. Hist.cap.30. a Rege Childeberto, Florentianum, Majorem Regiae domus, & Romulfum, Palatii Comitem, Pictavum missos fuisse, qui populum describerent, ac censum veterem innovarent: tum inde Turones advenisse, sed nihil innovatum in Turonensi plebe, ob honorem, ac reverentiam in S.Martinum, ipso maxime agente Gregorio Turonensi. Haec acta ad an.589. quo tempore videtur, hoc a Fortunato dictum carmen fuisse.

(*b*) Unus Cod. Vat. amore *benigno*.

(*c*) Duo Codd. Vat. de *domnis noscendo* & agendo: quod seq.

(*d*) Unus Cod. Vat. *gaudia* vestra canat.

(*e*) Alter *Rege suos* populos.

CAPUT XIII.

Pro puella, à judicibus capta, ad Gregorium Episcopum.

Gregorii implorat opem, quo puellam, a Patre abductam, & captivam, Patri suo caret restituendam.

EXemplo Domini mihi vel venerabilis orbi,
  Qui minimas non vis perdere, pastor, oves;
Sollicitis animis curam per pascua tendens,
  Ne desint caulis (*a*), circuis ore greges.

Pastoralis Gregorii sollicitudo.

a

* f. Flet.

Fortunatus rogat Gregorium, ut puellam a Patre abductam curet restituendam.

b

c

Hic igitur gerulus, genitam * flens impie demptam,
    Captivam sobolem tempore pacis habens.
Martinique pii successor honore, Gregori,
    Qui Pater es populi, hanc rogo, redde patri.
Jugiter ille sacris meritis illuminat orbos (*b*);
    Orbatam hanc patri redde videndo (*c*) diem.

(*a*) Unus Cod. Vat. ne desint *aulis*.

(*b*) Ibid. inluminat *orbes*.

(*c*) In alio Cod. redde *vivendo* diem: corrupte.

CAPUT XIV.

a

Item pro eadem re ad Romulphum (a); vel Rainulfum.

Suam in Romulphum benevolentiam Fortunatus testatur, quam cum praesens explere non posset, litteris se narrat compensare: tum eidem causam Patris pro abducta filia commendat.

b

Fortunati charitas in Romulphum.

c

Rogat, ut Patrem juvet, in filia injuste sibi abducta, recuperanda.

d

SI rapidis (*b*) oculis te semper, amice, viderem,
    Sic quoque vix avidum me faciaret amor.
Qui si praesentis non possum cernere vultum,
    Te mihi vel scriptis, chare (*c*), saluto libens.
Hunc etiam famulum commendo, benigne, verenter (*d*),
    Et si justa petit, hunc tua lingua juvet.
Qui tortus graviter genitam sibi luget abactam,
    Per vos ut redeat filia, causa rogat.
Paupere ut audito, dum estis medicina dolenti,
    Et vestris curis sit pia cura Deus.

(*a*) Hic Romulphus, sicuti & Florentitinus, seu Florentianus, (ad quem scribit carmen XVI. hujusce libri), non videntur alii esse, quam quos supra diximus ad carmen XII., venisse Pictavum, & Turones, quo plebem censerent, ac vetera tributa exigerent. Quocirca vel illud licet conjicere, puellam, de qua hic loquitur Fortunatus, (eandem fortasse, ac illam, de qua in superiore carmine), a descriptoribus, sive ejus satellitibus, ac ministris a Patre abductam fuisse, cum is solvendo non esset. Quamobrem illud facile crediderim, Fortunatum, e Turonensi urbe, in qua & convivio interfuerat, reversum Pictavum, illic Patrem filiae, supplicem sibi habuisse, atque hunc Turones legasse ad Gregorium, & Descriptores, qui, ut videtur, adhuc apud Turones sese tenebant, Childeberti Regis jussa, atque litteras expectantes, quibus is significaret, Turonensis Civitas nec ne esset describenda. Quae omnia patent ex Gregorii Historia loco supra citato.

(*b*) In uno Cod. Vat. hoc poema cum superiore jungitur, nullo titulo intermedio.

(*c*) In altero legitur: *ac te* saluto libens. Mendose.

(*d*) In primo Cod. benigne *verendum*.

CA-

CAPUT XV.

Item pro eadem re ad Gallienum (a).

a

Laudat Gallienum, ac suam in eum benevolentiam declarat: tum gravem Patris in amittenda filia calamitatem enarrat, atque, ut eidem opituletur, deprecatur.

b

Laudat Gallienum.

Fortunati in Gallienum benevolentia.

Patrem, filia expoliatum, & insuper laesum vulnere, eidem commendat.

c

Officiis experte (*b*) tuis, moderamine solers,
Sollicitus studiis, utilitate comes.
More mihi solito, dulcis tibi debita solvo,
Qui colo, devinctus reddo salutis opus.
Sit commendatus homo, quem male torsit iniquus,
Perdidit & genitam heu! miser iste suam.
Huic da justitiam, de vulnere (*c*) corporis emptam,
Et pie captivam fac remeare suam.
Inter utramque necem, cui lex, & filia desit.
Unus in ambabus rebus adesto salus.

(*a*) De Gallieno mentionem facit Greg. Turon. lib. 5. Hist. Franc. cap. 50., & illum amicum suum appellat. Non is videtur esse alius, atque is, ad quem modo scribit Fortunatus. Neque vero ille, de quo loquitur Gregorius, videtur Archidiaconus fuisse, uti Brovverus affirmat. Vide notas Cl. Ruinart in praefatum Gregor. Turon. locum.

(*b*) Unus Cod. Vat. officiis *exercetuis*.

(*c*) Videtur hoc loco Fortunatus indicare, eundem hominem duabus poenis, eodem nomine, non esse mulctandum: adeoque illum, quem Gallieno commendat, tortum, ac laesum corpore, nonnisi injuria expoliatum Filia fuisse.

CAPUT XVI.

Item pro eadem re ad Florentinum.

Salutem scribit Florentino, quam se illi debere, amoris nomine, affirmat: atque eidem Patris calamitosi causam, de qua & supra, commendat.

Fortunati in Florentinum diligentia, & charitas.

* *Quod.*

Dum pergit hinc quisque viam, mea pagina currat,
Prodat ut eloquio, † quid sibi debet amor.
Nunc quoque chare mihi, bone semper, amice fidelis,
Pectore devotus reddo salutis opus.

 Com-

a b Eidem Patris caufam, de quo fupra, commendat.

Commendo (*a*) hunc etiam famulum, dure ante redactum (*b*),
Tortus qui legem nec meruiffe gemit.
Ille dolens gravius, quam vulnera corpore fixa,
Quod fibi fubducta eft filia parva, rudis.
Audiat hanc vocem pietas miferando benigne,
Quae fibi cum tribuis, hinc tibi magna dabis.

(*a*) Videfis, quae adnotavimus fuperius ad c. XIV.

(*b*) Unus Cod. Vat. ante *reductum*.

CAPUT XVII.

a

Ad Epifcopos (a) in commendatione peregrini.

Peregrinum hominem, in Italiam pergentem, Epifcopis commendat, ignarum itineris ut adjuvent, ac folentur.

Paftorale munus.

Pontifices fummi, fidei via, femita vitae,
Quos dedit omnipotens luminis effe duces:
b Cuftodefque gregis (*b*) coeleftis contulit agnus,
Vos bene paftores, ut foveantur oves.
Peregrinus exul ab Italia. Ecce viator adeft, peragens iter infcius illud,
Finibus Italicis heu! peregrina gemens.
Eundem, in Italiam revertentem, Epifcopis commendat. Exulis auxilium, errantis via, norma falutis,
Ad reditum patriae fitis honore patres.
Semina jactantes, mercedis ut ampla metatis,
Et redeat vobis centuplicata feges.
Fortunatus enim humilis commender opimis,
Ac per vos Domino culmina fancta precor.

(*a*) Hoc poema, feu epiftolam non Epifcopis, aliqua in fynodo congregatis, miffam arbitror, ut opinatur Brovverus, fed directam ad Epifcopos, qui in itinere habitabant, quà ex Gallia in Italiam via patebat; a quibus peregrinus juvari, & deduci poterat. Similis epiftolae exemplar extat fupra lib. 5. cap. 21. Vide, quae in notis ad illud diximus.

(*b*) Unus Cod. Vat. cuftodefque *gregi*.

CA-

CAPUT XVIII.

De Platone (a) Episcopo. a

Platonem, Episcopum Pictaviensem creatum gratulatur hoc carmine, ac vota facit pro Regibus, qui illum Episcopum declaraverant.

Plato a Regibus declaratur Episcopus Pictaviensis.

P Rovida disponunt reges solatia plebi.
Pontificem dantes, quem probat alma fides. b
Ut colat Hilarium, quem dat Martinus (b) alumnum,
Et confessoris protegat ala (c) potens. c
Dirigat hic populum successor, honore beato,
Et clerum Ecclesiae qui moderetur ope.
Floreat arce decens (d), rex Childebertus in orbe,
Cum genitis, populo, matre, sorore, jugo. d
Gaudia laeta paret praesentia sancta Gregorii,
Et geminas urbes adjuvet una fides.
Qui modo, discipulo Platone antistite summo,
Sollemnem Ecclesiae hic dedit esse diem.

Vota pro Childeberto, ac regia ejus familia.

Gregorius, praesentia sua, cohonestat festum diem, quo ejus discipulus Plato Episcopus est inauguratus.

(a) Plato iste, quem Archidiaconum suum appellat Greg.Tur.lib.5. Hist. Franc. cap.50., successit Maroveo in sede Pictaviensi ad an.592.Vide quae de illo diximus in vita Fortunati n.89. Lege & Cointium ad an.592. n.3.

(b) Scilicet ut Plato, qui Gregorii Turonensis discipulus fuerat, S.Martini successoris in sede Turon., & ejus Ecclesiae Archidiaconus, ad Pictaviensem Ecclesiam regendam deligeretur.

(c) Narrat Gregor. Turon. lib.4. de Mir. S.Martini c.32., quod, cum Plato *Episcopatum Pictavae urbis adeptus est, virtus S.Martini fuit ostensa. Domus adjuncta Ecclesiasticae domui incendio maximo cremabatur, ac scintillae cum carbonibus super domum Ecclesiae. impellente vento, cadebant. Sed ille de pulvere beati sepulcbri secum babens, elevato Chrismario contra ignem, exortus subito ventus illi contrarius, flammas a tecto Ecclesiastico defendens, aliam pepulit in partem, & sic domus Ecclesiae liberata est.*

(d) Unus Cod. Vat. floreat arce *tenens*.

CAPUT XIX.

Ad Armentariam (a) matrem Domni Gregorii Episcopi. a

Laudat Armentariam, Matrem Gregorii Turonensis Episcopi, atque illam cum Machabaea Matre comparat, ob prolis virtutem, ac felicitatem. Postremo ejusdem se precibus commendat.

Machabaeae nobilitas, ac foecunditas.

F Elix bis meritis sibi Macchabaea, vel orbi,
Nobilitas generis, nobilior genitis.

Quae

b Quae ſeptem coelo (*b*) palmas tranſmiſit ab alvo,
Septem filios ad coelum tranſmittit. Martyriique decus protulit ille uterus.
Cum ipſa comparatur Armentaria. Tu quoque prole potens, recte Armentaria foelix,
Nec minor ex partu, quam prior illa ſinu.
Egregia laus Gregogorii Turonenſis. Illa vetus numero major, tu maxima coelo (*c*):
c Quod poterant plures, unicus hoc (*d*) tuus eſt.
d Foetu clara tuo, geniti circumdata fructu,
Eſt tibi Gregorius palma, corona novus,
e Me (*e*) Fortunatum humilem commendo verenter,
Ac mihi coeleſtem, quaeſo, preceris opem.

(*a*) Haec Armentaria neptis erat ex filia S.Gregorii Epiſcopi Lingonenſis, de qua vide Gregor. Turon. lib. de Vitis Patrum c.7. num.1. Brovverus: *natione*, inquit, *Burgundam fuiſſe, & Maritum Aeduum ſcribit Joan.Savaro in commentario ad Sidonium*: Oddo vero Abbas in vita Greg. Tur. c.1. *Gregorius*, inquit, *Celtico Galliarum tractu fuit exortus, Arvernicae regionis indigena, Patre Florentio, Matre Armentaria procreatus... Itaque Georgius, quondam Senator, Leocadiam duxit uxorem ... quae Leocadia peperit S.Gallum Arvernicae ſedis Epiſcopum, atque Florentium, bujus pueri Genitorem &c.*

(*b*) Ven. Edit. (in qua reperitur hoc Poema) & duo Codd.Vat.: quae ſeptem *palmas coelo*.

(*c*) Ibid. in Ven. Edit. tu maxima *loco*.

(*d*) Ibid. unicus *biece* tuus.

(*e*) Ibid. deſunt duo poſtremi verſus.

CAPUT XX.

a *Sigoaldo, pro comitatu (a) ejus.*

Sigoaldum, a Sigiberto Rege olim comitem ſibi additum, & ducem itineris, hoc alloquitur carmine: quem diu abfuiſſe narrat, ac tandem reverſum gratulatur, & optat, ut gradus Comitatus, ad quem a Childeberto evectus fuerat, novo honore cumuletur.

Sigoaldus a Sigiberto dux itineris aſſignatus Fortunato in Gallia. Finibus Italiae cum primum ad regna venirem,
Te mihi conſtituit rex Sigibertus opem (*b*).
Tutior ut graderer tecum comitando, viator,
b Atque pararetur hinc equus, inde cibus.
Impleſti officium, cuſtos revocaris amico,
Et mihi vel tandem jam mea cura redit.
Eundem jam diu abſentem, reverſum gratulatur idem Fortunatus. Dic meus, unde venis poſt tempora plurima, dulcis,
Magnus honore tuo, major amore meo?
Promptus in affectu, Sigoalde benigne, clientum,
Et Fortunato nomen, amice, pium.

Rex

Rex Childebertus crefcens, te crefcere cogat, Optat, ut e Comite gradum Ducis confcendat.
    Qui modo dat comitis, det tibi dona ducis.
De Domino tali videant fua vota fideles,
    Curfibus & fiat profpera vita, via.

(*a*) In uno Cod. Vat. *pro comitari ejus Sigoaldo*.

(*b*) Vide quae diximus in Vita Fortun. num. 46.

CAPUT XXI.

Ad Sigoaldum Comitem, quod pauperes pro rege paverit.

Divinam in opibus difpertiendis Providentiam, & Oeconomiam laudat, atque commoda, quae ex difpare fortuna, & conditione hominum proveniunt, percenfet. Tum Sigoaldi in elargiendo egenis regias opes munificentiam declarat: bonaque inde aufpicia, ac vota facit pro Childeberto, ejufque Regni opulentia, ac felicitate. Poftremo caufam commemorat, ob quam Sigoaldus illas in pauperes eleemofynas erogaret, ac multitudinem pauperum, regiis fumptibus paftam, oftendit.

ACtibus egregiis praeconia fulgida fulgens, Nifi Chriftus dederit, nemo profpere agere poteft.
    Laus tua, Chrifte, fonet, dum bona quifque gerit.
Unde genus hominum placeat, tu fumme, miniftra,
    Nam nifi tu dederis, profpera nullus agit.
Divitibus largus, forte hinc & parcus egenis, Divina Oeconomia in divitiis difpertiendis.
    * Ut (*a*) redimat dives, quando fovetur egens. * Sc.
Dulciter ifta tui pia funt commercia regni,
    Dum efcam fumit egens, divitis auget opes, *a*
Pauper ventre fatur fatiat mercede potentem,
    Parva capit terris, praeparat ampla polis.
Divitibus plus praeftat egens, quam dives egenti, Eleemofynarum fructus, & utilitas.
    Dat moritura cibi, fumit opima Dei.
Dans terrae nummum, miffurus ad aftra talentum,
    Et modicis granis furgat ut alta feges.
Dent, jactent, fpargant, commendent femina Chrifto,
    Hic dare nec dubitent, quae reditura manent.
Da, fi Chriftus erit tibi thefaurarius inde,
    Praefta inopi, quidquid reddere Chriftus habet:
Hac animatus ope, expofcens meliora Tonantis,
    Nec dubitante fide, quod Deus ifta dabit.
Pro Childeberti regis florente falute,
    Surgat ut in folio, qui fuit altus avo.

* Fiat

* Crescat.
b
Fausta auspicia, ac vota per Childebertо.
Sigoaldus eleemosynas elargitur pro Rege.
c
d
Greges pauperum regia liberalitate aluntur.
* In.

* Fiat ut hinc (b) juvenis validis robuſtior annis,
Ceu viguit proavus, ſic ſit in orbe nepos.
Ergo ſuus famulus Sigoaldus, amore fidelis,
Pauperibus tribuit, Regis ut extet apex.
Hinc ad Martini venerandi limina (c) pergens,
Auxilium Domini dum rogat ipſe ſui;
Et dum illic moderans Rex pro regione laborat,
Ut precibus ſanctus hunc juvet, illud agit.
Denique procedens cupidus ſacra feſta tenere,
Pauperibus Chriſti praebuit ipſe (d) dapem.
Diſpenſata placent alimenta per agmina Chriſti,
Paſcitur & populus, quem fovet arce Deus.
Plurima caecorum reſovetur turba virorum,
Eſt quibus interna lux Deus, atque via.
Hinc alitur claudus, quem dirigit ordine Chriſtus,
Quique ſui Domini pendulus implet opus.
Quis referat tantos memorare ſub ordine morbos,
Occurrens pariter, quos ſua cura fovet?
Unde catervatim coeuntia millia paſcens,
Erogat, ut habeat, rex quoque cuncta regat.
Te Fortunatus comes hinc Sigoalde ſalutans
Regis * ut auxilium des meliora, precor.

(a) Unus Cod. Vat. *ſe* ut redimat dives.
(b) Ibid. Fiat ut *huc* juvenis.
(c) Ibid. *lumina* pergens.
(d) Alter Cod. Vat. praebuit *eſſe* dapem.

CAPUT XXII.

De prandio defenſoris (a).

a

Convivium a Defenſore inſtructum, Paſchali tempore, ad quod & Sigoaldus convenerat, hoc in poemate commemorat; vota faciens pro Childeberti Regis felicitate, proque Sigoaldi ipſius honore, & ſalute.

Defenſoris convivium.
Paſchalis temporis amoenitas, & hilaritas.
b
c

PAſchale hic hodie donum memorabile floret,
Defenſor paſcit, quo (b) comes ipſe favet.
Deliciae Domini, quas (c) tempora, vota miniſtrant,
Undique conveniunt flumine, fruge, polo.

Chil-

Childeberti etiam dominatio longa refulgens,
Te, Sigoalde, diu fublevet arce, gradu. Vota pro Childeberto Rege, & Sigoaldo Comite.
Sit regio foelix foelicis regis amore,
Atque boni comitis crefcat honore fides.

(a) Defenfores erant ii, quibus credita fuerat bonorum Ecclefiae tutela, ac defenfio. Legendus ea de re Thomaffinus Difcipl. Eccl. par. 1. lib. 2. c. 98. Horum officium defcribitur in Concil. Carthag., quod habitum eft an. 407., in quo edicitur c. 64. *conftituendos defenfores Scholafticos, qui in actu effent, vel in munere defenfionis cauffarum ... ut more Sacerdotum provinciae, iidem ipfi, qui defenfionem Ecclefiarum fufciperent, haberent facultatem pro negotiis Ecclefiarum, quoties neceffitas flagitaret; vel ad obfiftendum obrepentibus, vel ad neceffaria fuggerenda, ingredi judicum fecretaria*. Erant autem & Defenfores *Civitatum* appellati, ut olim Tribuni Plebis, qui [ut ait Dufrefne in Gloff.] *difciplinae invigilarent, plebem & Decuriones ab omni infolentia compefcerent, naucleros, & Mercatores tuerentur, tributa curarent &c.* Vide eundem Dufrefne ad hanc vocem.

(b) Unus Cod. Vat. *qui* comes ipfe.

(c) Ibid. *quae* tempora.

C A P U T XXIII.

Ad Galactorium (a) comitem. a

Galactorium, Comitem ex Defenfore, ac judice creatum a Rege gratulatur: atque optat, ut hinc ad gradum Ducis provehatur, id a Deo expectandum edocens, cui folemne parvos, & humiles erigere. Poftremo bene fperare jubet, atque hortatur, ut colat virtutes, atque illas habeat totius vitae aufpices, ac duces.

Venifti tandem, quod debebaris, amice, Galactorius per varios honoris gradus pervenit ad Comitis dignitatem.
Ante comes merito, quam datus effet honor.
Burdigalenfis eras, & cum defenfor amator,
Dignus habebaris, haec duo digna regens,
Judicio Regis valuifti crefcere judex (b), b
Famaque quod meruit, regia lingua dedit.
Debet & ipfe potens, ut adhuc bene crefcere poffis, Optat Fortunatus, ut e Comite Dux fiat.
Praeftet ut arma ducis, qui tibi reftat apex.
Ut patriae fines fapiens tuearis, & urbes,
Adquiras ut ei, qui dat opima tibi. Ducis munus.
Cantaber (c) ut timeat, Vafco vagus arma pavefcat, c
Atque Pyrenaeae deferat Alpis opem. Deus homines ex humili fortuna ad fublimes evehit dignitates. Probat ab exemplo Juftiniani, & gradibus honorum in Ecclefia.
Aut quafi grande loquor, facit hoc facer unicus auctor,
A Domino erigitur parvus, & altus homo.
De tyrone duces, venit & de milite (d) princeps. d
Ut reliquos taceam, Juftinianus (e) erat. e

Ab exemplo S. Martini.

Hoc & in Ecclesia, Christo tribuente, refertur
De exorcista aliquo pontificalis honor.
Egregius merito Martinus testis habetur,
Qui fuit ante sacer, quam sacra jura daret.
Hoc agit omnipotens, totum qui condidit orbem:
Magnaque sola putes, quae facit ipse potens.
Laetior ergo precor, maneas in culmine rector,
Majora sperans, vir ratione sagax.
Rege sub hoc florens, aeternaque regna requirens,
- (*f*) - - - - - - - - - - - - - -

Hortatur Galactorium ad virtutes excolendas.

Justitia, ac pietas tecum comitata coruscent,
Illa tuum pectus protegat, ista latus.
Alta fides etiam, dilectio fida nitescat,
Et Fortunato sis comes, amplus amor.

(*a*) Ad istum Galactorium, jam Comitem, scribit Fortunatus carmen 31. lib. 7. Quod vero is sub Guntramno Rege viveret, indicat ille distichus:
Cui rite excellens Rex Gunthramnus honores
Majus adhuc debet, qui tibi magna dedit.

(*b*) Judices Palatini (ait Dufresne in Glossario) erant ii, qui cum Comite judicabant. Judicis itaque munus, & locus erat gradus ad Comitis dignitatem.

(*c*) Cantabria, regio Hispaniae Tarraconensis erat, Gothis subjecta. Pro Cantabris itaque Gothi veniunt.

(*d*) Unus Cod. Vatic. de *limite* princeps: corrupte.

(*e*) Justinianus, Justini Imp. nepos erat ex sorore. Justinum porro ex genere infimo, & obscuro fuisse, ac per omnes militiae gradus ad summum Imperii fastigium evectum, notum est: quae & ejus nepoti Justiniano ex parte conveniunt. Hunc Justinus Imperio adsociavit an. 527. pluribus antea muneribus in Rom. Imperio, domi, militiaeque perfunctum.

(*f*) Versus pentameter hujusce distichi deerat in MSS. omnibus sive Vatic. sive quibus usus est Brovv. Edit. Paris. Biblioth. P.P., edita an. 1644., ita eum supplet:
Immortale piis actibus auge decus.

VE-

VENANTII HONORII CLEMENTIANI FORTUNATI

PRESBYTERI ITALICI

LIBER UNDECIMUS.

CAPUT I.

Expositio (a) Symboli.

SUMMAM totius fidei Catholicae * recensentibus, in qua integritas credulitatis ostenditur, & unius Dei omnipotentis, idest sanctae Trinitatis aequalitas declaratur, & mysterium incarnationis filii Dei, qui pro salute humani generis, a patre de coelo descendens, de virgine nasci dignatus est, quo ordine, vel quando pertulerit, quomodo sepultus surrexerit, & in carne ipsa coelos ascendens ad dexteram patris consederit, judexque venturus sit; qualiter remissionem peccatorum sacro baptismate renatis contulerit, & resurrectio tandem humani generis in eandem carnem in vitam aeternam futura sit, quia multa in symbolo paucis verbis complexa sunt, mediocriter nobis sermo temperandus est, ne aut breviter dicendo non aperiant intellectum, aut prolixitate verbi generetur fastidium. Itaque cum resurgente Christo, & ascendente in * coelum, misso Sancto Spiritu, conlata est (b) Apostolis scientia linguarum, adhuc in uno positi hoc inter se symbolum, unusquisque quod sensit dicendo, condiderunt: ut discedentes ab invicem hanc regulam per omnes gentes aequaliter praedicarent. Denique symbolum graece, collatio dicitur: quia hoc ipsi inter se per

a
* *Recensentes, ut aliqui MSS. atque ita ἀνακόλουθον hic cernitur Orationis.*
In Symbolo summa totius Catholicae fidei continetur.

* *Coelo.*
Apostoli, antequam separarentur ab invicem, symbolum, seu communem fidei regulam condiderunt.
b

Symboli etymon.

Aaa 2 S. Spi-

(a) Qui hanc Symboli expositionem cum illa, quae extat inter Rufini opera, voluerit conferre, facile is videbit (ut & Brovv. advertit), hanc ejus potius Epitomen esse, & ex Rufini ingenio natam, quam Fortunati. Quod igitur Rufinus scripserat, Fortunatus, jam creatus Episcopus Pictaviensis, ut videtur, ad plebem suam erudiendam in epitomen redegisse dicendus est.

(b) In uno Cod. Vat. deest *est*.

S. Spiritum salubriter condiderunt. Dicitur & indicium, quod per hoc, qui recte crediderit, indicetur. Ergo cunctis credentibus quae continentur in symbolo, salus animarum & vita perpetua bonis actibus praeparatur (a).

Credo in Deum Patrem omnipotentem.

* *Fideliis.*
* *Esse poterit q. r. de salute crediderit.*

b

Sine fide nemo salutem adipisci potest. Heb. 11. v. 6. Rom. 10. v. 10. Fides vel in humanis Operibus inchoandis necessaria est. Qualis sit Deus? Psal. 115. Rom. 1. v. 17. Isai. 7. v. 9. juxta LXX.

Praeclarum in primordio ponitur * coelestis (b) testimonii fundamentum, quia salvus * esse non poterit, qui recte de salute non crediderit; Apostolo praedicante: *Credere oportet accedentem ad Deum*. Item: *Corde creditur ad justitiam*: & *Credidi, propter quod locutus sum*; vel illud: *Justus ex fide vivit*, &: *nisi credideritis, non intelligetis*. Ergo vel in rebus humanis nullum opus incipitur, nisi labor omnis ad effectum venire credatur. Unde credendum est in Deum, a quo tam praesens vita, quam futura tribuitur. Deus autem appellatio est substantiae sempiternae, sive timoris divini. Igitur Deus est sine principio, sine fine, simplex, incorporeus, incomprehensibilis. Patrem autem cum audis, agnosce, quod habeat filium veraciter genitum, quomodo possessor dicitur, qui aliquid possidet, & Dominus, qui alicui dominatur. Deus ergo Pater, secreti sacramenti vocabulum est, cujus vere filius est verbum & speculum, & character; & imago vivens patris viventis, in omnibus patris similis, ejusdem naturae, & in divinitate genitus, genitori per omnia coequalis. Nec quaeratur, quomodo genuit filium? quod & angeli nesciunt, prophetis est incognitum. Unde illud dictum est, *Generationem ejus quis enarrabit*? quam secretam originem cum proprio filio novit ipse solus, qui genuit. Nec a nobis Deus discutiendus est, sed credendus: qui in nobis ipsis nescimus quod sapimus, quomodo sapientiam, ingenium; aut intellectus consilium, aut mens nostra generat verbum. Sed ut breviter dicamus, sufficit nos scire, quia lux genuit splendorem, propheta testante: *In splendoribus sanctorum, ex utero ante luciferum genui te*. Et illud: *Hic Deus noster; & non reputabitur alter ad eum*: & post: *in terris visus est, & inter homines conversatus est*. Omnipotens vero dicitur, eo quod omnia possit & omnium obtineat * potestatem; quia pater omnia creavit per filium.

Cur Pater dicatur?

Filius Patri coaequalis per omnia. Curiose investiganda non est divina Filii generatio. Isai. 53. v. 8.

Psal. 109. Bar. 3. v. 36. 38.

* *Potentatum.*

Et in

(a) Ibid. *praeparetur*.

(b) Duo Codd. Vat. *fidelis* testimonii.

Et in Jesum Christum.

Jesus (*a*) Hebraice *Salvator* dicitur; hoc nomen digne convenit principi, qui populo se sequenti possit salutem tribuere: cujus figuram Jesus Nave gerens, populum de deserto in * patriam, & (*b*) terram repromissionis certum est induxisse. Et iste de tenebris & terra ignorantiae sequentes se ad coelos ducit. Christus dicitur a chrismatis unctione, & hoc nomen pontificale est, vel regale, quoniam reges ungebantur, oleo corruptionis: hic autem ab Spiritu Sancto oleo exultationis divinitus unctus est: propheta dicente, *Spiritus Sanctus super me, propter quod unxit me*. Jesus ergo dicitur eo, quod salvet populum. Christus, quod sit unctus Pontifex in aeternum. Unicum filium ideo, ut nil in hoc intelligas terrenum sive corporeum, ubi de uno est unus, de luce splendor, de corde verbum, de mente sensus, de forte virtus, de sapientia sapiens, de aeterno natus est * aeternus (*c*), per omnia idem quod pater, hoc filius. Nam unicus ideo, quia nec comparationem recipit cum reliquis creaturis, nec similitudinem, quia omnium rerum summus ipse creator est; homines autem filii Dei vocantur per gratiam; ille solus filius genitus per naturam. Hucusque de Deitate Patris, atque Filii textus ordo secutus est.

a Etymon nominis Jesus.

* *In patriam, deest in nonnullis* MSS.

b Etymon nominis Christi.

Isai. 61. v. 1.

Cur dicatur unicus Dei filius?

* *Coaeternus.*

c Homines Dei filii vocantur per gratiam, Christus per naturam.

Qui natus (d) est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine.

d

Ille, qui de patre ante saecula natus est, postea de Spiritu Sancto, cujus templum in Virgine fabricatum est intelligendum. Nam sicut in sanctificatione spiritus nulla fragilitas extitit, sic nec in partu ejusdem, causa corruptionis apparuit. Qui in coelis unus, in terris unicus, per portam Virginis ingredi mundum dignatus est. Hinc plurima prophetae de conceptu Virginis & de partu locuti sunt. Unum tamen exemplum pro brevitate proponemus, de quo Ezechiel dixit: *Porta, quae respicit ad orientem, clausa erit, & non aperietur, & nemo transibit per eam, quoniam Dominus Deus Israel ipse transibit per eam, & clausa erit*. Hoc tamen notandum est, quia

Aeterna filii generatio, & ejusdem nativitas in tempore ex Maria Virgine.

Idem conceptus est sine macula peccati.

Vaticinium de conceptu Virginis.

Ezech. 44. v. 2.

(*a*) Unus Cod. Vat. Jesus *autem* Hebraice.

(*b*) In altero Cod. Vat. & *in* terram repromissionis.

(*c*) Ibid. natus est *Coaeternus*.

(*d*) In Edit. Parisiensi Biblioth. Patrum To. VII. legitur: *qui conceptus est de Spiritu Sancto*. MSS. & Textus Rufini, *qui natus est &c.* Brovv.

quia Spiritus Sanctus est dominicae carnis Creator, Spiritus Sancti hinc majestas ostenditur. Quod vero Deus majestatis de Maria in carne natus est, non est sordidatus nascendo de Virgine, qui non fuit pollutus hominem condens de pulvere. Denique sol, aut ignis si lutum inspiciat, quod tetigerit, purgat, & se tamen non inquinat: nec fuit Deo injuriae causa misericordiae, neque fit incredibile, quod est ipse natus de Virgine, qui Adam de pulvere, & primam mulierem potuit de costa formare.

In concepta Virginis Spiritus Sancti Majestas commendatur. Deus de Virgine nascens non est sordidatus. Non est incredibile, quod Deus nasci de Virgine potuerit.

Crucifixus sub Pontio Pilato.

a

Multiplicia de Christi passione vaticinia.

Cur in cruce mori voluerit, & aliis suppliciis affici?

Hinc multa prophetae, qualiter confixus (a) in cruce, foratis pedibus, aceto, vel felle, aut vino myrrato potatus, spinis coronatus, lancea percussus, super vestem ejus sorte missa, & in conspectu populi maligni manibus extensis in die pependerit, praedixerunt: diligens lector inveniet. Tamen ut breviter dicatur, in cruce suspensus est, ut nos a damnatione ligni vetusti dissolveret. Felle vero potatur, ut amaritudinem praevaricati pomi, & nimis acidi, amputaret. Spinis coronatur, ut maledictae terrae vetustum crimen erueret. Lancea percutitur, ut per plagam lateris, aqua fluente vel sanguine, baptismum vel mysterium martyrii promulgaret: & ut dicatur aliquid altius: In costa Christus percutitur, ut vulnus nobis infixum per * Evam, quae de costa viri formata fuerat, amputaret. Ut tamen ad hoc intelligendum aliquantulum extendamur, sicut dicit scriptura: *cordis oculi aperti sunt ad intelligendum, quid sit altitudo, latitudo, ac profundum*: quod est crucis significatio. Et quare Dominus in patibulo se pati elegerit, quaeritur. Ratio haec redditur; Crux species trophaei est, quod devictis hostibus solet fieri triumphanti: & quia Dominus tria regna sibi subjecit, suspensus in * aëre victoriam de coelestibus & spiritualibus nequitiis est adeptus: expandens autem manus ad * populum, palmam de terrenis. Quod vero sub terra crux fixa est, ostendit, eum & de Tartaro triumphare. Et quia de aliis, brevitatis causa, praeterimus plurima, ne generemus fastidium, sic pro honore sanctae crucis nobis hic sermo distenditur, ut vobis aedificatio, & illi crescat praeconium. Ergo quia nec ipsa sydera in conspectu Dei pro humano crimine erant pura, & erat tota terra polluta, ideo suspensus est Christus in † aëre, ut simul terras & astra purgaret: aut quia ipse dixerat: *Sicut Moy-*

* *Heva.*

Eph. 3. v. 18.

Variae afferuntur causae, cur in cruce suspendi, ac mori voluerit.

* *Aëra.*

* *Populos.*

* *Aëra.*

Joann. c. 3. v. 14.

(a) Unus Cod. Vat. qualiter *crucifixus* in cruce.

Moyses exaltavit serpentem; ideo cruci suspenditur, ut adimplerentur verba, quae Creator praedixerat, aut quia inter coelum & terram grandis erat discordia, ut tolleret reconciliator, se mediante, scandalum. In * aëre (*a*) suspenditur, ut se in medio posito inter coelum & terram, & inter hominem, & Deum pax rediret post odium. Aut ideo quia ante gravis latro in cruce configebatur. Ergo ad hoc elegit Christus principale supplicium, ut hominem absolveret † originali peccato, quod erat prinicpale tormentum. Aut ideo Deus in cruce suspenditur, ut pro captivitate nostra pretium sui corporis in statera mercator pensaret. Aut ideo crucifigitur, quia mortui eramus per pomum, & arborem, ut denuo crux & Christus, idest arbor & pomum per ipsam similitudinem nos a morte liberaret. Pomum dulce cum arbore!

a * *Aëra*.

† *Originale peccatum*.

Sub Pontio Pilato.

Bene hoc est additum, ut judice cum tempore designato, non esse videretur incertum. Sub Herode rege, qui eo tempore Tetrarcha erat, ad quem Pilatus misit Dominum vinctum: & per hoc inter judices pax provenit post odium. Et † legatus Dominus, magis legatarius, pax inter partes extitit, & judices a livore dissolvit.

Cur additum *sub Pontio Pilato*.

† *Ligatus*. Christus Pilatum inter, & Herodem, ante dissentientes, concordiam parit.

Descendit ad infernum.

Hinc prophetae plura dixerunt, unde est illud dictum: *Vita mea in inferno adpropiavit, Et factus sum inter mortuos liber*. Et illud: *Tu es* (*b*) *qui venturus es*? quod lector requirens, inveniet. Sed descendens ad infernum, injuriam non pertulit, quod fecit causa clementiae, velut ut rex intrans carcerem, non ut ipse teneretur, sed ut noxii solverentur.

Psalm. 87. Vaticinia de Christi descensu ad inferos. Matth. 11. v. 3.

b Nihil dedecuit, quod Christus ad inferos descenderet.

Tertia

(*a*) In uno Cod. Vat. *Ideo cruci* suspenditur.

(*b*) Veteres scilicet Patres nonnulli (ut advertit Brovverus) senserunt, cum Joannes non dubitaret, Christum verum esse Messiam, illa sua legatione quaesisse, num eadem opera moriturus esset, & ad inferos descensurus? Quem proinde (addam ego) & Joannes, mox detruncato capite, ad inferos descensurus, liberatorem suum expectasset. Lege S. Hier. in comment. in Matt. ad hunc locum de Joanne.

Tertia die resurrexit.

De resurrectione ejus iidem prophetae plura locuti sunt, quod

a & Jonas (a) triduo in ventre ceti permanens designavit.

Ascendit in coelum.

b Ephes. 4. v. 8. † Dominus. Hoc psalmographus, prophetae, & Apostolus (b) meminit, unde illud dictum est: *Ascendens in altum captivam duxit captivitatem.* Ergo post passionem † Christus coelos ascendit, non ubi non erat, Verbum Deus, qui semper in coelis est, sed ubi adhuc Verbum, caro factum, non sederat: unde videntes Angeli carnis naturam coelos intrare, stupuerunt dicentes, *Quis est iste rex gloriae?*

Christus ascendit in coelum ut homo, non ut Deus. Psal. 8.

In MSS. quibusdam seqq. sine titulo praecedentibus junguntur

Sedet ad dexteram Patris.

Christus idem, ut homo, sedet ad dexteram, Dei. * Intelligamus

Nam & ipsum sedere mysterium est carnis assumptae, & provectum sedis non divina, sed humana natura requirit: inde & hoc dictum est: *parata est sedes tua, Domine*. Et: *dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis*. Et illud: *à modo videbitis filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei. Judicaturus vivos, & mortuos*: Aliqui, dicunt vivos, justos; mortuos vero, injustos. Aut certe vivos, quos in corpore invenerit adventus Dominicus (c), & † intelligamus mortuos, jam sepultos. Nos tamen † vivos, & mortuos, hoc est animas, & corpora pariter judicanda. Nam de adventu Domini & Malachias ait: *Ecce venit Dominus Omnipotens*. Et Daniel: *Ecce in nubibus coeli quasi filius (d) hominis*. Et illud: *Sicut fulgor ab oriente, ita & erit adventus filii hominis.*

Psal. 92. Psal. 110. Matth. 26. v. 64. Quinam sint vivi, & mortui a Christo judicandi. † *Desideratur in quibusdam MS. hic intelligamus.* c d Mal. c. 3. v. 1. Dan. 7. v. 13.

Credo in Sancto Spiritu.

Mysterium SS.mae Triadis in hoc symboli articulo completur.

In hujus commemoratione, mysterium Trinitatis impletur, unus Pater, unus Filius, unus Spiritus Sanctus: ut fiat distinctio personarum, vocabula secernuntur, Pater, ex quo omnia, & qui non habet Patrem: Filius ex patre genitus: Spiritus Sanctus de Dei

(a) Unus Cod. Vat. *ipso* triduo in ventre.

(b) Ib. *psalmographus propheta*: & deest *Apost.*

(c) Ibid. *Dominicus & mortuos jam sepultos. Nos tamen intelligamus vivos.*

(d) Ibid. *filium* hominis.

Dei ore (*a*) procedens, & cuncta * sanctificans (*b*). Ergo una divinitas in Trinitate, quia dixit symbolum: Credo in Deum Patrem, & in Jesum (*c*) Christum, & in Spiritu Sancto. Ergo ubi *In* praepositio ponitur, ibi divinitas approbatur, ut est: *Credo in Patre, in Filio in Spiritu Sancto*. Nam non dicitur, *in sancta Ecclesia*, non dicitur, *in remissione peccatorum*: sed * *remissionem peccatorum* credis.

* *Significans.*

Una divinitas in Trinitate declaratur.

a b

c

* *Sanctam Ecclesiam &c.*

Sanctam Ecclesiam.

Sancta, quia una est Ecclesia sine ruga. Sicut una fides, unum baptisma, in qua unus Deus, unus Dominus, unus Spiritus Sanctus creditur: de qua in canticis legitur: *Una est columba mea*: nam Haeretici congregant Ecclesiam, ubi ruga, & perfidiae macula comprobatur.

Una & Sancta Ecclesia dicitur, ut secernatur a coetibus Haereticorum.

Remissionem peccatorum.

Nobis in hoc sermone sola credulitas sufficit, nec ratio requiritur, ubi principalis indulgentia comprobatur. Ipse rex aeternus (*d*) a nullo discutitur, si quodcunque largitur. Nam ille, qui potuit hominem de luto facere, idem potens est omne (*e*) lutulentum purgare: & valet innocentiam perditam restituere, qui sepultos, & membra perdita revocat ad salutem.

Divina potentia in sanandis hominum peccatis, ac perdita innocentia restituenda, commendatur.

d

e

Resurrectionem carnis.

Summa perfectionis concluditur, & caro ipsa, quae cadit, resurrectura erit immortalis, ut maneat. Licet resurrectio a paganis, & a quibusdam Haereticis non credatur; tamen Isaias dicit: *Surgent mortui & suscitabuntur*: & Daniel ait: *Resurgent tunc, qui sunt in terrae pulvere*. Christus dicit: *Quod autem surgent mortui, non legistis?* &: *Non est Deus mortuorum, sed viventium*. Item Apostolus

Vaticinia de mortuorum resurrectione.

(*a*) Venantius Fortunatus videtur hoc loco respexisse ad illud Psalmi 32: *& Spiritu oris ejus omnis virtus eorum* firmata est: & ad illud Joan. c.20.: *haec cum dixisset, insufflavit, & dixit eis: accipite Spiritum Sanctum &c.* quibus ex testimoniis divinitas Sp. Sancti, qui *cum Patre, & Filio adoratur*, & ejusdem *ex Patre, Filioque* processio ostenditur.

(*b*) Duo Codd. Vat. & cuncta *significans*.

(*c*) In uno Cod. & in *Dominum* Christum &c.

(*d*) Ibid. ipse rex *terrenus* a nullo *dicitur*: corrupte.

(*e*) Ibid. omne *etiam* lutulentum.

stolus dicit: *Tu quod seminas, non vivificatur, nisi prius moriatur*. Et scriptura dicit: *Post resurrectionem erunt, sicut Angeli Dei*. Ergo nec (a) hoc credentibus impossibile judicetur: quia qui potuit hominem de terra componere, poterit hunc ex homine in Angelum transformare, & post hanc vitam temporalem, vitam aeternam tribuere. Ergo moritur homo quasi granum in sulco, ut resurgat cum spico, & multiplicetur cum fructu, assimiletur & Angelo: quod ipse salutis auctor nobis tribuere dignetur, qui triumphato Tartaro cum Patre & Sancto Spiritu glorioso, * principatum intrans victor regnat in coelo. Amen.

a

Non est impossibilis Deo resurrectio mortuorum.

* Principatu.

(a) Ergo ne hoc credentibus.

CAPUT II.

Versus ad Domnam Radegundem.

Suum in Radegundem desiderium, quo se illa tempore incluserat, declarat, & optat, ut eam quamcelerrime a recessu suo reducem videat.

a

Singularis in Radegundem charitas Fortunati.

Quo sine me mea lux oculis errantibus abdit (a),
Nec patitur visu se reserare meo?
Omnia conspicio simul, aethera, flumina, terram,
Cum te non video, sunt mihi cuncta parum.
Quamvis sit coelum, nebula fugiente, serenum,
Te celante mihi, stat sine sole dies.
Sed precor, horarum ducat rota concita cursus,
Et brevitate velint se celerare dies.
Consultum nobis, sanctisque sororibus id (b) sit,
Ut vultu releves, quos in amore tenes.

Ejus redit in impenso desiderio.

b

(a) Vide quae diximus ad c.11.,& 12. lib.8.

(b) Unus Cod. Vat. sororibus hoc sit.

CA-

CAPUT III.

Ad eandem de natalitio (a) Abbatissae.

Natalem Agnetis Abbatissae diem celebrat hoc carmine: in quo & Radegundi pro natali filiae, quam Christo pepererat, gratulatur: & ad extremum vota pro utraque facit.

MAter opima, decens, voto laetare beato, — Cum Radegunde de natalitio Abbatissae die gratulatur.
Gaude, natalem filia dulcis habet.
Hanc tibi non uterus natam, sed gratia fecit,
Non caro, sed Christus hanc in amore dedit. — Radegundis Agnetem pepererat Christo.
Quae sit in aeterno tecum, tibi contulit auctor,
Perpetuam prolem dat sine fine Pater.
Felix posteritas, quae nullo deficit aevo, — Spiritualis generatio eis foecunditas, ac felicitas.
Quae cum matre simul non moritura manet.
Sit modo festa dies sancto Radegundis honore.
Agnen hanc vobis agnus in orbe dedit. — Vota pro utraque.
Gaudia distensos pariter celebretis in annos,
Et per vos populus vota superna colat.
Virgineosque choros moderamina sancta docentes,
Perpetuae vitae distribuatis * opes. — * opus
Hinc longinqua salus teneat vos corpore vinctas (b),
Rursus in aeterno lumine jungat amor.

(a) Natalis dies hic erat, quo Agnes primum in Abbatissam Monasterii S. Crucis Pictaviensis a Radegunde constituta fuerat: qui dies (uti & alias adnotavimus) anniversaria solemnitate, quemadmodum & natalis Episcoporum, celebrabatur.
(b) Unus Cod. Vat. vos corpore *junctas*.

CAPUT IV.

Ad eandem, ut vinum bibat.

Radegundem rogat & suo, & Agnetis nomine, ut vino utatur, atque modico ejus usu valetudini consulat.

SI pietas, & sanctus amor dat vota petenti, — Fortunatus rogat Radegundem & suo & Agnetis nomine ut vino utatur ad valetudinem corroborandam.
Exaudi famulos munere larga tuos.

 Fortu-

Fortunatus agens, Agnes quoque verſibus orant,
Ut laſſata nimis vina benigna bibas.
Sic tibi det Dominus, quaecunque popoſceris ipſum,
Et tibi, ſicut amas, vivat uterque rogans.
Suppliciter petimus, ſi non offendimus ambo,
Ut releves natos, mater opima, duos.
Non gula vos, ſed cauſa trahat modo ſumere vina,
Talis enim potus viſcera laſſa juvat.
Sic quoque Timotheum Paulus, tuba gentibus una,
Ne ſtomachum infirmet, ſumere vina jubet.

Hortatur exemplo Pauli, idem Timotheo ſuadentis.

CAPUT V.

Ad Abbatiſſam de Natali ſuo.

Diuturnam, ac inexplebilem ab Agnete opem ſibi impenſam declarat Fortunatus: quam dum praeſtaret, eandem a colloquiis cum Radegunde, & cibo, quamvis eſurientem, refert abſtinuiſſe. Ipſam, cui forte ſomnus obrepſerat, ex hyemalium dierum brevitate, & prolixitate noctium, a ſomno nititur revocare: atque ejus ex laetitia ſibi quoque tranquillitatem oboriri, ſignificat.

DUlce decus noſtrum, Chriſti ſanctiſſima Virgo,
Agnes, quae meritis immaculata manes.
Sic tibi complacuit hodiernum ducere tempus,
Ut mihi inexpletam diſtribuiſſes opem:
Nec dare nunc dominae modulamina dulcia linguae,
Cui dum verba refers, paſcitur ore tuo.
Abſtinuiſſe cibis etiam vos ipſe probavi,
Et quaſi pro vobis eſt mihi facta fames.
Audio, ſomnus iners radiantes preſſit ocellos,
An nimias noctes anticipare velis (*a*)?
Cui non ſufficiant haec tempora longa quietis,
Cum prope nox teneat, quod duplicata dies?
Nubila cuncta tegunt, nec luna, nec aſtra videntur,
Si ſis laeta animo, me nebulae fugiunt.
Gaudia vera colat, quae nos haec (*b*) ſcribere juſſit,
Et tecum faveat ducta ſub arce poli.

Agnes, ut operam ſuam, ac ſedulitatem praeſtaret, Fortunato Radegundem fraudat uſitatis colloquiis.

Utraque interea cibo abſtinet.

a Hyemales noctes ſatis longae ad ſomnum.

Agnetem ad animi hilaritatem invitat.

b

(*a*) Unus Cod. Vat. anticipare *vobis*.

(*b*) Haec non alia videtur fuiſſe, quam Radegundes, quae Fortunatum ad Agnetem hoc poema ſcribere juſſerit. In uno Cod. Vat. legitur corrupte: ſcribere *jungunt*.

CA-

CAPUT VI.

Aliud ad eandem.

Suam in Agnetem benevolentiam declarat, quam non ullo ex libidinis fomite, & causa natam testatur, sed ex charitate ortam, & cum Radegunde, plena pietatis, necessitudine.

MAter honore mihi, soror autem dulcis amore,
Quam pietate, fide, pectore, corde colo:
Coelesti affectu, non crimine corporis ullo, — Casta Fortunati benevolentia in Agnetem.
Non caro, sed hoc, quod spiritus optat, amo.
Testis adest Christus, Petro, Pauloque ministris,
Cumque piis sociis Sancta Maria videt:
Te mihi non aliis oculis, animoque fuisse,
Quam soror ex utero tu Titiana fores. — Eam comparat cum Titiana, germana sui sorore.
Ac si uno partu Mater Radegundis utroque (a), — a Fortunati necessitudo cum Radegunde.
Visceribus castis progenuisset, eram.
Et tanquam pariter nos ubera chara beatae
Pavissent uno lacte fluente duos.
Heu mea damna gemo, tenui ne forte susurro,
Impediant sensum noxia verba meum.
Sed tamen est animus simili me vivere voto — Cupit Fortunatus simili cum Agnete ac Radegunde voto vivere.
Si vos me dulci vultis amore coli.

(a) Unus Cod. Vat. Radegundis *utrosque*: quod sequendum est.

CAPUT VII.

Ad eandem.

Absens Fortunatus suum in Redegundem desiderium, ac pietatem significat; ac rogat Agnetem, ut quaedam a se praetermissa in Radegundem officia, ipsa pro se expleat. Postremo diuturnam utrique vitam precatur, atque optat, ut tres simul una dies tollat, nec se, qui mortali hac in vita conjunctissime vixere, dividat futurae vitae conditio.

QUae charae matri, quae dulcia verba sorori
Solus in absenti cordis amore loquar? — Fortunati in Agnetem desiderium & charitas.
Quas locus excludit, mens anxia voce requiret,
Et simul, ut videat, per pia vota rogat.

Te

Diuturnam utrique vitam precatur.

Te peto, chara soror, matri pietate benigna,
Quod minus impendi, tu famulare velis.
Illa decens tecum longo mihi vivat in aevo,
Et tribus in Christo sit, precor, una salus.

Optat, eandem sibi tribus conditionem, vivis, ac mortuis, esse communem.

Nos neque nunc praesens, nec vita futura sequestret,
Sed tegat una salus, & ferat una dies.
Hic tamen, ut cupio, vos tempora longa reservent,
Ut soror, & mater sit mihi certa quies.

CAPUT VIII.

Ad eandem.

Laetitiam suam declarat Fortunatus, quam ex eo perceperat; quod ejusdem ad preces Agnes Sanctimonialibus epulum indulserat. Tum vota facit pro Agnete ipsa, ac Radegunde, ac totius Pictaviensis Monasterii ordine, ac felicitate.

Agnes, ad preces Fortunati, epulum sororibus indulserat.

Accessit votis sors jucundissima nostris,
Dum meruere meae sumere dona preces.
Profecit mihimet potius cibus ille sororum:
Has satias epulis, me pietate foves.

Se inde pastum declarat Fortunatus.

Qua probitate micans partes componis utrasque,
Me recreas animo, has saturando cibo.
Pascunt membra dapes, animam (*a*) dilectio nutrit,
Quae, cui plus opus es, dulcior esca venis.

Fausta vota pro Agnete, ac Radegunde.

Audiat omnipotens & te pia vota petentem,
Ut tibi perpetuos fundat in ore cibos.
Saecula longa simul, cum matre superstite, vernes,
Et vestro fraeno stet chorus ille Deo.

(*a*) Unus Cod. Vat. *animum* dilectio.

CAPUT IX.

Ad eandem pro Eulogiis (a) transmissis.

Gratias agit pro epulis, quas Agnes dono sibi miserat, ac ejus erga se liberalitatem, saepius missis testatam muneribus, commemorat. Postremo lancem, variis dapibus onustam, ac collis instar, tumentem, & ornatum, lepide describit.

Agnetis in Fortunatum munificentia.

Sollicita pietate jubes cognoscere semper,
Qualiter hic epulis, te tribuente, fover.

Haec

Haec quoque prima fuit hodiernae copia coenae,
Quod mihi perfuso melle dedistis holus.
Nec semel, aut iterum, sed terque, quaterque cucurrit,
Cujus me poterat pascere solus odor.
Portitor ad tantos missus non sufficit unus,
Lassarunt totiens, qui rediere, pedes.
Praeterea venit missus cum collibus altis, Lancis descriptio, variis epulis, collis instar, ornati, & extructi.
Undique carnali monte superbus apex.
Delitiis cunctis, quas terra, vel unda ministrat,
Compositis epulis hortulus * unus (*b*) erat. * *Intus*. b
Haec ego nunc avidus superavi cuncta gulosus,
Et mons, & hortus ventre tenetur iners.
Singula nec refero (*c*), quia me tua munera vincunt. c
Ad coelos victrix, & super astra voles.

(*a*) Eulogiae, vetere Ecclesiae usu, ac sermone, pro panibus accipi solebant, qui in Ecclesia ad Sacrificium offerebantur, ac benedicebantur, & quorum pars ad sacram Eucharistiam conficiendam sumebatur. Item pro panibus, aut cibis aliis usurpari consueverant, quos Episcopi, ac Presbyteri privatim ad se mutuo mittebant cum litteris salutatoriis, antea a semet benedictos. Item, qui in mensis Episcoporum, & Abbatum appositi, ac benedictione ab iisdem donati, postea distribuebantur. Eaedem Eulogiae deinceps vel pro quovis munere, misso aut accepto, latius usurpatae, ut etiam hoc loco, & deinceps aliàs a Fortunato. Qua sub significatione adhibentur vel c.54. Regul. S.Benedicti, in quo quaeritur: *si debeat Monachus litteras, vel eulogias suscipere*: statuiturque: *nullatenus licet Monacho nec a Parentibus suis, nec a quoquam hominum, nec sibi invicem litteras, aut eulogias, vel quaelibet munuscula accipere, aut dare sine praecepto Abbatis*. Addi his potest testimonium S.Basilii in *ἐπιτιμίοις* num.60., dicentis: *εἴ τις πέμπει τινὶ εὐλογίαν, ἢ δέχεταί τι ποτὲ παρεκτὸς τοῦ Ἀρχιμανδρίτου γενέσθω ἀπευλογίας*.

(*b*) Unus Cod. Vat. hortulus *intus* erat

(*c*) Ibid. singula nec *fero*.

C A P U T X.

De eadem re.

Varias item epulas, quas Agnes ad se miserat, describit: quas una Radegundi, cujus liberalitatis ministra Agnes fuerat, refert acceptas.

Multiplices epulae concurrunt undique fusae, Describuntur multiplices epulae, quibus Agnes convivium instruxerat Fortunato.
Quid prius excipiam, me bonus error habet.
Carnea dona tumens, argentea gavata (*a*) * perfert, * *Profert*.
Quo nimium pingui jure natabat olus. a

Mar-

Marmoreus defert discus, quod gignitur hortis,
Quo mihi mellitus fluxit in ore sapor.
Intumuit pullis vitreo scutella rotatu,
Subductis pennis, quam grave pondus habens!
Plurima de pictis concurrunt poma canistris,
Quorum blandifluus me saturavit odor.
Olla nigella nimis dat candida pocula lactis,
Atque superba venit, quae placitura fuit.
Haec dominae matri famulans, haec munera natae
b Junctus amore pio certius (b) ipse loquor.

(a) Gavata, seu Gabata, est vas escarium, quasi cavata. Et differt a concha, quod haec concava. Joan. de Ianua apud Dufresf. Vide quae diximus ad c.24.l.7.

(b) Unus Cod. Vat. *tertius* ipse loquor.

C A P U T XI.

Aliud de floribus.

Convivium, quod sibi Agnes, floribus, ac frondibus, viridantis horti ad speciem, artificiose intertextis, pictum, ornatumque, instruxerat, venuste, & eleganter describit.

Venusta convivii descriptio, ad elegantem speciem floribus ornati.

Respice delicias, felix conviva, beatas,
Quas prius ornat odor, quam probet ipse sapor.
Molliter adridet rutulantum copia florum,
Vix tot campus habet, quot modo mensa rosas.
Albent purpureis ubi lactea lilia blattis,
Certatimque novo fragrat odore locus.
Insultant epulae, stillanti germine fultae,
Quod mantile solet, cur rosa pulchra tegit?
Complacuit melius sine texile tegmine mensa,
Munere quam vario suavis obumbrat odor;
Enituit paries viridi pendente corymbo,
Quae loca calces habet, huc rosa pressa rubet.
Ubertas rerum tanta est, ut flore sereno,
Mollia sub tectis prata virere putes.

Hinc ad coelestes delicias contemplandas invitat Fortunatus.

Si fugitiva placent, quae tam cito lapsa recedunt,
Invitent epulae nos, paradise, tuae.
Daedalicis manibus nituit textura sororis,
Tantum digna fuit mater habere decus.

CA-

CAPUT XII.

Aliud pro Eulogiis transmissis.

Missis ad Agnetem Eulogiis, non tam se mittere dicit, quam referre. Agnetis, & Radegundis erga se munificentiam commendat, ac veniam poscit, quod munera illa miserat. Postremo communes pro se Pictaviensis Monasterii preces efflagitat.

Munera direxi, sed non mea, crede fatenti,
 Ad te quae veniunt, sunt tua dona magis.
Melle superfusas cunctorum porrigis escas,
 Cujus ab ore (a) prius dulcia mella fluunt.
Copia quanta mihi maneat de munere vestro,
 Credite, dum spargit jam gula victa cibos.
Sed mihi da veniam, venerando corde benigna,
 Quod praesumpsit amor, sit veniale mihi.
Nunc Christum pro me chorus ille verendus adoret,
 Nec peccatorem me mea culpa gravet,

Fortunatus eulogias mittit ad Agnetem.

a Agnetis in Fortunatum munificentia.

(a) Unus Cod. Vat. cujus ab ore *pio*.

CAPUT XIII.

Pro Castaneis.

Vimineam fiscellam, sui ipsius manibus textam, una cum castaneis, ad Agnetem, & Radegundem dono mittit Fortunatus.

Ista meis manibus fiscella est vimine texta,
 Credite mi, charae mater & alma soror.
Et quae rura ferunt, haec (a) rustica dona ministro,
 Castaneas molles, quas dedit arbor agris.

Viminea fiscella texta a Fortunato.

a

(a) Unus Cod. Vat. *hic* rustica.

CAPUT XIV.

Pro lacte.

Agneti, ac Radegundi gratias agit Fortunatus pro misso ad se lacteo pulmento, cujus formam, & opus describit. Ad extremum optat, ut illae diu sint superstites.

a
* Fixos.
* Creme.
Pulmentum lacteum ab Agnete missum ad Fortunatum, manus imaginem referens.
* Ungues.
b

ASpexi digitos per lactea munera * pressos (a),
Et stat picta manus hic, ubi * crema (b) rapis.
Dic, rogo, quis teneros sic sculpere compulit * utres,
Daedalus an vobis doctor in arte fuit?
O venerandus amor, cujus, faciente rapina,
Subtracta specie, venit imago mihi.
Spes fuit, haec quoniam tenui se tegmine rupit,
Nam neque sic habuit pars mihi parva dari.
Haec facias, longos Domino tribuente per annos,
In hac luce simul matre manente diu.

(a) Duo Codd. Vat. lactea munera *fixos*.
(b) Cangius in Gloss. *Cremum* cremor est, nostris *creme*: tum citatur hic locus Fortunati.

CAPUT XV.

Aliud pro lacte.

Munus item ex lacte, missum ad se ab Agnete, & Radegunde, commemorat, atque sibi id genus alimenti, ut infirmo, idoneum esse jocatur.

Item munus lactis missum Fortunato ab Agnete, & Radegunde.
Fortunatus super illo jocatur.

QUid tam dulce darent mihimet materque, sororque,
Quam modo quod tribuunt congrue lactis opem?
Sicut Apostolico praecepit dogmate Paulus:
Cum infirmis animis lac jubet ipse dari.
Sollicitam mentem geritis de nomine nostro,
De vobis semper sit pia cura Deo.

CA-

C A P U T XVI.

Pro prandio.

Alterius ex fraude, & opera ab ejus, ad quem scribit, colloquio se divulsum fuisse conqueritur, quo prandio interesset: in quo cum careret ejus sermone, ac praesentia, inter epulas se jejunasse affirmat: contestans, sibi pro exquisitis epulis ejusdem verba futura fuisse.

NEscivi, fateor, mihi prandia lassa parari:
Sic animo merear posse placere tuo.
Nec poterant aliqui vultu me avellere vestro,
Si non artificis fraus latuisset inops.
Quis mihi det reliquas epulas, ubi voce fideli,
Delicias animae te loquor esse meae?
A vobis absens colui jejunia prandens,
Nec sine te poterat me saturare cibus.
Pro summis epulis avido tua lingua fuisset,
Replessent animum dulcia verba meum.
Ordine sed verso medicus fera vulnera gignit,
Et fallax artem decipiendo probat.
Quem nunquam saturat, quidquid mare, terra ministrat,
Credebat solo me saturare meo.
Sed modo da veniam, quaeso, pietate parata,
Alterius facinus nec mihi constet onus.

Fortunatus ab amici colloquio, fraude subducitur ad prandium.

Is amici sermonem, vel exquisitis epulis antefert.

C A P U T XVII.

De munere suo.

Fortunatus munusculum, propriis manibus elaboratum, mittit ad Agnetem, & Radegundem, quamvis exile, ac tenue, pro offerentis tamen animo, haud contemnendum ipsum affirmant.

COmposui manibus (*a*) propriis hoc munus amoris,
Sed tibi vel dominae sit rogo dulce meae.
Quamvis exiguo videantur inepta paratu,
Crescant affectu, quae modo parva fero.
Si bene perpendas, apud omnes semper amantes,
Muneribus parvis gratia major inest.

a
Munus propriis manibus elaboratum, mittit ad Radegundem.

Quamvis parva munera, ampla amore fiunt.

(*a*) Unus Cod. Vat. composui *propriis manibus*.

CA-

CAPUT XVIII.

Pro prunellis.

Prunellas mittit ad Agnetem, & Radegundem; rogans, ne, quamvis parvum munus, eas despiciant: Deum asserens praestiturum, quo meliora dando plus placeret. Postremo hortatur, ut iis secure vescantur: nullam quippe in illis, ut in fungis, latere suspicionem veneni.

Prunellas Agneti & Radegundi mittit munera.

a

Hortatur ut secure iis vescantur.

TRansmissas epulas, quae pruna nigella vocantur,
  Ne, rogo, despicias, quae mihi sylva dedit.
Si modo dignaris (*a*) sylvestria sumere poma,
  Unde placere queam, dat meliora Deus.
Hoc quoque non metuas, quod ramo umbrante pependit,
  Non tellus fungos, sed dedit arbor opes.
Non ego crudelis, qui matri incongrua praestem,
  Nec dubites puros sumere fauce cibos.

(*a*) Unus Cod. Vat. si modo *dignarer*.

CAPUT XIX.

Pro aliis deliciis & lacte.

Missis ad se ab Agnete variis ciborum deliciis, jejunia missa ad se fuisse, jocando dicit: vetitum quippe a medico, quominus vesceretur. Lacte tamen, quod una cum caeteris missum fuerat, se usurum affirmat.

Fortunatus missis ab Agnete epulis vesci nequit propter valetudinem.
* *Qual.*

INter multiplices epulas jejunia mittis,
  Atque meos animos plura videndo cremas.
Respiciunt oculi, medicus * quo non jubet uti,
  Et manus illa vetat, quod gula nostra rogat.
Attamen ante aliud, cum lactis opima ministras,
  Muneribus vincis regia dona tuis.
Nunc cum matre pia gaudens soror esto, precamur,
  Nam nos laetitiae mensa benigna tenet.

CA-

CAPUT XX.

Pro ovis & prunis.

Acceptis ab Agnete, & Radegunde prunis, & ovis, agit gratias, & earum jussis se narrat paruisse; quae, ut bina ova sumeret ad vesperam, praescripserant.

Hinc me delitiis, illinc (a) me pascitis herbis,
Hinc (b) ova occurrunt, hinc mihi pruna datur.
Candida dona simul praebentur, & inde nigella,
Ventri utinam pax sit, sic variante cibo.
Me geminis ovis jussistis sero cibari,
Vobis vera loquor, quatuor ipse bibi.
Atque utinam merear cunctis parere diebus:
Sic animo ceu nunc hoc gula jussa facit.

Fortunatus ova, & pruna dono accipit.

a

b

Lepide de ovis jocatur.

(a) Unus Cod. Vat. *hinc* me pascitis. (b) Ibid. *hic* ova. Mendose.

CAPUT XXI.

De absentia sua.

Pluvio coelo impeditum se fuisse narrat, quominus ad Agnetem, & Radegundem veniret, ne unam quidem horam caeteroquin absuturus.

Si me non nimium pluviatilis aura vetaret,
Dum nesciretis, vos repetisset amans.
Nec volo nunc absens una detenter ut hora,
Cum mea tunc lux est, quando videtur amans.

Desiderium Fortunati redeundi ad Agnetem, & Radegundem.

CAPUT XXII.

De convivio.

Radegundem adjurat, ut in convivio aliquid & ipsa cibi sumeret.

Per pietatis opus, per, qui pius imperat astris;
Per quod mater amat, frater & ipse cupit:

Radegundem adjurat, ut cibi aliquid capiat.

Ut,

Ut, dum nos escam capimus, quodcunque ciberis,
Quod si tu facias, bis satiabor ego.

CAPUT XXIII.

De eadem re.

Convivium, quod sibi instructum fuerat, multiplicibus epulis varium, describit.

Fortunatus lauto convivio excipitur.

DEliciis variis tumido me ventre tetendi,
Omnia sumendo lac, holus, ova, butyr.
Nunc instructa novis epulis mihi fercula dantur,
Et permixta simul dulcius esca placet.
a Nam cum lacte mihi posuerunt inde butyrum,
Unde prius fuerat, huc revocatur adeps (a).

(a) Butyrum scilicet, e lacte eductum, ac lacti iterum immixtum.

CAPUT XXIV.

Versus in convivio facti.

Agneti, & Radegundi se excusat Fortunatus, quod somno distentus, nequiverit versus in convivio fundere. Nactus vero occasionem, hosce se narrat ad ipsas mittere, amore somnum vincente.

Fortunatus in convivio, somno distentus nequit verba fundere.

INter delicias varias, mixtumque saporem,
Dum dormitarem, dumque cibarer ego,
Os aperiebam, claudebam rursus ocellos,
Et manducabam, omnia jura videns.
Confusos animos habui, mihi credite charae,
Nec valui facile libera verba dare.
a Nec (a) digitis poteram, calamo neque pingere versus,
Fecerat incertas ebria musa manus.
Nam mihi vel reliquis sic vina bibentibus apta,
Ipsa videbatur mensa natare mero.
Nunc tamen, ut potui, matri, pariterque sorori,
Alloquio dulci carmina parva dedi.
Et si me somnus multis impugnat habenis,
b Haec, dubitante manu, scribere traxit amor (b).

Quos tunc promere nequiverat versus, mittit postea ad Agnetem, & Radegundem.

(a) In uno Cod. Vat. *non* digitis. (b) Ibid. sequens Poema cum illo conjungitur.

CA-

CAPUT XXV.

De eadem re.

BLanda Magiſtra ſuum verbis recreavit, & eſcis,
Et ſatiat vario deliciante joco.

CAPUT XXVI.

De munere ſuo.

Parvum ſe munus, ſed amore amplum ad eaſdem ſcribit mittere: Quocirca rogat, ne ſpernant,

SI non compleſtis (*a*), quod hic completa vocatur,
Haec rogo ſuppliciter ſuſcipe ſumme libens.
Nec parva ſpernas, * non (*b*) tu mea vota requiras,
Munere (*c*) in anguſto cernitur amplus amor.

a Rogat, ut miſſa munera ſuſcipiant, ſi quidem nondum compleverant.
* *Nec munera magna.*
b
c

(*a*) Poſt Completam ſcilicet, ſeu Completorium, non licebat Monachis, ſive Monialibus cum quoquam eloqui, ac propterea nec munera recipere. Legeſis regulam S. Benedicti cap. 42., cui affinis illa S. Caeſarii, qua Pictavienſis Monaſterii Sanctimoniales utebantur. In Vita S. Agili, Ab. Reſtacenſis, c. 20. ſcribitur, quod, Completorii dato ſigno, Oſtiarius claudebat oſtium, atque ad Abbatem claves deferebat.
(*b*) In uno Cod. Vat. *nam* tu mea vota.
(*c*) In altero *Munus ad anguſtum*.

CAPUT XXVII.

Ad eaſdem de itinere (a) ſuo.

a

Exorditur carmen a communis vitae fragilitate, & incertis fortunae caſibus: tum iter ſuum, quod ſuſceperat, atque gravem, qua jactatus fuerat, tempeſtatem deſcribit: parum abſuiſſe affirmans, quin et idem obrueretur. Poſtremo ſuum erga Agnetem, ac Radegundem deſiderium declarat.

CAſibus innumeris hominum momenta rotantur (*b*),
Inſtabilique gradu pendula vita meat.
Ipſa futurarum titubans mens anxia rerum,
Ventura ignorat, quid ſibi lux pariat.
Nam me digreſſum à vobis * Eomundus (*c*) amator,
Illa ſuſcepit, qua bonitate ſolet. Hinc

b Incerta hominum conditio.
Iter ſuum enarrat.
* *Egomundus.*
c

Hinc citus excurrens Cariacae devehor aulae;
Tunc * Illacensi (*d*) perferor inde loco.
Hinc sacer Antistes rapuit me Domitianus (*e*),
Ad (*f*) sancti * Albini gaudia festa trahens.
Inde relaxatus per plura pericula, * fessa,
Puppe sub exigua fluctus, & imber agit.
Quo gravis incumbens Aquilo subverterat amnem,
Et male curvatos extulit unda sinus:
Nec sua commotos capiebant littora fluctus,
Invadunt terras aequora fusa novas.
Pascua, rura, nemus, segetes, viburna, salictum,
Viribus iratis, una rapina tenet.
Huc mihi commissi (*g*) per confraga murmura Ponti,
Flatibus (*h*) horrendis laxa fremebat hyems.
Surgebatque cadens per aquosa cacumina puppis.
Ascendens liquidas monte cavante vias.
Quo rate suspensa modo nubila nauta tenebat,
Gurgite subducto rursus ad arva redit.
Fluctibus infestis, pelagi spumante procella,
Assidue rapidas prora bibebat aquas.
Aequora lambebant inimica pace carinam,
Tristius amplexu nos nocitura suo.
Sed mora nulla vetat varias memorare querelas,
Post referenda simul, murmura corde tego.
Hoc mihi praecipue divina potentia praestet,
Ut cito foelices vos revidere queam.

* *Dullacensi. Tincillacensi.*

d

* *Albani. & Alemi.*

e

f

* *Fessum.*

Procellae, cujus discrimen adierat, descriptio.

g
h

Desiderium Fortunati revertendi ad Agnetem, & Radegundem.

(*a*) Hunc titulum restituit Brovv. ex MS. Trever. fide, quem & unus Cod Vatic. praefefert. Idem vero subdit: *quin tamen libri nonnulli de* Oratorio Illacensi, *vel* Tincillacensi *titulum praetulerint, negari non potest, & indicis Vaticani lacunae id innuerunt* de Oratorio Piliavensi. *torsitque non parum ea lectio Pulmannum, qui in indice suo hoc titulo reperto de* Oratorio Apiliacensi, *negat in Metelli, & Gualteri membranis ullum carmen ab se repertum. Est autem Odoeporicon: quo nomine illud Trithemius, ut putamus, ceu singulare opusculum, recensuit.*

(*b*) Unus Cod. Vat. momenta *notantur.*

(*c*) In quibusdam Exemplaribus (ut notat Brovv.) legebatur *Egomundus*, ea forma, ait, qua *Edmundus*, & *Egmundus.*

(*d*) *Miram varietatem* [ait Brovv.] *recipit hic locus. Veteres libri tres G.S., & Frid. Tiliob.* Tincillacensi *legunt: alii retinent lectionem indicatam. At Vaticani, & Pulmanniani ductus vestigia* illaco *quidpiam superaddendum suadent, quod ex ipsorum scriptura facile elicias, referentem* Apiliacum *&* Piliacum, *pro quibus equidem, donec in alterutram partem magis liqueat, Dullacum, olim erutum, reposuerim; ubi & Oratorium extiterit, de quo nonnulli meminere libri.* Ibidem notat

tat Brovv. villam Dullacensem ab Andegavensi urbe haud longe absfuisse; cum ejusdem mentio in vita S.Albini, a Fortunato scripta, occurrat num.12. Sed alii, quibus & ipse assentior, nomine Illacensis loci, designari malunt Monasterium *Cincillacense*, sive *Tincillacense*; in quo S.Albinum Abbatem fuisse, antequam crearetur Andegavensis Episcopus, auctor est Fortunatus in ejus vita num.5. Ad hoc itaque Monasterium eundem Fortunatum divertisse crediderim, atque inde a Domitiano ad festa S.Albini celebranda Andegavum evocatum fuisse. Quocirca pro *Tincillacensi*, errore Amanuensium, *Tunc Illacensi* in hoc poema irrepsisse judicandum est, ex brevi litterae unius mutatione inductum.

(*e*) Hic Domitianus successit Eutropio in sede Andegavensi. Interfuit Concilio Parisiensi III. habito an.557., ut ostendit ad hunc annum Cointius: & postea Turonensi II. an.566. idem ipse, qui Namnetensis Ecclesiae dedicationi interfuisse, a Fortunato commemoratur lib.3. c.6., idque an.568., uti censet Cointius: post quem annum non diu vixit, cum Baudigisius, ejus successor non superesset ad an. 572., quo anno in sede Andegavensi sedebat Audoveus, ut ibidem ostendit Cointius. Non video autem, cur Brovverus Domitianum Episcopum Catalaunensem fuisse memoret, cum ne quidem sedisse Catalauni hujusce nominis Episcopum, aetate Fortunati, reperiam, ut alibi dixi. S.Domitianus quidem, S.Memmii discipulus, Catalauni Ep. fuit, sed multo ante Fortunatum.

(*f*) Unus Cod.Vat.*ad S.Elentii*:alius,*ad Sancti Alenni*. Sed Brovv. ex MSS. reposuit ad *S.Albini*. Porro Vitam S. Albini Episcopi Andegavensis, scripsit Fortunatus, teste Gregor.Tur. cap.96. de Glor.Confess. quam vide infra in secunda parte Op.ipsius Fortunati. In prologo autem ejus vitae Fortunatus sic alloquitur eum, cujus hortatu ad illam conscribendam accesserat: *memini*, ait, *vir Apostolice, cum ad urbem, quam, Christo praesule, regitis, vestris me praesentaturus obtutibus, occurrissem, inter reliqua maturitatis consulta, quae sensu divite, torrentis more, mihi visus es inundare, etiam de sacratissimo viro, Domno Albino Antistite, vos fecisse tenuiter mentionem &c.* An forte hic Domitianus ipse fuit, qui Fortunatum, cum ad se venisset, ut legitur in hoc carmine, modeste rogaverit, quo S. Albini vitam conscriberet?

(*g*) Unus Cod. Vat. huc mihi *commisso* quod seq.

(*h*) Alius Cod.*Flantibus horriferis*.Mendose.

CAPUT XXVIII.

Aliud de itinere suo.

Hyemis asperitatem, gelu, ac nive late omnia tenente, describit: ac illata sibi itineris tarditatem injecisse, subobscure innuit.

Hyemis descriptio, qua nive, ac gelu late tenebantur omnia.

PAssim stricta riget glacies concreta pruinis,
Nec levat afflictas flexilis herba comas.
Terra jacet crustata gelu sub cortice duro,
Mollis & arboreas nix tegit alta comas.
Proflua crustatum struxerunt flumina murum,
Et densata gravem vestiit unda cutem.

Mole sua fraenantur aquae, se lympha ligavit,
Obice sub proprio vix sibi praebet iter.
Fluminibus mediis nata est christallina ripa,
Nec capimus (a) subter, nec superitur iter.
Asperius tumuit glacies, Aquilone fremente:
Cui dabit illa viam, quae sibi pugnat, aqua (b)?

a Glacie praeclusum iter.

b

(a) Duo Codd. Vat. nec *cupimus* subter.

(b) In uno Cod. Vat. Fortunati carminibus sequens Poema subtexitur, quod hic repono, licet nulla nota appareat, foetum ipsum esse Fortunati. En illud:

Principium anni jam sancit tropicus Capricornus:
Mense Numae in medio Soli † adstat sidus aquarum:
Proceduns duplices in Martia tempora pisces:
† Respicit Apriles aries † fixo ore calendas:
Majus Agenori miratur cornua Tauri.
Junius aequatos coelo videt ire lacones:
Solstitio ardentis Cancri fers Julius astrum.
Augusti mensem Leo fervidus igne perurit.
Sidere, Virgo, tuo † Baccbum September opimat:
Aequat & October, sementis tempore, libram.
Scorpius † hiberni praeceps jubet ire Novembrem:
Terminat arcitenens medio sua signa Decembri.

Haec vox anni deerat in MS.
† Distat.
† Respicis.
† Frixare.
† Bacchii.
† s. Hibernus, aut hibernum.

CAPUT XXIX.

Fortunatus pro eo qui se sacraverat, vota facit, nec non pro Rege: atque una praesentes sorores ad eadem vota facienda invitat.

- - - - * nos (a) qui dedit esse sacratos,
Vivat & ipse sacer: dicque sinistra soror.
Lux tua, Salvator, tali pro munere cingat,
Nos tibi qui statuit: quinta quid inde taces?
Lumen inextinctum sis, Rex bone, semper, ut opto:
Haec te parva licet vota monere queant.
Ordine Lucifluo dignum cape, victor, honorem:
Haec ego qui * medià: subde secunda sequens.
Omnibus in populis nomen sibi vindicet almum
Largus & hic dator: quid modo quarta siles?
Perpetuo Christi dignum tueatur amorem
Iste Dei cultor: ultima dextra * refer.
Magnificum regem tua nam virtute corona,
Te precor, celse Deus: septima sicque petis.

* Locus derosus in MS.

a

* f. Medius.

* Referto.

Atris

Atris expulſis noſtro de corde tenebris
Semper inextincto ſimus ſplendore coruſci.

(*a*) Hoc Poema proferimus deſcriptum ex vetere membrana, adnexa uni e Codd. Bibliothecae Vat., in qua & carmen de S.Cruce, quod incipit: *Vexilla Regis* &c., & nonnulla alia Fortunati carmina, ſive potius eorum partes lacerae leguntur. Illud vero Fort. eſſe, quamvis titulus non indicet, qui abeſt aeque ab omnibus, quae illa membrana continentur, carminibus, ſatis oſtendit & ſtylus proprius Fort. ipſius, & mentio *ſororum*, ſive Sanctimonialium facta, ad quas ſermo omnis dirigitur: & vota pro Rege: quod aliàs ſolemne Fortunato fuit.

Obſcurum vero, & incertum hujuſce Poematis argumentum eſt. Si licet tamen aliquid conjicere, mihi illud ex tempore dictum videtur in Conventu Monialium Monaſterii S. Crucis Pictavienſis, forte eo die, quo ipſe Sacerdos initiatus, aut etiam Epiſcopus Pictavien. inauguratus fuit. Hinc etenim vota facit pro eo, qui *ſe ſacraverat*, ac Deo *ſtatuerat*: nec non pro Rege, cujus opera fortaſſe illum honoris gradum conſcenderat. Dolendum ſane, prima Poematis verba ita longo uſu, ac vetuſtate in MS. detrita eſſe, ut nec earum veſtigia appareant: a quibus fortaſſe lumen toti Poemati affunderetur. Illa quippe videntur expreſſiſſe ejus nomen, de quo ait Fortunatus, quod *ſe dederat eſſe ſacratum*. Atque haec ex mea conjectura protuliſſe ſufficiat.

VENANTII HONORII CLEMENTIANI FORTUNATI

PRESBYTERI ITALICI

DEINDE EPISCOPI PICTAVIENSIS

DE VITA SANCTI MARTINI

LIBRI QUATUOR.

Prologus Fortunati Presbyteri in vitam S. Martini

a

Domno Sancto (a), atque Apostolico piissimo in Christo & peculiari patri Gregorio Papae, Fortunatus.

Hac in epistola Fortunatus se Gregorio excusat, quod minus concinne, & apte libros de Miraculis S. Martini elucubraverit, & perpoliverit: ac ejus rei causam obtendit messis tempus, ac rustica negotia, quibus distentus fuerat. Idem se paratum declarat, qui opus a Gregorio concinnatum de virtutibus S. Martini versibus exprimat. Postremo operis sui rationem reddit, ac quatuor libris, quidquid de eodem S. Martino Sulpicius scripserat, se complexum affirmat: idque intra spatium bimestre: quos quidem libros ipsi S. Martino per Gregor. Tur. nuncupandos, & consecrandos, quam celerrime missurum profitetur.

Fortunatus inscuriam suam praetendit in expoliendis libris de Vita S. Martini.

PUD pietatis animum, quod opere minus inscribitur, dilectionis intuitu dilatatur. Nam ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ, ΛΕΞΙϹ, ΔΙΑΙΡΕϹΙϹ, ΠΑΡΑΙΝΕϹΙϹ. & reliqua oratoribus, & dialecticis permittantur, apud quos caeterae artes perplexis florent artibus: * ista satagent suis affectare firmatibus (b), quae soliti sunt adsuere, vel proferre ... Vos * date pietatis & charitatis animo * veniam, postposita pro parte metrica periti censura. Quia quicquid in his vel stropha veterum, vel praesentium sophisma plerumque dissertat, totum nobis tu praestabis, quod minus novimus; quod in opere messium, id est in ipsa messe, ut praesens explicare portitor poterit, nec expedire licuit, nec tentare singula. Quapropter sanctae coronae, ac dulcedini vestrae me peculiariter, & instanter commendans, & ut pro humi-

b

* Date.

* Veniae.

Eosdem, messis tempore, elucubraverat.

humili tuo jugiter orare digneris, expectans suggero. Cum jusseritis autem, ut opus illud, Christo praestante, intercessionibus Domni Martini, quod de suis virtutibus explicuisti, versibus debeat digeri, id agite ut ipsum mihi relatum jubeatis transmitti. Nam pietate Domini concedente, quod de vita ejus vir disertus Domnus Sulpitius sub uno libello prosa descripsit, & reliquum, quod Dialogi more subnectit, primum quidem opus a me duobus libellis, & Dialogus subsequens aliis duobus libellis complexus est; itaut brevissime, & juxta modulum paupertatis nostrae in quatuor libellis, totum illud opus versu, inter hoc bimestre spacium, audax magis, quam loquax, nec efficax, cursim & impolite inter frivolas occupationes sulcarim, Quos libellos Domno meo, & pio Domno Martino, si ipse commeatum obtinet, in quaternionibus, quos direxistis, ipsi per vos oblaturus conjunctim, & confestim transcribendos curabo; illud certe postulans, ut ejus a vobis pietas reparata pro nobis humilibus & suis peculiaribus intercedere non desistat. * Date, pater dulcis, veniam, quia lituram tantam in messe scribenti pluvia superlapsa suffudit, Ora pro me Domne sancte, & mihi dulcis pater.

Idem operam suam offert Gregorio ad complectenda carmine, quae ipse prosa de virtutibus S. Martini scripserat.

Sulpitii libellum de vita S. Martini, & dialogos quatuor Fortunatus sequentibus quatuor libris complectitur.

Eosdem libros S. Martino offerendos designat.

* Al. *dato*.

(*a*) Deest haec Epistola in Ven. Edit., in qua reperiuntur seqq. quatuor libri de Mir. S. Martini. In tribus Codd. Vat., quibus huc usque usi sumus, desunt libri de Mir. S. Martini, ac proinde vel haec Epistola. In uno Cod. Bibl. Vat. tantummodo reperiuntur: in eodem ipso, unde excerpsimus Poema sextum lib. VIII., de quo in notis ad idem Poema sumus locuti. In eodem legitur haec Epistola, sed mutila nonnullis verbis.

(*b*) Syrma est genus vestis Tragicae, vel cauda, sive tractus vestis muliebris: quod vocabulum ductum est a Graeco verbo *σύρω*, quod sonat *trahere*, ut notissimum est. De hoc Martialis lib. 12. ep. 74.

Aptasti longum tu quoque syrma tibi.

ac rursus lib. 4. epigr. 37.

Musa nec insano syrmate nostra juvet.

Sumitur vero syrma pro longa Tragicae Orationis serie, ad extremum usque suum tenorem protrahente.

Praefatio in eosdem libros.

Nauta rudis, tumido cum vult dare vela profundo,
Atque procellosas nescius intrat aquas,
Raucisono latrante salo, cum perstrepit aequor,
Et vaga terrifico murmurat unda freto:
Exiliens pelagus colles ubi volvit aquosos,
Planaque dorsa maris mobile rupe timet (*a*):
Naufragii cumulos capiens (*b*) per confraga, Pontus,
Qua crepitat rapidus, monte natante, liquor:

Imperiti nautae, procella exorta, timor, & anxietas.

Tempestatis ipsius descriptio.

Certa-

Certatim implicitam quatiunt vada caerula cymbam,
Cum liquidi campi penſile tranſit iter;
Si fera creſcat hyems, ut ſpumis verberet auras,
c Et mare caeruleum tollat ad aſtra caput (*c*):
Fluctibus excuſſus per nubila navita currit,
Intrat & aerias pendula prora vias.
Pars ſubit una ratis, pars altera vergit arenis,
Nutat & in dubio lubrica libra freto.
Nunc ſurſum inſpicitur pelagi furibunda ruina,
Pontus & iratas deſuper armat aquas.
Nunc quoque proſiliens Zephiri, pelagique repulſu,
Fluctibus eximiis evolat acta ratis.
Afficitur tremulis temerarius arbiter undis,
Et ſtupet, implicitas quas petat arte vias.
Attonitus, * trepidus, hebetans, vagus, anxius, anceps,
Confuſo ingenio mox ope nauta caret.
d Jamque gubernaclum amittens ratione gerendi (*d*),
Pondere victus aquae, neſcius arte jacet.
Sic ego de modicis minimus, venerabilis Agnes,
Cum Radegunde ſacra, quas colo ſorte pia:
Tendere pollicitum quia cogor ad ardua greſſum,
Imperiis tantis viribus impar agor.
Fluctuat ingenium, cui non natat unda camoenae.
e Senſus (*e*) arenoſus non rigat ore lacus.
Nam celſum meritis Martinum ad ſidera notum,
Cum ſint vota, mihi non valet arca loqui.
Poſcendum eſt vobis, ne naufraga prora laboret,
Flatibus ille ſuis ſed (*f*) mea vela juvet.
f Credere tunc potero ad portum mea carbaſa ferri,
g Aſpirante fide, ſi ſua (*g*) labra favent.
Ferte precanter opem, & de verbo poſcite verba,
Si fons ille rigat, rivulus iſte meat.
Vos date, quod vobis cum foenore reddat alumnus,
Addam ut theſauris parva talenta ſuis.

* *Strepidat.*

Se cum illo comparat Fortunatus, S. Martini libros ſcripturus.

Ad eam rem preces Radegundis & Agnetis, ac S. Martini ſuffragia implorat.

(*a*) Cod. Vat. rupe *tument*: quod tenendum.
(*b*) Ibid. *rapiens* per confraga.
(*c*) Edit. Ven. tollat ad aſtra *chaos*.
(*d*) Ibid. ratione *gerendum*: quod placet.
(*e*) Ibid. *Muſarum cujus non* rigat *ora* lacus.
(*f*) Cod. Vat. *Ut* mea vela.
(*g*) Ibidem & in Ven. Ed. ſi ſua *flabra*. quod tenendum.

VE-

VENANTII HONORII CLEMENTIANI FORTUNATI

PRESBYTERI ITALICI DE VITA SANCTI MARTINI

LIBER PRIMUS

LTITHRONUS postquam repedavit ad aethera Christus, Christi, ad coelum adscendentis triumphus.
Carne triumphali victricia signa reportans,
Inclytus inferni spoliato carcere dives,
Tartarei reprimens feralia jura Tyranni,
Et stygis omnipotens adamantina claustra revellit,
Sede fera populi, longa caligine tecti,
Captivum retrahens portis bipatentibus agmen,
Millibus ereptis, ergo est ut redditus astris,
Et patris in solio sedit, sua dextera, dexter (*a*), *a*
Quae conversatus dedit ad (*b*) miracula terris, *b*
Multa Evangelici referante volumine libri, Il, qui Christi gesta cecinere.
Hebraicus cecinit stylus, Atticus, atque Latinus,
Prosaico digesta situ, commune rotatu.
Primus enim docili distinguens ordine * carnem (*c*), * f. *Carmen*. *c*
Majestatis opus metri canit arte Juvencus. Juvencus.
Hinc quoque conspicui radiavit lingua Seduli, Sedulius.
Paucaque perstrinxit florente * Orontius ore, * *Orentius*. Orontius.
Martyribusque piis sacra haec donaria mittens, Prudentius gesta Martyrum canit.
Prudens, prudenter Prudentius immolat actus. Paulinus vitam S. Martini versibus explicat
Stemmate, corde, fide pollens Paulinus (*d*), & arte, *d*

Versi-

(*a*) Ed. Ven. sua dextera *dextrae*: quod placet.

(*b*) Ib. dedit *haec* miracula.

(*c*) Ib. ordine *carmen*.

(*d*) Hunc fuisse non Paulinum illum Aquitanum, postea Nolae Episcopum, qui vivebat Martini aetate, sed Paulinum quendam Petrocoriensem [Petricordiae autem nomine Vesunna civitas Petrocoriensium venit, vulgo *Perigueux*] inter caeteros ostendit, & evincit Cl. Ruinart in notis ad Greg. Tur. cap. 2. lib. 1. de Mir. S. Martini. Haec vero profert ejus rei argumenta. Nam primo is, qui libros sex scripsit de virtutibus S Martini, Miraculorum indiculum se accepisse praesefert a Perpetuo,

Arator actus Apostolorum.

Versibus explicuit Martini dogma magistri.
Sortis Apostolicae, quae gesta vocantur, & actus,
Facundo eloquio vates (a) fulcavit Arator.
Quod (b) sacra explicuit serie genealogus olim,

Alcimus Genesim carmine complectitur.

Alcimus (c) egregio digessit acumine praesul.

Fortunatus demisse de se, & ingenio suo loquitur.

Ast ego sensus (d) inops, Italae quota portio linguae,
Faece gravis, sermone levis, ratione pigrescens,
Mente hebes, arte carens, usu rudis, ore nec expers,
Parvula Grammaticae lambens refluamina guttae,
Rhetoricae exiguum praelibans gurgitis haustum,
Cote ex juridica, cui vix rubigo recessit.
Quae prius addidici, dedifscens, & (e) cui tantum
Artibus ex illis odor est in naribus istis.
Non praetexta mihi rutilat toga, pennula nulla.
Jam mea (f) nuda fames superest de paupere lingua,
Scilicet inter tot sanctorum culmina vatum,
Fulmina (g) doctorum, & gemmantia prata loquentum,
Nullo flore virens ego tendam texere sertum,
Mellis (h) & irrigui haec austera absinthia * miscam.
Quod tamen ut facerem, fieri res illa coegit,
Quo minus ipse reus pro crimine redderer amplo,
Convenienter enim ratio quia vera (i) poposcit,

* Misceas.

Hujus

petuo, Episcopo Turon., eumque laudat initio, & fine libri sexti, quod certa miracula, omnique digna fide sibi narrasset. At Perpetuus sextus fuit Episcopus Turon., ac tertius post S. Martinum: cum inter ipsum, & S. Martinum sederint Briccius, & Eustochius: quorum alter sedit annos 47., alter septemdecim, uti refert Greg. Turon. lib. 10. Hist. Franc. cap. 31. Secundo idem auctor Paulinum Nolanum Episcopum saepe laudat, ac de ipso loquitur, tamquam de alieno. Tertio in MSS. Codicibus legitur *Paulinus Petricordiae*. Gregorius Tur. tamen laudato loco diserte asserit, hunc fuisse Paulinum, Nolanum Episcopum; *deceptus*, inquit cl. Ruinart, *Severi Sulpitii loco Dial. 3., ubi Posthumianus monetur, ut Paulinum Nolanum adeat, eique narrata communicet, ut sicut jam de priore libello fecerat; & alios etiam per Italiam & Illyricum divulgaret*. Idem Gregorii error videtur hic Fortunato esse communis, ex iis notis scilicet, & characteribus, quibus eundem Paulinum illustrat. *Sed tamen* (ut subdit Ruinart) *cum S. Paulinus plura passim de S. Martini laudibus scripserit, huc Fortunati verba revocari possunt*. Vide & notas Sirmondi ad Ep. 11. lib. 8. Sidonii Apoll.

(a) Cod. Vat. *fulcavit vates Arator*.

(b) Ed. Ven. *quo* sacra.

(c) Alcimus videlicet Avitus, Viennensis Episcopus, Genesim versibus expresserat, quam vide To. XI. Bibl. Patrum.

(d) Ed. Ven. *mentis inops*. Legesis, quae de Fortun. diximus in ejus vita n. 18. & 19.

(e) Ib. dedifscens *plurima, cuique*.

(f) Ib. *Famave*, nuda fames.

(g) Cod. Vat. *flumina* doctorum.

(h) Ed. Ven. *irriguo melli* haec.

(i) Cod. Vat. & Ven. Ed. quia *plena* poposcit. Infra desunt septem versus in Ven. Edit.: scilicet usque ad versum, qui incipit: *Cum undas* &c. exclus.

Hujus pontificis ſolvi praeconia verbis,
Cujus cauſa fuit, hac me regione venire.
Ergone dignus ero Martini geſta beati,
Pannoniae (a) geniti, qua clara Sabaria vernat,
Attrectare manu, trepida vel pangere lingua?
Non eget ille meis tenebris, quia luce coruſcans
Gallica celſa Pharus fulgorem extendit ad Indos.
Qui puer in teneris vix pubeſcentibus annis,
Frigore ſub gelido, terras criſpante pruina:
Cum undas triſtis (b) hyems fraeno glaciale ligaſſet,
Et vaga libertas fluviorum incluſa lateret,
Aſperiore gelu de ſe ſibi vincula nectens,
Plus aqua frigidior, tunica veſtita rigoris:
Occurrenti igitur portae Ambianenſis egeno,
Qui ſibi reſtiterat, chlamydis partitur amictum,
Et fervente fide, membris algentibus, offert.
Frigoris iſte capit partem, capit ille teporis,
Inter utroſque inopes partitur fervor & algor,
Et nova mercandi fit nundina; frigus & aeſtus
Unaque paupertas ſatis eſt diviſa duobus.
Hac ſe veſte tamen tectum obtulit ipſe creator,
Martinique chlamys texit velamine Chriſtum:
Nulla Auguſtorum meruit hunc veſtis honorem,
Militis alba chlamys plus eſt, quam purpura regis;
Prima haec virtutum fuit arrha, & pignus amoris.
Poſt fera barbaries peteret cum Gallica clauſtra,
Ac prope Vangionum (c) premeret loca fervidus hoſtis,

Cauſa, cur is in Gallias venerit? Patria S. Martini. a

b

Martinus adhuc juvenis chlamydem partitur cum paupere, idque hyberno tempore.

Chriſtus ſe oſtendit Martino, hac parte chlamydis contectum.

Martinus, craſtino in praelio, prima acie pugnaturus, ex illo periculo divinitus eripitur. c

(a) Sozomenus de S. Martino ſcribens lib. 3. cap. 14., ait, Μαρτῖνος ἀπὸ Σαβαρίας τῆς Παννονίας ἐπίσημος ἦν τὸ γένος *Sabaria autem hodie, ut putant, oppidum eſt Hungariae* Szombatel, *dictum aliàs* Stain am Angern *in Comitatu Caſtriferrenſi Cluverius tamen exiſtimat, Sabariam antiquam olim extitiſſe, ubi hodie eſt caſtrum* Sarwar, *quod Germani* Rothenturn *appellant, tribus leucis infra praedictum oppidum, ad Confluentes Sabariae fluvii in Arrabonem.* Haec Cl. Ruin. in notis ad Greg. Tur. lib. 1. Hiſt. cap. 34.

(b) Edit. Ven. Cum undas *fortis fraeno glacieque* ligaſſet.

(c) Vangiones Germaniae populi erant, de quibus Caeſar, & Tacitus Ann. l. 12. c. 27. Conſtantius horum ſibi barbarorum auxilia adverſus Magnentium adiunxerat: nec tamen ab iis adjutus fuit. Ipſi deinde urbes, ac regiones, Romano ſubjectas Imperio, peragrantes devaſtabant, & in Galliam irruentes Argentoratum, Rotomagum, Tabernas, Saliſonem, Nemetas, Vangionas, & Maguntiacum ſibi ſubjecere: quos vicit, ac profligavit Julianus, Caeſar declaratus a Conſtantio: is, qui poſtea Auguſtus fuit. Lege Socratem lib. 3. Hiſt. Eccl. cap. 1. & Ammianum Marcel. lib. 16.

a Militiae (*a*) ſanctus cuncta emolumenta recuſat.
b Hic cum (*b*) Caeſareas fremuit Julianus in iras;
Imperat, ut clauſum teneat cuſtodia juſtum;
Ac veniente die primus properaret in agmen.
Quo tamen ante aciem ſacer ire fatetur inermis.
Venerat ergo dies belli, pacem expetit hoſtis,
Atque orante uno cecidit furor omnibus armis;
Innumeraſque acies ſolus ſine ſanguine vicit.

Idem cum in latrones incidisset, mox expoliandus, unum ex his Christo lucratur.

Hinc loca latronum incedens, ratus ire per Alpes,
Vinctis poſt tergum manibus, deductus ab uno (*c*),
c Tempore ſub mortis, hoſtis compendia tractans,
Credit latro Deum, dum praedicat iſte, colendum;
Et dare qui voluit mortem, capit ore ſalutem.
Ducitur ille ferox a religione ligatus,
Atque ſuus praedo Martini praeda fit ultro:
Quam bonus ille iſti! ſed plus pius hic fuit illi.
Servantur ſimul, ille fide, hic corpore vivens,
d Ambo valent, dum nemo cadit, ſic vivit (*d*) uterque.

Daemonem, ſub humana ſpecie, ſibi obvium fugat.

Hinc loca praeteriens pulcherrima Mediolani.
e Florea (*e*) rura terens, per amoena virecta viator,
Obvius occurrit vetus, & temerarius hoſtis;
f Mentitus ſpeciem humanae (*f*) ſub imagine formae,
Falſiloquax, pereunte fide, male doctus in arte,
g Quod (*g*) peteretur iter, quaerit: cui comminus ille
Huc properare refert, qua ſe Deus ire vocaret;
Cui ferus hoſtis ait, quocumque accedere * tentes,
Tecum pergo nocens, vota in contraria currens.
Voce prophetali ſanctus cui protinus infit:

* *Tendes*.

Eſt

(*a*) Cod. Vat. *ſtipendia emolumenta cuncta recuſat*. Martinus videlicet credebat ſibi vetitum, poſtquam Baptiſmo initiatus fuerat, ſumere arma, & decertare. Cui Julianus cum exprobraſſet metum craſtini praelii, Martinus, ſe ante primam aciem inermem conſtiturum affirmavit. Hinc Julianus vinciri hominem jubet, ne aufugeret, ac craſtino die in praelio, quo ipſe dixerat, loco pugnaturus collocaretur. Factum autem divinitus eſt, ut poſtero die hoſtes legatos miſerint, pacem poſtulaturi.

(*b*) Ibid. Hic *ſibi* Caeſareas.

(*c*) Martinus, cum in latrones incidiſſet, atque ex his unus ſecurim ejus cervici jam infligeret, retentus ab altero eſt. Inde uni exſpoliandus traditur, quem Martinus felicius lucratus eſt, ad Chriſtum convertens: ut narrat Sulp. in Vita S. Martini cap. 4.

(*d*) Edit. Ven. ſic *vicit* uterque.

(*e*) Ib. *Forte viamque* terens per amoena *vireta* viator.

(*f*) Edit. Ven. mentitus ſpeciem *humanam*.

(*g*) Ibid. *Qua* peteretur.

Est meus adjutor Dominus, mala nulla verebor,
Ne timeam timidum, timor est Deus, arma timentum,
Tutus in adversis gradior, rectore superno:
Insidiis via nulla patet sub tegmine divo.
Haec ait, & validi transfixus cuspide verbi,
Daemon abest; sic umbra fugit, quam Christus obumbrat.
Interea matrem (*a*) gentili errore resolvens,
Illa istum mundo, hic illam generavit Olympo, *a* Matrem suam ex Idololatra Christianam facit.
Decrepitamque senem sancto facit amne renasci,
Et meliore sinu generant (*b*) sua viscera matrem. *b*
Dogmaque, sacrilego quod fuderat Arrius ore,
Tempestate gravi, totum populaverat orbem,
Per magis (*c*) Illyricum male (*d*) naufraga lingua natabat. *c d*
Hinc quoque coeperunt nasci nova praelia justo,
Fortior ut fieret reparatis belliger armis;
Ad virtutis opus per multa pericula crescens.
Vir pius ergo sagax, fideique fidelis athleta,
Sparsa venena heresis reprimens, dum dimicat hostis (*e*), *e* Catholicum dogma propugnans adversus Arianos, male accipitur.
Suppliciis lacerus, flagris datus, urbe repulsus:
Nam patris ac geniti aequalem, vel flaminis (*f*) almi
Vim, genus, & specimen, virtutem, lumen, honorem,
Unum velle trium, sua per tormenta, fatetur. *f*
Dulcia membra viri per amara flagella cavantur,
Et Christi juvenem veterata piacula torquent:
Sed gravior (*g*) fit poena levis per nomen amantis.
  Et quia summus apex fidei, virtutis, honoris, *g* S Hilarii, Episcopi Pictaviensis, encomium
Hilarius famae radios jaculabat in orbem,
Rite Sacerdotis penetralia jura gubernans,
Buccina terribilis, tuba legis, praeco tonantis,
Pulchrior electro, ter cocto (*h*) ardentior auro, *h*
Largior Eridano, Rhodano torrentior amplo,
Uberior Nilo, generoso sparsior Histro:
Cordis inundantis docilis ructare fluenta,

(*a*) Martinus de industria (ut narrat Sulp.cap.4.) iter in Patriam susceperat, ut Parentes suos, adhuc Idololatriae superstitionibus deditos, Christiana religione imbueret.

(*b*) Edit. Ven. & meliore sinu ***vegetant***.

(*c*) Ibid. Perque ***mare Illyricum***.

(*d*) Cod. Vat. ***mala*** naufraga,

(*e*) Edit. Ven. dum dimicat ***hosti***.

(*f*) Cod. Vat. vel ***spiritus*** almi.

(*g*) Edit. Ven. sed ***gravis haec*** fit poena.

(*h*) Ibid. Ter ***certo*** ardentior.

a Fontibus ingenii sitientia (*a*) pectora rorans,
b Mens Evangelii (*b*) bis bini plena libelli,
Quatuor ore suo manans nova flumina mundo,
Ornatum Ecclesiae, pollens diadema coruscum,
In membris Christi capitis velut insula fulgens,
Pectore belligerans, adamantinus arte topazos;
Ad virtutis opus mens inconcussa palaestris,
Gemmifer eloquiis, radiantior ore lapillis:
Doctor Apostolicus, vacuans ratione sophistas,
Dogmate, luce, fide, informans virtute sequaces.
Is in exilium, Arianorum opera, pellitur. Hostibus hic quoniam gravis, insuperabilis esset,
c Ducitur exilio, quia longa silentia (*c*) tendit,
d Regis & auxilio petit hic (*d*) sua praemia miles.
Ejus abscessu Gallia vacillat, & Ariano cedit errori. Cujus in abscessu, errori vaga Gallia cedit,
Et regio titubat, tanta se turre movente.
Hoc ubi praepropere Martinus comperit inde,
e Constituit cellam (*e*) sub vertice Mediolani,
Expulit unde virum tum Auxentius, auctor iniquus.
f Hinc prius exul adit, qua Gallinaria (*f*) turget
Insula, frugis inops, pascens radicibus herbae,
Martino venenatae herbae nihil nocent comedenti. Ergo venenatum elleborum mox sumpsit ab ore:
Incipit inde mori, queis (*g*) vivere credidit escis.
g Sed prave (*h*) virus agens oratio sola fugavit,
h Et vivente viro intra se sua mortua mors est.

Rursus

(*a*) Male in Edit. Lugd. P.P. *sitientibus*.

(*b*) Cod. Vat. Mens *Evangelici*.

(*c*) Ib. *Qua* longa *Seleucia* tendit: quod plac.

(*d*) Ibid. Petit *hinc* sua praemia.

(*e*) Martinus scilicet, redux e Patria, cum reperisset Hilarium, Antistitem Pictaviensem, factione Arianorum, pulsum in exilium, venit Mediolanum; atque illic Monasterium extruxit. Sed ab Auxentio, Ariano Episcopo, inde exturbatus est. Sozomenus sic de eodem scribit l.3. c.14. *εἰς Μεδιολάνον ἐλθὼν καθ' ἑαυτὸν διέτριβεν. ὑπεχώρασέ τε ἔνθεν ἐπιβουλευόμενος παρὰ Αὐξεντίου τοῦ Ἐπισκόπου, οὐδὲ αὐτοῦ ὑγιῶς ἔχοντος περὶ τὴν πίστιν τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων.*

(*f*) Insulae Gallinariae situm, ac descriptionem habes apud eundem Sozom. lib.3. cap.14., ubi idem de Martino narrans, quod hic Fortunatus, ait: *καὶ ἐπί τινα χρόνον ῥίζαις βοτανῶν ἀρκούμενος, νῆσον ᾤκησεν, ἣν Γαλληναρίαν καλοῦσι. μικρὰ δὲ αὕτη, καὶ ἀοίκητος ἐν τῷ Τυῤῥηνικῷ Πελάγει κειμένη.*

Varro l.3. de re rustica c.9., & Columella lib.8 cap.2. tradunt a copia Gallinarum rusticarum, sive sylvaticarum, eo nomine fuisse appellatam. Varro sic de ea Insula: „ ab his Gallinis [sylvaticis] dicitur Insula „ Gallinaria appellata, quae est in mari „ Thusco, secundum Italiam contra mon- „ tes Ligusticos &c. „.

(*g*) Cod. Vatic. *quae* vivere credidit.

(*h*) Ed.Ven. sed *grave* virus agens: quod tenendum,

Rursus ut Hilario redeundi (a) est facta facultas, a
Excurrit properus sua (b) per vestigia justus. b
Excipit hic cupidum cupiens, & amator amantem,
Fitque Monasterium (c) Pictava comminus urbe. c
Jungitur inde sacro cathecumenus, ore docendus,
Atque absente viro, rapuit grave funus amicum.
En subito Martinus adest, qui defuit absens (d).
Ecce redit pietas, redit & simul arca (e) salutis.
Ergo ubi conspexit gelidum de febre cadaver,
Flet, gemit, accurrit, dolet, ejulat (f), uritur, angit, d
Conspiciensque (g) fidem, cella omnes jussit abire. e
Exclusitque foras foribus, sine teste relictus; f
Tunc super algentis corpus prosternitur ardens g
Judicis exactor, revomant ut Tartara functum.
Interea geminis spacio remorante sub horis,
Ecce redit facies, saliunt per membra vapores,
Stat rubor inde genis, oculos pupilla repingit;
Rursus & insertus renovat specularia visus,
Vena tumet rivis animato fonte cruoris.
Paulatim assurgit, fabrica titubante, columna:
Erigiturque jacens pariter domus (h), & suus hospes, h
Ipse iterum post se vivens idem auctor & haeres,
Qui redivivus, ait, se judicis ante tribunal,
Ductum damnandum, Martino orante, reductum.
Lupicini (i) demum celerans dum praeterit agrum, i
Com-

Monasterium Pictaviense extruit.

Cathecumenum emortuum revocat ad vitam.

Mortuum item, qui suspendio sibi intulerat necem, vitae restituit.

(a) Hilarius rursus ab Oriente, ubi exul degebat, in Galliam reverti jubetur, non quod absolutus, tanquam ab exilio revocaretur, sed quod Arianae factioni in Oriente multo incommodior, quam in Galliis deprehenderetur: ut refert Sulp. l.2. Hist. Martinus igitur cum Romam venisset, ut reversum ab Oriente Hilarium conveniret, atque reperisset inde profectum, ejus iter diligenter prosequutus, non multo post assequutus est: Idem Sulp. c.5. l. Vit. S. Martini.

(b) Cod. Vat. sua *post* vestigia.

(c) Hoc Monasterium, quod prope Pictavum extruxit S. Martinus, *Locociacum*, vulgo *Ligugé*, celebre jam miraculis erat tempore Gregor. Turon., ut ipse testatur l.4. de Mir. S. Martini cap.30. Distabat, ab urbe Pictaviensi quasi stadiis quadraginta; ut ibidem refert Greg. Turon.

(d) Ibid. Qui *fuerat* absens.

(e) Ibid. *Arra* salutis.

(f) Ibid. *Ululat*, uritur.

(g) Edit. Ven. *concipiensque* fidem: quod placet.

(h) Corpus scilicet, & hospes corporis, anima. Unde idem auctor, & haeres, quod redivivus id repeteret, quod testamento aliis legaverat.

(i) Lupicinus hic *vir honoratus* secundum *saeculum* nominatur a Sulp. Cuspinianus Commen. in Chron. Cassiodori, censet, hunc eundem esse qui consul fuit cum Joviuo sub Valentiniano Imper. an.370., de quo ait: „Lupicinus olim Magister Equitum „ fuit & Jovinus Magister armorum, ut „ Marcellinus tradit, adjuncti Valenti profe- „ cturo in Orientem &c.„

Comperit heu ! famulum crudeli funere raptum,
Elidendo suum fera per suspendia collum ;
Accessitque ubi sic mala pendula praeda jacebat,
* Hic. Expulit * hinc cunctos, solus solita arma requirens,
Incubuit super exanimis pallentia membra,
Et premit arca sacri, ne hunc deprimat arca sepulchri,
Mox tamen ore precem ut viventis misit in aurem,
Mors pede versa retro, praedam fugitiva reliquit,
Evomuitque vorax avida de fauce rapinam ;
Protinus exiliit lento conamine functi,
Jam levior se terra movens, animata calore ;
Languida colla levans, oculosque ex morte soporos
Vix reserans, gravido vigilantia lumina visu,
Mortis odore & adhuc remanente in naribus illis :
Sed praestante (*a*) manu totos simul erigit artus ;
Et stetit intrepidis membrorum machina plantis ;
Vivificatus enim, gressum meditando redivescens,
Reddidit obsequium vitae pro munere sancto,
Usque ad vestibulumque (*b*) domi illum ducere tendens,
Defunctum eripuit subito qui ex limine mortis,
Pro mercede manens, haec compensatio justo.
Gloria, Christe, tibi, facis haec qui mira per orbem.
Accidit ut Turonum praesul peteretur ad urbem,
Nec tamen educi posset de limine cellae ;
Ruritius (*c*) quidam, simulata febre jugalis,
Obtinet egressum Sancti ad vestigia supplex.
Urbibus (*d*) ex reliquis nova conciliabula currunt,
Laetificata simul sanctam se ferre rapinam.
Ne tamen effugiat, justum custodia vallat.
Interea paucis tunc obsistentibus, insons
Eligitur, trahitur, sacratur, & arce locatur ;
Aemulus unus erat, Defensor Episcopus, obstans,
Ne Martinus oves pastor curaret alendas.
Nec mora, judicio Domini lectore canente,

Ver-

Pia fraude e cella evocatur, ut Episcopus Turonensis renuntietur.

Omnium pene consensu fit Episcopus Turonensis.

(*a*) ***Praestante manu*** : scilicet ***Martini apprehensa dextera***, ut narrat Sulpicius, ***in pedes constitit***.

(*b*) Cod. Vat. usque ad ***vestibulum domus***.

(*c*) Ibid. ***Rusticius*** quidam.

(*d*) ***Urbibus ex reliquis &c.*** Scilicet cum Martinus creandus esset Episcopus Turonensis, Clerici, & Episcopi, qui Paroecias suas regebant, ad urbem Matricem, & principalem concurrebant, ut electioni interessent, ac subscriberent.

Versiculo (*a*) Psalmi, Defensor sponte notatur.
Ex ore infantum & lactentum perfice laudem,
Nunc defensorem qui sic bene destruis, inquit.
Mox fragor astra petit, clamor vagus atria complet,
Et docet ille favor de Defensore reatum,
Addictusque vir est, se judice, teste propheta.
Inde Monasterium (*b*) sibi condit rupe sub alta,
Vir Monachus (*c*) perstans in pontificatus honore.
Plurima conveniunt ubi sancta examina (*d*) fratrum.
Ergo aderat proprius locus, & celeberrimus olim,
Ampla vetustatis cum tempora transiluissent:
Martyris esse pium spargebat opinio cultum:
Quo sacer exorans tumulo salit umbra sepulchri (*e*),
Laeva ex parte loquens, meritis res ipsa sinistra:
Imperat ut nomen fateatur imago, vel actum,
Latronem se voce refert, pro crimine caesum;
Nil cum Martyribus se (*f*) participare beatis.
His quia palma manet, nam se mala poena teneret,
Omnibus auditur, Martino cernitur uni;
Ista superstitio tali sub sorte vetatur,
Sic altare (*g*) simul removetur, larva fugatur.
Post iter arripiens, comitatu relligioso
Exequiis (*h*) subito gentilibus obvius exit,

Dum

a

b Martinus, jam creatus Pontifex Turonensis, Monasterium sibi construit.

c Latronis umbram, qui Martyr superstitiose credebatur, ejusque tumulus colebatur a plebe, evocat: suaque crimina, ob quae plexus morte fuerat, cogit confiteri.

d

e

f

g Gentiles, funus agentes, facto crucis signo cogit consistere, torpore immisso, ac rursus dimittit, cum eos non sacrificium, sed exequias celebrare comperisset.

h

(*a*) Narrat Sulpitius, quod cum Lector, cui eo die legendi erat officium, interclusus a populo, adesse non potuisset, atque hinc perturbatio, ac tumultus esset exortus, unus ex his, qui aderant, Psalterium arripuit, & eo aperto, casu in eum Psalmi versiculum incidit: *ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem, propter inimicos tuos, ut destruas inimicum, & Defensorem*. Quod a populo pro bono omine acceptum est, quo repelleretur quidam nomine *Defensor*, Episcopus, qui opponebat sese, ne Martinus Episcopus Turonensis crearetur.

(*b*) Hoc Monasterium postea *Majus* appellatum est, ut refert Greg.Tur.l.10.Hist. cap.31. n.3. In eo Martinus exaedificavit Basilicam in honorem Ss. Petri & Pauli. Duobus fere passuum millibus aberat a Turonensi urbe, vasto, & deserto in loco, sub praecisa, & impendente rupe positum.

(*c*) Scilicet [ut de eodem scribit Sulpicius] Episcopus creatus nihil de pristinae vitae more, ac severitate remisit. Edit. Ven. legit: vir Monachus *praestans*.

(*d*) Octoginta discipuli illuc ad S. Martinum convenerant, inter quos multi nobilitate conspicui: e quibus deinde plures Episcopi facti sunt: ut habet Sulp. lib.1. cap.7.

(*e*) Cod. Vat. umbra *sepulchrum*.

(*f*) Ibid. *Sibi* participare.

(*g*) Ibid. Sic *altar pariter* removetur.

(*h*) Martinus videlicet iter faciens, cum funebrem pompam eminus spectasset, ac linteamina cadaveri imposita, vento inflata, ac volitantia, illam sibi suspicionem injecissent, quod sacrificium Gentilium

Dum putat inde vehi cultu ſimulachra prophano,
Pingit in adverſos ſignum crucis, illa cucurrit
Ante virum, ſua bella gerens, pietatis amica.
a Obvia turba riget, greſſuque extorpuit aegro (a),
Atque immota gradu, vertigine rapta rotatur.
Additur illud onus, deponunt colla cadaver,
Nec jam ferre valent, & mors in pondere creſcit,
Tunc ſacer inſpiciens opus hoc eſſe exequiarum,
Juſſit abire procul, digitis crucis arma repingens,
Unde ligavit iter, miſeratus & inde reſolvit,
Una eademque manu mandata per aëra mittens,
Hoc mirum faciens de ſuſpicione Sacerdos.

b Arbori cadenti ſupponit ſe, ejuſque ruinam alio avertit.

Protinus antiquum cupiens exurere (b) fanum,
Juſſit & acclivem propius ſuccidere pinum.
Obvia congreditur cui ruſtica concio pugnax,
Ne ſuccidatur, res nata, & debita flammis,
Proinde paciſcuntur hac lege excidere pinum:
Si Martinus eam valeat retinere ruentem,
Annuit hoc populus, hoc ſpondet ſponte Sacerdos.
Mollia ſubduntur rigido ſub ſtipite membra,
Et ſuſpectatur pini peritura ruina.
Interea rapidis ſonat icta bipennibus arbor,
Atque ſubincrepitans, caſura, cacumine nutat;
Paulatim inclinans jam victa ſecure ruebat,
Turbati Monachi ſpectant extrema magiſtri,
Credentes ramis transfigere viſcera juſti.
Vir tamen intrepidus perſtat, pinoque cadenti
Obtulit arma crucis, cumulans ſua bella triumphis;
Extimuit fugitiva virum repedabilis arbor,
Et ruitura procul ſuſpendit in aëra lapſum,
Excutiens, retro verſa, comas, ſine more caducum
Continuit ſaltum ſeſe per inania librans.
Contra naturam ſuccisa, & curva repugnans,
Mox petit illud iter, qua non ſua pondera torquent.

Hinc

lium ageretur, in quo ſimulacra, candidis linteis obtecta, circumferri ſolebant, facto crucis ſigno, turbam illam conſiſtere juſſit, quo eidem vertigo, & artuum rigor immiſſus eſt. Cum autem funus eſſe illud compeiſſet, rurſus facto Crucis ſigno, eandem liberavit, ac dimiſit.

(a) Ed. Ven. greſſuque extorpuit *aegra*.

(b) Hoc fanum dirutum, non incenſum a Martino, narrat Sulpicius.

Hinc ad ruriculas (*a*) vertigo infesta rotatur, a
In montem exiliens, vindex ut puniat hostes,
Resque parata neci, fuit ultro (*b*) facta saluti, b
Fit fragor in partes, Monachi per gaudia deslent.
Gentiles stupidi, nova per miracula, pallent,
* Judicio ligni est hominum mollita voluntas. * *Indicio.*
Expetit arma crucis conversa, errore * relicto (*c*), c
Et timor hic pini Martinum fecit amari, * *Repulso.*
Majorem generans fructum, cum decidit arbor.

Ex fano incenso egressam flammam, & vicinae domus incendium inferentem, quamvis reflante vento, alio reflectit.

Hinc jubet alterius succendere culmina fani,
Vicinamque domum cum flammea lingua voraret,
Viribus ardor agens, totis laxatus habenis,
Obvius ipse volat, qua tunc (*d*) globus igneus ibat, d
Scandens tecta domus; hic (*e*) verba precantia mittit, e
Mox tota in ventos revoluta incendia fervent,
Et contra Boream Vulcanius ardor anhelat.
Seditione movent elementa domestica rixas,
Adversis Zephyris videas pugnare favillas,
Hinc furor Australis premit, hinc velocibus alis
Flamma volans, Borinas mordebat in aëra pennas (*f*), f
Obluctata diu, tandemque evicta per auras,
Quas armare solent, fugiebant flamina flammas,
Conditione nova satis haec res mira per orbem.
Flabra timent ignem, timet ignis ligna vorare,
Atque avidae flammae sua nutrimenta pavescunt;
Paulatimque foci se languida lingua resorbet,
Urere qui solet, a se ipso consumitur ignis:
Martinique fides sine nubibus intulit imbres.

Aliud fanum, impetrato divinitus auxilio, evertit.

Rursus ut hinc aliud cuperet subvertere templum,
Rustica turba vetat divelli fana prophana:
Unde repulsus adit loca proxima, sed biduano
Contectus cinere, & fetis jejunia ducens,
Numinis auxilium ad templa imminuenda precatur.
Militiae Angelicae coram duo protinus adsunt,
Syderei proceres, hastas & scuta tenentes,.

(*a*) *Ruricolas*: Paganos scilicet, qui adversa ex parte, edito in loco, tanquam in tuto consliterant, eventum spectaturi! in quos arbor, veluti abrepta vortice, ruinam suam, & casum vertit.

(*b*) Cod. Vat. fuit *ultio* facta saluti.

(*c*) Ibid. Errore *repulso*.

(*d*) Ibid. *Quantum* globus igneus.

(*e*) Edit. Ven. *huic* verba precantia.

(*f*) Cod. Vat. in aera *pinnas*.

Comminus his ſanctum compellant vocibus ultro :
Praeſidiis, Martine, tuis delabimur aſtris,
Squallidus ipſe ſedes, ſed ſit tua cura tonantis;
Suffragiiſque tuis coeli fremit arduus axis,
Belliger & totis conſpirat Olympus in armis,
Ut coepta efficias, per nos tibi militat aether,
Mittimur à Domino gemini, tua caſtra regentes;
Hac pro parte duces, melior qua cauſa laborat.
Nunc, age, rumpe moras, neu ruſtica turba rebellet,
Arma miniſtra vides : noſtrum eſt ſuperare ſuperbos.
Irrue, ne trepides, ope noſtra, ad templa ruenda,
Nec titubare decet, ſavor eſt tibi numinis almi.
Tunc ſacer aggrediens properus diſſolvere templum,
a Idola (a) extinxit, fana exuit, obruit aras;
Totaque ſublimis jacuit ſub pulvere moles,
Ruſticitas inimica prius, favet ipſa ruinae,
Inſtat & excidio, quae defendebat iniquum,
b Idola ejiciens (b), numen confeſſa tonantis;
Uno eodemque ictu hoc reſpuit, eligit illud.
* Eduorum. * Vellit. c d Poſt * Heduorum (c) dum templum divellere * tentat (d),
Obſtant inculti cultores ruricolares,
Ne colerent melius, ſua ſi cultura periret;
Gladio appetitus ad necem, ſervatur, percuſſore ad terram ruente. Ex quibus audaci nixu (e) male fortior unus,
Aggreditur (f) gladio caput obtruncare ſacratum,
Cui nuda cervice pater ſeſe obtulit ultro.
e f Aſt ubi mente ferox totas collegerat iras,
Exacuens rabiem, ſed cordis acumine tonſus,
Acrius inſiliens totos ſuſpenderat artus :
Bis furor armatus juguli ruiturus in ictum,
Tam gravius feriens, quantum alte educitur enſis,
Aſtrictis capulo digitis, dum temperat ungues,
Noxius, horrifica meditatus vulnera dextra,
Mortis amicus, amans facinus, crudeliter auſus :
Jam ferro incumbens, capiti mucrone reducto,
Sternitur ipſe ſolo, qui ſic pendebat in ictum;

Ac

(a) Cod. Vat. Idola *comminuit*, fana *eruit*. Etiam Ven. Edit. habet fana *eruit*.
(b) Cod. Vat. Idola *projiciens*.
(c) *Eduorum*, ſive *Aeduorum* pagus dicitur a Sulpicio.
(d) Cod. Vat. *templum dum avellere vellet*.
(e) Ibid. Audaci *niſu*.
(f) Ibid. *Dum cuperet* gladio.

Ac resupinus (*a*) humi, qui pronior ibat in ausum, *a*
Mittit & ore precem, cum membra superba jacerent.
Justo stante cadens, quo credit stare, cadente,
Dum vice diversa stat inops, ruit ille superbus,
Rursus opus peragens, idola evertit: & ecce,
Vir quidam tractans Martini de nece, cultrum
Dum rapit, eripitur rapienda rapina rapaci,
Excussumque (*b*) fugit sine more volatile ferrum, *b*
Jam leviore via, neque post comparuit usquam,
Sic cultro ablato, manibus latro extitit insons;
Redditur & mitis, postquam fit nudus ab armis,
Nec furor ante animi periens, nisi tela perissent;
Invita haec pietas, quae perdidit, unde noceret.
Saepe beatus item, contradicentibus ipsis
Agricolis, praestante fide, se orante, jubebat,
Ut male culta suis caderent fera fana ministris;
Sic quoque pontificem soliti impugnare rebelles,
Dum templa evertunt, ipsi sunt arma beato,
Hostilique manu Martini bella geruntur.
Partibus atque suis alieno milite vincit.
Tunc (*c*) etiam fuerit curatio quanta patrono,
Quanta medelifero manavit gratia tactu, *c*
Laudibus in tantis muta est facundia mundi.
Quem cunctis vidisse fuit meruisse salutem,
Est satis ipse suus generosus (*d*) testis, & auctor. *d*
Qui quondam ingrediens Trevirorum moenia mitis,
Qua resoluta diu per viscera fluxa, rigebat
Turbida (*e*) paralysis, gelido languore, puella,
Flatibus extremis quasi jam de funere vivens, *e*
Cujus erant oculi, vigilis custodia mortis,
Funeris exequias reddentia lumina membris,
Solvere festinans animatae vincula carnis,
Spiritus arcano vix mobilis ibat anhelo,
Fine trahens dubio perituram naribus auram:
Pes, manus, ora, genae, recubabat imago sepultae,
Nec tumulata quidem, sed portio tota sepulchri,
Cujus amore pio patris exanimata senectus,

Item alio sibi necem intentante, cultro ex ejus manibus elapso, servatur incolumis.

Alia diruit fana, ad eadem evertenda ipsos idololatras convertens.

Aegrotos sanat.

Puellam paralysi vexatam, morti proximam sanat.

(*a*) Cod. Vat. Ac *resupinat humo*.
(*b*) Ibid. Excussumque *fuit*.
(*c*) Ibid. *Quin* etiam.
(*d*) Ibid. *Testis generosus*, & auctor.
(*e*) Edit. Ven. *Tabida* paralysis.

Dilacerata genis, niveis male compta capillis,
Cum impatiens ageret, nec adesset cura medellae,
Comperit ut sanctum advectum dignanter ad urbem,
Advolat inde senex vetulis juveniliter armis,
Impiger exiliens, cursu sua tempora vincens.

** l. Pontificem.*

a *Pontificum vallante choro, populoque frequente (a),
Irruit in medios clamoribus inverecundus;
Nam dolor insignis non respicit arma pudoris.
Corruit ergo senex sancti ad vestigia pronus,
Genua, manus, plantasque pro oscula mollia lambens.
Vix gemitu laxante, loqui sic incipit aeger:

Patris senis ad Martinum deprecatio.

Vir Martine Dei, populari nate saluti,
Vir cunctis bonitate parens, tibi suggero luctus,
b Nec miseri pereant lachrymae, pietatis amice (b).
Quem mea causa trahit, loca tam longinqua venire,
Ut labor iste viae tribuat compendia vitae,
Est mihi nata domi, decumbens vulnere morbi,
Exequiis vicina suis, sine sorte medelae.
Quae quondam incolumis stabat, mea sola voluptas,
Obsequiis intenta piis, placabilis, in qua
c Vita meam (c) haec mihi dulcis erat solando senectam.
Ecce perit, secumque trahit mea viscera leto,
d Caniciemque patris miseranda (d) in tartara ducit.
Ire sed ipse prior cuperem, si forte liceret.
Quaenam vita seni, vel quo mihi vota parenti,
Spe pereunte patris, cum nomine prolis ademptae?
Qua nubente viro, per dona futura nepotum,
Aridus in ramis poteram revirescere prolis;
Cum magis haec reputem praesentis damna salutis,
Me spectante, rapi natam mea lumina luci,
e Ordine deposito (e) melius cui causa placeret,
Ut senis illa patris oculorum clauderet orbes.
Unde sacer dignare avidam suspendere mortem,
Atque minister opis, rapiendae occurre puellae:
Si mora sit, mea causa perit, succurre duobus:
Nam me cura necat, si illi curatio cessat.

Qua

(a) Cod. Vat. populoque *fremente*.
(b) Edit. Ven. pietatis *amicae*.
(c) Cod. Vatic. vita *mihi haec* dulcis erat &c.
(d) Edit. Ven. Patris *miserandi*.
(e) Cod. Vat. ordine *disposito*.

Qua facer erubuit confusus voce facerdos,
Indignum fefe tali virtute miniftrum.
Sed pater inftabat, compellens vocibus iifdem:
Debitus infanis medicus venis, exere curas:
Sentiat adventum medici purgatio morbi.
His impulfus adit, qua laffa puella jacebat:
Turba aftante foris, faceret quid paftor ovili?
Hinc fua bella gerens, orator ad arma recurrit,
Sternens membra folo; fenfu fuper aftra reducto, a
Hinc ubi confurgens, faciem refpexit (a) alumnae,
Illico vox rediit, peregrinis aedibus hofpes.
Et rediviva fuae cecinerunt organa linguae; b
Paulatimque artus liquor ut penetravit Olivae (b),
Vivificata, pedum geminis ftetit arca columnis,
Et fundata fuo viguerunt culmina greffu.

Tetradii famulum, obfeffum a Daemone, liberat, atque una ipfum Tetradium Chrifto lucratur.

Poft quoque Tetradii famulus proconfulis expes,
Mancipium alterius fub hofpite daemone factus,
Dentibus ut rabies (c) alienis frenderet armis, c
Nec fua, fed hoftis fieret fe milite pugna:
Quem Dominus famulum fupplex purgare precatur,
Sed duci ad fanctum vetuit ferus hofpes, & hoftis.
Tetradius rurfus jufti veftigia lambens,
Supplicat ut pergant, ubi faevus latro latebat,
Sed facer ipfe domum gentilis adire recufat:
Spondet Tetradius humilis cum fafcibus altis,
Si eripiat hofti famulum, fe credere Chrifto.
Impofita ergo manu puero, fera larva recedit,
Et mala jucundum paftorem beftia fugit.
Tetradius pariter cathecumenus effe meretur,
Atque falutiferi baptifmatis amne novatur.
Sic puer & dominus maculis purgantur ademptis,
Ifte hoftis laqueis, erroribus ille folutis,
Ille carens animae poenis, hic carnis erinnis (d). d
Liber uterque manens gemino micuere triumpho:
Conditio famuli, libertas facta patroni;
Accipit ifte fidem, cum de illo perfidus exit.

Nec

(a) In Cod. Vat. faciem *confpexit* alumnae.

(b) Ibid Penetravit *olivi*. Scilicet oleum benedictum Martinus ori puellae infuderat, ut habet Sulpic. cap. 16.

(c) Ibid. Dentibus ut *rabiens*.

(d) Edit. Ven. hic carnis *erumnis*. Sed Cod. Vat. habet *erynnis*.

Item alium a Daemone obsessum liberat.

Nec longo spacio sub eodem tempore sanctus
Forte domum ingrediens, in limine substitit ipso,
Terribilem referens se cernere daemonis umbram,
Arreptoque coco vexat fera bellua praedam,
Dentibus armatis lacerans se, sive sodales;
Terga dabant socii, nec quisquam ire obvius audet,
Vix loca tuta fugae capientes praepete saltu,
Hoc satis esse suum, vel se subducere morsu.
Martius ergo chalybs, Martinus belliger armis,
Nec pede diffugit, nec sivit abire fugacem;
Pestem stare jubens: acuit qui fauce molares,
Cui digitos vir Sanctus in os cum mitteret, infit:
Si potes, ecce vora oblatam, lupe noxie, praedam.
Quam peteres alibi, datur ultro dentibus esca.
Quo dicto fauces geminae revocantur utrinque,
Ne violet digitos, suspendit bellua rictus,
Et manibus tangi timuit, qui dente voraret,
Qui dum intra obsessum poenis ageretur acerbis,
Nec tamen ob digitos exire per ora liceret,
Foeda ministerii, foedus, vestigia linquens.
a Sordibus (a) egreditur, qua sordibus est via fluxu,
b Tale iter arreptum sic te decet ire, viator.

Falsam de hostili incursione famam, arte Daemonum, per urbem dispersam, mendacii revincit.

Hinc cum barbariem sparsisset fama per urbem,
Proventumque (b) trucem crudelia semina ferrent,
Pastor adesse jubet quendam ex grege (c) daemonis (d), illi
c d Imperat, ut prodat, si nuncia vera vagarent,
Tortus ut ore reus, veluti sub judice missus,
Gressibus humanis advectus, larva fatetur:
Hanc famam in populos bisquino daemone fusam,
Ut cogente metu Martinus abiret ab urbe.
Barbara tempestas tranquilla lege quiescit,
Formidanda tibi nulla est irruptio gentis,
Nec causam armorum verearis, pacis amator.
Martino praesente, aditum fallacia perdit;
Mendax vera refert; & certum nuntiat error.

Insa-

(a) Cod. Vat. *fordidus* egreditur: quod tenendum.

(b) Fama nimirum percrebuerat Treveris, quod Barbari cum copiis irrumperent.

(c) Cod. Vat. *e grege Daemoniaco*.

(d) Sulpitius narrat, Daemonem, tortum a S. Martino, fuisse confessum, a sexdecim malis spiritibus rumorem illum confictum, ac disseminatum fuisse: quo cognito Urbs ad tranquillitatem revocata est.

Insatiata malis, quae sic fremit ore cruento,
Bestia, bella movens, revocavit munera pacis.
Inde Parisiacam sacer intrans concite portam,
Obviat in faciem leprosum versus euntem,
Qui sibi dispar erat, nec jam a se cognitus, ibat,
Vir maculis varius, cute nudus, vulnere tactus (*a*),
Tabe fluens, gressu aeger, inops visu, asper amictu,
Mente hebes, ore putris, lacerus pede, voce refrictus,
Induerat miserum peregrino tegmine pallor.
Improvisus enim hunc sanctus (*b*) sua ad oscula traxit:
Astringensque virum fuso medicamine laxat.
Nam simul ut tetigit benedictas ore salivas,
Effugit Unguiferum languoris sarcina tactum,
Mersa figura redit, faciem cutis advena vestit,
Ad speculum remeat peregrina fronte character,
Et deleta diu describitur (*c*) oris imago,
Virtutum quam celsa fides, ubi concite sancti
Pacis ab officio perierunt praelia morbi!
Complexu res dira fuit, languoris iniqui
Peste cadente, novam gesserunt oscula pugnam:
Inclyta religio Martini, cujus honore,
Foedera fida fides formosat (*d*), foeda fidelis.
Foelix religio, sancti pede, lumine, tactu
Illustris, lustrante viro loca, lustra, ligustra,
Urbes, rura, domus, templa, oppida, moenia, villas,
Quaeque viri insignis tam insignia signa mereris,
Cujus ab ore sacro, magnalia caetera vincens,
Leprosi ad curam Jordanis in oscula fluxit,
Et fontem fluidae maculae lavat unda salivae.

Leprosum osculo mundum reddit.

(*a*) Edit. Ven. vulnere *tectus*.
(*b*) Cod. Vat. *sanctus ad oscula*.
(*c*) Cod. Vat. & Ven. Edit. *rescribitur* oris imago: quod seq.
(*d*) Ven. Edit. *formam dat* foeda.

VE-

Missa beata viri restrinxit epistola febrem,
Quae super imposita charta recubante puella,
Mox sudoris aquas ubi littera sicca rigavit,
Febris ab internis extracta est arida membris,
Axe serenato madidans sine vellere nimbi,
Rore atramenti restincta est flamma camini:
Israëlitarum veluti Moysiticus alter,
Ne vapor excutiat (*a*), protendit pagina nubem. *a*
Quam mirum artificem dantem per scripta salutem!
Sic operabatur praesens, ubi noverat (*b*) ipse. *b*
Quae patre ab Arborio Martino offertur opimo,
Consecranda (*c*) manu, qua salvificata sit ipsa. *c*
Quam bene bis sanam cum virginitate puellam,
Reddit (*d*) ipse patri proprio pater ille superno? *d*
Sic meruit geminam, solo curante, medellam,
Dum charam sobolem morti subduxit utraeque.
Paulinique (*e*) oculum tetra caligine mersum, *e*
Impositis manibus, radius penetravit acutus,
Atque serena dies, detersa nube, refulsit,
Lumen & emicuit facies non lusca gemellum;
Martini digitis oleo manante lucernae,
Cuncta salutifero superans collyria tactu.
Ipse etiam casu scalarum vertice lapsus,
Dinumeransque cadendo gradus, capite, ore relisus,
Attritus membris, descendens saltibus amplis,
Multorum medicus, quamplurima vulnera portans,
Dum cellae recubat graviter sub nocte sopora,
Pervigilis Domini venit Angelus aëre fusus,
Ulcera quaeque viri tractans, dum singula palpat,
Tangens membra manu, solidat vestigia gressu,
Excutiturque lues, fugitivo tabida saltu,
Et sudibus laceros rediit cutis una per artus,
Crastinus incolumi processit corpore comptus:
Angelicamque fidem testes praesentia fecit.

Eadem a Patre offertur S. Martino, Deo consecranda.

Paulinum aegrum oculis, oleo sanat.

Martinus lapsus per scalas, & inde toto corpore attritus, noctu ab Angelo sanatur.

(*a*) Ibid. Ne vapor *excruciet*.
(*b*) Cod. Vat. ubi *non erat* ipse.
(*c*) Edit. Ven. *considerancda* manu.
(*d*) Cod. Vat. *reddidit iste* patri.
(*e*) Erat hic Paulinus vir Consularis, ac postea Nolanus Episcopus, amicissimus S. Martini: quem hic, amplum patrimonium relinquentem pro Christo, atque ei se, ac sua omnia devoventem, solebat discipulis, tanquam egregiae pietatis exemplum, proponere.

Nec perferre pium longinqua flagella decebat,
Quando flagellari graviter non pertulit ullum.

A Maximo Augusto ad convivium invitatur.

Praetereunda mihi neque sunt haec maxima rerum.
a Maximus (a) Augustus, nece regis, maximus armis,
b Imperium nactus (b), civili clade superbus,
Dum regit insolitas fraenorum infraenus habenas:
Pontificum cui tunc adulatio laxa favebat,
c Principis & nutu, cleri cum (c) circulus ibat,
Martino veniente, tamen rex ipse precatus,
Ut sanctum ad mensam habeat: qui saepe repulsus,
Tandem promeruit fieri conviva beati.
Imperio plaudente simul sedet, urbe favente,
Convivam coeli quod terrena excipit aula.
d Conveniunt proceres (d), praefectus, consul, honores,
Certatim acciti, regalia festa colentes,
Principe postposito miraturi acta sacrati.
Augusti obsequiis fremit undique concitus orbis:

Regii convivii magnificentia.

Divitias pariter producens, delitiasque,
e Quas habet Indus, Arabs, Geta, Thrax, (e) Persa, Apher, Hiberus:
Quod fert meridies, arctos, occasus, & ortus,
Quod Boreas, Aquilo, Libs, Circius, Auster, & Eurus.
Quod Geon & Phison, Tigris, Euphratesque redundant,
f Rhenus, Arar (f), Rhodanus, Tibris, Padus, Hister, Orontes,
Quod mare, terra, polus, pisce, alite, fruge ministrat,
Emblema, gemma, lapis, toreumata, thura, falerna,
g Gazaque, Creta, Samos, Cyprus, Colophona, Sareptis (g),
Lucida

(a) Maximus hie, Gratiano Imp. occiso, a militibus proclamatus Augustus, postea a Theodosio, & Valentiniano victus est, ac tertio ab Aquileja lapide capite plexus fuit an. 388. 6. Kal. Septemb.

(b) Cod. Vat. Imperio *indeptus*:

(c) Edit. Ven. cleri *tunc* circulus ibat: quod tenendum.

(d) Sulpicius recenset his verbis eos, qui ad regiam mensam sedebant: *convivae aderant veluti ad diem festum evocati, summi, atque illustres viri, praefectus, idemque Consul Evodius: vir quo nihil unquam justius fuit; Comites duo, summa potestate praediti, Frater Regis, & Patruus.*

(e) In Ven. Edit Geta *trux*.

(f) Ibid. Rhenus, *Atax*: item in Cod. Vat.

(g) Sidonius etiam Sarepten vini feracem, ostendit scribens ad Ommatium car. 17., his versibus:

Vina mibi non sunt Gazetica, Chia, Falerna,
Quaeque Sarepteno palmite missa bibas.

Quem ad locum Sirmondus, *Gazetum vinum Isidoro*, inquit, *e regione, unde defertur, hoc est a Gaza Palestinae, ut Sareptanum a Sarepta Sidoniorum, quod* Σερεφθινον οινον *appellat Alexander Trallianus. Utrumque celebrant Corippus lib.* III, *& Fortunatus l.* IV. *(lege 2.) de vita S. Martini. Gazetum vero Greg. Tur. de gloria Conf.* 65., *& Senator* 12. *Variar.* 12.

Lucida perſpicuis certantia vina lapillis (*a*), *a*
Vix diſcernendis Chryſtallina pocula potis,
Inde calix niveus variat per vina colores,
Hinc mentita bibunt, patera fucante, falerna,
Hinc abacum picto bombycina flore decorant,
Arte laborata, vel qualia penſat aragne (*b*); *b*
Serica purpureis ſternuntur vellera villis (*c*), *c*
Inlita (*d*) blatta toris, aurumque intermicat oſtro. *d*
Totaque permixtis radiant velamina gemmis.
Inde pari pariter rutilant aetate miniſtri,
In cunctis varius habitus, nitor omnibus unus,
Quod valet ore loqui, potuit ſub principe ferri.
Ordine Caeſareo, Martino haec pompa paratur,
Qui modicis contentus erat, ſatiandus in uno.
Accubat interea princeps, ſimul ordo, ſenatus.
Presbyter inde toro veneranda adclinat (*e*) in ulna. *e*
At juxta regem ſella ſacer aſſidet arcta (*f*): *f*
Porrigit hinc regi mox pocula prima miniſter:
Qui ſancto jubet ante dari, quo poſſit ab ipſo
Auguſtus calicem excipere, & potare ſecundus.
Martinus patera oblata ut bibit ore parumper,
Divino ſitiens potius ſe fonte rigari,
Principe poſtpoſito, partem libaminis imam (*g*),
Presbytero tribuit, * noſcens (*h*) quod dignior eſſet.
Miratur princeps, proceres, conviva, miniſtri,
Judicioque (*i*) ſuo ſe penſavere minores, *g*
Illico percurrit res geſta, palatia complens, *h*
Hoc, quod apud ſanctum fuit ordine presbyteratus (*k*). *i*
Auguſtus conviva minor, vox una per urbem *k*
Martinum feciſſe canit, ſub principis ora,
Judicis in minimi menſa quod nemo valeret.
Erubuitque aliud hinc dicere turba, ſatelles.
Si quid enim voluit pro ſupplice forte precari,
Induperatori Martinus & imperat ipſi.

Maximus oblatum ſibi poculum jubet porrigi Martino, ut ipſe deinde poſt Martinum ſecundus biberet. At Martinus vicino Presbytero poculum propinat, antequam reddat Regi.
* *Sciens*.

Ggg 2 Qui

(*a*) In Ven. Edit. certantia vina *libellis*.
(*b*) Ibid. Penſat *Aragus*: corrupte.
(*c*) In Cod. Vat. vellera, *velis*.
(*d*) In Ven. Edit. deeſt hic verſus: *inlita* &c.
(*e*) Ibid. Veneranda *acclivis* in ulna.
(*f*) Ibid. Sacer aſſidet *alta*.
(*g*) Ibid. Partem libaminis *unam*.
(*h*) In Cod. Vat. *ſciens* quod dignior.
(*i*) Ibid. *indicioque* ſuo.
(*k*) Ibid. & in Ven. Edit. ordine *presbyterali*.

Qui tamen Augusto praedixit sorte futura,

Martinus praenuntiat Maximo futuram ejus fortunam, & calamitatem.

Prospera, quae meteret, quae mox contraria ferret.
Motibus Italiae pugnante Valentiniano (*a*),
Maximus ut cecidit, post bella secunda, tyrannus;
Qui grave succubuit Aquileja protinus urbe,
Martini dictis & verbo libra pependit.

Angelorum praesentia, & alloquiis fruitur.

Coetibus Angelicis visus saepe, atque locutus
Miscuit humanas turmis coelestibus aures,
Voce salutatus, vel nutibus ipse salutans
Aligeros proceres, tenuata per aëra lapsos,
Mitibus alloquiis ageret quid saepe * moverent (*b*),
* Quid coelo expeterent, terrena sede, parentem,
Et consanguineum quasi longa in saecula civem,
Voce (*c*) requirentes, & amore perenne vocantes,
Quid faceret terris anima haec tam libera culpis?
Ut subeat coelis peregrinus, & hospes ab arvis.

* *Moverem.*
* *f. Qui.*

Idem Daemonibus invisus, a quibus saepe probris appetebatur.

Daemonicas etiam species, falsasque figuras,
Quaslibet in formas se verteret inficiator,
Perspicuas habuit penetralis acumine visus:
Martinique oculos neque falsa fefellit imago,
Nam quamvis varia tegeretur larva figura,
Sancto nuda fuit, cum non se absconderet umbra.
Et quod (*d*) a perfidiis illusio nulla valebat,
Prensus in arte ferox, jaculabat probra beatum (*e*):
Et cum fraus cessat, hostis convitia jactat.

Daemonis opera, taurus mercenarium Martini quendam cornu confodit.

Tempore nam quodam cornu bovis ecce cruentum (*f*)
Ipse cruentus (*g*) habens, infert ad tecta sacrati (*h*),
Irruit in cellam, causamque exponit iniquam:

Quo

(*a*) Valentinianus scilicet, adventu Maximi cognito, e Mediolano profugiens, in Illyricum se contulerat, Theodosii auxilium imploraturus. Idem postea una cum Theodosii copiis Maximum superavit.

(*b*) Cod. Vat. & Ven. Edit. saepe *monerent*.

(*c*) Ven. Edit. voce requirentes, *junctique & amore perenni*.

(*d*) Cod. Vat. Et *quia* a perfidis. Edit. Ven *cumque malignantis* illusio.

(*e*) Edit. Ven. probra *beato*: quod tenendum.

(*f*) Cod. Vat. ecce *cruento*. Edit. Ven. *ense cruento*.

(*g*) Bos scilicet, a Daemone incitus, bubulcum hominem cornu ferierat: quod versibus Paulinus exprimens, Martinum sic loquentem inducit:

Haec fors arma dedit, telum hoc violentus adegit,
Obsequium pecudis vincens, sed crimine nostro:

& ipse Fortunatus paulo post exprimit.

(*h*) Edit. Ven. ad tecta *beati*.

Quo virtus, Martine, tua eſt? Hoc aſpicis, inquit,
Unum namque tuum nuper hac caede peremi,
Et mihi praeda jacet, pecuali (*a*) capta miniſtro, a
Injunctumque nefas ſceleris bos armiger implet.
Damno creſco tuo, congaudens ubere fletu.
Protinus his dictis fratres ſacer advocat omnes,
Et pater ore refert, quicquid ferus indicat hoſtis.
Sollicitus, ne quid lupus abripuiſſet ovili.
Perquirunt ſocios monachi, numerumque recenſent:
Sed grege de niveo modicus neque defuit agnus.
Conductus mercede tamen deeſt ruſticus unus:
Ligna trahenda focis nemorum vectore bubulco,
Quo propero jubet ire gradu, cauſamque requirit,
Semianimum inveniunt miſſi, ſuprema gementem,
Indicat atque necem, dum adhuc ſuper halitus errat,
Quod ſua laxato taurus foret inguina cornu,
Explicataque (*b*) fide, vitam cum voce reliquit. b
Nec Sanctum hoc errare facit, quod fecerat error.

Daemonem ſub varia Idolorum ſpecie ſibi apparentem, crucis ſigno fugat.

Additur hinc etiam rerum mirabilis ordo,
Mille nocendi artes dum perfidus exerit hoſtis,
Nunc Jovis in faciem, nunc ſe mentitus Anubem,
Saepe habitu Veneris, ſaepiſſime fronte Minervae:
Sedulus inſidiis ſancto ſua feria rumpens,
Diverſis formis, ut terror creſceret, offert;
Et * varius generet, ſpecie variante, timorem, * l. *Varium*.
Qui virtute nequit, ſuperatus ut arte rebellet.
Sed tamen intrepidus perſiſtit, inania temnens,
Semper in adverſos (*c*) jaculans crucis arma beatus, c
Belliger hoc clypeo hoſtilia tela reſidens,
Qua penetrante acie, ſe machina falſa reſolvit.
Saepe etiam in ſanctum vacuos acuere tumultus
Inficiatores, falſo minitante flagello.

Eundem, nullam veniam poſt Baptiſmi lavacrum peccantibus ſupereſſe praetendentem, confutat.

Sed fremitus fragilis per inania cymbala tinnit,
Oppoſitiſque minis interritus ipſe reſiſtit,
Nec fundata decet contra evacuata moveri.
Hinc quoque letiferi ſuffuſus felle veneni,
Perfidus, horribilis, trux, lubricus, invidus anguis,

Ore

(*a*) Ibid. *Pecorali* capta.
(*b*) Ibid. *Explicitaque* fide: quod tenendum.
(*c*) Ibid. Semper in *adverſis*.

Ore cruentatus Martinum provocat armis:
Cur habeat monachos, onerofo crimine preffos?
Cur maculofa cohors habitet pia fepta magiftri?
Ne rea turba malis violet confortia jufti:
a Morbida neu reliquos vitii contagia fricent (a),
Qui male polluerint lavacri venerabilis undam,
Ac fua perdiderint baptifmata crimine merfi,
Nec via fit veniae, periit quibus orbita lapfis,
Cum femel in foveam vix eft revocare ruentem,
Ac neque reftitui vaftato in corpore florem;
Nec redeat miferis ultra indulgentia Chrifti.
Tunc Martinus ait haec contra daemonis iram:
b Perfide, decipiens (b), quia non tua commoda cernis;
c Hoftis inique tibi, tibi jam (c) noxa pereunte,
Si nunc poeniteas, fi nunc refipifcere velles,
Praecipitare animas ut jam per crimina nolles,
Nec tua faevirent alienae tela ruinae,
Errorefque tuos damnares, ultime judex,
De pietate Dei fidens, promittere poffim,
Ut tibi tam mifero mifereri Chriftus haberet,
Et cito donaret fcelerata piacula culpae.
Chrifti Redemptio, & ejus vis. Ob hoc arce poli defcendit ad arva redemptor;
Perdita ut eriperet, peritura nec ipfa perirent,
Immaculatus enim maculas detergere venit,
Vulneribufque fuis curaret ut ulcera mundi.
d Funeris ordo fui, noftrae fuit arra (d) falutis:
Sputa, flagella, chlamys, fel, acetum, lancea, clavi,
Crux pia, mors, tumulus, lapis, inferus, umbra, tyrannus:
Victa fimul triduo premit, & redit auctor ad aftra,
Defcenfufque fuus, meus eft afcenfus in altum,
Nec peccatoris mortem magis eligit ultor:
Quando fuis poenis nobis dedit arma falutis.
Sic pius indomitam peftem manfuefcere tentat,
Promifitque lupo bona paftor ovilia reddi.
* Referantur. Quantomagis homini * referari praemia Chrifti,
Propter quem ipfe Deus homo fit, jacet, atque refurgit?
O pie-

(a) Ibid. In Edit. Ven. Contagia *foedent.*
(b) Ibid. Perfide *defpiciens*.
(c) Ibid. Hoftis inique tibi, *tibi noxie te pereunte*.
(d) Ibid. Fuit *arca* falutis.

O pietas & celsa fides, praesumptio dulcis, Martini charitas.
Quae promittit opem deceptori, & perituro!
Explicuit votum, si non valet ire juvandum,
Cui minus in posse est, satis est ostendere velle:
Nam totum impendit, qui non abscondit amorem.
Hinc Clarus (a), placidus adolescens moribus, expers, a
Martinum amplectens patrem, & sua cuncta relinquens,
Tempore quique brevi micuit virtute, fideque,
Cum prope (b) Pontificem habitacula constituisset, b
Ac sua complures peterent consortia fratres,
Huic se tunc monachus socians Anatolius addit:
In commune prius humilis censura, sodalis,
Qui rudis ingenii, versuto illusus ab hoste,
Post ait, ad sese quod coelitus Angelus iret, Anatolii cujusdam, error, a Daemone decepti.
Ac reserare sibi mysteria clausa tonantis,
Et cito sydерea volitent sua nuncia penna,
Atque remissa viri responsio nubila tangat,
Inter se & Dominum memorans iter esse propinquum,
Ac sibi contigui jactat confinia coeli,
Se secreta Dei * noscendo (c) jam esse prophetam. c * Sciendo.
Sed Clarum, ut credat, nec opinio falsa movebat.
Tunc sine more furens Anatolius asserit audax,
Quo sibi de coelo dominus transmittat amictum.
Induat & vestem delatam nocte silenti,
Ut signis stupeant, cujus modo verba cavillant.
Elevat hinc (d) varium monachorum turba tumultum, d
Et suspensa tenet spectatio vana sodales.
Interea medias quasi nox transcurrerat horas,
Et rota flexa aequo gyrabat cardine metam:
Fit subito strepitus, quatitur locus, arma moventur:
Et concussa simul vario fremit aula susurro,
Murmure raucisono frangente lepore loquelas.

Cre-

(a) Hic Clarus a Sulpicio refertur nobilissimo e genere fuisse, cap.25. Vitae S.Martini: isque postea Sacerdos initiatus omnibus virtutibus in Monasterio enituit.

(b) Non longe scilicet a Martini Monasterio (ut ibidem narrat Sulpicius) tabernaculum suum, sive cellam Clarus constituerat: quod fere moris erat veteribus Monasteriis, ut cellis hac illac dispersis coalescerent: uti legitur in vita S. Antonii c.10. n.58. *erant in monte Monasteria, tanquam tabernacula*: quod item de aliis Aegypti Monasteriis fuisse legitur apud Hier. epistola 108., quae est Praef. in translationem Regularum Ss.Pachomii, Theodori, & Oresiesis.

(c) Cod. Vat. Dei *sciendo*.

(d) Edit. Ven. elevat *huic* varium.

Credas pugnaces volitare per aſtra phalanges,
Et videas rapidas diſcurrere turbine turmas.
Hic ubi concuſſis redierunt ocia turbis,
Motaque tempeſtas tranquilla ſilentia ſumpſit,
Advocat ex Monachis confeſtim Anatolius unum,
Falſa veſtis ſpecies, ſimulata arte Daemonis, S. Martini opera evaneſcit.
Cominus & tunicam oſtentat jactantior albam,
Qui vacuo tumidus falſo umbrabatur honore,
Candidus exuviis, ſed nigri daemonis arte.
Inde ciet reliquos, occurrit Clarus & ipſe,
Palpat mollitiem veſtis candore nivali,
Serica confingunt tenuato ſtamina filo,
a Nec contacta manu diſcerni (*a*) vellera poſſunt.
Ducitur interea monachis nox pervigil hymnis,
Et compacta choris Davidica canna reſultat,
Ut coram altithronus velamina viſa revelet.
b Jam (*b*) ſpumabat equis aurorae auriga rubores,
Sol quoque lucifluas circumflectebat habenas,
Atque renata dies revocabat in arva labores,
Mox Clarus monachum Martino oſtendere tendit,
Noſcens pontificem phantaſmata nulla latere.
Cum ſancti ante oculos vario fuit una figura,
Decipulamque ſuam deceptor perdit in illum.
Coeperat his demens Anatolius ergo reniti,
* *Occurrat.* Interdicta ſibi Martini * occurrere (*c*) ovili,
c Dum tamen invitis traheretur paſſibus haerens,
Tegmina falſiloqui vaneſcunt alba nigelli,
Et male deſtituunt monachum vaga pallia nudum;
Nec ſtat imagineis ſimulatilis umbra figuris,
Territa Martini ſic nomine larva refugit.
Hoſtis iners majora ſuis dehinc viribus audens,
Perfidus & totiens eliſus, nec ſibi credens,
d Debilis arma movens, & degener (*d*) ardua tentans,
Ut ſua laus fieret vel ſollicitaſſe potentem,
Creſceret & titulis, fortem pulſaſſe ſagittis:
e Denique cum ſanctus recubaret in aggere (*e*) fuſus,

In-

(*a*) Ibid. in Ven. Edit. manu *diſſolvi*.
(*b*) Ibid. *Et jam ſpumat* equis.
(*c*) Cod. Vat. *occurrat* ovili.
(*d*) Ibid. Et *degenera* ardua.
(*e*) Sulpicius narrat c. 26., Diabolum hac ſe forma oſtendiſſe Martino, dum is in cellula oraret. Aggeris itaque nomine, venit forte aggeſta humus, vel palea, ſuper quam ſtratus precabatur.

Diabolum, ementientem se Christum esse, Martinus fraudis, & mendacii convincit.

Insinuando preces Domino pro plebe sacerdos,
Constitit ante oculos deformis forma rebellis,
Sulphurea sub luce micans radiatilis (*a*) umbra, a
Lumine mentito tenebrosus, & atra vorago;
Fulgidus exuviis, regali veste satelles,
Tectus bracteolis, vacuo diademate pulcher;
Ordine gemmarum numerosa (*b*) luce coruscus, b
Falsa veste potens; cui calceus illitus auro,
Latior & tumido jactans se pompa triumpho,
Cujus ad aspectum sanctus habet ora (*c*) repressa, c
Mutuaque ambo diu tenuere silentia fastu;
Mirans ille virum, dum despicit iste superbum.
Quem prior alloquitur reus, & temerarius hostis:
Quae dudum, Martine, cupis penetrante precatu,
Jam pia vota tenes: ego sum tua gloria Christus,
Exigis, ut veniam validos recreare labores, d
Et sudata tuis ut soler bella * triumphis (*d*)? * Tryphatis.
Debita militiae dare oportet munera regem,
Descensurus enim ad terras huc dirigo gressum,
Ut tua sollicitis requiescant pectora curis.
Hic (*e*) sacer intrepidus, nolens responsa referre, e
Despicit, & reticet, tractat, neque verba relaxat.
Mens solidata manens, rimans alta, atque profunda,
Cardine nec tremulo, vento neque flante rotatur.
Lubricus hinc repetit mordacia sibila serpens:
Credere quid dubitas, proprio quod lumine cernis (*f*)? f
En ego sum Christus, tecum qui confero voces,
Et loquor haec secreta palam dignando futura.
Nec de me trepides, testis mihi fulgida lux est,
Spiritus ut verax Martini ignivit acumen,
Ac patefecit iter, ne clausa venena laterent,
Hostis & anguinei posset discernere fraudem,
Libertate potens, sanctis sermonibus inquit:
Non ita se Dominus venturum dixit in orbem, Qualis Christus venturus sit?

(*a*) In vulgatis libris, *radiantius* legitur pro *radiatilis*. Haec postrema dictio familiaris Fortunato, ut animadvertit Brovv. sicuti & *lymphatilis*, *furiatilis* &c.
(*b*) Edit. Ven. *memorosa* luce coruscus.
(*c*) Ibid. in Ven. Edit. Sanctus *bebet ore represso*.
(*d*) Cod. Vat. bella *trophatis*.
(*e*) Edit. Ven. *His* sacer.
(*f*) Edit. Ven. & Cod. Vat. lumine *cernas*.

Se neque purpureum, nec sic diademate fultum,
Pandit Apostolicis, voce insinuante, columnis,
* Carnali. Cum sua * carnalis raperetur ad astra figura,
* Pennas. Atque piis plantis straverunt flamina * pennas,
Cum pede pressa sacro servirent aëra regi,
Angelicis vectus manibus, celer aethera calcans,
Ingrediens teneras, neque frangens gressibus auras,
Pendula planta volans cum nubila finderet intrans,
* Aula. Remige pennigero qua non facit * ala sigillum (*a*),
a Cum Galilaeis tunc spectantibus Angelus astans,
Sic ait: altithronum rediturum, qualiter ire (*b*)
b * Coelumque. Vidistis, * coetumque supra vestigia ferre.
Unde probanda probo, reprobo reprobantia probra,
Non sunt signa mei regis, sed castra tyranni.
Ast ego transfixas clavis nisi videro palmas,
Atque beata crucis tum stigmata carne gerentem,
c Ac latus, effossas (*c*) trajecto missile costas,
Unde cruentati pariunt baptismata rivi,
Et sacra purpureo maculas lavat unda fluento;
Quae dedit in precio generosa talenta redemptor;
d Inde (*d*) Crucis trutina, precii nummismata pensans,
Totum auctor redimens thesauro corporis orbem,
Cum gemma una fuit, quae cuncta in vasa valeret,
Hac nisi veste tegi videam, qua pertulit author,
Indicio sine hoc Christum venisse negabo.
e Nam decet, ut victor doceat per signa triumphum (*e*),
Plagaque fixa potest laude accumulare trophaei.
* Verbi. Mox inimicus iners, vibratus verbere * vitae (*f*),
f Pestifer aërius tenuata per aëra (*g*) lapsus,
g In propriam speciem rediens, ad inane solutus,
Effugit ex oculis liquidas quasi fumus in auras,

Et

(*a*) Hic videtur innuere, alam, nullo sui vestigio impresso, aerem secare, juxta quod superius dixerat:

Ingrediens teneras, neque frangens gressibus auras.

(*b*) Edit. Ven. qualiter *iret*.

(*c*) *Prisci libri*, ait Brovverus, *suggerunt hanc lectionem*, (quam & Cod. Vat. habet): *Vulgati vero sic efferunt:*

Ac latus, & fossas truculento milite costas:

quam lectionem & Ven. Edit. tenet.

(*d*) Cod. Vat., & Ven. Edit. *inque* crucis.

(*e*) Cod. Vat. per signa *triumpho*.

(*f*) Ibid. Verbere *verbi*.

(*g*) Ibid. per *aethera* lapsus.

Et levis umbriferae (*a*) volitavit imago figurae, a
Visibus exclusus, cellam pedore (*b*) cruminans, b
Agnitus indiciis, sua per vestigia sordens,
Et foetore sibi comitante satellite fugit:
Martinique fidem neque fulgida forma fefellit,
Nec radium mentis delusit splendor inanis,
Luce superfusa, qua se nox tetra tegebat.
Nunquid non poterat humilis superare superbum?
Aut non dejiceret tam mente benignus iniquum?
* Pacificis armis, doctus domitare rebelles, * *Pacificus*.
Cujus dulcis erat favor & honor altus amoris,
Non solum abluere (*c*) alterius, sed lambere plantas, Martini humanitas erga hospites.
Hospitis atque novi vestigia tergere lingua.
Semper aquam manibus tribuens venientibus ipse, c
Coelestis cupiens homini servire minister,
Et manus alma pedes de peccatore (*d*) luebat: d
Cum sua porrigeret vel fimbria tacta salutem.
Qui illecebras mundi fugiendas instituebat,
Et saeclo sua lucra dari, nil quaerere terris, Monita, & instituta.
Ut censum fugeret, qui ascendere vellet olympum,
Ut grave pondus agri, vel nummi *nullus haberet, * *Nullum*.
Nec retineret opes, qui coelo occurreret haeres,
Namque onus ascensum vetat, & descendere praestat,
Imum versa trahunt, nec in altum pondera ducunt,
In montem gradiens titubat sub fasce columna,
Deficit & fragilis valido sub pondere planta:
Mergit in undosum cumulatam sarcina proram,
Ut petat ad portum, rerum facit emptica jactum.
Qui pater illustris Paulini gesta beabat,
Floruit Italiae quo post antistite Nola, Elogium S. Paulini Nolani antistitis.
Qua regio Campana sedet rectore supremo (*e*); e

Hhh 2 Di-

(*a*) In Cod. Vat. *Umbriferam*... imago *figuram*.

(*b*) *MSS. libri* (ait Brovverus) *sic finiere versum*: pedore cruminans. *Sacculi quippe genus apud Plautum est crumina: unde cruminare prisci festive traxerunt ad eam corporis partem, qua operari naturae solemus*. An forte hoc loco *cruminare* idem valet, ac replere, sicuti in crumenam, aut sacculum nummi congeruntur? Itaque & Ven. Edit. habet: cellam *pedo* s. *pedore replevit*.

(*c*) Hoc loco Fortunatus describit humanitatem S. Martini, qua Sulpicium, ad se venientem, exceperat, & habita ab ipso colloquia: ut videre est apud eundem Sulpicium c. 26.

(*d*) Edit. Ven. pedes *de corpore saepe* luebat.

(*e*) Cod. Vat. rectore *superno*.

a Dives agris, opulens, famulis, locupletus (*a*) acervis,
Vir censu vastus, lare celsus, & ore rotundus;
Ditior ipse fide, pro Christo fit sibi pauper,
Et dedit innumeros redimentes crimina nummos,
Cujus sparsa solo migravit ad astra facultas;
Fecit & in coelum pigras ascendere terras,
b Uno stando (*b*) loco, & dant bruta ad sydera saltum.
Ergo Evangelicum Paulino implente relatum,
Martinus monitat, cunctis talem esse sequendum,
c Tramite difficili potuit qui (*c*) pergere dives,
Depositoque onere ascendit qui liber in arcem,
d Exemploque monens (*d*) vocat altius ire sequaces;
Martini scientia, & eloquium. Jam quoque Martini quae fabula (*e*) fluxerit ore,
e Quae gravitas fuerit, quam acer de lege disertus,
Quaestio nec latuit coelesti jure peritum,
Vir referare valens, quodcunque aenigma negaret,
Ingenii dulcis prudentia larga redundans;
Fonte perenne bibens, quod rivulus ille rigaret;
Sermo pius, promptus, placidus, catus, aptus, amandus,
f In tantis animis coeli possessor in arvis (*f*),
Pervigil orator, mandando negotia Christo,
Judicis in vultus inopum querimonia pandens,
Doctus in arte sacra, miserorum exponere causas,
Assertor validus, superans fora, jura, togatos,
g Nobilis (*g*) adstructor, facundus concionator,
Qui prece profusa Domini vadimonia placans,
Quantum voce valens viduis, atque orphanatrophis,
Apud Deum auctoritas, & gratia. Cujus & ipsa polum taciturna silentia pulsant?
Mens fundata Deo, sine fuco proxima coelo:
Otia nulla terens, & nulla negocia carnis:
Quicquid agendum esset, totum velociter implens,
Sed mora Christus erat, famulans sibi nocte, dieque,
Cibi, potus, somni parcitas. Nam cibus & somnus, nisi quod natura necessat (*h*),
h Tardus edax, velox vigilans, sopor (*i*), esca sub ictu,
i Nec

(*a*) Edit. Ven *locuples & acervis*.
(*b*) Ibid. Uno *dando* loco: corrupte.
(*c*) Cod. Vat. potuit *quia* pergere.
(*d*) Edit. Ven. exemploque *movens*.
(*e*) Hic *Fabulam* pro *parabola* acceptam intelligo. Ven. Edit. *jam quae Martini sapientia fluxerit ore*.
(*f*) Ven. Edit. possessor in *armis*.
(*g*) Ibid. *Nullius* adstructor.
(*h*) Ibid. Natura *necesset*.
(*i*) Cod. Vat. *sopora* esca. f. *sapora*: corrupte.

Nec faceret, nisi quod sine his caro vivere nescit;
Tempus utrumque dicans causis repetendo duabus, — *Assidua lectio, & oratio.*
Lectio nunc resonans, sibi nunc oratio currens,
Cujus erat requies tantum mutare labores,
Si foris isset, erat homo jugiter intimus orans,
Coelo non (a) carnis, sed tendens lumina cordis. — *a*
Nec dolus inclusus latuit, nec ab ore refluxit, — *Sinceritas.*
Vir sine mundanis, Domini possessio munda, — *Alienus ab ulciscendo animus.*
Nullum judicio damnans, mala nulla repensans;
Haec sua forte (b) fuit, si facta injuria fratri est, — *b*
A minimis laeso * nonunquam (c) erat ultio dulcis; — ** Nonnunquam.* *c*
Deque gradu proprio neque reppulit officialem.
Carus & adversis, pius aequis, blandus iniquis,
Ira, tumor, risus, moeror stetit exul ab illo,
Non in fronte tenens nubem, nec in ore cachinnum, — *Reliquae ejus dotes, ac virtutes.*
Idem semper erat facie, cute, corde, colore.
Nec variabat opus, vir adhuc in corpore constans,
Immortale aliquid mortali ab imagine promens,
Ora Deus, sensum pietas, pax corda tenebat,
Pro se parva gerens, aliena misertus agebat,
Naturae ut seriem postponens, Angelus esset,
Alta supergrediens, mente ultra nubila tendens,
Liber ab humanis intrabat sydera * curis, — ** Civis.*
Incly a signa gerens, & multa futura prophetans, — *Idem prophetiae dono illustris.*
Stabat adhuc terris, coelestibus intimus haeres,
Noscens clausa Dei, quasi conciliator amici,
Cum sua participat caro se certa clienti,
Vir cui Christus amor, Christus honor, omnia Christus, — *Martino Christus erat omnia.*
Flos, odor, esca, sapor, fons, lux & gloria Christus.
Hujus in affectu insertus, solidatus, adultus:
Ac velut arbor agri, secus est ubi cursus aquarum, — ** Flatu.*
Floricomis foliis, & * fluctu perpete gaudens,
Ornata aeternae fert poma perennia vitae.
Inter Apostolicas acies, sacrosque prophetas, — *Martini in coelo gradus, & gloria.*
Martyriique choros, atque agmina fulgida coeli,
Rege sub invicto, qua exercitus ille coruscat,

Per

(a) Ibid. In Cod. Vat. Coelo *nunc* carnis, *nunc* tendens: quod placet.

(b) Ibid. Haec sua *namque* fuit.

(c) *Non unquam*, ego reposui. Narrat quippe Sev.

Per turmas, proceres, legiones, atque cohortes,
Milite, seu comite, & gradibus duce, consule crescens,

Ordo coelestis militiae.

Lacteus iste toga, rutilus micat ille corona,
Hunc praetexta nitens, illum diadema facetat.
Hos chlamys, ast illos armilla topaza decorat:

a

Balteus huic (*a*) radiat, huic infula crine coruscat.
Alter palmatae, trabeae nitet alter honore,
Pingit & ornatum gemma, aurum, purpura, byssus,
Nec videt hoc oculus, quod habet super astra senatus.
His frueris, Martine, bonis, sub principe coeli,
Coetibus angelicis sociabilis, & patriarchis,
Compar Apostolicis, meritis aequande prophetis,

Rubricat quibus. *b*

Addite Martyribus, * queis rubricat (*b*) unda cruoris:
Fulgide confessor, candentia lilia vincens,
Lumine purpureo redimite, decore, corusce,
Liberius gradiens per celsa palatia regis.
Vir transcripte, potens, aeterna in saecula civis,

* *Triumphis.*

Signifer arma crucis fers nobilitate * triumphi,
Dulcis, adorande, & mihi pectore, voce colende,

Sulpicius, & Paulinus gesta S. Martini conscribunt, alter prosa, alter versibus.

Cujus prosaicus cecinit prius acta Severus,
Versibus intonuit Paulinus deinde beatus,
Aequiparare valens, illustris uterque relator,
Materia victi sed & ipsi carmine cedunt.
Luminibus tantis ego nubilus inferor audax,
De minimis minimus, de magnis maxima tentans,

Veniam imperitiae suae, & patrocinium S. Martini implorat Fortunatus.

c

d

Qui pede subtitubo, balbutio faucis (*c*) anhelo,
Et rudis eloquio carpo, quod condere certor (*d*).
Da veniam, quia te cecinit rea lingua relatu.
Fer pietatis opem misero, miserando misertor,
Rector ut altithronus cum venerit arbiter orbis,
Tum memor obtineas delicti oblivia nostri,
Inter me, ac Dominum mediator adesto benigne,
Quem sua culpa ligat, tua ut interventio solvat,
Spes Fortunati sit fida salutis egeni,
Suppliciter humilem tibi se stravisse, patrone,

Qui

Sev. Sulp., quod a minimis etiam Clericis, cum ipse esset Sacerdos, injuria laesus, nunquam de ulciscendo cogitabat.

(*a*) Cod. Vat. Balteus *hinc* radiat, *hinc*.

(*b*) Ib. Martyribus *rubricat quibus* unda.

(*c*) Edit. Ven. balbutio *fauce*, *&* anhelo.

(*d*) Ibid. Quod condere *certo*.

Qui leprae maculas medicata per oscula purgas,
Mortis & extremae revocas in origine finem;
Carnis adhuc fragilis quondam sub imagine constans,
Nunc opus ut mites pietas tua commodet aures,
Nam prece posse vales apud illum, cujus haberis,
Quod peto, tu poteris: quia totum praestat amicis,
Sic tibi, quaeque petis, tribuat praesentia regis.

VE-

VENANTII HONORII CLEMENTIANI FORTUNATI

PRESBYTERI ITALICI

LIBER TERTIUS

DE VITA SANCTI MARTINI

Fortunatus post quietem, iterum se mari, juxta inceptam Allegoriam, committit, prosequens S. Martini acta describere.

Actenus in bibulis fixa stetit anchora terris,
Ocia lenta trahens, & inerti dente quiescens,
Leniter alludens, dum sibilat aura soporem,
a Et nos (a) umbra tegit, viridante crepidine ripae,
Ecce serena dies rutilata crepuscula profert,
Et pelagus rate nauta petit, jam solvo rudentes,
Littus arundineum linquens, levo carbasa ventis,
Ante per Adriacas spumas dare vela videbar,
Turbine raptus aquae per murmura rauca fragoris,
Cum duce Sulpitio, bene cujus ab ore venusto,
Martini sacros dulcis stylus edidit actus:
b Quos ego sub geminis, claudo pede, curro libellis (b),
Infimus egregii contexens gesta patroni.
Rursus in Oceani videor mihi tendere fluctus:
c Majus (c) iter gradiens, ubi se vada glauca relidunt,
Et crescit terrore timor, rate, nube, profundo.
d Dum tamen alta peto, resonet mihi Gallus (d) in aure,

Gesta

(a) Edit. Ven. *& noctem umbra tenet* viridante.

(b) Fortunatus duobus superioribus libris ea complexus est, quae Sulpicius narraverat in lib. de Vita S. Martini: duobus vero sequentibus ea carmine exprimit, quae idem Sulpicius in suis Dialogis de virtutibus ejusdem S. Martini edisseruerat.

(c) Edit. Ven. *navis* iter gradiens, ubi *jam* vada.

(d) Hic Gallus non alius certe videtur esse, quam is, qui à Sulpicio discipulus S. Martini appellatur; quique ipsius S. Martini virtutes narrans, ac depraedicans inducitur suis in Dialogis ab eodem Sulpicio. Nescio igitur, quid in mentem venerit cl. viro Josepho Lirutio, qui in vita Fortunati Gallum, de quo hic mentio fit, esse affirmat Paulinum Petricoriensem, quem Fortunatus vocarit *Gallum*, ut alius a Paulino Nolano esse intelligeretur.

Gesta beata viri, qua mitigat (a) unda tumorem, a
Et sermone viam relevet sale fabula dulcis.
Deferor, ecce, freto, fugiunt & littora visum.
Remiget hic Gallus, Martinus vela gubernet,
Flamina Christus agat, portum quibus unda reducat,
Nunc quoque gesta sacri, dum navigo nauta, loquatur.
Mensibus hibernis, dum Bosphorus alligat undas,
Et liquidos campos vetat imber arare carinis,
Oceanusque negat commercia ferre Britannis:
Cum sata sub rigido sua germina frigore celant,
Ac penetrante gelu riget unda, & herba liquescit,
Astitit ante fores orans * vestem aeger egenus,
Lingua ligata gelu, ne solveret ore loquelas.
Ut tegeretur inops, sacer imperat ergo ministro,
Ipse remota petens, populi caret arte tumultu.
Comperit (b) ut sanctus nihil accepisse trementem, b
Exuitur tunica, algentemque obtexit amictu (c); c
Quam sine teste dedit latitans, & abire coëgit.
Ecce minister adest, rogitans procedere (d) sanctum; d
Sed sacer ante monet vestiri tegmine nudum.
Hoc (e) memorante pio, stupidus hebet Archidiacon: (f) e f
Quid faceret, nudum dum (g) non ibi cerneret ullum? g
Noscere nec poterat, residente antistite, nudum, h
Qui tunicae interius non aspiciebat (h) amictum,
* Amphibali (i) exterius dum membra obtecta laterent, i

Egenum sua vestit tunica: ipse viliore amicitur: inde ad aras procedenti igneus globus ejusdem crines lambere cernitur & in sublime ferri.

* Veste.

* Amphibale.

(a) Edit. Ven. qua *contigit* unda tumorem.

(b) Scilicet mendicus ille, quem Archidiacono induendum jusserat Martinus, in Secretarium, sive παραπέτασμα, ubi, secretus a populo, Martinus consederat, donec ad rem sacram faciendam evocaretur, penetraverat; se nihil ab Archidiacono accepisse conquerens.

(c) Cod. Vat. obtexit *amicum*.

(d) Id est, ut habet Sulpicius: *Archidiaconus ingressus admonet, pro consuetudine, expectare in Ecclesia populum, illum ad agenda solemnia debere procedere.* Dial. 2. cap. 1.

(e) Cod. Vat. *haec* memorante.

(f) Ibid. *arce diacon:*

(g) Martinus scilicet nudum obtegendum praecipiebat; atque ita se vestiendum esse significabat, quippe qui tunica sibi detracta, qua egenum indueret, illa nudus fuisset relictus. Archidiaconus vero, cum Martini nuditas nulla appareret, quippe qui sedebat, ecquid loqueretur, non assequebatur.

(h) Cod. Vat. non *inspiciebat*.

(i) Amphibalum, [quod vocabulum usurpat etiam Sulpicius dialog. 2. cap. 1.] erat vestis ex utraque parte villosa: quo vocabulo vel Gregor. Turon. utitur lib. de glor. Confess. c. 59, narrans de S. Trajano: *si novum, ut adsolet, amphibolum induisset, cum quo processurus Dioecesin circumiret, fimbriae hujus vestimenti a diversis*

a Angit (*a*) in ancipiti quod hoc aenigma beati ;
b Quaestio tanta ligat, neque problema solvit egeni (*b*).
c Tunc ait ipse sacer, mihi tegmen defer abollae (*c*),
* Desit. Nec pauper * desit (*d*), qui vestibus indiget illis,
* Succensens. * Succensus graviter, tegmen (*e*) fert vile (*f*) minister,
d Ante pedes jactans, ait : en sine paupere vestem.
e f Induitur sanctus hirsuta bigerrica palla,
Vix cui digna foret stola lactea, & aurea fulva,
g Processit tum (*g*) summus honor, sed pauper amictu,
Despectus tunica, coelesti in sede senator.
Interea populis cerimonia sancta retractans,
Cum holocausta sacrae manibus benediceret arae.
Protinus a capite emicuit globus ignis amici,
h Lambens colla, comasque (*h*), & flamma benigna volabat ;
Tactu mollis, honore potens, splendore coruscans,
Crinem ornans, meritum prodens, pro tegmine fulgens ;
Praebuit obsequium, minus impendente ministro,
Gesta occulta index in lucem lumine mittens.

O di-

versis diripiebantur. Quem ad locum subdit cl. Ruinart : *Amphibalus, seu birrus, vestis erat villosa, quae adsutum habebat capitium*.

(*a*) Edit. Ven. angit & *ancipitem*.

(*b*) Cod. Vat. solvit *egenti*.

(*c*) Edit. Ven. tegmen defer, *amice*. Porro Obolla genus erat tunicae Senatoriae, quasi *a bulla* dictae : quod undique bullis esset conspersa. Prudentius lib. 1. adversus Symmachum scribit :

Quin & Olybriaci, generisque, & nominis haeres,
Adjectus fastis, palmata insignis abolla &c.

Alii malunt, eam fuisse duplicem vestem. Erat etiam Obolla vestis militaris ; & qua utebantur Philosophi.

(*d*) Cod. Vat. nec pauper *desit*.

(*e*) Ibid. *Tegimen* fert.

(*f*) Narrat Sulpicius, quod Archidiaconus, succensens Martino, ad vicinas tabernas accurrit, indeque *bigerrigam vestem, brevemque, atque hispidam, quinque comparatam argenteis, rapit*, ac defert ad Martinum. Porro Bigerrica, seu *Bigera*, ut est in Gloss. Isidori, erat *vestis gusa, vel villata* : sic appellata (ut subdit Dufresn.) a Bigerris, seu Bigerronibus Galliae ad Pyrenaeos celeberrimis populis, quorum Caesar, ac Plinius meminerunt : quibus etiamnum in more est : *Capas, breves, villosas, & hispidas, ex crassiore lana confectas, adversus aeris intemperiem deferre* : ut ait idem Dufresne. Similia fere & Brovv., qui & Paulinum citat in epist. 4. ad Ausonium, sic scribentem :

Dignaque pellitis habitas deserta Bigerris.

Paulinus vero Petric. lib. 3. de vita S. Martini sic exprimit hunc locum :

Tum vestem octava solidi vix parte coëmptam,
Nodosis textam setoso vellere filis,
Ante pedes Sancti stomachatus projicit ille.

(*g*) Edit. Ven. processit *sic* summus.

(*h*) Ibid. Lambens colla, *comas*, & ....
Narrat Sulpicius, quod cum inde Martinus processisset ad aram, inter faciendam rem sacram, *globus ignis visus sit de capite illius micare, ita ut in sublime contendens, longius collum, crinesque flamma produceret*.

O dives pauper, tunica contente nec una,
Qui nec habes aliam, neque vis retinere vel ipſam,
Dum ſupereſſe putas veſtitum ſimplicis uſus,
Cui gravis eſt vel palla levis, dum clamat egenus:
Tegmine pro nudi cupiens procedere nudus:
Nec partiris opem, ſed totum cedis egenti:
Haec tua ſola (*a*) putans, petitus ſi nulla negaſſes: *a*
Ut magis eſſes inops, inopi dum cuncta dediſſes,
Nec paduit, verecunde pater, ſine veſte ſedentem.
Sed nihil erubuit pietas impenſa fidelis,
Nec minimam retinens, fieret quo major honore.
Eſt mihi velle loqui ſpecioſa negocia nudi:
Sed rapiunt avidum reliquarum inſignia rerum.
Dum recubaret homo (*b*), fluitans Evantius (*c*) aeger, *b c*
Feſſus & extremus cum jam ſuper halitus iret,
Pontificem precibus celer evocat, ut properaret,
Et via coepta ſacri fieret ſibi vita reducti.
Nec cunctatur (*d*) iter Martinus adire viator. *d*
Vix medio ſpacio emenſus gradiente ſenecta,
Ante ſalutis opem miſit, quam (*e*) viſus adeſſet, *e*
Atque medela aegro data nunciat ire beatum.
Significans etiam curſor medicina ſequentem:
Dum pede tardat heros, praeceſſit cura volatu,
Adventuſque pii fert aura ſalubris odorem;
Ut citò ſuccurrant, unguenta per aëra tranant (*f*). *f*
Sol veluti radiis dat longius ore calores;
Sic Martinus opem, & quo non eſt, exhibet arte.
Admiranda nimis res eſt, ubi peſte fugata,
Antea quam medicus pulſum tenet, exilit aeger.
Obvius occurrens ſancto, obſequiumque rependit:
Duxit & ipſe domum, qui ſe ſibi luce reduxit,
Nunc alacer ſaltu, recubans paulo ante grabato,
Interea miris Evantius actibus expers,
Supplicat incolumis, * Domini (*g*) ut mora craſtina tardet, *g*
Hoſpitis & tanti tenet una diecula vultum,

Evantium gravi morbo laborantem ſanat, dum in itinere eſſet, quo ad illum pergebat.

* *Domui.*

Iii 2 Sed

(*a*) Ibid. *Putans, ne pauca petita negares.*
(*b*) Cod. Vat. recubaret *humo*.
(*c*) Hic Evantius, avunculus ſuus a Sulpicio fuiſſe dicitur dial. 2. c. 3.
(*d*) Cod. Vat. nec *cunctatus* iter.
(*e*) Edit. Ven. opem miſit, *dum vita maneret*.
(*f*) Ibid. Per aera *fumant*.
(*g*) Cod. Vat. incolumis *domui*.

Evantii puerum, ictum serpentis morsu, sanat.
** Percussor.*
a

Sed mora tum (*a*) fuit haec occasio danda salutis.
Illico percutitur puer atro dente chelydri,
Membraque * percussi distenderat ira veneni.
Cum spatium vitae mors importuna negaret;
Flebile & in toto regnaret corpore virus,
Exposuit puerum ante pedes Evantius almi,
Omnia confisus Martinum posse mereri.
Sanctus enim tactu mox singula membra pererrat,
Atque manu medica morientia viscera palpat,
Inde super vulnus, qua bestia fixerat ictum,
Ut posuit digitum, fluit undique vena veneni,
Et repedavit iter, dederat qua vipera virus.
Hinc sacer inspiciens collecta tabe tumorem,
Pollice subducto, quam fuderat ulcere serpens,
Cuncta veneni vis per hiatum vulneris exit,
Sanguine concreto stillans velut ubere caprae.
Turgida plaga necem vomuit de vulnere filans;
Concretam saniem vena saliente relaxans:
Effert virus iners, refluente canale liquorem,
Et data lethiferum revocat retro fistula rivum,
Expugnante fide, morsus vim perdidit anguis:
Et quia non perimunt, perierunt arma veneni.
Stat puer incolumis, remanet neque pallor in ore,
Miratur famulum dominus, stupet & domus omnis,
Currere servitio, quem crederet ire sepulchro.

Caesus a militibus, sistit eorum jumenta, nec nisi · enta exorata, relaxantur.
b

Hinc pius antistes, loca singula more (*b*) requirens,
Hispidus occurrit rhedae fiscalis amictu:
Quo jumenta, sacri dum pallia pendula cernunt,
Fervida subductum rapuere per invia currum.
Dimissis auriga rotis, & miles habenis,
Martinum flagris, & fustibus urget iniquis,

c

Sed de caede viri pecudis (*c*) datur ultio tristis;

Ipse

(*a*) Edit. Ven. sed mora *tunc* fuit.

(*b*) Sulpicius dial. lib.2.c.3. clarius hoc eventum enarrat. Scilicet cum Martinus Dioeceses inviseret, forte obviam habuit rhedam fiscalem, qua milites vehebantur. Jumenta exterrita hispido, ut creditum est, Martini pallio, nigro, pendulo, declinarunt toto impetu in contrariam partem; ac funibus implicatis, haeserunt: ita ut militibus moram, ac tarditatem afferrent. Hinc illi è rheda desilientes, Martinum, ut illius perturbationis, ac morae causam, male accipere, & caedere coeperunt.

(*c*) Cod. Vat. *pecudi* datur.

Ipſe tamen patiens, jaculorum grandine preſſus,
Atque flagellantum dum debacchatur erinnys,
Vulnera nulla refert manibus, nec ab ore ſuſurros.
Hinc gravius cruciat caedens (*a*) ignobilis ira: *a*
Hic quia dum tolerat, ſe irrideri putat (*b*) alter; *b*
Et magis iſte furit, dum ſuſtinet ille libenter.
Interea ad rhedam redeunt graſſante querela.
Dum ſatiat vindicta famem limphatilis irae,
Mulas ire movent, qua publicus advocat agger (*c*), *c*
Voce premunt, & fuſte dolant, lacerantque flagello:
Sed neque compulſae rapiunt juga, lora *quadrigae: * *Quadrigae.*
Fixa manent, nec feſſa movent velut aerea ſigna,
Ceu liquefacta novo ſe glutine terra ligaſſet,
A putre ut credas animalia pulvere nexa,
Agnovere viri ſe numinis arte teneri.
Accurrunt celeres, inquirunt nomen euntis;
Martinum inveniunt a ſe crudeliter actum;
Confuſe (*d*) flentes, rubicante pudore reclini, *d*
Ante pedes ſancti ſternuntur, & ore precantur,
Ut veniam errori tribuat, ſinat ire ligatos.
Quos tamen ante ſacer praedixerat (*e*) eſſe retentos. *e*
Rem probat, ulcus amat, veniam dat, abire perorat;
Quos virtus vinxit, pietas mollita reſolvit,
Ore pependit iter, verba arctant, verba relaxant;
Et juga, fraena, rotas, mulas auriga recepit.

Puerum mortuum ad vitam revocat, atque inde ingentem Ethnicorum turbam Christo lucratur.

Carnotus (*f*) hinc etiam dum praetereunda veniret, *f*
Ethnica per campos paſſim obvia turba fluebat,
Excita amore ſacri, licet hoc non crederet ipſi,
Ad ſpeculare novum concurrens undique viſum (*g*); *g*
Cum nec dum his Chriſti radiaret honore character,
Nec ſacra verbigenae flueret ſuper unda tonantis.

At

(*a*) Ib. in Cod. Vat. *Caedentem* ignobilis.

(*b*) Ibid. *Computat* alter: invito metro.

(*c*) Sulpicius quoque per aggerem publicum iter illud narrat fuiſſe. Giſelinus in notis ad Sev. Sulpic., ſuſpicatur, indicari aggerem illum, qui *pons longus* apud Tacitum nominatur.

(*d*) Cod. Vat. *confuſi* flentes.

(*e*) Martinus ſcilicet praetervectus ſuis narraverat, milites, a quibus fuerat caeſus, praepeditos teneri, nec progredi poſſe.

(*f*) Cod. Vat. *Carnutis*. Edit. Ven. *Carnotis hic* etiam, dum *praetereundo* veniret. Sulpicius, quod hic narratur a Fortunato, contigiſſe dicit, cum Martinus oppidum Carnotum peteret, ac confertiſſimo in vico ſubſtitiſſet.

(*g*) Edit. Ven. undique *viſu*.

At Martinus ovans, Domino reſerante profunda,
Senſit adeſſe locum, quo fertile ſurgeret arvum.
Incipit alloquiis fera pectora cultor arare,
a Ore ſacer nitido, dumoſa novalia purgans,
Proſcindens (a) iterans, bis terque quaterque reſulcans,
Paulatim ad fructus ſtupidos animaverat agros.
Hinc rudibus populis Chriſti nova ſemina jactat,
b Senſibus humanis lactantia germina (b) ſurgunt,
Leniter & rigidis coaleſcunt gramina ſulcis.
Quid faceret ſanctus, turbis coeuntibus amplis.
Meſſe in tam multa veniens operarius unus?
Excolit, includit, ferit, inſerit, alligat, ambit.
Interea mulier defuncto pendula nato
Brachia diſtendens offert ante ora cadaver,
Funeris increpitans miſero fera cantica (c) planctum,
Dum dolor ad lachrymas trahit, haec vix explicat ore:
c Fortis amice Dei, toto venerabilis orbe,
Matris ad Martinum oratio.
Quem ſemper lamenta movent, pietate propinqua:
Ardens quid cupiam, corpus tibi nunciet algens.
Ecce obiit miſerae mihi filius, ubere raptus,
In quo mater eram; nec ſpes, neque reſtitit haeres;
Occubuit genitus, cecidit domus, & mihi fructus.
Nulla remanſerunt uteri ſolatia duri,
Nec ſupereſt, quod dulce vocem, quo feſſa reclinem;
Ubere quod recreem, totus perit ordo parentis,
Qui reſtas, precor, affer opem medicamine verbi,
Redde genus, nec ſit matris mihi nomen inane,
Ni ſoboles redeat, ſecum mea funera ducat.
Adjuvat hanc populus clamans: ſacer, annue votis,
In cunctis vox una tonat: miſerere precanti.
Tunc pius antiſtes, genibus profuſus in arvis,
d Sternitur ante oculos Domini, pro plebe ſatagens (d),
Ut mereretur ovem, per quam grex plurimus eſſet.
Annuit omnipotens, famulo dans culmen honorum.
Mox bonus ore preces orator miſit in aures:
e Ordine depoſito (e), poſtquam ſe oratio complet,

Eri-

(a) Edit. Ven. *Saepius*, *atque* iterans. quod ſequendum.
(b) Ibid. *ſemina* ſurgunt.
(c) Ibid. & Cod. Vat. cantica *planctu*:
(d) Edit. Ven. pro plebe *precatus*.
(e) Ibid. Et Cod. Vat. ordine *diſpoſito*.

Erigitur senior, simul infans vivificatur,
Porrigiturque suae populo sub teste mamillae.
Fit fragor, & populi nova pectore vota volutant,
Mirantes hominem laetè, mutasse vigorem;
Et qui in morte manet, morti sua jura tulisse.
Inde catervatim Christum, Dominumque, Deumque,
Confessi, exorant, fieri se lege beatos.
Fit subito in campos populus cathecumenus omnis.
Non templa expectat, nec claustra dicata sacelli,
Ecclesiaeque typum campus generosior explet,
Quodque solet tectis, pratis adhibetur apertis.
Unica mors pueri sic vitae parturit agmen,
Dumque unus terrae rediit, plebs astra recepit;
Sub duce Martino foelix exercitus hic est.
Dum regeret princeps data jura Valentinianus,
Romuleis opibus mundo famulante, superbus,
Tum (*a*) pia caussa sacrum ad comitatum compulit ire, *a*
Quem quia praesensit se posci talia Caesar,
Quae nollet praestare viro, jubet arce repelli,
Et vetat a foribus, penetrare palatia justum.
Instat ad haec uxor (*b*), cui tunc erat Arrius author, *b*
Sed sacer ut vidit tali se fraude repelli,
Hinc aula exclusus, redit arma domestica sumens,
Contegitur setis (*c*), respergitur atque favillis, *c*
Ordine miles agens, removet potumque cibumque,
Nocte dieque vacans orandi jugiter usu.
Septimus ergo dies aderat, quo sanctus amore,
Fortia castra movens, his desudabat in armis.
Angelus (*d*) assistens jubet ire palatia justum, *d*
Fretus in auxilio Martinus pergit ad arcem,

Martinus venit ad Valentinianum, a quo repellitur, sed paulo post, sella, in qua sedebat Valentinianus, divinitus incensa, per humaniter excipitur, & postulata impetrat.

Lumi-

(*a*) Ib. in Ven. Ed. *Forte ad se sacrum Comitatum*. Comitatum pro ipsa Imperatoris curia usurpari solitum, testis est Ammianus lib. 28., ubi dicit *ad principis comitatum Maximinus accitus &c* & Sulpic. lib. 2. dial. c. 6. de hoc ipso facto Martini disserens, *eodem fere tempore*, inquit, *quo Episcopus datus est, fuit & necessitas adire Comitatum*. Comites videlicet appellebantur intimi Augusti Consiliarii. Sed legesis Dufresf. ad hanc vocem in Gloss.

(*b*) Ariana haec, uxor Valentiniani senioris, Justina fuit, Arianae factionis patrona, & fautrix, de qua, uti scribit Socrates lib. 5. c. 11. & Sozom. l. 7. c. 13 erat τὰ Ἀρειανῶν φρονοῦσα. De eadem plura Eccl. Scriptores.

(*c*) Scilicet, ut de ipso scribit Sulpicius: *cilicio obvolvitur, cinere conspergitur, cibo, potuque abstinet, orationes diebus, noctibusque perpetuat*.

(*d*) Cod. Vat. *Quo* Angelus *adsistens*.

Limine nullus obeſt: ad principis ora perintrat;
Qui ſanctum inſpiciens, quod adeſſet, frenduit ore;
Atque aſtante pio, ſolio neque ſurgit ab alto.
Regalem ſellam mox ignibus ardor oberrat,
Et vaga flamma natat, qua molle ſedile coruſcat,
Undique fuſa, furens, ſed culpae Caeſaris ultrix,
Cervicis durae ſolvens ardore rigorem.
Inde flagella coquunt, hinc regem incendia caedunt.
Vapulat & rapidis flammis auguſta poteſtas;
Hinc celer exiliit rapiens ſe Caeſar, & ardens,
Martini genua amplectens, pedibuſque volutans.
Sicque ſuperbum hominem ſe agnoſcere poena coëgit,
Vilia regna probans, & celſa cacumina curvans,
Imperiale caput ſancti ad veſtigia ſubdens.
Nec ſpectare preces patitur reverentia juſti;
Praeſtitit ante tumens, quam ſupplex danda rogaſſet;
Regia rite parans convivia ſaepe beato;

Martinus, oblata a Valentiniano munera, accipere recuſat.

Obtulit inde favens abeunti munera princeps;
Paupertate potens ſed reppulit omnia ſanctus,
Donaque deſpiciens, meruit plus principe ab ipſo,
Tantum (a) majus habens, quantum minus ambit avarus.
Omnia ſunt ſoli, qui nulla requirit habendi.
Hinc quoque Romuleam regeret cum Maximus arcem,
Vir capiens apicem per publica geſta triumphis:

Maximi Imp., & ejus conjugis in Martinum obſequium, ac pietas.

Saepius hic ſanctum per celſa palatia duxit (b);
Hoc toto ſermone loquens de luce futura:
Quis (c) ſit honor juſtis, laus, gloria, palma, corona;
Nec regina pedes ceſſat lachrymoſa rigare,
Sternens membra ſolo, ſuſpendens gaudia voto:
Inde precatur ovans, convivia ut ipſa pararet;
Obtinet hoc bonitas, quod non valet alta poteſtas;
Ipſa manu ſellam poſuit, menſamque paravit,
Dans manibus lymphas, rurſus regina miniſtrat
Laeta, modeſta ſuis palmis, quas coxerat eſcas:
Quo reſidente ſacro, ſtetit illa immobile (d) planta:

Fer-

(a) Edit. Ven. *tanta*, majus.
(b) Cod. Vatic. palatia *ducit*. Maximi pietas laudatur a Sulpic. dial.2. c.3., excipiens, quibus ſe admiſcuit, civilia diſſidia.
(c) Ibid. *Quid* ſit honor *juſti*.
(d) Edit. Ven. ſtetit illa *immobilis*, atque.

Fercula ſubducens, & pocula porrigit ipſa,
Una miniſtra viro ſuffecit ad omnia ſoli.
Coenula finitur, ſed adhuc regina ſatagit (*a*), *a*
Fragmina (*b*), reliquias, cruſtas, & fruſta recondens; *b*
Omnia praeponens haec imperialibus eſcis.
Hoc Martinus (*c*) agit, quo clauſos carcere laxet, *c*
Exilio ductos, laribuſque reducat avitis,
Sed tibi, ſancte pater, minus eſt, Auguſta quod explet,
Hoc magis obſequio crevit regina peracto.
Eſt locus in Turonum fine, & confine Biturgum,
Incola quem vicum vocitavit Claudiomagum (*d*), Palea e ſtrato, in quo Martinus cubuerat, ſumpta, Daemones fugat.
Manſio forte fuit Martino praetereunti,
Eccleſiae Domini qua ſecretaria (*e*) pollent:
Virgineiſque (*f*) choris ſancto abſcedente, requirunt, *d*
Quo ſtetit, aut ſedit, jacuit, genua atque reflexit; *e*
Lambunt cuncta ſimul, vel ad oſcula ſingula ducunt, *f*
Diviſere ſui veneranda ſtramina lecti,
Atque leves paleas virtutis pondere penſant,
Quam tetigit ſtipulam ſanctus, non ibat inanis.
Denique poſt fragilis confregit fortia culmus.
Nam graviter quendam (*g*) rabies invaſerat hoſtis, *g*
Et truculentus agens erroris ſpiritus * iret, * f. Bar.

Kkk Dum

(*a*) Ibid. in Ven.Edit. Regina *fategit*.

(*b*) Maximi conjux nimirum ciborum reliquias, quae e Martini coena ſuperfuerant, uti pretioſas, recondit.

(*c*) Martinus non ſine cauſa ſe a Regina convivio excipi paſſus eſt, vir caeteroquin & ob vitae ſanctitatem, & ob aetatem (nam tum ſeptuagenarius a Sulpicio fuiſſe ſcribitur) ab omni criminis ſuſpicione alienus; quo nimirum illâ indulgentiâ miſeris, quorum ſalutis deprecandae cauſa, ad Imperatorem acceſſerat, facilius veniam impetraret.

(*d*) Hunc vicum *Claudiomacbum* appellat Sulpicius cap.8.

(*e*) Idem dial.2.cap.1. aperte declarat, duo Secretaria in Eccleſiis extrui conſueviſſe: quae hinc inde ab apſide ſolebant poni. Horum uſum nobis oſtendit Paulinus epiſt.32., in qua ſcribens ad Severum, verſiculos mittit, in Baſilica S. Felicis, a ſe conſtructa, diverſis in locis inſcriptos: *in ſecretariis vero* [ſubdit] *duobus, quae ſupra dixi circa apſidem eſſe, hi verſus indicant officia ſingulorum*:

A dextra apſidis:

Hic locus eſt veneranda penus, quâ conditur, & quâ
Promitur alma ſacri pompa miniſterii.

A ſiniſtra ejuſdem:

Si quem Sancta tenet meditanda in lege voluntas,
Hic poterit reſidens ſacris intendere libris.

(*f*) Edit. Ven. *Virgineique chori*. Narrat Sulpicius cap.8. quod ibi erat: *Eccleſia celebris religione Sanctorum, nec minus glorioſa Sacrarum Virginum multitudo*.

(*g*) Cod. Vat. quendam *ut* rabies.

Dum rapiendo rotat vesano cardine praedam,
Hunc suspensa viri collo festuca fugavit,
Immanemque hostem palearis arista removit.
Tibia, fruge ferax, larvam jaculata, sagittat,
Et stipula exilis, quasi dura phalarica fixit.
Nec sic ullius ferri expavisset acumen,
Spicula nec tantum timuisset, missa per arcum,
Lubrica pennigero venientia tela volatu,
Parthica seu timidum si transfodisset arundo,
Plaga ut vicino gravius lacerasset ab ictu,
Stramina sic metuit trepidans adamantinus hostis,
Ac velut ex stipulis coqueret se flamma camini,
Vir stetit incolumis, fugiente volucriter umbra;
Deserit & praedam lupus ingens (*a*), & leo frendens,

a Vaccam, a Demone agitatam, & in obvios quosque saevientem, in se incitatam Martinus sistit, ac liberat.

Inde revertenti Trevirorum ex urbe beato,
Obvia forte datur medio fera buccula campo;
Quam Daemon dorso incumbens agitabat anhelo,
Pendulus aërio quatiens auriga flagello,
Pestifer arte nova, cursu bove nempe verendo,
Cornigeri pecudis propulsor mulio tristis,
b Exagitatur (*b*) iners, residens per terga bubulcus.
Hic ubi millimodas animalis adegerat iras,
c Ibat ubique ferus (*c*), furibunda juvenca ministro,
Sub tortore gravi per curva, per invia cursans,
Accessit propius sancto furiatile cornu,
Elataque manu pecudem consistere mandat:
Quae stetit affixo, minus improba, buccula gressu;
Quem sacer instantem mox vidit, comminus, inquit,
d Perge ferox, fuge saeve, redi male, cede (*d*) cruente,
Innocuam pecudem desiste agitare nocive.
Tunc animalis enim linquit fera bellua tergum;
Et recipit proprium mitissima buccula sensum.
Sternitur ante pedes sancti, veneranter adorans,
Flexit & ipsa genu, quae non habet intellectum,
Contra naturam discernens gesta beati;
e Obsequiumque dedit, meriti (*e*) quae nescit honorem,

Inde

(*a*) Edit. Ven. lupus *egens*. Mendose.
(*b*) Ibid. *Exagitator* iners: quod tenen.
(*c*) Ibid. & Cod. Vat. ibat ubique *fero*.
(*d*) Edit. Ven. *caede* cruente: item Cod. Vat.
(*e*) Ibid. Dedit *meritis*, quae.

Inde magis humilis, quia libera colla gerebat.
Ante ligata tumens, a peste soluta reclinis (*a*); a
Quae stetit ore fremens, cecidit post vincula supplex,
Et sine voce favet, armo jactata priore.
Tum sacer antistes pecudem praecepit abire;
Moxque gregem repetit, pastoris voce revincta.
Id gestum est illo sub tempore, quando beati
Per medias (*b*) flammas nec fimbria senserat * ignis. b
De minimis etiam referantur maxima rerum.
Tempore nam quodam, dum vicos ambulat (*c*) almus;
Obvia, venandi studio, volat agmen equorum,
Nare sagace canum, fit praeda, reperta frutetis:
Transiliunt campos equites & voce sequuntur: c
Intendunt leporem fugitivum agitare molossi,
Saltibus excussi, latratu & dente minaci,
Diffusi excurrunt, celeres in amore rapinae,
Alter in alterius miscent vestigia saltus;
Iste sequax tacitus, petit hic clamoribus auras,
Hic frutice in vacuo delusus odore rotatur,
Motibus arboreis saltu suspenditur alter,
Captu ex unius cunctorum frendet hiatus;
Saepe super leporem morsu deceptus inani,
Unguibus injectis dum praeda volubilis exit.
Ac se turba premit, sic lubrica * bestola (*d*) fugit. d
Non erat interea, quo calle lepusculus iret;
Mons, vallis, petra, sylva, frutex defecerat omnis,
Per patulos campos, fugienti tegmine nudo,
Poplite defecto, pede lasso, nare recliva:

Kkk 2 Totus

* *Ignem*.

Incendium, casu excitatum, nihil eidem nocet.

Lepusculum, a canibus ad necem appetitum, liberat canibus ipsis corpore immusso.

* *Bestiola*.

(*a*) Ibid. Soluta *reclivis*.

(*b*) Hoc incendium, quo non arsit Martinus, fusius describit Sulpicius in epistola ad Eusebium Presbyterum, quod paucis complector. Cum Martinus ad Dioecesim quandam invisendam, hyberno tempore, perrexisset, & Clerici eidem lectum in Secretario Ecclesiae stravissent, multo stramine aggesto; nec non ignem in pavimento ad nocturnum frigus temperandum posuissent, Martinus, cum se mollius, quam solebat, cubare sensisset, subjectum stramen ejicere coepit, ac dispergere; quod cum in proximum ignem decidisset, inde flamma succensa est, qua procul dubio Martinus deflagrasset, nisi ad preces confugisset. Qui cum primo ad ostium accurrisset, ut ex illo incendio se eriperet, diu cum pesulo luctatus, tamdiu ignis sensit ardorem, vel cum vestis suae detrimento, donec, in se reversus, Deo supplicare coepit. Tunc vero mediis consedit in flammis, quin vel leviter ab iis laederetur.

(*c*) Cod. Vat. vicos *circuit* almus.

(*d*) Cod. Vat. *bistola*. Edit. Ven. *biscola*.

Totus ab ore canis, per singula murmura, pendens,
Sensit adesse tamen Martini signa beati,
Flexit iter trepidus hirsutas fraude per herbas,
Auribus acclivis, vagus, exagitatus, anhelus;
a Corruit (a) ante pedes titubans lepus, advena supplex,
b Si non voce potest, flatu pro voce (b) precatur,
Sic fera parva jacet, Martini tegmine tuta,
Et recubat dulci defensa sub arboris umbra.
Tunc sacer ex solito miseratus more salubri,
Imperat, ut catuli cessent, abeunte fugace.
At sacer ille canum mox sermo cucurrit in aures.
Torpescunt habiles, verbo figente, Lyciscae,
Gressibus instabiles, pendentes saltibus ipsis,
Et rediere canes quasi per vestigia cancri;
Effugit incolumis per aperta lepusculus arva,
Et cane seposito, tutus terit alta viator.
Hic fugit, ille redit, nullus perit, ecce salutem;
Sic quoque bestiolis pacem sacer intulit ipsis;
Debilitasque canum facta est pietatis imago,
Qui potius vetito didicerunt parcere morsu;
Et quia defuerant homines, ubi mira facessit,
Nil de laude perit, miracula bestia sensit.
Quanta etiam sancti sermonis gratia fulsit?
Ejusdem dictum de ove detonsa. Qui cum nuper ovem vidisset vellere tonsam,
Haec Evangelii, dicens, mandata peregit:
c Namque duas tunicas gestans, unam obtulit insons (c):
Et nudata suo de tegmine texit egentem.
De subulco. Inspiciens itidem sanctus per rura subulcum,
Nudum pellicea tantum sub veste trementem,
Ecce Adam, quondam paradisi sede repulsus:
Exul ab Elysio, pascit gregis ora suilli:
d Deposito veteris Adam (d) carnalis amictu,
Adam nempe novi nos induere instar oportet.
De prato, qua floribus geminato; qua depasto, qua defosso, ac fuccinto. Hinc iterum cernens vernantia prata Beatus,
e Pars pastus, pars fossus erat, pars floreus (e) agger.

Sed

(a) Quod lepus ad Martinum confugerit, atque ad ejus se pedes abjecerit, altum apud Sulpicium silentium. Quocirca Fortunatus, Poetarum more, rem amplificasse censendus est.

(b) Cod. Vat. pro *luce* precatur.
(c) Edit. Ven. obtulit *infans*.
(d) Cod. Vat. veteris *potius* carnalis.
(e) Edit. Ven. pars *gramine florens*.

Sed sue confossus, bove pastus, flore comatus.
Comparat ergo tribus sanctus tria nomina rebus:
Turpis adulterii species est fossa carectis:
Herbaque conjugii retinet (*a*) detonsa figuram. a
Est par Virginibus, violis quae vernat imago,
Herbis luxurians, foeno apta (*b*), & flore decora. b
Digna Deo, gemmis grata, & radiantior ostro (*c*). c
Miles autem (*d*) monachum professus, singula (*e*) linquens, d e

Militem, qui Monachum professus fuerat, ad uxorem repetendum incitatum, compescit, ac revocat.

Conjuge cum propria cuperet quia degere vitam,
Mutavit, meliore via, transcurrere metam,
Jure * sacerdotis (*f*) monitor, hoc ordine discens (*g*): f g

* *Sacerdotii.*

Belligeratori valeat ne foemina jungi?
Sola aciem melius componit mascula virtus,
Debilior teneat murorum claustra caterva,
Et sexus fragilis sese intra septa recondat:
Hoc satis, ut mulier timeat, res ipsa timori.
Miles ad arma potens pergat galeatus in agmen,
Loricae triplicis squamma radiante coruscus,
Thoraca ex humeris indutus, nixus in hasta:
Assuetus clypeo, transmittens vulnus ab arcu.
Hinc capulum vibrans, hinc torquens missile telum,
Ferratae tunicae rivos sub pondere sudans.
His dictis mulcens juvenem resipiscere cogit,
Conjuge postposita, & repetit heremita coronam:

Multiplices virtutes S. Martini.

Jugiter interea quia salsa, & sancta canebat,
Nec serie recipi, neque possunt scripta teneri.
Quaenam vita sacri fuerit, quis singula currat?
Quanta fides animi, quam celsa & pura voluntas,
Ad quem non solum homines longo orbe venirent,
Verum etiam coelestis honor visebat amanter,

Ange-

(*a*) Ibid. in Ven.Edit. Conjugii *detinet*.
(*b*) Ibid. Foeno *apto*:
(*c*) Ibid. Et radiantior *auro*.
(*d*) Ibid. Miles *item*.
(*e*) Non dubito legendum esse cum Cod.Vat. *cingula* linquens. Itaque de illo narrat Sulpicius: *quod cingulum abjecerat, insigne militis*. Cum igitur hic miles Monachum professus fuisset, ac vellet dimissam conjugem repetere, quam Martinus in puellarum Monasterio esse jusserat, hac una Martini oratione ab eadem recipienda deterritus est, quod militibus, in acie positis, uxores non admisceantur, sed hae inter septa, ac munimenta se contineant: quocirca nec is in quadam Monasticae vitae palaestra de uxore repetenda cogitare debebat.
(*f*) Cod. Vat. *jus sacerdotii*.
(*g*) Edit. Ven. hoc ordine *dicens*: quod tenendum.

Angelicusque chorus properabat ad ora frequenter,
Colloquiis placidis ut fessum animaret amicum,
Et quasi complexum recreet per verba parentem;
Res probat ista sequens, quae gesta priora renarrat.

Concilio adesse recusat.

Concilium allectum fuerat Synodale Nemausum (*a*),
a Quo sacer antistes mediator adesse recusat.
Ergo ratem scandens celerem, parat ire per amnem,
b Coetibus in mediis habitans heremita remotus (*b*),
Ipse in puppe sedens: cunctos sua prora sequestrat,
Angelus ecce tamen Domini venit aliger alto,
Ipsa nempe die, qua se conventus abegit:

Quid in illo ageretur, edocetur divinitus.

Quicquid Pontifices celebrabant (*c*), ordine narrans,
c Pro vice Martini peragens Synodalia praesens,
Atque sui cura longinqua per aëra tranat:
Quem, pendente via, nec in aëra penna fatigat,
Sed natat ala celer, donec nova nuncia portet.
Quae mandat Dominus nihil absconsurus amico,

** Rettulit ut prius haec.*

Utque * prius retulit (*d*) sacer, haec post cuncta probavit:
d Nec frangunt praedicta fidem, neque prodita fallunt.

Idem Theclae, Agnetis, ac Ss. Deiparae praesentia, & colloquiis fruitur.

Accidit hinc demum, foribus sedente Severo,
Compare cum Gallo, doctis & amore ministris;
Murmure multivago completur cella Beati:
e Ostia clausa tenens (*e*), diei geminante sub hora,
Audivere loqui, sed quid? nescire fatentur:
Senserunt strepitum, neque verba loquacia norunt,
Pars fuit haec meriti, vel sic sensisse superna.
Agnita si non sunt, satis est audita mereri.
Post sacer egrediens cellam, majore Severo
Sulpitio poscente diu, quae gesta fuissent,
Vix motus precibus, tandem rem ex ordine pandit:
Indicat hic Agnem, Teclam, Mariamque locutam,
Sanctarum exponens vultus, habitumque Beatus,
Quae facies, oculi, gena, pes, manus, arca, figura,

Lumine

(*a*) Nemausum, urbs Occitaniae celeberrima.

(*b*) Martinus scilicet navigans: *procul a caeteris in remota navis parte solus residebat*: ut narrat Sulpic. cap. 15.

(*c*) Cod. Vat. *celebrarant* ordine. Narrat Sulpicius, quod cum Martini discipuli postea rem exquisissent diligenter, & eodem ipso die synodum celebratam, & caetera evenisse omnia, sicut a Martino didicerant, comperiere.

(*d*) Cod. Vat. *rettulit ut prius*.

(*e*) Edit. Ven. ostia clausa *die retinens* geminante.

Lumine tam puro vidit saepe ora sororum.
Quis color, atque decus, quae forma, & gratia quanta,
Et sermone pari placidam dixisse salutem.
Hic petit ad fratres, illae petiere sorores;
Sed redit iste gradu, illae nam rediere volatu.
Culmen Apostolicum, celsas & honore columnas,
Saepe Petrum meruit, Paulumque videre licenter.
Daemonicas etiam tolerans saepissime pugnas,
Nomine quemque suo increpitans cogebat abire, Daemones habet infestos.
Maxime Mercurium (*a*) infestum referebat adesse, *a*
Brutum namque Jovem, & hebetem memorabat haberi.
O sinceri oculi, nulla caligine pressi,
Mens radiata sopho, retinens sine nube serenum!
Inspicis aëriam carnali lumine Teclam:
Atque vides Agnem, redimita fronte corona.
Cernis & egregiam preciosa luce Mariam.
Vidisti templum Domini diademate fultum, S. Mariae species, & ornatus.
Vidisti thalamum sponsi, super omnia pulchri,
Compositum gemmis, auroque, ostroque decorum;
Qualis jaspis erat pedibus, laterique topazus.
Qui digitis anuli, viridi fulgore venusti?
Quales armillae, dextra ardescente (*b*) hiacyntho? *b*
Quanta (*c*) zona die lapidum radiabat honore? *c*
Cycladis aut qualis catacliftis (*d*) effora rasis? *d*

Quae

(*a*) Daemon videlicet Martino sub variis Idolorum adspectibus sese ostendebat. Ut enim de eodem scribit Severus Sulpicius cap.20. vitae S. Martini: *frequenter Diabolus, dum mille nocendi artibus Sanctum virum conabatur illudere, visibilem ei se formis diversissimis ingerebat. Nam interdum in Jovis persona, plerumque Mercurii, saepe etiam se, Veneris, ac Minervae transfiguratum vultibus, offerebat.*

(*b*) Edit. Edit. *dextrae adjacente* hyacintho.

(*c*) Ibid. *Quanto* zona die.

(*d*) Ibid. *Cataclysis* effora rasis. Ad hunc Fortun. locum Brovverus: *verborum haec monstra*, ait, *quaedam sunt. Vetus liber Treviris*: catacliftis. Idem Brovverus vult, hic a Poeta cycladem describi efforatam; e qua *catacliſti*, certis locis conspicui, eminerent. Citat alium locum Fortunati lib.4. de vita S. Martini, ubi dicit:

Quae manus artificis cataclistica fila rotavit?

Dufresne in Gloss. quid *cataclistus*, sive *cataclitus* sit, inquirens, censet vestes *cataclistas*, fuisse vestes Phrygio opere confectas: in quibus insertae gemmae, quasi κατακλεισθεῖσαι, includebantur: quod & de calicibus, quibus eodem modo gemmae erant inclusae, dicebatur. Hinc Gregorius Tur. lib. de Gl. Confess. cap. 63., ait: *verumtamen calicem non comminuit*,

quia

Quae palla ex humeris, mixto chrysoprafo beryllis?
Quodve monile decens collo rutilabat in illo?
a Forfan erat niveis amethyftina (*a*) vitta capillis,
f. * *Albe.* *b* Sculptilis impreffis & inauribus * alta (*b*) figillis;
Luminis ac varios fpargens diadema virores.
Quae frons, ora, oculi, facies, gena, pes, manus, ulna,
Inde repercuffis florebant gramina gemmis?
Idem Ss. Petri, & Pauli adfpectu fruitur. Sic bone paftor, ovi quae fabula veftra cucurrit?
Quid rogo, quando Petrum ac Paulum tam faepe videbas,
Prima minifterii radiantia vafa fuperni,
c Aurea, pulchra nimis, gemmata (*c*), venufta, corufca,
Illa putas quanto radiabant ora fereno?
S. Petri in Ecclefia praerogativa, ac dignitas. Dogmata quae Chrifti totum fparfere per orbem,
Quae dixere prius: tu es Chriftus filius almi,
Altithronique Dei dominantis, & omnipotentis,
Ac fuper hac petra fundata, Ecclefia regnat.
Quam nec flabra movent; neque vertit turbo procellae,
d Nec trahit undivagam pluvialibus (*d*) imber arĕnam.
Haec quia viva tenet petra fundamenta falutis:
S. Pauli toto orbe tuba Evangelica. Contra quam portae inferni nunquam arma valebunt.
Quid facer ille fimul Paulus, tuba gentibus ampla?
Per mare, per terras Chrifti praeconia fundens,
Europam, atque Afiam, Libyam fale, dogmate complens;
Et qua Sol radiis tendit, ftylus ille cucurrit,
Arctos, meridies, hinc plenus vefper & ortus:
Tranfit & Oceanum, vel qua facit infula portum;
Quafque Britannus habet terras, atque ultima Thyle,

Buc-

quia cataclyza in ipfo fuerant folidata: qui locus illuftratur ex eo, quod ait Arnobius junior in conflictu cum Serapione lib. I., *unum diadema video, fed in ipfo diademate, cataclyzomatis arte, funt gemmae conftructae*. Idem Dufrefne refert hos verfus Fortunati e codice, litteris Langobardicis exarato, (qui, ut ipfe refert, affervatur in Bibliotheca Monafterii S. Germani Parifienfis) exfcriptos, qui fic habent:

Vidifti thalamum fponfi, fuper omnia pulcri,
Compofitum gemmis, auroque, oftroque decorum:
Quanto zona die lapidum radiabat honore,
Cyclades aut quales cataclyfis effera (f. *effora*) *rafis*:
Quae palla ex humeris mixto Chryfo Phara beryllis,
Quodve monile decus collo radiabat in illo?

Porro *rafon* veftis erat Monachorum, adhuc Novitiorum: qui proinde a Graecis ῥασοφόροι nominabantur.

(*a*) Edit. Ven. *aptiffima* vitta.
(*b*) Ibid. Et in auribus *aura* figilli.
(*c*) Ibid. Nimis *geminata*.
(*d*) Cod. Vat. *pluviatilis* imber.

Buccina concrepuit regiones una per omnes;
Dogmate tantorum, Chrifti data munera pangit,
Hebraeus, Graecus, Romanus, Barbarus, Indus,
Ifraëlita canit, fimul Atticus, atque Quiritis?
Principibus geminis fidei fub principe Roma,
Carnis Apoftolicae quo funt duo celfa fepulchra. Iidem Romae paffi, & fepulti.
Prima tenet (*a*) terris, & utrique priora fupernis, *a*
Dogmatis ore pares, & fedis honore curiles;
Ambo triumphantes fpargunt nova dona per orbem,
Una nempe die quos paffio fancta beavit,
Et facra fic geminus fignavit tempora conful:
Queis fplendor paribus rutilabat ab ore corufcus.
Lucifer in (*b*) radiis premeretur vultibus illis, *b*
Quippe nec ipfa micat tantum rota fulgida folis.
O dulces oculi, facies cernendo Beatas,
Vidiftis Sion, fpeciofas ordine portas:
Vidiftis Sion, ternas quater ordine portas;
Quas amat omnipotens ultra omnia culmina Jacob,
Gemmarum vario redimitas lumine valvas,
Sculptas bracteolis, infcriptas arte fmaragdis,
Chryfolithis rutilas, niveas ftillantibus albis;
Quicquid amor potuit, quo totum gratia fudit.
Omnicolorque decens & in omnibus una topazus:
Per quas *huic populi genus illud nobile regni, * *Hinc*.
Intrat fydeream, meritorum greffibus, urbem,
Et fine fine manent confcripti in faecula cives;
Inter quos proceres, & culmina celfa potentum,
Patriciis mixtus generofis, confulibufque,
Proximus & regi refides, Martine, fenator.
Cui dedit arma fides, & cui fiducia rex eft;
Miles amore cliens, & factus honore cohaeres,
Qui potes ore, mei veniam depofce reatus:
Et vitiata tibi quod lingua remurmurat, audi,
Ut de fonte pio fluat indulgentia laefo,
Ac te orante, facer, redeat medicata cicatrix.

(*a*) Edit. Ven. prima *tenent* terris: quod fequendum.

(*b*) Ibid. Lucifer, *ut* radiis.

VENANTII HONORII CLEMENTIANI FORTUNATI

PRESBYTERI ITALICI

LIBER QUARTUS

DE VITA SANCTI MARTINI

Se Fortunatus comparat nautae, in Opere suo prosequendo.

Post mare fluctivagum repetens ad littora portum,
Floribus albicomis dum lilia pollice carpo,
Ungue recido rosas & per violaria curro,
Ruris amoeniferi varios situs inter odores,
Obripit inde sopor; fessus quoque colla reclino,
Fultaque gramineo jacuerunt membra grabato,
a Sed redit ecce dies, & jam lucescit (a), eundum est,
Dum matutino nos ore salutat hirundo,
Ac se nocte brevi celerata crepuscula rumpunt,
Quo torpore natent quamvis mea lumina, surgam;
Evigilansque oculis detergam pollice somnum,
Et quod iter repeti Gallus vocat, ibo, sodales.
b Fluctibus in trifidis (b) ignarus nauta libellis,
Ac velut ambiguas inter Symplegadis undas
Jonii Aegei, Maleique sequace procella;
Me tamen in bibulis ne mergeret Auster arenis,
Summa gubernavit Martini vita patroni,
Quam nitor scabridis indignus carpere verbis,
Rusticus, arte rudis, tentans formare monile,
c Quod nec lima polit; nec (c) malleus addit acumen;
Non incude terit, fornaxque examinat igne,
Nec mordax gemino forceps trutinavit obunco,
Sed magis incomptum profert mea lingua metallum;
Res tamen illa juvat sine qualibet ullius arte,

Semet tali operi imparem profitetur.

Quod

(a) Hic locus respondet iis Sulpicii verbis dial. 3. cap. 1. *Lucescit, o Galle, surgendum est &c.*

(b) Cod. Vat. in trifidis *tribus-n* nauta libellis: corrupte.

(c) Ibid. *Neque* malleus.

Quod per se pulchram praefert sua gratia gemmam,
Attamen officii, quae restant, debita solvam;
Et cui magna nimis modo debeo, parva rependo.
Carnotis interea genitam pater anxius aegram,
Ex utero mutam profert, sacro ore medendam: Puellae, mutae natae, loquendi facultatem, & usum imperat S. Martinus.
Sex geminos graviter hebetem sine voce per annos.
Nec differt (*a*) Martinus opem pietatis amicam; a
Sternitur ergo solo, tacitus prece sidera pulsans,
Corpore fusus humi, volitans super aethera sensu;
Sensit ut effectum fidei meruisse precatu,
Sanctificaturum ferri sibi poscit olivum,
Infunditque ori benedictum fruge liquorem;
Atque tenens digito linguam miserando puellae;
Ipse patris nomen geniale requirit alumnae;
Mox resoluta movet faucis lyra (*b*) tinnula plectrum. b
Atque insueta canit camerati concha palati,
Dente relisa cavo producens verba fritillo,
Respònditque patris nomen pia filia dulce.
Ventre prius genita, hic visa est quasi voce renata;
Reddit adulta, vetus lactantes ore susurros,
Incipiens tenero proscindere verba rotatu;

(*a*) Narrat Sulp., quod Martinus, cum adessent Episcopi, Valentinianus, sive Valentinus & Victricius, cessit ipse de loco, ut ii potius puellam sanarent, tamquam se digniores; sed renuentibus his, & exorantibus, ut ipse puellae mederetur, *non cunctatus ultra* (*utrumque praeclarum, & ostendendo humilitatem, nec differendo pietatem*) *sperata praestitis*.

(*b*) Cod. Vat *tinnile* plectrum. Ed. Ven. *inutile* plectrum. At Brovverus: *quod mendose*, ait, *legebatur*, *inutile plectrum*, id optime correxit Sidonii interpres *lyra tinnula*. Idem Brovv. profert locum Alcimi Aviti, quem sequutus videtur Fortunatus. Is vero hic est:

Flexilis arctatur recavo sic lingua palato,
Pressus ut in cameram, pulsantis verbere plectri,
Percussus resonet, modulatus in aera, sermo.

Porro frixillus [subdit idem] pyrgus, aut pyxis erat, in quam tesserae mittebantur, & jaciebantur in abacum: de quibus C. Sollius in Narbone:

Hic promens teretes pilas, trochosque,
Hic talos crepitantibus fritillis.

Hinc Joan. de Janua, ut legitur apud Du-Fresne: *Fritellum*, ait, *ponitur etiam pro vase perforato, per quod solent projici taxilli, ne fiat ibi fraus*. E rumore itaque illo, quem edunt tesserae, in hunc alveolum conjectae, ducta similitudo est ad voces humanas, quae ore funduntur, & lingua. Quo in sensu Milo in vita S. Amandi Episcopi:

Qui docuit puerum, quis sensus, quaeso, suasit,
Hebraico sonitu, ignotos proferre fritillos?

Motu pigra rudi decurrens lingua gradatim,
Implicito ſonitu, rauca novitate, cicuta,
Donec plena ſuo cecinit ſymphonia flatu.
Tum genitor genua amplectens veneranda Beati,
Vociferans, & voce data, ſua gaudia plorans,
Laetitiae voto reboat praeconia Chriſto.
Judicis inde feri (*a*) conjux aegra Avitiani, — Conjux Avitiani oleum, a S Martino benedictum, impetrat ad aegritudinem depellendam. *a*
Dirigit ad ſanctum, morbi ſperando medellam,
Vas olei vitreum, lance aequa dimidiatum,
Unde ſalutifero depelleret unguine morbum.
Mox ſuper ampullam fecit crucis ipſe ſigillum,
Surgit ad ora liquor, ſpumanſque exaeſtuat unguen, — Illud ampullae inclusum, ſponte exundat.
Ubertate nova vitreo ſub cortice obortum,
Et vaſe in ſicco generoſus naſcitur humor;
Currit in aſcenſum, qui vergere novit ad imum,
Fluxibus & liquidis olei petit alveus altum;
Sed quem non genuit radix oleagina ſuccum,
Nec * Syrabracha (*b*) dedit merito virtutis adulto, — * *Syrabara.* *b*
Creſcit & ad ſummum, patulo qua clauditur ore,
Nec contentus agit liquor, ut vas expleat illud.
Nam cumulata olei mox defluit unda ſuperne,
Nec ſeſe urna capit; tanta eſt benedictio dextrae,
Exundanſque omnes pueri madefecit amictus.
Et digiti de fonte rigans manavit olivum:
Ac poſtquam irrigue fluviali more cucurrit,
Vas plenum fidei merito matrona recepit,
Nec minus inde ſubit rerum admiratio facti, — Ampulla, qua continebatur ad terram caſu dejecta, non frangitur.
Idem vas vitreum benedictum nobile reddens,
Cum puer incautus poſuiſſet in ore feneſtrae,
Utpote carbaſeo venerans velamine tectum,
Lintea dum retrahit fluitantia neſcius alter,
Lapſa pavimento ampulla ſtat marmore tenſo,
Sed nec ſaxa vitrum perdunt, nec vaſa liquorem:
Integra ſervatur, volitans quaſi penſile pluma.
Aut ſubvecta levis geminis deſcenderet alis;

Nul-

(*a*) De Avitiani feritate, & crudelitate deinceps erit ſermo.

(*b*) Cod. Vat., & Edit. Ven. nec *ſyra bacca* dedit merito virtutis *adultum*: quod placet. *Veteres libri* [ait Brovverus] Syrobara *pro unguenti Exotici pretioſi liquoris ſpecie*, accipiunt.

Nullaque rima patet, nec facta in vase cicatrix.
Sic liquor interius facit exteriora tueri,
Et quem tutari decuit, sua tegmina texit,
Ne vitra depereant, olei custodia servat,
Inclususque humor proprium defendit amictum,
Ac fragmen fragile statuit benedictio forte.
Cujus discipuli pariter dum comminus irent,
Et canis horrificus latratu insisteret amplo;
Unus amore pio, Martini in nomine, dicit,
Praecipio, taceas; nec nos clamore fatiges,
Mox praecisa canis rabidi vox ore pependit,
Clamoremque vagum media de fauce resorbet;
Et fragor ille ferox avido sub gutture obhaesit,
Stans rictu stupido fraenata voce molossus,
Cum furor urgeret, quia se nec hiare liceret,
Sic redit incluso tremula sine voce susurro,
Profuit & nomen sancti, quo defuit ore.

Canis oblatrans, jussus in Martini nomine, tacere, continuo obmutescit.

Ergo iter incoeptum lento pede pergere tendam,
Dum licet ire viam, dum me vocat aura salubris,
Et trahit hora* dies vestigia tarda moventem.
Moribus ut tumidus comes (*a*) Avitianus agebat,
Terribile officio Toronos suffultus adivit;
Agmina conveniunt, & longa catena reorum,
Accrescente coma, quorum caro tota fluebat:
Et consumpta arctum laxabat brachia ferrum,
Confecta (*b*) macie vix declarante figuram,
Poenarum genus ipse (*c*) jubet plus more parari;
Deflentem videas populum spaciare per urbem,
Indixitque nefas processu (*d*) ad triste tribunal,
Unde truces oculi spectarent membra cremari,
Comperit ut sanctus feralia jussa satagi (*e*),
Tempore sub noctis saeva ad praetoria tendit,

* *f. Diem.*

a

Turbam aerumnosorum sontium, gravissimis poenis multandam, liberat ab Avitiani crudelitate, cum noctu ad eundem venisset.

b

c

d

Et

(*a*) Hic Avitianus idem forte fuit, qui sub Juliano Vicarius Africae fuisse dicitur: ut constat, ex Cod. Theod. l. 15., *de curs. publ.*, l. 1. *de Indul. Debitor.* & l. 2. *de itin. muniendo*. Ejus mentionem facit & Ammi. Marcellinus lib. 27. sub Valentiniano, & Valente: quem *ex Vicario* appellat: si modo idem est, qui a Sev. Sulpic. Comes Avitianus appellatur.

(*b*) Legendum videtur *confectam* macie.

(*c*) Cod. Vat *genus omne* jubet.

(*d*) Haec respondent iis, quae referuntur a Sev. Sulp. c. 5. dial. 3. *disponens* (Avitianus) *postera die, attonita Civitate, ad opus tam triste procedere &c.* mallem hic legere: *Indixitque nefas! processum &c.*

(*e*) Edit. Ven. jussa *tyranni*.

Et pietatis iter solus parat ire viator.
Pervenit ut senior gressu miseranter anhelo;
Sternitur ante fores, per limina dira benignus,
Qua recubat judex, torpente sopore sepultus.
Angelus interea penetrat mox aliger aulam,
Intonat & Comiti dormitanti ore minaci:
Te sopor hic retinet, Martinus stat foris, inquit,
Tu requie frueris, & sustinet ille labores:
Molliter ipse thoro, jacet ille in marmore diro:
Excutitur trepidus mox ex somno Avitianus,
Martinum exclamans, foribus recubare sacratum:
Imperat & famulis, reserent ut (a) claustra Beato,
Ne servum Christi venerandum injuria vexet.
Hinc famuli illudunt Domino, crepitante cachinno,
Dicentes stupidi, se somnia vana videre:
Pro foribus nullum residere, vel esse virorum.
Rursus praecipiti premitur somno Avitianus;
Angelus inde virum violentior excitat urgens:
Concutit & graviter, ne cederet ipse sopori;
Territus hinc judex, ultra neque credulus ulli,
Postpositis famulis, celer ad sua limina pergit:
Atque ibi Martinum reperit, ceu senserat olim,
Tunc ferus alloquitur sanctum, his vocibus, ultro:
Quid Martine, mihi facis hoc, venerande sacerdos?
Non mecum aequali, fateor, certamine pugnas,
Absolvendo reos venis, & me verbere torques.
An me pro cunctis poenas absolvere (b) mavis,
Eligis aut facinus, mea per tormenta pacisci?
Sub tortore novo mutantur (c) tempora caedis:
Poena diurna reos cruciat, me nocte fatigas.
Serve Dei, patuit, quam sit tibi celsa potestas,
Quando flagellatur graviter, te judice, judex.
Hinc tamen ipse probas, mecum sit qualiter actum:
Cum per me venio, nec amicum, nec rogo servum:
Non patitur differre moras, quem poena coërcet:
Nil opus est verbis, tacito te, nosco, quod optas:
Cede, precor, discede loco, concede, quod oro:

Avitianus divinitus admonetur de adventu Martini, atque etiam viso exterretur per somnium.

Avitiani ad Martinum oratio.

Nec

(a) Cod. Vat. referent & claustra.
(b) Cod. Vat. poenas *exsolvere*.
(c) Cod. Vat. *multantur* tempora caedis.

Nec tua me graviter cito puniat ultio vindex,
Haec ait: & propero pede, discedente patrono,
Avitianus inops animi, vocat officiales:
Et reserare jubet tormenta, ergastula, claustra,
Cumque relaxasset, procul ipse recessit (*a*) ab urbe, *a*
Et gravis ira fugit, sibi fit timor ipse timori;
Ordine perverso & pacem fuga judicis auget,
Ac sine caede lupum, salvo grege, pastor abegit.
Quique monasterio quotiens properaret ad urbem,
Sive pedem cellae foris adveniendo tulisset,
Agmina larvarum trepidabant ore, rotatu, **Energumeni, ad basilicam accedentem, Martinum prodebant**
Et cum nescirent populi adventare patronum,
Designabatur gemitu quoque daemoniorum. *b*
Propitiante (*b*) sacro, pendentia membra videres,
In sublime procul sublata per aëra duci. *c*
Ast alios, pedibus superactis, vertit (*c*) in altum,
Et caput inferius, veluti de nube ruentes:
* Nec tamen his vestes fluerent, verecunda tegentes: * *Ne*.
Crimina vel merita edentes, sub judice missi,
Et sua praecipites examine facta fatentes:
Ille Jovem stolidum, hic se * fateatur (*d*) Anubem, * *Fatebatur*.
Vasa ministerii (*e*) se daemonis esse nefandi: *d*
Sed tortore (*f*) pio feritas cruciata fugatur. *e*
Nunc etiam Senonum pago quid gesserit, edam. *f*
Cum compacta gelu premeret sata grando quotannis, **Eosdem liberat. Agrum Senonensem, quotannis grandine vexatum ab illa liberat calamitate.**
Cultoremque seges defraudaretur inanis,
Nec messoris opus flavescens spica rogaret,
Agricolaeque manum tritura vetaret adempta,
Incola maturis totiens deceptus aristis,
Cum jejuna suo torperent jugera sulco,
Ac lapidata cibum populis seges aegra negaret,

Mitti-

(*a*) Ib. in Cod. Vat. Ipse *recedit* ab urbe.

(*b*) Ibid. *Adpropiante* sacro: quod tenendum. Refert enim Sulpicius, quod Clerici tunc intelligebant, adventare Martinum, cum Daemonum gemitus, quibus Energumeni obsessi tenebantur, audiebant: & illud habebant indicium, quod Martinus e domo egressus, ad Basilicam accederet.

(*c*) Cod. Vat. *actis versus* in altum. Energumeni scilicet aliqui, a Daemone suspensi in aere tenebantur, capitibus deorsum versis: cum interea rigescerent vestimenta, ne ad caput defluentia, quod verecunde tegitur, revelarent. Sulpic. c. 6.

(*d*) Ibid. Hic se *testatur* Anubem.

(*e*) Ibid. Vasa *ministeriis* Daemonis.

(*f*) Martinus Daemones fugabat ex Energumenis, non attrectando manibus, non objurgando, ut caeteri, sed jacendo humi in cinere, ac cilicio. Ibid. Sulp.

Mittitur ad ſanctum legatio fida precatu,
Ut removeret humo furibunda procella flagellum;
Celſa viri quae mox oratio ſola peregit.
Nam ſtatim atque preces fudit bonus ore ſacerdos,
Tempeſtate graves ſiccarunt nubila nimbos,
Et viduae ſegetes ſe fertilitate maritant.
Quaeque quater quinos, per quos ſuper extitit annos,
Intemerata ſacri viguerunt dona patroni.
Vir tamen ipſe Dei ut ſublatus ad aſtra receſſit,
Oblitae incubuit rediviva procella rapinae,
Praeſule ſubducto vaſtat fera clades agellum,
Ac male captivas imber populatur ariſtas;
Defenſorque obit, & mox praedam grando requirit,
Martini abſceſſu repetunt elementa flagellum.

Daemonem, inſidentem cervicibus Avitiani, inſufflando depellit; ex quo & Avitianus fit manſuetior, ac mitior.

Vir quoque juſtus item cum occurreret Avitiano,
Aſpicit inſtantem huic ſaevi daemonis umbram,
a Horrificam faciem (*a*), truculentam corpore peſtem;
Quam procul intendens ſanctus, flatu oris abegit.
Judex dum in ſeipſum putat exſufflaſſe beatum,
Cur, bone paſtor, ait, tua nos injuria vexat;
Indignoſque facit deſpectio flatilis aurae?
Quem pater egregius reſponſo affatur amico:
Haec tibi non facimus probroſi ſorte reatus,
Sed, male quae incubuit cervici, flavimus umbrae;
Mox tamen illa fugit ſubſellia larva, ſatelles,
Et cervice ſedens invaſa ſedilia liquit,
Libertate nova ſurgunt colla Avitiani.
Exoneratus enim judex revocatur honori,
b Mitior (*b*) atque fuit, gravis, implacabilis olim.

Suis precibus ingentem ciet tempeſtatem ad praegrandem Idoli molem diruendam.

c Mirum aliud vico quod contigit Ambacienſi (*c*),
Idola turrito fuerant educta metallo,
d Eximie ſaxis moles (*d*) onerata politis,

In

(*a*) Cod. Vat. horrificam *facie*.

(*b*) Hic verſus: *mitior atque*, &c. deeſt in Vat. Cod.

(*c*) Oppidum iſtud, vulgo *Amboisè*, jacet ad Confluentes Ligeris, & Amatiſſae, etiam nunc celebre, ut refert cl. Ruinart in notis ad Greg. Tur. lib. 2. Hiſtor. Franc. cap. 35. Hujuſce oppidi mentionem facit Gregor. Tur. loco citato, inquiens: *conjunctique*, (Chlodoveus, & Alaricus, Rex Gothorum) *in inſula Ligeris, quae erat juxta vicum Ambacienſem Territorii Urbis Turonicae &c.*

(*d*) Sulpicius ita hanc fabricam deſcribit cap. 9. *politiſſimis ſaxis moles turrita ſurrexerat, quae in conum ſublime procedens, ſuperſtitionem loci, operis dignitate, ſervabat.*

In ſublime thronum procedens aede ſuperba,
Falſa ſuperſtitio, deceptio vera precantum,
Grande opus ad facinus, faciens nihil eſſe colentes;
Quod dum ſanctus ovans mandaſſet rite ruendam (*a*), a
Humanis opibus neque hoc avelleret ullus,
Tum ſacer antiſtes aſſueta per arma recurrens,
Pervigil inſiſtens nocturnis excubat horis,
Alloquiis Domini taciturna ſilentia rumpens.
Sed cum mane recens auroram ſpargeret orbi,
Tenderet & croceum per nubila Phoebus amictum,
Ecce repens oritur, variante fragore, procella,
Stridula ſydereo volitatu, & multa tumultu,
Auxiliis fremebunda tuis (*b*), Martine, ſatagens, b
Et tua caſtra movens, armata ferocibus auſtris:
Quae fanum ut tetigit, rapidae vertiginis ictu,
Impulit ac fabricam, furibundo impacta rotatu,
Idola (*c*) comminuit, molemque in pulvere ſolvit; c
Altaque turrigero ciciderunt moenia faſtu.
O ſacer antiſtes, dulce & memorabile nomen,
Quis ſe non ſubdat tibi, pro quo & nubila pugnant?

Item immanis columna, cui idolum ſtabat impoſitum, ad ejuſdem preces corruit, alia columna viſa e coelo delabi, & in illam impingere.

Haec quoque mira loquar, parili virtute peracta.
Stabat celſa, rigens, informis, forma columnae.
Immanis habitu, tractu inſuperabilis amplo;
Quae ſuper impoſitum ſimulachrum hoſtile (*d*) gerebat. d
Quam pius ut voluit, valuit neque ſolvere molem,
Rurſus ad orandi victricia ſigna cucurrit;
Belliger eliciens ad ſe arma potentia coelis.
Stratus humo recubans, precibus ſupra aſtra relatus,
Quo exorante diu, multoque in pulvere fuſo,
Caelitus eſt oculis deſcendere viſa columna,
Molliter aërio diſulcans nubila lapſu,
Quae molem oppoſitam ut vibrato perculit ictu,
Fragmine diſſiluit compago ſoluta columnae;

(*a*) Edit. Ven. rite *ruendum*: quod ſeq. Narrat Sulp., quod Martinus molitionem illam Presbytero ejus loci diruendam mandaverat: ſed is nihil fuerat exequutus, cauſatus, nonniſi, vi armati militis, & publicae multitudinis numero, id praeſtari poſſe.

(*b*) Ibid. Fremebunda *tui*, Martine, *precatus*.

(*c*) Ibid. *Illico* comminuit.

(*d*) Idolum ſcilicet ſummae columnae impoſitum ſtabat.

a b Laxaque (a) disperso fregit (b) simulachra metallo;
Et mentita novo feriuntur numina telo,
Falsa quidem veram sumentia numinis iram:
Quae subversa suis genuerunt lucra ruinis,
Ac resoluta feris creverunt templa favillis.

Mulier, cujus veste contacta, a fluxu sanguinis sanatur.

Pandere quin etiam decet illud honore Beati;
Pallida cum mulier stillante rubore cruoris,
c Cujus se irriguo siccarunt (c) viscera fluxu,
Naufraga membra trahens secum vaga sanguinis unda,
d Tempestate (d) suae pluviae defessa laborans,
Ipsa sibi generans secreti turbinis imbres,
Fluctibus & propriis jam submersura ruebat,
Nec super ullus erat portus sibi, norma salutis;
Cui semel ut tacta est benedicti fimbria fili,
Nobilis ac summi palpantur stamina panni,
Exilit inde salus, digitos prius unguine complens,
Transit in arcanum fiducia tanta medellae;
Protinus irrigui siccatur origo fluenti,
e Prona etiam patulos damnantur (e) fistula cursus,
f Et restricta fluens redit insonti (f) unda cruoris,
Assidui fluxus fugiens cava vena meatus,
Veste sacra medici solidantur glutine rivi,
Et virtute viri senserunt fraena liquores,
Incolumisque redit de furto foemina foelix,
Atque salutis opem, medico ignorante, resumpsit,
O Martine sacer, nescis, & munera donas.

Anguem, per vadum ad ripam enatantem, Martinus iter retorquere jubet.

Inde procul gressum celerans antistes abibat;
Obvius ecce venit serpens adnando per amnem,
g Pectoris impulsu sulcans vaga (g) remige cauda,
h Squammea terga movens, spiris vada (h) caerula findens;
Quem sacer inspiciens, ait haec in nomine Christi:
Impero dira tibi, pete cursum, bestia, retro,
Quae procul in fluvium sinuamina lenta reflexit,
Atque retorsit iter mox sarcina tanta veneni,

Inde

(a) Edit. Ven. *lapsaque* disperso.
(b) Cod. Vat. *pereunt* simulachra metallo.
(c) Ibid. *Siccarant* viscera: quod tenen.
(d) Edit. Ven. *atque suae pluviae sub pondere fessa laborans*.
(e) Ibid. *Damnatur* fistula. Cod. Vatic. *Damnavit* fistula.
(f) Cod. Vat. redit *in fontem* unda.
(g) Ed. Ven. & Cod. Vat. vada *remige*: quod placet.
(h) Cod. Vat. *vaga* caerula: corrupte.

Inde petit bibulas ripae ulterioris arenas,
Gurgite lapsa natans, totasque renavigat undas,
Obsequiis famulans, & vipera perdidit iras.
Imperiis justi nec iniqua venena repugnant,

Monachus, qui nihil piscando ceperat, jussu Martini rursus mittit rete, atque esocem educit.

Forte dies aderant, paschalia festa gerentes,
In quibus antistes partem quoque piscis edebat,
Addebatque (*a*) bonus tum fercula, reptile gustu, a
Sollicitat monachos, si copia piscis adesset;
Respondit, cui cura foret commissa, minister (*b*). b
Se toto piscante die captura negasse:
Nil valuisse hamum, setis ab arundine jactum;
Nec potuisse aliquam vel retia ducere praedam.
Cui constanter ais (*c*), placido moderamine pastor: c
Perge modo ad fluvium, tibi nec captura negatur.
Artificem spes certa movet, petit impiger amnem,
Implentur pariter monachorum examine ripae,
Ut sacra Martini spectarent dicta Prophetae,
Quem scirent non cassa loqui, neque verba refelli;
Projicit ut (*d*) fluvio cassem de puppe magister, d
Molliter ac vitreo Ligeri trahit humida lina,
Mox ingentem esocem modico sub rete coërcet;
Et trahitur cognatus aquis ad littora piscis,
Non rete artificis, sed Martini ore ligatus;
Usibus & sancti se praeda natatilis offert,
Tali morte magis vitae pro (*e*) munere currens. e

Arborius Martini, ad aras operantis, manum gemmis corescantem cernit & gemmarum se invicem collidentium, fragorem audit.

Nobile quin etiam ex praefecto (*f*) Arborius effert: f
Signum, quod vidit, se teste, fidelis in urbe:
Immaculata Deo cum dona imponeret arae,
Et pater attonitus ceremonia diva sacraret,
Munera vel Christi benediceret ore Sacerdos,
Imposita altari rata corporis, atque cruoris,
Emicuit subito manus alma decore superbo,
Nobilium vario lapidum splendore coruscans.

(*a*) Edit. Ven. *edebatque* bonus: quod placet.

(*b*) Monachus scilicet, quem Sulpicius ait, doctum fuisse piscari.

(*c*) Edit. Ven. cui constanter *ait*.

(*d*) Ibid. Projicit *in* fluvio.

(*e*) Ibib. Vitae *quam* munere,

(*f*) Hunc Arborium virum Praefectorium nominat supra Fortunatus lib. 2. de Vita S. Martini. An hic ex eadem familia fuit, qua Aemilius Magnus Arborius, Ausonii Avunculus, filius Caecilii Argicii Arborii? de quibus extant carmina scripta ab Ausonio III. & IV. Parentalium?

Undique visa rotae spargens radiatile lumen,
Brachia purpureis vibrantia fulgura gemmis,
Lumen & ad solis radians, lux fulva metallis,
Credula quo potius fierent miracula rerum.
Vir simul ipse potens se tunc Arborius inquit,
Gemmarum gravium crepitantem audisse fragorem;
a Sic geminante fide justi via (*a*) dextera fulsit,
Inque loco manicae micuit translata smaragdus.
O Martine decens, lapidum velamine compte,
Quam nova palla tibi, cujus textura coruscans,
Trama topazus erat rutilans, & stamen jaspis,
Et tunicae insignes currunt pro vellere gemmae.
b Quae manus artificis cataclistica (*b*) fila rotavit?
Quis fuit hic opifex, ubi lana hyacintina currit?
Quis potuit rigidas torquere ad licia gemmas?
Haec venerando magis poterunt, quam fando referri.
Quid secreta petis, nec in abdita luminis intras?
Est, homo, quod stupeas, ubi nectit gratia telas.

Martinus, quamvis invitus, Ithacianis partibus communicat, ut veniam impetret quibusdam, mox supremo supplicio mulctandis.

Historiae nobis oritur hic longior ordo,
Sed breviore via data per compendia curram.
Maximus imperii moderans quasi rector habenas,
c d Praecipit Itachium (*c*) tum (*d*) armorum jure tueri;
Ne quis eum peteret damnandum lege forensi,
Accusatorem veterati Prisciliani;
Mittit ad Hispanos armata forte tribunos,
Reliquias heresis qui quaerant, & bona tollant,
Inventosque pares capitali crimine damnent;
e Sic tamen, ut cunctos occasio (*e*) saeva feriret.

Plu-

(*a*) Edit. Ven. & Cod Vat. justi *pia* dextera: quod tenendum.

(*b*) Ibid *Cataclysis* fila. Vide quae diximus supra in notis ad lib. 3. Vitae S. Martini pag. 447.

(*c*) Ithacius, Episcopus in Hispania, ad sanguinem usque, & caedem, Priscillianum Haereticum persequutus fuerat: quem proinde, uti *sanguinarium*, devitabant alii, & ejus communioni se non admiscebant: inter quos & Martinus: alii vero defendebant, ac sequebantur, Ecclesia in partes discissa. Maximus Imp. praecipue patrocinabatur Ithacio: qui vel ejusdem suasu, & opera Priscillianum capite mulctaverat.

(*d*) Edit. Ven. *Cum* armorum jure.

(*e*) Sulpicius haec narrat cap. 15. *nec dubium, quin Sanctorum etiam maximam turbam tempestas ista depopulatura esset, parvo discrimine inter hominum genera. Etenim tum solis oculis judicabatur, cum quis pallore potius aut veste, quam fide, haereticus aestimaretur.* & Hist. lib. 2. *Hic* (Ithacius) *stultitiae eo usque processerat, ut omnes etiam sanctos viros, quibus aut studium inerat lectionis, aut propositum erat certare jejuniis, tanquam Priscilliani socios, aut discipulos in crimen accerseret.*

Pluribus (*a*) ergo malis bonitas impulsa Beati, a
Leucadio (*b*) pariter pro praeside prompta precatrix, b
Occurrit Treviros, aliis quoque mota querelis.
Pontifices adeunt (*c*) praedicti principis aures, c
Ne Martinus eat, Synodi nisi pace recepta.
Sed sacer asseruit Christi se in pace manere,
Qua (*d*) prius abstinuit sanctus sic coetibus illis. d
Pontifices iterum occurrunt ad Caesaris aulam,
Cogat ut innocuum se participare nocivis.
Provocat alloquio quem molliter induperator,
Ut sociaretur reliquis communio justi;
His Theonistum (*e*) etenim solum descisse querelis, e
Cui non complacuit communio noxia fratrum.
Hinc quia non valuit flecti vehementia sancti,
Abripit ex oculis se principis alta potestas,
Mox percussores (*f*), gladio minitante, relaxat, f
Qui semel offensos, jaculo figente, trucident.
Comperit ut sanctus referandae fraudis amictum,
Pollicitus regis se participare ministris,
Et pietate calens, deponit amore rigorem,
Mens rea cujus abest, par (*g*) fit communio culpae. g Martinus illud erratum flet acerbissime.
Hinc se proripiens propere Martinus abegit,

Aestuat

(*a*) Id etiam agebat Martinus, ne Haeretici supremo supplicio mulctarentur: *scilicet* (ut ait Baronius ad an. 386. n. XXXIII.) *in Ecclesia Catholica usu receptum est, cum quis expetit a Saecularibus Magistratibus opem adversus Haereticos, ne Ithacianae partis consors, & sectator esse videatur, contestationem illam consulte praemittere: nimirum sic se correptionem expetere incorrigibilium delinquentium, ut tamen citra poenam sanguinis puniantur.*

(*b*) Refert Sulpicius, quod Martinus laborabat praecipue *pro Narsete Comite, & Leucadio Praeside, quorum ambo, Gratiani partium fuerant pertinacioribus studiis ... iram victoris emeriti.*

(*c*) Episcopi, Ithacii partibus faventes, convenerant Treviris. Cognito Martini ad Urbem accessu, adversus illum cum Maximo consilium ineunt, ut missis officialibus, vetaretur accedere propius, nisi se prius pacem cum Episcopis habiturum polliceretur, qui Treviris pro Ithacii causa convenerant. Quos ille deludens: *se in Christi pace mansurum* asseveravit.

(*d*) Edit. Ven. *quo* prius.

(*e*) Imperator videlicet dixerat ad Martinum: *Theognistum odio potius, quam causa, fecisse dissidium, eundemque tamen solum esse, qui se a communione interim separaris: a reliquis nihil novatum.* Sulpic. cap. 16. Hic Theognistus prius absolverat Ithacium, postea condemnarat. Sulpic. ibid.

(*f*) Scilicet Imperator cum non impetrasset a Martino, ut communicaret Ithacianis, jusserat, ut percursores mitterentur in eos, pro quibus Martinus veniam, & liberationem rogaverat.

(*g*) Edit. Ven. & Cod. Vat. *pars* fit.

a Aestuat interea gradiens, gravis, anxius, augens (*a*),
Cur vel ad horale spatium consensit iniquis.
Inde iter emensum per vasta silentia ducens,
Angelus moestum, ac flentem consolatur. Progressis sociis ibi se Andethanna propinquat.
Ecce viro insigni sacer obvius Angelus adstat,
Praesenti alloquio confessus publice vultus,
Atque revelata facie sic comminus infit:
Quam merito, Martine, loco compungeris isto,
b c Nec properas (*b*) exire aliter, nisi jussa facessis (*c*):
Inter utrumque nefas mercatus acerba doloris?
Nunc age constanter repara virtutis honorem,
Et tibi te revoca trepidum, ne noxia frangant;
Gloria ne pereat, neu prospera lubrica perdant,
d Utere more tuo, te deinde rediisse (*d*), magister,
Fortis athletae animos casus non obruit unus,
Acrius insequitur hostem manus icta dolore;
Plagaque fixa solet mentes armare viriles;
* *De vulnere.* Atque pudore recens crescit * diro ulcere virtus,
Ac datur armigero victoria vulnere crebro.
Fraterno alloquio sic Angelus explicat ore,
Et vice germani monitis animavit amantem,
Tanta est cura Dei, Martinum avellere lapsu.
e Ulterius (*e*) Synodo nec se permiscuit insons,
Virtutisque suae damnis nova lucra paravit.
Obsessum a daemone liberat. Res probat ipsa tamen, sacro venerabilis actu.
* *Pseudothyrum.* f Namque ad * pseudoforum (*f*) cellae dum accederet aeger,
Quem

(*a*) Cod. Vat. anxius, *angens*: quod tenendum. *Postero die* (inquit Sulpicius) *Martinus se inde* (Treviris *proripiens, cum revertens in via moestus ingemisceret, se vel ad horam noxiae communioni fuisse permixtum, haud longe a vico, cui nomen est* Andethanna, *qua vastas solitudines sylvarum secreta patiuntur ..... subsedit &c.* Brovverus laborat in assignando hujusce vici situ: deducitur vero eo, ut credat: *Andethannam in Epternaco ponendam, quod apud Suram*, ait, *inclytum est in Treviris cum vico Monasterium, tredecim millibus passuum circiter ab urbe dissitum: facili mutatione* (subdit), *ut ex Antonnaco factum Andernachum, ita* Andethanna *in* Echterna, *ut in proprio idiomate sonat, conversa*.

(*b*) Cod. Vat. nec *poteras* exire: quod tenendum.

(*c*) Edit. Ven. nisi jussa *facesses*: quod tenendum.

(*d*) Ibid. Te deinde *redisse*, magister: quod placet.

(*e*) Martinus post id temporis *sexdecim vixit annos, ac nullam postea synodum adiit, ab omnibus conventibus Episcoporum se removit*. Sulpic. cap. 15.

(*f*) Pseudophorum, seu Pseudothyrum Ammianus l. 24. c. 4. latentem portam appel-

Quem male vexabat nimium fera daemonis ira,
Ingenioque gravi torquebat iniquior umbra,
Ante Monasterii qua (a) limina tangeret almi, a
Martini faciem refugit ferus hospitis hostis,
Et benedicta viri terror fuit ora videri,
Non sufferre valens res obscurissima lumen,
Nec vaga constantem, fugit infida corde fidelem,
Saeva bonum, furiosa pium, truculenta benignum,
Sic quoque nigranti retinetur janua lucis;
Haec medicina sacri satis unica, cujus opimum
Hospitium vidisse, fuit meruisse salutem;
Sanctus in aede latet, foris exit origo medelae;
Et cura ante datur, medici quam forma videtur.
Nec satis est mirum dederit quid corpore praesens,
Nomine sub cujus sparguntur dona per orbem.
Navita (b) cum quidam Tyrrhenum curreret aequor, b
Fert iter ad Romam * quod velificante volatu, Deo Martini invocato, saeva procella sedatur. * Qui.
Turbinis impatiens oritur violentia venti,
Exiliunt fluctus, feriunt cava vela rudentes:
Nutat pinus iners, rapiuntur signa Ceruchis (c), c
* Laevis & antennae coëuntia cornua frendent; * Levis.
Artis inops stupidus resilit de puppe magister,
Stant undae, armatura cadit, fragor aequoris urget,
Prora bibit, dum nauta vomit; perit ars, jacet usus;
Spes fugit, ira premit, rapitur lux, morsque minatur;
Casibus in dubiis certi vergente salute,
Dum trepidant omnes, Aegyptius haec ait unus;
Qui nec dum Christi charismata senserat exors:

Mar-

pellat: idest januam, latentem a parte Aedium posteriore: quo sensu Horatius, scribens ad Torquatum ep.5. l.1.

Atria servantem (inquit), *postico falle clientem*.

Vide Dufr. in Gloss. ad hanc vocem.

(a) Ven. Edit. ante Monasterii, *quam*: quod tenendum.

(b) Ibid. & Cod. Vat. *Denique* cum quidam Tyrrhenum.

(c) Ceruchi pro Antennis usurpantur, uti notat Sirmondus in notis ad car.7.l.1. M. Felicis Ennodii. Ita, ut idem ait, Lucanus, Flaccus, Apulejus Ceruchos accipiunt pro Antennis, quasi cornigeris. Κεροῦχος quippe *corniger* sonat. Unde Antennae κεραῖαι appellantur. Quod magis explicans seq. versu Fortunatus inquit:

Levis & antennae coeuntia cornua frendent.

Quanquam Isidorus in Gloss. *Cerucbos*, sive *Ceracbos*, navium funes interpretatur. An quod hi antennas, idest κεραίας ἔχωσι, seu *nexi* teneant? M Ennodius loco supracitato:

Lintea nam summis dum crispant nexa cerucbis &c.

Martini Deus eripe nos; mox dira procella
Corruit, & pelagi tumor altus ad ima resedit:
Sternitur unda rati, liquidi stetit area campi:
Atque immota loci jacuerunt murmura ponti;
Gurgitis optati trabe curritur aequor amicum,
a Littoris ora legunt flabris data vota (a) secundis;
Atque petens portum, vada, complet nauta celeuma,
Sic bene pro meritis famulo dat Christus honores,
Cujus eunte fide, terras, mare, sydera supplet.

Lycontii familiam, extremo morbo aegram, sanat.

Pangere gesta libet reliquo veneranda relatu.
b Indolis a patribus generosae Lycontius (b) olim,
Clarus honore, fide locuples, ab origine currens,
Cumque domum propriam lues exitialis adisset,
Cunctaque tabifluus penetrasset acumine morbus,
Quo miserabilium famulorum, sive clientum
Una strages erat, divisa per ulcera languens,
Dicere quo posses prostrata cadavera telis:
Res extrema etenim nil nobilitatis honorat:
Praesidii spes sola manet, Martinus in orbe.
Mittitur ad sanctum veneranter epistola cursu,
Auxilium rogitans, hoc corde, hoc flagitat ore,
Ni cito subveniat, rapit omnia pestis acerba,
Per spatium ferale trahens in tartara cunctos,
c Et grassata diu, quid (c) agant, contagia * perdunt; (* Produnt.)
Qui potes affer opem pendenti in morte catervae,
Desperata salus solatia fida requirit.
d Quae prius ut sensit (d) divino illata flagello,
Sed nec posse timet facili exorare precatu:
Attamen excipiens votum miserantis amici,
Septem nempe dies, totidem sub sydere noctes,
Pervigil incubuit, jejunia nulla relaxans,
e Continuata trahens, per tempora multa (e) precatus,

Nec

(a) Ven. Edit., & Cod. Vat. data *vela* secundis.

(b) Hic Lycontius *ex-Vicariis*, seu qui jam Vicarii munere fuerat perfunctus, nominatur a Sulpicio c.18.

(c) Videtur legendum: quid *agas*. Idest, si differs opem ferre, contagia perdunt hoc, quod serves.

(d) Martinus scilicet divinitus admonitus fuerat, Lycontii domum, divino judicio, ac manu, clade illa fuisse vexatam, sive ut verbis utar Sulpicii, *spiritu sentiebat, domum illam divino Numine verberari*.

(e) Edit. Ven. per tempora *mille* precatus.

Nec prius abſiſtit, niſi ſupplicis illa Lyconti
Vota recepta daret, domuique medella rediret,
Et rediviva ſalus fugitivum expelleret ulcus.
Qui tamen ut didicit ſancti obtinuiſſe laborem,
Advolat, & grates devoto corde rependit,
Exceptaque domo ſua gaudia munere penſat,
Pro merito fidei donum, vice centurionis,
Iſraeli Dominus quem praetulit ore potenti,
Et prius hauſit opem genitae, quam intraret in aedem,
Denique ſancto offert argenti pondera (a) magna,
Ter tricena decem ſuper addita merce patroni;
Addit & has voces, recreato pectore, ſupplex:
Quid tibi, celſe pater, vitae pro munere ſolvam?
Cum pretio non poſſit emi haec lux, neque vendi.
Unius aut animae mercari vita valebit?
Cum vero illa meae domui lues una noceret,
Nec ſupereſſet opis reliquum, quod redderet ullum,
Praeſidio ecce tuo mihi nempe tot agmina vivunt,
Sexus, & aetatis numeroſa caterva meorum;
Cum ſtupeam ſolidae revocata cadavera vitae,
Et quibus obſequerer morientibus, ecce miniſtrant.
Nam ſtatim ut tua vox penetralis ad aſtra volavit,
Et viſa eſt meritis curvare cacumina coeli,
Quo vicina tibi fierent oracula Chriſti,
Expoſitaeque preces ante ora fuere tonantis,
Ac recitata fuit pia vox dominantis in aurem,
Mox bonitas indulſit, ope praeſente, medellam,
Corpora deſeruit membratim tabida clades,
Qui potuere mori, ſubitae rediere ſaluti,
Et viguerunt ſpe, pede, viſcere, lumine, voce,
Ac languor moritur, viventi in carne ſepultus,
Unde pater modicum pro vivis ſume tributum,
Foenore vel minimo tolerans, dum debita ſolvo:
Sed neque ſuſcepit, neque reppulit, ille quod offert;
Ante monaſterii ſed quam bene limen adiret,
Captivis tribui redimendis pondera juſſit.
Sic uno ex caſu fert dona gemella Beatus,
His libertatem, dedit illis unde ſalutem,

Lycontius Martino offert magnum argenti Pondus.

a

Lycontii ad Martinum oratio.

Acceptam Martinus pecuniam captivis redimendis impendit.

(a) Sulpicius refert, quod Lycontius *centum argenti libras obtulit*.

Ut modo captivis duris laxantia poenis,
Ac concordi animo cecinerunt gaudia plausu.
Hoc idem est mirum, niteant si verba relatu.
Occurrit cellae cum quidam e fratribus algens,
Carbone (*a*) injecto ardebat fornacula sancti.
Considet ergo celer, rapiens quasi lucra vaporis,
Inguine nudato, pede jacto, poplite panso.
Vir sacer inclusus de cella protinus inquit:
Quis foris incestat nudus habitacula nostra,
Corpore detecto, puro genu, & inguine nudo?
Quid fuit hoc, docti vos dicite, quaeso, sophistae:
Martini ante oculos paries quasi lintea luci,
Aut quasi filo agiles contexit aranea telas,
Retia vel nexis per rara foramina filis?
Unde hic tam tenuis structura patescit hiulca?
An se saxa levant, aut reddunt scissa fenestram?
Seu duri lapides lento se glutine solvunt,
An casa materiae vitreo se margine pandit (*b*)?
An (*c*) speculare dedit, quo sanctus lumine transit?
An levior paries revoluto cessit in arcu?
Et stetit incolumis rapido suspensus in ictu?
Nobilis aut acies oculorum & marmora transit,
Clarior ac visus per cuncta obstacula pergit?
Penniger an clausi volitavit ad ora minister,
Ac per opertum aperit, & in invia nuncius intrat?
An quia lumen erat, totum foris, intus habebat?
Carne sedente, loco velox an spiritus ibat?
Pandite, doctiloqui, comprehendite clausa diserti,
Qui numeris, atomis, ratione potestis, & ore.
Hic fugit ars oculos, nisi Christum, nulla videtis.
Quanta Dei virtus, Martini est gratia quanta,
Hac ope mirificus homo complet, quod homo nescit,
Explicat hac, fidei merito, * quod & obstet (*d*) origo.
Quod superest etiam, memoretur honore patroni,
Consummanda suo properat quia pagina textu:
Forte sacer residens per dura sedilia ligno (*e*),

a Quendam e fratribus, qui divaricatis pedibus, inguine detecto, ad focum sedebat, Martinus, quamvis cella inclusus, videt, & objurgat.

b

c

* *Quid.*

d

e

Pro-

(*a*) Cod. Vat. carbone *ingesto*.
(*b*) Ibid. se Margine *tendit*.
(*c*) Edit. Ven. *aut* speculare.
(*d*) Ibid. *Quod obstat*.
(*e*) Cod. Vat. sedilia *ligni*.

Proſpicit hinc claras (a) pendenti rupe gemellas, a
Tegmine pullatas, triſti terrore ſeveras,
Fraude laborantes, jaculantes ſpicula fellis,
Nequitiae artifices, rebus gravia arma ſiniſtris,
Voce venenata verba haec anguina rotabant:
Quid valet ira tumens, eja te, Brictio (b), monſtres:
Hoc iterum repetunt, donec male Brictio motus,
Irruptis foribus, ſancto & convicia vergit;
Jurgia multa movens, turbata mente, ſatelles,
Se meriti melioris ovans, quam ſanctus haberet.
Sic geſtu rabidus, neque ſe agnoſcebat amarus,
Vitae geſta ſuae temerarius arbiter inflans,
Intolerabilium (c) per inania bombica jactans, c
Vento * motus iners ſimulans foliatilis umbrae,
Excuſſa cervice rigens, levitate rebellis (d), d
Exagitans animum, pede jacto (e), pectore tenſo, e
Irrationalis, tumido gliſcente cothurno,
Nec ſe mente capax, ſenſu ſpaciante vacillans;
Inque ſacerdotem truculenter acerba redundans.
Sed quid in abjectum Martinum haec turbida volvit?
Quid humili (f), placido tam dira, ſuperba minatur? f
Cur animae nimium dulci tot amara miniſtrat?
Non decet haec audire pium, neque ferre benignum.
Errant (g) hi graviter, qui melli abſynthia miſcent. g
Ille tamen, pietate calens, nihil intulit hoſti,
Excipit iratum placatus amanter amarum:
Oblectans rapidum, & per mollia famina mulcens,
Et neſcit non eſſe pater ſine felle vel hoſti:
Qui tamen, exorante viro, larviſque fugatis,
Dum redit ad mentem furioſus Brictio pridem,

Brictionem, maledicta in ſe evomentem fert patienter, ac reſipiſcenti veniam indulget. b

* f. Vento.

(a) Ibid. in Cod. Vat. Proſpicit hinc *larvas*: quod tenendum.

(b) Hic Brictio a S. Martino educatus in Monaſterio a puero, & poſtea Sacerdos factus cum ſibi compararet equos, & pueros, & puellas elegantiores, graviter propterea a S. Martino objurgabatur. Is ergo quodam die venit ad Martinum plenus furoris, & inſaniae, atque illum probris, & maledictis petens, parum abfuit quin & manus eidem injiceret: ſe jactans eodem ſanctiorem eſſe, quippe qui a puero vixiſſet in Monaſterio, nec, uti Martinus, militiae ſordibus juvenis obſoleviſſet, nec ſenex viſis, & fabulis anilibus diſtineretur. Vide Sulpic. dialog. l. 3. c. 20.

(c) Cod. Vat. *intolerabiliter*: quod placet.

(d) Edit. Ven. levitate *rebellem*.

(e) Ibid. Pede *juncto*.

(f) Ibid. Quid *humilem*, *placidum* tam.

(g) Cod. Vat. *dirus erat* graviter, qui.

Pontifici occurrit voto, prece, corpore supplex:
a Sed bonitate pii celer indulgentia flexit (a).
b Non apud hunc opus esse diu lachrymando rogari (b):
Aut prece multiplici veniam sperare nocenti,
Qui magis expetiit culpas donare reatus,
Credidit & damnum, quicquid non praestitit ultro;
Martini in condonandis injuriis facilitas.
Haec sua lucra putans, dimittere debita noxae,
Obvius occurrens quaerenti munera pacis,
Irasci nulli cupiens, ignoscere cunctis,
Foedera sola ligans celer, & delicta relaxans;
Effugiens, ne quando sibi daret ultio damnum;
Rem pietatis agens; satis est clementia vindex,
Quae pia dona metens, fieri non indiget ultrix,
Omnibus aucta bonis, cui dos, & gloria pax est.
Vir tamen ipse sacer, pietatis ab agmine miles,
Foedera semper amans, & pacis in arma triumphans.
Supplicis ad vocem miserantia viscera laxat,
Inque sinu veniae trepidum mulcendo reduxit,
Atque reum, solita patria pietate, recepit.
Haec tua, dulcis, erant holocausta, sacraria, templa,
Haec tibi divitiae, thesauri, regna, talenta,
Flos, odor, esca, sapor, mera, cinnama, balsama, thura;
Haec sacer omnis erat, haec tota, haec unica cura.
Cristum corde pio, Christum meditarier actu,
c Reddere nolle vicem, misereri (c), & parcere culpae,
Criminis indultor, veniae memor, ara reorum,
Aliae Martini virtutes.
Spes miserabilium, fuga larvarum, arma sequentum,
Praeda catervarum, errantum via, cura medentum,
Omnibus una salus, amor omnibus, unus amator,
Quis tibi digna loqui valeat, quem mundus honorat?
Quid, pie vir, satis est, cui laudis debitor orbis?
Quaeque referre volens, neque totus id explicat axis.
Jugiter amplexu Christum corde, ore, retentans,
Nec sine te patiens dominum discedere quoquam,
Tecum semper habens vinctum pietate tonantem;
Astrictus precibus neque se solvebat amator,
Cujus amica fides tantum tibi contulit arcis,

Ut

(a) Ibid. & Ven. Edit. indulgentia *fluxit*: quod sequendum.

(b) Cod. Vat. lachrymando *rigari*.

(c) Edit. Ven. vicem *miseris*, &c.

Ut ſolem radiis, & Lunam curſibus aeques,
Qui ſplendore nitens, pulcher, quaſi (*a*) lucifer axis, *a*
Ab fulgore Dei vir fulgidus ipſe coruſcas,
Tegmine vir niveus, miro diademate fulvus:
Supplicis ergo memor, famuli exauditor opime, **Patrocinium Martini pro ſe invocat Fortunatus.**
Fortunati inopis, trepidi ſibi ſorte reatus,
Morbida cui rabie circum ſua crimina latrant,
Et fera delicti penetraliter ulcera mordent;
Intercede, precor, veniam, vir adepte coronam.
Eripe, paſtor, ovem, ne clauda, vel extera reſtet;
Porrige, celſe, manum, rege greſſum, dirige ſenſum,
Exceſſuſque graves leviori examine penſes;
Ac potius pietas dives (*b*) miſerando precetur. *b*
Mitis & exortes placident fomenta medelae;
Inter & ipſe Deum, atque reum mediator adeſto,
Defixis genibus, tenſis ad ſydera palmis,
Vocibus incluſis, animis penetrantibus auras,
Obtineas meritis; judex cum venerit orbis,
Tu quoque juſſus eris dextro reſidere ſedili,
Arbiter in populos, tribuum pavor ante tribunal:
Qualiter effugiam, flamma ſtridente, caminum;
Tunc (*c*) precor, ut fragilem ſacro velamine celes, *c*
Et tua me trepidum defendat ab igne lacerna.
Nam (*d*) ſcio poſſe reum quemvis tibi cedere Chriſtum, *d*
Quem ſociat proprio, manſura in ſaecula, regno;
Sis precor in Domino famuli memor, alme, per ipſum,
Cujus erit tibimet lumen ſine fine videndum.
Da veniam, dulcis, pie, blande, benigne patrone,
Condere dum volui, quia laeſi carmine flores.
Sed tua laus nullo breviabitur ampla relatu,
Quam Deus in terris, pariterque tetendit & aſtris.
Pone, libelle, modum, tepido (*e*) verecunde relatu, **Ad libellum apoſtrophe.**
Multiplices faciens diffuſo ſtamine rugas, *e*
Nec bene fila ligans, nodo ſubit aſpera tela,
Hiſpida, cameli rigido quaſi vellere texta,
Serica cum decuit Martini pallia duci,

Aut

(*a*) In Cod. Vat. Pulcher *quam ſi lucifer exis*: quod ſequendum.
(*b*) Ibid. Pietas *opulens* miſerando.
(*c*) Ibid. *Tu*, precor.
(*d*) Ibid. deeſt *nam*.
(*e*) Ibid. *Trepido* verecunde: quod ſequendum.

Aut praetexta micans, auro sub tortile, necti,
Vel toga permixtis hyacintina curreret albis,
Pingere seu variam rosa, lilia, gemma coronam.
Marcida lingua tacet, veniam tibi posce, libelle:
Ei iter e Gallia in Italiam commonstrat — Contentus tantum, Turonum pete moenia supplex:
Qua Martinus habet veneranda sepulchra sacerdos;
a Cujus honor tumuli faciat (a) sua rura tueri;
Qui pietatis opem tribuat, nam largus ubique.
Scit nil esse meum, sua sed sibi dona recurrunt:
b Sic (b) tamen urgebis, ut adhuc temerarius intres.
Inde Parisiacam placide properabis ad arcem:
c Quam modo Germanus (c) regit, & Dionysius olim,
d Si pede progrederis, venerato sepulchra Remedi (d),
e Atque pii fratris complectere templa Medardi (e).
Si tibi barbaricos conceditur ire per amnes,
Ut placide Rhenum transcendere possis, & Histrum,
f g Pergis ad Augustam (f), quam Vindo (g), Lycusque fluentant.
h Illic ossa sacrae venerabere martyris (h) Afrae.
Si vacat ire viam, neque te Bajoarius obstat,
i Qua vicina sedent Breonum (i) loca, perge per Alpem,
Ingrediens rapido qua gurgite volvitur Oenus.
k Inde Valentini (k) benedicti templa require;

Nori-

(a) Ib. in Cod.Vat. *Facit hic* sua rura.

(b) Edit.Ven. si tamen, *urgeres*. Cod. Vat. si tamen *urgueris*.

(c) S.Germanus, Episcopus Parisiensis, obiit an.576., ante quod tempus proinde hos de Vita S. Martini libros scripsit Fortunatus.

(d) Idest S.Remigii, Episcopi Remensis.

(e) S.Medardus, Noviomi Episc., sepultus fuerat Suessione, ibique Basilica in ejus memoriam incaepta a Chlotario, perfecta est a Sigiberto: de qua videsis c.20.l.2.

(f) De Augusta agit Valserus rerum August.l.1. sub finem: cujus inter caetera haec verba sunt: *locus in latissima planitie clementer editus prope Vindonis, & Lyci confluvium, Danubio ad commoditates vicinus, nec expositus nimia propinquitate ad pericula Germanicarum incursionum, Vindeliciae meditullio, nomen Augustae inditum; Vindelicorum cognomen additum, differentia aliarum urbium, quae eodem nomine appellatae &c.* Vide Cluv. in Ger.Ant. Vindeliciae, & Norici cap.4., ubi plura differit de Augusta, & citatum Valseri testimonium expendit.

(g) Cod. Vatic. quam *Virdo*, *& Licca* fluentant. Paul. Diac. item *Virdo* nominat, describens iter Fort. in Galliam l.2. Hist. Long.c.13.

(h) Edit.Ven. *Virginis* Afrae.

(i) Ibid. Qua vicina sedent *Breorum*: corrupte. Legesis, quae diximus in notis ad c.1. l.1. Oper. Fortun.

(k) Brovverus hunc esse illum interpretatur, *qui S. Severino, Noricorum Apostolo coaevus ab Aegippio scribitur, ex Abbate lectus Episcopus Raetiarum, puta Batavis. Unde pulsus, in Alpibus postea sancte vixit: in castro Magiensi vel Maiis vii. idus Januar. depositus.* Ejus vita extat apud Surium Tom.iv. quam vide ad diem 4. Aug.

Norica rura petens, ubi Byrrus (*a*) vertitur undis; *a*
Per Drauum itur iter, qua se castella supinant.
Hic montana sedens in colle superbit (*b*) * Aguntus, * *Avuntus.* *b*
Hinc pete rapte vias, ubi Julia (*c*) tenditur alpes, *c*
Altius assurgens, & mons in nubila pergit.
Inde foro Juli (*d*) de nomine (*e*) principis exi, *d e*
Per rupes (*f*), Osope, tuas, qua labitur (*g*) undis, *f g*
Et super instat aquis Reunia (*h*) Tiliamenti, *h* Brovv. Reunatilia montis.
Hinc Venetum saltus, campestria perge per arva,
Sub montana quidem castella per ardua tendens.
Aut Aquilejensem si fortasse (*i*) accesseris urbem, *i*
Cantianos (*k*) Domini nimium venereris amicos; *k*
Ac Fortunati benedictam martyris urnam:

Pon-

(*a*) *Birrus amnis* (ait Cluv Italiae antiquae lib.1.cap.20.), *nunc Aicha, in Aisacum apud vicum Pyrbach confluens &c.* Paulus Diac. hujusce fluvii menrionem facit Hist. Longobar. l.2. c.13.

(*b*) Edit.Ven. superbit *Amintbus*. Cod. Vat. *Avuntus*. Cluverius corrigit *Aguntus*. Porro Aguntus (subdit Brovv.) *eo flexu jacet, quo Lugduuus, Toletus. & Mediolanus, oppidum iu Noricis, Plinio, Ptolomaeo, Antonino celebratum*: cujus & Paul. Diac. mentionem facit in Hist. Lang. Cluverius in Ger. Antiq Vindelici, & Norici c.4 haec ait: *iude ab oppido* Lientz. *quod Antonino est Loncium, xxii. millia in occideutem solis Hiberui versus progredienti, conspicitur oppidum Doblach: quod Plinii, Ptolomaei, atque Antouini interpretor Aguntum.*

(*c*) Vide quae adnotavimus ad c.1.l.1.

(*d*) Forum Julii.Romanorum colonia fuit, hodie vulgo *Cividad*, sive *Cividal del Friuli*: quod vocabulum corrupte idem sonat, ac *Civitatem fori Julii*. Cujus nominis originem, & causam afferens Paul. Diac. l.2. cap.14. *bujus Venetiae*, inquit, *Aquileja Civitas extitit caput pro qua nunc Forum Julii ita dictum. quod Julius Caesar negotiationis forum ibi statuerat, babetur.*

(*e*) Cod. Vat. *Domine* principis: corrupte. In Ven. Edit. posthac alii desunt versus, alii corruptissime leguntur.

(*f*) Vulgo mendosissime per rupes, *gelidisque* tuas. Olopum, sive Osopium Castellum est ad fluvium Tiliamentum: haud procul a Ventionis vico, in Venet., & Austriae, Carinthiaeque finibus.

(*g*) Cod.Vat. qua *lambitur* undis: quod tenendum.

(*h*) Ex Cluverio sic correximus corruptissima vocabula *Reunatilia montis*. Cui correctioni vel Cod.Vat. addit auctoritatem, qui legit *Reunia Teliamentis*. Veneta quoque Editio accedit prope, habens: *Renuta teliamentis* Porro *Reunia*, ex eodem Cluverio, est oppidum, sive Castellum, quod vulgo *Ragonia* vocatur in *Tilavempti* sinistra ripa, cujus meminit Paulus l 4 c.38, & l 6. c.3. Leander in Fori Julii Descript. ita loquitur de Reunia referente Brovv.: *oppidum est Rbeuna Tiliamento impositum ea parte, qua mons imminens. & collis Principaus amnem striuguut, nomenque boc loci, lingua Celtica*, vadum *significabat*.

(*i*) Cod.Vat. si *forte* accesseris: quod ten.

(*k*) *Cantius, Cantianus. Cantianilla Martyres qui cum essent ex illustri Aniciorum progenie Aquilejae sub Diocletiano, & Maximiano Impp. capite plexi sunt*: ut habet ad diem xxi. Maii Caesar Card. Baronius. Eorum acta feruntur sub Ambrosii nomine. De his & cl. Ruin. in praef. ad Acta sincera Martyr. n.22.

Paulus, Episcopus Aquilejensis.

Pontificemque pium Paulum (*a*) cupienter adora.
a Qui me primaevis converti optabat ab annis.
Si petis illud iter, qua se Concordia cingit,
Augustinus adest pretiosus, Basiliusque.
Qua mea Tarvisus residet, si molliter intras,

Felix, Episcopus Tarvisinus, socius Fortunati.

Illustrem socium Foelicem (*b*), quaeso, require,
Cui mecum lumen Martinus reddidit olim.

* *Cenedam*.

Per * Cenetam (*c*) gradiens, & amicos Duplavenenses,
b Qua natale solum est mihi, sanguine, sede parentum,

Patria Fortunati, & consanguinei.

c Prolis origo patrum, frater, soror, ordo nepotum,
Quos colo corde, fide, breviter, peto, redde salutem.
Si Patavina tibi pateat via, pergis ad urbem;
Hic sacra Justinae, rogo, lambe sepulchra Beatae,
Cujus habet paries Martini gesta figuris:
d Quove salutis opus celso depende Joanni (*d*),
Atque suis genitis sociis per carmina nostris.

* *Retinone*.

Hic tibi Brinta fluens, iter est * Retenone (*e*) secundo;
e Ingrediens (*f*) Athesim Padus excipit inde phaselo,
f Mobilis unde tibi rapitur ratis amne citato.
Inde Ravennatum placitam pete dulcius urbem,
Pulpita sanctorum per religiosa recurrens,
Martyris egregii tumulum Vitalis adora,

Mitis

(*a*) Vide quae de Paulo Pontifice Aquil. diximus in Vita Fortun. Fort. n.15.

(*b*) Lege, quae de Felice diximus ib. n.24.

(*c*) Edit. Ven. per *semitam* gradiens: corrupte. Videsis, quae diximus in Vita Fortun. n.6.

(*d*) De hoc Joanne, si modo is Episcopus Patavinus, uti videtur, fuit, nihil apud Ughellum in Italia Sacra. Is videtur sedisse inter Petrum Limianum, & Virgilium, qui an. 579. interfuit Concil. Aquilejensi, ab Helia Patriarcha celebrato: de quo vide eundem Ughel.

(*e*) Retenonis fluvii situm inquirit Cluverius l.1. Italiae antiquae c.18., ac opinatur ex narratione Aeliani Hist. anim. l.14. c.8., antiquum illum Eretenum esse amnem, qui Vicentiam inter, ac Roveretum, paribus hinc inde intervallis, exoriens, vulgari appellatione, il *Lagno*, sive *la Lagna*, nominatur: *qui a quatuor, haud amplius, millibus passuum* (ait) *Vicentiam praeterfluens, Montaniana, oppido abluto, duosque lacus transgressus, apud Anguillariam tandem oppidum, in Athesim confluit*.

(*f*) Idem Cluverius vult ita esse legendum hunc Fortunati locum:

Si Patavina tibi pateat via, pergis ad urbem.
Hinc tibi Brinta fluens, iter est, Retenusque secundus,
Ingrediens Athesim; Padus excipit inde Phaselo:
Mobilis unde tibi rapitur ratis amne citato.

Quis enim crederet, inquit, Padum ingredi Athesim?

Idem Cluverius narrat, eos, qui scripsere *Retenone secundo*, existimasse, hunc amnem, de quo hic Fortun., esse fluvium *Renonem*, qui in ipsa urbe Vicentia, in Meduacum minorem, qui vulgò

nunc

Mitis & Urcisini; Pauli (*a*) sub sorte, Beati;
Rursus Apollinaris pretiosi limina lambe, *a*
Fusus humi supplex, & templa per omnia curre.
* Et pete Martini loculum, quo jure sacelli, ** Expete.*
Jam desperatum lumen mihi reddidit auctor,
Munera qui tribuit; saltem, rogo, verba repende.
Est ubi basilicae culmen Pauli, atque Joannis, Fortunatus Ravennae cum esset, ex Patrocinio S. Martini, lumen oculorum recuperat.
Hic paries retinet sancti sub imagine formam.
Amplectenda ipso dulci pictura colore.
Sub pedibus justi paries habet arte fenestram,
Lychnus adest, cujus vitrea natat ignis in urna.
Huc ego dum propero, valido torquente dolore,
Diffugiente, gemens, oculorum luce * fenestris; ** Fenestrae.*
Quo procul ut tetigi benedicto lumen olivo,
Igneus ille vapor marcenti fronte recessit,
Et praesens * medicos (*b*) blando fugat unguine morbos, ** f. Medico.* *b*
Non oblita mihi mea lumina, munera (*c*) sancti. *c*
Nam redit ante oculos oculorum cura fidelis,
Et memor illud ero, dum luce, & corpore consto.
Promptius affectu, precor inde require sodales;
Si sociis loqueris, veniam pietate mereris, Socios suos invitat Fortunatus ad laudes S. Martini celebrandas.
Porrigo materiam quibus hanc ego, ut ore rotundo,
Martini gestis florentia carmina pangant;
Et claro ingenio texant spargenda per ortum.
Vir radians meritis licet ille, nec indiget istis,
Gratia cujus ovans, ac fama iter occupat orbis,
Arva capax, pelagus intrans, super astra coruscans,
Distribuens miras populis pro stipe medelas,
Qui Domino famulando suo capit omnia dono,
Et quo Christus habet nomen, Martinus honorem.

nunc il *Bacbiglione* dicitur, transit. Verum non mihi haec opinio improbanda videtur, cum Meduacus minor, in quem Reno influit, ex testimonio Cluverii & ut ipsi novimus, ad Patavium sese Brintae admisceat, & cum ipsa in Adriaticum sinum se evolvat, ut proinde recte dixerit Fortun.: *Hic tibi Brinta fluens &c.*

Quod vero subditur: *ingrediens Athesim ec.* malim ita dictum accipere, acsi diceretur: *ingrederis* Athesim; ut non de fluvio Pado sermo sit, qui Athesim ingrediatur, sed ad libellum omnis dirigatur oratio. Et vero Fortunatus in oratione struenda licentior aliquando fuisse deprehenditur, quam non solum metri, sed nec grammaticae leges ferre videantur. Ita idem Fortunatus sic loquitur l.4.c.14.

Nam quotiens Monachus peccati est vulnere fixus,
Missus ad artificem, certa medela fuit,

& in car. de Virgin. pag.268., ad illum versum: *Hanc Deus ingrediens &c.*, pari modo construitur oratio.

(*a*) Cod. Vatic. *parili* sub.
(*b*) Ibid. Et praesens *medicis*.
(*c*) Edit. Ven. *munere* sancti.

VENANTII HONORII CLEMENTIANI FORTUNATI

PRESBYTERI ITALICI

LIBELLI SINGULARES

De excidio (a) Thuringiae ex persona Radegundis.

LIBER PRIMUS.

Fortunatus excidium Thoringiae describit sub persona, ac nomine Radegundis. Ejusdem in Hamalefredum Patruelem absentem desiderium, ac vota exprimit. Fratrem, injuste occisum, eadem Radegundes lugens inducitur, ac suprema funeris officia a se eidem minime impensa, miserabiliter conquerens. Postremo haec alloquitur librum, ac orat, ut exulibus propinquis salutem dicat, & ab iisdem litteras ad se referat.

ONDITIO belli tristis, fors invida rerum,
Quam subito lapsu regna superba cadunt!
Aula palatino quae floruit antea cultu,
Hanc modo pro cameris moesta favilla tegit.
Quae steterant longo felicia culmina tractu,
Victa sub ingenti clade, cremata jacent.
Ardua quae rutilo nituere ornata metallo,
Pallidus oppressit fulgida tecta cinis:
Missa sub hostili Domino captiva potestas,
Decidit in humili gloria celsa loco.
Stans aetate pari, famulorum turba nitentum
Funereo sordet pulvere, functa die.
Clara ministrorum stipata corona potentum,
Nulla sepulchra tenens, mortis honore caret,

Thoringiae status bello crematae, & eversae.

Regia domus, ac familia quomodo habita ab hostili exercitu.

Flam-

(a) In Trevir. MS. hic erat titulus: *item aliud incipit opus ejusdem Fortunati de excidio Thuringiae.* ex Brovv. Hic liber, sicut & duo consequentes, desunt in Ven. Edit., & MSS. Codicibus Vatic.

Porro Thuringiae excidium, & caussam, ob quam Reges Franc. Theudoricus, & Chlotarius Thoringis bellum intulere, narrat Greg. Turon. lib. 3. Hist. Franc. c. 7.

Flammivomum vincens, rutilans in * curribus aurum,
Strata solo recubat lacticolor * amati.
Heu male texerunt inhumata cadavera campum,
Totaque sic uno gens jacet in tumulo.
Non jam sola suas lamentet Troja ruinas,
Pertulit & caedes terra Toringa pares.
Hinc rapitur laceris matrona revincta capillis,
Nec laribus potuit dicere triste vale.
Oscula non licuit captivo infigere posti,
Nec sibi visuris ora referre locis.
Nuda maritalem calcavit planta cruorem,
Blandaque transibat, fratre jacente, soror.
Raptus ab amplexu matris puer ore pependit,
Funereas planctu nec dedit ullus aquas.
Sorte gravi minus est, nati sic perdere vitam,
Perdidit & lachrymas mater anhela pias.
Non aequare queo vel barbara foemina fletu,
Cunctaque guttarum moesta natare lacu.
Quisque suos habuit fletus, ego sola, sed omnis
Est mihi privatae publicus ille dolor.
Consuluit fortuna viris quas perculit hostis,
Ut flerem cunctis una superstes ago.
Nec solum extinctos cogor lugere propinquos,
Hos quoque, quos retinet vita Beata, fleo.
Saepe sub humecto conlidens lumina vultu,
Murmura clausa latent, nec mea cura tacet.
Specto libens aliquam si nuntiet aura salutem,
Nullaque de cunctis umbra parentis adest;
Cujus in aspectu tenero solabar amore,
Solvit ab amplexu sors inimica meo.
An quod in absenti te nec mea cura remordet,
Affectum dulcem cladis amara tulit?
Vel memor esto, tuis primaevis qualis ab annis,
Hamalefrede, tibi tunc Radegundes eram.
Quantum me quondam dulcis dilexeris infans,
Et de fratre patris, nate benigne, parens.
Quod pater extinctus poterat, quod mater haberi,
Quod soror, aut frater, tu mihi solus eras,
Prensa piis manibus heu! blanda per oscula pendens,
Mulcebar placido flamine, parva, tuo.

* *Crinibus.*
* *Amethyst.*

Bellicae cladis luctuosa descriptio.

Radegundis loquens inducitur.

Hamalefredum Patruelem alloquitur, ac suum in illum desiderium declarat.

Radegundis in Hamalefredum, adhuc puerum, amoris, ac pietatis officia.

a

Vixerat (a) in ſpatium, quo te minus hora referret;
Saecula nunc fugiunt, nec tua verba fero.
Volvebam rabidas inliſo in pectore curas,
Ceu revocarer eis, quando, vel unde, parens?
Si pater aut genitrix, aut regia cura tenebat,
Cum feſtinabas, jam mihi tardus eras.
Sors erat indicium, quia te cito, care, carerem,
Importunus amor neſcit habere diem.
Anxia vexabar, ſi non domus una tegebat,
Egrediente foras te, pavitaſſe vocas.

Hamalefredus in Orientem receſſerat.

Vos quoque nunc oriens, & nos occaſus obumbrat,
Me maris Oceani, te tenet unda rubri.
Inter amatores totuſque interjacet orbis,
Hos dirimit mundus, quos loca nulla prius.
Quantum terra tenet, tantum diviſit amantem,
Si plus arva forent, longius iſſet iter.

b

Eſto tamen, quo vota tenent meliora parentum (b)
Proſperius, quam te terra Toringa dedit.

Radegundis pro Hamalefredo abſente ſollicitudo.

Hinc potius crucior validis onerata querelis,
Cur mihi nulla tui mittere ſigna velis.
Quem volo, nec video, pinxiſſet Epiſtola vultum,
Aut loca quem retrahunt, ferret imago virum:
Qua virtute atavos repares, qua laude propinquos,
Ceu patre de pulchro ludit in ore rubor.
Crede, parens, ſi verba dares, non totus abeſſes,
Pagina miſſa loquens, pars mihi fratris erat:
Cuncti munus habent, ego nec ſolatia fletus,
O facinus! quae dum plus amo, ſumo minus.
Si famulos alii, pietatis lege, requirunt;
Cur ergo praeterear, ſanguine juncta, parens?
Ut redimat Dominus vernam, ſaepe ipſe per alpes
Frigora concretas cum nive rumpit aquas:
Intrat in exciſis umbratica rupibus antra,
Ferventem affectum nulla priora vetant.
Et duce cum nullo, pede nudo, currit amator,
Atque ſuas praedas, hoſte vetante, rapit.

Ad

(a) *Vixerat in ſpatium*, idem videtur ſignificare, ac horam, quae Hamalefredum non retuliſſet, viſam Radegundi in longum ſpatium produci.

(b) Fortunatus *Parentis* nomen ponit pro *conſanguineo*, & *propinquo*: ſicut & ſupra, & in ſeq.

Adverſas acies & per ſua vulnera tranſit,
    Quod cupit, ut capiat, nec ſibi parcit amor.
Aſt ego pro vobis momenta per omnia pendens,
    Vix curae ſpatio, mente, quiete fruor.
Quae loca te teneant, ſi ſibilat aura, requiro,
    Nubila, ſi volites, pendula poſco locum.
Bellica Perſidis, ſeu te Byzantion optat,
    Ductor Alexandrae ſeu regis urbis opes?
An Hieroſolymae reſides vicinus ab arce,
    Qua eſt genitus Chriſtus, virgine matre, Deus:
Quoque haec nullatenus patefecit littera chartis,
    Ut magis hinc gravior ſumeret arma dolor.
Quod ſi ſigna mihi nec terra, nec aequora mittunt,
    Proſpera vel veniens nuntia ferret avis!
Sacra Monaſterii ſi me non clauſtra tenerent,
    Improviſa aderam, qua regione ſedes.
Prompta per undifragas tranſiſſem puppe procellas:
    Flatibus hybernis, laeta moverer aquis.
Fortior eluctans preſſiſſem pendula fluctus,
    Et quod nauta timet, non pavitaſſet amans.
Imbribus infeſtis ſi ſolveret unda carinam,
    Te peterem, tabula remige vecta mari.
Sorte ſub infauſta ſi prendere ligna vetarer,
    Ad te veniſſem, laſſa, natante manu.
Cum te reſpicerem, peregrina pericla negaſſem,
    Naufragii dulcis mox relevaſſes onus:
Aut mihi ſi querulam raperet ſors ultima vitam,
    Vel tumulum manibus ferret arena tuis.
Ante pios oculos iſſem ſine luce cadaver,
    Ut vel ad exequias commoverere meas.
Qui ſpernis vitae fletus, lachrymatus humares!
    Atque dares planctus, qui modo verba negas.
Quid fugio memorare, parens, quid differo luctus?
    De nece (a) germani cur dolor alta taces?
Qualiter inſidiis inſons ceciditſet iniquis,
    Oppoſitaque fide raptus ab orbe fuit.
Et mihi quare novo fletus referendo ſepultos,
    Atque iterum patiar, dum lachrymando loquor?

Radegundis, incluſa Monaſterio, foras egredi non poterat.

a Frater Radegundis, injuſte occiſus deflectur.

Ille

(a) De Fratre Radegundis, occiſo a Chlotario, aliquid diximus in Vita Fortun. n. 59.

Is, iter cogitans, retinetur a Radegunde, minime conscia futurae calamitatis.

Ille tuos cupiens properat dum cernere vultus,
Nec suus impletur, dum meus obstat amor.
Dum dare dura mihi refugit, sibi vulnera fixit:
Laedere qui timuit, causa doloris adest.

* Percutitur.

* Percutitur juvenis tenera lanugine barbae,
Absens nec vidi funera dira soror.
Non solum amisi, sed nec pia lumina clausi,
Nec superincumbens ultima verba dedi.
Frigida non calido tepefeci viscera fletu,
Oscula nec caro de moriente tuli.
Amplexu in misero neque collo flebilis haesi,
Aut fovi infausto corpus anhela sinu.
Vita negabatur, quia jam de fratre sorori
Debuit egrediens halitus ore rapi.
Quid feci, ut non comes irem lecta pheretro,
Non licet extinctum vel meus ornet amor?
a Impia, crede, tuae rea (a) sum, germane, saluti
Mors cui sola fui, nulla sepulchra dedi.
Quae semel excessi patriam, bis capta remansi,
Atque iterum hostes, fratre jacente, tuli.
Tunc Pater, ac genitrix, & avunculus, atque parentes,
Quos flerem in tumulo, reddidit iste dolor.
Non vacat ulla dies lachrymis, post funera fratris,
Qui secum ad manes gaudia nostra tulit.
Sic miserae dulces consummavere parentes,
Regius, hac serie, sanguis, origo fuit.
Quae mala pertulerim, neque praesens ore referrem,
Nec sic laesa tuo consulor alloquio.
Quaeso, serene parens, vel nunc tua pagina currat,
Mitiget ut validam lingua benigna luem.

Sollicitudo Radegundis in sorores Hamalefredi.

Deque tui similis mihi cura sororibus haec est,
Quas consanguineo cordis amore colo,
Nec licet amplecti, quae diligo, membra parentum,
Osculor aut avide lumen utrumque, soror.
b Si velut opto, manent, superis (b) rogo redde salutes,
Proque meis votis oscula cara feras.

Ut

(a) Radegundis caedem fratris adscribit culpae suae, quod eundem e Gallia excedere cupientem, charitate sua, & amore retinuisset.

(b) *Superis* pro *superstitibus* posuit.

Ut me commendes (a) Francorum regibus oro, a
Qui me materna ſic pietate colunt.
Tempore longaevo vitalibus utere flabris,
Et mea de veſtro vernet honore ſalus.
Chriſte ſave votis: haec pagina cernat amantes,
Dulcibus & redeat littera picta notis.
Ut quem tarda ſpes cruciat per tempora longa,
Hanc celeri curſu vota ſecuta levent.

(a) Optare Radegundis videtur, ut Hamalefredus Francorum Regibus ſe ipſam commendet: quamvis caeteroquin horum erga ſe eſſet perſpecta pietas, ac bonitas. Dicendum itaque inter Reges Francos, & Hamalefredum ullam neceſſitudinem, aut litterarum commercium interceſſiſſe. Hamalefredus militabat, idque in Oriente, ut infra dicemus: unde Radegundes lib. 3. ſic ad illum, jam mortuum, loquitur:
Militiaeque tuae hanc mihi mittis opem?

LIBER SECUNDUS.

Ad Juſtinum (a) Juniorem Imperatorem & Sophiam, Augg. a

Hoc Poema ſuum Fortunatus a gloria Auguſtiſſimae, & individuae Trinitatis auſpicatur: tum Juſtini Imp. laudes complectitur, atque ejus inprimis orthodoxam ſententiam, ac pro tuenda religione pias curas, & diligentiam commendat. Idem poſt, Sophiae Auguſtae laudes celebrat, a qua partem Dominicae Crucis dono miſſam Radegundi fuiſſe commemorat, & ejus propterea in totum Occidentem beneficentiam extollit: & ad extremum vota facit, Radegundis nomine, pro Imperii eorumdem diuturnitate, ac felicitate.

GLoria ſumma patris, natique, ac ſpiritus almi, SSmae, & individuae Triadis confeſſio.
Unus adorandus hac Trinitate Deus.
Majeſtas, perſona triplex, ſubſtantia ſimplex;
Aequalis, conſors, atque coaeva ſibi.
Virtus una manens eadem, tribus una poteſtas,
Quae pater, haec genitus, ſpiritus ipſa poteſt;
Perſonis diſtincta quidem, conjuncta vigore,
Naturae unius, par ope, luce, throno.
Secum ſemper erat Trinitas, ſine tempore regnans,
Nullius uſus egens, nec capiendo capax.
Gloria ſumma Tibi, rerum ſator, atque redemptor,
Qui das Juſtinum, juſtus, in orbe caput.

Rite

(a) Hoc carmen plerique referunt ſub nomine *Holopoericon*, uti adnotavimus in Praefat. Porro quae occaſio fuerit hujuſce carminis ſcribendi, diximus in Vita Fort. n. 55. Ab eodem Juſtino, & Sophia vel Urbi Romae lignum S. Crucis dono miſſum, adnotavimus ad c. 21. l. 1.

Rite ſuper reges dominantem vindicat arcem,
Coeleſti regi qui famulando placet.

Juſtini Imp. ſtudium in tuenda orthodoxa fide.

a

Quam merito Romae, Romanoque imperat orbi,
Qui ſequitur, quod ait dogma (a) Cathedra Petri?
Quod cecinit Paulus paſſim, tuba millibus una,
Gentibus & ſtupidis fudit ab ore ſalem.
Cujus quadratum linguae rota circuit axem,
Eloquiique fide frigida corda calent.
Gloria ſumma tibi, rerum ſator, atque redemptor,
Qui das Juſtinum, juſtus, in orbe caput.
Eccleſiae turbata fides, ſolidata refulget,
Et redit ad priſcum lex veneranda locum.

Favet doctrinae Synodi Chalcedonenſis.

Reddite vota Deo, quoniam nova purpura, quicquid
Concilium ſtatuit Calcedonenſe, tenet.

b

Hoc meritis, Auguſte, tuis & Gallia cantat,
Hoc Rhodanus, Rhenus, Iſter & Albis (b) agit.
Axe ſub occiduo audivit Gallicia factum,
Vaſcone vicino Cantaberiſta refert.
Currit ad extremas fidei pia fabula gentes,
Et trans Oceanum terra Britanna favet.
Quam bene cum Domino curam partiris amator?
Ille tuas cauſas, tu facis ecce ſuas.
Dat tibi Chriſtus opem, tu Chriſto ſolvis honorem:
Ille dedit culmen, reddis & ipſe fidem.
Nil fuit in terris, quod plus daret ille regendi;
Nec quod plus reddas, quam valet alma fides.

Exules Epiſcopos Catholicos ſuis ſedibus reſtituit.

c

Exilio (c) poſiti patres pro nomine Chriſti,
Tunc rediere ſibi, cum diadema tibi.
Carcere laxati, reſidentes ſede priori,
Eſſe ferunt unum te generale bonum.

Tot

(a) Theophanes ad an. 1. Juſtini: *Juſtinus*, ait, *bene ſenſit in omnibus de fide*. Is ſucceſſit Juſtiniano an. 566.

(b) Albis, Alemanniae flumen; de quo Sidonius Apollinaris in Panegyrico, recitato coram Avito Auguſto, ait:

Chattumque paluſtri
Alligat Albis aqua ...

(c) Juſtinus vix atque adeptus Imperium eſt, cum videret Eccleſiam, ob tria nota Capitula, diſſenſionibus mire vexari, ſilentium indixit partibus, edicens: *ut nemo deinceps ullo praetextu propter perſonas, aut ſyllabas rixaretur*. *Quibus verbis* (ſubdit Pagius ad an. 566.) *Theodori perſonam, itemque ſcripta Theodoreti, atque Ibae forte intellexit: nec non quaeſtionem, nuperrime exortam de corpore Chriſti corruptibili, vel incorruptibili. Una enim ſyllaba, Romani Imperii Antiſtites nobiliſſimos, in exilium procul a ſuis ſedibus deportaverat*. Hoſce exules indicare videtur hoc loco Fortun. Lege Em. Card. Noriſ. Diſs. de Syn. quinta c. 9. par. 2.

Tot confefforum fanans, Augufte, dolores,
Innumeris populis una medela venis.
Thrax, Italus, Scytha, Phryx, Daga, Dalmata, Theffalus, Afer,
Quod patriam meruit, nunc tibi vota facit.
Haec tua laus, princeps, cum fole cucurrit in orbem,
Quo genus eft hominum, huc tuus intrat honor.
Gloria fumma tibi, rerum fator, atque redemptor,
Qui das Juftinum, juftus, in orbe caput.
* Cui meritis compar nubens felicibus annis
Obtinet auguftum celfa Sophia gradum.
Quae loca fancta pio, fixo colit, ornat amore,
Et facit hoc voto fe propiare polo.
Cujus prima fides orientis ab axe corufcans,
Mifit ad occafum fulgida dona Deo.
Regina pofcente fibi Radegunde Toringa,
Praebuit optatae munera facra Crucis.
Qua Chriftus dignans affumpta in carne pependit,
Atque cruore fuo, vulnera noftra lavit.
Gloria fumma tibi, rerum fator, atque redemptor,
Quod tenet auguftum celfa Sophia gradum.
O pietas, huc ufque rigans de fonte benigno,
Cujus amor Chrifti fundit ubique fidem!
Ecce pari voto, Augufti, certatis utrinque,
Ipfa tuum fexum * fubrigis, ille fuum.
Vir Conftantinum, Helenam pia foemina reddis.
Sicut honor fimilis, fic amor ipfe Crucis.
Illa invenit opem, tu fpargis ubique falutem;
Implet & occafum, quod prior ortus erat.
Gloria fumma tibi, rerum fator, atque redemptor,
Quod tenet auguftum celfa Sophia gradum.
Per te Crux Domini totum fibi vindicat orbem;
Quo nefcita fuit, hoc modo vifa teget.
Acceffit genti major fiducia Chrifti,
Quando falutis opem fpes oculata videt.
Senfibus o duplicata fides, cum munere veftrum
Plus animae credant, quod, Cruce tefte, probant.
Hoc, Augufta, colens, quod Apoftolus inftat arare
In ligno, hic verbo laetificatis agrum.
Haec jam fama favet, qua fe feptentrio tendit,
Ortus, & occafus militat ore tibi.

* *Hinc.*

Laus Sophiae Auguftae.

Sacra Crucis Dominicae pignora eadem donec Radegundi mittit.

* *Surrigis.*

Illinc Romanus, hinc laudes Barbarus ipſe,
    Germanus, Batavus, Vaſco, Britannus agit.
Radegundis pietas & vota pro Rom. imperii felicitate.
Pars tua, cum Cruce, ſit florens Auguſta per aevum,
    Cui facis extremis creſcere vota locis.
Hanc proſtrata loco, ſupplex Radegundis adorat,
    Et veſtro imperio tempora longa rogat.
Atque rigans lachrymis, conjuncta ſororibus optat,
    Ut hinc veſtra fides gaudia larga metat.
Felix Juſtino maneas cum principe conjux,
    Ordine patricio cincta, Sophia, ſacro.
Romula regna regens, tribuit ſua jura Senatus,
    Teque ſibi dominam plebs trabeata colat.
Vota ſuperna Deus votis felicibus addat,
    Nec vobis pereat, quod Radegundis amat.
Aſſiduo cantu quae pulvere fuſa precatur,
    Temporibus largis ut tibi conſtet apex.
Voto, animo, ſenſu, ſtudio bona ſemper agendo:
    Sit tibi cura ſui, ſit memor illa tui.

LIBER TERTIUS.

a * Artachin.

*Ad (a) * Artachin.*

Radegundes hec in Poemate, dolorem ſuum pro Thoringiae excidio, ac gentis ſuae clade, exprimens inducitur; tum ſpem ſuam, quam in germano fratre, & Hamalefredo patruele, (qui ſuperſtites ex domo ejus fuerant) poſitam habebat, una cum illis extinctam fuiſſe dicit; & eorum caſum deflet acerbiſſime. Rogat poſtremo Artachin, quem nepotem appellat, ut in eorum locum, quos arctiore neceſſitudine propinquos habebat, charitate; ac caeteris officiis ſuccedat.

Poſt patriae cineres, & culmina lapſa parentum,
    Quae hoſtili acie terra Toringa tulit:
Si loquar infauſto certamine bella peracta,
    Quas prius ad lachrymas foemina rapta trahar?
Quid mihi flere vacet preſſam hanc funere gentem?
    An variis vicibus dulce ruiſſe genus?

Nam

(a) Hoc Poema inſcribitur apud Trithemium *de excidio Thuringiae*. MS. Trevir. reponit: *Artachi, Radegundis nepoti.* ex Brovv.

Nam pater ante cadens, & avunculus (*a*) inde secutus,
Triste mihi vulnus fixit uterque parens. *a* Propia quorum Radegundis clades, & calamitas.
Restiterat germanus apex, sed sorte nefanda
Me pariter tumulo pressit arena suo.
Omnibus extinctis, heu viscera dura dolentis!
Qui super unus eras, Hamalefrede, jaces?
Sic Radegundis enim, per tempora longa, * requiror, * *L. Requiro.*
Pertulit (*b*) haec triste pagina nostra loqui. *b*
Tale venire diu expectavi munus amantis,
Militiaeque (*c*) tuae hanc mihi mittis opem. *c*
Dirigis ista meo nunc serica vellera penso,
Ut dum fila traho, soler amore soror?
Siccine consuluit valido tua cura dolori, Dolor Radegundis, & lacrymae.
Primus, & extremus nuntius ista daret?
Nos aliter lachrymis per vota cucurrimus amplis,
Venerat optanti dulcia, amara dari.
Anxia sollicito torquebar pectora sensu,
Tanta animi febris his recreatur aquis.
Cernere non merui vivum, nec adesse sepulchro,
Perferor exequiis altera damna tuis.
Cur tamen haec memorem tibi, care Artarchis alumne,
Fletibus atque meis addere flenda tuis?
Debueram potius solamina ferre parenti,
Sed dolor extincti cogit amara loqui.
Non fuit ex longa consanguinitate propinquus,
Sed de fratre patris proximus ille parens.
Nam mihi Bertharius pater, illi Ermenefredus, Radegundis pater, & patruus.
Germanis geniti, nec sumus orbe pari.
Vel tu, care nepos (*d*), placidum mihi redde propinquum, *d*
Et sis amore meus, quod fuit ille prius.

 Meque

(*a*) Avunculus Radegundis, seu patruus erat Hermenefridus, qui postea de muro Tulbiacensis Civitatis praecipitatus, interiit; opera, & dolo (ut creditum fuit) Theodorici Regis. Leg. Greg. Tur. l. 3. c. 7., & 8.

(*b*) Videtur Radegundes hoc loco indicare superiorem Ep. suam, seu carmen, quod scripserat ad Hamalefredum, ignorans, ubi nam esset locorum: cui epistolae pro responso nuntium de obitu Hamalefredi acerbissimum retulerit.

(*c*) In libro de excidio Thuringiae dicitur, Hamalefredum in Oriente degisse: nunc sequutus ipse militiam narratur. Videtur itaque sub Imperatoribus Orientis stipendia meruisse, & fortasse in bello occubuisse.

(*d*) An hic Artachis, seu Artarchis filius dicendus est Sororis Hamalefredi? quam forte indicat Radegundes illo versu:

Ut cum Matre pia vobis haec cura perennis &c. illa

Mèque monaſterio miſſis, rogo, ſaepe requiras,
　　Ac veſtro auxilio ſtet locus iſte Deo.
Ut cum matre pia vobis haec cura perennis
　　Poſſit in aſtrigero reddere digna throno:
Nunc dum diſtribuat vobis felicibus ut ſit
　　Praeſens lárga ſalus, illa futura decus.

Illa enim, fortaſſe fratrem ſequuta in Orientem, alicui Graecorum nupſerat; praeſertim cum & vocabulum *Artarchis* a graecae linguae ſono non diſcrepet. Sane Radegundi ipſi nec frater ullus, nec ſoror erat ſuperſtes, ut ex his nepotem habere poſſet. Aut igitur is Hamalefredi filius erat, aut ſororis ejus. Ac ſi Radegundes lib. 1. Hamalefredi, & ſororum ejus, pro charitatis neceſſitudine, non dubitat dicere ſe ſororem, his verbis:

Deque tui ſimilis mibi cura ſororibus haec eſt,
Quas conſanguineo cordis amore colo.
Nec licet amplecti quae diligo membra parentum,
Oſculor aut avide lumen utrumque, ſoror.

quid ni eadem horum alicujus filium, nepotem ſuum potuit dicere?

Finis III. Libellorum ſing.

ERRATA SIC CORRIGE.

Pag. XIII. lin. 13. pone c. 3. l. 8.

Pag. 14. verſ. 12. *ſtennea* lege *ſtannea*. p. 16. in marg. *Leontium* l. *Leontius*. p. 28 *Xbriſtus* l. *Xriſtus* p. 29. c. 18. v. 4. *ſtagrat* l. *fragrat*. p. 37 c. 3. v. 3. *quoque* l. *quodque*. p. 44. *roſeti* l. *roſetis*. p 56. in notis ad litteram *d*, ſic interpunge: *Eccleſiae genium: prave premium*. p. 76. v. 5. *ſine velle* l. *ſine felle*. p. 79. in notis ad litt. *o* ἰλικέπιδες l. ἑλικώπιδες. p. 83. v. 2. *illud* l. *aliud*. p. 91. v. 38. *dignus* l. *pignus*. p. 96. v. 34. *opima* l. *opime*. p. 120. v. 3. *centena* l. *centeno*. ib. in notis ad litt. *a praedeceſſor* l. *deceſſor*. c. 162. in marg. l. *priorum*. p. 177. c. 10. v. 5. *ſalvo* l. *ſolvo*. p. 190. v. 5. *Hiſpaniam* l. *Hiſpanam* 217. in not. ad litt. *e. ad an.* 556. l. 566. p. 236. in notis ad litt. *f. ibid.* adde *in Ven. Edit.* pag. 239. v 4. *nunc* l. *non*. p. 251. v. 7. *praeſcribito* l. *perſcribito*. p. 258. v. 8. *cara, Galactori* l. *care Galactori*. p. 280. v. 22. *Angelus* l. *Angulus* p. 311. v. 35. *inde* l. *inque*. p. 328. lin. 13. *oportet* l. *oporteret*. p. 391. in notis ad c. 26. ad litt. *a Reſtacenſis* l. *Resbacenſis*. p. 397. in marg. *dialogos quatuor* dele *quatuor*.

SIL-

SILVULA ENORMIUM;

Quae contra grammaticae, vel prosodiae Canonem, aut peregrina, in Venant. Fortunati lectione occurrunt,

a Brovvero collecta.

A

A Producit in *Anachoreta*, *charismata*, *satagens*, *Satagi*.
Admodulare pro *ri*.
Aera, neutr. plur.
Alvus masc. gen. cum Accio.
Aperibat.
Apothecaret.

B

Bestola pro *bestiola*.
Butyr pro *butyrum*.

C

Caligosus pro *caliginosus*.
Calces, *calx*.
Candelabri pro *a*.
Cavillare pro *ri*.
Celebratura pro *celebranda*.
Ceremonia plur neutr.
Certor pro *certior fio*.
Chrotta, *testudo*.
Cidarim, *is*,
Clienta pro *cliens*, etiam Afranio. Ausonio. Sidonio.
Colophona, *colophon*.
Conlatura, idest, *collata*.
Construiturus pro *constructurus*.
Consulo, *consultum* pro *consolari* & *consolatio*. *Consoliturus*, idest, *consolaturus*.
Cuncto, *as*. cum Accio & Ennio.
Curatura pro *cura*. Terent., Eunuch.
Cruminans, *ventrem purgans*.

D

Debacchο, pro *or*.
Dominare, pro *ri*.
Duces pro *dux*.

E

Egregius comparative.
Emptica pro *emporetica navi*.
Epulare pro *ri*.
E corripuit ex Graeco, in *Ecclesia*, *emblema*, *eremus*, *monasterium psalterium*. &c. & in adverb. *Vere*, *aeque*; & *fatebatur*, *mereretur*, *petebatur*, &c.
Es, in his ferme corripit, exemplo Prudentii. *Clades*. *esses*. *petisses*. *fames*. *fruges*. *lues*. *proles*. *strages*. *nites*. &c.

F

Facetat.
Famulare pro *ri*.
Fodent pro *fodiunt*.
Formosat.
Fover pro *fovear*.

G

Genium pro *us*.
Graphiolum, *clabula*.

H

Helix. *helice*.

I

Jaculo as.
Impliciter, pro *implicate*.
In praep. motu ad locum, plerumque cum sexto casu.
Jugis, *jugiter*, &c. *jugum*, *conjux*. prima producitur.
Infidus. *Petitus*. *equis*. i & is brevi.

L

Lambiat pro *lambat*.
Leudus pro *cantilena*.
Locupletus pro *locuples*.

M

Memorabiliter.
Mirari passive.
Miscam pro *miscebo*.
Monades pro *monas*.

N

Necessat.

O

O longa in toreuma lib. 2. vitae S. Martini; alias ei brevis & in *idola* brevis.
Orbs pro *orbis*: nam & Varroni, *Orbis* & *urbs*, cognata.

P

Pasceris pro *pascis*.
Pereger pro *peregrinus*.
Perferor, pro *perfero*.

Pilentis,

Pilentis, *pilentum*.
Praeconiandus vel *praeconandus*.
Precanter.

Q

Quo, passim pro *ubi*.

R

Rapienter, ut Accius. *Cupienter*, & alii *Rarenter*.
Repens, pro *repente*.

S

Senis & *senes* pro *senex*.
Servibant, *bunt*.
Spaciare pro *ri*.

T

Topazus, *a*, *um*.
Torcular med. br. contra quam Priscianus.
Torculares.
Triades pro *Trias*.
Tropis.

V

Vestibit, ut Virg. *Vestibat*.
Vicarietas.
Urguet pro *urget*.
Urguit pro *ursit*.

Y

Y in Chrysophrasus *brev*.

Alia multa adhuc eruas, prudens Lector, sed haec ut eminebant, sic ad cautionem praestandam sufficere visa.

LECTIONES VARIAE

EX EDITIONE PARISIENSI ANNI 1644. IN BIBLIOTH. PP.

Praeter indicatas non contemnendae.

IN Epistola praefixa Op. Fortun. lin. 12. *eorum* dicta l. 16. *defunctus videtur* l. 20. *abditum* fecerant *peculium* 42. sylva *per Echo* reddebat. 57. videtur *esse formosum*. 63. deducam *me* in publicum, me ..*arbitrum*... confitentem . l. 66. *rependas*.

LIBER I.

Cap. 1. v. 28. *Adque Dei laudes templa colenda loces*.
Cap 3. v. ultimo. Unde sibi *fiat*.
Cap. 6. v. 20. Si pede *defuerit*: in marg. *defecit*.
Cap. 11. v 21. Nec *congesta* prius.
Cap. 12. v. 6. Sed *comptum*.
Cap. 15. p. 26. v. 18. Sanctonus illa *monet*. ib. v. 33. *egerit* undas.
Cap. 16. v. 14. In margine legitur *causata* deflet. ib. v. 21. *fugata* res. v. 37. *Charus* Saeerdos. v. 66. errore captum *semitae* & in marg. errorem pellit *semita*.
Cap. 17. v. 4. Oceanus *tumidum* (f *tumidus*) murmure *pressit* aquas. & in marg. *tumidas*.
Cap. 18. v. 12. Quo praesente *domos*. v. 18. *inde* feras.
Cap. 19. v. 4. Carpit & *obliquum collo*. ib. v. ultimo, *quam Dominus cultam tempora longa cupit*.
Cap. 20. v. ultimo. *Attamen* acquirant *ut* adhuc.
Cap. 21. v. 1. *Generosa* Garomna. v. 2. *profert* divitias. v. 10. *tantum te lymphis excitat iste suis*. v. 27. signat *habenas*. v. 29. equitando *diem*. in margine habet *viam*. v 45. *more* tyranni. v. 51. *sylvestre* silurus.

LIBER II.

Cap. 3. v. 1. Totum *rite*. v. 2. haec *quando*. in marg. *quoniam*. v. 9. hoc *opus* in ligno. v. 22. *conscia* vela.
Cap 11. v. 25. *Ad* vestigia. v. 31. te vulnere *prodis*. in marg. *perdis*. v. 38. *celebranda* nitet. v. 43. *quae* male. v. 52. inter. *adoratos*. in marg. *odorates*.
Cap. 12. v. 2. Commemorare *licet*. v. 12. *Christicolis agris*. v. 31. indefessa *inopes*.
Cap. 13. v. 20. *Revolvis*. in margine *revolvit*. v. 28. *subregit*. v. 33. *cidarion*. v. 47. irrigat *omnis*. v. 68. quos Dominus *vigilans*. v. ultimo *Moyses* tende manus ut tua castra *juves*. in marg. *juva*.
Cap. 14. v. 6. Sanguine *cincta*. v 16. *hic* sine sole.
Cap. 15. v. 13. *Se arcendo* recondens.
Cap. 17. Habet semper, *Trasaicum*.
Cap. 18. v. 5. *Doctor* legionis. v. 7. *queis* poscitis

fitis gladiis. *funt arma edogmate Pauli*. v.11. hortantes fe *eae le fua*. v.12. natavit *erus*. v.17. cingitur angelico *virtus trabeata Senatu*.

Cap.19. v.17. In *patre quique potens*.

Cap 20. v.39. *Ecce* fuis laqueis. v.78. *ut* tetigit v.112 ante *tuum tumulum*. 126. nunc *thalamo*. 131. natum *quae* non habet 41.*longaque nox* oculos.v 158 quod juvat omne, *locas*.

LIBER III.

Cap.1. l.2. *Litterarum* praefentium. l.18. ut jam *agnofcas*.

Cap.3. v 2. Nec valeam *digitis*.

Cap 4. v.2. *Decumbentem* fubito. l.5. *evigilans* ftimulos. l.17. *fopho* Pindarico. l.22. per fermonum *anfractus*:in marg. *compita*. v.38. merito *urbis*. 41. denique *non tibi fub rabido Leone Titanis fervet cauma*, nec urfae fitus &c. 42. fibilo *modulantis*. 44. prolixitate *interfuiffe* colloquiis. l.47. fi *noftra in* partes confiderare. l.51. fi *diutius* fuiffemus. l.53. fecundis *flatibus*. l.57. *Thyrintiaco cum Pindo in Pindaro*. l.60. quoniam fi *Vulfci* veniffent. l.67. calamus *nocturnaffet*.

Cap.6. v.13. Aperire *potenti*. v.27. *Romaebarius*. v.28. *luce* Sacerdotii.29. *infpectata diu*, *data* nunc &c. ad v.47. in margine clerus & ecce. v.52. & *Deitatis* opem.

Cap.7. v.1. Siderei *montis*:in marg.*montes*. v.6. *monitis*, in marg.*monitu*. v.23.munere *felices*. in marg. Felicis. v.44.*alterum* ab aede facra. v.53.*propriis diffundit*.

Cap.8. v.19. *Semina* doctrinae.v.30.*te potiente* repleS:in marg. *dote potente*. v.40. *tuta* tenetur.v.43. cibus *ac tu* panis.

Cap.9. v.26. Floribus *increpitans*.v.64. & *tetris* noctis f.*terris*. v.83. evomuit *forptam trepidam* fera bellua *praedam*. 107.*vectetur* in ulnis.

Cap.10. v.17. *Collis in* adverfis.

Cap.14. v.5. *Qui* falia.

Cap.19. v.15. *Placidufque mibi* fine. v.19. es *dafque* efurientibus *efcam*.

Cap.30. v 7. facer *vivis* fermone.

Cap.30. v.31. *Lux* inde futura.

Cap.31. v 13. Qui bene cauta *regis*. v.17. *profluus* humane.

Cap.35. v.7. Hilarium *partim*.

Cap 36. v 2 Sincero *fundit amore tuus*: in marg. ut Brovv.v.8.nec dixi *amplexans*. v.17. *denaria*.

LIBER IV.

Cap.1. v.7. *Stemmata deducit fulgens*.v.19 *gaudens* artifit. v.29. quod *reftitit*.

Cap.2. v.7. Et *hinc* pius.

Cap.3. v.5. Sex *qui* luftra.

Cap 4. v.1. Hoftis *iniquus*. v.8. odii *amore*. v.ultimo: fed tenet *urna* Dei: in marg. *ulna*.

Cap.5. v.8. *Vincta* parentali.

Cap.6. v.8. *Ocius hic* meruit. in marg.*Exocius*.v.11.*ille gerens animum placida dulcedine paftum*.v.12.*nefcit in offenfis jure* referre vices.v.13.*moderamine* in marg. *modulamine*.

Cap.8. v.26. *Teftareris* ut hunc.

Cap.10. v.3. *Mallem cui* potius.v.24. vixit & *a noftro* lumine:in marg *aurorae*.

Cap.12. v.3. Spes *non vaga*.

Cap.14. v.6. *Fluminis* igne:in marg. *fpiritus*. v.16. *Angelicos inter*.

Cap.25. v.5. Claufa fub *uno*. v.21.in luce *redacta*. in marg. *relata*.

Cap.26. v.12. *Principium* vitae.

LIBER V.

Cap.3. v.1. *Felicis .. tenentis*. v.29. *digiti* quo Lazarus udo,*leniat* ut flamma ferre *petatur opem*.

Cap.5. l 5. Diligeres,fed *deligeres*.l.10.iter *ingrueret*.ib.mihi *interim* anhelanti.l.11. *fimpliciter expediti*. l.14. fed *obfequi* ita *morigera* fervitute *opto*, *ut*.

Cap.5. v.9. Qui dirigit *arcus*. in margine *artus*. v.19. *refidebat* amarus. v.25. fed *caliginofi*.v.36. ut *veterem* renoves. in marg.*vitam*.41.unus *tria trinus*,& unus v.63. crede meis,*ac*:in margine *ut*.v.78. *vincere* quo poffint. v.88. *ingemit* ore. v.92. quo via recta *meat*.in marg.vocet. v.95. fallere *credas*:in m. *falfis*.96.praefto *locus*. 97. fenfimus *afpectu*:in marg. *effectu*. v.100. *nox* aperiat. v.101. diverfa fub *unum*.in marg.*uno* v.111.vincens *ambrofius*. 129. *tum* ibi. 130.dum libat *vino* hoftia viva *Deum*. in m. *Deo*. 137. ob-

137. obtinuit votum, quia *verae junxis olivae*. v. 148. mente *fidem*.

Cap 4. l. 5. Ex *Schemate*, *quod eligeretur* in poesi. l. 8. & cum nulla *canerem*. l. 11. quidve *deferat*, *consulens*, *dum per concordem filii calamitatem* &c. l. 18. *probet* affectu. pag. 170. l. 6. mihi *fixerunt*. l. 10 *blanditus* cursus pardi.. & malae elephanti. l. 13. si se *dignantem* impendat vestra lingua *malagina*. l. 14. *credulus de vobis*. l. 15. per me te *consului*, *sed* non flere restabat: tamen *conjeci*. l. 17. quod *vobis* proficeret... ne *utilitatem* precii. l. 19. *respirare tibi* talento. l. 30. litterarum *epitomate* quid facerem, quod *proditor angustius*.. mihi numeri *angustias* dilatavit. l. 32. *pro fixo*. l. 40. ut texerem *inter* se pag. 171. l. 6. *refugis* litteram. l. 10. quinquifida *versando tendebam*. l. 11. quod *tale quid* non solum *facerem*, sed nec exem. simili *trabebar*. l. 17. qui *non sum* rebellis. l. 18. per incertum *iter*. l. 26. & *sinu* directo.

Cap. 11. v. 6. Das *bene largus* opes. v. 7. *quem* cum. in marg. pro *cunctis nequeam*. v. 15. justae *moderamine*.

Cap. 13. v. 4. *Hac* ratione.

Cap. 15. v. 1. Bonitas *&* opima.

Cap. 17. v. 11. *Quae* vero questus. v. 12. *furto* ex *objecto hanc* pater ire jubet.

Cap. 19. v. 1. Venerabilis *ore* in marg. *arce*. v. 5. tribui *quam*.

Cap 20. v. 3. Aridus *captant*.

Cap. 22. v. 9. Chare *saluta*.

LIBER VI.

Cap. 1. v. 1. *Cauta* cupit. v. 23. *irrigui fontis metet*. in marg. meat.

Cap. 2. v. 15. Defendit *aquis*. v. 16. sensus *opimus* v. 25. *jam* bella. in marg. *mea*. v. 48. *hac melior... formamque* priorum. in marg *famamque*. Post versum 50 hunc versum interserit: *quamvis parva tamen, nullum major impedit aetas*. v. 54. iile *duos reddit, pro* ambobus. in marg. *reddidit iste duos*. v. 56. *tam* gravitate *senum* tenerosque sup. *annos*. v. 95. *preciosa annexuit* uno. v. 99. *superantur ardua* rerum. in margine ut Brovv. v. 111. *amplexu cujus* sint colla *revincta* sub uno. v. 112. *&* *multos* placidis.

Cap. 3. v. 27. Salus *qualis datus* ordine. v. 37 *pia*, grata, benigna.

Cap. 4. v. 30. Regius ordo *fluit*. v. 34. *terruit atque* feros. v. 70. moderata *regis*. v. 73. proceres *tecum regis* omnes. Sic legit versum 78. *magna quies*, *vitae sunt tibi divitiae*: & versum 84. *Antiquis avide gratia vita places*. v. 94 cui *sit pacta semel*, perpetuata *manet*. v. 95. *proprio sub* pondere.

Cap. 5. v. 33. Viri *summa*. v. 34. *tenenda* polis.

Cap. 6. v. 20. Nulla *times*.

Cap. 7. v. 9. Esse *viae*. v. 10. an vita *est*. v. 25 fixa *cupido reis cuperet huc*. v. 30. ungue *manus*. v. 31. sine *fine*. 46. praetereunt *duplex*. 51. *crederet* hostis. 52. *ut nec tum* ad.... *darer*. 65. lumina *claudent*. 85. *processere* foras. 93. *astans qui trepidam* patriam. 95. *ferrato* in ponte *retenti*. 120 *vivere non licet* hic. 126. *nec pudet obsequiis*. 140. & regio *soli*. v. 178. tua non *sum*. 206. *alter* amor. 211. qua nive *candentes*. v 219. *getaque* deest ante, *Persa*. v. 223. hanc ego nempe *Urbem*. v. 226. *ferventem*. 232. turba *comes*. v. 250. volante *fugas*. v 265. haec *propter* tantos. 322. vulnus *alit*. 324. *has ad quid* lacrymas invida me *vocitas*. 330. vitrea vel glacies *consolidasset* iter.

Cap. 8. v. 14. Dulcis *amore* cibus.

Cap. 10. v. 11. Fumo *sparsus*. v. 32. *ligare* pedes. v. 45. est *mibi* sola. v. 48. *rure*.

Cap. 12. v. 7. Ne me jacularer. f. *jacularet* v. 14. inde *vocat*, quo *retinere*. v. 15. scribere *ne*. v. 24. *quoque* frigus *penetrat*, nec vapor ullus *adest*. v. 29. *non* dare. v. 33. pollens *in* lance. v. 39. forte *viandi*. 41. *effervet* totus in *illis* v. 46. *classe* fretum.

LIBER VII.

Cap. 1. v. 16. Te *mediante*.

Cap. 3. v 3. *Cur causaremus*.

Cap. 4. v. 1. *Prostante*. v. 7. *insuper*. v. 18. hinc *capit*. v. 19. *ilicis*. ursi. v. 22. *visus* onager. v. 24 taurus *ad arva*. v. 32. amore *sui*.

Cap. 5. v. 19. *Feracia* vota. v. 22. *ad laudem cujus*. v. 38 *simpliciter* causae.

Cap. 6. v. 1. *Terras lampade lustrat*. v. 5. *sic per-*

perpulchra tuos diffundens lumina. v.6. ore *thoros*. v.15. *mitis reverenda*, *pudica*. v.22. *dipofita arce* domus. v.28. *vendicat* ipse.

Cap.7. v.13. Sed *faciendo*. v.46. moves *animis* v.47. quam bene fit *firmus*.

Cap.8. v.8. *Gramina fumis* equus. c.9. *expofita lingua* canis *ora*. v.16. temperat *ora*. *fiti*. v.25. *fi fibi forte fuit fapiens bene notus Homerus*. v.38. *plura*. v.57. omnibus *unica mens*. v.71. carmina, *ludos*.

Cap.9. v.5. *Unde datur meritis illud*, *quo*. v.8. *continuante*. v.20. quem minimum.

Cap.10. v.1. *Velocibus* excita. v.10. *novis*.

Cap.11. v.6. Jam fuerat *licitum*.

Cap.12. v.3. Sine *fine*. v.12. murus *Agivus*. l.14. deliciis *folitis*. v.24. *quid* voluere. v.39. *amonta*. v 40. *thuraque devincens* balfama. v.44. membra *jacent*. v.75 nam *cum* chara fides.. *fatiavit*. v.84. *aurae fert fragor hoc*, quod. v.87. *memorandus*. 94. quem *video*.

Cap.14. v.3. *Viridanti*.

Cap.15. v.3. *Satiarier* hora.

Cap.16. v.39. *Magno* Sigiberti. v.54. *geris*. v.57. *felicius*.

Cap.18. v.13. Fafcia *fagum*.

Cap.20. v.7. *Rite* coercent, v.10. *francos aut quis habet*.

Cap.21. v.9. *Quippe* parentes. v.13. qui *fortiva die mihi*.

Cap.28. v.3. *Repleant* fora.

Cap.30. v.1. *Redigi* virtute.

Cap.31. v.3. Doria *Garonnia* v.13. *extimus* ille.

LIBER VIII.

Cap.1. v.3. *Farre fuo*. v.19. *honore* pruinas. v.25. *fprevit* honores. 26. *nofcens* in. 27. regia *lavifico*. f. *lanifico* 29. fplendida *ferrato*. v.37. tenens *tantum* fibi. v.44. aequiparare *volens*. v.53 regula *pandit*. v.67. *aedificare* manentia.

Cap.2. v.7. Carior haec animo, *facer ille & honore beato*.

Cap.6. v.7. *Vocibus alternis* v.15. inde *fimul* fratres. v.30. ifta *dedit* violas. v.43. *Chriftina*, *Eufemia hic* pariter. v.51. *quos dum* fonte. 59. *cura* nutrivit. 60. *perficit*. v.164. Roma *beata tibi*. 69. Juftinam *Patavi*. 195. per tribulos gradiens *multos*, cavef. v.234. *foeminâ* nota. v.241 nubila *pendo*. v.247. *quid per te* tolerem. v.279. bis *collo*. v.305. toreumata *luxus*. v.316. fpes *imitata* fidem. v.324. *centenus*. *fonus*. v.335. *vitio cutis*. v.341. relaxat *onuftum*. v.343. porta *fatifcit*. v.346 *feffa* mihi. v.349. meruit *demum*, nec. v.357. vifcera *jactu*. v.358. dolet *illa finum*. 402. *dehinc* mihi.

Cap.7. v.32. Beata *petas*.

Cap.9. v.8. *Effundens* lacrymas. v.9. *dum* corpus.

Cap.10. v.9. Regali *more nitentes*.

Cap.11. v.11. Hinc, *lacteus*.

Cap.12. v.7. *Gloria* florum,

Cap.13. v.2. Domando *premis*.

Cap.15. v.6. *Imus* erant. v.10. *flatibus* aura. v.12. *operta*. v.15. *reddita ficque* falus.

Cap.16. v.1. Repfit *tale* nefas. v.2. verba *putas*.

Cap.17. lin.3. Habeat *bafidem*. ib. turbo *vacillans*. l.5. aut quod *lubefactatum* reperiat l.10. fupplicatio. l.12. quod *videt per* auxilium. l.14. defudet.

Cap.18. v.3. *Juftinae famulae*.

Cap.20. v.5. *Mons* altior.

Cap.21. v.4. *Pulgide*, *chare* Dei.

Cap.25. v.6. Tuque fovendo *decus*.

LIBER IX.

Cap.1. v.20. *Fama* tui. v.22. fit tibi *& unda* fimul. v.73. Danus, *Scytha*. v.74. quos *pridem* te. v.82. vota *regis*. v.93. *fed* nullo. v.135. *hoc* fervet. v.144. *& domitos*.

Cap.2. v.14. *Fraterna* etiam farcula.. *fodunt*. v.15. redditus *ifdem*. v.16. *en* quamvis. v.28. *quos legitis* libris. v.31. Rex, atque *poeta*. v.52. fic *abiere fenes*. v.65. donec *in* adventu 81. *fi libeat*, montes, freta, fidera mutat *in hora*. 87. non *tranfigit* ullus. 94. alta *throno*. 105. prompta *addens*. 107. *referatur*. 114. nec *perdenda* focis. 125. *aut candens palma*, rutilo. 128. *lucida* zona.

Cap.3. v.17. Omnipotens *nobis veftram addat in orbe* falutem.

Cap.4. v.7. Fredegunde *venufta*.

Cap.5. v.7. *Legibus* antiquis. v.10. *alta* throno.

Cap.6. v.1. Epiftola *curfim*. v.11. dum *meta* dat

dat spatium.v.14.*dicat* amor.

Cap.7. col.1. v.3. *Foemina* salutis.col.3.v.3 molliter *clangens*. col.6.v.3.& satis *conflent*.col.9.v.1.tua *jam* voluntas.col.11. v.1.variante *melo*.v.3.Sapphici *quantum thomi adornet*.col.12.nomina *fingo*. col. 13 v.1.resolutus *arte*. col.14.v.2.numerare *tendat* . col.17. v.3. & *si nunc* nostrum. col.22.v.2. *paupertate*.

Cap.8. v.8. Me *memorasse*.

Cap.9. Praeter indicata in addendis. v.10. *junctus* amore . v.11 suscipit *haeredem. natum*. 24.*& facit* eloquio. 27. foveas , Rheni *tibi convenit amnis*.v.29.*haec quoque fama micat* . *tu instauras omne*,quod extat v.31.hac *vivas* longos.

Cap.10. v.1. Dulci mihi *famine fulges* . in marg.,uti Brovv.v.5.tollit *amores*.v.10. marmore *cum* Pario .

Cap.13. v.3. *Semper amore* pari. v.5. absens *vel* dep.

Cap.14. v.21.*His ita* temporibus .

Cap.15.v.1. *Lapidum constructe*. v.5. *sablum* , *calcisque*. v.7.altior , & *mitis*.

Cap.16. v.17. *Gratusque*, modestus.

LIBER X.

Cap.6. v.9. *Almum* dum benediceret *altar*.v.15. in senium *vergens*.v.36.*tracta* saliva.v.67. *pestis abest cunctis* hujus sermone *rigatis* ; v.86. Decidua *in* senio . v.93.Pannonia *aestivum*.misit.v.101.ipse mihi. 101. *telae* per .

Cap.7. v.29..Cantat *& egregios*.v.33. vos *intra*. v.54.hinc *agat* ire. v.55. qui *virtute* domum... esse *fruenti*.

Cap.8. v.27. *Hic* merear rediens *vobis* .

Cap.10. v.2. *Prospera sint vobis ceu cupio ex animo* v.20.*labitur amnis*.v 22. *atque* caput.v.33.cautibus *insertae*. v.42.rupibus *appensus*. v.61.*quo recte populum primatum, & lex bona Regum*.76.*oculis* 77.*item* Rheni *simul* advena.

Cap.11. v.25. Gregorius *ornat* .

Cap.12. v.21. *Hunc* igitur . v.35. *omnia tranquilla disponens tempore pacis*.v.36. *cum Rege* & populos .

Cap.14. v.8. Filia *capta*.

Cap.15.v.1 Officiis *exerce* tuis *moderamina*.

Cap.17. v.9. Semina *praesentis* mercedis .

Cap.18. v.5. *Hic regat hic* populos .

Cap.21. v.1. Fulgida *pollens*. v.5. hinc *non* parcus. v.17. da, *sic* Christus. v 18 *praestat* inops . v.29. Rex *progeniesque* laborat. v.32. praebuit *esse* dapem v.36. est quibus *ut tua pax* . *lux Deus* , *atque via*.

Cap.22. v.2. Ipse *fovet* .

Cap.23. v.1. *Quo* debebaris . v.3. defensor *amore* .

LIBER XI.

Cap.2. v.9. *Hac* sit .

Cap.3. v.15. Corpore *junctat* .

Cap.5. v.5. *Moderamina* dulcia . v.10. ah ! *nimias* . ib. *volens*.

Cap.6. v.14. *Mollia* verba .

Cap.7. v.5. *Mater* pietate .

Cap.8.v.3.Proficit *almarum* mihimet *cibus*.

Cap.9. v.4. *Perfusum* melle .

Cap.10. v.3. *Gravata* in margine *grabata*. v.14. *tertius* ipse .

Cap.14. v.5. *Fugiente* rapina .

Cap.15. v.5. *Sollicita soror,& genitrix* de.

Cap.16. v.8. *Poteram* me saturare *cibo* .

Cap.18. v.3. Si *modo velle tuum est*,sylvestria .

Cap.22. v.3. *Quocunque* .

Cap.24. v.3. Os *aperibam*, claudebam *tunc* rursus, v.16. *cogit* amor .

Cap.26. v. 1. Si *non complevi cupiens* , *quod amator haberem*.in marg.ut Brovv. v.2. *dona* libens. v.3. *nec parvum* spernas, *nec tu*. v.4. *munus in* angustum .

Cap.27. v.19. *Tunc* mihi *commisso* . v.20. flatibus *horrificis*. v.22.monte *vacante*.

AD-

ADDENDA IN NOTIS

Ad Venantium Fortunatum .

AD cap.II. lib. I. posuimus Amelium sedisse proxime ante Leontium seniorem in sede Burdigalensi : quod inter Cyprianum , qui an. 508. interfuit Concil. Agathensi, & Aurelianensi primo, & inter Leontium , qui an.541. interfuit Concilio Aurelianensi IV. (ut ostendit Cointius ad an.541. num.65.) , nimium spatii interjectum sit, quamobrem Cypriano continuo Leontium sufficiamus . Oihenartus tamen (ut refert Cointius) in notitia utriusque Vasconiae lib.3.c.7.post Cyprianum ponit utrosque Leontios. Robertus vero Leontio primo successisse refert in sede Burdigal. Gallicinum , huic Amelium , tum Cyprianum, tum Leontium juniorem . Nos duos Leontios sejungendos non duximus : quod cum Leontius I. subscripserit Synodo Aurelianensi IV. an.541. , & Leontius junior sedere coeperit ante an.549. , quo per legatum subscripsit Synodo Aurelian.V.,haud videntur disjungendi.

Sammarthani vero in Gallia Christiana Amelio Leontium I. subrogant: inter hunc vero , & Leontium juniorem Cyprianum sedisse referunt . Nec probandum videtur, quod ipsi idcirco post Amelium velint Leontium I. sedisse , quod Fortun. c.11.lib.I. referat :

Exiguam dederat hic Praesul Amelius arcem
Christicolam populum nec capiente loco
Quo vitae claudente diem , dehinc prole graduque
Venit ad haeredem hoc opus,atque locus.
Fundavitque piam hanc Papa Leontius aulam &c.

tum non asserat Fortunatus istud operis, ab Amelio angustum, & incommodum relictum , ad eum , qui proxime loci ejus , & gradus haeres fuit , amplificandum , ac renovandum pervenisse : e contra illa omnia vel de Leontio II. optime accipi possint , qui etsi non proxime , haeres tamen Amelii in sede Burdigalensi fuit. Quocirca & Robertus, qui laudatur a Cointio, illa est Fortunati verba de Leontio juniore interpretatus . Praesertim cum Fortunatus , qui totus erat in Leontii junioris laudibus extollendis , ejusdem studium in Basilicis quà reficiendis, quà exaedificandis saepius ostenderit : nihil vero ejusmodi narrarit de Leontio I. , cujus Epitaphium scripsit , quod extat l.4. c.9.

At Launoyus in Diss. de duobus Dionysiis c.6. observ.6. censet Basilicam,de qua hic Fortunatus, non in Burdigalensi Dioecesi , sed Lutetiae fuisse : quam primum Amelius Antistes Parisiensis erexerit ad an. circiter 530., quo Amelius Parisiensem regebat Ecclesiam , quamque Leontius Burdigal. Pontifex ex studio,& religione erga D.Dionysium amplificarit , ac refecerit. Verum praeterquamquod nulla hic mentio fit a Fortunato , quod haec Basilica esset Parisiis , eaque ab Episcopo Burdigalensi refecta fuisset, certe Amelium non Parisiensem Antistitem , sed Burdigalensem fuisse, satis inde perspicitur , quod Fortunatus Leontium , utique Burdigal. Episcopum , Amelio successisse in illa sede referat lib.I. cap.11. his verbis:

Quo (Amelio) *vitae claudente diem, dehinc prole, graduque*
Venit ad Haeredem hoc opus , atque locus .
Fundavitque piam hanc Papa Leontius aulam &c.

Ad cap.20. lib.I. vers.I. Browerus ediderat primo: *retrabatque voluinine curas* , postea edidit: *retrabarque volumine curae*: utram sequi mavis, sensus integer est Vat. Codd. favent primae lectioni .

Ad cap.21. lib. I. v.47. Brovv. postea emendavit, quod bis ediderat, *in agro*, sufficiens *in arvo*: quomodo in Ven.Edit. legitur . At in Codd. Vat. nihil animadverti simile hujus emendationis .

Ad

Ad cap.15.lib.2. pag.60. In notis supple hunc alterum versum, negligentia praetermissum :

Inferis hinc populis plus in amore Deum.

Ad cap.21. ejusdem libri, in carmine, quod scriptum est de S.Martiali v.8.addidimus vocem *facunda*, ducti initiis litterarum, quae erant codice, quamvis maluissemus ponere *diserta*; cum prima syllaba in voce *facunda* longa sit:quae deberet brevis esse, ut metrum staret Id tamen minus religiose in eo Poeta attendendum duximus, qui uti alibi adnotavimus, ea saepe corripuit, quae erant producenda, quaeque corripienda erant, produxit.

Eodem Ipso in carmine v.15. posuimus *sic* : vel altera tamen placet lectio, *hic* : praesertim cum Fortunatus litteram *H* saepe habeat instar fortis consonantis, ut adnotavimus ad c.21 l.1.

Ad c.8. l.3. Brovverus indicat, in margine adnotandam hanc lectionem aliam *perpetuo*, ad versum ultimum.

Ad c.37. l.3. v.17. Licet in Editione Brovveri legatur, ut hic expressum est, non dubitamus tamen, quin *Praelia*, non vero *Praemia* sit legendum : ut initium hujusce versus respondeat parti postremae sequentis. Certe & Fabric. in collectione veterum Poet. Christ. edidit *praemia*, non *praelia* : sicut & Paris.Edit.

Ad c.5. l.5. Ubi legitur in Epistola, quae antecedit carmen : *non in me tam foenera &c.* monet Brovv.esse delendum *in* : secus atque ipse ediderat in utraque Edit. Hujusce tamen mutationis nullum occurrit vestigium in Codd. Vat.

Ad c.6.l.5.pag.171. Addit Brovverus in emend. aliam lectionem in margine apponendam, *vindicer* ad illud, *ne vincar in opere*.

Ad c.7. l.6. Idem Brovverus emendat versum 25. pag.207., quomodo nos ex Edit.Ven., & Codd.Vat. adnotavimus.

Ad c.18. l.7. v.4. cum primum edidisset Brovv. *effectu*, ac postea edidisset, *afflatu*, tum correxit *affatu*, quod tenendum est.

Ad c.6. l.8. pag.268. Emendat Brovv., quomodo adnotavi legi in duob. Codd.Vat. *Lorica, clypeo, galea*: secus atque ediderat in utraque Edit.

Ad c.6. l.8. Adde in notis ad litt. x., vel Brovverum edidisse: & generare *diem*: licet in Edit.PP. Lugd. legatur & generare *Deum*, quod haud displicet.

Ad c.1.l.9.p.306. idem corrigit *pia* vota *secundent*. Sed hujusce emendationis nihil apparet in MSS. Vat.

Ad c.9.l.9. In Edit.Paris. Bibliothecae veterum PP. ita suppletur versus v.4. *Hunc gaude pulsa te meruisse fame*. In eadem consequens Pentameter sic legitur: *quem renovare locum prisca ruina petit*.

In nota (*d*) ad carmen 13.l.9. expungeea verba *qui & Mummulenus appellatus*, & ad calcem adde ista:„aut certe is Mummulus fuit, qui *Praefectus* nominatur a Greg.Tur. l.7. Hist. c.15. quem habitasse Parisiis, indicat saepe idem Gregorius„.

Brovv. ad cap.4. lib.10. emendat *relevationis* pro *revelationis* : quod sequendum est.

Item ad c.6. l.10. Innuit corrigendum *utrosque* pro *utroque* : quam lectionem adnotavimus ex Ven.Ed., quamque sequendam ostendimus, cum altera mendum plane praeseferret.

